Holy Bible

Aionian Edition®

Bible Gourma du Burkina Faso

Gourma Bible

AionianBible.org
The world's first Holy Bible untranslation
100% free to copy and print
also known as " The Purple Bible "

Holy Bible Aionian Edition ®
Bible Gourma du Burkina Faso
Gourma Bible

CC Attribution NoDerivatives 4.0, 2018-2024
Source text: eBible.org
Source version: 2/21/2024
Source copyright: CC Attribution 4.0
Door43 World Missions Community, 2020

Formatted by Speedata Publisher 4.19.2 (Pro) on 5/4/2024
100% Free to Copy and Print
TOR Anonymously
https://AionianBible.org

Published by Nainoia Inc
https://Nainoia-Inc.signedon.net

We pray for a modern public domain translation in every language
Report content and format concerns to Nainoia Inc
Volunteer help is welcome and appreciated!

Celebrate Jesus Christ's victory of grace!

Preface

Gourmanchéma at AionianBible.org/Preface

The *Holy Bible Aionian Edition* ® is the world's first Bible *un-translation*! What is an *un-translation*? Bibles are translated into each of our languages from the original Hebrew, Aramaic, and Koine Greek. Occasionally, the best word translation cannot be found and these words are transliterated letter by letter. Four well known transliterations are *Christ*, *baptism*, *angel*, and *apostle*. The meaning is then preserved more accurately through context and a dictionary. The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven additional Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies.

The first three words are *aiōn*, *aiōnios*, and *aïdios*, typically translated as *eternal* and also *world* or *eon*. The Aionian Bible is named after an alternative spelling of *aiōnios*. Consider that researchers question if *aiōn* and *aiōnios* actually mean *eternal*. Translating *aiōn* as *eternal* in Matthew 28:20 makes no sense, as all agree. The Greek word for *eternal* is *aïdios*, used in Romans 1:20 about God and in Jude 6 about demon imprisonment. Yet what about *aiōnios* in John 3:16? Certainly we do not question whether salvation is eternal! However, *aiōnios* means something much more wonderful than infinite time! Ancient Greeks used *aiōn* to mean *eon* or *age*. They also used the adjective *aiōnios* to mean *entirety*, such as *complete* or even *consummate*, but never infinite time. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs. So *aiōnios* is the perfect description of God's Word which has *everything* we need for life and godliness! And the *aiōnios* life promised in John 3:16 is not simply a ticket to eternal life in the future, but the invitation through faith to the *consummate* life beginning now!

The next seven words are *Sheol*, *Hadēs*, *Geenna*, *Tartaroō*, *Abyssos*, and *Limnē Pyr*. These words are often translated as *Hell*, the place of eternal punishment. However, *Hell* is ill-defined when compared with the Hebrew and Greek. For example, *Sheol* is the abode of deceased believers and unbelievers and should never be translated as *Hell*. *Hadēs* is a temporary place of punishment, Revelation 20:13-14. *Geenna* is the Valley of Hinnom, Jerusalem's refuse dump, a temporal judgment for sin. *Tartaroō* is a prison for demons, mentioned once in 2 Peter 2:4. *Abyssos* is a temporary prison for the Beast and Satan. Translators are also inconsistent because *Hell* is used by the King James Version 54 times, the New International Version 14 times, and the World English Bible zero times. Finally, *Limnē Pyr* is the Lake of Fire, yet Matthew 25:41 explains that these fires are prepared for the Devil and his angels. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The eleventh word, *eleēsē*, reveals the grand conclusion of grace in Romans 11:32. Take the time to understand these eleven words. The original translation is unaltered and a note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. To help parallel study and Strong's Concordance use, apocryphal text is removed and most variant verse numbering is mapped to the English standard. We thank our sources at eBible.org, Crosswire.org, unbound.Biola.edu, Bible4u.net, and NHEB.net. The Aionian Bible is copyrighted with creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0, allowing 100% freedom to copy and print, if respecting source copyrights. Check the Reader's Guide and read online at AionianBible.org, with Android, and TOR network. Why purple? King Jesus' Word is royal… and purple is the color of royalty!

Table of Contents

NEW TESTAMENT

Matio 11
Maka 89
Luka 134
Jan Laabaalihamo 218
Jesu Tondiba Tuona 278
Loma 360
1 Kolinta 397
2 Kolinta 432
Galati 454
Efesa 467
Philip 479
Kolosa Yaaba 488
1 Tesalonika 496
2 Tesalonika 503
1 Timote 507
2 Timote 516
Tita 523
Filemo 527
Ebilunba 529
Jaka 556
Pieli Tikpiali 565
Pieli Tilieli 575
Jan Tikpiali 581
Jan N Diani 589
Jan Titaali 590
Jude 592
Mi Doagidima 595

APPENDIX

Reader's Guide
Glossary
Maps
Destiny
Illustrations, Doré

NEW TESTAMENT

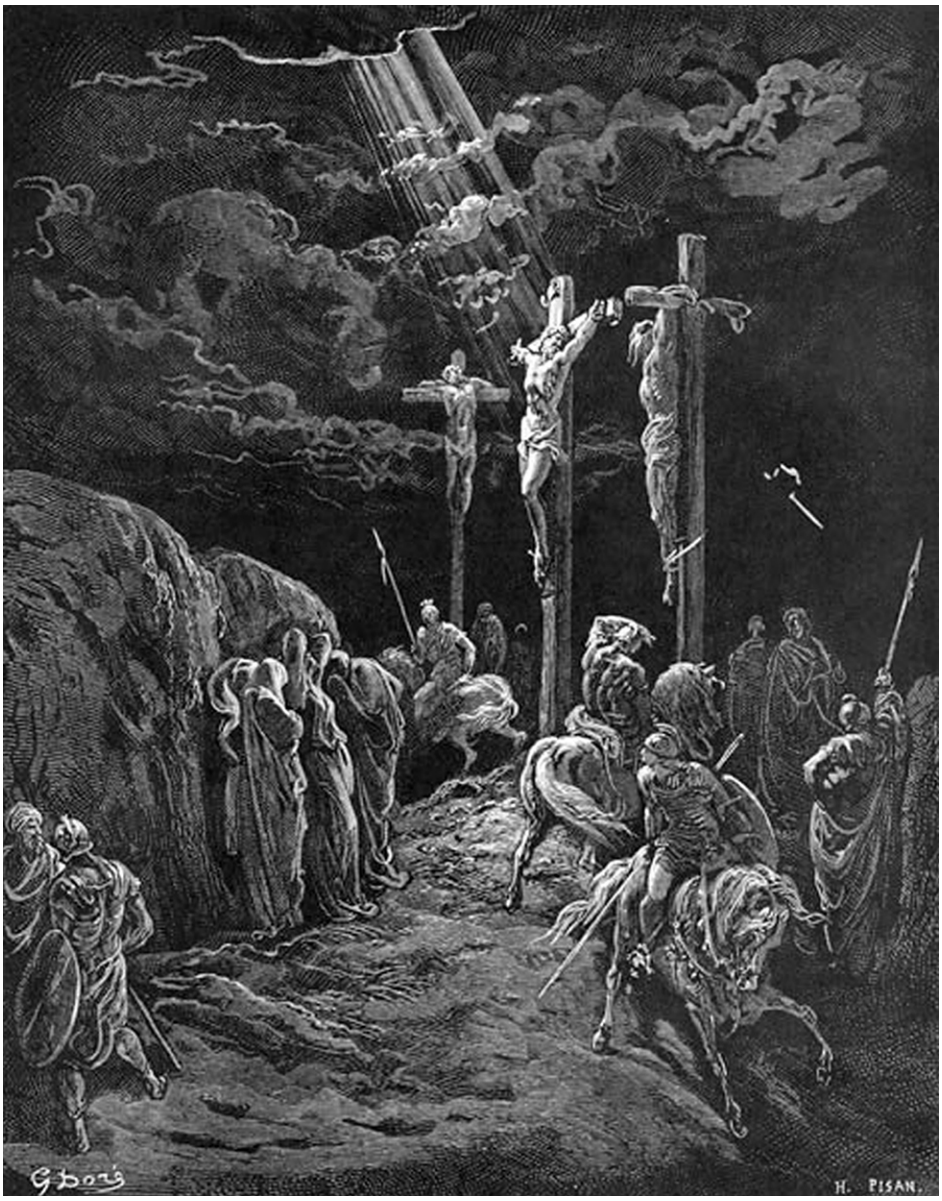

Jesu den yedi: “N Baa, tieni bipo sugili kelima baa bani ban tiendi yaala.”
Bi den toani tiatia ki boagidi o tiayiekaadi.
Luka 23:34

Matio

1 Matiyu Jesu Kilisiti yaajanba yela togida ye ne. Jesu
Kilisiti den tie Dafidi bijua, leni Abalahama bijua. **2**
Abalahama den mali isaaka, Isaaka n maa Jakoabo,
Jokoabo n maa Juda len o cianba leni o waamu. **3** Juda
den taa Tamala ki mali Peletisa leni Sela, Peletisa n maa
Etilona, Etilona n maa Alama, **4** Alama n maa Abinadabi,
Abinadabi n maa Nasona, Nasona n maa Salimono, **5**
Salimono den taa Lahaba ki mali Boasa. Boasa den taa
Luta ki mali Obedi, **6** Obedi n maa Isayi, Isayi n maa o
bado Dafidi. Dafidi den taa Uli pua ki mali Salomono, **7**
Salomono n maa Loboami, Loboami n maa Abia, Abia n
maa Asa, **8** Asa n maa Josafati, Josafati n maa Yolami,
Yolami n maa Osiasi, **9** Osiasi n maa Yotami, Yotami
n maa Akasi, Akasi n maa Esekiasi, **10** Esekiasi n maa
Manase, Manase n maa Amoni, Amoni n maa Josiasi, **11**
Josiasi n maa Jekonia leni o waamu, Babilona yaaba n
den paadi Isalele yaaba ya yogunu, ki cuo ba ki gedini ti
yonbidi bi diema nni **12** Isalele yaaba yonbidi Babilona
diema nni n pendi, Jekonia den mali Salitieli, Salitieli n
maa Solobabeli, **13** Solobabeli n maa Abiyudi, Abiyudi
n maa Eliakimi, Eliakimi n maa Asolo, **14** Asolo n maa
Sodaka, Sodaka n maa Akimi, Akimi n maa Eliyudi, **15**
Eliyudi n maa Eleyasala, Eleyasala n maa Matana, Matana
n maa Jakobo, **16** Jakobo n maa Josefi, Maliyama calo, yua
n den mali Jesu ke bi yini o Kilisiti. **17** A ya coadi ki cili
Abalahama ki ya caa hali Dafidi, li pia piiga n nifiima naa.
Ki cili Dafidi ki ya caa hali Babilona cuonu mo, piiga n
nifiima naa. Ki cili Isalele yaaba yonbidi Babilina diema

nni ki ya caa hali U Tienu n Gandi cuama mo tie piiga n nifiima naa. **18** Diidi Jesu Kilisiti madi n den tua maama. o naa Maliyama n da den tie Josefi toginaa hali ke bi daa den taani leni biyaba, Maliyama den ti sua ke o punba kelima U Tienu Fuoma Yua paalu po. **19** O togiba Josefi yua n den tie niteginkoa naa den bua ki fiagi o a sala nni. Lani yaa po o den jagi ke o baa paadi leni o hasiili nni. **20** Wan den kpaagi yeni ya yogunu, o Diedo maleki den doagidi o kani ti dangidi nni ki yedi o: Josefi, Dafidi bijua, han da jie ki taa Maliyama wan tua o pua. Kelima wan punbi ya biga, o punbi ga kelima U Tienu Fuoma Yua yaa paali po. **21** O baa maa bonjaga, han yini o Jesu, kelima wani n baa faabi o niba leni bi tuonbiadi. **22** Lankuli den tieni ke o Diedo n den tuodi ki teni ke o sawalipualo pua yaa sawalo n tieni: **23** Diidi, li ppowondiali baa punbi ki maa bonjaga. Bi baa yini o Emanuweli. Laa yeli bundima n tie U Tienu ye leni ti. **24** Josefi n den fundi, o den tieni o Diedo maleki n waani o yaala. O den taa o pua. **25** Ama waa den taani leni o hali wan ban mali o biga. Josefi den yini o Jesu.

2 Jesu den mali Betelema, Jude diema nni, Elodo n den ka li bali po yaa yogunu. O madi puoli, yaa banda n diidi a hmabila den ñani hali puoli ki cua Jelusalema. **2** Bi den buali: Ban mali Jufinba bado yua moala na ye le? Ti laa ke o hmabiga pudi puoli ke ti cua ki baa kpiagi o. **3** O bado Elodo n den gbadi laa laabaalo, o yama den yagi, Jelusalema yaaba kuli moko yaa yama den yagi. **4** O den taani bi kopadicianba badiba leni li balimaama bangikaaba yudanba ki buali ba: U Tienu n Gandi yua

n baa maa naankani. **5** Bi den goa ki yedi o: Betelama dogu yu n ye Jude diema nni, nani o saawalipualo n den diani maama. **6** Fini Betelema yaa dogu n ye Jude nni, haa tie Jude dociami kuli siiga yaa dogu yaa jigidi n wa ki cie, kelima o bado, yua n baa gobidi n niba Isalele yaaba baa ña fini yaa niinne **7** Lane Elodo den yini a banda yeni hasiili nni ki buali ki bandi cain ban den laa ke ki hmabiga yeni pudi ya yogunu. **8** Li yaa puoli o den soani ba Betelema ki yedi: Gedi mani ki ban buali ki bandi cain ki biga yeni laabaalo. Yi yaa la o, yin teni min bandi ke mini nba moko n gedi ki ban kpiagi o. **9** Ban den gbadi o bado n yedi yaala, bi den fii ki gedi. Ban den laa yaa hmabiga puoli po yeni den kua bi liiga hali ki ban pundi ki biga n ye yaa dieli yuli po ki sedi. **10** Ban den laa ki hmabiga, bi pala den mangi hali boncianla. **11** Bi den kua li dieli nni ki laa ki biga leni o naa Maliyama. Bi den gbaani ki kpiagi ki biga, ki lodi bi halimani-boaga ki ñani yaa paabu n tie na ki puni o: Wula leni a dugibila leni Mili. **12** U Tienu den waani ba ti dangidi nni ke ban da guani Elodo kani. Lani, bi den tagini santo ki kuni bi denpo. **13** Ban den fii, o Diedo maleki den doagidi Josefi kani ti dangidi nni ki yedi o: Fii ki taa ki biga leni o naa ki gedi Ejipiti. Yin ban yaa ye lanpo hali min baa waani yi ya yogunu kelima Elodo baa lingi kibiga ki bua ki kpa o. **14** Josefi den fii ki ñiagu ki taa ki biga leni o naa ki gedi Ejipiti. **15** O den ye lanpo hali Elodo kuuma. Li den tieni yeni ke o Diedo n den tuodi ki teni ke o saawalipualo pua yaa saawalo n tieni. N den yini ki ñani n bijua Ejipiti. **16** Elodo n den sua ke a banda yeni boandi o, o pali den beni

boncianla. O den soani ban ban kpa yaa bonjala n pia bina lie lie leni yaaba n ki pundi yeni kuli ki ye Betelema leni i tinkundogi nni kuli, nani a banda n den waani ke o sua ke laa biga baa pia yaa bina banlu. **17** Lanwani o saawalipualo Jelemi n den maadi yaa maama den tieni. **18** Bi den gbadi A bubula Lama dogu nni, A bubula leni i moeciami, Lasela buudi o bila kuuma kaa tuo ban baagi o kelima baa go ye. **19** Elodo n den kpe, o Diedo maleki den doagidi Josefi kani Ejipiti po ti dangidi nni. **20** Ki yedi o: Fii ki taa ki biga leni o naa ki guani Isalele diema po, kelima yaaba n den bua ki kpa ki biga nan kpe. **21** Josefi den fii ki taa ki biga leni o naa ki guani Isalele diema nni. **22** Ama wan den gbadi ke Elodo kpe ke o bijua Akelayusa n kali li bali po ki tua Jude bado, o den jie lipo guanma. Ama U Tienu den waani o ti dangidi nni, o den fii ki gedi Galile diema nni. **23** O den ban kali Nasaleti dogu nni. Li den tieni yeni ke bi saawalipuaba n den yedi yaala n tieni. Lani n tie na: Bi baa yini o Nasaleti yua.

3 Laa yogunu Jan batisi den kua Jude diema ya fanpienma nni ki wangi U Tienu maama. **2** Ki tua: Lebidi mani yi yama kelima tanpoli diema kuli. **3** Wani Jan tie o saawalipualo Esayi n den maadi yua yaa maama ki yedi: O nilo kpaani mi fanpienma nni ki tua: Yin bogini mani o Diedo sanu ki naadi mani a sangoana. **4** Jan den laa ti yuoyuokobidi tiadi ki yie ku gbanñagidigu, o den di i gbangbanli leni ku muagu nni siadi. **5** Jelusalema dogu yaaba leni Jude diema yaaba kuli, leni yaa tinkundogi n baali Judena kpenu yaaba kuli den kpendi o kani. **6** Bi den tuodi ki doagidi bi tuonbiadi, ki ceni ke Jan batisi ba

Judena kpenu nni. **7** Wan den laa ke Falisieninba leni
Sadusieninba boncianla kpendi o kani ke wan batisi ba,
o den yedi ba: Yinba u walabibuolu na, hma bangi yi
yin sani ki ciadi U Tienu pabienli yaali n baa cua na? **8**
Yin yaa tuuni mani ya tuona n doagidi ke yi lebidi yi
yama. **9** Yin da se ki tua yi pala nni: Ti pia Abalahama
ke o tie ti yaaja. N kadi ki waani yi ke U Tienu baa fidi
ki teni yaa tana n tie na n tua Abalahama puolihuani.
10 Baa moala bi caani li yali i tijiini po. Yaa tibu n kaa
luoni yaa bonluonkaala n hani kuli bi baa pedi bu ki lu
bu mi fantama nni. **11** Mini n batisi yi leni mi ñima, ke
lan doagidi ke yi lebidi yi yama. Ama yua hua n puoli
pia u paalu ki cie nni. Mii pundi baa yua n baa tugi o
cacaadi. Wani, o baa batisi yi leni U Tienu Fuoma Yua
leni mi fantama. **12** O kubi o fenlu o nuu nni. O baa pidi
o jalu ki wodi o bima ki kuodi li buali nni, ki nan sia ti
fandi leni yaa fantama n kaa pia gbindima. **13** Laa yogunu
Jesu den ñani Galile ki cua u kpenu Judena, Jan kani ke
wan batisi o. **14** Ama Jan den ki yie o po ki yedi o: Li bi
pundi fine n batisi nni, ke a mo nan cua n yaa kani? **15**
Jesu den goa ki yedi: Cedi tin tieni moala, yeni n tie tin
tieni yaala n dagidi kuli. Lanwani Jan den tuo, waa go
yie. **16** Wan den batisi o yaa yogunu, Jesu den ñani mi
ñima nni. Tanpoli den luodi ke Jesu laa ke U Tienu Fuoma
ñani lipo ki ji nani ki kpaajiega yeni ki ti jagini o po. **17**
Lanyogunu, u nialu den maadi tanpoli po ki yedi: One n
tie n bibuadiga, n pali n mani yua yaa po hali boncianla.

4 Lanwani U Tienu Fuoma den gedini Jesu mi fanpienma
nni ke Sutaani tulini o. **2** Jesu den loli bu ñoabu dana

piina leni ñiadi piina, mi koma den cuo o. **3** Mi tulinma daano yeni den cua o kani ki yedi o: A ya tie U Tienu Bijua, han maadi ki teni a tana na n tua jiema. **4** Jesu den goa ki yedi o: Li diani: O nisaalo kan yaa ye mi jiema bebe po ka, ama y maama n ña U Tienu ñoabu nni kuli yaa po. **5** Sutaani den gedini Jesu u dogagidiko Jelusalema po, ki teni ke o sedi U Tienu diegu yuli po. **6** O den yedi o: A ya tie U Tienu Bijua han yugi ki ci tiipo, kelima li diani: O baa puogi o malekinba, bi baa tebini a bi nii po ke a taali n da tuudi tanli. **7** Jesu den yedi o: Li go diani: Han da biigi o Diedo a Tienu. **8** Sutaani go den gedini o ya juali n kpedi hali boncianla yuli po ki waani o handuna diema kuli leni mi kpiagidi, **9** ki yedi o: A ya gbaani ki kpiagi nni, n baa pa ha laa bonla kuli. **10** Jesu den yedi o: Fuadi likani Sutaani, kelima li diani: A baa kpiagi o Diedo a Tienu, ki yaa jaandi wani bebe. **11** Lane Sutaani cedi Jesu. Lanyogunu malekinba den cua Jesu kani ki tuunu o po. **12** Jesu n den gbadi ke bi cuo Jan, o den fii ki gedi Galile. **13** O den ñani Nasaleti ki cua ki ye Kapenayuma dogu nni yu n ku leni mi ñincianma, Sabulino leni Nefitali buolu yaa tinga nni. **14** O den tieni ke o saawalipuali Esayi n den maadi yaa maama n tieni: **15** Sabulono leni Nefitali tinmu yaaba. Yaa tinmu n ku leni Galile ñincianma, Judena kandima tinga yaaba yeni. Bani yaa nilanba n ye Galile diema nni. **16** Laa niba, yaaba n ye li biigili nni, ji la mi yencianma. Laa yenma yendi bani yaaba n den ka mi kuuma leni mi junjungu n die naankani. **17** Lanyogunu Jesu den cili ki wangi o laabaalihamo ki tua: Lebidi mani yi yama, kelima tanpoli diema kuli. **18** Jesu n den cuoni ki

baali Galile ñincianma, o den la naataanjaba lie, Simono yua n go yi Pieli leni o waalo Andile, ke bi lu i taali mi ñincianma nni kelima bi den tie jankpaanba. **19** O den yedi ba: Hoadi mani nni, nani yin lingi yi jami maama, n baa teni yin yaa lingi bi niba moko yene. **20** Lanyogunu liga, bi den ha bi taali ki hoadi o. **21** Jesu den suagi liiga ki go la naataanjaba lie, Sebede bijaliediba Jaka leni o waani Jan. Bi den ye ku ñinbiagu nni leni bi baa Sebede ki hanbidi bi taali. **22** O den yini ba. Lanyogunu bi den ha ku ñinbiagu leni bi baa kuli ki hoadi o. **23** Jesu den gaandi Galile diema kuli nni ki kua li balimaama bangima diena nni ki bangi bi niba ki wangi ba U tienu diema laabaalihamo, ki go paagidi bi niba bi yianbuoli leni bi tadinbuoli kuli po. **24** O yeli den ñani Sili diema kuli nni. Bi den cuani o kani i yianbuoli leni mi yianfulima kuli danba, leni a cicibiada n die yaaba, leni a bisinbila danba leni yaaba yaa gbannandi n kpe, **25** Bi niba boncianla, yaaba n den ñani galile leni Dekapola, leni Jelusalema leni Jude diema kuli, leni yaa diema n ye Judena kpenu kandima, bikuli den hoadi o.

5 Jesu n den laa ku niligu, o den doni li juali po. Wan den kali, o hoadikaaba den nagini o kani. **2** O den yaadi ki bangi ba ki yedi: **3** Li pamanli ye leni yaaba n pia li yumiinli kelima tanpoli diema tie bi yaama. **4** Li pamanli ye leni yaaba ya pala n biidi, kelima bi baa baagi ba. **5** Li pamanli ye leni yaaba n pia li padingili, kelima bi baa diedi ki tinga. **6** Li pamanli ye leni mi teginma koma leni mi ñinñuulu n pia yaaba, kelima bi baa guo. **7** Li pamanli ye leni yaaba n gba mi nihima, kelima bi baa gbadi bipo

mi nihima. **8** Li pamanli ye leni bi papiendanba, kelima bi baa la U Tienu. **9** Li pamanli ye leni yaaba n kpendi nni mi yanduanma, kelima bi baa yini ba U Tienu bila. **10** Li pamanli ye leni ban wangi yaaba fala kelima mi teginma po, kelima tanpoli diema tie bi yaame. **11** Li pamanli ye leni yi bi niba ya sugidi yi ki wangi yi falabiado, ki maadi yipo mi mabiadima kelima mini yaa po. **12** Yin mangi mani yi pala ki yaa ye leni li pamancianli kelima yi panpaani baa yaba tanpoli po. Bi niba den wangi bi sawalipuaba falabiado yeni, bani yaaba nden ye ke yi daa ye. **13** Yinba n tie mi yaama handuna po. Mi yaama ya ti luo mi manu, bi baa taa be ki go hanbi ma? Maa go pia fuoma, kali ban lu ma niinnpo bi niba hmaa ma. **14** Yinba n tie handuna yenma. Ya dogu n ye li juali yuli po kan fidi ki wuoni. **15** Bi kan gi cuoni ki fidisanga mo ki taa li sanciali ki hoagini ga, ama bi baa tuani ga u fidisantuankaanu, kan yendi yaaba n kua li dieli nni kuli po. **16** Yeni yin cedi mani yi yenma n yendi yeni bi niba kani ke ban la yi tuongama ki kpiagi yi Baa yua n ye tanpoli po. **17** Yin da daani ke n cua ki baa bolini li balimaama leni bi sawalipuaba maama ka. Mii cua ki baa bolini ma, ama n cua ki baa tieni ma. **18** Kelima n waani yi i moamoani, hali tanpoli leni ki tinga daa pendi, baa yaa dianu n wa ki cie kan ña li balimaama nni hali likuli n baa tieni ki dudi. **19** Yua n miidi li balimaama nni baa yaama n wa ki cie siiga mayenma, ki go bangi ban ya tiendi yeni, o baa tua yua n wa ki cie tanpoli diema nni. Yua mo n tiendi man bili yaala ki go bangi ma, o baa tua niciamo tanpoli diema nni. **20** Kelima n yedi yi, yi teginma yaa cie

li balimaama bangikaaba leni Falisieninba, yi kan kua tanpoli diema nni. **21** Yi gbadi ke bi den yedi bi nikpiaba: Han da kpa o nilo, yua n kpa o nilo, bi baa bu ki cuo o. **22** Ama mini n yedi yi, yua n bieni o pali o lielo po kuli, li pundi ban bu leni. Yua n yedi o lielo: O yanpiidaano ne, li pundi ke yi cancannikpeliba taancianli n cuo o. Yua n yedi o lielo: O yanluodaano ne, li pundi ban cuo o ki kuani o ku fantanbuogu nni. **(Geenna g1067)** **23** Lanwani a ya cua li padibinbinli kani, ki baa pa a paabu, ki tiadi li kani ke o lieli pia leni a ku madiagu, **24** han cedi a paabu likani ki kpa gedi ki ban mangi leni a lielo yeni, ki yuandi ki pa U Tienu a paabu. **25** A koaginkoa ya cuo ha ki caani a li bujiali kani, han mangi leni o tonma hali ki daa pundi, ke wan da ti teni o bujialo n cuo ha ki teni a sandalima, wan kuani a li kadidieli nni. **26** N waani ai moamoani, a kan ña lienni kali a pani kaa ki gbeni kaa sieni liba. **27** Yi den gbadi ke bi yedi: Han da conbi. **28** Ama mini n yedi yi ke yua n nuali pua ke o yama kua o niinni, o conbi leni o o pali nni no. **29** A jienunbu ya tie apo tingbali bonla, han logidi bu ki lu foagima, kelima a gbannanbuoyendu ya bodi, li baa hani apo ki cie ban lu a gbannandi kuli ku fantanbuogu nni. **(Geenna g1067)** **30** A jienu ya tie apo tingbali bonla, han jia u ki lu foagima, kelima a gbananabuoyendu ya bodi, li baa hani apo ki cie ban lu a gbannandi kuli ku fantanbuogu nni. **(Geenna g1067)** **31** Bi go den yedi: Yua n ñani o pua, wan teni o li poñatili. **32** Ama mini n yedi yi yua n ñani o pua ke laa tie mi conconma po, o teni ke laa pua tua poconconli. Yua n taa poñakoa mo, o conbi. **33** Yi den gbadi ke bi waani

bi nikpiaba: Han da poli ki niani ki naa tieni. Ama han poli ki niani o Diedo ke a baa tieni yaala, han tieni la. **34** Ama mini n yedi yi: Yin da poli baa leni tanpoli kelima li tie U Tienu balikalikaanu. **35** Baa leni ki tinga kelima ki tie o taahmaakaanu, baa leni Jelusalema kelima li tie o badiciamo dogu. **36** Han da poli leni a yuli, kelima a kan fidi ki teni baa yuyengu n pendi, yaaka kun boandi. **37** Yi ya yedi: Mm, lan ya tie mm. Yi ya yedi: A-a mo, lan ya tie a-a. Kelima yaala n pugidi kuli ji ñani o Biado kane. **38** Yi den gbadi ke bi yedi: Nunbu n pa nunbu panli, ñinli mo n pa ñinli panli. **39** Ama mini n yedi yi, yin da yie o nibiado po, nilo ya pabi a jienkpianu po, han pegidi ki teni o a ganu mo. **40** Nilo ya bua ki yini a ti buudi ki ga a liadibiga, han teni o a liadicianga mo. **41** O nilo ya tieni au paalu ke han ciani o kilo dajenyenli, han ciani o dajena lie. **42** Pa yua n mia ha, da buli anunga yua n bua ha ledi o po. **43** Yi den gbadi ke bi yedi: Han bua a nisaalilielo ki nani a yibali. **44** Ama mini n yedi yi: Yaa bua mani yi yibalinba, ki ya jaandi yaaba n wangi yi fala po. **45** Yeni yi baa tie yi Baa yua n ye tanpoli bila. Kelima o yen teni ke ki yenga pudi bi nibiadiba leni bi niteginkaaba kuli po, ki yen teni ke ki taaga mii bi niteginkaaba leni yaaba n ki tiegi kuli po. **46** Li ya tie ke yi bua yaaba n bua yi bebe, yi baa baa bee panpaani yo? Bi lubigaaba wani ki tiendi yeni ka yoo? **47** Yi ya fuondi yi kpiiba bebe, yi tieni be ke li pia mi paadima? Baa bi nilanba wani ki tiendi yeni ka yoo? **48** Yin gagidi ki ya hani nani yi Baa yua n ye tanpoli n gagidi ki hani maama.

6 Fangi mani yi yula ki da tiendi yi tuonhama a sala nni
ke bi niba n la. Yi ya tiendi yeni yi kan baa panpaaniba
kuli yi Baa yua n ye tanpoli kani. **2** Lanwani a yaa tiendi
mi hanma, han da piebi kakaci nani pala lie danba n
tiendi maama li balimaama bangima diena nni leni i sani
nni, ke bi niba n kpiagi ba. N waani yi i moamoani, bi baa
bi panpaani n yeni. **3** Ama a yaa tiendi mi hanma, da cedi
a ganu n bandi a jienu n tiendi yaala, **4** ke a hanma n
ya tiendi hasiili nni. A Baa yua n nua hasiili nni n baa
pa ha la. **5** Yi yaa jaandi, yin da tie nani pala lie danba
yaaba n bua ki yaa se li balimaama bangima diena nni
leni a sankada nni ki jaandi, ke bi niba n la. N waani yi i
moamoano, bi baa bi panpaani n yeni. **6** Ama fin ni a yaa
jaandi, kua a dieli nni ki luoni a buliñoabu, ki jaandi a Baa
yua n ye likani haasiili nni. Wani a Baa yua n nua hasiili
nni n baa pa ha la. **7** Yi ya jaandi, yin da filigi mi maama
fanma fanma, nani bi nilanba n tiendi maama, bi tama ke
U Tienu baa cengi ba kelima bi macianma po. **8** Da tiendi
mani nani bani, kelima yi Baa U Tienu bani yin luo yaala
hali ke yi daa mia o. **9** Diidi mani yin baa jaandi maama:
Ti Baa yua n ye tanpoli. **10** A yeli n baa mi gagidima,
A diema n cua, A yanbuama n tieni ki tinga nni nani
man tiendi maama tanpoli po. **11** Pa ti dinla yaa jiema n
dagidi. **12** Tieni tipo sugili ti tudima po nani ti moko n
tieni sugili yaaba n tudi tipo maama yeni. **13** Da tuo tin
baa mi tulinma nni. Ama han ga ti o Biadi kani. Kelima
fini n die li bali, leni u paaciamu, leni ti kpiagiciandi hali
yaa yogunu kuli. Amina. **14** Yi ya puni yaa niba n tudi
yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli ma baa pa yi sugili. **15**

Ama yi yaa puni yaa niba n tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli moko kan pa yi sugili yi yaa tuonbiadi po. **16** Yi ya luo bu ñoabu yaa yogunu, da biidi mani yi nunmu nani pala lie danba, yaaba n biidi bi nunmu ki baa waani bi niba ke bi luo bu ñoabu. N waani yi i moamoani, bi baa bi panpaani n yeni. **17** Ama fini, a ya luo bu ñoabu, han fa a nunga ki suogi tulale, **18** ke bi niba n da bandi ke a luo bu ñoabu, ama a Baa yua n ye hasiili nni bebe n ya bani. Wani a Baa yua n nua hasiili nni n baa guani a la. **19** Da biliti mani y halimani handuna nni, ti lulugidi leni i tontonmoani n baa bolini naankani, a sugidi n koa ki su naani, **20** ama yin yaa biliti mani yi halihani tanpoli po, ti lulugidi leni i tontonmoani n kan bolini naankani, a sugida n kan kua ki su naankani. **21** Kelima yi halimani n ye naankani, yi yantiana mo baa ye lankane. **22** Bu nunbu n tie ti gbannandi fidisanga. Lanwani a nunbu ya hani, a gbannandi kuli baa yeni bonhanla, **23** ama a nunbu yaa hani, a gbannandi kuli baa ye li biigili nni. Yaa yenma n ye a niinni ya tie biigili, laa biigili baa yaba boncianla. **24** Oba kuli kan fidi ki yaa tuuni canbaanba lie po, kelima o yaa baa nani o canbaankpialo ki bua o bonlieli, o nan baa taabi o bonkpialo ki fali o binlielo wani. Yi kan fidi ki yaa taa ki tuuni U Tienu po leni halimani po. **25** Li tie lani yaa po ke n yedi yi, da yyagi mani yi yama yi miali yema po, leni yin baa di yaala, leni yin baa ñu yaala, leni yi gbannandi po yin baa yie yaala. Yii bani ke li miali cie mi jiema, ke ti gbannandi mo cie ti tiayiekaadi? **26** Diidi mani ti bonyugiditi, baa coagi, baa yendi, baa wodi liba ki kuodi a buana nni. Ama yi Baa yua n ye tanpoli n dindi

ba. Yii bani ke yi pia mayuli ki cie ti bonyugiditi? **27** Yi siiga hme yanyagidi n baa teni wan fidi ki foagidi o miali dana baa waamu? **28** Lanwani be yaa po ke yi bangi li bonyiekaala po? Diidi mani mi moapuuma n ye maama. Maa tuuni, maa pia gaali, **29** baa yeni, n yedi ke baa o bado Salomono leni o kpiagiciandi kuli, waa den pundi mi siiga nni baa yenma n bobi maama. **30** U Tienu yaa bobindi yaa muadi n ye ku muagu nni dinla, ke bi baa fa ki taa ti ki cuoni mi fantama u fanu nni, laa pia kuli tama ke o baa yieni yi mo, yinba yaaba yaa dandanli n ki yaba, bi yeni kaa? **31** Lanwani, yin da yagini mani yi yama ki yaa tua: Ti baa je be? Ti baa ño be? Ti baa yie be? **32** Kelima laa bonla kuli tie bi nilanba n lingi yaala. Yi Baa yua n ye tanpoli bani ke laa bonla kuli tie yipo tiladi. **33** Yin kpa lingi mani U Tienu diema leni o yaa teginma, lani, laa bonla kuli baa yuandi ki pugini yipo. **34** Lanwani, da yagi mani yi yama saala po, saala pia o yaa yanyagidi o yuli po. Daali kuli pia li yaa fala ke li dagidi.

7 Yin da ja mani ti buudi, ke U Tienu n da ti jia yi mo yaa buudi. **2** Kelima U Tienu baa bu leni yi nani yin bu leni yi nisaalilieba maama. O go baa taa yin bigidi nitoaba po leni yaa bonbiigikaala ki biigi yi mo yaa po. **3** Be teni ke a nua yaa muagu n ye a lielo nunbu nni ki naa nua yaa dajengu n duogi a yaabu nni? **4** Li ga lede ke a baa yedi a kpiilo: Cedi min ñani a po yaa muagu n ye a nunbu nni, ke ku dajengu duogi a yaabu nni? **5** Fini pala lie daano, han kpa ñani yaa dajengu n ye a yaa nunbu nni, lanwani a baa fidi ki la bonhanla han baa ñani ku muagu yeni maa a lielo yaabu nni. **6** Da taa mani yaala n gagidi ki

hani ki teni yi sangbanli ke ban da ti jigidi ki toatoadi la. Da taa mani yaa laanu yaa dunga n pa ki lu i duoli, ke ban da ti hma ki piini la. **7** Mia mani, bi baa pa yi, lingi mani, yi baa la. Yedi mani: Gafala bu buliñoabu kani, bi baa luodi yipo. **8** Kelima yua n mia kuli baa ba, yua mo n lingi kuli o baa la, bi baa luodi yua n yedi gafala ki bua ki kua kuli po. **9** Yinaba bi jaba siiga, hme ya biga n baa mia o dupe wan teni o li tanli? **10** Bi o baa mia o o jamo, wan teni o o wa? **11** Yinba yaaba n bia yaa bani ki pa yi bila li bonhanla, laa pia kuli tama ke yi Baa yua n ye tanpoli baa pa yaaba n mia o li bonhanla. **12** Lani yaa po yin bua ke bi niba n tieni yipo yaala kuli, yi mo tieni la bipo. Lani n tie li balimaama leni bi saawalipuaba kuli bangima. **13** Kua mani yaa buliñoabu n miabi kani, kelima ya buliñoabu n pia leni ya sanu n pia kuli caa mi bodima po, yaa niba n tagi lankani mo nan yaba. **14** Ama yaa buliñoabu n miabi leni yaa sanu n miabi kuli caa ya miali n ka gbeni kani, yaaba n laadi laa sanu mo naa yaba. **15** Yin fangi mani yi yula leni bi saawalipua-faadanba. Bi kpendi yikani ki dingi nani i pe yeni, ama moamoani bi tie nani yaa fuasangbanbiadi n bua ki bolini yi yeni. **16** Yi baa bandi ba bi bontienkaala po yo. Naani yi baa fidi ki cie i cabi ku konkongu po bi? Bi ki cie a kankana a kongoaba po bi? **17** Yaa tibu n hani kuli baa luoni yaa bonluonkaala n hani, yaa tibu n ki hani mo baa luoni yaa bonluonkaala n ki hani. **18** Yaa tibu n hani kan fidi ki luoni yaa bonluonkaala n ki hani, yaa tibu n ki hani mo kan fidi ki luoni yaa bonluonkaala n hani. **19** Yaa tibu n ki luoni yaa bonluonkaala n hani kuli, bi baa

pedi bu ki lu mi fantama nni. **20** Li tie bi bontienkaala
po yo ke yi baa bandi ba. **21** Yaaba n tua nni: O Diedo, o
Diedo, bikuli ka baa kua tanpoli diema nni, kali yaaba
n tiendi n Baa yua n ye tanpoli yanbuama. **22** Li bujiali
daali, bi niba boncianla baa yedi nni: O Diedo, o Diedo,
naani tii den wangi U Tienu maama a yeli nni kaa? Tii
den deli mu cicibiadimu a yeli nni kaa? Tii go den tiendi
mi bancianma boncianla a yeli nni kaa? **23** Lane n baa
kadi ki yedi ba: A a, mii bani yi. Fuadi mani n kani, yinba
yaaba n tiendi mi biadima. **24** Lani yaa po yua n gbadi
min maadi yaa maama na, ki tiendi man yedi yaala, o baa
tie nani yaa yanfodaano n den maa o dieli ku tangu po.
25 Ki taaga den mini, a ñingola den puubi, ku tafaagu
mo den figi ki pua laa dieli, ma lii den baa, kelima li den
maa ku tangu po. **26** Ama yua n gbadi min maadi yaa
maama na, ki naa tiendi man yedi yaala, o baa tie nani
yaa yanluodaano n den maa o dieli mi tanbiima nni. **27** Ki
taaga den mini, a ñingola den puubi, ku tafaagu mo den
figi ki pua laa dieli ke li den baa ki mumudi. **28** Jesu n den
maadi laa maama kuli ki gbeni, ku niligu den ye leni li
pakili kelima o bangima po. **29** Kelima o den bangi nani
yua n pia li bali mi bangima yeni. Waa den bangi nani li
balimaama bangikaaba yeni ka.

8 Jesu n den jiidi li juali po, bi niba boncianla den hua o.
2 O kpaado den cua ki gbaani o nintuali ki yedi: N daano,
a ya bua, a baa fidi ki hanbi nni. **3** Jesu den tandi o nuu ki
sii o ki yedi: N bua, hanbi. Lanyogunu o kpaadima den
gbeni opo ke o hanbi. **4** Jesu den yedi o: Han fangi a yuli
ki da yedi niloba liba. Ama, gedi ki ban waani ayuli o

kopadiciamo, ki padi Musa n den bili yaa padili, lan tua bipo seedi ke a hanbi. **5** Jesu n den kua Kapenayuma, minteela kobiga yudaano den tuogi o **6** ki mia o ki yedi: N daano, n naacemo dua ke ti yianfaandi cuo o, ke o go laadi fala boncianla. **7** Jesu den yedi o: N baa cua ki paagi o. **8** Minteela kobiga yudaani yeni den goa ki yedi o: N baa, mii pundi han kua n dieli nni, maadi mayenma bebe, n naacemo baa paagi. **9** Kelima mini yua ke nitoaba die nni, n moko pia min die yaa minteela. N yen yedi one: Gedi, wan gedi, ki yedi o yua mo: Cua na, wan cua. N yen yedi n naacemo: Tieni line, wan tieni. **10** Jesu n den gbadi laa maama, li den paki o, ke o yedi yaaba n hua o: N waani yi i moamoani, baa yinba Isalele yaaba siiga, n daa la ya dandancianli n tie na buolu. **11** N waani yi i moamoani ke niba boncianla baa ti ña puoli leni nintuali kuli, ki cua ki taani ki kali leni Abalahama leni Isaaka leni Jakobo, u saajekaanu kani tanpoli diema nni. **12** Ama bi baa lu yaaba n bi tie tanpoli diema yaaba yeni niinpo, li biigicianli nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani. **13** Li yaa puoli Jesu den yedi a minteela yudaano: A kuni, lan tua apo nani han daani maama. Lanyogunu liga o naacemo den paagi. **14** Jesu den gedi Pieli denpo. O den sua ke Pieli cuadinaa dua kelima o den pia gbannanbiendi. **15** Jesu den sii o nuu ke u yianu kagidi opo ke o fii ki ga o cangu. **16** Halimaali bi den cuani Jesu kani bi niba boncianla, mu cicibiadimu danba. **17** O den maadi bebe ki deli ki ñandi mu cicbiadimu mun ye yaaba ya niinni, ki go paagi a yiama kuli. O den tieni yeni ke o sawalipualo Esayi n den maadi yaa maama n tieni: Wani

oba n den taa ti tadingu, ki tugi ti yiani. **18** Jesu n den la ke ku niligu lindi o, o den waani o hoadikaaba ban duodi ki gedi nepo yaa boanjaali. **19** Li balimaama bangikaaba siiga yendo den cua o kani ki yedi o: Canba, n baa hoa ha han caa naani kuli. **20** Jesu den goa ki yedi o: Icoli pia i fali, ti bonyugiditi mo pia a teda, ama o Joa Bijua wani naa pia wan baa dua naani. **21** Nitoa, o hoadikaaba siiga yua, den yedi o: N daano, pa nni u sanu min da kpa gedi ki ban piini n baa no. **22** Jesu den goa ki yedi o: Yaa hoa nni, ki cedi bi tinkpiba n piini bi tinkpiba **23** Jesu den kua ku ñinbiagu nni ke o hoadikaaba den hoadi o. **24** Ban den ye mi ñincianma nni, ki fabiadigu den fii ke a ñinguona fii ki baa milini ku ñinbiagu, ama wani, o den goa. **25** O hoadikaaba den nagini ki fundi o ki yedi: Ti Daano, fii ki faabi ti, ke ti baa bodi. **26** O den yedi ba: Be n teni ke yi jie nanda, yinba yaaba ya dandanli n ki yaba? Lanwani o den fii ki sedi ki funi leni ku faaligu leni mi ñincianma ke likuli duani salam. **27** Ti jawaandi den cuo o yegininlieba kuli ke bi tua biyaba: O tie hme yo, ke baa ku faaligu leni mi ñincianma kuli tuo ki tiendi wan yedi yaala? **28** Jesu n den pundi nepo ya boanjaali Gadala yaaba dogu tinbianu nni, mu cicibiadimu danaba bonba lie den ñani a kakula po ki tuogi o. **29** Bi den bia boncianla hali ke niloba kan den tuo ki tagini lipo sanu. Bi den tiani opo: Be n ye tinba leni fini siiga, U Tienu Bijua? Naani a cua ne ki baa duoli ti ke u yogunu daa pundi yoo? **30** Li sua ke u duokuliciamu den nagi likani ki gbi i moajiini. **31** Mu cicibiadimu den miadi Jesu ki tua: A ya deli ti, han cedi tin gedi ki ban kua u duokulu na niinni. **32** O den yedi

mu: Gedi mani. Mu den ñani bi jaba niinni ki ban kua i duoli nni. lani u duokulu kuli den digi mi joayidima po ki baa mi ñincianma nni ki bodi lienni. **33** Yaaba n den kpaa ba den sani ki gedi ki ban waani u dogu po yaala n tieni kuli, leni yaala n tieni mu cicibiadimu danba. **34** Lane, u dogu nni yaaba kuli den ñani li baa tuogi Jesu. Ban den laa o bi den mia o ke wan ña bi tinga nni.

9 Jesu den kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki guani u dogu po. **2** Lanyogunu bi niba den cuani o kani yua ya gbannandi n kpe ke o dua ku kaagu po. Jesu n den la bi dandanli, o den yedi yua ya gbannandi n kpe: Paagi apali, n bijua a baa a tuonbiadi sugili. **3** Lane li balimaama bangikaaba bi tianba den bi pala nni: O naa joa sugidi U Tienu. **4** Jesu den bani bi yantiana ki yedi: Be n teni ke yi pia a yantiabiada yi niinni? **5** Be n dingi ki cie ki yedi: A baa a tuonbiadi sugili bi ki yedi: Fii ki ya cuone? **6** N bua yin bandi ke mini O joa Bijua pia li bali handuna na niinni ki baa fidi ki pa bi niba bi tuonbiadi sugili. Lane o den yedi yua ya gbannandi n kpe yeni: Fii ki taa a kaagu ki yaa kuni. **7** O joa yeni den fii ki ñani ki ban kuni. **8** ku niligu n den la lani ti jawaandi den cuo ba, ke bi kpiagi U Tienu leni wan puni bi nisaaliba laa paalu buolu. **9** Jesu n den fii lankani ki suagi liiga, o den la ban yi yua Matiyu ke o ka o tuonli kani ki gaani li lubili. O den yedi o: Hoadi nni. Matiyu den fii ki hoadi o. **10** Jesu n den ka Matiyu dieli nni u saajekaanu kani, bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli den cua boncianla, ki ka ki di leni o leni o hoadikaaba. **11** Falisieninba n den laa lani, bi den yedi o hoadikaaba: Be yaa po ke yi canba di leni bi lubigaaba

leni i tagibiadi danba? **12** Jesu den gbadi ki yedi ba: Yaaba n pia laafia ka bua lotoli, ama a yiama. **13** Gedi mani ki ban bandi ya maama n tie na bundima: mi nihigbadima n mani npo, laa tie a pada ka. Mii cua ki baa yini yaaba n tiegi ka ama ti tuonbiadi danba. **14** Jan hoadikaaba den cua Jesu kani ki yedi o: Be yaa po ke tinba leni falisieninba yen luo bu ñoabu le a ya hoadikaaba wani naa luo? **15** Jesu den goa ki yedi ba: O pocaano calo danliba baa ga leda ki biidi bi pala wan da ye leni ba li potaali nii ya yogunu? Ama a dana kpendi ke bi baa cuo o pocaancalo ki ñani o bi siiga, laa yogunu bi baa loli bu ñoabu. **16** O go den yedi: niloba kan taa cabipanli ki biini liadikpeli, kelima li cabipanli baa dadi li bonkpeli lan padi ki pugini. **17** Bi kan didi taa o duvenpaano ki huuni ti dayuakpedi nni, ti dayuakpedi baa padi, duven n wuli, ti dayuadi mo n bodi. Ama bi yen huuni o duvenpaano ti dayuapandi nni, ke duven leni ti dayuadi kuli n ya ye. **18** Jesu n den maadi leni ba yeni, bi yudanba siiga nni yendo den cua ki gbaani o nintuali ki yedi: N bisalo kpe moala moala ne, ama han cua ki ban maani opo a nii, o baa faadi. **19** Jesu den fii ki ciani o, wani leni o hoadikaaba. **20** Lanyogunu yaa pua ya soama n den wuliti hali piiga n bina lie den cua ki nagini o puoli po ki sii o liadicuadi, **21** kelima o den tua o yama nni: N ya li baa ki sii o liadili bebe, n baa paagi. **22** Jesu den jigidi ki la o ki yedi: Paagi a pali, n bisalo, a dandanli paagi a. Lanyogunu o pua yeni den paagi cain. **23** Jesu den pundi ki kua o yudaano yeni deni. Wan den sua ke ti baantiadi cua ki biga kuuma po ki piebi mu yelimu ke bi niba ma tiendi ki fuugu, o den yedi: **24**

ña mani, kelima ki bonpuoga naa kpe ka, o goa yo. Bi den ñuadi o. **25** Wan den ñani bi niba kuli, o den kua ki biga n dua naani, ki cuo o nuu ke o fii. **26** O laabaalo den yadi laa diema nni kuli. **27** Jesu n den fii lankani ki suagi liiga, juama lie den hoa o ki tangi: Dafidi Bijua, gbadi tipo mi nihima. **28** Jesu n den kua li diedi nni, a juama yeni den cua o kani. Jesu den buali ba: Yi daani ke n baa fidi ki tieni yipo yin miadi yaala? Bi den goa yedi o: Mm, ti daano. **29** Lane o den sii bi nuni ki yedi: Lan tieni yipo nani yin daani maama. **30** Lani bi nuni den nua. Jesu den teni ba li ñoabonli ki yedi: Fangi mani yi yula ke obo n da bandi: **31** Ama bi den ñani ki kpaani o yeli laa diema nni kuli. **32** Laa jaliediba n den fii ki caa, bi niba go den cuani Jesu kani cicibiadiga daano ke po tie muulo. **33** Jesu n den deli ki ñani ki cicibiadi ga ya yogunu, o muulo yeni den yaadi ki maadi. Li den paki ya niba n taani likani ke bi tua: Ti daa bi laa li naa bonla Isalele diema nni. **34** Ama Falisieninba wani den tua: Mu cicibiadimu bado n puni o u paalu ke o deli ki ñandi mu cicibiadimu bi niba niinni. **35** Jesu den gaandi i dociami leni i dowaali nni kuli, ki bangi U Tienu maama li bali maama bangima diena nni, ki wangi U Tienu diema laabaalihamo, ki paagidi bi niba bi yianbuoli leni bi tadinbuoli kuli po. **36** Wan den ku niligu, mi nihima den cuo o bipo kelima bi den coagi, bi yama mo den yagi nani ya pe n kaa pia yankpaalo yeni. **37** Lani yaa po o den yedi o hoadikaaba: U jetaagu yaba ke bi tuonsoanba mo nan wa. **38** Lanwani yin mia mani u jetaagu Diedo wan soani bi tuonsoanba u jetaagu po.

10 Jesu den yini o piiga n hoadikaliediba ki dini ba li bali
ki puni ba u paalu ban yaa deli ki ñandi mu cicibiadimu
mun ye yaaba yaa niinni, ki go yaa paagidi bi niba leni
ban pia yaa yianbuoli leni yaa tadinbuoli. **2** Bi piiga n
tondiliediba yeni yela n tie na. Yua n kpia, Simono ban go
yi yua Pieli leni o waalo Andile, Sebede bijua Jaka leni o
waalo Jan, **3** Filipi leni Batelemi, Toma leni o lubigaalo
Matiyu, Alife bijua Jaka leni Tade, **4** Simono ban go yi yua
o yankuadaano leni Judasa Isikalioto yua n den yuandi ki
janbi Jesu. **5** Bani n tie Jesu n den soani o piiga n niliediba
yaaba ki teni ba yaa ñoabonli n tie na: **6** Da gedi mani bi
nilanba po, ki da kua Samali yaaba doni nni mo, ama yi
gedi Isalee buolu yaaba po, bani yaaba n tie nani yaa pe n
yaadi yeni. **7** Yin tagi naankani kuli, yin yaa wangi ke U
Tienu diema kuli. **8** Yin yaa paagidi a yiama, ki fiindi bi
tinkpiba, ki hanbidi a kpaada, ki deli mu cicibiadimu. Yi
den baa fanma, yi mo n yaa puuni fanma. **9** Da huuni
mani wula, yaaka halinjufa, yaaka ligi kuli yi huuni nni,
10 ki da ta sancenboagili, yaaka liaditadimu lie, yaaka
cacaadi, yaaka gbianu, kelima o tuonsoanlo pundi ki baa
o bonjekaala. **11** Yin kua yaa dociamu nni leni yaa dowaali
nni kuli, yin buali ki bandi yaa nilo n baa tuo ki ga yi
cangu ya ye likani. Yin caani o ya deni hali yin baa fii ya
yogunu. **12** Yi ya kua ya diegu nni kuli, yin fuondi ba ki
yedi: Mi yanduanma n yaa ye leni yi. **13** Yi ya sua ke ku
diegu nni yaaba ga yi cangu, yin gaali ba ya yanduanma
n yaa ye leni ba. Ama bi yaa ga yi cangu mo, yi gaali n
guani yikani. **14** Bi yaa tuo ki ga yi cangu dieguba nni
leni doguba nni kuli, kaa cengi yi maama mo, yi yaa ña

likani, yi kpia ba yi taatama. **15** N waani yi i moamnoani, ti buudi daali Sodoma leni Gomola yaaba yaa fala kan pundi laa dogu yaaba yaa fala. **16** Cengi mani: N soani yi nani i pe yeni i fuasangbanli siiga. Yin yaa fani nani i we yeni, ki go yaa dingi nani mu kpaajiemu yeni. **17** Fangi mani yi yula leni bi niba, kelima bi baa co ki caani yi li bujiali kani. **18** Bi baa pua yi i baliji li balimaama bangima diena nni. Bi baa caani yi gufeneelinba kani leni bi badiba kelima n yaa po, ke yin tua bipo seedi bani leni bi nilanba po kuli. **19** Bi ya ti cuo ki gedini yi li bujiali kani yaa yogunu, yin da yagi mani yi yama yin baa maadi maama leni yin baa yedi yaala kuli po, kelima lanyogunu bi baa pa yi yin baa yedi yaala. **20** Kelima laa tie yinba ka baa maadi, yi Baa Fuoma, yaama n ye niinni, n baa maadi. **21** Kpelo leni waalo siiga, bi tianba baa cuo biyaba ki teni bqan kpa ba. Bibaanba baa cuo bi bila ki teni ban kpa ba. A bila mo baa fii ki sedi bi danba po ki cuo ba ki teni ban kpa ba. **22** Bi niba kuli baa nani yi kelima n yeli po. Ama yua n baa juuni hali mi juodima baa tindi. **23** Bi ya waani yi o falabiado doyendu, sani mani ki gedi dotogu. N waani yi i moamoani, yi kan gaani Isalele yaaba dogi nni kuli ki gbeni ke o Joa Bijua daa cua. **24** O hoadikoa ki cie o canba, o naaceno mo ki cie o daano. **25** Li dagidi o hoadikoa n ya tie nani o canba, o naaceno mo n ya tie nani o daano yeni. Bi ya yini o diedaano Belisebu, laa pia tam ke bi baa sugi o diegu nni yaaba ki cie. **26** Lanwani yin da jie ba, kelima liba kuli ki ye ki wuo ki kan wuodi. Liba kuli ki ye ki duagi ke bi kan bandi la. **27** Min yedi yi yaala li biigili nni, waani la mani u yensiinu, Ban

soabidi yaama yi tuba nni, kpaani la mani a diena po. **28** Da jie mani yaaba n baa kpa ti gba nnandi, ama ki kan fidi ki kpa o naano. Ama yin ya jie mani yua n baa fidi ki bolini o naano leni ti gbannandi kuli ku fantanbuogu nni. **(Geenna g1067)** **29** Baa kuadi nuani lie lie ka falimi? Ama baa nuanyenga bi siiga ban baa tiipo ke yi Baa U Tienu ki bani. **30** To, yinba baa yi yudi, yi Baa bani ti coali n da maama. **31** Lanwani yin da jie mani pu kuli, yi pia mayuli ki cie i nuani boncianla. **32** Lani yaa po yua n tuo nni bi niba nintuali, n moko baa tuo o n Baa yua n ye tanpoli nintuali. **33** Ama yua n nia nni bi niba nintuali, n moko baa nia o n Baa yua n ye tanpoli nintuali. **34** Yin da tama ke n cua ki baa teni mi yanduanma n ya ye handuna nni ka. Mii cua ki baa teni mi yanduanma ka n yaa ye, ama n cuani bu toabu. **35** Kelima n cua ki baa teni ki bonjaga n paadi leni o baa, ki bonpuoga n paadi leni o naa, ki biyuaga n paadi leni o yaanaa. **36** O nilo yibalinba baa tie o diegu nni yaaba. **37** Yua n bua o baa yaaka o naa ki cie mini, waa pundi ki yaa tie n hoadikoa. Yua n bua o bijua yaaka o bisalo ki cie nni, waa pundi ki yaa tie n hoadikoa. **38** Yua n kaa taa o dapoanpoanli ki bugi ki hoa nni, waa pundi ki yaa tie n hoadikoa. **39** Yua n bua ki kubi o miali baa biani li. Ama yua n baa biani o miali kelima mini yaa po baa le li. **40** Yua n ga yi cangu ga mini ya cangoe, yua n ga n cangu mo ga yua soani nni yaague. **41** Yua n ga o sawalipualo cangu kelima o tie sawalipualo po, baa baa o sawalipualo n baa baa yaa panpaani. Yua n ga o nitginkoa cangu kelima o tie nitenginkoa po, baa baa o niteginkoa n baa baa yaa panpaani. **42** N waani yi i moamoani, n

hoadikaaba na siiga, baa yua ya jigidi n wa ki cie, yua n puni o mi ñinsoangima ke o ñuni kelima o tie n hoadikoa kuli kan luo o panpaani.

11 Jesu n den tundi o piiga n hoadikaliediba laa tundi ki gbeni, o den fii lankani ki suagi liiga, ki ban bangi U Tienu maama ki wangi o laabaalihamo ya dogi n ye laa gaanilindima nni. **2** Jan n den lo li kadidieli nni ki gbadi Kilisiti n tiendi yaala, o den soani o hoadikaaba wani Jesu kani ki buali o: **3** Naani a tie yua n den baa cua bi, bi ti da go baa guudi nitoa yo? **4** Jesu den goa ki yedi ba: Guani mani ki ban togidi Jan yin gba ki go nua yaala: **5** A juama nuadi, a waba cuoni, a kpaada hanbidi, a woma gba, bi tinkpiba fii, a luoda mo gba o laabaalihamo. **6** Li pamanli ye leni min kaa tie yua yaa po tingbali bonla. Jan tondiba n den ñani Jesu kani ki ban caa yaa yogunu, **7** Jesu den maadi ku niligu Jan maama ki yedi: Yi den gedi mi fanpienma po ki baan la be? Yua n tie nani u faalu n liebi yaa ñinmuagu bi? **8** To, yi nan den gedi ki baan la be? Yua n bobi ti tiahandi bi? Yaaba n yie ti tiahandi wani ye bi badiba diedi nne. **9** Yi nan den gedi ki baan la be? O sawalipualo bi? Yeni de, ama n waani yi ke yi gedi ki ban la yua cie baa sawapualo. **10** Kelima li tie wani yaa po yo ke li diani ki yedi: Diid n soani n tondo a liiga. Ke wan hanbi a sanu. **11** N waani yi i moamoani, pua n mali yua kuli, yua n cie Jan Batisi daa mala, ama yua mo n wa ki cie tanpoli diema nni, wani n yaba ki cie o. **12** Ki cili Jan Batisi yogunu ki pundi hali moala, bi niba koa tanpoli diema nni leni u paalu. U paalu danba mo diedi ma. **13** Bi sawalipuaba leni li balimaama kuli den pua

sawali ki maadi U Tienu diema maama ki ban pundi hali Jan Batisi yogunu. **14** Yi ya bua ki tuo, wani n tie Elia yua n den baa cua yeni. **15** Yua n pia a tuba ki baa gbadi, wan gbadi. **16** N baa nandi moala na niba leni be? Bi tie nani yaa bila n kaa ki daaga nni ki maadi leni biyaba ki tua: **17** Ti piebi yipo mu yelimu, ke yii jeli ki ciaga. Ki yiini yipo yi kuyani, ke yi naa buuda. **18** Kelima Jan den cua, waa den di, waa den ñu mo, ke bi tua: O pia ki cicibiadiga. **19** O Joa Bijua mo cua ki di ki go ñu, ke bi tua: Diidi, o tie jejiedo leni dañolo, ki go tie bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli danli. Ama mi yanfuoma doagidi mi teginma mi tuona nni. **20** Lanwani Jesu den funi leni wan den tieni mi bancianma boncianla yaa dogi nni, kelima laa dogi niba naa den lebidi bi yama. O den yedi: **21** Fala baa leni fini Kolasini dogu. Fala baa ye leni fini Betisayida dogu. Kelima yaa bancianma n tieni a niinni ne ya den tieni Tili leni Sidoni dogi nni, bi den baa la li paboanli tiadi, ki wuli mi fantanpienma bik yula po, ki doagidi ke bi lebidi bi yama hali yogu. **22** Lani yaa po n yedi yi, ti buudi daali, Tili leni Sidoni dogi ya fala kan yaa bia ki pundi yi yaa fala. **23** Fini Kapenayuma dogu moko, a tama ke a baa fiini a yuli hali tanpoli bi? Kalam, bi baa jiini a hali bi tinkpiba diema nni, kelima ya bancianma n den tieni a niinni ya den tieni Sodoma dogu nni, u bi baa ye hali dinla. **(Hadēs g86)** **24** Li tie lani yaa po yo ke n yedi a, ti buudi daali Sodoma ya fala kan yaa bia ki pundi a yaa fala. **25** Lanyogunu Jesu den jaandi ki yedi: N Baa, fini yua n tie tanpoli leni ki tinga kuli Diedo, n pagi a kelima a doagini li naa bonla bi yanfodanba leni bi nunfandanba kuli po,

ki doagidi la yaaba n tie a biwaala yaa po. **26** Yeni de, n Baa, n pagi a kelima li den mani a po ke a tieni yeni. **27** N Baa puni nni li bonla kuli bali. Oba kuli ki bani Bijua, li yaa tie Baa yaaka, oba kuli mo ki bani Baa, li yaa tie Bijua, leni wani Bijua n bua ki doagidi o yua yaa po yaaka. **28** Cua mani n kani, yinba yaaba n tugi a tugikpiaga ki coagi kuli, n baa pa yi mi fuodima. **29** La mani n naakpakpaadi-daagu, ki ga n bangima, keliman dingi ki pia li yumiinli, yeni yi baa baa mi fuodima yi naani po. **30** Kelima n naakpakpaadi-daagu faali, n tugili mo yua.

12 Laa yogunu Jesu den tagi ki poandi halikami kuanu nni mi fuodima daali. Mi koma den pia o hoadikaaba ki bi jobidi siandi ki mhani. **2** Falisieninba n den laa lani, bi den yedi Jesu: Diidi ki la, a hoadikaaba n tieni yaala kua mi fuodima daali. **3** Jesu den goa ki yedi ba: Naani yi daa cogi Dafidi n den tieni yaala mi koma n den cuo o, wani leni yaaba n den ye leni o kuli yoo? **4** O den kua U Tienu diegu nni ki mhani o dupen bilikoa, baa ke li den kua wani leni yaaba n ye leni o kuli n mhani, kelima bi kopadicianba bebe n den pia u sanu ki mhani o. **5** Bi, naani yii cogi li balimaama nni ke bi kopadicianba tuuni U Tienu diegu nni mi fuodima daali ki miidi li daali yeni kuali, ki naa pia lipo tagili yoo? **6** N yedi yi, yua n cie U Tienu diegu boncianla ye ne. **7** Yi ya bi bani ya maama n tie na bundima. Mi nihigbadima n mani npo, laa tie a pada ka, yi kan bi jaligi yaa niba n kaa pia tagili na. **8** Kelima o Joa Bijua n die mi fuodima daali. **9** Jesu den ñani lankani ki gedi ki ban kua li balimaama bangima dieli nni. **10** O joa den ye likani ke o nuu faani. Bi den

buali Jesu: Naani li pia u sanu ki paagi o nilo mi fuodima daali? Li den tie ke ban fidi ki tabi o. **11** O den goa ki yedi ba: Yi niinni hme baa peyendi bebe wan baa ku buogu nni mi fuodima daali, ke o kan mubini o ki ñani o lienni? **12** Ama o nisaalo cie o pia boncianla. Lanwani li pia u sanu ki tieni yaala n hani mi fuodima daali. **13** Lani o den yedi o joa yeni: Tandi a nuu. O den tandi u ke u paagi cain nani u lielu yeni. **14** Falisieninba den ñani ki ban juogi ban baa tieni maama ki teni ban kpa Jesu. **15** Ama Jesu den bandi la ki ñani likani. Bi niba boncianla den hoa o. O den paagi a yiama kuli, **16** ki teni ba li ñoabonli ke ban da ban waani wan tie yua. **17** O den tieni yeni ke o sawalipualo Esayi n den pua yaa sawalo n tieni: **18** Diidi min gandi n naacemo yua, wani n buado, n pali n mani yua yaa po boncianla. N baa kuani n Fuoma o niinni wan ya wangi i nibuoli n teginma. **19** O kan koani leni oba. O kan tiani baa waamu. Bi kan gbadi o nialu i sani nni. O kan kua ki dudi yaa ñinkankagili n diegi. **20** O kan gbindi yaa fidisancabigu n hubidi. Hali wan baa teni mi teginma n paadi. **21** I nibuoli kuli baa bili bi suginma o kani. **22** Lani n pendi bi niba den cuani Jesu kani ya cicibiadiga daano n tie juamo ki go tie muulo. Jesu den paagi o, ke o muuli yeni maadi ki go nua. **23** Li den paki ku niligu kuli ke bi yedi: One ki tie Dafidi Bijua kaa? **24** Falisieninba n den gbadi la, bi den yedi: O naa joa deli mu cicibiadimu kelima Belisebu yua n tie mu cicibiadimu bado ya paalu po. **25** Jesu den bani ban tie yaala yeni, ki den yedi ba: Yaa diema n boagidi ki tuogi leni mi tuli kuli baa bodi. Yaa dogu yaaka yaa diegu yaa niba n paadi ki tuogi leni

biyaba kan ya ye. **26** Sutaani ya deli Sutaani, o tuogi leni
o yuli. **27** Li ya tie ke Belisebu n puni nni u paalu ke n deli
mu cicibiadimu, yi ya hoadikaaba mo deli mu hme yaa
yeli nne? Lani yaa po bi baa jia yi leni ti buudi. **28** Ama li
ya tie U Tienu Fuoma Yua yaa paalu po yo ke n deli mu
cicibiadimu lani U Tienu diema pundi hali yikani. **29** O
nilo baa fidi ki kua o gbamandaano dieli nni lede ki fie o
piama, kaa kpa paadi o ki loli o? Li yaa puole o baa fidi ki
kua o dieli nni ki fie o piama. **30** Yua n ki taa npo kuli tie
n yiekoa. Yua n ki todi nni ke n taandi nan yadi wani. **31**
Li tie lani yaa po ke n yedi yi, bi nisaaliba baa baa sugili
tuonbiadi leni sugidi kuli po, ama yua n sugi U Tienu
Fuoma Yua kan baa sugili. **32** Yua n maadi mini o Joa
Bijua po yaala n bia baa baa sugili, ama yua n maadi U
Tienu Fuoma Yua po yaala n bia kan baa sugili moala leni
ya yogunu n kpendi kuli. **(aiōn g165)** **33** Tuo mani ke bu tibu
hani ke bu bonluonkaala mo hani, yeni yaaka ke bu tibu
ki hani ke bu bonluonkaala mo ki hani. Bi bandi tibu kuli
bu bonluonkaala po yo. **34** Yinba, u waalabi-buolu na, yin
bia maama na, yi baa ga lede ki fidi ki maadi ya maama n
hani? O nilo maadi yaala n gbie o pali nne. **35** O nihamo
ñandi yaala n hani o pali yaali n hani nni. O nibiado mo
ñandi yaala n bia o pali yaali n bia nni. **36** N waani yi
ke ti buudi daali, bi niba baa togidi ban den maadi ya
mafanma kuli. **37** Kelima a maama po baa teni ban saa
apo i moamoani, a maama po go baa teni ban bu ki cuo
ha. **38** Li balimaama bangikaaba tianba leni Falisieninba
tianba den yedi Jesu: Canba, ti bua han tieni tipo yaa
bancianma n tie sinankeeni. **39** O den goa ki yedi ba:

Moala na niba yaaba n bia, ki go ha U Tienu sanhoadima yeni miadi sinankeeni. Bi kan tieni bipo sinankeentoa li yaa tie o sawalipuali Jonasa yua yaaka. **40** Nani Jonasa n den tieni dana taa leni ñiadi taa o jamo tugu nni maama, o Joa Bijua moko baa tieni dana taa leni ñiadi taa kin tinga nni yene. **41** Ninife dogu yaaba moko baa taani ki fii ki sedi leni moala na niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba kelima Jonasa n den waani ba U Tienu maama bi den lebidi bi yama. Ama moamoani, yua n cie Jonasa ye ne. **42** Yaa diema n ye nuganu po ya pobado moko baa taani ki sedi leni moala na niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba, kelima o den ñani hahali foagima ki cua ki cengi Salomono yanfuoma maama, ama yua n cie Salomono ye ne. **43** Ki cicibiadiga ya ñani o nilo niinni, ki yen gedi ki ban yaa gaandi yaa fuali n ki pia ñima nni, ki lingi mi fuodima, ki nan kan baa. **44** Lanwani ki baa yedi: N baa lebidi ki guani n dieli po min den ñani naani. Ki ya pundi, ki baa sua ke li tie dieyaanli ki pidi ki hanbi. **45** Lanwani ki baa gedi ki ban taa cicibiadimu lele, yaamu n bia ki cie kani kiba, mun yegi ki ban kua li niinni ki yaa ye. Laa nilo yeyuankaama baa bia ki cie mi kpiama. Li baa tua yeni moala na niba yaaba n baa bia po. **46** Jesu n den maadi leni ki niligu, o naa leni o waamu den cua ki se niinpo ki bua ki maadi leni o. **47** Niyendo den yedi o: A naa leni a waamu se niinpo ki bua ki maadi leni a. **48** Jesu den goa ki yedi yua n waani o yeni: Hme n tie n naa hmenba mo n tie n waamu? **49** O den tandi ki waani o hoadikaaba ki yedi: Diidi, n naa leni n waamu nna. **50** Kelima yua n tuo

ki tiendi n Baa yua n tanpoli ya yanbuama, wani n tie n naataanjaga leni n naataapuoga leni n naa.

13 Laa daali Jesu den ñani deenni ki gedi ki ban kali mi ñincianma kunu. **2** Ku niligu den taani o kani boncianla, hali ke o kua ki kali ku ñinbiagu nni. Ku niligu yeni kuli den se li wali po. **3** O den pua ba mi kpanjama ki waani ba bonla boncianla. **4** O den cili ki yedi: O kpakpaalo den ñani ki baa coagi o bonbuoli. Wan den coagi, i tiami den baa u sankunu ke ti bonyugiditi cua ki dini yi. **5** I tiami den baa ku tancagu po, mi tama n ki yaba naani. Yi den pani tontoni kelima mi tama ki yaba likani. **6** Ama ki yenga n den paagi, yi den mali ki kuodi, kelima jiinmoani ki den ye. **7** I tiami mo den baa ti konkondi nni. ti konkondi den fii ki dini yi. **8** I tiami mo den baa ki tinhanga nni. I den loni, bonbiyenbu kobiga kobiga, i tiami piiluoba luoba, i tiami mo piitaa taa. **9** Yua n pia a tuba ki baa gbadi, wan gbadi. **10** Bi hoadikaaba den nagini o kani ki buali o: Be yaa po ke a poa ba mi kpanjama? O den goa ki yedi ba: **11** Kelima bi puni yinba yin bandi tanpoli diema bondoaginkaala. Ama bi naa puni bani ban bandi. **12** Bi baa pa ki pugini yua n pia, wan baa ki pugini, ama yua n ki pia wani, bi baa ga o kani baa wan pia yaala. **13** Lani yaa po yo ke n poa ba mi kpanjama, kelima baa ke bi nua, baa la liba, baa ke bi cengi mo, baa bandi liba, baa gba liba mo. **14** Esayi n den pua ya sawalo maama tieni ki dudi laa niba kani. O den yedi: Yi baa gba leni yi tuba ki nan kan ga liba, Yi baa nua leni yi nuni ki nan kan la liba, **15** Kelima bi naa niba pala juaga. Bi biini bi tuba ki hubini bi nuni ke ban da la leni bi nuni, ki da gbadi

leni bi tuba, ki da ga leni bi pala, ke ban da ti lebidi bi yama min paagi ba. **16** Ama li pamanli ye leni kelima yi yaa nuni wani nua, yi tuba mo. **17** N waani i moamoa, bi sawalipuaba leni bi niteginkaaba boncianla den bua ki la yin nua yaala ne, ki naa la la, bi den bua ki gbadi yin gba yaala ne, ki naa gbadi la. **18** Lanwani, cengi mani o kpakpaalo kpanjama bundima. **19** O nilo ya cengi U Tienu diema maama, ki naa ga man bua ki yedi yaala, o Biado cua ki ñani ban coagi yaama o pali nni. Lani n tie yua n baa yaa bonbulikaala n buli u sankunu. **20** Yi n den baa ku tancagu nni tie nani yua n gbadi mi maama, ki ga ma tontoni leni li pamanli. **21** Ama waa pia jiinmoani o pali nni. O kan fidi ki juuni ki sedi. Mi yebiadima ya cua, yaaka bi niba ya waani o fala kelima mi maama po, tontoni kali wan gbali ki baa. **22** Yi n den baa ti konkondi nni tie nani yua n gbadi mi maama, ama handuna yema yanyagidi leni halimani boandi kuli dini ma ki teni ke maa luoni liba. **(aiōn g165)** **23** Yi n den baa ki tinhanga nni mo tie nani yua n gbadi mi maama ki yen ga ma. O luoni li bonluonkaala, bonbiyenbu loni kobiga, bune piiluoba, bune mo piitaa. **24** Jesu go den pua ba kpanjatoama ki yedi: Tanpoli diema baa naani leni ya nilo n den buli yaa bonbulikaala n hani o kuanu nni. **25** Ama bi niba n den goa yaa yogunu, o yibali den cua ki buli o bonbulikaala yeni siiga ti moabiaditi ki lebidi ki kuni. **26** Halikama n den pani ki kpedi ki luoni, ti moabiaditi moko den kpedi. **27** Bi naacenba den cua ki yedi o koadaano: Canba, haa den buli yaa bonbuoli n hani ka a kuanu nni yoo? Be nan teni ke ti moabiaditi mo ye lienni? **28** O den goa ki yedi

ba: Yibaloba n tieni laa bonla. **29** O naacenaba den yedi o: A bua tin gedi ki ban habi ti bi? O den yedi ba: A- a, cedi mani, ke yi ya habi ti moabiaditi, yin da ti taani ki habi leni halikama. **30** Cedi mani likuli n yaa taa ki kpedi hali u jetaagu yogunu n pundi. Laa yogunu n baa yedi bi dipeba: Yin kpa habi mani ti moabiaditi ki taani ki loli ban sia ti, ama yin taani ki kuodi halikama n senbili nni. **31** Jesu go den pua kpanjatoama ki yedi: Tanpoli diema naani leni ya nilo ya kpintiidi n yi mutaadi yaa bonbibu o kuanu nni. **32** Laa bonbibu wa ki cie i bonbi kuli, ama bu ya pana, bu yen kpedi ki cie ti kpintiidi kuli ki tua tibu, ke ti bonyugiditi kpendi ki tiendi bi tediti bu beni po. **33** O go den pua naa kpanjama: Tanpoli diema naani leni li daliali ke o pua taa ki buuni yonyiemu taa, ki sieni hali likuli n pili. **34** Jesu den waani ku niligu laa bonla kuli leni mi kpanjama. Waa den maadi leni ba kaa pua kpanjama. **35** O den tieni yeni ke o sawalipualo n den maadi yaa maama na n tieni: N baa yaadi ki maadi leni ba mi kpanjama nni, N baa doagidi yaa bonla n wuo hali handuna tagima yogunu. **36** Li yaa puoli Jesu den cabi ku niligu ki kua deenni. O hoadikaaba den nagini o kani ki yedi o: Bundi tipo yaa moabiaditi n ye u kuanu nni kpanjama. **37** O den goa ki yedi ba: Yua n buli yaa bonbuoli n hani tie o Joa Bijua. **38** U kuanu mo tie handuna. Ya bonbuoli n hani tie U Tienu diema bila. Ti moabiaditi tie o Biado yaa bila. **39** Yibali yua n buli ti moabiaditi tie Sutaani. U jetaagu yogunu tie handuna juodima. U jetaagu danba mo tie malekinba. **(aiōn g165)** **40** Nani ban yen habi ti moabiaditi ki sia maama, handuna juodima mo li baa tua yeni. **(aiōn**

g165) 41 O Joa Bijua baa soani o malekinba ban taani ki
ñani o diema nni yaaba n tulini bi niba kuli leni yaaba
n tiendi mi biadima kuli, 42 ki lu ba ki buaga fantama
nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani. 43
Laa yogunu bi niteginkaaba baa yendi nani ki yenga yeni
bi Baa ya diema nni. Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan
gbadi. 44 Tanpoli diema go naani leni yaa halimano n
wuo u kuanu nni yeni. O nilo den piidi o ki goa ki wuoni.
Lanwani o pamanli po, o den gedi ki ban kuadi wan pia
yaala kuli ki da laa kuanu. 45 Tanpoli diema go naani leni
yaa kpendo n den lingi yaa lanbima n hani boncianla. 46
Wan den laa yaa lanbima ke mi dunga yaba boncianla, o
den gedi ki ban kuadi wan pia yaala kuli ki da ma. 47
Tanpoli diema go naani leni ban luni yaa taalu mi ñima
nni ki co i janbuoli kuli. 48 U ya gbie, bi yen dadi ki
ñani u li boanjaali po, ki kali ki gandi yaa jami n hani
ki tieni ti baabuodinni, ki lu yi n ki hani. 49 Handuna
juodima li baa tua yeni. Malekinba baa cua ki paadi bi
nibiadiba ki ñani ba bi niteginkaaba siiga. (aiōn g165) 50 Ki
lu bi nibiadiba ki buoga fantama nni, a bubula leni mi
ñincegima n baa ye naankani. 51 O den buali ba: Naani yi
gbadi laa bonla kuli bonhanla? Bi den goa ki yedi o: Mm.
52 O den yedi ba: Lanwani li balimaama bangikaaba siiga
yua n tuo ki ga yaala n tie tanpoli diema bonla kuli, tie
nani ya diedaano n ñandi o halimani nni li bonpanla leni
li bonkpelila kuli. 53 Jesu n den pua laa kpanjama kuli ki
gbeni, o den fii ki ñani lankani ki guani o dandogu nni. 54
O den kua ki bangi li balimaama ban gima dieli nni. Li
den paki yaaba n gbadi o maama kuli ke bi tua: One mo

baa mi naa yanfuoma leni mi naa bancianma kuli le? **55** Waa tie o kpagikpielo bijua kaa? Maliyama ka tie o naa? Jaka leni Josefi leni Simono leni Juda ka tie o waamu? **56** O naataanpola mo kuli ki ye ti siiga kaa? O ñani li naa bonla kuli le? **57** Lani o den tie bipo li tingbali bonla. Jesu den yedi ba: Bi kan fali sawalipualo kaanto ke laa tie o dandogu nni leni o diegu nni. **58** Waa den tieni mi bancianma boncianla likani kelima bi dandanluoma po.

14 Laa yogunu Elodo yua n den tie Galile diema gufeneelo den gbadi ke bi maadi Jesu maama, **2** o den yedi o badibaanba: Li tie Jan Batisi. O fii bi tinkpiba siiga. Lani n teni ke o tuunu leni u naa paaciamu ki tiendi mi bancianma yeni. **3** Kelima puoli po Elodo den cuo Jan ki loli o ki luoni o li kadidieli nni, kelima Elodiasa, o waalo Filipi pua yaa po. **4** Kelima Jan den tua Elodo: Laa pundi han taa o wan tua a pua. **5** Elodo den bua ki kpa o, ama o den jie ki niligu kelima bi den nua ke Jan tie sawalipualo. **6** Ama Elodo maadaali n den pundi, Elodiasa bisalo den jeli ki ciaga bi nitaankaaba siiga ki mangi Elodo pali, **7** hali ke o den poli ki niani ke o baa pa o wan mia o yaala kuli. **8** O jafaano den ga o naa tundi ki yedi: Pa nni nakanba Jan Batisi yuli ku taditialigu nni. **9** O bado pali den biidi, ama kelima wan den poli yaa poli bi nitaankaaba siiga yeni po, o den yedi ke ban teni li o jafaano. **10** O den soani ke bi ban jia Jan Batisi yuli li kadidieli nni. **11** Bi den cuani li ku taditiali gu nni ki teni o jafaano, ke o taa li ki gedini o naa po. **12** Jan hoadikaaba den cua ki taa o kpiemo ki ban piini, ki gedi ki ban waani Jesu. **13** Jesu n den gbadilaa laabaalo, o den kua ku ñinbiagu nni ki piadi ki gedi bi

niba n ki ye naani. ku niligu n den bandi, ku den ñani i dogi nni ki cuoni ki hua o. **14** Wan den ñani ku ñinbiagu nni, o den laa ke bi niba ladi ki ban caa. Mi nihima den cuo o bipo ke o paagi bi yiama. **15** Ku yenjuagu n den baa, bi hoadikaaba den nagini o kani ki yedi o: Ne tie fuali, ki yenga mo bua ki kua, cabi ku niligu ban gedi a dobila nni ki ban da bi bonjekaala. **16** Jesu den goa ki yedi ba: Laa tie tiladi ba fii ki fuadi. Pa ba mani yiba ban je. **17** Bi den yedi o: Ti nan pia dupen bonba muu leni jami lie bebe ne. **18** O den yedi ba: Cuani mani la npo na. **19** O den teni ke ku niligu kakali ti muadi po. Lani o den taa bi dupenmuudiba leni i janliedi ki yaadi ki noanli tanpoli po ki tuondi U Tienu. Lani o den cabidicabidi dupen yeni ki teni o hoadikaaba ke bi boagidi ku niligu. **20** Bikuli den dini ki guo. Bi den taani ya boncaba n sieni ki gbieni piiga n baabuodi lie. **21** Yaaba n den dini den bua ki pundi jaba tudamuu, kaa taani bi puoba leni a bila. **22** Laa yogunu Jesu den fiini bi hoadikaaba ke bi kua ku ñinbiagu nni ki ga o liiga ki baa duodi ki gedi nepo yaa boanjaali hali wan baa cabi ku niligu. **23** Wan den cabi ba, o den piadi ki doni li juali po ki ban jaandi. Ku ñiagu den bii ke o ye likani obebe. **24** Ku ñinbiagu den cuoni ki bua ki pundi mi ñincianma siiga. A ñingola den lengidi gu kelima ku den tigidi u faalu **25** O kootonmua-yuamo Jesu dencuoni u ñingbanu po ki kpendi bikani. **26** O hoadikaaba n den laa ke o cuoni u ñingbanu po yeni, ti jawaandi den cuo ba. Bi den yedi: Li tie jiingu. Ti jawaandi bi den buudi. **27** Jesu den jaligi ki yedi ba: Duani mani yi yama. Mine. Yin da jie mani. **28** pieli den goa ki yedi o: O Diedo, li yaa tie fine,

teni min cuoni mi ñima po ki cua a kani. **29** O den yedi o: Cua ne. pieli den ñani ku ñinbiagu nni ki ya cuoni ki caa Jesu po. **30** Ama wan den sua ke u faalu yaba, ti jawaandi den cuo o ke o cili ki baa mili. O den tiani ki yedi: O Diedo, ga nni. **31** Jesu den jaligi ki tandi o nuu ki cuo o ki yedi o: Fini yua ya dandanli n ki yaba, be yaa po ke a yama lengidi? **32** Bi den kua ku ñinbiagu nni ke u faalu cuo ki sedi. **33** Yaaba n den ye ku ñinbiagu nni den cua ki labini ki kpiagi Jesu ki yedi: A tie U Tienu Bijua moamoani. **34** Ban den duodi mi ñincianma, bi den pundi Jenesaleti diema nni. **35** Lankani ya dotieba n den bandi Jesu, bi den soani i tondiba bi tinkundogi kuli nni ke bi cuanbi o kani a yiama kuli. **36** Bi den miadi o ke wan pa ba ban li sii o liadicuadi bebe. Yaaba n den sii o kuli den paagi.

15 Falisieninba leni li balimaama bangikaaba tianba den ñani Jelusalema ki cua Jesu kani ki yedi o: **2** Be yaa po ke a hoadikaaba miidi ti nikpiaba bogida? Kelima bi ya baa je kuli, bi kan nidi bi nii. **3** Jesu den goa ki yedi ba: Be yaa po ke yi mo miidi U Tienu balimaama, ki bua ki kubi yi bogida? **4** Kelima U Tienu yedi: Jigini a baa leni a naa, ki go yedi: Yua n soli o baa yaaka o naa li pundi ban kpa o. **5** Ama yinba, yi yedi ke o nilo ya yedi o baa, yaaka o naa, ke wan den baa todi ba leni yaala tie yaa paabu n gagidi U Tienu po. **6** Yeni yi bolini U Tienu maama ki nan kubi yi bigida. **7** Yinba pala lie danba na, Esayi n den pua sawali yipo yaala na po tie moamoani: **8** Bi naa niba jigindi nni leni bi ñoacuuna, Ama bi pala foagi leni nni. **9** Bi jaandi fanma fanma kelima bi bangi yaa bangima n tie bi nisaaliba mabilikaama bebe. **10** Jesu den yini ku

niligu ke ku nagini o kani ke o yedi ba: **11** Cengi mani ki gbadi. Laa tie yaala n koa bu ñoabu nni ka joagini o nisaalo, yaala n ña bu ñoabu nni n joagini o. **12** Li yaa puoli o hoadikaaba den nagini o kani ki yedi o: Abani ke han maadi yaa maama yeni tie Falisieninba po tingbali bonla? **13** O den goa ki yedi ba: N Baa yua n ye tanpoli n kaa hu yaa tibu kuli, bi baa habi bu. **14** Cedi ba mani, bi tie yaa juama n dia a juama. Juamo ya dadi juamo mo, bani bilie kuli baa baa ku buogu nni. **15** Pieli den yedi o: A kan bundi tipo mi kpanjama yeni? **16** Jesu den yedi o: Yi moko yii pia yanfuoma yoo? **17** Yii bani ke yaala n koa bu ñoabu nni kuli caa ku tugu nni ki go baa ña kaa? **18** Ama yaala n ña bu ñoabu nni tie yaala n bi ye li pali nne ki ji ñani, lani n joagini o nisaalo. **19** Kelima ti yanmaalibiadi leni mi kukpama leni mi conconma buoli kuli leni bu subu leni mi seedi faama leni ti sugidi kuli ña li pali nne **20** Lani n tie yaala n joagini o. Ama ki je kaa nidi kan joagini o nisaalo. **21** Jesu den fii ki ñani lankani ki gedi Tili leni Sidoni tinkundogi. **22** Yaa pua n den likani maabiga, ki tie Kanana yua, den cua o kani ki gbaani ki tua: O Diedo Dafidi Bijua, gbadi npo mi nihima. Ki cicibiadiga ye n bisalo niinni ki yagini o yama hali ke li bia. **23** Jesu naa den goa ki yedi o liba kuli. O hoadikaaba den nagini o kani ki yedi o: A kan cabi o, kelima o hoa ki kpaani ti puoli. **24** Jesu den goa ki yedi: Baa den soani nni nitoaba po kali Isalele buolu yaaba po, bani yaaba n tie nani ya pe n yaadi yeni po. **25** Ama o pua yeni den cua Jesu kani ki gbaani o nintualiki yedi: O Diedo, todi nni. **26** Jesu den goa ki yedi o: Laa tiegi o nilo n taa a

bila jiema ki lu a sangbanbila. **27** O puo yeni den yedi:
Yeni de, n Diedo, de a sangbanbila yen di yaa jejoagidi n
baali bi danba saajekaanu kani. **28** Jesu den yedi o: Pua,
a dandanli yaba boncianla. Lan tieni apo nani han bua
maama. Lanyogunu o bisalo den paagi. **29** Jesu den fii
ki ñani lankani ki baali Galile ñincianma. O den doni ki
kali li juali po. **30** Ku niligu den cua o kani boncianla,
ki kpendinni a diama leni a juama leni a muula leni a
woma leni a tadima leni yiantoana boncianla. Bi den cua
ki duani ba Jesu taana kani ke o paagi ba. **31** Ku niligu n
den laa ke a muula maadi, ke a tadima paagi, ke a diama
cuoni, ke a juama mo nuadi, li den paki ba ke bi kpiagi
Isalele yaaba Tienu. **32** Jesu den yini o hoadikaaba ki yedi:
Mi nihima cuo nni ku naa niligu po, kelima dana nna
ke bi ye n kani, baa go pia ban baa je yaala. Mii bua ki
cabi ba leni mi koma, ban da ti gbali u sanu nni. **33** O
hoadikaaba den yedi o: Ti baa tieni lede li naa fuali nni ki
baa ya jiema n baa guoni ku naa niligu kuli? **34** Jesu den
yedi ba: Yi pia dupen bonba ha yo? Bi den goa ki yedi
o: Bonba lele leni janbimuba. **35** Lani o den teni ke ku
niligu kakali tiipo. **36** O den taa bi dupenlelediba leni i
jami ki jaandi, ki cabidicabidi ki teni o h oadikaaba ke bi
boagidi ku niligu. **37** Bikuli den dini ki guo. Bi den wodi
yaa boncaba n sieni ki gbieni baabuociandi lele. **38** yaaba
n den dini den pundi jaba tudana kaa taani bi puoba leni
a bila. **39** Li yaa puoli Jesu den cabi ku niligu, ki kua ku
ñinbiagu nni ki gedi Magadana tinga nni.

16 Falisieninbaleni Sadusieninba tianba den cua Jesu ki
bua ki biigi o. Bi den mia wan tieni yaa bancianma n baa

tie sinankeeni ki doagidike o ñani U Tienu kani. **2** Jesu
den goa ki yedi ba: Ku joafangu yi yen yedi: Mi yenma
baa tieni saala, kelima tanpoli moandi. **3** Ku tasoangu mo
yi yen yedi: Ki taaga baa mii dinla, kelima tanpoli moandi
ki biigidi. Yi bani ki diidi tanpoli sinankeeninba ki bundi
lan yedi yaala, ama yii bani ki diidi ya sinankeeninba
n tiendi n bua ki yedi yaala. **4** Moala niba yaaba n bia
ki go ha U Tienu sanhoadima miadi sinankeeni. Bi kan
tieni bipo sinankeentoa kali Jonasa yua. Lani, o den fii ki
ñani bikani ki ban caa. **5** Ban den duodi ki gedi nepo yaa
boanjaali, bi hoadikaaba den sundi kaa taa dupen. **6** Jesu
den yedi ba: Fangi mani yi yula bonhanla leni Falisieninba
leni Sadusieninba daliali. **7** Bi hoadikaaba den bungi bi
pala nni: Li tie kelima tin ki taa dupen yeni yaa po yo.
8 Jesu den bandi ban bungi yaala ki yedi: Yinba yaaba
ya dandanli n ki yaba, be n teni ke yi bungi ke n maadi
yeni kelima yii taa dupen yaa po yo. **9** Yi daa kpaagi ki
bandi yo? Yii tiadi bi dupenmuudiba keni a nitudimuuda
po leni yin den gbieni yaa baabuodi banlu? **10** Bi yii
tiadi bi dupenleleediba leni a nitudinaada po, leni yin
go den gbieni yaa baabuodi banlu? **11** Li ga lede ke yii
bandi ke min yedi yin fangi yi yula leni Falisieninba leni
Sadusieninba daliali yeni, ke mii maadi dupen po ka? **12**
Lanwani bi ji den bandi ke laa tie ke o yedi ban fangi bi
yula leni dupen yaa daliali ka, ama ke li tie Falisieninba
leni Sadusieninba bangime. **13** Jesu n den pundi Filipa
diema ya Sesale, o den buali o hoadikaaba yaa buali n tie
na: Bi niba tua ke mini o Joa Bijua tie hme? **14** Bi den
goa ki yedi o: Bine tua ke a tie Jan Batisi, bine ke a tie

Elia, bine mo ke a tie Jelemi, yaaka bi sawalipuaba siiga nni yendo. **15** O den goa ki buali: Yi mo te, yi mo nan yedi ke n tie hme yo? **16** Simono Pieli den goa ki yedi o: A tie U Tienu n Gandi Yua, U Tienu yua n fo Bijua. **17** Jesu dengoa ki yedi o: Li pamanli ye leni a, Simono, Jonasa bijua, kelima nisaalo ka waani a la, n Baa yua n ye tanpoli n doagidi opo la. **18** N mo yedi a ke a tie Pieli. N baa maa min yini yaaba laa tangu po, baa mi kuuma diema paaciamu kuli kan fidi ki paadi gu. **(Hadēs g86)** **19** N baa teni atanpoli diema bonluoda. han baa loli yaala handuna nni kuli, li baa loli tanpoli po. Han baa lodi yaala mo handuna nni kuli, li baa lodi tanpoli po. **20** Lane o den maadi leni o hoadikaaba leni li bali, ki yedi ke ban da waani oba ke o tie U Tienu n Gandi Yua. **21** Laa yogun u Jesu den cili ki doagidi ki wangi o hoadikaaba ke li tie tiladi wan gedi Jelusalema, ke Jufinba nikpeliba leni bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba n waani o fala boncianla, ke bi niba n kpa o, ama ke o baa fii bi tinkpiba siiga li dantaali daali. **22** Pieli den piadi o ki jaligi o ki yedi o: U Tienu n da cedi lan tieni a, o Diedo. Li kan pundi a kani. **23** Ama Jesu den jigidi ki yedi Pieli: ña n puoli, Sutaani, a tie npo tingbali bonla, kelima a yantiana naa tie U Tienu yaa yaa, ama bi nisaaliba ya yantiana. **24** Lani Jesu den yedi o hoadikaaba: Yua n bua ki yaa hoa nni kuli, wan yie o yuli ki taa o dapoanpoanli ki bugi, kinan yaa hoa nni. **25** kelima yua n bua ki ga o miali baa biani li, ama yua n baa biani o miali kelima mini yaa po kuli, baa goa ki la li. **26** O nilo ya baa ki diedi handuna kuli ke o naano nan bodi, li baa hanbi opo be? Bi o nilo

baa pa ki lebidi o naano? **27** Kelima o Joa Bijua baa ti cua leni o Baa kpiagidi ki yegi leni n malekinba. Laa yogunu o baa guani yua kuli nani o tuona n tie maama. **28** N waani yi i moamoani, yaaba n ye nakanba tianba kan kpe kaa laa ke o joa Bijua cua o diema nni.

17 Dana luoba n den pendi Jesu den taa Pieli, leni Jaka leni o waalo Jan, ki piadi leni ba ki doni ya juali n kpedi yuli po. **2** O den lebidi bi nintuali. O nunga den yendi nani ki yenga yeni, o tiayiekaadi den pendi nani mi yenma yeni. **3** Musa leni Elia den doagidi bi yula bikani, ki maadi leni Jesu. **4** Pieli den yedi Jesu: O Diedo, li hani tin ya ye nakanba. A ya bua, n baa pini diena taa nakanba, fini yenli, Musa yenli, Elia mo yenli. **5** Wan den maadi yeni yaa yogunu, ya tawaligu n yieni den libini ba. U nialu den maadi ku tawaligu yeni niinni ki yedi: One n tie n Bibuadiga, n pali n mani yua yaa po hali boncianla. Cengi mani o. **6** Bi hoadikaaba n den gbadi laa maama, bi den baa ki labini kelima ti jawaanciandi n den cuo ba maama po. **7** Ama Jesu den nagini ki sii ba ki yedi: Fii mani, yin da jie mani. **8** Ban den yaadi ki noanli, baa den laa oba kuli kali Jesu bebe. **9** Ban den jiidi li juali po, Jesu den teni ba li ñoabonli ki yedi: Yin da waani niloba kuli yin laa bonla na hali o Joa Bijua ya fii bi tinkpiba siiga. **10** Bi hoadikaaba den buali o: Be yaa po ke li balimaama bangikaaba nan yedi ke li tie tiladi Elia n kpa cua? **11** O den goa ki yedi ba: Li tie moamoani ke Elia baa cua ki hanbi li bonla kuli. **12** Ama n waani yi ke baa moala Eliua cua, de bi niba naa bandi o, ama bi soani o ban bua maama. O Joa Bijua moko baa le fala yene bi nuu nni. **13** Bi hoadikaaba ji den

bandi lanyogunu ke o maadi Jan batisi yaa maame. **14** Ban den pundi ku niligu kani ya yogunu, niyendo den cua ki gbaani Jesu kani ki yedi o: **15** O Diedo, gbadi n biga po mi nihima, o pia mi bisinbilima, ki laadi fala boncianla. Mi tianma o yen baa mi fantama nni, mi tianma mo mi ñima nni. **16** N bi cuani o a hoadikaaba kani, ama baa fidi ki paagi o. **17** Jesu den yedi: Yinba moala na niba, yaaba n ki pia dandanli ki go bia yeni, n baa taa ki ye leni yi ki pundi u laa yogunu? N go baa juuni yipo ki pundi u laa yogunu? Cuani mani ki biga n kani ne. **18** Jesu den funi leni ki cicibiadiga, ke ki ñani ki biga kani, ke o paagi lanyogunui. **19** Lane bi hoadikaaba den nagini Jesu kani bani bi bebe, ki buali o: Be yaa po ke tinba wani naa fidi ki deli ki naa cicibiadiga? Jesu den yedi ba: **20** Li tie kelima yi dandanli n wa yeni yo. N waani yi i moamoani, yin pia yaa dandanli ya pundi baa mutaadi bonbibu n wa ki da maama, yi baa yedi li naa juali: Fii ki fuadi likani, lin fii ki fuadi. Yi kan gbali liba kuli. **21** Ama yaa cicibiadiga n tie na yaa buolu kan ña kali jaandi leni ñoalolima. **22** Jesu leni o hoadikaaba n den taa ki ye Galile nni, o den yedi ba: **23** Bi niba baa janbi o Joa Bijua, ki teni o bi nisaaliba nuu nni. Bi baa kpa o, ama li dantaali daali o go baa fii bi tinkpiba siiga. Bi pala den biidi boncianla. **24** Ban den pundu Kapenayuma, yaa niba n den gaani U Tienu diegu lubili den cua Pieli kani ki buali o: Naa yi canba pa U Tienu diegu lubili? O den yedi: O pa. **25** Ama wan den kua li dieli nni yaa yogunu, Jesu den liidi o li buali: A tama be Simono? Handuna badiba gaani hme yaa kane li bancanli leni li lubili, bi dotieba kani bi, bi bi canba yaa kani? **26**

O den yedi o: Bi canba yaa kani. Jesu den goa ki yedi o: Lanwani bi dotieba kan pa. **27** Ama ke tin da tua bipo tingbali bonla, han gedi mi ñincianma po ki ban lu ki jandiaga, ki dadi ki ñani yaa jamo n baa kpa cua, ki yaadi o ñoabu. A baa la li kujapienli. Han taab li ki teni ba mini leni fini po.

18 Lanyogunu bi hoadikaaba den naigini Jesu kani ki buali o: Tanpoli diema nni hme n baa tugi li yuli? **2** Jesu den yini ki biwaaga ki sieni o bi siiga ki yedi: **3** N waani yi i moamoani, yi yaa lebidi ki tua nani a biwaala yeni yi kan kua tanpoli diema nni. **4** Yua n miini o yuli ki tua nani ya biwaaga n tie na kuli, wani n baa tugi li yuli tanpoli diema nni. **5** Yua n ga ki biwaaga nani one cangu kuli n yeli nni, ga mini yaa cangoe. **6** Ama yua mo n baa teni ke yaa bonwaala n daani nni na siiga baa yendo n tudi kuli, li bi baa hani ki cie landaano po ban lani o li naacianli, ki lu o mi ñincianma nni wan mili ki bodi. **7** Fala baa ye leni handuna kelima li tingbali bonla yaa po. Kelima li kan tuo ke li tingbali bonla kan yaa ye. Ama fala baa ye leni yaa nilo n cuani la. **8** A nuu yaaka a taali ya tie tingbali bonla, han jia ki lu foagima. Kelima a ya baa yaa miali n kan gbeni leni taayenli yaaka nuyendu, li baa hani apo ki cie han yaa pia taana lie leni nii lie ban nan lu ha yaa fantama n ki pia gbindima nni **(aiōnios g166)** **9** A nunbu n ya tie apo tingbali bonla, han logidi bu ki lu foagima, kelima a ya baa yaa miali n kan gbeni leni nuyendu, li baa hani apo li cie han yaa pia nuni lie ban lu ha ku fantabuogu nni. **(Geenna g1067)** **10** Fangi mani yi yula ki da fali a bonwaala na siiga baa yendo, kelima

n yedi yi ke tanpoli po bi malekinba ye baa yua n ye tanpoli nintuali yogunu kuli. **11** Kelima o Joa Bijua cua ki baa faabi yaaba n yaadi. **12** Yi tama be? O joa ya pia pe kobiga. Bi siiga yendo n yaadi, o baa tieni lede? Waa baa ha yaa piiyia n peyiadi n sieni bi yankpaakaanu a juana kani ki gedi ki ban lingi yua n yaadi yeni? **13** N waani yi i moamoani, o ya la o kuli, o baa mangi o pali boncianla kelima laa pia po ki cie yaa piiyiadi n peyiadi n ki yaadi yeni. **14** Li tie yeni leni yi Baa yua n ye tanpoli, waa bua ke a bonwaala na siiga baa yendo n yaadi. **15** A lielo ya tieni ti tuonbiadi, gedi, fini leni wani yi lie lie, ki waani o o tagili. O ya tuo a tundi, a ga a lielo yeni. **16** Ama o yaa tuo a tundi, han taa yendi yaaka niba lie ke mi maama kuli n kadi seedinba lie yaaka seedinba taa yaa ñoabu nni. **17** O ya yie kaa cengi ba mo, han waani Kilisiti n yini yaaba taanli. O ya yie kaa cengi Kilisiti n yini yaaba taanli moko, han yaa nua o nani o nilamo leni o lubigaalo yeni. **18** N waani yi i moamoani, yin baa loli handuna nni kuli, li baa loli tanpoli po, yin baa lodi yaala mo handuna nni kuli, li baa lodi tanpoli po. **19** N go waani yi, i niinni niba lie yaa taani ñoabu ki mia yaala kuli handuna nni. N Baa yua n ye tanpoli baa pa ba la. **20** Kelima niba lie bi niba taa yaa taani n yeli nni, n ye bi siiga. **21** Lani Pieliden nagini Jesu kani ki yedi o: N Diedo, n lielo ya tudi npo, n baa tieni opo sugili hali taalima ha? Hali taalima lele bi? **22** Jesu den goa ki yedi o: Mii yedi a hali taalima lele ka, ama n yedi a piilele hali taalima lele. **23** Kelima tanpoli diema tie nani ya bado n den bua o naacenba n waani o ban kubi opo ya ligi maama fuuli. **24** Wan den cili ki coadi

yua kuli n kpendini yaa ligi, bi den cuani o kani yendo ke o pia li panli ke li tie ligiciami. **25** Wan ki den pia liba ki baa pa laa panli yeni, o canba den ban kuadi o, wani o pua leni o bila leni wan pia yaala kuli, ke li panli n gbeni. **26** O naacemo den gbaani o nintuali ki yedi: Canba, juuni npo n baa pa ha likuli. **27** Mi nihima den cuo o canba laa naacemo po ke o puni o sugili o panli kuli po ki cedi wan gedi. **28** Laa naacemo n den ñani, o den tuogi o lieba siiga yendo yua n den kubi opo kujapiena kobiga. O den bibi o ki cuo o niali ki yedi o: Pa nni n panli. **29** O lielo yedi den gbaani o taana kani ki mia o sugili ki yedi: Juuni npo, n baa pa ha. **30** Ama waa den bua ki tieni opo sugili o den taa o ki ban kuani o li kadidieli nni hali wan baa pa o panli kuli ki gbeni. **31** O lieba n den laa wan tieni yaala kuli, bi pala den biidi boncianla. Bi den gedi ki ban togidi bi canba yaala n tieni kuli. **32** Lanwani bi canba den yini o naacemo yeni ki yedi o: O naacenbiado na, n den cabi a leni a panli kuli kelima a den mia nni. **33** Laa pundi ke fini mo n gbadi o lielo po mi nihima nani min gbadi apo maama yeni? **34** O canba pali den beni boncianla. O den teni o li kadidieli jiidikaaba ban faligi o hali wan pa o panli kuli ki gbeni. **35** Jesu den juodi ki yedi: N Baa yua n ye tanpoli baa soani yi moko yene, yi siiga yua n kaa puni o lielo sugili leni payenli.

19 Jesu n den maadimaadi laa maama kuli ki gbeni, o den fii ki ñani Galile diema nni ki gedi Jude tinga yaaga n ye Judena kpenu kandima. **2** Ku niligu den hua o. O den paagi a yiama likani. **3** Falisieninba den tuogi o ki dia o ku madiagu ki yedi: Naani li balimaama tuo o joa n ñani

o pua lan tie yaala kuli po bi? **4** O den goa ki yedi: Yii cogi ke mi cilima o Tagido den tagi o joa leni o pua? **5** Li go yedi: Li tie lani yaa po ke o joa baa ña o baa leni o naa kani ki taani leni o pua, bani niba lie yeni n tua gbannanyendi. **6** Yeni, baa go tie niba lie ka, bi ji tie yende. U Tienu n taani yaala, o nisaalo n da paadi la. **7** Bi den yedi o: Be yaa po ke Musa nan den bili li balimaama nni ke o joa n teni opua li poñatili ki ñani o? **8** O den goa ki yedi: Li tie kelima yi pajuaga po ke Musa den tuo ke yin yaa ñandi yi puoba. Ama hali handuna tagima yogunu laa den tie yeni. **9** Mini, n waani yi ke yua n ñani o pua ke laa tie kelima mi conconma po, ki go taa potoa kuli, o conbi. **10** O hoadikaaba den yedi o: Li ya tie yeni o joa leni o pua siiga, laa hali o joa n taa pua. **11** O den goa ki yedi ba: Bi niba kuli ka baa fidi ki ga laa maama, kali U Tienu n puni yaaba li paalu bebe. **12** Kelima bi tianba ye ki tie moagilimu kelima bi mali ki tie yeni, bine mo tua moagilimu kelima bi niba n tieni ba la, bine mo tua yeni kelima tanpoli diema po. Yua n baa fidi ki ga laa maama, wan ga. **13** Li yaa puoli bi niba Jesu kani a biwaala ke wan maani o nii bipo ki go jaandi bipo. Bi hoadikaaba denfuni leni yaaba n kpendinni ba. **14** Ama Jesu den yedi: Cedi mani a biwaala n cua n kani ki da deli ba, kelima tanpoli diema tie yaaba n tie nani a biwaala yeni yaa po. **15** O den maani o nii bipo ki fii ki fuadi likani. **16** O joa den cua Jesu kani ki buali o: Canba, n baa tieni be yaa bonhanle ki baa yaa miali n kan gbeni? **(aiōnios g166)** **17** Jesu den goa ki buali o: be yaa po ke a buali nni yaala n hani po? Yendo bebe n ye ki hani. A ya bua ki baa yaa miali n kan gbeni,

han yaa tiendi li balimaama n bili yaala. O den buali o: Lile. **18** Jesu den goa ki yedi o: Han da kpa o nilo, han da conbi, han da tieni mi seedifaama, han da su. **19** Han jigini a baa leni a naa, ki go bua a nisaalilielo nani han bua a yuli maama yeni. **20** O jawaalo yeni den yedi o: N kubi lankuli. N go poadi be? **21** Jesu den yedi o: A ya bua ki yaa hani cain, han gedi ki ban kuadi han pia a luoda li ligi, lane a baa pia halimani tanpoil po. Lani, han cua ki hoadi nni. **22** O jawaalo yeni n den gbadi laa maamna, o den tagini ki ban caa leni li pabiidili kelima o halimano den yaba. **23** Lane Jesu den yedi o hoadikaaba: N waani yi i moamoani, li baa pa boncianla o piado po wan kua tanpoli diema nni. **24** N go yedi yi, ku yuoyuogu n tagini mi kpalipienbonma nni dingi ki cie o piado n kua U Tienu diema nni. **25** Bi hoadikaaban den gbadi lani, li den paki ba boncianla ke bi yedi: Li yaa tie yeni, hme nan baa fidi ki tindi? **26** Jesu den diidi ba ki yedi: Bi nisaaliba n kan fidi la, ama U Tienu wani fidi li bonla kuli. **27** Lanwani Pieli den yedi o: Diid ki la, ti den ha likuli ki hoadi a. Li nan baa tua tipo lede? **28** Jesu den goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, li bonla kuli ya goa ki pandi yaa yogunu, ke o Joa Bijua mo kali o bali kalikaanu po leni ti kpiagidi kuli, yinba yaaba n hoa nni, yi mono baa kali piiga n bali kalikaani lie po ki jia Isalele piiga n buoliedi buudi. **29** Yua mo n fii ki ha o diena, yaaka o naataanjaba, yaaka o naataanpola, yaaka o baa, yaaka o naa, yaaka o bila, yaaka o kuani kelima n yeli po, o baa baa likuli taalima kobiga kobiga, ki go baa yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **30**

Ama liiga yaaba siiga boncianla baa tua puoli yaaba, puoli yaaba siiga mo, boncianla baa tua liiga yaaba.

20 Yeni de, tanpoil diema tie nani yaa koadaano n den ñani ku tasoanpanpangu ki baa taa bi tuonsoanba o duven tiidi kuanu tuonli po. **2** Wani leni bani den maadi ki dagini ke o baa pa ba kujapinyeli-yenli daali kuli. Li yaa puoli o den cedi ke bi gedi o kuanu po. **3** Ki yenga n den paagi ke o go ñani, o den laa nitoaba ke bi ye ki daaga nni kaa tuuni liba. **4** O den yedi ba: Yi mo n gedi mani n kuanu po, n baa pa yi lan dagidi. **5** Bi den gedi. O go den ñani u yensiinu leni li yenlebidli kuli ki go tieni yeni. **6** Ki yenga n bua ki kua yaa yogunu, o den ñani ki laa nitoaba ke bi se ki daaga nni. O den buali ba: Be yaa po yo ke yi tundi ki se ne kaa tuuni liba? **7** Bi den goa ki yedi: Li tie oba naa taa ti tuonle. O den yedi ba: Yi mo n gedi mani n kuanu po. **8** Halimaali n den pundi, o koadaano den yedi tuonsoanjiido: Yini bi tuonsoanba na ki pa ba bi pani, ki cili leni yaaba n yuandi ki kua, ki ban juodi yaaba n kpa kua. **9** Yaaba n den kua ke ki yenga bua ki kua yeni den cua ki ga kujapienyenli-yenli. **10** Yaaba n den kpa kua mo den cua ki tama ke bi baa ga ki cie yeni, ama bimoko den ga kujapienyenli-yenli. **11** Ban den ga, bi den yenbidiyenbidi o koadaano po. **12** Ki tua: Yaaba n yuandi ki kua, soani u yogunu waamu bebe, ke a nan taani ki pani bani leni tinba kuli yenma, tinba yaaba n tundi ki tuuni ki yenbiadiga nni ki laadi fala. **13** O koadaano ki yedi bi siiga nni yendo: N danli, mii tudi apo. Tii bi maadi ki dagini ke n baa pa ha kujapienyenli kaa? **14** Ga han die yaala ki fuadi likani. N bua ki pa yua n yuandi na nani

min pani a maama. **15** Mii pia u sanu ki tieni min die yaala min bua maama yoo? Li nunponli cuo ha kelima min hani yeni yoo? **16** Jesu den juodi ki yedi: Yene ke puoli yaaba baa ti tua liiga yaaba, liiga yaaba mo baa ti tua puoli yaaba. **17** Jesu n den do ki caa Jelusalema leni bi piiga n niliedibba, o den piadi leni ba. Li cenli siiga o den yedi ba: **18** Cengi mani, ti do ki caa Jelusalema. bi baa cuo o Joa Bijua ki teni o bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba nuu nni. Bi baa jia o ti buudi ki bili ke ban kpa o. **19** Bi baa teni o bi nilanba nuu nni ban ñuadi o, ki pua nni i baliji, ki kpa ki tabini nni li dapoanpoanli po. Ama li dantaali daali o baa fii bi tinkpiba siiga. **20** Li yaa puoli Sebede bijaba naa den nagini kani leni o bila yeni, ki gbaani o niutuali ki baa mia o bi miabu. **21** Jesu den buali o: A bua be? O den goa ki yedi o: N bua han bili ke a yaa ban kali ti gbandi po yaa yogunu, n bilieda na n yaa ka yendo a jienu, yendo mo a ganu. **22** Jesu den goa ki yedi: Yii bani yin miadi yaala. Yi baa fidi ki ño min baa ño yaa tadiñokaaga bi? Bi den yedi o: Ti baa fidi. **23** O den goa ki yedi ba: Moamoane ke yi baa ño min baa ño yaa tadiñokaaga, ama ki kaani o nilo n jienu yaaka n ganu, laa hoa mini, li tie n Baa n bili la yaaba yaa po yo. **24** Hoadikaaba piiga yaaba n sieni n den gbadi lani, bi pala den beni bi naataanliediba yeni po. **25** Jesu den yini ba ki yedi: Yi bani ke yaa nibuolu n kaa tie Jufinba batieba mabindi ba, bi paatieba mo die ba leni u paalu. **26** Lan da tie yeni yinba yaa siiga. Yi siiga yua n bua ki tua niciamo kuli, wan tua yi naacemo. **27** Yua mo n bua ki tua liiga yua kuli, wan tua yi yonbo. **28** Lani n tie

o Joa Bijua n cua ki tiendi maama. Laa tie nitoaba n ya tuuni opo ka, ama ke wan yaa tuuni nitoaba po, ki go pa o miali ki kpe, ki da ki faabi bi niba boncianla. **29** Jesu leni o hoadikaaba n den ña Jeliko dogu nni, yaa niligu n yaba den hoa o. **30** Juama lie den ka u sankunu. Ban den gbadi ke Jesu tagini ki pendi, bi den tangi: Ti Daano, Dafidi Bijua, gbadi tipo mi nihima. **31** Ku niligu den funi leni ba ki yedi ke ban suo, ama bi go den tangi ki pugidi: Ti Daano, Dafidi Bijua, gbadi tipo mi nihima. **32** Jesu den sedi ki yini ba ki buali: Yi bua min tieni yipo be? **33** Bi den goa ki yedi: Ti Daano, ti bua han pa ti ti nuni n ya nua. **34** Mi nihima den cuo Jesu ke o sii bi nuni. Lanyogunu ni nuni go den nua ke bi hoadi o.

21 Jesu leni o hoadikaaba n den nagidi Jelusalema, ki pundi Betifaje dogu nni, ki kuu O life Tiidi juali, o den soani hoadikaaba lie **2** ki yedi ba: Suagi mani ya dobiga n ye yi liiga na. Yi ya ban pundi ya yogunu, yi baa la ke o hunñua luo ki se leni o biga. Yin lodi ki cuani ba npo ne. **3** Nilo ya yedi yi liba, yin goa ki yedi o: Ti Daano n bua ba. Tontoni o baa cedi yin cuani ba. **4** Lankuli den tieni ke o sawalipualo n den pua ya sawalo n tieni: **5** Waani mani Siyono dogu yaaba ke bi bado kpendi bikani na. O dingi boncianla, ki jagi o hunbo, Li tie hunbisaagili, o hunñua yaa biga. **6** Bi hoadikaaba den gedi ki ban tieni Jesu n waani ba maama. **7** Bi den cuani o hunñua leni li hunbisaagili ki maani bipo bi tiadi ke Jesu jagini. **8** Ku niligu siiga bi tianba boncianla den ladi bi tiadi u sankunu nni, bi tianba mo den pedi i tibensoangi ki ladi u sankunu nni. **9** Yaa niligu n ye Jesu liiga leni yaagu n

hoa o puoli kuli den kpaani ki tua: Dafidi Bijua n baa ti pagidi. U Tienu n seligi yua n kpendi wani o Diedo yaa yeli nni. U Tienu yua n ye hali tanpojoma n baa ti pagidi. **10** Wan den kua Jelusalema, li den paki u dogu nni yaaba kuli ke bi tua: One tie hme? **11** Ku niligu den goa ki tua: Li tie Jesu, o sawalipualo, Galile ya Nasaleti yua. **12** Jesu den kua U Tienu diegu nni ki deli ki ñani yaaba n kuadi leni yaaba n da kuli lienni, ki tudi ki luni bi ligilebidiba kpagidi leni a kpaajekuada bonkalikaala. **13** O den yedi ba: Li diani: Bi baa yi n diegu i jaandi diegu. Ama yinba wani teni li tua a concona wuonkaanu. **14** A juama leni a diama den nagini o kani U Tienu diegu nni ke o paagi ba. **15** Ama bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaba n den laa wan tieni ya bonlidikaala yeni, ki gbadi ke a bila kpaani U Tienu diegu nni ki tua: Dafidi Bijua n baa ti pagidi, Dafidi Bijua n baa ti pagidi, bi pala den beni boncianla. **16** Bi den yedi o: A gba ban maadi yaala? Jesu den goa ki yedi ba: Mm. Naani yi daa cogi ya maama n tie na: A teni ke o binwaala leni yaaba n daa haani kuli pagi a honhanla? **17** Jesu n den fii bikani, o den ñani u dogu nni ki gedi ki ban duani Betani. **18** Wan den goa u dogu ku tasoanpanpangu, mi koma den cuo o. **19** O den laa bu kankanbu u sankunu ki jadi ki gedi bukani. Ama waa den laa pu bupo kali ti faadi bebe. O den yedi bu: Han dan go luoni pu kuli hali abada. Lanyogunu bu kankanbu den kuodi. **(aiōn g165)** **20** O hoadikaaba den la lani, li den paki ba ke bi buali o: Be n teni ke bu kankanbu kuodi tontoni nanda? **21** Jesu den goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, yi ya pia li dandanli ki naa maliti yi pala

nni ke li baa tieni bi li kan tieni, yi baa tieni ki cie min tieni bu kankanbu na yaala. Baa yi ya yedi li naa juali: Fii ki ban lu a yuli mi ñincianma nni, li baa tieni. **22** Yin baa jaandi ki mia yaala kuli leni li dandanli, yi baa baa la. **23** Jesu n den kua U Tienu diegu nni ki bangi bi niba, bi kopadicianba yudanba len i Jufinba nikpeliba kuli den cua ki yedi o: Li laa bali yaa po yo ke a tiendi li naa bonla? Hme puni a laa bali? **24** Jesu den goa ki yedi ba: N moko baa buali yi bonyenla. Yi ya waani nni, n moko baa waani yi ya bali yaa po ke n tiendi laa bonla. **25** Jan n den batisi bi niba yeni, o den baa li bali tanpoli po bi, bi nisaaliba kane? Bi den juogi bi siiga ki yedi: Ti ya yedi ke o den baa li tanpoli po, o baa yedi ti: Be yaa po ke yii den daani o maama? **26** Ti yaa yedi: Bi nisaaliba yaa kane, ti jie ku niligu, kelima bikuli nua ke Jan den tie sawalipualo. **27** Lani yaa po bi den goa ki yedi Jesu: Tii bani ba. O den yedi ba: N moko kan waani yi yaa bali yaa po ke n tiendi laa bonla. **28** Yi tama be? O joa den pia bijaba lie. O den yedi o bijakpelo: N bijua, gedi ki ban soani dinla n duven tiidi kuanu nni. **29** O den goa ki yedi o baa: mii caa. Ama lan den yen waamu o den lebidi o yama ki gedi. **30** Laa joa den yedi o bijalielo mo yeni. Wani mo den goa ki yedi o: N Daano n baa gedi. Ama waa den gedi. **31** O leepo n tieni o baa n bua yaala? Bi den goa ki yedi o: O bonkpelo te. Lane Jesu den yedi ba: N waani yi i moamoani, bi lubigaaba leni a poconcona baa kua yi liiga U Tienu diema nni. **32** Kelima Jan den cua yikani ki wangi yi mi teginma sanu maama, ama yii den tuo ki hoadi o maama. Bi lubigaaba leni a poconcona den tuo o maama,

ama yinba n den la lani, yii den yuandi ki lebidi yi yama ki daani o maama. **33** Go cengi mani kpanjatoama. O diedaano den ye ki hu o duven tiidi kuanu. O den kpa li nagili ki lindi u, ki gbini ku buogu ku tangu po ban baa hanbidi duven naankani. Ki go paani li pagili o duven tiidi siiga. Lani o den guuni o kuanu bi koaguudiba, Ki fii ki gedi u dogu. **34** Li bonluonkaala n den beni ya yogunu, o den soani o naacenba bi koaguudiba kani ke ban gaa o kuanu bonluonkaala. **35** Bi koaguudiba den cuo o naacenba ki pua yendo ki kpa one, ki lugidi o taalo mo a tana. **36** O koadaano yeni go den soani naacentoaba, yaaba n yaba ki cie bi kpiaba. Bi koaguudiba den soani bani mo nani ban den soani bi kpiaba maama. **37** Lani o den yuandi ki soani o bijua bikani ki yedi: Bi baa fangi n bijua wani. **38** Ama bi koaguudiba n den la o bijua, bi den yedi biyaba: One n tie o faajielo. Cedi tin kpa mani ki diedi o faali. **39** Lani bi den cuo o ki ñani o u kuanu puoli po ki kpa o. **40** Yeni o koadaano ya ti cua daa, o baa soani laa koaguudiba lede? **41** Bi den goa ki yedi o: O baa bolini laa nibiadiba ya bolinma n bia, ki go guuni o kuanu nitoaba, yaaba n baa tendi o kuanu bonluonkaala li yogunu ya pundi. **42** Jesu den yedi ba: Naani yi daa cogi i Diani nni ya maama n tie na? Bi tanmaaba n den yie ki luni ya tanli tua li tanpuuli tanjigi. Likuli ñani o Diedokani, li tie bonlidikaala ti nuni po. **43** Lani yuaa po n waani yi, bi baa ga yikani U Tienu diema, ki teni ya nibuolu n baa baadi mipo li bonluonkaala. **44** Yua n baa laa tanli po kuli baa kuakua, lin baa yua yaa po mo baa tua wagima. **45** Bi kopadicianba yudanba leni Falisieninba n den gbadi Jesu

n puapua yaa kpanjama, bi den bandi ke o maadi leni bane. **46** Baa ke bi den moandi ki baa cuo o, bi den jie ku niligu kelima ku den nua ke Jesu tie sawalipuale,

22 Jesu go den pua ba mi kpanjama ki yedi: **2** Tanpoli diema baa tie nani yaa bado n den hanbi o bijua potaajiema. **3** O den soani o naacenba ban yini wan den yini yaaba laa potaajiema po, ama bi den yie baa cua. **4** O go den soani naacentoaba ki yedi: Yin waani mani min yini yaaba ke n hanbi mi jiema ki gbeni, ki kodi n ne leni n yanwubiditi ki hanbi ki gbeni. Ban ji cua mi potaajiema po ne. **5** Ama wan den yini yaaba yeni den fali o yiinu, ki fii ki gedi bi kaani, one n gedi o kuanu po, one mo o kpendu, **6** yaaba n sieni mo den cuo o naacenba ki fiagi ba ki kpa ba. **7** O bado pali den beni boncianla ke o soani o toatieba ke bi kpa laa nikpaba kuli ki sia bi dogu. **8** Lanwani o den yedi naacentoaba: Mi potaajiema hanbi ki gbeni, ama min den yini yaaba naa pundi ki je ma. **9** yin gedi mani ya sani n pia bi niba boncianla nni ki yini yin la yaaba kuli ban cua mi potaajiema po. **10** bi naacenba yeni den kua i sani nni ki taani ban laa yaaba kuli, bi nibiadiba leni bi nihanba kuli, yeni mi potaajiema dieli den gbie bi niba. **11** O bado n den kua ke o baa la yaaba n cua o yiini, o den la niyendo ke waa la mi potaajiema ya tiadi. **12** O den yedi o: N danli, a tiani lede ki kua ne kaa la mi potaajiema ya tiadi? O joa yeni naa den baa ki guani o liba kuli. **13** O bado den yedi naacenba: Loli mani o taana leni o buadi ki lu o niinnpo li biigili nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani. **14** Jesu den juodi ki yedi: Ban yini yaaba yaba, ma ban gandi yaaba wa. **15** Lanwani

Falisieninba den fii ki foagidi ki ban juogi ban baa tieni maama ki dia Jesu ku madiagu ki cuo o. **16** Bi den soani o kani bi hoadikaaba leni o bado Elodo ya buakaaba ke bi yedi o: Canba, ti bani ke a tie moamoandaano, ki bangi bi niba U Tienu sanhoadima leni i moamoani, haa jie oba kuli, haa gagidi kelima bi niba n nua ke o tie maama po. **17** Lani yaa po waani ti amo n sua yaala. Naani li pia u sanu tin pa Loma badiciamo Sesa li lubili bi, bi laa pia? **18** Jesu den bani bi nunfanbiadibu ki goa ki buali ba: Yinba pala lie danba ne, be n teni ke yi dia nni ku madiagu yeni? **19** Min la yin baa pa yaa ligi li lubili yeni? Bi den teni o li kujapienli. **20** O den buali ba: Hme yaa nannanli leni hme yaa diani nne? **21** Bi den goa ki yedi o: Sesa yaali yo. Lani o den yedi ba: Lanwani, pa mani Sesa, yaala n tie Sesa yaala, ki pa U Tienu mo, yaala n tie U Tienu yaa yaala. **22** Ban den gbadi o maguankaama, li pakili den cuo ba ke bi den fii ki ñani o kani ki ban caa. **23** Landaali goga, Sadusieninba, yaaba n tua ke bi tinkpiba fiima ki ye, bi tianba den cua Jesu kani ki buali o i naa buali: **24** Canba, Musa den yedi: O nilo ya kpe kaa pia biga, o waalo n taa o kpepuoli ki baa o ciamo po u buolu. **25** To, ti siiga nni jaba lele den ye ki taa baayendo. O bonkpelo den taa o pua ki kpe. Wan ki den baa buolu yeni, o waalo den taa o kpepuoli. **26** Wani o bonlielo yeni moko den kpe kaa baa buolu, ke o bontaalo moko taa laa pua ke li tientieni yeni ki yaa caa hali o bonleleelo. **27** Bikuli n den kpekpe, o pua mo den yuandi ki kpe. **28** Lanwani, bi tinkpiba fiima yogunu, bani bonba lele yeni siiga, o pua yeni nan baa tie hme yaa yua yo? Kelima

bi niinni yendo yendo kuli den taa o ke o tua o pua. **29** Jesu den goa ki yedi ba: Yi tudi kelima yii bani i Diani, yii bani U Tienu paaciamu mo. **30** Kelima bi tinkpiba fiima yogunu, bi jaba kan go taa puoba, puoba mo kan go kuni jaba, bi baa tie nani malekinba yeni tanpoli po. **31** Yaala n tie bi tinkpiba fiima yaa maama fuuli po mo, naani yii cogi U Tienu n yedi yaala ne: **32** N tie Abalahama Tienu, Isaaka Tienu leni Jakobo Tienu? To, U Tienu mo naa tie a kpiema Tienu ka, o tie yaaba n fo yaa Tienu yo. **33** Ku niligu den gbadi Jesu bangima ke li paki ba. **34** Falisieninba n den gbadi ke Jesu mubini Sadusieninba ñoana, bi den taani o kani. **35** Bi siiga nni yendo yua n tie li balimaama bangikaciamo den buali o ki bua ki dia ku madiagu ki yedi o: **36** Canba, li balimaama nni mile n cie? **37** Jesu den goa ki yedi o: Han bua o Diedo a Tienu leni a pali kuli, leni a miali kuli, li **38** balimaama nni mine n cie ki tie li mayuli. **39** Yaama n hua ma mo ki naani leni ma tie mine: Han yaa bua a nisaalilielo nani han bua a yuli maama yeni. **40** Li balimaama leni bi sawapuaba maama kuli maa laa maliedima po yo. **41** Falisieniniba n den taani, Jesu den buali ba: **42** Yi tama be yo U Tienu n Gandi Yua po? Bi den goa ki yedi o: O tie Dafidi bijua. **43** Jesu den yedi ba: Li yaa tie yeni, li nan ga lede ke mi Fuoma den teni ke Dafidi maadi o maama ki yini o o Diedo, wan den yedi: **44** O Diedo den yedi n Diedo: Kali n jienu po hali min baa guli a yibalinba han hmaa ba. **45** Dafidi oba yini o o Diedo, li nan go ga lede ke o tie Dafidi bijua? **46** oba kuli ki den fidi ki guani Jesu baa mayenma. Hali landaali mo oba kuli ki den pia papaali ki go buali o buali ba kuli.

23 Li yaa puoli Jesu den maadi leni ku niligu leni o
hoadikaaba ki yedi: **2** Li balimaama bangikaaba leni
Falisieninba pia li bali ki bangi Musa n den soagini yaa
balimaama. **3** Lanwani yin yaa tuodi ki tiendi ban yedi yi
yaala kuli. Ama yin da tuuni ki togidi bi bontienkaala,
kelima bi maadi ki naa tiendi. **4** Bi luo a tugikpiaga ki
tungi bi niba ki naa bua ki sii baa leni bi nubili. **5** Bi tiendi
bi bontienkaala kuli ke bi niba n la. Yeni yaa po yo ke bi
yabindi bi bonyilikaala, ki go foagidi bi liadicuadi. **6** Bi ya
gedi mi jecianma kani bi lingi ki kali yaa kaani n gagidi, ki
go bua ki ya ka i niciankali-kaani li balimaama bangima
diena nni. **7** Bi bua bi niba n ya fuondi ki kpiagidi ba
mu daamu nni, ki go yaa yi ba canba. **8** Ama yinba, yin
da cedi ban ya yi yi: Canba. Kelima yendo bebe n tie
yi canba, yikuli mo tie kpiiba leni yaba. **9** Yin da yini
oba ki tinga nni yi baa, kelima yendo bebe n tie yi Baa,
wani yua n ye tanpoli. **10** Yin da cedi ban yaa yi yi:
Cabaanciamo, kelima yendo bebe n tie yi cabaanciamo,
lani n tie U Tienu n Gandi Yua. **11** Yi siiga nni yua n
tugi li yuli baa tie yi naacemo. **12** Yua n fiini o yuli kuli,
U Tienu baa jiini o, yua n jiini o yuli mo kuli, U Tienu
baa fiini o. **13** Fala baa ye leni yi, yinba li balimaama
bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi
luoni tanpoli diema kuama nitoaba po. yii kua yiba, yaaba
n bua ki kua mo, yi kan cedi ban kua. **14** Fala baa ye leni
yi, yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala
lie danba, kelima yi fieni a kpepuona diema ki nan jaandi
i jaandifoagi ki kpali ke yi tie jajaandimoana. Li tie lani
yaa po, yi yaa buudi cuonu baa bia ki cie. **15** Fala baa ye

leni yi, yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi duodi mi ñincianma ki gaandi ki tinga ki bua ki ban baa baa niyendo wan tua yi hoadikoa. Ama o ya tua yi hoadikoa yeni, yi yen teni wan tua ku fantanbuogu yua ki yaa ji bia ki cie yi taalima lie. **(Geenna g1067)** **16** Fala baa ye leni yi, a gobidika-juama na, yinba yaaba n yedi: Yua n poli leni U Tienu diegu, li kan cuo o, ama yua n poli leni U Tienu diegu nni yaa wula, li baa cuo o. Bi yanluodanba leni a juama ne, li leepo n cie liyali, wula yeni bi U Tienu diegu nni yaa wula, li baa cuo o. **17** Bi yanluodanba leni a juama ne, li leepo n cie liyala, wula yeni bi U Tienu diegu yaala n gagidi ki hanbi laa wula yo? **18** Yi go yedi ke o nilo ya poli leni li padibinbinli, li kan cuo o, ama yua n poli yaa padili n ye li padibinbinli po, li baa cuo o. **19** Yinba, a juama ne, li leepo n cie li yali, li padili yeni bi li padibinbinli yaali n gagidi ki hanbi li padile? **20** Yua n poli leni li padibinbinli poli leni lini, leni yaala n maa lipo kuli. **21** Yua n poli leni U Tienu diegu poli leni lini, leni wani U Tienu yua n ye li niinni. **22** Yua n poli leni tanpoli, poli leni U Tienu bali kalikaanu leni wani U Tienu yua n ka upo kuli. **23** Fala baa ye leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi coadi yaa kpinfaadi n yi mendi leni anedi leni kumini ki ñandi li dim, ama yi fali li balimaama nni yaala n pia mayuli ki cie, lani n tie ki ya tiendi yaala n tiegi, ki ya gba mi nihima, ki ya go tie nidugikaaba mo. Lani n tie yin bi pundi ki ya tiendi yaala, ki nan da cedi yaala n sieni mo. **24** Yinba a gibidika-juama ne, yi gaadi ki ñandi ki siiga, ki nan nali ku yuoyuogu. **25** Fala baa ye leni yinba li

balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi yen huudi ki tadiñokaaga leni ki taditialiga puoli po, ke mu tugu nni nan gbie leni yin fenli yaala yi bonbuaka-biadila po. **26** Fini o Falisieni-juamo, kpa hanbi yaala n ye ki tadiñokaaga leni ki taditialiga tugu nni, lanwani mu puoli po moko baa hani. **27** Fala baa ye leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi tie nani ban pendi yaa kakula ke a hani boncianla bi niba nuni po, ama ke a tugu nni nan gbie a tinkpikpaba leni joagindi buoli kuli. **28** Yi moko tie yeni, bi niba nuni po yi hani, ama yi pala nni gbie leni i boandi leni mi biadima. **29** Fala baa ye leni leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi maa bi sawalipuaba po yaa kakula n hani, **30** ki hanbidi bi niteginkaaba mo yaa kakula, ki nan yedi: Ti ya den ye ti yaajanba n den ye yaa yogunu, ti kan den taani leni ba ki kpa bi sawapualiba ki wuli bi soama. **31** Yi tiendi yi yula po seedi ke yi tie yaaba n den kpa bi sawalipuaba. **32** Lanwani, suagi mani ki dudi yi yaajanba n den cili ki tiendi yaala. **33** Yinba, i we, u waalabibuolu ne, yi baa tieni lede ki sani ki faabi leni ku fantanbuogu cuonu? **(Geenna g1067)** **34** Li tie lani yaa po ke n tuuni yipo bi sawalipuaba, bi yanfodanba leni U Tienu laabaalihamo wangikaaba. Yi baa kpa bine, ki joani bine a dapoanpoana po, ki pua bine i baliji li balimaama bangima diena nni, ki yaa hoa ki wangi bine fala ban kua ya dogu nni kuli, **35** ke yaaba n ki den pia tagili soama yaama n den wuli ki tinga nni kuli, ki cili o niteginkoa Abela soama, ki pundi hali Belekia bijua Sakali yaa soama yin den kpa yua U

Tienu diegu nni u kaangagidihamu leni li padibinbinli siiga yeni kuli baa jiidi yi yaa yula po. **36** N kadi ki waani yi ke lani kuli baa jiidi moala niba yula. **37** Jelusalema, Jelusalema, fini yua n kpa bi sawalipuaba, ki lugidi U Tienu n tuuni a kani yaaba a tana ki kpaani ba, taalima ha yo ke n den bua ki gobidi ki taani a bila nani o kooñua n yen hoagini o koobila o fiabi nni maama, ama a naa den bua. **38** Lanwani bi baa yi a diegu diegbengu. **39** N waani yinba Jelusalema yaaba, yi kan go la nni hali yin baa ti maadi n maama yaa yogunu ki yedi: U Tienu n seligi yua n kpendi wani o Diedo yeli nni.

24 caa, o hoadikaaba den nagini ki baa waani o U Tienu diegu dieciama. **2** Jesu den yedi ba: Yi nua laa bonla kuli? N waani yi i moamoani, ke baa tanyenli kan sieni ki yaa maa li lieli po, ke a kuli naa padi ki baa. **3** Jesu n den ka Olife Tiidi juali po o hoadikaaba den cua bani bi bebe ki ydi: Waani ti laa bonla n baa ti cua yaa yogunu, leni yaa sinankeeni n baa waani ti a cuama leni handuna juodima yogunu. **(aiōn g165)** **4** jesu den goa ki yedi ba: Fangi mani yi yula ke niloba n da boandi yi. **5** Kelima bi niba boncianla baa ti cua n yeli nni ki yedi: Mini n tie U Tienu n Gandi Yua. Lani bi baa boandi bi niba boncianla. **6** Yi baa gbadi ke bi maadi bu toabu maama, ki go gbadi ke bi maadi bu toabu laabaalo maama. Da yagi mani yi yama, kelima laa bonla baa cua tiladi. Ama li da kan tua mi juodima ka. **7** U nibuolu mo baa fii ki tuogi leni nibuoto, mi diema mo baa fii ki tuogi leni dietoama. Mi koncianma leni mi tindigibicianma baa tiendi i kaantiami. **8** Laa bonla kuli da tie nani u maditugikoanu cilima bebe yene. **9** Laa

yogunu bi baa yaa wangi yi fala, ki kpaani yi. I nibuoli kuli baa nani yi kelima n yeli po. **10** Li baa tua li tingbali bonla niba boncianla po. Bi baa janbidi biyaba ki nani biyaba. **11** Bi sawalipua-faadanba baa fii boncianla, ki boandi bi niba boncianla. **12** Mi biadima n baa pugini maama po, niba boncianla buama baa wadi. **13** Ama yaaba n juuni hali mi juodima baa tindi. **14** U Tienu diema laabaalihamo ne da baa kpa pundi handuna kuli nni, ki tua seedi i nibuoli kuli po. Lani ya pendi mi juodima baa cua. **15** Lanwani yi ya ti la ke yaa cagindi n baa wudi bi niba gbani ye u kaangagidihamu nni, o sawalipualo Danieli n den maadi yaadi ya maama yua n cogi n kpaagi bonhanla. **16** Laa yogunu yaaba n baa ye Jude nni n sani ki gedi a juana po. **17** Yua n ye o doangu yuli po, n da jiidi ki kua deenni ki baa taa yaa tiadi n ye lienni. **18** Yua n ye o kuanu po mo n da lebidi ki guani o denpo ki baan taa o tiayiekaadi. **19** Fala baa ye leni yaa puoba n punbi, leni yaaba n da haandi la dana nni. **20** Mia mani U Tienu ke yi nuama n da tua ku fawaagu yogunu, yaaka mi fuodima daali. **21** Kelima fala baa yabidi laa yogunu hali maama ke o buolu daa tieni ki cili handuna cilima ki pundi hali moala. O buolu kan go tieni mo. **22** U Tienu yaa bi wadi laa dana nisaaloba kuli kan bi tindi, ama kelima wan gandi yaaba po, o baa wadi laa dana. **23** Laa yogunu nili ya yedi yi: U Tienu n Gandi Yua ye ne, yaaka: O ye nepo, yin da daani o maama. **24** Kelima o tuonanda yaaba n yedi ke bi tie U Tienu n gand yaaba leni bi sawalipua-faadanba baa fii ki ya tiendi sinankeenciami leni li bonlidinkaala, hali ke bi yaa bi baa fidi bi baa boandi baa U Tienu n gandi yaaba

moko. **25** N tuodi ki waani yi laa bonla. **26** Lanwani, bi ya ti yedi yi: O ye li fuali nni, yin da gedi. Bi ya ti yedi yi: O wuo a diena nni, yin da daani. **27** Kelima nani mi tañigima n yen ña puoli ki yendi ki poandi ki gedi hali nintuali maama, o Joa Bijua cuama baa tua yene. **28** Li bonkpienla n ye naani kuli, i kaabi baa taani lankane. **29** Laa dana fala ya pendi yaa yogunu, ki yenga baa biigi, o hmaalo mo kan go yendi, a hmabila baa ña tanpoli ki baali, tanpoli paaciami mo baa digibi. **30** Lani, o Joa Bijua sinankeeni baa doagidi tanpoli, handuna nibuoli kuli baa buudi. Bi baa la ke o Joa Bijua ye ti tawadi nni ki kpendi leni u paaciamu leni ti kpiagiciandi. **31** O baa soani o malekinba leni kakaci ban yaa piebi ki taani U Tienu n gandi yaaba handuna kaannaadi kuli nni, ki cili nepo ya bianu ki yaa caa hali upoyu. **32** Bandi mani bu kankanbu kpanjama n bangi yaala. Bu beni ya faadi ki cili ki bundi, yi bani ke ku siegu nagini. **33** Li go tie yeni, yi ya ti laa bonla kuli, yin bandi ke o Joa Bijua nagini, ki ye bu buliñoabu kani **34** N waani yi i moamoani, ke mi naa nifiima kuli kan pendi ke laa bonla kuli ki tieni. **35** Tanpoli leni ki tinga kuli baa pendi, ama n maama kan pendi hali abada. **36** Oba kuli ki bani laa bonla n baa ti cua yaa daali leni yaa yogunu, baa tanpoli malekinba ki bani, baa Bijua, kali Baa bebe. **37** Lan den tie maama Nowe yogunu, li go baa tie yeni o Joa Bijua cuama yogunu. **38** Hali ki tabolinkaaga n daa den cua, bi nisaaliba den di ki go ñu, ki taani bi puoba, ki puuni bi bisiaba bi jaba, hali Nowe n den ti kua ku ñinbiagu nni yaa daali. **39** Baa den faami liba kuli po hali ki tabolinkaaga n den ti cua ki

koadi bikuli. Li go baa tie yene o Joa Bijua cuama yogunu.
40 Laa yogunu niba lie baa ye u kuanu nni, bi baa taa
yendi ki ha yendo, **41** puoba lie baa naani li naali nni, bi
baa taa yendo ki ha o lielo. **42** Lani yaa po yin yaa gu
mani, kelima yii bani yi Diedo n baa cua yaa daali. **43** Yin
bandi bonhanla ke o diedaano ya bi bani o sugido n baa
cua ku ñiagu yaa yogunu, o baa gu ki kan cedi wan cibi o
dieli. **44** Yeni, yi moko n bogini ki yaa gu, kelima o Joa
Bijua baa cua yin ki daani o yaa yogunu. **45** Hme n tie yaa
naacendugikoa n pia mi yanfuoma, ke o canba guuni o o
ke wan yaa tendi ba mi jiema li yogunu ya pundi? **46** Li
pamanli ye leni laa naacemo, o canba ya kpeni ki sua
ke o tiendi yeni. **47** N yedi yi i moamoani, o canba baa
guuni o o piama kuli. **48** Ama o ya tie naacenbiado ki
yedi o pali nni: N canba waagi mi kpenma. **49** Ki cili ki
poa o naacenlieba, ki di ki go ñu leni a dañogaada, **50** laa
naacemo canba baa kpeni wan ki daani o yaa daali leni
wan ki faami yaa yogunu. **51** O baa teni ban pua o hali ki
poagili o, ki gedini o ki ban taani leni pala lie danba a
bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani.

25 Lani yaa po tanpoli diema baa tie nani powondiana
piiga yaaba n den taa bi fidisanmu ki caa ki baan tuogi o
pocaancalo. **2** Bi siiga nni bonba muu den tie yanpiidanba,
bi muu mo n yaa tie yanfodanba. **3** Bi yanpiidanba n
den taa bi fidisanmu, baa den taa kpama ki kubi. **4** Ama
bi yanfodanba wani den taa bi fidisanmu ki go kubi mi
kpama bi sanbuomu nni. **5** o pocaancalo n den waagi
mi cuama, mi guama den cuo bikuli ke bi guoni. **6** Ku
yagisiigu o nilo den kpaani ki yedi: o pocaancalo kpendi

na, gedi mani ki ban tuogi o. **7** Lane o powandiana yeni kuli den fundi ki hanbi b i fidisanmu. **8** bi yanpiidanba den yedi bi yanfodanba: Pa ti mani yi kpama waamu, kelima ti fidisanmu bua ki gbindi. **9** Bi yanfodanba den goa ki yedi ba: Li fidi ke mi kan dagidi tinba leni yinba kuli, gedi mani yaaba n kuadi po ki ban da yi yula po. **10** Ban den caa yaa yogunu ki baan da, o pocaancalo den pundi. Yaa powandiana n bogini den yegi leni o ki kua mi pocaajiema kani. Bu buliñoabu den luoni. **11** Lan den pugini waamu, yaa powandiana n sieni den pundi ki yedi: Canba, canba, luodi tipo. **12** Ama o den goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, mii bani yi. **13** Lanwani Jesu den juodi ki yedi: Lani yaa po yin yaa gu mani, kelima yii bani li daali, yii go bani li yogunu mo. **14** Li go baa tie nani ya joa n den caa u dogu ki yini o naacenba ki guuni ba o piama. **15** O den teni yendo talininba muu, o lielo talininba lie, o taalo mo talini yendo, ki huadi yua kuli n baa fidi maama. Li yaa puoli o den fii ki gedi. **16** Yaa naacemo n den ga talininba muu den fii ki ban tieni u kpendu, ki baa talininba muu ki pugini. **17** Yua n den ga talininba lie moko den tieni yeni, ki mo baa talininba lie ki pugini. **18** Yua mo n den ga talini yendo bebe yeni den gedi ki ban gbini ku buogu ki tinga nni ki wuoni o canba ligi. **19** Lan den waagi boncianla, bi naacenba yeni canba den ti kpeni ki yini ba, ban waani o ban kubi opo yaa ligi maama fuuli. **20** Yua n den ga talininba muu yeni den cua leni wan den baa yaa talininmuudiba yeni ki yedi: Canba, a den teni nni talininba muu, diidi, n go baa bi muu ki pugini. **21** O canba den yedi o: Li hani, n

naacendugikoa, a teni ke n dugi apo li bonwaala po, n baa teni han diedi boncianla. Cua ki taani ki mangi a pali leni nni. **22** Yua n den ga talininba lie den cua ki yedi: Canba, a den teni nni talininba lie, diidi, n go baa bi lie ki pugini. **23** O canba den yedi o: Li hani, n naacendugikoa, a teni ke n dugi apo li bonwaala po, n baa teni han diedi boncianla. Cua ki taani ki mangi a pali leni nni. **24** Yua n den ga talini yendo bebe mo den yuandi ki cua ki yedi: Canba, n den bani ke a pia ki mabinga, ki yendi han kaa buli naani, ki wodi han kaa lendi naani. **25** Lane ke ti jawaandi den cuo nni, ke n gedi ki ban wuoni a ligi ki tinga nni. Ga han die yaala. **26** O canba den goa ki yedi o: O naacenbiado leni o kpadijedaano ne, a den bani ke n yendi min kaa buli naani, ki wodi min kaa lendi naani, **27** li den baa hani han bili n ligi ku ligidiegu nni, lani, n kpenma yogunu, n bi baa ga min die yaala leni ti ñuadi. **28** Ga mani o kani o talini yendo yeni, ki teni yua n pia talininba piiga. **29** Kelima bi baa pa ki pugini yua n pia kuli o piama n yaa yaba. Ama yua n kaa pia wani, bi baa ga o kani baa wan pia yaala. **30** Lu mani yaa naacemo n tie fanma yeni niinnpo li biigili nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani. **31** O Joa Bijua ya cua o kpiagidi nni yaa yogunu, ki yegi leni o malekinba kuli, o baa kali o balikaanu yu n pia ti kpiagidi po. **32** I nibuoli kuli baa taani o nintuali. O paadi bine leni biyaba nani o yankpaalo n paadi i pe leni i huabi maama. **33** Ki sieni i pe o jienu, i huabi mo o ganu. **34** Lane o bado baa yedi yaaba n ye o j ienu: Cua mani ne, yinba n Baa n seligi yaaba, ga mani wan den hanbi yipo ya diema hali handuna cilima.

35 Kelima mi koma den cuo nni ke yi puni nni ke n dini, u ñuñuulu den cuo nni ke yi puni nni ke n ñuni, n den tie caano ke yi ga n cangu, **36** n den ye mubili ke yi yieni nni, n den yia ke yi cua ki la nni, n den ye li kadidieli nni ke yi cua ki fuondi nni. **37** Bi niteginkaaba baa goa ki yedi o: Canba, ti den la ha be yogune ke mi koma pia ha ke ti puni a ke a dini? U ñuñuulu den pia ha be yogune ke ti puni a ke a ñuni? **38** Ti den la ha be yogune ke a tie caano ke ti ga a cangu? A den ye mubili be yogune ke ti yieni a? **39** Ti den la ha be yogune ke a yia, bi ke a ye li kadidieli nni, ke ti cua ki fuondi a? **40** Lani o bado baa goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, yaa yogunu ke yi den tieni la n kpiiba ne siiga baa yua ya kpiagidi n wa ki cie po, yi den tieni la n yaa po yo. **41** Li yaa puoli o baa yedi yaaba n ye o ganu: Fuadi mani n kani, yinba ti solindi yaaba, gedi mani yaa fantanbuogu n ki pia gbindima po, ban den gbini ku tuotabigu yudaano leni o yaa malekinba yaa po. **(aiōnios g166)** **42** Kelima mi koma den cuo nni ke yii puni nni ke n dini, u ñuñuulu den cuo nni ke yii puni nni ke n ñuni, **43** n den tie caano ke yii ga n cangu, n den ye mubili ke yii yieni nni, n den yia ki go ye li kadidieli nni ke yii cua ki la nni. **44** Bani moko baa goa ki yedi: Ti den la ha be yogune ke mi koma pia ha, bi ke u ñuñuulu pia ha, bi ke a tie caano, bi ke a ye mubili, bi ke a yia, bi ke a ye li kadidieli nni, ke tii cua ki todi a? **45** O baa goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, yaa yogunu ke yii den todi yaaba n tie ne siiga baa yua yaa kpigidi n wa ki cie, yii den todi mine. **46** Bi baa gedi ya fala n ki pia juodima

kani, ama bi niteginkaaba baa gedi ya miali n kan gbeni yaa kane. **(aiōnios g166)**

26 Jesu n den maadimaadi laa maama kuli ki gbeni, o den yedi o hoadikaaba: **2** Yi bani ke mi pendima jaanma sieni dana lie, ke bi baa janbi o Joa Bijua ki teni ban cuo o ki joani o li dapoanpoanli po. **3** Laa yogunu bi kopadicianba yudanba leni Jufinba nikpeliba den taani bi kopadicianba bado yua n yi kayifa luolu nni. **4** Bi den jagi ki baa cuo Jesu leni bu nunfanbu ki teni ban kpa o. **5** Ama bi den yedi: Lan da tieni mi jaanma dana nni ke ku fuugu n da ti fii bi niba siiga. **6** Jesu den ye Betani o kpaado Simono deni. **7** Wan den ka u saajekaanu kani ki di, o pua den cua o kani ki kubi yaa tiagu n tie alibati tanli, ke li gbie leni ya tulale n pia duncianga. O den wuli tulale yeni Jesu yuli po. **8** Bi hoadikaaba n den la lani, bi pala den beni ke bi yedi: Be yaa po ke o biani yaa tulale n tie na? **9** Bi bi baa fidi ki kuadi laa tulale yaa dunga n yaba, ki taa li ligi ki pa a luoda. **10** Jesu den bani ban maadi yaala ki yedi ba: Be n teni ke yi yagini o pua yeni yama? Wan tieni npo yaala ne hani. **11** A luoda ye leni yi yogunu kuli, ama mini wani kan yaa ye leni yi yogunu kuli. **12** Wan wuli laa tulale n gbannandi po yeni, o tieni la ki bogini nni mi piinma po. **13** N waani yi i moamoani, ban baa waani o laabaalihamo handuna nni naankani kuli, bi baa tiadi ki togidi o pua ne n tieni yaala. **14** Li yaa puoli bi piiga n niliediba siiga yendo, ke bi yi o Judasa Isikslioto, den gedi bi kopadicianba yudanba kani ki yedi: **15** Yi baa pa nni be min janbi o yipo? Bi den su o kujapiena piitaa. **16** Ki cili lanyogunu o den lingi wan baa baa yaa folu ki janbi Jesu

ki teni ba. **17** Ya dupen n ki pia daliali jaanma cilidaali, bi
hoadikaaba den nagini Jesu kani ki yedi o: A bua tin gedi
lepo ki ban hanbi mi pendima jaanjiema? **18** O den goa ki
yedi: Kua mani u dogu nni hme hme deni ki yedi o: Canba
yedi daa: N yogunu nagini, baa jaani mi pendima jaanma
leni n hoadikaaba a yaa dene. **19** Bi hoadikaaba den tieni
Jesu n yedi ba yaala, ki hanbi mi pendima jaanjiema. **20**
Ku juagu n den baa, o den ka u saajekaanu kani leni bi
piiga n niliediba. **21** Ban den di yaa yogunu o den yedi: N
waani yi i moamoani, yi siiga nni yendo baa janbi nni.
22 Bi pala den biidi boncianla ke yendo yendo yedi o: N
Daano, li tie mini yoo? **23** O den goa ki yedi: Yua n taani
ki tuuni leni nni ku saatiagu nni n baa janbi nni. **24** O Joa
Bijua caa nani lan diani ki bili opo maama. Ama fala baa
ye leni yaa nilo n baa janbi o Joa Bijua. Li den baa tu laa
joa po bi yaa den mali o. **25** Judasa, yua n den baa janbi o
yeni den yedi: Canba, li tie mini yoo? Jesu den goa ki yedi
o: Fini n yedi yeni. **26** Ban den di ya yogunu, Jesu den taa
dupen, wan den mia U Tienu seli, o den cabidicabidi ki
teni bi hoadikaaba ki yedi: Ga mani ki hmani, line tie n
gbannandi. **27** Lan pendi o den taa ki tadiñokaaga, wan
den tuondi U Tienu, o den teni ba ki yedi: Yikuli n ño
mani, **28** kelima line n tie n soama, o hantaadipaano ya
soama yaama n baa wuli yaa niba n yaba po ke ban baa bi
tuonbiadi sugili. **29** N waani yi ke moala liiga n kan go ño
duven yua n tie ne hali min go baa ti taani leni yi n Baa
diema nni ki ño o bonpaano yaa daali. **30** Ban den yiini
pisominba, bi den ñani ki gedi Olife Tiidi juali po. **31** Lani
Jesu den yedi ba: Dinla ñiagu n baa tua yikuli po tingbali

bonla. Kelima li diani: N baa pua o yankpaalo wan kpe, u pekulu mo baa yadi. **32** Ama n ya ti fii bi tinkpiba siiga, n baa ga yi liiga ki gedi Galile. **33** Pieli den goa ki yedi o: Baa yaala n baa tieni a ya baa tua tingbali bonla yaaba n sieni po, mini wani ka. **34** Jesu den yedi o: N waani a i moamoani ke dinla ñiagu ne liga, hali ke ku kootongu daa buudi, a baa nia taalima taa ke haa bani nni. **35** Pieli den yedi o: Baa li ya tie tiladi ke min taani ki kpe leni a, n kan nia ke mii bani a. Bi hoadikaaba kuli den yedi yeni. **36** Lani, Jesu den yegi leni o hoadikaaba ki pundi ban yi yaa kaanu Jetesamene. **37** O den yedi ba: Kali mani nakanba min suagi liiga ki ban jaandi. **38** O den taa Pieli leni Sebede bijaliediba ke bi yegi leni o. Li paboanli leni ti yanyagiciandi den cili ki cuo o. O den yedi ba: Li paboanli cuo nni hali ke li naani ke n baa kpe yeni. Sedi mani ne ki yaa ji leni nni. **39** Lani, o den suagi liiga waamu ki baa ki labini ki jaandi ki tua: N Baa, li ya baa tuo, han cedi yaa tadiñokaaga n gbie leni fala ne n lagidi ki ha nni. De lan da tua mini ka n bua maama, kali fini n bua maama. **40** O den guani o hoadikaaba kani ki sua ke bi goagoa, ke o yedi Pieli: Yii fidi ki jiidi leni nni baa waamu yo? **41** Yaa gu mani ki jaandi ke yin da ti kua mi tulinma nni. Li pali bua, ama tigbannandi nan tadi. **42** O go den piadi mi liema ki jaandi ki yedi: N Baa, li ya tie ke a kan ñani n kani yaa tadiñokaaga n gbie leni fala ne kali min ño, a yanbuama n tieni. **43** O go den guani bikani ki sua ke bi goagoa, kelima mi guama den gbadi ba. **44** O go den ha ba ki piadi ki go jaandi mi tataama, ki go togidi o makpiama. **45** Lani, o den guani o hoadikaaba kani ki tedi ba: Yi baa

goa ki fuo yoo Diidi, u yogunu pundi ke bi baa janbi o Joa Bijua ki teni o ti tuonbiadi danba nuu nni. **46** fii mani tin gedi. Diidi mani, yua n baa janbi nni n kpendi yeni. **47** Jesu n da den maadi, Judasa, yua n den tie bi piiga n niliediba siiga yendo, den pundi o kani. Bi kopadicianba yudanba leni Jufinba nikpeliba den soani yaa niligu n yaba ke bi kukubi mu jugisiemu leni i gbiami ki yegi leni o. **48** Wani o jajanbido yeni den tuodi ki waani ku niligu yaa maalima n tie na ki yedi: Min baa gobini yua yeni, wani n yeni, yin cuo o mani. **49** Lanyogunu liga Judasa den nagini Jesu kani ki yedi o: Canba, n juadi a, ki gobini o. **50** Jesu den yedi: N danli, tieni han cua ki baa tieni yaala. Lani bi niba yeni den nagini ki bibi Jesu ki cuo o. **51** Yaaba n den ye leni Jesu siiga yendo den tandi o nuu ki nudi o jugisiega, ki pedi ki joandi bi kopadicianba bado naacemo tubili. **52** Jesu den yedi o: Goa ki huuni a jugisiega, kelima yua n baa taa jugisiega ki bolini kuli, jugisiega n baa bolini o. **53** Naani a tama ke mii pia sanu ki mia n Baa moalamoala bi? O baa pa nni ya malekinba n yaba ki cie piiga n toagola lie. **54** Ama n ya mia yeni, yaala n diani i diani nni ki yedi ke yaala n tie na kuli baa tieni tiladi, li baa tua lede? **55** Laa yogunu Jesu den yedi ku niligu: Yi cua ku kukubi mu jugisiemu leni i gbiami nani yi lingi o sanjalo yeni ki baa cuo nni. N den ka U Tienu diegu nni daali kuli, ki bangi U Tienu maama, ama yii den cuo nni. **56** Line kuli tieni ke bi sawalipuaba n den diani yaala n tieni ki dudi: Lani, bi hoadikaaba kuli den ha o ki sani. **57** Yaanba n den cuo Jesu den gedini o bi kopadicianba bado Kayifa kani, li balimaama bangikaaba

leni biu nikpeliba n den tuodi ki taani naankani. **58** Pieli den hoa Jesu foagima hali ki ban pundi bi kopadicianba bado deni. O den kua u lowaalu nni ki kali leni U Tienu diegu jiidikaaba, ki baa la lan baa juodimaama. **59** Bi kopadicianba yudanba leni bi cancannikpeliba kuli den lingi Jesu po mi seedifaama, yaama n baa pa ba u sanu ban cuo o. **60** Baa den baa, baa ke bi seedituofadanba den tieni li kani boncianla. Seedituofadanba lie den ti nagini ki yedi: **61** One yedi: N baa fidi ki mudi U Tienu diegu ki go maa gu dana taa siiga. **62** Bi kopadicianba bado den fii ki yedi o: A kan guani maamaba kuli? Yaa niba n ye ne tiendi po bee seedo na? **63** Jesu den hmini suoo. Bi kopadicianba bado den yedi: Hali U Tienu yua n fo po, waani ti a ya tie U Tienu n Gandi Yua, U Tienu Bijua. **64** Jesu den goa ki yedi o: Fini n yedi yeni. N go waani yikuli ke moala liiga, yi baa ti la o Joa Bijua ke o ka u Paaciamu kuli Daano jienu po, ki go la o ke ñani lankani ki kpendi ti tawadi nni. **65** Lani bi kopadicianba bado pali den beni ke o cuo wani oba ya tiadi ki padi ki yedi: O sugi U Tienu. Ti go bua seedinba ki tieni be? Moala yi gbadi ke o sugi U Tienu. **66** Yi jagi be? Bi den goa ki yedi o: Li pundi wan kpe. **67** Lani bi den sii ti ñinsandi o nunga nni, ki kudi o a nikula. Bi tianba den pabini o, **68** ki yedi: Fini U Tienu n Gandi Yua, hme pua ha? Bandi o. **69** Pieli den kaa u lowaalu nni. Jafanyendo yua n tuuni laa diegu nni den nagini o ki yedi: A moko den ye leni Jesu, Galile yua. **70** O den nia bikuli nintuali ki yedi: Mii bani han bagi yaala. **71** O den gedi bu buliñoajabu kani ke jafantoa laa o, ki yedi yaaba n ye likani: One moko den ye leni Nasaleti yua

Jesu. **72** O go den nia mi liema ki poli ki yedi ke waa bani laa joa. **73** Lan yen waamu yaaba n ye likani den nagini ki yedi Pieli: Moamoani lige, a moko tie bi jaba yeni siiga yua, kelima han maadi maama doagidi han tie naanpo yua. **74** Lani Pieli den nia leni ti solindi leni a pola: Mii bani laa joa. Lanyogunu ku kootongu den buudi. **75** Pieli ji tiadi Jesu n bi yedi o yaala: Hali ke ku kootongu daa buudi, a baa nia taalima taa ke haa bani nni. O den ñani ki ban buudi leni li paboanli.

27 Ku tisoanpanpangu, bi kopadicianba yudanba leni Jufinba nikpeliba kuli den taani ki juogi ke bi baa teni ban kpa Jesu. **2** Bi den loli, ki gedini o ki ban teni o Pilata yua n den tie gufeneeli. **3** Jedasa, yua n den janbi Jesu n den la ke bi jia wani Jesu buudi ki kadi ke bi baa kpa o, o den mua ke o yaa bi janbi o, ki den taa a kujapien-piitaada ki gedini bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba kali ki yedi: N tieni ti tuonbiadi ki janbi yua n naa pia tagili. **4** Bi den goa ki yedi o: Lani mo nan hua tii? Li hua fine. **5** Judasa den luni i ligi yeni U Tienu diegu nni ki ñani ki gedi ki ban soadi o yuli. **6** Bi kopadicianba yudanba den gandigandi i ligi yeni ki yedi: Laa pundi laa ligi n kua U Tienu litiagu nni, kelima li tie mi soama yaa ligi. **7** Ban den juogi, bi den taa laa ligi ki da o maado kuanu, ke u tua bi canba kupiikaanu. **8** Lani yaa po ke bi yi laa kuanu mi soawulima kuanu hali dinla. **9** Lani, o sawalipualo Jelemi n den maadi ya maama den tieni: Bi den taa kujapiena piitaa, Isalele yaaba n den biigi ki sua ke o dunga pundi maama. **10** Bi den taa yi ki da o maado kuanu, Nani o Diedo n den yedi maama. **11** Jesu den sedi gufeneeli

nintuali. Gufeneeli den buali o: A tie Jufinba bado bi? **12** Jesu den goa ki yedi: Fini n yedi yeni. Bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba den tabi o, ama waa den guani liba. **13** Lane Pilata den yedi o: Haa gba ban tabi a yaala kuli po? **14** Jesu naa den lebidi o maamaba. Li den paki gufeneeli. **15** Mi pendima jaanma kuli, gufeneeli den maani ki faabi kadibiyenga, ku niligu n mia wan faabi yua. **16** Laa yogunu bi den pia kadibiyenga ke bi yi o Balabasa ke bi niba kuli bani o biadima po. **17** Ku niligu n den taani, Pilata den yedi ba: Yi bua min faabi yipo hme, Balabasa bi, bi Jesu ban yi yua Kilisiti? **18** Kelima o den bani ke bi cuo Jesu ki cuani o li bujiali kani kelima li nunponbiadili po. **19** Wan da den ka o bujioakaanu po mo, o pua den soani u tondu ki yedi o: Han da kua o naa niteginkoa maama nni, kelima ya ñiagu n pendi ne, n la fala boncianla ti dangidi nni kelima opo. **20** Bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba den tundi ku niligu ke bi mia Pilata wan faabi Balabasa ki teni ban kpa Jesu. **21** Gufeneeli Pilata go den yedi bi: Bani bonba lie siiga yi bua min faabi yipo hme? Bi den goa ki yedi o: Balabasa. **22** Pilata den yedi ba: N nan baa tieni Jesu, ban yi yua Kilisiti mo lede? Bikuli den goa ki yedi o: Ban joani o li dapoanpoanli po. **23** Gufeneeli den yedi: O tieni be biadime? Bi den tangi ke li pa ki cie: Ban joani o li dapoanpoanli po. **24** Pilata n den laa ke o maama ki baa sedikaanu lipo, o den taa mi ñima ki nidi ku niligu nintuali ki yedi: Mii pia tagiliba o naa niteginkoa soawulima nni. Li hua yinbe. **25** Ku niligu kuli den goa ki yedi o: O soama n baa tinba leni ti bila po. **26** Lani, Pilata den faabi bipo Balabasa. O den teni ke bi pua Jesu i baliji,

ki teni o bi nuu nni ban ban joani o li dapoanpoanli po. **27** Gufeneeli Pilata minteela den kuani Jesu wani gufeneeli diegu nni wan ja ti buudi naani, ki taani bi cagili kuli ki lindi o. **28** Bi den landi o tiadi ki golini o bu kpalimoanbu. **29** Bi den taa i konkoni ki piani nani ki badifogiliga yeni ki cibini o, ki mubini o jienu li kankagili. Bi den gbaandi o nintuali ki ñuadi o nani o tie o bado yeni ki tua: Ti fuondi a, fini Jufinba bado. **30** Bi den siini opo ti ñisandi, ki taa li kankagili ki pua o yuli po. **31** Ban den ñuadiñuadi o yeni ki gbeni, bi den goliti bu kpalibi ki goa ki lani o o ya tiadi ki ñani o ki gedini o ki baan joani o li dapoanpoanli po. **32** Ban den caa, bi den tuogi Silena dogu yua ke bi yi o Simono, ki tieni o u paalu ke o bugi Jesu dapoanpoanli. **33** Bi den pundi ban yi ya kaanu Goligota, lani n bua ki yedi ku Yukuokuogu kaanu. Bi den teni Jesu ya duven n kali leni ya ñoagu n to ke wan ño. **34** Ama wan den leni o waamu, waa den ñuni. **35** Ban den joani o li dapoanpoanli po bi den taa o tiayiekaadi ki toani tiatia ki boagidi ti. **36** [Bi den tieni yeni ke o sawalipualo n den maadi ya maama n tieni: Bi den boagidi n tiayiekaada bi siiga, ki toani tiatia n liadicianli po.] Lani, bi den kali ki jii o. **37** Bi den kpa ki tabini ki yini o yuli po yaa diani n waani yaala yaa po ke bi cuo o: One n tie Jesu, Jufinba bado. **38** Bi den joani sanjabi lie a dapoanpoana po ki taani leni o, yendo o jienu po, o yua mo o ganu po. **39** Bi santagiba den sugidi o, **40** ki fegini bi yula ki tua: Fini yua n baa mudi U Tienu diegu ki goa ki maa gu dana taa, ga a yuli naa. A ya tie U Tienu Bijua, han jiidi li dapoanpoanli po. **41** Bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba

leni bi nikpeliba kuli mono den ñuadi o yeni ki tua: **42** O den ga nitoaba ki nan kan fidi ki ga o yuli. O ya tie Isalele yaaba bado moamoani, wan jiidi li dapoanpoanli moala na, lanwani ti baa tuo ki daani o. **43** O dugi U Tienu po, U Tienu ya bua o moamoani, wan nan ga o moala. **44** Kelima o yedi: N tie U Tienu Bijua yo. Ban den taani ki joani o leni yaa sanjaba a dapoanpoana po moko den sugidi o. **45** Ki cili u yensiicocolu, li biigili den tieni ki tinga kuli ki ya caa hali li yenlebidili. **46** Li yenlebidili po yeni, Jesu den tiani boncianla: Eli, Eli lama sabakitani? Lani n tie: N tienu, n Tienu, be yaa po ke a haa nni? **47** Yaa niba n den ye likani bi tianba n den gbadi, bi den yedi: O yi o sawalipualo Elia. **48** Tontoni bi siiga nni yendo den sani ki ban taa u cietuogu ki pagini u mi ñinmiligima nni ki fiini li kankagili, ki yugidi ki teni o ke wan ño. **49** O lieba den yedi: Cedi mani tin la Elia ya baa cua ki ga o. **50** Jesu go den tiani ke li pa, ki cabi o naano ki kpe. **51** Lanyogunu U Tienu diegu nni kpalidoaginkaabui den padi siiga nni, ki cili tanpoli ki ban jiidi tinga, ki boagidi kaani lie. **52** Ki tinga den digibi, a tana den yagidi. Akakula den yaadi, U Tienu nigagidihanba yaaba n den kpe siiga, boncianba den fii bi tinkpiba siiga. **53** Bi den ñani a kakula nni. Jesu fiima bi tinkpiba siiga puoli, bi den kua u dogagidiko nni ke bi niba boncianla laa ba. **54** Minteela kobiga yudaano leni yaaba n den taa leni ki ji Jesu kuli n den laa mi tindigibima leni yaala n tieni kuli, ti jawaandi den cuo ba boncianla, ke bi yedi: **55** Moamoani, one den tie U Tienu Bijua yo. Bi puoba boncianla moko den ye likani ki se foagima ki diidi, Jesu n den ñani Galile ke yaaba n ciani o

ki todi o o yema po. **56** Li den pia bi siiga Magidala yua Maliyama, leni yua n den tie Jaka leni Josefi naa, leni Sebede bila yaa naa. **57** Ku joafangu yogunu ya piado n yi Josefi ki tie Alimate dogu yua den cua. O moko den tie Jesu hoadikoa. **58** O den gedi Pilata kani ki baa mia o wan teni o Jesu o kpiemo, Pilata den yedi ban teni. **59** Josefi den taa o kpiemo ki bobini o len kpalipanbu, **60** ki duani o o kakupanli nni, wan den teni ke bi gbini yaala ku tangu nni. O den bindi ku tanpabigu ki biini li kakuli ñoabu ki ban kuni. **61** Magidala yua Maliyama leni Maliyama toa den ye likani ki ka ki tiegi li kakuli. **62** Lan fii ki fa, lani n tie li boginli daali fiifaama, bi kopadicianba yudanba leni Falisieninba den taani ki gedi Pilata kani ki yedi o: **63** Ti daano, ti tiadi ke laa boandi daano n da den fo yaa yogunu, o den yedi ke dana taa ya pendi ke o baa fii bi tinkpiba siiga. **64** Lani yaa po han teni ban ya ji li kakuli hali dana taa daali ke o hoadikaaba n dati cua ki su o, ki yedi bi niba ke o fii bi tinkpiba siiga. Laa boandiyuami ji baa bia ki cie li bonkpiala. **65** Pilata den yedi ba: No mani yaaba n ji nne. Gedi mani ki ban jiidi li kakuli yin fidi maama kuli. **66** Bi den gedi li kakuli po ki tieni ku tanpabigu yeni po ya maalima ke o nilo ya biidi bi baabandi, ki sieni bi jiidikaaba.

28 Mi fuodima daali n pendi, a danleleeda cilima daali, ku tasoanpanpangu Magidala ya Maliyama leni Maliyama toa den gedi ki baan la li kakuli. **2** Lanyogunu ki tinga den digibi boncianla. O Diedo maleki den ñani tanpoli ki jiidi, ki cua ki bindi ya tanpabigu n den piigi li kakuli buliñoabu ki kali kupo. **3** O kaani kuli den yieni nani mi

tañigima yeni, o tiayiekaadi mo den pieni pai pai. **4** Ti jawaandi den cuo yaaba n ji li kakuli ke bi digibi ki baa ki bibili nani bi tinkpiba yeni. **5** Maleki yeni den yedi bi puoba: Yinba wani n da jie mani, n bani ke yi lingi Jesu ban den joani yua li dapoanpoanli po. **6** Waa go ye ne, kelima o fii bi tinkpiba siiga nani wan den yedi maama. Cua mani ki la wan den dua naankani, **7** ki gedi mani tontoni ki ban waani o hoadikaaba ke o fii bi tinkpiba siiga. O ga yi liiga ki caa Galile. Yi baan la o lanpo. N waani yi. **8** Baa ke ti jawaandi den pia bi puoba yeni, bi pala den mani boncianla, ke bi jaligi ki ñani li kakuli kani ki baan pa o hoadikaaba o laabaalo. **9** Ban den caa ya yogunu, Jesu den tuogi ba ki yedi: N faandi yi. Bi den nagini ki gbaani o nintuali ki cuo o taana ki kpiagi o. **10** Jesu den yedi ba: Yin da jie mani, gedi mani ki ban waani n kpiiba ke n gedi Galile, bi baan la nni lanpo, **11** Bi puoba yeni n den ye u sanu nni ya yogunu, yaaba n den ji li kakuli siiga bi tianba den kua u dogu nni ki ban togidi bi kopadicianba yudanba yaala n tieni kuli. **12** Bi yudanba den taani leni bi nikpeliba ki juogi, ki teni a minteela i ligi boncianla, **13** ki yedi ba: Yin yedi mani ke o hoadikaaba n cua ku ñiagu ki suni o ke yi goa. **14** Gufeneeli ya bandi, ti baa duani o yama ki teni ke liba kuli kan tieni yi. **15** A minteela den ga i ligi ki ban tieni nani ban waani ba maama. Laa faama den yadi Jufinba siiga ki baa ye hali dinla. **16** Jesu hoadikaaba, bi piiga n niyendiba yeni, den gedi Galile, Jesu n den waani ba yaa juali po. **17** Ban den laa o, bi den labini ki kpiagi o. Ama bi tianba yama den lengidi ke baa daani ke li tie wani. **18**

Jesu den nagini ki yedi ba: U Tienu puni nni u paalu kuli tanpoli leni ki tinga nni kuli. **19** Lanwani, yin gedi mani ki tieni i nibuoli kuli bi hoadikaaba, ki batisi ba Baa yeli nni, Bijua yeli nni leni U Tienu Fuoma yeli nni, ki bangi ba ban yaa kubi min den yedi yi yaala kuli. **20** N baa yaa ye leni yi yaa yogunu kuli, hali handuna juodima. **(aiōn g165)**

Maka

1 Jesu kilisiti U Tienu bijua, ya laabaalihamo cilima. **2**
Nani lan diani maama o saawalipualo Esayi tili maama ki
yedi: N soani a liiga n mawangikoa wan bogini a sanu. **3** Li
tie yua n kpaani mi fanpienma nni yaa nialu: Bogini mani
o diedo sanu, ki piini ti sanbuodi. **4** Jan den doagidi mi
fanpienma nni ki batisi bi niba ki tua: lebidi mani yi yama
ki ha yi tuonbiadi. **5** Jude dogu nni yaaba leni yaaba n ye
Jelusalema kuli den kpenda o kani ki doagidi bi tuonbiadi
ki cedi ke o batisi ba Judana kpenu nni. **6** Jan den yie ti
yuoyuokobidi ki luo ku gbanñagigu o den di i gbangbanli
leni ti siadi. **7** O den maadi ki tua: nitoa hua n puoli yua n
pia u paalu ki cie nni mii pundi ba yua n ba lodi opo o
cacaabaabu. **8** Mini n batisi yi leni mi ñima ama wani o
baa batisi yi leni U Tienu fuoma yua. **9** Laa yogunu Jesu
den ñani Nasaleti ki gedi Galile ke Jan batisi o Judana
kpenu nni; wan den ña mi ñima yaa yogunu tanpoli den
luodi ke **10** U Tienu fuoma den jiidi opo nani ki kpaajiega
11 ke u nialu ñani tanpoli ki yedi: fini n tie n bijabuadiga
n pali n mani yua yaa po. **12** Lanyogunu U Tienu fuoma
yua den gedini Jesu mi fanpienma nni **13** wan den tieni
naani dana piina ke Sutaani den tulini o, o den ye leni ti
fuayandi malekinba den tuuni opo. **14** Ban den cuo jan
Jesu den galile ki ban wangi U Tienu laabaalihamo. **15** O
den tua: u yogunu pundi U Tienu diema nagini lebidi
mani yi pala ki daani o laabaalihamo. **16** Nani Jesu n den
pendi Galile kpenu kani, o den la Simono leni o waalo
Andile ke bi lu bi taalu mi ñima nni kelima bi den tie
jankpaanla, **17** Jesu den yedi ba ŋoadi mani nni n baa teni

moala liiga yin yaa ji lingi npo bi niba; **18** lanyogunu bi
den ŋa bi taali ki ŋoadi o. **19** Wan den suagi liiga waamu
o den la jaka leni sebede bijua leni o waalo jan ke bani
moko ŋanbidi bi taalu. **20** Lan yogunu Jesu den yini ba ke
bi ŋa bi ba sebede leni bi naacenba ku ñinbiagu nni ki
hoadi o. **21** Bi den gedi kapenayuma U Tienu fuodima
daali Jesu den kua li balimaama bangidieli nni ki bangi
22 o bangima den cuo bi pala kelima o den bangi leni
li bali kaa ta leni li balimaama bangikaaba. **23** Li den
sua ke li balimaama bangi dieli nni pia ya nilo n pia ki
cicibiadiga ke o kpaani ki tua: **24** be n ye tinba leni fini
siiga Nasaleti yua Jesu n bani han tie yua a cua ki ba
bolini ti a tie U Tienu n gandi yua. **25** Jesu den funi leni
ga ki yedi o: suo ki ña o joa ne niinni; **26** ki den digibi leni
u paalu leni ku fuciangu ki ñani o joa yeni niini. **27** Ti
jawaaciandi den cuo bi kuli hali ke bi buali bi yaba be mo
n yeni bangi canme kelima o maadi leni a cicibiada leni li
bali ke bi tuodi ki tiendi wan yedi yaala. **28** Lanyogunu o
laabaalo den pundi galile gaanilindima kuli. **29** Ban den
ñani U Tienu diegu nni wan leni Jaka leni Jan den gedi
Simono leni Andile denpo. **30** Simono cuadina den dua
leni ti gbannanbiendi lanyogunu bi den maadi Jesu o
maama **31** o den nagini o kani ki cuo o buagu ki fiini o,
lanyogunu o gbannanbiendi den gbeni ke o ga bi cangu.
32 Ku yenjuagu ki yenga n den kua ya yagunu, bi den
cuani Jesu kani a yiama leni o cicibiada n ye yaaba yaa
niinni kuli. **33** U dogu nni yaaba kuli den taani Simono
buliñoabu kani. **34** O den paagi bi niba boncianla yaaba
n den pia yianbuolibuoli o go den deli a cicibiada ban

ye yaaba ya niinni. waa den tuodi ke mu cicibiadimu maadi kelima mu den bani wan tie yua. **35** Lan den goa a yenda po, lan da den biigi ya yogunu Jesu den ñani ki gedi mi fanpienma po wan den jaandi naani. **36** Simono leni yaaba n den ye leni o kuli den cili ki lingi o. **37** Ban den ban la o, bi den yedi o bi niba kuli lingi a. **38** Jesu den yedi ba tin gedi mani i tinkundogi nni min ban waani bani moko o laabaali hamo kelima n ñani li yaa po yo. **39** O den goadi Galile diema nni kuli, ki koa li balimaama bangi diena nni ki wangi U Tienu maama, ki go deli a cicibiada. **40** O kpaado den cua Jesu kani ki gbaani ki mia o ki yedi o: a yaa bua a baa fidi ki hanbi nni. **41** Mi niŋima den cuo Jesu opo ke o tandi o nu ki sii o ki yedi: N bua hanbi. **42** Lanyogunu mi gbaadima den gbeni opo ke o ŋanbi. **43** Jesu den maadi o leni li bali ki yedi: ŋan kubi a yuli ki da waani niloba yaala n tieni **44** ama ŋan gedi o kopadiciamo po ki ban padi a ŋanbima po nani Musa n den diani maama lan tua bi po seedi. **45** Ama laa joa n den gedi o den ban kpaani laa bonla ŋali maama ke Jesu kan den fidi ki kua laa dogu nni bi niba n nua o yaa yogunu. O den ye niini po mi fanpienma nni bi niba den ña i kaani kuli ki kpendi o kani.

2 Dana ba n den pendi, Jesu den guani kapenayuma dogu nni. Bi den gbadi ke o ye denpo, **2** ku niligu den taani ki yabi maama hali ke yaa fanma n ye u luolu nni kan den fidi ki ga ba bikuli. Jesu den wangi u TIENU maama **3** Ku niligu den cua o kani, bi ni nni niba naa den tugi yua ya gbannandi nkpe. **4** Ku niligu den yabi maama ke bi kan fidi ki pundi okani, lani bi den doni ki cibi

wan ye yaa dieli po ki kuani o leni oduanu. **5** Jesu n den laa ban pia ya dandanli, o den yedi yua ya gbannandi n kpe: N biga a baa a tuonbiadi sugili **6** . Li bali maama bangikaaba yaaba n den ka likani den diidi bi yaba ki tua: **7** O joa na maadi lede? O sugidi u TIENU. Hee n ba fidi ki pa sugili ti tuonbiadi po li yaa ki tie U TIENU yaka. **8** Lanyogunu U TIENU fuoma den doagidi JESU po ban den maliti yaala bi pala nni, ke o yedi ba: Be ya po ke yi pia ya yankpaaga n yene yi pala nni? **9** JESU den guani ki yedi ba bee n faala ki cie ki yedi yua ya gbannandi n kpe a baa a tuonbiadi sugili bi fii ki taa a duanu ka cuona **10** Ke yin fidi ki bandi ke o Joa Bijoa pia li bali ki pa ti tuonbiadi sugili li handunli nni **11** n yedi yua yaa gbannandi n kpe yeni, fii ki taa a duanu ki ya kuni a denpo. **12** Lanyogunu o den fii ki taa o duanu ki cuoni ku niligu kuli nintuali ke li pakili cuo ba ke bikuli kpiagidi U TIENU ki tua ti daa bi kpa maani ki laa ya bonla n tie na. **13** JESU go den ñani ki gedi mi ñincianma kunu. Ku niligu kuli den cua o kani ke o bangiba **14** . JESU n den pendi o den laa Alife bijoa Lefi ke o kaa ki gaani li lubili ke o yedi o: Fii ki ŋoadi nni. Lefi den fii ki ŋoadi o. **15** JESU n den kaa u saajekaanu kani Lefi diegu nni, bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli den taani ki kaa u sajekaanu kani leni JESU leni o ŋoadikaaba; kelima ku niligu den yabi ki go den ŋua JESU. **16** Li bali maama bangikaaba leni falisieninba n den laa ke o di leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba, bi den yedi o ŋoadikaaba: Bee ya po ke yi taa ki di ki go ǹu leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba? **17** oJesu n den gbadi laa maama o den yedi ba: Laa tie yaaba n pia li laafiali ka

bua logitoli kali yaaba n yia. Mii cua bi niteginkaaba po ka ama ti tuonbiadi danba po. **18** Jan ŋoadikaaba leni falisieninba den luo a ǹoana. Bi den cua ki yedi Jesu be yaa po, ke jan ŋoadikaaba leni falisieninba luo a ǹoana ke a yaa ŋoadikaaba wani naa luo? **19** JESU den guani ki yedi ba: naani o pocaano calo danlinba baa loli bu ǹoabu ban taa ki ye leni o pocaano calo yaa yogunu? Ban taa ki ye leni o pocaano calo yaa yogunu bi kan loli bu ǹoabu. **20** A dana kpendi ke o pocaano calo baa ǹa bi siiga, laa yogunu bi baa loli bu ǹoabu. **21** Obakuli kan taa li cabipanli ki biini li liadikpeli; o yaa tieni yeni li cabipanli baa taa li cabikpeli boagidiyenma, yeni mi toadima ba yaa bia ki cie. **22** Oba mo kan taa o dunvenpaano ki piagi ti dayuakpedi nni, bi ya tieni yeni mo o duvenpaano ba cibi ti dayuadi, o duven leni ti dayuadi kuli baa biidi. Ama han taa o duvenpaano ki piagi ti dayuapandi nni. **23** Danyenli mi fuodima daali Jesu leni o ŋoadikaaba den poandi ŋalikama kuanu nni ke o ŋoadikaaba den jobidi ŋalikama siandi. **24** falisieninba den yedi o: Diidi, be yaa po ke a ŋoadikaaba tiendi yaala n kua mi fuodima daali? **25** Jesu den guani ki yedi ba naani yii cogi Dafidi n den tieni yaala yaa yogunu ke wani leni o yegininlieba den coagi ki ye leni mi koma, **26** o den kua U TIENU diegu nni, li den tie o kopadiciamo Abiata yogunu ki ŋmani ya dupen n gagidi ki teni o yegininlieba, ba ke li den kua nitoa n ŋmani laa dupen li ya ki tie bi kopadicianba ya ka **27** Lani o den yedi ba mi fuodima daali ye o nisaalo po yo, ama o nisaalo ka ye mi fuodima daali po, **28** lanwani o joa bijoa n die ba mi fuodima daali.

3 Jesu go den kua li balimaama bangima dieli nni o joa
den ye lienni ke o o nu kuodi. **2** Bi niba den diidi o ki baa
la o ya baa paagi o mi fuodima daali, li den tie kelima ban
baa ki jaligi o. **3** Jesu den yedi ya joa yaa nu n kuodi fi ki
sedi siiga nni; **4** o den buali ba naani li ŋani ki tieni yaala
n ŋani bi yaala n bia mi fuodima daali, ki faabi o nilo bi ki
kpa o. Bi den ŋmini. **5** Jesu pali den biidi ke o diidi ba leni
li pabiidili kelima bi pajuaga po Jesu den yedi yua yaa nu
n kuodi: tandi anu o den tandi u ke u paagi. **6** Falisieninba
den ñani ki ban juogi leni Elodo buakaaba ki lingi ban
baa tieni maama ki kpa o. **7** Jesu leni o ŋoadikaaba den
gedi mi ñincianmb po. Yaa niligu n yaba den ŋoa o. Galile
yaaba, Jude yaaba, **8** Jelusalema yaaba, Idume yaaba leni
Judena kpenu kandima yaaba, Tili leni Sidoni yaaba. Bi
niba boncianla den gbadi wan tiendi yaala ki cua o kani.
9 Jesu den yedi o ŋoadikaaba n sedi lan yaa pa u yogunu
kuli. Jesu den kua ki ñinbiabiga nni lan baa ga maama bi
niba n da mabini o, **10** kelima nani wan den paagi bi niba
boncianla yeni, ayiama boncianla den ŋabigi o ki bua ki
sii o. **11** Acicibiada n den la Jesu ya yogunu bi den gbaani
o nuntuali ki kpaani: a tie U Tienu bijua, **12** ama Jesu den
yie bi po ke ban da waani wan tie yua. **13** Li yaa puoli Jesu
den doni li juali po ki yini wan bua yaaba ke bi cua o
kani, **14** o den gandi piiga n niba lie yaaba n ba yaa ye
leni o ki caa ki wangi U Tienu maama **15** leni li bali ki
go deli acicibiada. **16** Diidi wan den gandi yaa piiga n
niliediba nne: Simono ke o den yini o Pieli. **17** Jaka leni
owaalo Jan Sebede bijaba Jesu n den yini yaaba Iboaneja
lani n bua ki yedi a tapupuda, **18** Andile, Filipi, Batelemi,

Matiyu, Toma, Jaka Alife bijua, Tade, Simono Kana yua **19** leni Judasa Isakalioto yua den yuandi ki janbi Jesu. Bi den guani ki kuni denpo. **20** Ku niligu den taani ŋali maama ke baa den pia yogunu ki baa je **21** Jesu danba n den gbadi yaala n den tiendi bi den cua ki baa cuo o kelima bi den tua waa go pia yama. **22** Laa yogunu li bamaama bangikaaba yaaba n den ñani jelusalema ki cua o kani den yedi: mu cicibiadimu bado n puni o u paalu ke o deli a cicila. **23** Jesu den yini ba ki pua ba mi kpanjama ki yedi: naani Sutaanu baa deli Sutaani? **24** Yaa diema n boagidi ki tuogi mi yuli kan fidi ki yaa ye, **25** yaa diegu n boagidi ki tuogi ku yuli kan fidi ki yaa ye. **26** Lanwani Sutaani yaa fii ki tuogi leni o yuli oboagidi o kan fidi ki yaa ye. **27** Oba kuli kan fidi ki kua o gbamandaano diegu nni ki fie o piama kaa kpa loli laa gbamandaano li yaa puoli o baa fie o diegu nni piama. **28** N waani yi i moamoani bi niba baa ba sugili ban tiedi yaa tuonbiadi kuli po **29** ama yua n sugi U Tienu Fuoma yua kan ba sugili ŋali abada, o tieni yaa tuonbiadi n kaa pia gbenma **(aiōn g165, aiōnios g166)** **30** Jesu den yedi yeni kelima bi den yedi ke o pia ki cicibiadiga. **31** Lanyogunu o na leni o waamu den se niinpo ki soani ban yini o. **32** Ku niligu den ka ki lindi o, bi den yedi o: diidi a na leni a waamu ye niinp o ki lingi a. **33** O den yedi yaaba n ye leni o ŋme n tie n na, ŋmenba mo n tie n waamu? **34** Lane o den diidi yaaba n ka ki lindi o ki yedi: diidi n na leni n waau nne. **35** Kelima yua n tiendi U Tienu yanbuama wani n tie nataanjoa, n nataanpua leni n na.

4 Jesu go tiedi obangima ku niligu boncianla go den taani okani o den kua ki kali ku ñinbiagu nni, mi ñma nni. ku

niligu kuli den ka li gbanli po. **2** Oden bangiba bonla
boncianla leni mi kpanjama, oden yedi ba obangima nni.
3 Cengi mani: o kpa kpaalo, den ñani ki baa coagi obon
buoli, **4** wan den coagi yaa yogunu ibon bi tiami den baa
usankunu, ti bon yugiditi den cua ki dini yi. **5** Ine mo den
baa ki tancagi tinga po iden pani tonma kelima mi tama
ki den yaba li kani. **6** Ama uyienu n den pudi yaa yogunu,
iden mali ki kuodi, kelima yii den pia jiinm moani. **7** Ine
mo den baa ti konkondi nni, ti konkondi den taani ki fii
leni yi, ki dini yi, ki teni ke yii loni liba kuli. **8** Ine mo den
baa ki tin hanga nni, iden pani ki kpedi ki loni bon yenbu
pii taa, bon yenbu piiluoba bon yenbu kobiga kobiga. **9**
oden yedi ba yua npia atuba ki ba bgadi wan bgadi. **10**
Wan den piadi ku niligu kani ohoakaaba leni yaaba nye
leni o, den buali o mi kpanjama yeni bundima, **11** oden
yedi, bi puni yinba, yin bandi tanpoli diema hasiili, ama
yaaba n sieni wani bi puaba mi kpanjama, **12** ke bi yaa
nua leni bi nuni ban da le li ba bi ya gba leni bi tuba ban
da ga li ba ke ban ti daani ki baa bi tuonbiadi sugili. **13**
O goden yedi ba. Yii fidiki bandi yaa kpanjama n tiena
bundima? yi baa tieni lede yo ki bandi yaa kpanjama n
sieni kuli bundima, **14** o kpa kpaalo coagi mi maa **15** . Bi
tianba tie nani u sankunu yeni bi ya gba mi maa sutaani
yen cua ki ñani ma bi pala nni. **16** Bi tianba mo tie nani:
ki tancagi tinga yeni, bi yaa gbadi mi maama bi yen ga
ma leni li pamanli. **17** Ama baa baa pia jiinmoani, baa
fidi ki baa juuni, fala yaa cua bi po, bi bi ya waani ba
fala kelima mi maama yeni po tontoni se ban ŋmadi ki
baa. **18** Bi nitianba mo tie nani: Yi konkoni tinga yeni

bi yen ga mi maama, **19** Ama bi go yen cedi mi yema yanyangidi leni mi piama boandi leni ti gbannandi bon buakabiadila boandi dini ma bi pala nni ki teni ke maa fidi ki loni li ba kuli. **(aiōn g165)** **20** Bi nitianba mo tie nani: Ki tinhanga yeni bi yaa ga mi maama bi yen kubima hali ki ban luoni li bon luonkaala, bon bi yenbu kuli pitaa taa, pi luoba luoba leni kobiga kobga. **21** O go den yedi ba naani bi baa cuoni ki fitilisanga ki taa li sancianli ki hoagini ga? Bi ki kuani ga uduanu tiipo? Naani baa baa tuani ga ufitilisantuankaanu? **22** Kelima liba kuli ki ye ki duagi ki kan doagidi, li ba mo ki ye hasiilu nni, ki kan ña mi yenma nni. **23** Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan gbadi. **24** O go den yedi ba: fangi mani yi yula leni yin gba yaala, kelima bi baa biigi yi po leni yin den biigi yaa bon biigikaala, ki yeyegi yi po ki pugini. **25** Bi baa pa ki pugini yua n pia, ama yua ki pia wani bi baa gaa baa wan pia yaala. **26** O go den yedi, UTieunu diema tie nani: o nilo n buli obon bulikaala ki tinga nni yeni. **27** Wan goa leni wan nua kuli, u yensiinu leni ku ñiagu kuli, li bon bulikaala baa pa ke waa bani lan tieni maama. **28** Ki tinga n tuuni la, kani ki ba, ki yen cili leni ti muadi ki hoadi ti siandi leni ibonbi, li kuli mo yen cili ti siandi nne. **29** Li bonbulikaala yaa beni ujetaagu pundi. **30** O go den yedi, ti baa nandi UTienu diema leni be? bi ti doagidima leni be yaa nannanli? **31** Mi naani leni yaa kpintiigu n yi seneve bonbibu yeni, bu wa ki cie ti kpintiidi kuli, **32** ama bu yaa pani bu yen kpedi ki yabidi hali maama ke ti bon yugiditi yen tiedi bi diedi bu beni po. **33** Oden bangi ba bonla boncianla leni mi kpajanma, nani: Ban baa fidi ki

gaa maama. **34** Waa den maadi leni ba ke tie kpanjanma,
ama ogo yen waani, o hoadikaaba li kuli nbua ki yedi
yaala. **35** Laa daali, yen juagu o den yedi ba, tin duodi
mani ne po yaa boanjaali. **36** Wan den cabi ku niligu bi
den kua wan den ye yaa ñinbiagu nni, ñinbiatoadi den ye
leni o, **37** ku faciangu leni a ñinguona den fii ki kandi ku
ñinbiagu ki koa. hali ke ku bua ki mia. **38** Ama jesu den
goa, kili o yuli li yukuli. Bi den fundi o ki yedi o, laa yia
ha leni tin baa bodi yeni? **39** o den fii ki funi leni ufaalu ki
yedi mi ñincianma sedi suo, li kuli den sedi suo, **40** Lani,
o den yedi ba: Be n teni ke yi jie nanda be n teni ke yi luo
li dandanli? **41** Ti jawaanciandi den cuoba, ke bi yedi bi
yaba: O ne wani daa, o tie ŋme yo ke baa mi ñima leni
ufaalu kuli tuo ki tie wan yedi yaala?

5 Bi den pundi nepo ya boanjaali, jelasa diema nni. **2** Jesu
n den ǹani ku ǹinbiagu nni, o joa den ǹani a kakula nni
ki cua o nintuali ki pia a cicibiada o ni nni. **3** Laa joa den
ye a kakula nni oba kuli kan den fidi ki loli o, baa leni i
kuseseli. **4** Yenma yenma o den luo leni i kuseseli o taana
kani, oba kuli ki den pia ya gbamanu n ba fidi ki sieni o. **5**
O yen ye akakula nni leni a juana nni u yesiinu leni ku
ǹiagu kuli ki kuuda ki ja o yuli leni a tana. **6** Wan den laa
Jesu foagima, o den sani ki cua ki gbaani o nintuali **7**
Oden kpaani boŋanla: bee n ye mini leni fini siiga, Jesu
tanpojoma Tienu bijoa? n mia ŋa U TIENU po, da yagi n
yama. **8** kelima Jesu den tua o: ǹa o naa joa nni fini ki
cicibiadiga ne. **9** O den buali o a yeli yi lede? o den guani
ki yedi o n yeli yi ti yaba kelima ti coali yabi. **10** O den
miadi Jesu ke wan da ǹani o laa tinga nni. **11** Li juali den

ye likani ke u duokulu kpaa li kani. **12** a cicibiada den miadi o ki tua soani ti u duokulu nni, tin ban kua u ni nni. **13** O den tuo ban yedi yaala. A cicibiada den ǹana ki kua u duokulu nni, ke u duokulu den jaligi ki ŋoadi mi tibidima ki ban kua mi ñincianma nni bi coali den bua ki pundi tudalie, bi kuli den mili mi ñincianma nni. **14** yaaba n den kpaa ba den sani ki ban waani i labaali i dociami leni a dobila nni. bi nibaden gedi ki ban la yaala n den tieni. **15** bi den pundi Jesu kani ki la ki cicibiadiga n den ye yua ya ni nni ke o ka ki yie o tiadi ki go pia o yama ke ti jawaandi den cuo ba. **16** Yaaba n den la yaala n tieni kuli den togidi ba yaala n tieni ki cicibiadiga n den die yua leni u duokulu. **17** Lani yaa po bi den miadi Jesu ke wan ǹa bi tinga nni. **18** Wan den ba kua ku ǹinbiagu nni, a cicibiada n den die yua den mia Jesu n cedi wan ya ye leni o. **19** Jesu den yie o po, ama o den yedi o: gedi a denpo, a niba po ki ba waani ba o diodo n tieni a po yaala leni wan gbadi a po ya niǹima. **20** O den gedi ki ban waani Jesu n tieni o po yaala dekapola dogu nni. Bi niba kuli den ye leni li pagili. **21** Jesu den kua ku ǹinbiagu nni ki guani ki duodi ki gedi nepo ya boanjaali, ya niligu n yaba den taani o kani. O den ye mi ǹincianma kunu. **22** Lanwani li balimaama bangikaaba diena yudanba siiga yendo ke o yi jayulisa n den la Jesu o den gbaani o taana kani **23** ki mia o boncianla ki yedi: n bisalo yia ŋali ki bua ki kpe, cua ki maani o po a nii ke wan paagi ki ya ye. **24** Jesu den yegi leni o. Ya niligu n yabi den ŋua Jesu ki miabi o. **25** Li den pia ya pua ke o soama wuliti ŋali piiga n bina lie. **26** O den la fala boncianla a lotola nu nni, o den biani wan den

pia yaala kuli, ama leni lankuli laa den tungi o po li den biagidi ki go pugidi. **27** Wan n den gbadi ke bi maadi Jesu maama, o den cua ku niligu puolipo ki sii o tiayiekaadi. **28** Kelima o den tua n ya fidi ki sii o tiayiekaadi bebe n ba paagi. **29** Lanyogunu mi soawulima den sedi. O den bandi ke o faabi leni o yianu. **30** Jesu moko den bandi ke u paalu ɲani o ni nni; o den jigidi ki noanli ku niligu ki yedi: ŋmee n sii n tiayiekaadi? **31** o ŋoadikaaba den yedi o: A nua ku niligu n miabi a maama, ke a go yedi ŋmee n sii nni? **32** o den diidi o gaanilindima ki ba le yua n tieni la. **33** O pua den jie ki digibi, ki bandi yaala n tieni o ni nni, o den cua ki gbaani o taana kani ki waani o i moamoani kuli. **34** Ama Jesu den yedi o: n bisalo a dandanli faabi a; gedi leni mi yanduanma, a yianu n gbeni a po. **35** Wa n den maadi ya yogunu li balimaama bangima dieli yudaano niba den ɲani o denpo ki cua ki tuogi o ki yedi o: A bisalo kpe be ya po ke a yagini canbaa yama? **36** Ama Jesu ki den cengi ban maadi yaala o den yedi li balimaama bangima yudaano: ŋan da jie liba, daani bebe **37** . waa den tuo o ba kuli n yegi leni o li ya ki tie Pieli bi Jaka leni Jan, Jaka waalo. **38** Bi den pundi li balimaama bangima yudaano deni, Jesu den la yaa niligu n yaba ke bi tianba buudi ki kpaani boncianla. **39** O den kua ki yedi ba: Be yaapo ke yi tiendi bu lanbu, be yaapo ki buudi? ki biga naa kpe ama o goa **40** . Bi den ɲuadi o. Lanwani o den ɲani bi niba kuli ki taa ki biga baa leni ki biga naa leni yaaba n den yegi leni o ki kua ki biga n den ye naani. **41** O den cuo ki biga yeni nuu ki yedi o: talita kumi, lani n bua ki yedi: O jafaano n yedi a fii. **42** Lanyogunu o jafaano den fii ki cili ki cuona;

kelima o den pia piiga n bina lie. Li pagicianli den cuo ba.
43 Jesu den teni ba li ǹoabonli ke ban da waani o ba kuli
ya ntieni; o den yedi ke ban pa o jafaano yeni wan je
6 Jesu den ñani li kani ki guani odandogu nni ohuadikaaba
den yegi leni o. **2** Mi fuodima daali, n den pundi o den
bangi niba UTienu dieguni, yaa niba nden gbadi obangima
kuli li den pakiba, ke bi tua li naabonla ñani le yo? o baa
mi naa yanfuoma le yo? o tieni lede yo ki tiendi mi naa
banciama leni nii, **3** o kpagikpielo kaa? maliyama bi jua
kaa? jaka, leni jose, juda leni simono ciamo kaa? o na
taanbonpola ka ye ti siiga nne? o den tie bi po tungbali
bonla. **4** Ama Jesu den yedi ba bi kan fali sawalipualo
kali odandoguni, o niba siiga leni odiegu nni. **5** wa den
tieni likani banciamab ba kuli, ama o den sii ki paagi
yiama waamu bebe. **6** li den paki o leni bi pajaugima po.
Jesu den caa ya koajaana n den gaani ki lindi ki tiedi
obangima. **7** Lani oden yini piiga nhoadikayabalie, ki
soaniba ki puniba upaalu ban yaa deli acicibiada, **8** o den
yedi ke ban n da taa li bali kuli li sancenli po liyaa ki tie
jianu yaa ka, ki da taa jiema, ki da taa boagili, ki da taa
ligi bi huuni nni. **9** ki da taa cacaadi, ki da taa liadmulie.
10 O den yedi ba: Yi ya kua yaa dieguni yin yaa ye laani
hali yin baan ña laa dogu nni yaa daali, **11** naa n kani
ke baa ga yi cangu, yi yaa ña lienni yin yoagi ba yi taa
tama lan tua bi po siedi. **12** Bi den gedi ki ban wangi mi
palebidima maama. **13** Bi den deli acicibiada boncianla, ki
suogi ayiama boncianla mi kpama ki paagiba. **14** Obado
elodo den gbadi ke bi maadi Jesu maama ki kpiagidi o,
oden yedi jan babitisi nfii bi tinkpiba siiga, lani teni ke

otiedi mi bancianma. **15** Bi tianba mo den yedi elia yo,
bi tianba mo den yedi bi sawali puaba siiga yendo. **16**
Ama elodo n den gbadi ki yedi: Jan min den jia yua yuli
yeni wani n fii. **17** Kelima wani Elodo, oba den cuo jan ki
luoni o li kadieli nni, kelima oden taa owaalo filipi pua
alodiasa. **18** Jan den tua o laa hani, han taa awaalo pua
ki tieni apua. **19** Elodiasa pali den be jan po ke obua ki
kpa o. Ama okan den fidi. **20** Kelima elodo den jie jan ki
bani ke otie niteginkoa ki go gagidi; o den gu o, o yaa
den gbadi jan tundi o yama den yagini, ama baa yeni
oden cengi o leni li pamanli. **21** Ama elodo maa daali
nden pundi, ke Elodiasa ba usanu ki baa tieni wan bua
yaala elodo den tieni mi jaanjiema boncianla, ki yini
okoanbala, leni otoatieba yudanba leni Galile nukpiaga
kuli. **22** Elodiasa bisalo den kua li nitaanli yeni siiga nni
ki jeli obado leni onitaanli kuli pala den mani. O bado
den yedi o, han mia nni yaala kuli nbaa pa ha. **23** Oden
poli ki yedi han mia yaala kuli nbaa pa ha, baa li yaa tie
n dogu boagidima. **24** O jafaano den ñani ki ban buali
ona min mia be? Ona den yedi omia jan batisi yuli. **25**
Lanyogunu ojafaano den gua ki kua obdo kani ki mia o ki
yedi n bua han panni jan batisi yuli ku tadigu nni. **26**
Obado pali den biidi bonciala ama wan den poli li nitaanli
nni yeni waa go den bua ki yie opo. **27** Lanyogunu liga
oden soani li minteeli ke wan jia jan batisi yuli, ki cuani.
Li minteeli yeni den gedi ki ban jia jan yuli likadieli nni ki
tieni ku tadigunni ki cuani **28** ki teni o jafaano, ojafaana
mo den teni ona. **29** Jan hoadikaaba nden gbadi, bi den
cua ki ta okpiemo ki ban piini. **30** Jesu tondiba den gua

ki taani o kani ki togidi o, ban den tieni yaala leni ban den bangi yaala kuli. **31** Yaaba nden ca bi kani leni yaaba n gua den yaba hali maama ke baa den pia yogunu ki baaje. Lani Jesu den yedi ba cua mani tin gedi bi niba nki yaba naani yin ba ki fuodi waamu. **32** Bi den kua ku ñinbiaguni ki gedi bi niba nki ye naankani. **33** Bi niba boncianla den ke bi caa ki bandi ba. Bi niba den ñani idogi kuli nni, ki gedi ban caa naankani hali bi daa pundi. **34** Jesu den ñani ku ñinbiaguni, oden laa ke bi niba yaba li kani hali boncianla. Mi nihima den cuo o bi po kelima bi den tie nani pe n kaa pia o yankpaalo yeni. Lan yogunu oden bangiba bonla bonciala. **35** Ki yenga n den ki bua ki kua ohadikaaba den nagini okaniki yedi o, ne tie fuali ki yenga mo kua. **36** Cabiba ban gedi yaa koajaana leni yaa dobila nkuu ki ban daa bi bonjekaaka. **37** Jesu den yedi ba: yinba yiba npaba banje. Bi den yedi o: naani ti baan daa kujapiena kobilie ki fidi ki dini ba? **38** Jesu den yedi ba: Yi pia dupe bonbiha yo? Gedimani ki ban le. Bi den diidi ki sua ki dupe bonbimu leni jamilie. **39** O den yedi ba teni mani ban kali caga caga ti muadi po **40** bi den kali ki caligi caligi kobiga kobiga leni piimu mu. **41** Jesu den taa bi dupenmuudiba leni ijanliedi ki yaadi ki nuali tanpoli ki jaandi UTienu ki cabidicabidi dupen ki teni ohoadikaaba ban boagidi ku niligu. ogo den boagidi ijanliedi mo ke bikuli baa. **42** Bi kuli den dini ki guo. **43** Bi den wodi ban den dini ki sieni ya dupencaba leni ajanjena ki gbieni piiga nbaabuodilie. **44** Yaaba nden ŋmani du pen yeni den tiejaba tudamuu. **45** Lanyogunu Jesu den fiini ohoadikaaba ke bi kua ku ñinbiagu nni ki gaa o liiga,

ki baa duodi kigedi ne po yaa boanjaali betisayida dogu po, hali wan baa cabi ku niligu. **46** Wan den cabi ba, oden doni li juali po kibaa jaandi. **47** Ku ñiagu nden bii, bi hoadikaaba den ye ku ñinbiagu nni mi ñincianma nni siiga, ke Jesu ye li jaali po obebe. **48** Oden laa ke bi pegidi ku ñinbiagu leni fala kelima ufaalu den togidiba. Lan den bua ki pundi kootonmua-yuamo, oden cuoni u ñingbanu po ki kpendi bikani ki balini ki baa pendi ba. **49** Ban laa ke ocuoni uñingbanu po yeni, bi den tama ke li tie jiigo ke bi kuudi. **50** Kelima bikuli den nua o ke ti jawaandi cuoba. Jesu den jaligi ki yedi ba: Duani mamani yi yama. Mine. Yin da jie mani. **51** Oden kua bikani ku ñinbiagu nni ke ku faaligu sedi. Li den paki ba hali boncianla **52** kelima baa den tiadi ki kpaagi Jesu n den tieni yaa banciama leni bi dupenmuudiba, kelima bi pala den juagi. **53** Ban den doni mi ñincianma, ki kua jelasa tinga nni bi den sieni ku ñinbiagu. **54** Ban den ñani ku ñinbiagu nni ya yogunu, bi niba den laa Jesu ki jaligi ki bandi o, **55** ki yadi mi diema nni ki taani ayiama leni bi kaadi ki kpendini ban gbadi ke oye naankani kuli. **56** Wan den pundi naankani kuli adobila leni i dociami nni, baa ti koadiedi nni, bi den taana ayiama ki kpendinni ki duandi ba mu daamu nni, ki miadi ke wan pa ba ban sii baa o liadi cuadi bebe. Yaaba nden baa ki sii ti kuli den paagi cain.

7 Falisieni n ba leni libalimaama bangakaaba yaaba n den ñiani jelisalema bi den taani ki cua Jesu kani. **2** bi den laa ke Jesu ŋoadikaaba ke bi di kaa nidi. **3** ki sua falisieninba leni jufinba kan je kaa nidi bonŋanla nani kumaasuagu n bili maama. **4** bi ya ñiani u dogu po, bi kan

je kaa candi bi yula, bi go pia maasuadi bonbuolibuoli yaala n tie ku diegu nni ñintiadi kuli. **5** falisieniba leni libali maama bangikaaba den buali Jesu: be yaa po ke a ŋoadikaaba naa ŋoa ku maasuagu tuona baa yen nidi ki ba yuandi ki je **6** Jesu den yediba, yinba pala lie danba ne. Esayi den tuodi ki pua sawali i po ki yedi: ya nibuoli n yene, bi kpiagidi nni leni bi ŋoana yo ama ke bi pala fuoagi leni nni. **7** laa ciagidi buolu tie famma kelima bi tuodi bi nisaaliba balimaama. **8** ki nan yie utienu yaa bali maama ama ki ŋoa binisaliba ya maasuagu. Jesu go den gua yedi ba, **9** ibonlindi utienu balimaama ki bua kaa tuniyi maasuagu tuona. **10** kelima musa den yedi, kpiagi a ba leni a na; yua nsuoli o ba lan ya ka o na bi ba kpa o. **11** Ama yi yen yedi i yula yua n yedi o ba bi o na, min bi pia yaala ki bi ba todi ŋa tie Utienu yaali yo. **12** yi kan cedio wan n tieni liba o ba leni o na po. lani woni **13** yi bolindi Utienu maama kelma yi maasuagu po, yi go yen tiendi bonbotoe. **14** Jesu go den yini ku niligu ki yedi ba, yin cengi mani ki go bandi **15** yaala n ye nii ni ka ba joagini o nisaalo, ama yaali ñia o nii nni. **16** yua n pia a tuba ki ba cengi o n cengi. **17** O den foagidi leni ku niligu, ki kuni denpo, o ŋoadikaaba den boali O laa kpandjama n bundi yaala, **18** O den yedi ba yi moko die pia yanfuoma? yii bani ke yaala n koa o nisaalo nni ka ba joagini o. **19** kelima li naa koa li pali nni ka, ama ku tugi nni yo, ki ban yaa ñia. **20** O go den yedi yaali n ña onisaali niini lani n ba joagini o. **21** kelima o nisaalo pali nne ke ti yantiabiadi ña, lani tie miconconma buoli kuli, mi nikpaanma, **22** bu subu, mi ligi boa kandikaama, ku tugitongu, i janbi, ti

tuonjoagindi, li nunponbiadili, i kulinkundi, ti japaadi, mi yanluoma. **23** laa bonbiadila kuli ña o nisaalo nni, ki go joagindi o. **24** Jesu n den ñani likani ki den gedi Tili leni Sidoni yaa diema, O den koa diegu ba nni kaa boa o ba n bandi ke O ye likani. **25** kelima yaa pua ke ki cicibiadiga den ye o bisalo nni, den gaa Jesu laabaalo, ki cua ki ba O nintuali, ki miadi O, ke O, ke wan n deli ki ñani ga; o biga miali yema nni. **26** o pua yeni dentie gileka fenisa yua. **27** Jesu den yedi: cedi abila nda jee ki guo kelima laa ŋani ban ta bi bonjekaala ki teni a sangbanbila. o pua yeni den yedi Jesu. **28** oo odiedo: ama asankpanbila yeni langi ya sajojogidi n baali abila taana tiipo. **29** Jesu d en yedi o laa maama po gedi ki ciciligi yeni ñani abisalo niini. **30** wan den kuni den po o den n ban sua ke obisaalo ciciliga ñani ke o dua uduanu po. **31** Jesu den ñani Tyli ki tagini ki caa sidoni galile kpennu Dekapola ya diemani **32** bi den cuani o kani o womo ke o go bidi. ki den mia O wan sii ki pagi o. **33** Jesu den ta o womo yeni ki piadi leni o, ki tieni o nabina o tubanni ki go si o lanbu leni o ñinsandi, **34** ki fuo ki jiini ki yedi Efalata; lani n bua ki yedi: luodi. **35** laa yuo laa yuo o tuba den luodi o lanbu n lodi, ke o ji den maadi bonŋanla. **36** Jesu den yedi ba, yin da yedi li ba kuli o ba. ama baa den fidi ki kubi bi ŋoana kelima **37** li den bagiba hali boncianla ke bi tua: o bontieni kaala kuli ŋani, o teni ke a woma gba, ke amuula maada.

8 laa dana ya niini ku niligu go den taani, ama baa den pia bonjekaala. Jesu den yini O ŋoadikaaba ki yedi. **2** miniñima cuoni Ni kelima ku niligu ne po. dana ta ne, ke bi ye Ni kani, kaa pia bonjekaala mo kuli. **3** N ya yedi ban

kuni leni mi koma, bi ba luo u fidu u sanu nni, kelima bini nni bi tiaanba ñani naani n foagi. **4** bi ŋoadikaaba den goa ki yedi O. ti ba tieni ledee ki dini ba, ban guo, mi fan pieema ni nni **5** Jesu den boali ba, i pia dupee ba ŋa yo? bi den goa yedi O bi lelee. **6** lanwani O den cedi ke bi kali, ke O taa bi dupee leledi bi yeni, ki pagi Utienu ki cabidi cadidi, ki teni bi ŋoadikaaba ke bi boagidi ku niligu. **7** bi go den pia janbimu waamu, lani Jesu go den pagi Utienu ki go teni ke bi boagidiba. **8** bi den dini ki guo, ki go den sieni a dupee jena baabola lelee. **9** bi den nagini niba tuda na. li ya puoli, Jesu den cabi ba. **10** laayogunu, O den koa ku ñinbiagu nni leni O ŋoadikaaba ki gedi dalmaty jaali po. **11** falisieninba den cua O kani, ki cili mi maama leni O, ki boali ki biigi O. bi den mia ke wan tieni bipo sinankeene yua n ñani tanpoli. **12** Jesu den fuo ki jiini ki yedi. be n teni ke moala nne niba lingi sinankeene? **13** Imoamoani n yedi yi, bi kan ba sinankeene kuli. lani yaa puoli; O den ñani bi kani, ki kua ku ñinbiagu nni ki kandi ki gedi na po ya bonjaali. **14** bi ŋoadikaaba den sundi kaa taa dupee, bi den kubi yendo baba yo. **15** Jesu den teni ba, yaa ñoabonli n te ne. fangi mani i yula leni falisieninba, leni helodo daliali. **16** bi ŋoadikaaba den maadi bi siiga ki tua, kelima tii pia dupee yo dee. **17** Jesu den bandi, ki yedi ba, be ya po yo i tua, tii pia dupe? ii daa pia ya yanfuoma ba fidi ki gaa yo bi? bi i pala n joagi? **18** i pia i nuni, ii nua yo? i pia a tuba, ii gba yo? ii pia tiadima yo? **19** min den cabidi cabidi bi dupe muudiba, niba tudamu po yeni, i den tugi dupe jena babola ŋa yo? bi den yedi: piiga liee! **20** Min den cabidi cabidi bi dupe leleediba niba tuda na

po yeni, i den tugi babola ŋa yo? bi den yedi: a lelee! **21** O den yedi ba hali moala ii gaa? **22** bi den gedi betesada, ke bi cuani o joamo, Jesu kani, ki mia O ke wan si o, **23** Jesu den muubi o buagu ki dadi ki ñano u dogu nni, ki tieni o nunii po ti ñinsandi, ki maani O nii o po, ki buali, o ya nua bonla baa? **24** o den nuali, ki yedi, n nua bi niba, ke bi nani nani i tiidi yeni ki cuona. **25** Jesu go den maani O nii o nuni po, lani, joamo yeni den nuaadi. **26** lanwani, Jesu den yedi o, kuni a denpo, ŋa n da kua u dogu nni ka. **27** Jesu den tagini ki ban ca leni O ŋoadikaaba sesale leni filipa yaa dogi nni. O den buali ba usanu nni, bi tua ke n tie ŋme yo? **28** bi den goa yedi O, Jan Baptis, tuaba tua Elia, tua ba mo tua ke bisawalipuaba nni yendo yo. i mote? i mo tua ke n tie ŋme yo? pieli den goa ki yedi O. **29** A tie kilisti yo, Utienu n gandi yua. **30** Jesu den teni ba liñoabonli ke ban da waani la oba kuli. **31** lanwani, O den cili ki wangi ba ke O ba lee fala boncianla, ke bi nikpeliba leni bi kopadicianba yudanba, leni li balimaama bangikaaba, ba yie O, ki kpa O, ama ke O ba goa fii li dantaali daali bi tinkpiba siiga. **32** wa n den kadi ki waan ba lani. pieli den dadi ki ñano ku niligu nni, ki funi leni O **33** ama, Jesu den jigidi ki nuali O ŋoadikaaba yaaba n sieni, ki funi leni pieli, ki yedi, foagidi leni nni sutaani, kelima a gaani Utienu yantiali, fini wani li pia nissaali yantiali baba yo. **34** lanwani Jesu den yini ku niligu leni O ŋoadikaaba ki yediba. yua n bua ki yaa ŋoa nni, kali wan yee o yuli, ki tuo ki tugi o dapoanpoanli ki yaa ŋoa ni. **35** kelima, yua n bua ki faabi o miali, ba luo li, ama yua n luo li kelima n ya po leni o labaaliŋamo po kuli, ba faabi. **36**

be ya todima n ye yua n ba li ŋandunli nne bonla kuli po, o naano ya bodi. **37** o nilo ba fidi ki teni bee yo o naano faabima po? **38** kelima yua n jee mini leni n maama po ifee, ya yogunu tene nibiada ne siiga, O joa bijoa mo ba ti buli o nunga o po, O ya ti cua O Ba kpiagidi nni leni O maleki n ba.

9 O den yedi ba: Yi moamoani kani n yedi yi ke yi siiga bi tianba kan kpe kaa la, ke UTienu diema cua leni u paalu. **2** Dana luoba n den pendi Jesu den taa pieli, jaka leni jan ke bi doni li juacianli yuli po, Jesu den lebidi ke bi se li kani, **3** o tiadi den pendi ŋali maama ke li buolu ki ye ŋanduna nne niinni, o nunga n naani maama moko den lebidi cain. **4** Elia leni musa den cua bi kani ki maadi leni Jesu, **5** pieli den yedi Jesu canba li hani tin tieni ne diegu, ki tieni dienata, dieyenli a yaa po, dieyenli musa yaa po, dieyenli elia yaa po. **6** Kemali ti jawaandi po waa den bani wan baa yedi yaala. **7** Ku ta waligu den cua ki yini bi po, u nialu den maadi ku ta waligu yeni niinni ki yedi: O ne ntie n bi jua min bua yua ŋali boncianla, yin cengi wan baa yedi yi yaala. **8** Laa yogun u bi huadikaaba den nuali bi gaani lindima ki sua ke Jesu bebe n se bi kani. **9** Ban den ji li juali po, yaa yogunu, Jesu den teni ba li ñoabonli ke ban da togidi oba kuli, ban la yaala, hali O JAO BI JUA yaa ban fii bi tin kpiba siiga yaa yogunu. **10** Bi den kubi laa maama bi pala nni, ki buali bi yula be n bua ki yedi hali o yaa ban fii bi tin kpiba siiga? **11** Bi hoadikaaba den buali Jesu une bualu: **12** Be yaapo ke li bali maama bangikaaba yedi ke li tie ti lade elia nkpa cua **13** ? oden guani ki yedi ba: Elia n kpa cua ki bogini li

bonla kuli. Be yaa po yo ke bi yedi ke Ojoa bi jua, baa le fala hali boncianla ban go fali o? Ama n yedi yi ke Elia cua ke bi tieni o, ban bua yaala, nani lan den diani opo maama. **14** Wan den cua ohuadikaaba kani, o den sua ke li balimaama bangikaaba nia leni ba **15** ku niligu gaani ki lindiba ki maadi leni ba, li den ludi bi niba leni ban laa o, ke bi ki gedi ki faadi o. **16** O den buali ba: yi nia leni ba be yo? **17** Bi niba yeni siiga yendo den yedi o: canba n cuani bijua a kani ke o pia mi muuma ciciliga. **18** ki ya fii o po naankani kuli, ki yen guliti o tiipo wan yaa siini, ki ŋmani oñina, ki digibi, n bi mia a hoadikaaba ke ban deli ga, ke baa fidi ga. **19** Jesu den yedi ba: Yinba yaaba n ki pia li dandanli yeni, n baa ya taa ki ye leni yi hali u laa yogunu yo? n baa yaa ye leni yi hali ki pundi ulaagunu? cuani abiga ne. **20** O den nagini o, o kani. Lan yogunu, lan yogunu **21** ki biga n den laa Jesu, ki ciciliga den digibi o, leni ugbammanu, ki biga den baa tiipo ki bili kilebidi ke oñinsandi wudi. **22** Jesu den buali ki biga baa: Laa bonla cili o ulaa yogunu? ki biga baa den guani ki yedi o: Hali o biwaama. Yogintiamu ki yen lu o, mi fantama nni leni mi ñima nni, ki bua ki kpa o. Ama a yaa baa fidi han paagi ti po o, gbadi ti po mi nihima ki faabi ti. **23** Jesu den yedi o: N yaa baa fidi? Yua n daani wani baa baa li bonla kuli. Lanyogunu. **24** Lanyogunu ki biga baa den kuudi ki yedi: N daani, tieni n po sugili n pajuagili po. **25** Jesu n den laa ke bi niba kpendi, ke o funi leni ki cicibiadiga, ki yedi ga: Fini yaa ciciliga n woma ki go muu, n yedi a, han ña ki biga na niinni ki da go kua abada. **26** Ki den tiani leni u paalu ki digibi ki biga hali boncianla ke ki baa ki tua nani:

Ki kpe yeni hali maama ke bi niba boncianla den yedi ke ki kpe. **27** Ama Jesu den mubini onuu ki fiini o, ke o sedi. **28** Jesu den kua deeni wani leni ohoadikaaba, bani bi bebe, bi hoadikaaba den buali o, be n nan teni ke ti mo gbali ki deli ki ciciliga yeni? **29** O den yedi ba: Yaa ciciliga n tiena buolu kan ña kali jaandi. **30** Bi den ñani li kani, ki kandi Galile. Jesu ki den bua bi niba n bandi o, **31** kelima o den bangi ohoadikaaba ki tuaba: Bi nibiadiba baa janbi Ojoa Bijua ki kpa o, de danata yaa pundi o baa fii bi tinkpiba siiga. **32** Ama bi hoadikaaba ki den ga laa maama n bua ki yedi yaala, ama bi den jie kaa buali o. **33** Bi den pundi kapenayuma. Ban den kua deeni ya yogunu, Jesu den buali ba: Yi bi nia be yo usanu po? **34** Ama baa den liega, kelima usanu nni bi den nia leni bi yaba ki bua ki bandi bi siiga yua n yaba ki cie olieba. **35** Lane o den kali, ki yini bi piiga n niliediba, ki yedi ba: Yi siiga yua n bua ki yaa pia ti kpiagidi, ki cie o lieba kali wan jiini oyuli bi niba kuli nintuali, ki go tuo ki yaa tuuni bi niba kuli po. **36** O den taa ki biga ki sieni ga bi siiga ki yuandi ki nuadiga ki kpabi oboa caba po, ki yedi ba: **37** Yua nga abiwaala na siiga yendo kelima nyeli po, oga mini nba yo; Yua nga nmo yaa cangu, ga yua nsoani nni yaa cangu. **38** Jan den yedi o: Canba, ti laa nilo ke odeli acicibiada ayeli nni, ke ti yedi wan da go deliba, kelima waa hua ti. **39** Jesu den guani ki yedi ba, yin da go yie opo, kelima laa pia yua nba tieni mi bancianma n yeli po, ki go yuandi ki maadi npo ma biadima. **40** Yua nki yie ti po kuli taa ti po, **41** yua n puni yi mi ñima ke yi ñuni kelima yi tie kilisiti yaaba kuli n yedi yi imoamoani kani opia wan baa baa

yaa panpaani. **42** Ama yua ntua yaa bila n daani nne siiga baa yendo po tungbali bonla libaa bia li daano po ki cie baa bi yaa loli o li tan cianli ki luni o mi ñincianma nni. **43** A nuu nyaa baa kuani a ti tuonbiadi nni han jia u ki lu, kelima aya kua UTienu deni leni boa yengu, hani ki cie apo, han yaa pia buadilie ki kua mi fantama n kan gbindi naan kani. **(Geenna g1067)** **44** Asidibila n baa ŋmani bi niba naan kani ki kan kpe hali abada. **45** A taali yaa baa kuani a ti tuonbiadi nni han jiali ki lu, aya kua li miali n ye naani leni taa yenli cie han kua mi fantama nni leni taana lie, **(Geenna g1067)** **46** mi fantama n kan gbindi naan kani, ke asidibila mo kan kpe hali abada. **47** A nunbu yaa ba kuani a ti tounbiadi nni han ñani bu ki lu, ayaa kua UTienu diema leni nunyenbu cie han kua mi fantama nni leni nunnilie. **(Geenna g1067)** **48** asibilan kan kpe naani kani, ke mi fantama mo kan gbindi hali abada. **49** Kelima mi fantama baa sia yaaba nkua likani kuli, **50** mi yaama mani ama mi yaa ti luo umanu naani li pia ban go baa taa yaala ki mangima? yaa pia mani u gban saagu yi niinni, ki yaa ye leni yi yaba leni mi yanduanma.

10 Jesu den ñani li kani ki gedi Jude tinga nni Judena kandima, ku niligu go den taani ke o cili ki bangi ba nani wan den maani ki tiendi maama. **2** Falisieninba den cua o kani ki bua ki biigi o ki buali o: naani li pia u sanu o joa n ñani o pua? **3** Jesu den yedi ba musa den diani yipo be yo? **4** Bi den goa ki yedi o: Musa den puni u sanu tin diani li tili ki ñani o pua. **5** Jesu den yedi ba li tie kelima yi pajuaga po yo ke Musa den puni u sunu yin diani li tili ki ñani o pua, **6** ama ŋali ŋanduna tagima yogunu U Tienu

den tagi o joa leni o pua. **7** Li tie lani yaapo yo ke o joa
baa ña o ba leni o na kani ki loli o yuli leni o pua, **8** ban
tua gbannanyendi kaa go tie niba lie bi ji tie niyendo. **9**
Niloba kuli n da paadi U Tienu n taani yaala. **10** Ban den
ye denpo o ŋoadikaaba go den buali o laa bualu, **11** Jesu
den yedi ba ya joa n ñani o pua ki ta potoa kuli conbi ki
tudi wan den kpa pia yaa pua po. **12** Ya pua n ñani o calo
kani ki kuni jatoa mo kuli kuli conbi. **13** Bi den cuani a
biwaala Jesu kani ke wan si ba, ama o ŋoadikaaba den
funi leni yaaba n cuani ba. **14** Jesu den la laa lani o pali
den biidi o den yedi ba: cedi mani a biwaala ncua n kani
ki da yie bipo. Kelima U Tienu diema ye yaaba n naani
leni a biwaala yaapo yo. **15** N yedi yi i moamoani yua n
kaa tuo U Tienu diema nani ki biwaaga yeni kan kua mi
niinni **16** li yaa puoli o den kpabi ba ki maani o nii bipo ki
seligi ba. **17** Jesu n den cuoni yeni o joa den sani ki cua ki
gbaani o nuntuali ki buali o: a canbaanŋamo n baa tieni
be yo ki ba ya miali n kan gbeni? **(aiōnios g166)** **18** Jesu den
yedi o be yo ke a yini nni yua n ŋani? U Tienu bebe n
ŋani. **19** A bani li balimaama: ŋa da conbi, ŋan da kpa o
nilo, ŋan da su, ŋan da tieni mi seedifaama, ŋan da janbi
oba, ŋan jigini a ba leni ana. **20** O den goa ki yedi: canba n
kubi lanwani ŋali n biwaama nni. **21** Jesu den diidi o leni
mi buama ki yedi o: bonyenla n poadi apo, gedi ki ban
kuadi ŋan pia yaala ki pa a luoda yeni a baa ba ŋalimani
tanpoli po li yaa puoli ŋan cua ki ŋoadi nni. **22** Ama
laa maama den biidi o pali ke o tagini ki ban ca leni li
pabiidili kelima o piama den yaba. **23** Jesu den diidi yaaba
n lindi o ki yedi o ŋoadikaaba: li baa pa leni yaaba n tie a

piada n kua U Tienu diema nni. **24** Jesu n den yedi yeni li
den paki o ŋoadikaaba. O go den goa ki yedi ba n bila,
li ba yaa pa leni yaaba n puni bi yula bi piama n kua U
Tienu diema. **25** Ku yuoyuogu n kua mi kpalipienbonma
nni dingi ki cie o piado n kua U Tienu diema nni. **26** Li
go den paki bi ŋoadikaaba ke bi yedi bi yaba: li yaa tie
yeni ŋme n baa faaba? **27** Jesu den diidi ba ki yedi li pa bi
niba yaapo yo, ama laa pa U Tienu po kelima li bonla kuli
dingi U Tienu po. **28** Pieli den yedi o ti ŋa li bonla kuli ki
ŋoadi a. **29** Jesu den goa ki yedi: n yedi i moamoani laa
pia yua n baa ŋa o diegu, o nataanjaba, o nataanpola, bi o
na, bi o ba, bi o bila, bi o tinmu kelima mini yaapo leni o
laabaaliŋamo po **30** ki kan ba li kuli taalima kobiga kobiga
ki pugini ŋanduna na niinni, ti diedi, leni bi naataanjaba
leni a naataanpola leni naanba leni a bila leni mu tinmu
ki go ba bi niba n waani o fala boncianla ya yogunu n
kpendi mo o go baa ba yaa miali n kan gbeni. **(aiōn g165,
aiōnios g166)** **31** Liiga yaaba boncianla ba ti tua puoli yaaba,
puoli yaaba boncianla mo ba ti tua liiga yaaba. **32** Ban den
ye u sanu nni ki do ki ca jelusalema Jesu den ga bi liiga ki
cuona o ŋoadikaaba yama den yagi ke bi ŋoa o leni ti
jawaandi Jesu go den piadi leni bi piiga niliediba, ki cila ki
wangi ba yaala baa cua o kani. **33** Diidi mani ti do ki caa
Jelusalema, bi ba cuo o joa bijua ki teni bi kopadicianba
leni li bali mmaama bangikaaba nu nni bi baa jia o buudi
ki bili ban kpa o, ki teni o bi nilanba nu nni, **34** yaaba n
baa ñuadi o, ki sii opo ti ñinsandi, ki gbiami, ki kpa o;
ama tana yaa pendi o baa goa ki fi bi tinkpiba siiga. **35**
Sebede bijaba Jaka leni Jan den nagini Jesu kani ki yedi o:

canbaa, ti bua ŋan tieni tipo tin ba mia ŋa yaala. **36** O den yedi ba: “Yi bua min tieni yipo be yo?” **37** Bi den yedi o a ya ti ban ye a kpiagidi nni yaa yogunu, ŋan pa ti tin kali yendo a jienu, yendo mo a ganu. **38** Jesu den goa ki yedi ba yii bani yin miadi yaala. Yi baa fidi ki ño min ba ño yaa tadiñokaaga, bi ki batise min batise ya batisima? **39** Bi den yedi o: ti baa fidi. Jesu den goa ki yedi ba: li tie moamoani ke yi baa ño min ba ño ya tadiñokaaga ke yi ba batise min ba batise yaa batisima. **40** Ama ki kaani o nilo n jienu bi n ganu, laa ŋua mini, li tie U Tienu n bogini ki bili la yaaba yaa po yo. **41** ŋoadikaaba piiga yaaba n sieni n den gbadi lani, bi pala den beni Jaka leni Jan po. **42** Jesu den yini ba ki yedi: Yi bani ke ban nua yaaba ke bi tie i nibuoli yudanba yeni mabindi ba, bi paatieba mo die ba leni u paalu. **43** Ama lan da tie yeni yinba yaa siiga, yinba laa siiga yua n bua ki tua niciamo kuli, wan tua yi naacemo. **44** Yua mo n bua ki tua yi liiga yua, wan tua yi kuli yonbo. **45** Kelima o joa bijua naa cua ke ban yaa tuuni opo ka, ama ke wan yaa tuuni nitoaba po, ki go pa o miali ki kpe, ki da ki faabi bi niba boncianla. **46** Jesu leni o ŋoadikaaba den pundi Jeliko dogu nni. Ban den ña laa dogu nni bi den yegi leni yaa niligu n yaba, ke o juanmiado, Time bijua yua n yi Batime den u sanu nni. **47** Wan den gbadi ke yua n ba pendi tie Nasaleti yua Jesu, o den tangi: Jesu, Dafidi bijua, gbadi npo mi niŋima. **48** Yaa niba n yaba den funi leni o ki yedi wan suo, ama o go den tangi boncianla ki pugidi ki tua: Dafidi bijua, gbadi npo mi niŋima. **49** Jesu den sedi ki yedi: yini mani o na. bi den yini o juamo ki yedi o: paagi a pali, fii, o yi ŋa. **50** O juamo

yeni den luni o kpalibu ki fii yenma ki cua Jesu kani. **51** Jesu den buali o: a bua min tieni a po be? O juamo den goa yedi o: canba, n bua ŋan pa nni n nuni n nuadi. **52** Jesu den yedi o: Gedi, a dandanli paagi a. Lanyogunu o nuni ji den nua, ke o ŋua Jesu ki yegi leni o.

11 Jesu leni o ŋoadi kaaba n den nagini jelusalema ban den ye betifaje leni betani naginma ki ku leni olife juali Jesu den soani ŋoadikaaba lie ki yedi ba: **2** gedi mani yaa dogu n ye yi liiga yi ya kua lienni yaa yogunu yi ba la li ŋunbisaagili ke li luo, yaali nilo ba kuli daa jagini o yin lodi o ki cuani ne. **3** Nilo yaa buali yi be teni ke yi tieni line? Yin yedi o o diedo n bua o lani o baa teni yin cuani o. **4** Bi den gedi ki sua li ŋunbisaagili luo bu buliñoabu kani bi den lodi o. **5** Ya niba n den ye li kani den buali ba yi tieni be n yeni? **6** Bi den guani ba nani Jesu n den yedimaama lani bi den cedi ke bi gedini li. **7** Bi den cuani li ŋunbisaagili yeni Jesu kani ke bi niba den lugidi ki maani bi tiadi opo ke Jesu jagini li. **8** Bi niba boncianla den ladi bi tiadi u sanu nni bine mo i tibeni ban den ja yi i kuani nni. **9** Yaaba n den ye Jesu liiga leni yaaba n den ŋoa o puoli kuli den kpaani ki tua: ti pagi U Tienu, U Tienu n seligi yua n kpenda o diedo yeli nni **10** U Tienu n seligi yaa bali n baa je ne, Dafidi n den kpa dini yaa bali. O diedo yeli n ba ti kpiagidi ŋali tanpoli joma. **11** Jesu den kua U Tienu diegu nni o den diidi li bonla kuli nani ki yenga n den bua ki kua o den gedi Betani wan leni bi piiga n niliediba. **12** Lan den fii ki fa ke bi ñani Betani, mi koma den cuo Jesu. **13** Jesu den laa bu kankanbu ŋali foagima ke bu pia ti faadi o den gedi ki

baa la ŋali o yaa baa ba bonla ba bu kani. Ama wan den nagini o den sua kali ti faadi bebe, kelima laa den tie a kankana lonma yogunu. **14** O den maadi ki yedi oba kuli nda go ŋmani a bonluonkaala, o hoadikaaba den gbadi wan yedi yaala. **(aiōn g165)** **15** Bi den pundi Jelusalema ke Jesu den kua U Tienu diegu nni o den deli a kpenkpenda leni yaaba n da U Tienu diegu nni. O den tudi ki luni bi ligilebiba tabilinba leni yaaba n kuadi a kpajela kalikaani. **16** Waa den tuo ke nilo ba kuli n go tugi bonlaba kuli ki poandi U Tienu diegu nni. **17** O den bangi ba ki yedi: laa diani ke n diegu baa yi i jaandi diegu i nibuoli kuli po kaa? Ama yinba wan teni ke ku tua a sugida wuonkaanu. **18** Bi kopadicianba leni li bali maama bangi kaaba n den gbadi laa maama bi den lingi ban baa tieni maama ki kpa o, bi den jie kelima o bangima den cuo bi niba kuli pala. **19** Ku yenjuagu n den pundi Jesu den ñani u dogu nni. **20** Lan den fii ki fa ke bi goa u dogu nni, ban den poa da bu kankanbu yeni kani, bi den la ke bu kuodi ki taani leni bu jiini. **21** Pieli den tiadi yaala n den tieni ki yedi: canba diidi ŋan den soli yaa kankanbu yeni kuodi. **22** Jesu den taa mi maama ki yedi: ya pia mani li dandanli U Tienu po. **23** N yedi yi imoamoani o nilo yaa yedi li naa juali fii ki ban lu a yuli mi ñincianma nni kaa maliti o pali nni ama ki daani ke wan yedi yaala baa tieni o baa la ke li tieni. **24** Lani yaapo n yedi i moamoani yin ba jaandi ki miadi yaala kuli yin daani ke yi baa la lani yi baa ba la. **25** Yin se ki jaandi yaa yogunu kuli ki tiadi ki tiadi ke yi pia maama leni niloba yin pa mani o sugili ke yi ba yua n ye tanpoli n pa yi mo sugili yi yaa tuonbiadi po. **26** Ama yi yaa puuni

yi lieba sugili, yi baa yua n ye tonpo moko kan pa yi sugili yi tuonbiadi po. **27** Bi go den gedi Jelusalema Jesu n den gaandi U Tienu diegu nni yaa yogunu bi kopadicianba, li balimaama bangikaaba leni bi nikpejuoginkaaba den cua o kani. Bi den yedi o: **28** li laa bali po yo ke a tiendi yaa bonla n tiene, ŋme puni a laa bali ke a tiendi laa bonla? **29** Jesu den yedi ba: n moko baa buali yi u bualu yin guani npo lali n moko baa waani yi yaa bali po ke n tiendi laa bonla. **30** Jan n den batisi bi niba yeni o den ba li bali tanpoli po bi, bi bi nisaaliba kane? Waani nni mani. **31** Bi den tua bi yaba, ti ya yedi ke o den ba li bali tanpoli o ba yedi: be teni ke yii den daani o maama? **32** Ti ya yedi bi niba kani mo, ... bi den jie bi niba, kelima bi niba kuli den nua ke Jan tie sawalipualo. **33** Lanwani bi den goa ki yedi Jesu tii bani. Lani Jesu den goa ki yedi ba, n moko kan waani yi yaa bali yaa po ke n tieni laa bonla.

12 Jesu go den maadi leni ba leni mi kpanjama. O joa den ŋuni o dunven kuanu. O den lindi u leni li konkonnagili, ki gbiidi ku buogu, ki maa u bilinu, ki guuni bi koaguudiba ki ǹani u dogu nni. **2** O jetaagu yogunu o den soani o nacemo bi koaguudiba kani ke wan gaa u biinu u kuanu n luoni yaala. **3** Bi den cuo o ki puo o ki ŋa o i nikuomi. **4** O go den soani nacentoa bi kani ke bi pua o yuli ki poagili o. **5** O den soani o taalo ke bi ku o, ke o go soani toaba boncianla ke bi pua ba ki kpa ba. **6** O go den pia o bijoa buadiga; o den juodi ki soano ki yedi: Bi ba ya pia li fangili n bijoa po. **7** Ama laa koaguudiba den yedi biyaba: diidi ki le o faajielo n kpendi yeni, tin kpa o, ke li faali n tua ti yaali. **8** Lani bi den cuo o, ki ku o, ki

kandi ki luni o o duven tiidi kuanu puoli po. **9** Moala, o duven kuanu daano baa tieni be? O ba cua, ki bolini laa koaguudiba, ki teni o duven kuanu toaba. **10** Naani yi cogi laa maama i diani nni: ya tanli ke bi tanmaaba den luni n tua u tanjigu. **11** Li tie U TIENU yanbuama po yo ke laa tanli tua yeni, ti nuni po mo li tie bonlidinkaala. **12** Bi den lingi ki bua ki cu o, ama ki nan jie ku niligu. Bi den bandi ke Jesu maadi laa kpanjama bi yapo yo. Bi den ǹani o kani ki ban caa. **13** Bi den soani nitianba yaaba n tie falisieninba leni elodo buakaabaJesu kani, ke ban ludi o o maceli nni. **14** Bi den cua ki yedi o: canbaa ti bani ke a tie moamoandaano, kaa go yagini a yama niloba kuli po; kelima ŋaa nua bi nisaaliba n tie maama, ama a bangi U TIENU sani leni i moamoani. Naani li puni u sanu bi laa puni, tin pa Sesa ti lubidi? **15** ti baa pa, bi ti kan pa? Jesu den bandi bi yankpaagibiada, ki tuo bipo ki yedi: be jaapo ke yi bigidi nni? cuani mani n po li kujapienli ke min la li. **16** Bi den cuani yenli, Jesu den buali ba: ŋmee nannanli leni ŋmee ya diani yo? bi den guani ki yedi Sesa. **17** Lanwani o den yedi ba: teni mani Sesa wan die yaala, ki teni U TIENU mo wan die yaala. Lani bi den noanlo leni li paakili. **18** Sadusieninba yaaba n tua ke bi tinkpiba fiima ki ye den cua Jesu kani ki buali o ya buali n tie na. **19** Canbaa, diidi Muusa n diani ti po ya diani: O nilo cuamo ya kpe, ki ŋa o pua ki naa pia a bila, o waalo ba taa o kpepuoli ki baa o ciamo po o buolu. **20** Ki sua li den pia nataanjaba lele. O kpialo den ta pua ki kpe ki naa ŋa buolu. **21** Olielo den ta li kpepuoli ke li tua o pua, ki mo den kpe ki naa ŋa o buolu. Li den tua yenma o

bontaalo po. **22** Bani bonbi lele yeni o ba kuli naa den
ŋa buolu. bikuli ya puoli po o pua moko den kpe. **23** Bi
tinkpiba fiima daali bi siiga ŋme ba die o pua? kelima
bani bonbi lele yeni kuli taa o ke o tua o pua **24** Jesu den
guani ki yedi ba, yi ye mi tudima nni, kelima yii bani i
diani, yii go bani u TIENU paalu. **25** Kelima bi tinkpiba
fiima yogunu bi jaba kan go taa bi puoba bi puoba mo kan
go kuni bi jaba, ama bi baa ya tie nani malekinba yeni
tanpoli po. **26** Yaala n tie bi tinkpiba fiima ya po, naani yii
cogi muusa tili nni U TIENU n yedi o yaala yaala n tie ku
fatuugu kani: n tie Abalahama TIENU Isaaka TIENU leni
Jakoabo TIENU. **27** U TIENU naa tie yaaba n kpe TIENU ka
ama yaaba n fo. Yi ye li tudicianli nni. **28** Li balimaama
diankoa yendo n den gbadi ke bi nia, ki banidi ke Jesu
den guani sadusieninba ke li ŋani, o den nagini ki buali o:
li bali maama nni mi le n tie mi kpiama? **29** Jesu den tuo
o po: diidi mi bonciama, cengi isalele, li Miali Diodo ti
Tienu tie yendo. **30** ŋan bua li miali Diedo a TIENU leni a
pali kuli leni a naano kuli leni a yantiali kuli leni a fidu
kuli. **31** Diidi mi bonliema, ŋan bua a nisaalilielo nani ŋan
bua a yuli maama. Laa pia ya balimaama n go yabi ki cie
yaama n tie na. **32** Li balimaama diankoa n yedi o: li ŋani,
canbaa a yedi leni i moamoani ke U TIENU tie yendo,
ke toa ki ye kali wani. **33** ki bua O leni a pali kuli leni a
yantiali kuli leni a naano kuli leni a fidu kuli, ki go bua a
nisaalilielo nani a yuli yeni cie apadijukaana leni ban
padi ya pada buolu kuli. **34** Jesu n laa ke o guani o leni mi
yanfuoma, o den yedi o: ŋaa foagi leni U TIENU diema.
Obakuli ki go den tuo ki ba buali o mabuali ba. **35** Jesu den

suagi o bangima u TIENU diegu nni ki yedi: li ga lede yo
ke li balimaama diankaaba tua ke Kilisiti tie Dafidi bijoa?
36 Dafidi wani oba den gbie leni U TIENU fuomi yua ki
yedi: oDiedo den yedi n Diedo: kali n jienu po, hali min ba
teni a yibalinba n tua a taŋmaakanu. **37** Dafidi wani oba
yini o o Diodo, li nan ga lede yo ke o tie Dafidi biloa?
lani ku niligu boncianla den cengi o leni li pamanli. **38**
o den tua ba o bangima nni: fangi mani yi yula leni li
balimaama diankaaba yaaba n bua ki ya goadi leni ya
liada n foagi, leni ban ya go fuondi ba ku niligu nni; **39**
yaaba n lingi u kaankpialu u TIENU diegu nni leni yi
kaankpiali i badi nni; **40** yaaba n mudi a kpepuona diena
ki nan jaandi i jaandifoagi ki bua ki doagidi bi yula. Bi ba
jia bi po ya bujiali n bia ki cie. **41** Jesu den kali ki tiegi ku
ligitiagu ki diidi ku niligu n kpiendi i ligi maama. Piada
boncianla den kpiendi boŋanla. **42** O kpepoluodo den cua
ki kpieni tanmo lie ke li tie o piama boagidinaama. **43**
Lanwani Jesu den yini o ŋoadikaaba ki yedi ba: n yedi yi
moamoani o kpepoluodo ne puni ki cie yaaba n kpieni ku
ligitiagu nni kuli. **44** Kelima bikuli kpieni bi ligijodi yo,
ama wan wani kpieni wan pia yaali kulio yema po.

13 Jesu n den ǹani u TIENU diegu nni o ŋoadikaaba siiga
yendo den yedi o, canbaa, diidi ban maa li dieli ne leni ya
tana. **2** JESU den yed: a nua ban maa ya dieciama? bi kan
ŋa tanli ba kuli n ya maa li lieli po ki nan ka paadi ki
ba. **3** Jesu den kali olife juali po ki tiegi u TIENU diegu.
Lani Pieli Jaka leni Andilebebe den buali o ya bualu n tie
na: **4** waani ti laa bonla n ba ti cua ya yogunu, leni ya
maalima n ba waani ti laa bonla kuli n ba tieni ya yogunu.

5 Lani Jesu den yedi ba: fangi mani yi yula ke nilo ba n da
boandi yi; **6** kelima bi niba boncianla ba ti cua n yeli nni
ki yedi mini n tie uTIENU. Bi ba boandi bi niba boncianla.
7 Yi ya ti gbadi ke bi maadi bu toabu maama leni bu toabu
laabali yin da yagi mani yi yama, kelima li tie tiladi laa
bonla kuli ncua, ama li kan ya tie mi juodima. **8** nibuolu
ba fii ki tuogi leni nibotoe mi tindigibima ba ya tienda i
kaantiami mi koncianma ba ya ye. Lani da ba tie mi loma
cilima. **9** Yin fangi mani yi yula. bi ba ti cuo yi ki gedini yi
bi bujiaba kani. Bi ba pua yi i gbiani u Tienu diedi nni. Bi
ba gedi yi gufeneelinba leni bi badicianba nintuali kelima
n yapo ke lan tua siedi bipo. **10** Li tie tiladi o labaaliŋamo
n kpa pundi i nibuoli kuli. **11** Bi ya ti caani yi li bujiali
kani ya yognu yin da yagi mani yi yama yin ba yedi yaala
yapo. Lanyogunu yin maadi yaala n ye yi pala nni, kelima
laa tie yinba ka ba maadi, ama u TIENU fuoma yua. **12**
Kpelo ba teni waalo ban kpa o; bi baa mo n teni o biga, a
bila mo ba fii ki sedi bi danba po ki teni ban kpa ba. **13** Bi
ba ya nani yi kelima n yeli po. Ama yua n juuni ŋali mi
juodima ba tindi. **14** Yi ya ti laa ti canginbiaditi yaadi n
ba wudi bi niba gbani ye tin ki bi naani ki ya ye naani,
yua n cogi n ya faami. Lanwani yaaba n ye jude nni n
sani ki gedi a juana nni; **15** yua n ye li dieli tanpoli n
da jiidi ki kua ki taa liba kuli o dieli nni; **16** yua n ye i
kuani n da guani puoli ki ba taa o liadiga. **17** Fala ba ya
ye leni ya puoba n punbi leni yaaba n ŋaandi laa dana
siiga. **18** Jaandi mani ki mia u TIENU laa bonla n da tua
ku fawaagu. **19** Kelima laa dana ya pabiidili kaa naani
leni liba kuli ki cili u TIENU ntagi li ŋandunli ya yogunu

ki pundi moala laa fala buolu kan go tieni. **20** Li miali Diodo ya ki bi wadi laa dana oba kuli kan bi faabi. Ama o wadi laa dana kelima wan gandi yaaba ya po. **21** Li ya tie ke o nilo yedi yi kilisiti ye ne yaka nepo, yin da dugi o po. **22** Kelima kisiti faadanba leni bi sawalipuafaadanba ba fii ki ya tie li bonlidinkaala leni mi bancianma ki ba boandi u TIENU n gandi yaaba li ya bi ba tuo. **23** Ya se mani ki guu ke lipa: n tuodi ki waani yi. **24** Laa dana nni, ti pabiidi yeni puoli ki yenga ba biigi, o ŋmaalo mo kan go ya yeni; **25** ba a ŋmabila baa ǹa tanpoli ki baala, tanpoli paciami mo ba digibi. **26** Lanyogunu bi ba le ke o joa bijoa kpendi ti tawadi nni leni paciamu leni kpiagidi. **27** Lani o ba soani malekinba ban taani wan gandi yaaba ŋanduna kuni naadi, ki gedi tanpoli ya kuni naadi. **28** Yin bangi mani ya bangima n ǹani bu kankanbu kani. Bu beni ya bundi ya yogunu ke bu faadi puudi, yin bandi ke ku siagu nagini. **29** Li go tie yenma, yi ya laa ke laa bonla pundi, yin bandi ke o joa bijoa nagini o buliǹoabu kani. **30** N yedi yi i moamoani, laa nifiima kan go pendi ke laa bonla kuli ki tieni. **31** Tanpoli leni ki tinga ba pendi ama uTIENU maama kan pendi. **32** Yaala n tie li daali bi o yogunu oba kuli ki bani baa tanpoli maleekinba, ba bijoa, ama BAA bebe. **33** Ya guu mani, ki go jaandi kelima yii bani laa bonla n ba cua ya yogunu. **34** Li ba ya tie nani ya joa n den caa u dogu ki ŋa o diegu, ki puni o naacenba li bali. Ki waani yuakuli o tuonli, ki yedi o buliǹoaguudo n ya guu boŋanla. **35** Lawani ya guu mani ŋanma, kelima yii bani o diedaano n ba guani ya yogunu, ku yenjuagu, bi ku yagisiigu, i kotonmoe, bi ku tasoangu yo? **36** Yin ya jie

wan da ti sua ke yi goa o ya guani ki cua. **37** min yedi yaala, n yedi la yi kuli: ya guu mani.

14 Mi pendima jaanma leni yaa dupe n ki pia dabinli jaanma nsieni danalie, bi copadicianba yudanbaleni li balimaama bangikaaba den moandi ban baa tieni maama ki cuo Jesu leni bu nunfanbu ki kpa o. **2** Bi den tua: Lan da tieni mi jaanma dana nni, ke ku fuugu n da fii bi niba siiga. **3** Jesu den ye betani o kpaado simono deni. Wan den ka ki di opua den kua ki ya tiagu n tie alibati tanli, ke ku jie leni naadi moanmoani ya tulale ke oligi yaba hali boncianla. o den ta laa tulale ki wuli Jesu po. **4** yaaba n den ye li kani siiga bi tianba den maadi leni bi yaba leni li pabienli ki yedi: Be yaa po ke obiani n tiena? **5** Bi bi baa fidi ki kuadi o ya ligi n cie kujapiena kobitaa ki taa yi ki pa a luoda. Bi pala den beni o pua yeni po. **6** Ama Jesu den yedi: cedi o mani, be yaapo ke yi yagini oyama? O soa n po yaa tuonli n hana. **7** Kelima yi pia a luoda u yogu kuli yi siiga yi baa fidi ki tieni bi po yaala n hana yaa yogunu ke yi bua. Ama yi kan yaa pia mini wani ya yogunu kuli. **8** O tieni wan baa fidi yaala. O tuodi ki bogini n gbannandi piinma po yo. **9** N yedi yi imoamoani ban baa waani olaabaalihamo handuna nni naankani kuli, bi baa tiadi ki togidi opua na n tieni yaala. **10** Bi piiga n niliediba siiga yendo ban yi yua judasa isikaliyoto den gedi bi ckopacianba yudanba po ki bua ki janbi Jesu ban cuo o. **11** Ban den gbadi lani bipla den mangi ke bi niani o ke bi ba suu o i ligi. Lani judasa den lingi wan baa ba yaa sanu ki janbi Jesu ki teni ba. **12** Yaa dupe n pia daliali jaanma cilidaali ban yen kodi mi pendima jaanma pebiga

yaa daali yeni Jesu hoadikaaba den buali o: A bua tin gedi le yo ki ban hanbi ha po mi pendima jaanjiema, **13** o den soani huadikaaba lie ki yedi ba kua mani udogu nni yi baa tuogi ojoa ke o bugi li ñicuali yin huadi o mani. **14** Wan baa kua naan kani yeni yin yedi likani die daano: Canbaa yedi daa mini leni n huadikaaba n baa je mi pendima jaanjiema ya candieli nni ye le? **15** Obaa waani yi li die tuankaali yaali n yaba ki hanbi ke yaala n dagigidi kuli ye lienni yin hanbi mani ti po lankani, **16** O huadikaaba den fii ki kua u dogu nni ki ban sua ke li bonla kuli tie nani wan den waani ba maama. B i den hanbi mi pendima jaanjiema. **17** Ku yenjuagu n den baa Jesu leni piiga n liediba den cua li kani. **18** Ban den kaa u sajekaanu kani yaa yogunu ki di Jesu den yedi ba: N waani yi imoamoani yi siiga yendo yua n di leni nni baa janbi nni ki teni ban cuo nni. **19** Bi huadi kaaba pala den cili ki biidi ke yendo yendo kuli den yedi o: Li tie mini yo? **20** O den yedi ba li tie yinba bi piiga n liediba siiga yendo yua n taagi ki tungi leni nni. **21** O joa bi jua caa nani lan diani ki bili opo maama. Ama fala baa ye leni yua n baa janbi O joa bi jua li den baa hani laa joa po bi yaa den mali o. **22** Ban den di yayogunu Jesu den taa dupe ki tuondi UTienu ki cabidi ki teni ba ki yedi. Ga mani li ne n tie n gbannandi, **23** o go den taa ki tadiñokaaga ki tuondi UTienu ki teni ba ke bi kuli ñuna, **24** o den yedi ba yaa bonñokaala n tiena tie n soama yaama n teni ke UTienu hantaado kua, yaama nbaa wuli bi niba boncianla po. **25** N waani yi imoamoa, n kan go ño duven hali min go baa ño obonpaano UTienu diema yaa daali. **26** Ban den yini pisoma nba yani ki gbeni

bi den ñani ki gedi olifie tiidi juali po. **27** Jesu den yedi ba: Yi kuli baa haa nni kelima li diani nbaa pua oyankpaalo ipe n yadi. **28** Ama n yaa ti fi bi tinkpiba nba ga yi liiga ki gedi galile. **29** Pieli den yedi o: Baa yaaba n sieni kuli yaa ba ha ha mini wani ka. **30** Jesu den yedi o: n waani a imoamoani dinla ñiagu na hali ke ku kootongu daa mua milie a baa nia taalimata ke haa bani nni. **31** Ama pieli den nia hali boncianla ki yedi: baa li yaa tie tiladi min taani ki kpe leni a, kan nia ke mii bani a bi kuli den yedi yeni. **32** Jesu leni o hoadikaaba den gedi ya kaanu nyi jetesamane nni. O den yedi ba: kalimani ne hali min baa jaandi. **33** O den ta pieli. jaka leni jan ke bi yegi leni o, ijeje leni li paboanli den cili ki cuo o, **34** oden yedi ba li paboanli cuo nni hali ke li naani nni ke n baa kpe yeni sedi mani kiyaa gu. **35** Lani o den suagi liiga waamu ki baa ki labini ki jaandi ke li ya baa tuo ya yogunu nkpen di na, n lagidi ki ha o. **36** O den tua nBaa, nBaa a fidi li bonla kuli, han ñani yaa tadiñokaaga n tiena min da ño. De lan da tua mini nbua yaala ama fini n bua yaala. **37** O den guani o huadikaaba kani ki sua ke bi goa ke o yedi pieli: simono a goa yo? haa fidi ki guudi ba waamu? **38** Ya guu mani ki jaandi ke yin da kua mi tulinma nni, li pali bua ama ti gbanandi tadi. **39** O go den piadi miliema ki jaandi nani mi kpiama yeni. **40** O go den guani bi kani ki sua ke bi goa goa, kelima mi goama den gbadi ba. Baa den bani ban baa guani ki yedi o yaala. **41** O go den guani mi ta taama ki yedi ba: Yi baa goa ki fuodi mani yo? Li dagidi u yogunu pundi ke bi ba janbi, o joa bi jua ki teni ti tuonbiadi danba nuuni. **42** Fii mani tin gedi. diidi

mani yua n baa janbi nni, n kpendine. **43** Jesu n maadi ya yogunu, judasa yua n tie bi piiga n ni liedidiba siiga yendo, den pundi okani. Bi copadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba leni jufinba nikpeliba nden soani yaa niligu ke bi kukubi mugisiemu leni igbieni den yegi o. **44** Wani o jajanbido yeni den tuodi ki waani ku niligu yaa maalima n tiena: Min baa gobini yua yeni, wani n yeni, yin cuo o mani ki gedini owan da ciadi. **45** Wani judasa n den pundi li kani, lan yogunu liga o den nagini Jesu kani ki yedi o: Canba ki gobini o, **46** lani bi niba yeni den cuo Jesu. **47** Yaaba n den ye li kani siiga yendo den noadi ki jugisiega ki pedi ki joandi bi kopadicianba bado naacemo tubili. **48** Jesu den yedi ku niligu: Yi cua ki kukubi mu jugisiemu leni igbieni nani yi lingi o sanjalo yeni ki baa cuo nni bii? **49** N den ye leni yi UTienu diegu nni daali kuli ki bangi yi UTienu maama ama yii den cuo nni. Li tua yeni ke yaala n diani i diani nni n tieni ki dudi. **50** Lani bi huadikaaba kuli den ha o ki sani. **51** O jawaalo den hua Jesu ki goli bu kpalibu bebe, **52** Ban den cuo o, o den ha ke o kpalibu baa, ki sani mubili. **53** Bi den gedini Jesu bi kopadicianba bado kani. Bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba leni libalimaama bangikaaba den taani lan kani. **54** Pieli den hua Jesu hali foagima hali ki ban pundi bi cokpacianba bado luoli nni. O den ka leni bi naacenba ki yie mi fantama. **55** Bi copadicianba yudanba leni jufinba cancannikpeliba taancianli kuli den lingi ya siedi n baa pa u sanu ki teni ban kpa Jesu. Baa den baa. **56** Bi niba boncianla den tieni Jesu po mi siedi faama. Ama bi siedi yeni ki den taa yenma. **57** Bi tianba

den fii ki sedi ki tiendi opo yaa siedi faama ntiena ki yedi: **58** Ti den gbadi ke o yedi: N baa mudi UTienu diegu na, o nisaalo nuu n maa yaagu, ki go maa UTienu diegu danata, nisaalo nuu n kaa maa yaagu. **59** Baa laa maama po bi siedi naa den taa yenma. **60** Lani bi copadicianba bado den fi ki sedi bi kuli siiga ki buali Jesu: A kan guani maama ba kuli? **61** Jesu den ŋmini suo, waa guani li ba kuli. Bi kopadicianba bado go den buali o: A tie UTienu n gandi yua, UTienu yua n pia ti kpiagidi ya Bi jua bi? **62** Jesu den yedi o: n tie wane. Yi baa ti le ke ojoa bi jua ka UTienu Upacimu kuli daano jienu po, ki ke o ñani tanpoli ki kpendi ti tawadi nni. **63** Lane bi kopadicianba bado cuo wani oba yaa tiayiekaadi ki padi ki yedi: Ti go bua siedinba ki tieni be? **64** Yi gbadi ke o sugi UTienu. Yi jagi be? Bikuli den taani ki yedi ke li pundi wan kpe. **65** lani bi tianba, den cili ki siini O po, ki pigindi O ŋuni ki go kudi O a nikula, ki tua: ŋmee pua ŋa? bi naacenba mo den pbino O i tanpee. **66** pieli den ye tiipo bi kopadicianba bado luolu nni. **67** o kopadiciamo potuado yendo den laa o, ke o yie mi fantama ki nuali o, ki yedi, a moko den ye leni Jesu nasaleti yua yo. **68** o n nia ki yedi, mii bani ŋa n tua yaala, lani ki fii ki tagini ki ya ban ñia ki ban cia bu buliñuabu po. lanyogunu ku kotongu den mua. **69** o potuado yeni go den ban laa o, ki yedi ya niba n ye likani, yua n tene moko tie bi niba yeni siiga nni yendo yo. **70** pieli go den nia, yogin jenjenga n pugini, yaa ba n denye likani go den yedi pieli, laa pia kuli tama ke a moko tie bi niini yua yo, kelima a tie galili yua yo. **71** lanwani, o den cili ki solini o yuli ki polini, ki tua, mii bani ba, yi n maadi

yua ya maama. **72** lanyogunu, mi taliema ku kotongu go
den mua. lani pieli den tiadi, Jesu n den yedi o, yaala; hali
ku kotongu ba mua taalima lie, a ba nia taalima ta ke ŋaa
bani nni. wan den tia lipo, o den buudi.

15 lan den fa ku tasoangu bikopadikianba liga yaaba, li
balimaama bangikaaba nikpela leni acancan nikpela den
taani ki juogi. bi den loli Jesu ki gedi ki ban teni pilata. **2**
Pilata den buali o, moamoane ke a tie juifinba bado bii?
Jesu den gua nni ki yedo: a yedi la. **3** bi kopadicianba
nikpela den tabino bonli boncianla. **4** pilata go den gauni
ki bualo: ŋaa tua li baa? nuanli ban tabina yaali kuli. **5**
ama Jesu naa go den yedi li baa. **6** lan mo n bagi pilata.
janmi kuli, kuniligu mia wan ŋa kadibi yenga. **7** li den pia
niyendo ke yi o barabasa leni o juoginkaaba li kadidieli n
ni kelima bi den kpa o nilo kufuguni. **8** kunulugu den
doni ki miadi o wan tieni nani wan maani bi po maama. **9**
pilata den guanba; i bua min ŋa Jesu jufinba bado bii? **10**
kelima o den bani ke ninponli n cedi ke bikopadicianba
den cuani Jesu o kani. **11** ama bikopadicianba den tudi ku
niligu ki boa pilata n ŋa bi po barabasa. **12** pilata den
guani ki lebidiba, yua ke i toa o jufinba bado yeni, yi
boa min tieni o ledee? **13** bi go den kpaani ki tua, kpa o
lidapoanpoanli po **14** pilata den buali ba, o tieni i lee tagi
yo?, bi go den kpaani ki pugini, kpa o lidapoanpoanli po.
15 kelima pilata den bua ku niligu pali mangi, o den ŋa
barabasa. ki den cedi ke bi pua Jesu a gbabina, ki teni ba
O ban ban kpa O lidapoanpoanli po. **16** a minteela den
kuano u luolu nni, nani kani ke bi ja ti buudi yeni, ki
taani a minteela kuli. **17** bi den golini O bu kpalimoanbu,

ki luni i konkoni badifoliga ki cibini O. **18** bi ji den fuondi O, ki tua: ti fuondi ŋa, fini jufinba bado. **19** bi den pua O yuli po li kankagili, ki go siini o po ti ñisandi ki gbandi o nintuali ki pugi O. **20** ban den ñuadiñuadi O ki gbeni, bi den goliti O bukpalimoanbu yeni, ki guani ki lani O, O tiaadi ki ta O, ki ban kpa O lidapoanpoanli po. **21** bi den tieni u paalu simono, silena yua, yuan tie Alesandili leni rufisa ba, ke o ñani o kuanu po, ki cedi ke o tugi Jesu dapoanpoanli. **22** bi den gedini Jesu naani kani n yi golgota yanli n bundi ki yukolinkuoga. **23** bi den teni o yaa daama n kali ki taani leni mili ama waa den ñuna. **24** `bi den kpa o lidapoanpoanli po, ki tuani o tiadi caca, ki ba bandi yua kuli n ba ba, ya biinu. **25** ban den joani o lidapoanpoanli po ya yogini den tie kudi yia. **26** ya diani n den waani ban kpa o yaala ya po n tie: jufinba bado. **27** bi den joano sugida lie siga. yendo, o gaanu, yendo ojienu. **28** yeni, li den tieni nani i diani n yedi maama: bi den cuadi ki taano leni a nibia. **29** bi santagiba den sugi o ki fegini bi yula ki tua, fini, fini yuan ba mudi utien diegu ki go maagu dana ta siga. **30** ŋan jiidi lidapoanpoanli po, ki faabi a yuli. **31** bikopaadicianba leni libamaama bagikaaba liigi yaaba moko ji den ŋoadi o ki tua, oden faabi nituaba ki nan kan jii fidi ki faabi o yuli. **32** kilisiti, isaleelebi bado, wan jiidi lidapoanpoanli po moala nne tin n le, ki nan fidi ki daano. ban den kpa o leni yaaba moko den sugidi o. **33** li biigili den ciidi ŋanduna kuli po, ki ciili u yen sicuocuolu ki ban pundi **34** li yenlebili po Jesu den tiani ki yedi: Eli, eli lamasabatani yaali n bundi: ntienu, ntienu bee yaa po yo kaa ŋaani. **35** bi tianba yaabi

n den ye likani n den gbadi bi tua songi mani, o yi Eli **36** yaabi nye li kani bi niini yendo den sani ki ta ti kpacadi, ki fini likankagili ki tuuni miñinmiliginni ki teni o ke wan ñuo. ki yedi cedi mani tin le Elia ya ba cua ki jiini o. **37** Jesu den tiani yemma ke o fuomi sedi. **38** li jandieli kpali pigini kaabu den padi, ki cili tanpoli ki ban jiidi tiipo. **39** miteela kobiga yudaano yuan den se ki ñua Jesu n den kpe maama den yedi, moamoamni oden li tie utienu bijoa yo. **40** li den pia ya puobi n se fuagima ki ŋua. bi siiga den pia Maliyama magidala yua, leni Maliyama Jaka leni josie na, leni Salome **41** yaabin den ŋua o ki go tuuni o po wan den ye galile, leni yaabi nden ŋoado ki cua Jelusalema **42** ku yenjoagu n den pundi nani ban den boogindi mi fuodima daali yeni, **43** Josefi Arimate yua, yuan den tie bi cancannikpeliba siiga yua n pia ti kpiagidi, ki moko den gu utienu diema, den ta liŋaniali ki gedi pilata kani ki mia wan teni o Jesu gbanandi. **44** li den luudi pilata leni Jesu n kpe tomma. o den yini a miteela kobiga yudaano ki bualo hali li tie moamoane ke Jesu kpe tomma. **45** wan den bandi cuain keli tie moamoane ke Jesu kpe tomma, o den puni u sanu Josefi n ta jesu gbanandi. **46** Josefi den jiino lidapoanpoanli po ki wagino leni wan den daa ya kpalipienbu. o den gedi ki ban kuani o yaa takuli n tie tangu yaa niini. ki bindi ku tangu ki pagini. **47** Mliyama magidala yua leni Maliyama Josie na, den ñoa ban kuani o naani.

16 mi fuodima daali n den pendi, Malyama Magdalya yua, Malyama, Jaka na, leni Salome den da tulalee ki bua gedi ki ban tieni Jesu gbanandi po. **2** a dan leleeda daali

tasoanpanpangu, **3** bi den fii ki ban ca li kuli po, ki nan
buali bi yula, ki tua ŋme baan bindi ti po kutanpagidigu
yeni. **4** ban den pundi ki yaadi ki nuaali, bi den sua ke
ku tangu yeni bindi ki Ñani li kani. **5** bi den kua li kuli
nni, ki sua ke jawaalo kaa, ki la ti tiapieendi, ke li cuo
ba ti jawaandi **6** o den yedi ba, da jie mani i lingi Jesu,
nasaleti yua yo, ban den kpa ki joani yua lidaapoanpoanli
po. O fii, O naa ji yene. **7** ama gedi mani ki ban waani bi
ŋoadikaaba leni pieli ke O gaa liiga ki ca Galili. lanpo yo,
ke i ba lee O. nani O den yedi maama. **8** bi den ñani ki
sani, ti jawaandi leni ti yanyagti ya po, ba den yedi o ba
kuli li ba. **9 (note: The most reliable and earliest manuscripts do not include Mark 16:9-20.)** Jesu den fii, a dan leleeda cilima daali
tasoangu, O da den doagidi o yuli, Malyama Magdala yua,
O n den deli yua ya ni nni cicilimu lelee. **10** O den gedi ki
ban waani laa labaalo, yaaba n den ye, leni li pabiili ki go
den n buudi kelima Jesu kuuma po. **11** ba n den gbadi
ke Jesu go fo, ke Malyama laa O; baa go den daani. **12**
lani yaa puoli, O den doagidi o yuli nani o nilamo yeni
ŋoadikaaba lie po u sanu nni. **13** bi den guani ki waani laa
labaalo bi lieba ama bi naa den daani bi maama. **14** lani,
Jesu go den doagidi o yuli o piiga n niyendiba yeni po ya
yugunu ke bi di. O den fu leni ba, kelima bi pajoaga po,
leni bi dandanluoma po, kelima ban den laa O, **15** kaa
dani yeni ya po. O den yedi ba, gedi mani li ŋandunli nni
kuli, ki ban wani ba olaabaaliŋamo. **16** yua n daani, ki
baptisi, ba faabi, ama yua ki daani, ti buudi cuonu ye o
po. **17** ya sinankeene n ba n baa ya ŋoa yaa ba n daani
ne. bi baa deliti mu cicibiadimu, ki maadi mi malama n

yeli nni b bi baa cuo i we, **18** baa bi ya ñuni ŋoagbiadu li kan tieni ba li ba kuli. bi baa maandi bi nii a yiama po ke bi paagidi. **19** O Diedo n maadi laa maama, ki gbeni; O den doni tanpoli, ki ban kali Utienu najienu kani. **20** lani, bi den gedi ki ban wangi o labaaliŋamo, i kaani kuli. O Diedo den tuuni leni ba, ki saagi O maama po imoamoani leni sinankeneenba.

Luka

1 N buado Tewofila, bi niba boncianla den moandi ki
diani yaala n den tientieni ti siiga ya togida. **2** Bi den
diani la ki ŋoadi yaaba n den laa laa bonla leni bi nuni
ŋali mi cilima, ki tua o laabaaliŋamo wangikaaba n den
togidi ti maama. **3** N den tagidi ki bandi laa bonla kuli
boŋanla ki cili ŋali li cilima. Min bandi li kuli yeni, n
moko sua ke li ŋani min diani apo ki ŋoaŋoadi li fuuli, **4** ki
teni ŋan bandi ke ŋan den baa ya bangima tie moamoani
cain. **5** Elodo n den ka ti gbandi po Jude diema nni, U
Tienu kopadicianba siiga yendo den ye ke bi yi o Sakali. O
den tie U Tienu kopadicianba caga siiga cagiyenli yua,
Abia ya cagili. O pua moko den tie Alono puoliŋuanu
ki yi Elisabeta. **6** Bani bonba lie yeni kuli den tiegi U
Tienu nintuali. Bi den ŋua o Diedo balimaama leni o
mabilikaama kuli cain kaa pia tagili. **7** Ama baa den pia
biga, kelima Elisabeta den tie ŋoaliga. Bani bonba lie kuli
den kpeligi. **8** Sakali den tuuni o kopadician-tuonli U
Tienu nintuali kelima wan den ye ya cagili nni n baa
soani ya yogunu pundi. **9** Bi den toani tiatia nani U Tienu
kopadicianba n maani ki tiendi maama, ki gandi o ke o
baa kua o Diedo dieli nni ki sia a dugibila. **10** Ban den
juugi a dugibila ya yogunu, U Tienu niba nitaanli kuli
den ye niini ki jaandi. **11** Lani o Diedo maleki den sedi
a dugibila padibinbinli jienu po ki doagidi o yuli Sakali
kani. **12** Sakali n den laa o, o yama den yagi ke ti jawaandi
cuo o. **13** Ama maleki den yedi o: “Sakali, ŋan da jie, U
Tienu ga a miabu, a pua Elisabeta baa ma apo bonjaga,
ŋan yini o Jan. **14** O baa tie apo pamancianli, yaaba n baa

mangi bi pala kelima o madi po baa yaba. **15** O baa tie
niciamo o Diedo nintuali, o kan ño duven leni ya daama n
bia kuli. O baa gbie leni U Tienu Fuoma Yua ŋali ki daa ye
o naa tugu nni. **16** O baa gobidi ki guani Isalele buolu
yaaba boncianla o Diedo bi Tienu kani. **17** O baa cuoni U
Tienu nintuali leni Elia yantiali buolu leni o paalu, ki teni
bibaanba n goa ki mangi leni bi bila. Ki teni bi niyiekaaba
n goa baa bi niteginkaaba yanfuoma. O baa bogini bi
niba bi pala n tuo o Diedo po." **18** Sakali den yedi maleki:
"N baa bandi lede ke lankuli tie moamoani? Kelima n
kpeligi n pua mo podi." **19** Maleki den goa ki yedi o: "Mini
Gabiyeli, yua n ye U Tienu kani ki tuuni opo. O soani nni
ke min maadi a ki waani a laa laabaaliŋamo. **20** Nani ŋan
ki dugi n maama po yaama n baa tieni mi yogunu yaa
pundi yeni, a baa tua muulo ki kan go fidi ki maadi ŋali
laa bonla n baa tieni ya daali." **21** Bi niba yaaba n den ye
niini yeni den ji Sakali ke li paki ba leni wan waagi U
Tienu diegu nni maama. **22** Wan den ñani, waa fidi ki
maadi leni ba. Lane bi den bandi ke o laa li bonlekaala U
Tienu diegu nni. O den maadi leni ba leni o nii, ki ji tie
muulo. **23** Sakali tuonli U Tienu diegu nni dana n den
gbeni, o den kuni o denpo. **24** Yogunuba n den pendi, o
pua Elisabeta den punbi. O den ye deenni yogunu kuli ŋali
ŋmaali muu, ki maadi leni o yuli ki tua: **25** "O Diedo tieni
npo line wan jagi ke o baa ñani npo i fe ya yogunu bi niba
siiga." **26** Sakali pua tugu ŋmaluobilo nni U Tienu den
soani ya maleki n yi Gabiyeli Nasaleti, ya dogu n ye Galile
diema nni. **27** O den soani o li powandiali kani. Yua n den
tie ya joa n yi Josefi ya toginaa ki tie Dafidi diegu nni yua.

Li powandiali yeni den yi Maliyama. **28** Maleki yeni den
cua o kani ki yedi o: “N fuondi a, fini yua n baa li ŋanbili
U Tienu kani. O diedo ye leni a.” **29** Maliyama yama den
yagi boncianla laa maama po, ke o buali o yuli laa fuondi
n bua ki yedi yaala. **30** Maleki den yedi o: “Maliyama, ŋan
da jie, kelima a baa li ŋanbili U Tienu kani. **31** Diidi, a
baa punbi ki maa bonjaga. Han yini o Jesu. **32** O baa tie
niciamo, bi baa yini o tanpojoma Tienu Bijua. O Diedo U
Tienu n baa kaani o o yaaja Dafidi gbandi po, **33** wan ya
die Jakobo buolu yaaba ŋali ya yogunu kuli, o diema kan
baa juodima ŋali abada.” **(aiōn g165)** **34** Maliyama den yedi
maleki: “Min kaa bani joa yeni, lani mo baa ga lede ki
tieni?” **35** Maleki den goa yedi o: “U Tienu fuoma yua baa
cua a kani, tanpojoma Tienu paalu baa yini apo. Lanyaapo
bi baa yini ŋan baa maa ya bigagidikaaga yeni U Tienu
Bijua. **36** Diidi, a kpiilo Elisabeta, o moko punbi bonjaga o
pociandi nni. Ban den tua yua ke o tie ŋoaliga o ji ye o
ŋmaluobilo nni. **37** Kelima U Tienu ki pia wan kan fidi
yaala.” **38** Maliyama den yedi: “N tie o Diedo yonbo, lan
tua npo nani ŋan yedi maama.” Maleki den ñani o kani.
39 Laa yogunu Maliyama den fii ki jaligi ki gedi ya dogu n
ye a juana po, Jude diema nni. **40** O den kua Sakali deni
ki fuondi Elisabeta. **41** Elisabeta n den gbadi Maliyama
fuondi ya yogunu, o biga den jeli o tugu nni, U Tienu
Fuoma Yua den gbieni Elisabeta **42** ke kpaani: “A baa li
seli ki cie bi puoba kuli a tugu nni biga mo baa li seli.
43 Be n teni ke n baa ke fini n Diedo naa cua n kani? **44**
Diidi, min gbadi a fuondi ya yogunu liga, ki biga ban jeli n
tugu nni leni li pamancianli. **45** Li pamanli ye leni a fini

yua n daani ke wani o diedo n soani ke bi yedi a ya bonla baa tieni." **46** Maliyama den yedi: "N kpiagi o Diedo, **47** n pali mani ŋali boncianla kelima wani U Tienu n candaano po, **48** Kelima o laa npo, mini o yonbo yua n tie taliga. Dinla liiga nifiima n tu nifiima kuli baa yedi li pamanli ye leni nni, **49** Kelima wani U paaciamu kuli daano tieni npo ya bonla n pia pakili o yeli gagidi ki ŋani. **50** O baa gba mi niŋima yaaba n fangi o nifiima n tu nifiima kuli po. **51** O doagidi o nu paalu, ki yadi ti yantia-japaadi danba. **52** O jiini i paaciami danba bi balikalikaani po ki fiini taliginba. **53** O guoni a konkonba li bonŋanla, ki cabi a piada u nukuomu. **54** O todi o naacenba Isalele yaaba. Waa sundi ki doagidi o niŋigbadima, **55** nani wan den yedi ti yaajanba maama, Abalaŋama leni o puoliŋuani po ya yogunu kuli. **(aiōn g165)** **56** Maliyama den kali Elisabeta kani ke li bua ki pundi ŋmaalita, ki goa ki kuni o denpo. **57** Elisabeta mayogunu den pundi ke o mali bonjaga. **58** O yegininlieba leni o kpiiba den gbadi ke o diedo gbadi opo mi niŋicianma, ki taani ki mangi bi pala leni o. **59** Li daniili daali bi den cua ki baa kuani ki canpandiga ku koanciagu. Bi den bua ki yini o o baa yeli Sakali. **60** Ama o naa den yedi: "Yeni ka, o baa yi Jan." **61** Bi den yedi o: "A kpiiba siiga ki pia yua n yi laa yeli." **62** Bi den maadi o baa mi muulima, ki bua ki bandi wan bua ki biga n ya yi maama. **63** Sakali den mia wan baa diani naani, ki diani lipo: "o yeli yi jan." Li den paki bikuli. **64** Lanyogunu lanyogunu Sakali lanbu den tabidi, ke o fidi ki yaadi ki pagi U Tienu. **65** Ti jawaandi den cuo bi yieninlieba kuli. Yaaba n den ye Jude diema nni kuli den maadi laa bonla

kuli bi siiga. **66** Yaaba n den gbadi likuli den kubi la bi
pala ki tua: “Ki naa biga baa tua be.” Moamoani, o Diedo
nu den kubi o. **67** Ki baa Sakali den gbie leni U Tienu
Fuoma Yua ki pua sawali ki yedi: **68** “O Diedo Isalele Tienu
n baa ti pagidi, kelima o laa o niba po ki da ki faabi ba. **69**
Ki fiini tipo o naacemo Dafidi diegu nni ya candaano n
pa. **70** O tieni wan den teni ke o sawalipua-gagidikaaba
maadi yaala ŋali yogu. **(aiōn g165)** **71** O den niani ke o baa
ga ti ti yibalinba nuu nni. **72** Yeni o gbadi ti yaajanba po
mi niŋima, ki tiadi o ŋantaado yua n gagidi ki ŋani po, **73**
Wan den poli ki kuani yua leni ti yaaja Abalaŋama, **74** Ke
o baa ga ti ti yibalinba nuu nni ki teni tin ya jaandi o kaa
jie, **75** Ki ya cuoni o nintuali leni mi gagidiŋanma leni mi
teginma ŋali ti miali dana kuli. **76** Fini ki canpandiga bi
baa yi ŋa Tienu yua n ye ŋali tanpolijoma ya sawalipualo
Kelimaa baa ga o Diedo liiga, ki ya ŋanbidi o sani, **77** Ki
teni o niba n la o tindima, Kelima o tieni bi po sugili bi
tuonbiadi po, **78** Kelima ti Tienu ya niŋigbadima yaapo o
teni ke o yenma ñani tanpoli Ki yendi tipo nani u yienu n
pudi maama yeni, **79** Ki baa yendi yaaba n ye li biigili nni
Leni mi kuuma nni jinjingu nni po, Ki gobidi ti ke tin kua
ki ya cuoni Mi yanduama sanu nni.” **80** Ki biga yeni den
kpedi ki fandi bonŋanla, ki ye li fuali nni ŋali ya daali ke
o den ti doagidi o yuli Isalele yaaba po.

2 Laa yogunu Sesa Ogusita den ñani li ñoabonli ke li yadi
i kaani kuli ki yedi ban coadi Loma diema yaaba kuli.
2 Laa coadikpiali den tieni Kilinusi n den tie Sili diema
Gufeneeli ya yogunu. **3** Yua kuli den ca ke ban coadi o o
dandogu nni. **4** Josefi moko den fii Nasaleti dogu nni yu n

ye Galile diema nni, ki gedi Jude diema Dafidi maadogu Betelema nni kelima o den tie Dafidi puoliŋuanu leni o diegu nni yua. **5** O den gedi ke ban ban coadi wani leni o toginaa Maliyama, yua n den punbi. **6** Ban den ye Betelema, o maayogunu den pundi. O den mali o posabiga, bonjaga. **7** O den bobini o ti canpanditiadi ki duani o ku yankpagu nni, kelima kaanu ki den ye bi po ku candiegu nni. **8** Laa tinkunu nni bi yankpaaba den ye ku muagu nni ki gu bi yandi ku ñiagu. **9** O diedo maleki den doagidi o yuli bi kani. O Diedo kpiagidi den yendi ki lindi ba ke ti jawaandi den cuo ba boncianla. **10** Maleki den yedi ba: “Da jie mani. Kelima n cuaani yipo o laabaaliŋamo, yua n baa tua bi niba kuli po pamancianli. **11** Lani n tie ke dinla, Dafidi dogu nni bi mali yipo o candaano, yua n tie Kilisiti, o Diedo. **12** Line n baa tie ya maalima n baa teni yin bandi o, yi baa le ki canpandiga ke bi bobini o ti canpanditiadi ki duani o ku yankpagu nni.” **13** Laa yogunu malekinba boncianla den doagidi bi kani ki taani leni maleki yeni ki pagi U Tienu ki tua: **14** “U Tienu n baa ti kpiagidi ŋali tanpolijoma, ya niba n mangi o pali ki tinga nni n ya pia mi yanduanma.” **15** Malekinba n den ñani bi kani ki goa tanpoli po, bi yankpaaba den yedi bi yaba: “Tin gedi mani tonma ŋali Betelema ki ban le yaala n tieni, o Diedo n waani ti yaala.” **16** Bi den jaligi ki gedi ki lingi ki laa maliyama leni josefi, ki go la ki canpandiga ke ki dua ku yankpagu nni. **17** Ban den laa likuli bi den togidi maleki n den waani ba yaala ki canpandiga po. **18** Bi yankpaaba n den togidi yaala den paki yaaba n den gbadi kuli. **19** Maliyama den kubi laa togida kuli o pali

nni ki kpaagi lipo. **20** Bi yankpaaba den lebidi ki goa ki
kpiagidi U Tienu, ki go pagi o ban gbadi ki go laa yaala
kuli po, ke likuli den tieni nani maleki n waani ba maama.
21 Ki canpandiga yeni madi daniili daali n den pundi, bi
den kuani o ku koanciagu, ki cili o yeli Jesu, maleki n
den waani ba ya yeli ŋali ke o naa daa punbi o. **22** Bi
waliŋanbima dana n den pundi nani Musa balimaama n
bili maama, bi den gedini ki canpandiga Jelusalema, baan
gagidi o o Diedo po, **23** nani lan diani maama o Diedo
balimaama nni: Bonjakpiaga kuli baa gagidi o Diedo po.
24 Bi go den cuani nani o Diedo balimaama n bili ban
baa padi U Tienu po, lani n tie kpajefanmu lie, yaaka
kpajenaawuundi lie. **25** Li yogunu o joa den ye Jelusalema
ke bi yi o Simeyono. O den tie niteginkoa ki go fangi U
Tieni, ki gu yua n baa baagi Isalele buolu yaaba. U Tienu
Fuoma Yua den ye leni o. **26** Li den sua ke U Tienu Fuoma
Yua den tuodi ki doagidi ki waani o ke o kan kpe kaa la o
Diedo n gandi yua. **27** U Tienu Fuoma den fiini o ke o cua
U Tienu diegu nni. Ki canpandiga Jesu danba n den cuani
o ki baa tieni opo U Tienu balimaama n bili yaala, **28**
Simeyono den ga o ki kpabi o, ki pagi U Tienu ki yedi: **29**
“Moala n Diedo, ŋan pa mini a naacemo n kuni leni mi
yanduanma, kelima a kuani a ñoanianu. **30** Kelima n nuni
laa ŋan soani tipo ya faabima, **31** ŋan bogini yaama ke
ŋanduna nibuoli kuli baa le, **32** yaama n tie yenma ki baa
yendi i nibuoli kuli ki teni ban bandi a, ki go tie ti kpiagidi
a niba Isalele buolu yaaba po.” **33** Li den paki Jesu baa leni
o naa leni Simeyono n maadi ya maama opo. **34** Simeyono
den gaali ba ki yedi o naa Maliyama: “Diidi ki le, U Tienu

bili ke ki naa biga baa teni ke Isalele buolu yaaba siiga boncianla n ba, boncianla mo n fii. O go baa tie U Tienu sinankeeni bi nitianba n baa yie yua, **35** kelima o baa teni bi niba boncianla n jagi yaala bi pala nni n doagidi. Fini mo, ya paboanli n tie nani ki jugisiega baa muu a pali." **36** O sawalipualo den ye ki yi Hana ki tie Fanueli bisalo Asela buolu yua o den kpeligi boncianla. O den tieni bina lele leni o calo ŋali o jafandi nni. **37** O ji den tie kpepuoli ki pia piinii n bina naa. Waa den ña U Tienu diegu nni, o den tuuni U Tienu po u yensiinu leni ku ñiagu kuli leni mi ñoalolima leni i jaandi. **38** Lanyogunu liga o den nagini bi kani ki pagi U Tienu ki maadimaadi yaaba n gu Jelusalema daafaabima kuli Jesu maama. **39** Josefi leni Maliyama n den tieni o Diedo balimaama n bili yaala kuli ki gbeni, bi den lebidi ki guani Galile nni bi dogu Nasaleti po. **40** Ki biga den fandi ke o gbamanu pugidi. O den pia mi yanfuoma boncianla, U Tienu ŋanbili mo den ye leni o. **41** Jesu danba den maani ki caa Jelusalema binli kuli mi pendima jaanma yogunu. **42** Jesu n den pia piiga n bina lie, bi den gedi Jelusalema laa jaanma po nani ban maani ki tiendi maama. **43** Mi jaanma dana n den pendi ke bi goa ki kuni, ki biga Jesu den sedi Jelusalema. O danba ki den faami. **44** Nani ban den tama ke bi ye leni bi santagilieba yeni, bi den cuoni danmunli ki lingi o bi kpiiba leni bi bankaaba kuli kani. **45** Ban ki den laa o, bi den lebidi ki guani Jelusalema ki baan lingi o. **46** Li dantaali daali bi den laa o U Tienu diegu nni, ke o ka U Tienu balimaama bangikacianba siiga, ki cengi bi maama ki go buali ba i buali. **47** Li den paki yaaba n gba o maama kuli kelima o

yanfuoma leni o maguankaama po. **48** O danba n den laa
o, li den paki ba boncianla, ke o naa yedi o: “N biga, be n
teni ke a tieni ti line? Diidi a baa leni mini kuli den ye
leni ti yanyangi ciandi ki lingi a.” **49** O den yedi ba: “Be n
teni ke yi lingi nni? Yii bani ke li tie tiladi min ya ye n
Baa dieli nni?” **50** Ama baa den ga wan yediba yaala. **51** O
den yegi leni ba ki kuni Nasaleti, ki tuo ki ŋua bi maama.
O naa den kubi laa bonla kuli o pali nni. **52** Jesu den fandi
ki go kpedi ke o yanfuoma pugidi. U Tienu pali leni bi
niba ya pala kuli den mani opo ki pugidi.

3 Loma yaaba badiciamo Tibeli Sesa bali piiga n binmuuli
binli, Ponisa Pilata den tie Jude diema gufeneeli, Elodo
den die Galile diema, O waalo Filipi n ya die Itule leni
Takonita diema, Lisaniasa mo n ya die Abilena diema. **2**
Hana leni Kayifa den taani ki tie bi kopadicianba badiba.
Laa binli Sakali bijua Jan den ye mi fanpienma nni, ke
U Tienu den maadi leni o. **3** Lane o den caa ya dogi
n baali Judana ki wangi bi niba ke ban biidi bi pala bi
tuonbiadi po ki lebidi bi yama wan batisi ba ban baa bi
tuonbiadi sugili. **4** Nani lan diani maama o sawalipualo
Esayi tili nni: O nilo Kpaani mi fanpienma nni ki tua:
Yin bogini mani o Diedo sanu, ki naadi mani o sani. **5** Bi
baa gbieni ti joaloandi kuli, ki jiini joacianli leni joabiga
kuli ki dagini, ki naadi a sangoana, ki piini ti sanbuodi.
6 Nisaalo kuli baa la U Tienu faabima. **7** A nigola den
kpendi Jan kani ke wan batisiba. O den maadi ba ki tua:
“Yinba u waalabibuolu na, ŋme fandi yi yin sani ki ciadi
U Tienu pabienli yaali n baa cua na? **8** Yin ya tuuni mani
ya tuona n doagidi ke yi lebidi yi yama. Yin da tua yi pala

nni: 'Ti pia Abalahama ke o tie ti yaaja.' N waani yi ke U Tienu baa fidi ki teni ya tama n tie na n tua Abalahama puoliŋuani. **9** Baa moala bi caani li yali i tijiini po. Ya tibu n ki luoni ya bonluonkaala n ŋani kuli, bi baa pedibu ki lu mi fantama nni." **10** A nigola den buali o ki tua: "Ti nan baa tieni lede?" **11** O den goa yedi ba: "Yua n pia liada lie, wan boagidi leni yua n ki pia, yua n pia mi jiema moko n tieni yeni." **12** Bi lubigaaba moko den cua ke wan batisi ba, ki yedi o: "Canbaa, ti baa tieni lede?" **13** O den goa yedi ba: "Yin da ga li lubili ki cie ban bili maama." **14** A minteela moko den buali o: "Ti mo baa tieni lede?" O den yedi ba: "Da tieni mani bi niba u paalu, ki da gaani suuli ki kuli oba. Yin mangi mani yi pala leni yi ŋmapani." **15** Bi niba den gu ki sugini U Tienu n gandi yua cuama. Bi kuli den buali bi yula Jan ya tie U Tienu n gandi yua. **16** O den yedi bi kuli: "Mini n batisi yi leni mi ñima, ama yua n pia u paalu ki cie nni baa cua, mii pundi baa yua n baa loti o cacaabaabu. Wani, o baa batisi yi leni U Tienu Fuoma Yua, leni mi fantama. **17** O kubi o kaaligu o nuu nni, o baa ŋanbi o jalu cain, ki lendi ki tigi ki wodi ki kuodi o buali nni ki nan sia mi fenma nni ya fantama n kaa pia gbindima." **18** Jan wangi bi niba o laabaaliŋamo ki go tundi ba tunditoe boncianla. **19** Ama wan den funi leni Elodo yua n die Galile kelima o waalo pua Elodiasa po leni wan tieni ya tuonbiadi kuli po, **20** Elodo go den pugini laa tuonbiadi kuli po tuonbiatoadi, ki luoni Jan li kadidieli nni. **21** Bi niba kuli den kpendi ke Jan batisi ba, o den batisi Jesu moko. Jesu n den jaandi ya yogunu, tanpoli den luodi **22** ke U Tienu Fuoma Yua ñani lipo ke o

nannanli naani leni ki kpaajiega ki jiidi ki jagini Jesu po. Bi den gbadi u nialu ke u maadi ŋali tanpoli po ki yedi: “A tie n Bijabuadiga n pali mani apo ŋali boncianla.” **23** Jesu den cili o tuonli ki pia nani bina piita. Bi den nua ke o tie Josefi bijua. Josefi mo tie Heli bijua, **24** Heli mo tie Mata bijua, Mata mo tie Lefi bijua, Lefi mo tie Maliki bijua, Maliki mo tie Janayi bijua, Janayi mo tie Josefi bijua, **25** Josefi mo tie Matatiasa bijua, Matatiasa mo tie Amosi bijua, Amosi mo tie Nahumi bijua, Nahumi mo tie Esili bijua Nagayi bijua, **26** Nagayi mo tie mahati bijua, Mahati mo tie Matatiasa bijua, Matatiasa mo tie Semeyini bijua, Semeyini mo tie Joseki bijua, Joseki mo tie Joda bijua, **27** Joda mo tie Johana bijua, Johana mo tie Lesa bijua, Lesa mo tie Solobabeli bijua, Solobabeli mo tie Salatieli bijua, Salatieli mo tie Neli bijua, **28** Neli mo tie Meleki bijua, Meleki mo tie Adi bijua, Adi mo tie Kosama bijua, Kosama mo tie Elimadama bijua, Elimadama mo tie Ela bijua, **29** Ela mo tie Jesu bijua, Jesu mo tie Elieseli bijua, Elieseli mo tie Jolima bijua, Jolima mo tie Mata bijua, Mata mo tie Lefi bijua, **30** Lefi mo tie Simeyono bijua, Simeyono mo tie Juda bijua, Juda mo tie Josefi bijua, Josefi mo tie Jonama bijua, Jonama mo tie Eliakimi bijua, **31** Eliakimi mo tie Meleya bijua, Meleya mo tie Mena bijua, Mena mo tie Matata bijua, Matata mo tie Jonatan bijua, Jonatan mo tie Dafidi bijua, **32** Dafidi mo tie Isayi bijua, Isayi mo tie Obedi bijua, Obedi mo tie Boasa bijua, Boasa mo tie Salimono bijua, Salimono mo tie Nasono bijua, **33** Nasono mo tie Aminadabi bijua, Aminadabi mo tie Adimini bijua, Adimini mo tie Alini bijua, Alini mo tie Esilomo bijua,

Esilomo mo tie Peletisa bijua, Peletisa mo tie Juda bijua,
34 Juda mo tie Jakobo bijua, Jakobo mo tie Isaaka bijua,
Isaaka mo tie Abalahama bijua, Abalahama Tela bijua,
Tela mo tie Nahoda bijua, **35** Nahoda mo tie Seluga bijua,
Seluga mo tie Lehu bijua, Lehu mo tie Peleka bijua, Peleka
mo tie Ebeli bijua, Ebeli mo tie Sila bijua, **36** Sila mo
tie Kayinama bijua, Kayinama mo tie Afakisada bijua,
Afakisada mo tie Sema bijua, Sema mo tie Nowe bijua,
Nowe mo tie Lemeka bijua, **37** Lemeka mo tie Matusalema
bijua, Matusalema mo tie Enoka bijua, Enoka mo tie
Jeleda bijua, Jeleda mo tie Maleleeli bijua, Maleleeli mo
tie Kenama bijua, **38** Kenama mo tie Enosa bijua, Enosa
mo tie Seta bijua, Seta mo tie Adama bijua, Adama mo tie
U Tienu bijua.

4 Jesu den ñani Judana kani ki gbie leni U Tienu Fuoma
Yua. Wani U Tienu Fuoma den gedini o mi fanpienma po
2 ke lankani, Sutaani den tulini o ŋali dana piinaa. Waa
den dini liba laa dana nni. Laa dana n pendi mi koma den
cuo o. **3** Lani, Sutaani den yedi o: "A ya tie U Tienu Bijua,
ŋan yedi li tanli ne n tua jiema." **4** Jesu den goa ki yedi
o: "Li diani: O nisaalo kan ya ye kelima mi jiema bebe
yaapo." **5** Sutaani den gedini o ya kaanu n kpedi ki teni
ke o laa ŋanduna diema kuli yenma, **6** ki yedi o: "N baa
pa ŋa laa bali kuli leni laa diema kuli leni mi kpiagidi,
kelima bi puni nni li kuli, n mo baa pa la min bua yua
kuli. **7** Lanwani a ya gbaani n nintuali, li kuli baa tua a
yaala." **8** Jesu den goa ki yedi o: "Li diani: A baa kpiagi a
Diedo a Tienu, ki ya tuuni wani bebe yaapo. **9** Sutaani
den gedini o Jelusalema, ki sieni o U Tienu diegu yuli po.

O den yedi o: “A ya tie U Tienu Bijua ŋan yugi ki ci tiipo,
kelima li diani: **10** O baa puogi o malekinba ke ban guudi
a. **11** Bi baa tiebi a leni bi nii ke a taali n da tuudi tanli.”
12 Jesu den goa ki yedi o: “Li go yedi: Da biigi a Diedo
a Tienu.” **13** Sutaani n den tulini o laa tulinma kuli ki
gbeni, o den foagidi o kani ŋali yogunuba. **14** Jesu den
guani Galile leni mi Fuoma paaciamu. O yeli den ñani laa
diema nni kuli. **15** O den bangi li balimaama bangima
diena nni ke bi niba kuli pagi o. **16** Jesu den gedi Nasaleti
wan den fandi naani. U Tienu fuodima daali o den kua li
balimaama bangima dieli nni, nani wan den maani ki
tiendi maama. O den fii ki baa cogi U Tienu maama, **17** ke
bi teni o o sawalipualo Esayi yaa tili, wan den gbabidi li, o
den laa lan diani naankani ya maama n tie na: **18** O Diedo
Fuoma ye n niinni kelima o gandi nni ke min ya wangi a
luoda o laabaaliŋamo. O soani nni ke min kpaani i yonbi
faabima. Ke min pa a juama mi nunnualima. O soani nni
ke min ya faabidi ban miabi yaaba, **19** Ki kpaani ke o
Diedo ŋanbili binli cua. **20** Jesu n den cogi laa maama, o
den goa ki gbabi li tili ki teni li o jiidikoa, ki goa ki kali.
Yaaba n den ye li balimaama dieli nni kuli den diidi o. **21**
O den yedi ba: “Yin gbadi i Diani maama yaama ne tieni
dinla.” **22** Bikuli den tiendi opo seedi ki pagi o leni wan
maadi ya maŋanma, ki nua o leni li pakili. Bi den tua:
“Laa tie Josefi bijua kaa?” **23** Jesu den yedi ba: “Laa pia
kuli tama ke yi baa pua nni ya kpanjama n tie na: 'Fini
lotoli, paagi a yuli,' ki go yedi: 'Ti gbadi ŋan tieni yaala
Kapenayuma po kuli, ŋan tieni la nakanba mo a dandogu
nni.'” **24** O den pugini ki yedi: “N waani yi i moamoani, bi

kan ga sawalipualoba kuli bonŋanla o dandogu nni. **25** N
go waani yi i moamoani ke Elia yogunu, tanpoli n den
luoni ke ki taaga ki mi ŋali binata leni ŋmaali luoba ke mi
koncianma den ye mi diema nni kuli, a kpepuona den ye
Isalele diema nni boncianla. **26** Ama baa yeni U Tienu ki
den soani Elia bi niinni oba kuli kani kali Sidoni diema
dogu Salepita ya kpepuoli kani. **27** A gbaada boncianla
den ye Isalele diema nni o sawalipualo Elise yogunu. Baa
yeni, bi niinni oba ki den paagi kali Naama Sili diema ya
joa." **28** Yaaba n den ye li balimaama bangima dieli nni n
den gbadi laa maama bi pala den beni boncianla. **29** Bi
den fii ki deli ki ñani o u dogu nni, ki gedini o bi dogu n
ye ya juali yuli po, ki baa lu o li yidima kani. **30** Ama Jesu
den tagini ki cuoni bi siiga nni ki ñani ki ban caa. **31** Jesu
den gedi Galile dogu Kapenayuma. Mi fuodima daali o
den bangi bi niba. **32** O bangima den paki ba kelima o
den maadi leni li bali. **33** Li den sua ke ki cicibiadiga n
ye ya joa ya niinni ye li balimaama bangima dieli nni. O
den tiani boncianla ki yedi: **34** "Hain, fini Nasaleti yua
Jesu, be n ye tinba leni fini siiga? A cua ki baa bolini ti. N
bani ŋan tie yua. A tie U Tienu Nigagidiŋamo." **35** Jesu
den funi leni ga ki yedi: "Suo ki ña o joa yeni niinni." Ki
cicibiadiga den guli o joa yeni li nutaanli siiga ki ñani o
niinni kaa tieni o bonbiadilaba kuli. **36** Li den paki yaaba
n ye li kani kuli ke bi maadi leni bi yaba ki tua: mi naa
maama te? O maadi mu cicibiadimu leni li bali leni u
paalu ke mu ña mun ye yaaba niinni." **37** O yeli den ñani
laa gaani lindima tinbuona nni kuli. **38** Jesu den fii ñani li
balimaama bangima dieli nni ki gedi Simono denpo. Li

den sua ke Simono cuadinaa dua li kani ke o gbannandi beni boncianla. Bi den mia Jesu ke wan paagi o. **39** O den gedi o kani ki yini opo, ki funi leni ti gbannanbiendi leni li bali ke u kagidi opo. Lanyogunu o den fii ki ga bi cangu. **40** Ki yenga n den kua ya yogunu, yaaba n den pia a yiama kuli den cuani ba Jesu kani. Bi yianbuoli den kandi. Jesu den maani o nii yendo yendo kuli po ki paagi ba. **41** Mu cicibiadimu moko den ñani bi niba boncianla niinni ki tangi ki tua: “A tie U Tienu bijua.” Ama Jesu den fu leni mu kaa tuodi ke mu maadi, kelima mu den bani ke o tie U Tienu n Gandi Yua. **42** Lan den fii ki faa Jesu den ñani ki gedi li fuali po. A nigola den lingi o. Ban den pundi o kani, bi den bua wan ya ye leni ba ki da ña bi kani. **43** Ama o den yedi ba: “Li tie tiladi min ya wangi dotoe mo U Tienu diema laabaaliŋamo kelima o den soani nni lani yaapo.” **44** O den wangi o laabaaliŋamo li balimaama bangima diena nni ya n ye mi diema nni kuli.

5 `Dayenli Jesu den se Jenesaleti ñincianma boanjaali po, ke ku niligu lindi o ki ŋabi ki miabi o ki bua gbadi U Tienu maama. **2** O den laa ñinbiadilie u ñinkunu ke bi jankpaanba ñani lienni ki ŋuudi bi taali. **3** O den kua ñinbiayengu nni, Simono ya yaagu, ki mia o ke wan piadi leni li wali waali. Lani Jesu den kali ku ñinbiagu nni ki bangi ku niligu. **4** Wan den maadi ki gbeni o den yedi Simono: “Suagi ki pundi mi ñima n ñua naani, ki lu i taali ki kpaani i jami.” **5** Simono den goa ki yedi o: “Canbaa, ti den dua tuuni ñamungu kuli, tii baa pu, ama ŋan yedi yeni n baa lu i taali.” **6** Ban den luni, bi den cuo i jami boncianla ŋali ke bi taali cenli, **7** ke bi kabini bi

jankpaanlieba yaaba n ye ku ñinbialiegu nni ke ban cua ki todi ba. Bi den cua ki gbieni ti ñinbialiediti yeni kuli ŋali ke ti bua ki mia. **8** Simono Pieli n den laa lani, o den gbaani Jesu nintuali ki yedi o: “N daano foagidi n kani kelima n tie tuonbiadi daano.” **9** O den maadi yeni kelima ti jawaandi den cuo o, wani leni yaaba n ye leni o kuli, kelima ban den cuo i jami boncianla maama. **10** Li go den tie yeni Sebede bijaba Jaka leni Jan po, bani Simono jankpaanlieba. Jesu den yedi Simono: “Da jie liba. Nani ŋan lingi i jami maama, dinla liiga a baa lingi bi niba U Tienu po.” **11** Ban den gedini bi ñinbiadi li wali kani, bi den ŋa li kuli ki ŋoadi Jesu. **12** Jesu n den ye doyendu nni, o joa den ye li kani ke o gbannandi kuli tie gbaadima. Wan den laa Jesu, o den labini o kani ki mia o ki yedi: “N daano a ya bua a baa fidi ki ŋanbi nni.” **13** Jesu den tandi o nuu ki sii o ki yedi: “N bua ŋanbi.” Lanyogunu mi gbaadima den gbeni opo. **14** Jesu den yedi o ke wan da togidi niloba yaala n tieni, ki go yedi: “Gedi ki ban waani a yuli o kopadiciamo ki padi a ŋanbima padili nani Musa n bili maama, lan tua bipo seedi ke a ŋanbi.” **15** Jesu yeli den ña ki pugidi. A nigola den kpendi o kani boncianla ki bua ki cengi o maama, ki go bua wan paagi ba bi yiani po. **16** Ama Jesu den maani ki ña ki caa a fuana nni ki ban jaandi. **17** Dayenli Jesu den bangi bi niba U Tienu maama, Falisieninba leni li balimaama bangikaaba bi tianba den ka likani. Bi den ñani Galile dogu nni leni Jude ya dogu nni kuli leni Jelusalema moko. O Diedo paalu den ye leni Jesu ke o paagidi a yiama. **18** Diidi ki le, bi niba den tugi o joa ke o dua ku kaagu po ke o gbannandi kpe. Bi den

moandi ki baa kuani ki duani o Jesu nintuali. **19** Ban kaa
den baa ban baa tagini naani ki kuani o kelima bi niba
yabinu po, bi den doni ku doangu yuli po ki cibi ya bonli
n yaba ki kuani o leni wan dua ya kaagu po kuli, ki jiini o
ki duani o li nitaanli siiga Jesu nintuali. **20** Jesu n den laa
bi dandanli, o den yedi o joa yeni: “A baa a tuonbiadi
sugili.” **21** Li balimaama bangi kaaba leni Falisieninba
den bungi bi pala nni ki tua: “One tie ŋme ki maadi ki
sugidi U Tienu nanda? wani U Tienu bebe yaaka, ŋme baa
fidi ki pa bi niba bi tuonbiadi sugili?” **22** Jesu den bani
ban bungi yaala, ki goa yedi ba: “Be n teni ke yi bungi
yi pala nni yeni? **23** Maama lie na siiga, mile n dingi ki
cie, ki yedi: 'A baa a tuonbiadi sugili' bi, ki yedi: 'Fii ya
cuone'? **24** N bua yin le ki bandi ke o Joa Bijua pia li bali
ŋanduna nni ki pa bi niba bi tuonbiadi sugili.” Lane o
den yedi yua ya gnannandi n kpe: “N yedi a, fii ki taa a
kaagu ki ya kuni.” **25** Lanyogunu liga o den fii ki sedi bi
kuli nunbu nni, ki taa wan bi dua ya kaagu ki ñani ki
ban kuni ki kpiagidi U Tienu. **26** Li pakili leni li fangi den
cuo bikuli ke bi kpiagi U Tienu ki tua biyaba: “Dinla ti
laa yaala n pia ki lidiga.” **27** Lani n pendi Jesu den ñani
ki laa o lubigaalo ke bi yi o Lefi, ke o ka o tuonli kani
ki gaani li lubili. Jesu den yedi o: “Hoadi nni.” **28** O den
fii ki ŋa li kuli ki ŋoadi o. **29** Lefi den taani bi niba o
diegu nni ki ŋanbi mi jecianma Jesu po. Bi lubigaaba leni
nitoaba boncianla den ka leni ba u sajekaanu kani. **30**
Falisieninba leni bi siiga yaaba n tie li balimaama bangi
kaaba den jaligi Jesu ŋoadikaaba ki tua: “Be yaapo ke yi di
ki go ñu leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba?” **31** Jesu

den goa ki yedi ba: “Ya niba n pia laafia kaa bua lotoli,
ama a yiama. **32** Mii cua ki baa yini yaaba n tiegi ka, kali
ti tuonbiadi danba ke ban lebidi bi yama.” **33** Bi niba
den yedi Jan ŋoadikaaba leni tinba falisienba ya yaaba
kuli yen luo bu ñoabu ki go jaandi, ama a ya yaaba wani
nan di ki go ñu.” **34** Jesu den goa ki yedi ba: “Naani yi
baa fidi ki teni o pocaancalo danlinba n loli bu ñoabu
o pocaancalo n da ye leni ba ya yogunu bi? **35** A dana
kpendi ke bi baa cuo o pocaancalo ki ñani o bi siiga, laa
yogunu bi baa luo bu ñoabu.” **36** Jesu go den pua ba mi
kpanjama ki yedi: “Niloba kan padi li liadipanli ki ñani ki
cabijenga ki baa biini li liadikpeli. O ya tieni yeni o padi,
o padi li liadipanli ki go sua ya cabijenga n ñani yeni mo
kan ya naani leni li liadikpeli. **37** Niloba mo kan didi taa
duvenpaano ki piagi ki piagi ti dayuakpedi nni, o ya tieni
yeni, o duvenpaano baa puuni ki teni ti dayuadi n padi
duven n wuli, ti dayuadi yeni mo n bodi. **38** Tiladi ban
piagi duvenpaano ti dayuapandi nni. **39** Yua n ñuni ya
duven n kpeligi mo kan go ya bua ki ño ya duven n paani
kelima o baa yedi: 'Ya duven n kpeligi mani ki cie.'”

6 Mi fuodima daali dayenli Jesu n den tagi ki ki poandi
ŋalikama kuani nni, o ŋoadikaaba den jobidi ŋalikama
siandi ki nugi ki ŋmani. **2** Falisieninba bi tianba den yedi
ba: “Be n teni ke yi tiendi yaala n kua mi fuodima daali?”
3 Jesu den goa ki yedi ba: “Naani yii cogi Dafidi n den
tieni yaala mi koma n den cuo o, wani leni yaaba n den
ye leni o kuli yoo, **4** ke o kua U Tienu diegu nni ki taa
dupen bilikoa ki ŋmani, baa ke li kua nitoa kuli n ŋmani
dupen yeni li yaa tie kopadicianba yaaka? Ama Dafidi den

taa ki ŋmani ki teni yaaba n yegi leni o moko." **5** Jesu go den yedi ba: "O Joa Bijua n die mi fuodima daali." **6** Mi fuodima daali datoali Jesu den kua li balimaama bangima dieli nni ki bangi bi niba U Tienu maama. O joa den ye likani ke o jienu kuodi. **7** Li balimaama bangikaaba leni falisieninba den kpaagi Jesu ki baa le o ya baa paagi o mi fuodima daali, ke ban baa ban baa fidi ki kuli o leni yaala. **8** Jesu den bani ban bungi yaala ki yedi yua ya nu n kuodi: "Fii ki sedi siiga nne." O den fii ki sedi. **9** Jesu den yedi ba: "N buali yi naani li pia u sanu tin tieni yaala n ŋani bi yaala n bia mi fuodima daali, ki faabi o nilo bi, ki bolini o yo?" **10** O den diidi ki lindi bi kuli ki yedi: O joa yeni: "tandi a nuu." O den tandi u ke u paagi. **11** Bi pala den beni ŋali ke li pendi, ke bi juogi leni biyaba ban baa tieni Jesu yaala. **12** Laa yogunu Jesu den gedi li juali po ki baan jaandi. O den tieni ñamungu ki jaandi U Tienu. **13** Lan den fii ki fa o den yini o ŋoadikaaba, ki gandi bi siiga nni piiga n niba lie, ki yini ba bi tondiba. **14** Bi yela n tie na: Simono, Jesu n den yini yua Pieli leni o waalo Andile, leni Jaka leni Jan, leni Filipi leni Batelemi, **15** leni Matiyu leni Toma, leni Alife bijua Jaka leni Simono, ban den yi yua o yankuadaano, **16** leni Jaka bijua Jude, leni Judasa Isikalioto yua n den ti tua i janbi daano. **17** Jesu den jiidi li juali po leni ba, ki sedi u tialu po. O ŋoadikaaba toaba boncianla den ye li kani. Nitoaba moko den wuli ki ladi li kani, ki ñani Jedu nni kuli, leni Jelusalema, leni Tili leni Sidomi, ya dogu n baali mi ñincianma. Bi kuli den cua ki bua ki gbadi o maama, ki go bua wan paagi ba bi yiani po. **18** Mu cicibiadimu n den ye yaaba ya niinni ki

yagini bi yama moko den paagi. **19** Ku niligu siiga yua
kuli den moandi ki bua ki sii o kelima u paalu den ña o
niinni ki paagidi bikuli. **20** Lani Jesu den yaadi ki diidi o
ŋoadikaaba ki yedi: “Li pamanli ye leni yinba yaaba n tie
a luoda kelima U Tienu diema tie yi yaama. Li pamanli
ye leni yinba, mi koma n pia yaaba moala kelima yi baa
guo. **21** Li pamanli ye leni yinba yaaba n buudi moala
na, kelima yi baa ti ya laa. **22** Li pamanli ye leni yimo bi
niba ya nani yi, ki deli yi ki ñandi bi siiga, ki sugidi yi,
ki sengi yi nani ti bonjoagindi yeni kelima o Joa Bijua
yaapo. **23** Li ya tua yipo yeni ya daali, yin mangi mani yi
pala ki ya yugi ki ciini li pamanli po kelima ya panpaani n
bili yipo tanpoli po yaba. Kelima bi yaajanba moko den
tuuni bi sawalipuaba yene. **24** Ama fala baa ye leni yinba
a piada, kelima yi mali ki baa yi yemanma no. **25** Fala baa
ye leni yinba yaaba n pia ke li kandi moala na kelima
mi koma baa ti gbadi yi. Fala baa ye leni yinba yaaba n
laa ti laadi moala na, kelima yi pala baa ti boandi yin ya
mua ti ninsiidi. **26** Fala baa ye leni yi bi niba kuli ya ti
pagi yi, bi yaajanba moko den pagi bi sawalipua-faadanba
yene. **27** Yinba yaaba n cengi n maama, n yedi line: ya
bua mani yi yibalinba, ki ya tiendi yaala n ŋani yaaba
n nani yi po. **28** Ya gaaliti mani yaaba n solini yi ki ya
jaandi yaaba sugidi yi po. **29** Nilo ya pabi a kpianyendu
po, ŋan pegidi ki teni o une mo. Nilo ya fie a liadicianli,
ŋan da yie ke o kan ga a liaditediga mo. **30** Pa yua n mia
ŋa kuli. Nilo ya fie ŋa ŋan die yaala, da goa ki buali o la.
31 Yin ya tiendi bi niba po nani yin bua ban ya tiendi yipo
maama. **32** Yi ya bua yaaba n bua yi, bi baa pagi yi yeni

mo lede? Baa ti tuonbiadi danba moko bua yaaba n bua ba. **33** Yi ya ŋanbidi yaaba n ŋanbidi yipo yaapo, bi baa pagi yi yeni mo lede? Ti tuonbiadi danba moko tiendi yene. **34** Yi ya ledi yin daani ke yaaba n baa goa ki pa yi yi ligi, bi baa pagi yi yeni mo lede? Ti tuobiadanba moko ledi bi tuonbia-danlieba bi ligi, ke ban goa ki pa ba. **35** Ama yin ya bua mani yi yibalinba, ya ŋanbidi mani bi niba po, ki ya ledi ba ki da daani ke yi baa goa ki ga bi kani liba. Yeni yi panpaani baa yaba, yi baa tie U Tienu yua n ye ŋali tanpolijoma bila, kelima wani, o ŋanbidi bi ŋanwaadanba leni bi nibiadiba kuli po. **36** Yin ya tiendi mani mi ŋanma nani yi Baa moko n tiendi mi ŋanma maama yeni. **37** Yin da ja mani ti buudi ke U Tieni n da ti jia leni yimo ti buudi. Yin da bu ki cuo oba ke ban da bu ki cuo yimo. Lani bi kan jia ki bili yimo ya cuonu. Ya tiendi mani yi nisaalilieba po sugili bi tagili po, Lani bi baa tieni yimo yaapo sugili yi ya tagili po. **38** Ya puuni mani, lani bi baa puuni yimo ki bigidi yipo bonŋanla, ki ñiigi ki yegini ki kuodi ŋali lan cuudi. Bi baa taa yin bigidi nitoaba po leni ya bonbiigikaala, ki biigi yimo yaapo." **39** Jesu den pua ba mi kpanjama ki yedi: "Naani o juamo baa fidi ki dadi o juana bii? Bani niba lie yeni kuli kan baa ku buogu nnii? **40** O ŋoadikoa ki cie o canbaa, ama ya ŋoadikoa n bangi ki gbeni, o baa naani leni o canbaa. **41** Be yaapo ke a nua ya muagu n ye a lielo nunbu nni, ki naa nua ya dajengu n ye a yaabu nni? **42** Liga lede ke a baa yedi a kpiilo: 'N kpiilo, cedi min ñani ya muagu n ye a nunbu nni,' fini yua n ki nua ya dajengu n duogi a yaabu nni? Fini pala lie daano, ŋan kpa ñani ya dajengu n

duogi a ya nunbu nni, lane a baa fidi ki la bonŋanla ŋan baa ñandi ya muagu n ye a lielo yaabu nni maama. **43** Tiŋanbu kan luoni ya bonluonkaala n ki ŋani. Ya tibu n ki ŋani mo kan luoni ya bonluonkaala n ŋani. **44** Bi bandi tibu kuli kelima bu bonluonkaala poe. Bi kan sobidi a kankana ku konkongu po, bi kan go sobidi i cabi bu kpatanluanbu po. **45** O niŋamo ñandi o pali bonŋanla nni yaala n ŋani, o nibiado mo ñandi o bonbiadila nni yaala n bia, kelima o nilo maadi yaala n gbie o pali nne. **46** Be n teni ke yi yii nni: 'O Diedo, o Diedo,' ki naa tiendi min yedi yaala? **47** N baa waani yi yua n cua n kani ki gbadi n maama ki tieni min yedi yaala kuli n naani leni yua. **48** O tie nani ya nilo n den bua ki maa li dieli. O den gbiidi ŋali ke li ñuagi ki pundi ku tangu, ki pu li tanpuuli ku yaapo ki maa o dieli. Li ñingocianli n den cua ki puubi ki tugi li dieli yeni, maa den fidi ki ŋmiagi li kelima li den maa ku tangu po. **49** Ama yua n gbadi n maama ki naa tieni man yedi yaala, omo tie nani ya nilo n maa li dieli ki naa kpa gbiidi ki pu li tanpuuli, ama ki pu ku tanbiigu po. Li ñingocianli n den puubi ki tugi li ya yogunu liga, li den baa. Li diali yeni mudima den bia."

7 Jesu n den maadi ya niba n maadi opo ya maama n tie na kuli ki gbeni, o den kua Kapenayuma dogu nni. **2** Mintela kobiga yudaano yendo den ye ki pia o naacemo ke o tie opo numoano, ke o yia ŋali ki bua ki kpe. **3** O yudaano yeni n den gbadi ke bi maadi Jesu maama, o den soani Jufinba nukpeliba bi tianba o kani ke ban mia o wan cua ki faabi o naacemo. **4** Bi den pundi Jesu kani ki mia o ki moandi wan da yie ki yedi: "O joa yeni pundi

ŋan ŋanbi opo, **5** kelima o bua ti buolu. Wani n maa tipo
li balimaama bangima dieli." **6** Jesu den yegi leni ba ki
caa. Wan den kuli a minteela yudaano diegu, o den tuogi
wan den soani o danlinba yaaba o kani ke ban yedi o: "N
daano, da coagi a yuli, mii pundi ŋan kua n dieli nni. **7**
Lanyaapo moko n teni ke mii sua ke li pundi min cua
a kani mini nba. Maadi a maama bebe, n naacemo baa
paagi. **8** Mini yua ke nitoaba die nni, n moko pia min
die ya minteela. n yen yedi one: 'Gedi,' wan gedi, ki yedi
o yua mo: 'Cua na,' wan cua. N yen yedi n naacemo:
'Tieni line,' wan tieni." **9** Jesu n den gbadi laa maama, li
den tie opo bonlidinkaala, de ki mangi o. O den jigidi ki
yedi ya niligu n ŋua o: "N waani yi ke baa Isalele yaaba
siiga, n daa laa ya dandancianli n yene buolu." **10** Wan
den soani yaaba n den lebidi ki pundi denpo, bi den sua
ke ya naacemo n bi yia yeni pia laafia. **11** Lani n pendi
Jesu den gedi Nayina dogu. O ŋoadikaaba leni nigocianli
den yegi leni o. **12** Jesu n den nagini u dogu bilinciamu
buliñoajabu, o den tuogi yaaba n ñani lienni ki tugi o
kpiemo ki baan piini. Yua n kpe yeni den tie o naa tugu
nni bonjayenyenga, ke o naa mo tie kpepuoli. U dogu
yaaba boncianla den yegi leni o. **13** O Diedo n den laa
o, mi niŋima den cuo o opo ke o yedi: "Da buudi." **14** O
den nagini ki sii ku tinkpikpagu. Yaaba n tugi den sedi.
O den yedi: "O jawaalo na, n yedi a: 'Fii.'" **15** Lani yua
kpe yeni den fii ki kali ki maadi. Jesu den teni o o naa.
16 Li fangicianli den cuo laa niba kuli, bi den kpiagidi
U Tienu ki tua: "O sawalipuaciamo fii ti siiga. U Tienu
goandi o nibuolu." **17** Jesu n den tieni yaala yeni kuli ya

maama den yadi Jude nni leni ya tinmu n lindi kuli. **18** Jan ŋoadikaaba den togidi o laa bonla kuli. **19** O den yini bi siiga ŋoadikaaba lie ki soani ba Jesu kani, ke ban yedi o: “Naani a tie yua n den baa cua bi, bi ti da go baa guudi nitoa yo?” **20** Bi jaba yeni n den pundi Jesu kani bi den yedi o: “Jan Batisi n soani ti a kani ke tin buali a fini n ya tie tin gu yua ya cuama bi, bi ke ti da go ya baa daani nitoa yo?” **21** Lanyogunu Jesu den paagi a yiama leni a tadima leni mu cicibiadimu n die yaaba kuli boncianla, ki go noadi a juama moko boncianla. **22** O den goa ki yedi Jan tondiba: “Guani mani ki ban togidi Jan yin gba ki go nua yaala: A juama noadi, a waba cuoni, a gbaada ŋanbidi, a woma gba, bi tinkpiba fiidi a luoda mo gba o laabaaliŋamo. **23** Li pamanli ye leni min kaa tie yua yaapo tingbali bonla.” **24** Jan tondiba n den ñani Jesu kani ya yogunu, o den maadi ku niligu Jan maama ki yedi: “Yi den gedi mi fanpienma po ki ban laa be? Yua n tie nani u faalu n liebi ya ñinmuagu bi? **25** To, yi nan den gedi ki ban laa be? Yua n bobi ti tiaŋandi bi? Diidi ki le mani yaaba n yie ti tiaŋandi wani ye bi badicianba diedi nni. **26** Yi nan den li gedi ki baa le be? O sawalipualo bi? Yeni de, ama n waani yi ke yin ban laa yua cie ba sawalipualo. **27** Wani yaapo yo ke li diani ki yedi: 'Diidi, n soani n tondo a liiga, ke wan ŋanbi a sanu.' **28** N go yedi yi ke pua n mali yua kuli, yua n cie Jan ki ye. Ama yua n wa ki cie bi kuli U Tienu diema nni, wani n yaba ki cie o. **29** Ya niba n den cengi o kuli leni bi lubigaaba kuli den saa U Tienu po moamoani ki cedi ke Jan batisi ba. **30** Ama Falisieninba leni li balimaama bangikaaba n den yie ke Jan kan batisi

ba yeni, bi den yie U Tienu n den jagi ki bili bipo yaala.”
31 Jesu den pugini ki yedi: “N baa nandi moala na nuba
leni be? Bi naani leni be? **32** Bi naani leni ya bila n ka ki
daaga nni ki yi bi yaba ki tua: 'Ti piebi yipo mu yelimu,
ke yii jeli ki ciaga. Ti yiini yipo i kuyani, yi naa buudi.' **33**
Kelima Jan Batisi cua, waa di jiema, waa ñu duven mo, ke
yi tua: 'O pia ki cicibiadiga.' **34** O Joa Bijua mo cua ki di ki
go ñu ke yi tua: 'Diidi ki le, O tie jiejiedo leni dañolo, ki
ti bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli ya danli.' **35**
Yaaba n tuo U Tienu yanfuoma kuli saa i moamoani ke mi
tiegi.” **36** Falisieninba siiga yendo den yini Jesu wan je
leni o. Jesu den kua o diegu nni ki kali u saajekaanu kani.
37 O pua den ye u dogu nni ke o tagu bia. Wan den bandi
ke Jesu ye Falisieni yeni deni ki di, o den taa ya tanli n yi
alibati ya buteliga ke gbie leni tulale, **38** ki cua ki sedi
Jesu puoli po o taana kani ke o kpaagi li bonkalikaala po.
O pua yeni den buudi ke o ninsiidi cuudi ki soangi Jesu
taana ke o duuni a leni o yudi ki waliti a ki suogi a tulale.
39 Ya falisieni n den yini Jesu n den laa lani, o den yedi o
yama nni: “One ya bi tie sawalipualo moamoani o bi baa
bandi ya pua n sii o na n tie yua, leni o tagu n tie maama,
ke o tie tagibiadu daano.” **40** Lani Jesu den yedi Falisieni
yeni: “Simono, n pia mi maama ki baa maadi a,” Simono
den goa ki yedi o: “Canbaa, maadi.” **41** Jesu den yedi o: “O
pandinlo den ye ki pia pandanba lie. One den kubi opo
kujapiena kobi muu, o lielo mo kujapiena piimuu. **42** Ban
kaa den pia liba ki baa pa, o den cabi bani niba lie yeni
kuli bi pana. Bani niba lie yeni siiga, ŋme baa bua o ki cie
o yua?” **43** Simono den goa ki yedi o: “N tama wan cabi

yua ke o panli yaba ki cie yene." Jesu den yedi o: "A saa i moamoani." **44** Lani o den gbegi ki diidi o pua yeni ki go yedi Simono: "A laa o pua na? Min kua a dieli nni, ŋaa puni nni ñima ke n nigidi n taana, ama wani, o nigidi n taana leni o ninsiidi ki go duuni a leni o yudi. **45** Haa gobini nni leni mi buama, ama wani, ŋali min kua, o li waliti n taana yo, waa cedi. **46** Haa wuli n yuli po kpama, ama wani, o suogi n taana leni tulale yua ya dunga n pa. **47** Lanyaapo n yedi a ke wan bua nni boncianla yeni doagidi ke o baa sugili o tuonbiadi yaadi n yaba po. Yua n baa sugili ya tuonbiadi n wa po mo bua waamu bebe." **48** O den yedi o pua mo: "A baa a tuonbiadi sugili." **49** Yaaba n den taani ki di leni o den maliti bi pala nni: "One tie ŋme ki puuni sugili ti tuonbiadi po?" **50** Jesu go den yedi o pua yeni: "A dandanli faabi a, fii ki ya caa leni mi yanduanma."

8 Ya dana n ŋoa Jesu den goagoadi i dociami leni i dowaali nni kuli, ki kpaani ki wangi U Tienu diema laabaaliŋamo. Bi piiga n niliediba den yegi leni o. **2** Bi potianba, mu cicibiadimu n den kpa ye yaaba ya niinni leni yaaba n den pia yiantoe ke Jesu paagi ba kuli, den cangi o. Bi siiga poyendo den yi Maliyama Magidala yua, cicibiadimu lele n den ñani yua ya niinni. **3** One jana, o bado Elodo ligikubilo Alikusa pua, one mo susana, leni potoaba boncianla, yaaba n den ñandi bi piama nni ki todi Jesu leni o ŋoadikaaba yema nni. **4** Bi niba boncianla den ña i dogi kuli nni ki kpendi Jesu kani. Ku niligu n den taani boncianla, o den pua mi naa kpanjama: **5** "O kpakpaalo den ñani ki baa pagi o bonbuoli. Wan den pagini, i tiami

den baa u sankunu. Bi den ŋma yi ke ti bonyugiditi mo dini yi. **6** I tiami mo den baa ki tancaliga po. Yin den pudi, yi den kuodi, kelima yii den pia soangima. **7** Yi tiami mo den baa ti konkondi nni. Ti konkondi den taani ki fii leni yi ki dini yi. **8** I tiami mo den baa ki tinŋanga nni ki kpedi ki loni bonbiyenbu kuli kobiga kobiga." Jesu n den maadi lankuli o den kpaani: "Yua n pia a tuba ki baa gbadi, wan gbadi." **9** O ŋoadikaaba den buali o laa kpanjama bundima. **10** O den goa ki yedi ba: "Bi puni yinba yin bandi U Tienu diema bondoaginkaala, ama nitoaba po, n maadi leni ba mi kpanjama ke ban ya nua leni bi nuni ki nan da le liba, ki ya cengi leni bi tuba ki nan da faami liba. **11** Cengi mani mi kpanjama yeni bundima. Yi bonbuoli tie U Tienu maama. **12** Yaaba n tie nani u sankunu tinga yeni tie yaaba n gba U Tienu maama ke Sutaani cua ki ñani ma bi pala nni, ke ban da daani ki baa mi tindima. **13** Yaaba n tie nani ki tancaliga yeni tie yaaba n gbadi mi maama ki ga ma lanyogunu leni li pamanli. Ama baa pia jiimoani, bi daani u yogunu waamu bebe po ama mi tulinma ya cua ya yogunu, kali ban ŋa li dandanli. **14** Ya bonbi n baa ti konkondi nni tie yaaba n gbadi mi maama, ama bi ya suagi liiga, bi cedi ke bi yema yanyagidi leni ŋalimani leni mi yemanma yankuali dini laa maama, ke bi bonluonkaala liba kuli ki beni. **15** Ya bonbi n baa ki tinŋanga nni mo tie yaaba n gbadi mi maama ki ga ma ya pala n tiegi ki ŋani nni ki kpaagi mi po ki kubi ma bonŋanla, ki juuni ki ban loni li bonluonkaala. **16** Niloba kan cuoni ki fidisanga ki taa li sancianli ki ŋoagini ga, yaaka ki kubini ga u duanu tiipo,

kali wan tuani ga u fidisantuankaanu, ke yaaba n kua li dieli nni n ya nua mi yenma. **17** Liba kuli ki ye ki wuo ki kan wuodi. Liba kuli ki ye ki duagi ki kan doagidi bi niba n bandi. **18** Lanyaapo yin fangi mani yi yula leni yin cengi maama, kelima bi baa pa ki pugini yua n pia, ama yua n ki pia wani, bi baa ga o kani baa wan nua ke o pia yaala." **19** Jesu naa leni o waamu den cua ki baa le o ki naa fidi ki pundi o kani kelima bi niba n yabi maama. **20** Bi niba den yedi Jesu: "A naa leni a waamu se niini po ki bua ki le ŋa." **21** Jesu den goa ki yedi: "N naa leni n waamu tie yaaba n cengi U Tienu maama ki tiendi man yedi yaala." **22** Danyenli Jesu leni o ŋoadikaaba den kua ku ñinbiagu ke o yedi ba: "Tin duodi mani ki gedi nepo ya boanjaali." Bi den fii ki caa. **23** Ban den ye ku ñinbiagu nni ki pegidi ki caa ya yogunu, Jesu den guani. Ku faabiadigu den kua mi ñincianma nni, ke mi ñima bua ki gbie ku ñinbiagu, ke li bia bipo. **24** Bi den nagini ki fundi Jesu ki yedi o: "Canbaa, canbaa ti bia." O den fundi ki maadi leni ku faaligu leni ñinguonpaala leni li bali ke li kuli duani suo. **25** O den yedi o ŋoadikaaba yi dandana ye le?" Ti jawaandi leni li pakili den cuo ba ke bi yedi bi yaba: "One wani daa, o tie ŋme ki maadi ba ku faaligu leni mi ñima ke li kuli tuo ki tieni wan yedi yaala? **26** Bi den duodi mi ñincianma ki pundi Jelasa dogu tinbianu yu n tiegi Galile. **27** Jesu n den ñani ku ñinbiagu nni ki se li wali po, u dogu nni nilo, mu cicibiadimu n den ye yua ya niinni den cua ki tuogi o. Li den waagi ke o joa yeni ki go yie tiadi. Waa go den ye diedi nni, o ji den ye a kakula nne. **28** Wan den laa Jesu o den tiani, ki gbaani o nintuali ki kpaani

boncianla: “Be n ye mini leni fini siiga, Jesu, U Tienu yua
n ye ŋali tanpolijoma Bijua? N mia ŋa ŋan da faligi nni.”
29 O den yedi yeni kelima Jesu den yedi ki cicibiadiga kan
ña o niinni, kani yaaga n den die o ke li waagi. Bi den luo
o i kuseseli ki kpaagi o ti kukpaadi ki gu o, ama o den
yen cenli li bonlolikaala ke ki cicibiadiga caani o li fuali
po. **30** Jesu den buali o: “A yi lede?” O den goa ki yedi
o: “Ku niligu.” O den yedi yeni kelima mu cicibiadimu
boncianla den kua ki ye o niinni. **31** Mu den miadi Jesu ke
wan da yedi mun gedi u kulu nni. **(Abyssos g12)** **32** Li den
sua ke u dokuliciamu ye li juali po ki gbi i moajiini. Mu
cicibiadimu den mia Jesu wan pa ba u sanu mun kua i
duoli yeni niinni, ke o puni mu. **33** Lani mu cicibiadimu
den ñani o joa yeni niinni ki ban kua i duoli nni, ke u
dokulu kuli digi ki jiidi ki baa mi ñincianma nni ki bodi.
34 Yaaba n kpaaba n den laa yaala n tieni, bi den soani
sani ki ban waani li laabaalo u dogu nni leni i tinkundogi
nni. **35** Bi niba den ñani ki gedi ki baan le yaala n tieni. Bi
den pundi Jesu kani ki laa mu cicibiadimu n den ñani ya
joa ya niinni yeni, ke o ka Jesu taana kani ki yie ti tiadi ki
go pia o yama ke ti jawaandi cuo ba. **36** Yaaba n laa yaala
n tieni kuli den togidi lan tieni maama ke mu cicibiadimu
n den ye yua ya niinni paagi. **37** Lani Jelasa yaaba leni u
tinkundogu nni yaaba kuli den taani ki mia Jesu ke wan
bi kani kelima ti jawaanciandi den cuo ba. Jesu den kua
ku ñinbiagu nni ki baa gua ki duodi. **38** Mu cicibiadimu n
ñani yua ya niinni den miadi Jesu ke wan cedi wan ya ye
leni o. Ama Jesu den cabi o ki yedi o: **39** “Lebidi ki guani a
denpo ki ban togidi U Tienu n tieni apo yaala kuli.” O den

gedi ki ban wangi u dogu nni kuli Jesu n tieni opo yaala.
40 Jesu n den duodi ki pundi napo ya jaali ya yogunu, ku
niligu den biali o kelima bi den gu o. **41** Ban den yi yua
Jayilusa ke o tie li balimaama bangidieli yudaano den cua
ki gbaani Jesu taana kani ki mia o wan cua o deni, **42**
kelima o den pia bonpoyenyenga yua n pia nani piiga n
bina lie ke o yia ki bua ki kpe. Jesu n den caa, ku niligu
den miabi o. **43** O pua den ye li kani ke o soama wuliti
kaa se ŋali piiga n bina lie, o den biani o piama kuli a
logitola kani, oba kuli ki den fidi ki paagi o. **44** O den cua
ki nagini Jesu puoli po ki sii o liadicuadi. Lanyogunu o
soañakaama den sedi. **45** Jesu den yedi: "Hme n sii nni?"
Bi kuli n den nia ke oba ki sii o, Pieli den yedi: "Canbaa,
ku niligu lindi a ki miabi a." **46** Jesu den goa ki yedi: "O
nilo sii nni, kelima n bandi ke u paalu soani tuonliba." **47**
O pua yeni den sua ke waa wuo, o den cua ki digibi ki
gbaani Jesu nintuali ki waani bi niba kuli wan bi sii o
yaala yaapo, ki go waani ke lanyogunu liga o paagi. **48**
Jesu den yedi: "N bisalo a dandanli paagi a gedi leni mi
yanduanma." **49** Jesu n den maadi ya yogunu, o nilo den
ñani li balimaama bangima dieli yudaano denpo ki cua bi
kani ki yedi: "A bisalo yeni, waa ye da go coagini canbaa."
50 Jesu n den gbadi lani o den yedi li balimaama bangima
dieli yudaano: "Da jie liba, daani bebe, o baa paagi." **51**
Jesu n den pundi o joa yeni deni, waa den tuo nitoa kuli n
yegi leni o ki kua, kali Pieli leni Jan leni Jaka leni ki biga
yeni baa leni o naa. **52** Bi niba kuli den buudi buudi opo i
kumoe. Jesu den yedi: "Da buudi mani, waa kpe ka, o goa
yo." **53** Bi den laa o ti laadi ki ñuadi o kelima bi bani ke o

kpe. **54** Jesu den cuo ki biga nuu ki kpaani: “Ki biga, fii.”
55 O naano den goa ki kua o niinni ke o fii lan yogunu
liga. Jesu den yedi ba ban pa o wan je. **56** Li pakili den cuo
ki biga danba. Jesu den ke ban da maadi niliba kuli yaala
n tieni.

9 Jesu den yini ki taani bi piiga n niliediba ki puni ba
u paalu leni li bali ban ya paani mu cicibiadimu kuli ki
go paagidi bi niba ban yia ya yianbuoli kuli. **2** O den
soani ba ke ban ya wangi U Tienu diema maama, ki go
ya paagidi a yiama moko. **3** O den yedi ba: “Yin da taa
liba li sancenli po, baa gbiamu, baa sancenboagili, baa
jiema, baa ligi, ki da taa liada lie mo. **4** Yin kua ya diegu
nni kuli, yin ya ye lankani ŋali yin baa fii. **5** Bi yaa tuo
ki ga yi cangu naankani kuli, yi ya ña laa dogu nni ya
yogunu, yin kpia ba yi taatama, lan tua seedi bi yiema
po.” **6** Lani bi ŋoadikaaba den fii ki gedi ki goagoadi i
dowaali nni ki wangi o laabaaliŋamo, ki paagidi a yiama i
kaani kuli. **7** Elodo yua n den die Galile diema den gbadi
yaala n tieni kuli, o yama den lengidi kelima bi tianba
den tua ke Jan Batisi fii bi tinkpiba siiga, **8** bine mo n ya
tua ke o sawalipualo Elia n go doagidi o yuli, bine mo
ke bi sawalipuaba siiga yendo n fii bi tinkpiba siiga. **9**
Wani Elodo mo den tua: “N den teni ke bi jia Jan yuli,
Lanwani min gba ke bi maadi yua yaapo li naabonla kuli
tie ŋme?” O den moandi ki baa la o. **10** Jesu tondiba den
guani o kani ki togidi o ban tieni yaala kuli. Lani o den
taaba bi bebe ke bi gedi Batisayida dogu kunu po. **11** A
nigola den bandi ki ŋoadi o. Jesu den biali ba, ki waani ba
U Tienu diema maama ki go paagi yaaba n ki pa. **12** Ki

yenga n den bua ki kua, bi piiga n niliediba den nagini
Jesu kani ki yedi o: “Cabi ku niligu ban yadi ki gedi ya
dobila leni ya koajaana n kuu, ki ban baa u duankaanu
leni li bonjekaala, kelima tin ye naani ne tie fuali.” **13**
Jesu den yedi ba: “Pa ba mani yiba ban je.” Bi den goa
yedi: “Tii pia liba kali dupen bonbimuu, leni jami lie, li
yaa tie ke ti baa gedi ki ban da li bonjekaala ya niligu n
tie na po yaaka.” **14** Kelima bi jaba bebe den bua ki pundi
tudamuu. Jesu den yedi o ŋoadi kaaba: “Teni mani ban
boagidi nani niba piimuu muu yeni, ki kali caga caga.” **15**
Bi den tieni yeni ki kaani bi niba kuli. **16** Jesu den taa
bi dupenmuudiba leni i janliedi yeni, ki yaadi ki noanli
tanpoli ki jaandi ki seligi la. Lani o den cabidi cabidi ki
teni o ŋoadikaaba ban boagidi ku niligu. **17** Yua kuli den
dini ki guo. Bi den wodi ban dini ki sieni yaala ki gbieni
piiga n baabuodi lie leni a boncaba. **18** Dayenli Jesu den
piadi ki jaandi ke o ŋoadikaaba bebe den ye leni o. O den
buali ba: “A nigola tua ke n tie ŋme?” **19** Bi den goa ki yedi
o: “Boncianla tua ke a tie Jan Batisi, bine Elia, bine mo ke
bi sawalipuaba siiga nni yendo n fii bi tinkpiba siiga.” **20**
O den yedi ba: “Yi mo te, yi mo nan yedi ke n tie ŋme
yo? “Pieli den goa ki yedi o: “A tie UTienu n Gandi yua.”
21 Jesu den maadi leni li bali ki yedi ke ban da waani la
niloba kuli. **22** O go den yedi ke li tie tiladi o Ja Bijua n la
fala boncianla, ke Jufinba nikpeliba leni bi Kopadicianba
yudanba leni leni li balimaama bangikaaba n yie o, ki kpa
o. Ama ke li dataali daali o baa fii bi tinkpiba siiga. **23**
Lani Jesu den yedi bi niba kuli: “Yua n bua ki ya ŋua nni
kuli, wan yie o yuli, ki bugi o dapoanpoanli daali kuli ki

nan ya ŋua nni. **24** Kelima yua n bua ki ga miali kuli o baa
biani li, ama yua n baa biani o miali kelima mini yaapo
kuli baa faabi li. **25** O nilo ya ba ki diedi ŋanduna kuli ke o
miali nan bodi, bi ki bolini o yuli, li baa ŋanbi o po be? **26**
Yua n jie i fe mini leni n maama kuli po, o Ja Bijua moko
baa ti jie opo i fe o ya cua leni o kpiagidi leni Baa yaa
kpiagidi ki yegi leni yaa malekinba n gagidi. **27** N waani yi
moamoani, yaaba n ye nakanba, bi tianba kan kpe kaa laa
UTienu diema." **28** Jesu n den maadi la maama ke dana
nii pendi, o den taa Pieli leni Jan leni Jaka ki doni li juali
po ki baa jaandi. **29** Wan den jaandi ya gogunu, o nunga n
naani maama den lebidi, o tiayiekaadi moko den lebidi ki
pendi ŋali ki ñuliti. **30** Jaba lie den maadi leni o. Li den tie,
Musa leni Elia, ke bi doagidi bi yula ke, **31** tanpoli kpiagidi
lindi ba, ke bi maadi leni Jesu wan baa kpe ya kuuma
jelusalema nni po. **32** Mi guama den bgadi Pieli leni o
lieba, ama bi den yie mi guama pokilaa Jesu kpiagidi leni
ya jaliediba n se leni o. **33** Bi jaba yeni n den baa ña Jesu
kani ya yogunu, Pieli den yedi o: "Canbaa, li ŋani tin
ya ye ne. Tin tieni diena taa, fini yenli, Musa yenli, Elia
mo yenli." Waa den bani wan maadi yaala. **34** Wan den
maadi yeni ya yogunu, ku tawaligun den jiidi ki libini
ba. Bi ŋoadikaaba n den laa ke bi kua kutawaligu nni, ti
jawaandi den cuo ba. **35** U nialu den maadi kutawaligu
nni ki yedi: "one n tie n Bijua, min gandi yua, cengi mami
o." **36** U nialu yeni n den maadi ki gbeni, bi sua ke Jesu ye
o bebe. Bi ŋoadikaaba den muubi bi ñoana, baa togidi oba
laa yogunu ban la yaala. **37** Lan den fii ki fa, bi den jiidsi
li juali po, ya niligu n yaba den tuogi Jesu. **38** O ja den

kpaani ku nikigu siiga ki yeddi: “canbaa, n mia ŋa ŋan diidi npo n bi jua na, kelima o tie n bonjajenjenga. **39** Ki cicibiadiga n fii opo ya yogunu kuli, lanyogunu liga o yen kuudi, kan yaa digin o leni u paalu kikpalini o leni ti ŋminsanpunpudi ki faligidi o. Ki ñama o niinni pa opo. **40** N bi mia a ŋoadikaaba ke ban deli ki ñani ga o kani, ke baa fidi.” **41** Jesu den goa ki yedi: “Yinba, yaa nibuolu n luo li dandan ki go bia, n baa taa ki ye leni yi ki go juuni yipo ki pundi u laa yogunu? Cuani a bijua na.” **42** Ki biga n den nagini Jesu kani ya yogunu, ki cicibiadiga den guli o ki go digini o leni u paalu. Jesu den funi leni ga, ki paagi ki biga, ki teni o o baa. **43** U Tienu kpiagidi leni o paaciamu den paki yaaba n ye li kani kuli. Bi niba kuli n den laa Jesu n tieni yaala kuli ke li fangicianli leni li pakili cuo ba, o den yedi o ŋoadikaaba: **44** “Yinba, yin diadi mani yi tuba ki cengi mi naa maama bonŋanla: Bi niba baa janbi o Ja Bijuaki teni o bi nisaaliba nuu nni.” **45** Ama bi ŋoadikaaba ki den ga laa maama n bua ki yedi yaala. Li den duagi bipo ke ban da ga ma. Bi den jie, baa buali Jesu lipo. **46** Mi niama den fii bi ŋoadikaaba siiga, ke ban bandi bi siiga yua n tugi li yuli. **47** Jesu den bandi ban maliti yaala bi pala nni, ki taa ki biwaaga ki sieni o o kani **48** ki yedi ba: “yua n ga ki naa biga n yeli nni ga mini nba yo, yua n ga mini mo, o ga yua n soani nni. Yi siiga yua n wa ki cie yikuli, wani n tugi li yuli.” **49** Jan den yedi: “Canbaa, ti den la ya ja n deli mu cicibiadimu a yeli nni ke ti yie opo, kelima waa taani leni ti ki ŋua ŋa.” **50** Jesu den goa ki yedi o: “Da go yie mani opo ke wan da go tieni la, kelima yua n kaa yie yipo kuli taa yi po.” **51** U

yogunu n den nagini ke U Tienu baa ñani Jesu ŋanduna nni ki duoni o tanpoli, Jesu den jagi ki bili ke o baa gedi jelusalema. **52** O den soani bi tondiba ke bi kua o liiga. bi den gedi ki ban kua Samali doyendu nni ki baa lingi o po ku candiegu. **53** Ama baa den tuo Jesu cangu, kelima wan caa jelusalema yeni yaapo. **54** O ŋoadikaaba Jaka leni Jan n den laa lani bi den yedi: “Ti Daano, a bua tin yedi mi fantama n ña tanpoli po ki bolini ba bi?” **55** Jesu den jigidi ki noanli ba ki funi leni ba. kelima o Ja Bijua naa cua ki baa bolini bi nisaali miana ka, ama ki faabi ba yo. **56** Bi den suagi liiga ki gedi dotogu. **57** Ban ye u sanu nni o nilo den yedi Jesu: “N baa ŋua ŋa ŋan caa naani kuli.” **58** Jesu den goa ki yedi: “I coli pia i fali, ti bonyugiditi mo pia ti tediti, ama o Ja Bijua wani naa pia wan baa dua naani.” **59** Jesu den yedi nitoa mo: “ŋoadi nni.” o den goa ki yedi o: “N Daano, pa nni min da kpa gedi ki ban piini n baa no.” **60** Jesu den yedi o: “Cedi bi tinkpiba n piini bi tinkpiba, ama fini, gedi ki ban ya wangi U Tienu maama.” **61** Nitoa go den yedi o: “N Daano, n baa ŋoadi a, ama pa nni min ŋda kpa gedi ki ban cabi n denpo yaaba.” **62** Jesu go den yedi o: “Yua n mubini ku naayaligu ki baa ya ko, ki go gbegidi ki nua puoli, waa dagidi U Tienu diema po.”

10 Lani yaa puoli o Diedo go den gandi ŋuadikaaba pilele n bilie ki soani ba niba lielie ke bi kua o liiga, ki gedi wani oba n den baa gedi ya dogi leni ya kaani kuli. **2** O den yedi ba: “U jetaagu yaba ama bi tuonsoanba nan wa. Lawani yin mia mani u jetaagu Diedo wan soani bi tuonsoanba o jetaagu po. **3** Gedi mani! Diidi ki le, n soani yi nani a pebila yeni i fuasangbanli siiga. **4** Yin da taa

mani ligiboagili, baa sancenboagili, baa cacaadi, ki da sedi u sanu nni ki fuondi oba. **5** Yin kua ya diegu nni kuli, kpa fuondi mani ki yedi: “mi yanduanma n yaa ye ku naa diegu nni.” **6** Yua n bua mi yanduama ya ye lienni, yin gaali o ya yanduanma yeni baa ye leni o. Yua n bua mi yanduanma yeni yaa ye li kani mo, yi gaali n guani yi ya kani. **7** Yin ya ye laa diegu nni ki di ki go ñu ban puuni yi yaala kuli, kelima o tuonsoanlo pundi ki baa o panpaani. Yin da ña diegu nni ki tuadi dietoagu. **8** Yin kua ya dogu nni ke bi ga yi cangu kuli, yin je mani ban puni yi yaala, **9** ki paagi ya yiama n ye likani ki yedi ba: 'UTienu diema nagini yi kani.' **10** Ama yin kua yaa dogu nni ke baa ga yi cangu kuli, yin ña ki sedi bi sani nni ki yedi: ' **11** Ti kpia baa yi dogu tama yaama n tabini yi taana yeni. Ama yin bandi boŋanla ke U Tienu diema nagini.'” **12** Jesu den pugini ki yedi o ŋoadikaaba: “n yedi ke ti buudi daali, Sodoma ya buudi kaa bia ki pundi laa dogu yaaba buudi. **13** Fala baa ye leni fini Kolasini dogu. Fala baa ye leni fini Betisayida dogu, kelima ya bancianma n tieni a niini ne ya den den tieni ŋali yogu Tili leni Sidoni dogi nni, bi den baa laa li paboanli tiadi leni mi fantanpiema ki lebidi bi yama. **14** Lanyaapo, ti buudi daali Tili leni Sidoni dogi ya fala kan yaa bia ki pundi yi ya fala. **15** Fini, Kapenayuma dogu moko, a tama ke a baa fiini a yuli ŋali tanpoli po bi? Aa a, bi baa jiini a ŋali bi tinkpiba diema.” **(Hadēs g86)** **16** Jesu go den yedi o ŋoadikaaba: “Yua n cengi yi maama cengi n yaama, yua n yie yi mo yie mini, yua n yie mini mo yie yua n soani nni.” **17** Hoadikaaba piilele n bilie yeni den guani Jesu kani leni li pamanli ki yedi: “Ti Daano, baa

mu cicibiadimu moko tuodi ti maama a yeli nni.” **18** Jesu
den yedi ba: “N den la Sutaani ñani tanpoli ki peli nani
mi tañigima yeni ki baa. **19** N puni yi u paalu ke yi baa fidi
ki ya ŋmaadi i we leni i nami, ki ya paani yibali paciamu
kuli. Liba kuli kan fidi ki tieni yi yaala n bia. **20** Baa yeni,
yin da mangi mani yi pala kelima mu cicibiadimu tuo yi
maama, ama yin mangi mani yi pala kelima bi diani yi
yela tanpoli po.” **21** Lanyogunu liga o U Tienu Fuoma
Yua den teni Jesu pali mangi ŋali boncianla ke o yedi:
“Baa, fini yua n tie tanpoli leni ki tinga kuli Diedo, n
pagi a kelima a doagini li naa bonla bi yanfodanba leni
bi nunfandanba kuli po, ki doagidi la yaaba n tie nani a
biwaala yeni yaapo. Yeni de, Baa, li tie yeni kelima li ŋua
a yanjagiŋanli.” **22** Jesu den pugini ki yedi: “N Baa puni
nni li bonla kuli bali. Oba kuli ki bani Bijua n tie yua kali
Baa bebe, oba kuli mo ki bani Baa n tie yua kali Bijua
leni wani Bijua n bua ki doagidi o yua yaapo.” **23** Lani
Jesu den jigidi ki noanli o ŋoadikaaba ki maadi leni bani
bebe ki yedi: “Li pamanli ye leni yi kelima yin laa yaala
po. **24** Kelima n yedi yi ke bi sawalipuaba leni bi badiba
boncianla den bua ki le yin nua yaala na, ki naa laa la, bi
den bua ki gbadi yin gba yaala na, ki naa gbadi.” **25** U
Tienu balimaama bangikaciamo yendo den fii ki bua ki
biigi Jesu ki yedi o: “Canbaa, n baa tieni lede ki baa ya
miali n kan gbeni?” **(aiōnios g166)** **26** Jesu den yedi o: “Be
diani li balimaama nni? A cogi be lienni?” **27** O den goa ki
yedi o: “ŋan bua o diedo a Tienu leni a pali kuli leni a
miali kuli leni a fidu kuli leni a yantiali kuli, ki go bua a
nisaalilielo nani ŋan bua a yuli maama.” **28** Jesu den yedi

o: “A guani ke li tiegi. Ya tiendi yeni, a baa ya ye.” **29** Li balimaama bangikaciamo yeni den bua ki sa o yuli po i moamoani ki yedi Jesu: “ŋme nan tie n nisaalilielo?” **30** Jesu den goa ki yedi o: “O ja den ñani Jelusalema, ki jiidi ki caa Jeliko. O den ba bi sanjiaba siiga, ke bi bibi o, ki fie wan pia yaala ki go puapua o ki ŋa o ke wani leni mi kuuma ki foagi, ki ban caa. **31** Li den sua ke bi kopadicianba siiga yendo moko den jiidi ki tagi laa sanu. Wan den la o ja yeni, o den jadi ki balini ki pendi. **32** Lefi buolu yua moko n den jiidi ki pundi li kani ki laa o ja yeni, o den jadi ki pendi. **33** Ama, Samali yua, den caa u dogu ki cua likani. wan den laa o ja yeni, mi niŋima den cuo o opo. **34** O den nagini ki tieni o nala mi kpama leni duven ki finfini a a caba, ki jagini o wani o ba ya boncaginkaala po, ki gedini o ki ban baa opo ku candiegu ki kubi o. **35** Lan fii ki fa o den ñani kujapiena lie ki teni ku candiegu daano ki yedi o: 'Ya kubi o, ŋan baa biani opo yaala ki pugini li ne po, n ya lebidi ki guani, n baa pa ŋa.” **36** Lani Jesu den buali o ki yedi: “A yaa yama po, bi nitaadiba yeni siiga ŋme tie yua n den baa bi sanjiaba siiga yeni nisaalilielo?” **37** O den goa ki yedi o: “Yua n gbadi opo miŋima yene.” Jesu den yedi o: “A mo n gedi ki ban ya tiendi yeni. **38** Jesu go den taa u sanu, wani leni o ŋoadikaaba. O den kua doyendu nni. Ya pua n yi Malata den ga o cangu. **39** O pua yeni den pia o waalo ke o tie pua ki yi Maliyama. wani Maliyama den kali Jesu taana kani ki cengi o maama. **40** Ku diegu tuonli den yagi Malata yama ke o cuoni ki lindi. O den cua ki yedi Jesu: “n Daano, naani n waalo n ŋa nni ke n tuuni n bebe yeni,

laa yia ŋa? Yedi o wan todi nni.” **41** O Diedo den goa
ki yedi o: “Malata, Malata, a yagini a yama ki cuoni ki
lindi li bonla boncianla po. **42** Ama bonyenla n tie tiladi,
Maliyama gandi li bonŋanla, ban kan fie o yaala.”

11 Danyenli Jesu den jaandi kaanu ba. wan den jaandi ki
gbeni, o ŋoadikaaba siiga yendo den yedi o: “N Daano,
bangi ti tin baa jaandi maama, nani Jan n bangi o ya
ŋoadikaaba maama.” **2** Jesu den yedi ba: “Yi ya yen baa
jaandi yin yedi: 'Ti Baa, a yeli n baa mi gagidima. A diema
n cua. **3** Pa ti daali kuli ya jiema banlu n dagidi. **4** Tieni
ti po sugili ti tuonbiadi po kelima ti moko tiendi sugili
yaaba n tudi tipo kuli po. Da tuo tin ba mi tulima nni.'” **5**
O go den yedi ba: “Yi siiga yendo ya pia o danli ki gedi
o kani ku yagisiigu ki yedi o: 'N danli, ledi nni dupen
bonbitaa, **6** kelima n danli yendo fii li sancenli ki cua n
kani ke n naa pia liba ki baa candi o.' **7** O danli yua n ye o
dieli tugu nni yeni ya goa ki yedi o: 'Da yagini n yama, n
luoni bu buliñoabu no, mini leni n bila kuli mo duani n
kan go fidi ki fii ki pa ŋa.' **8** N yedi yi, baa o ya kan fidi
ki fii kelima o tie o danli, o baa fii kelima o tigini o po,
ki pa o wan luo yaala yeni kuli. **9** Lanyaapo n yedi yi,
mia mani, bi baa pa yi, lingi mani, yi baa le, yedi mani:
'Gafala,' bu buliñoabu kani, bi baa luodi yipo. **10** Kelima
yua n mia kuli baa baa, yua mo n lingi kuli mo baa le,
bi baa luodi yua n yedi: 'Gafala,' ki bua ki kua kuli po
mo. **11** Yinba bi baanba siiga, ŋme ya bijua n baa mia o
dupen wan teni o li tanli, bi o ya mia o o jamo wan teni o
o wa? **12** Bi o baa mia o li jenli wan teni o o namo? **13**
Yinba yaaba n bia ya bani ki teni yi bila li bonŋanla laa

pia kuli tama ke yi Baa yua n ye tanpoli baa pa yaaba
n mia o o Fuoma Yua.” **14** Jesu den deli ki ñani o nilo
niinni ya cicibiadiga n teni ke o tie muulo. Ki cicibiadiga
yeni n ñani ya yogunu, o muulo den maadi ke li pakili
leni li fangili cuo ku niligu. **15** Ama bi tianba den yedi:
“Mu cicibiadimu bado Belisebu n puni o u paalu ke o fidi
ki deli mu cicibiadimu bi niba niinni.” **16** Bi tianba mo
den bua ki dia Jesu ku madiagu, ki mia o ke wan tieni ya
bancianma n baa doagidi ke o paalu ñani U Tienu kani.
17 Jesu den bani ban maliti yaala ki yedi ba: “Ya diema n
boagidi ki tuogi leni mi yuli kuli baa bodi, mi diena kuli
mo baa baali a ya po. **18** Sutaani yaaba mo ya deli ki ñani
Sutaani yaaba, o diema baa tieni lede ki ya ye? N yedi
yeni kelima yi yedi ke mu cicibiadimu bado n puni nni u
paalu ke n deli mu cicibiadimu. **19** Belisebu n ya puni u
paalu ke n deli mu cicibiadimu, yi ya ŋoadikaaba mo deli
mu ŋme ya yeli nne? Lanyaapo bi baa jia yi leni ti buudi.
20 Ama li ya tie ke U Tienu nubili n puni nni u paalu ke n
deli mu cicibiadimu, lanwani U Tienu pundi yi kani. **21** O
gbamandaano ya kubi o jatiadi ki gu o diegu, wan pia
yaala kuli, waa bangi lipo. **22** Ama yua n pa ki cie o ya cua
ki baa o ki paadi o, o baa fie o jatiadi wan bi dugi yaadi
yaapo kuli, ki taa o fagidi ki boagidiboadi. **23** Yua n ki taa
npo kuli tie n yiekoa. Yua n ki todi nni ke n taandi nan
yadi wani. **24** Ki cicibiadiga ya ñani o nilo niinni, ki yen
gedi ki ban ya gaandi ya fuali n ki pia ñima nni, ki lingi
mi fuodima. O yaa la ki baa yedi: 'N baa lebidi ki guani n
dieli po min den ñani naani.' **25** O ya pundi o baa sua ke li
pidi ki ŋanbi. **26** Lanwani o baa gedi ki ban taa cicibiamu

lele yaamu n bia ki cie kani ki ba, mun yegi ki ban kua li niinni ki ya ye. Laa nilo yeyuankaama baa bia ki cie mi kpiama." **27** Jesu n den maadi yeni ya yogunu, o pua den kpaani ku niligu siiga ki yedi o: "Li pamanli ye leni ya pua n mali a leni ya biina n ŋaani a kuli." **28** Jesu den goa ki yedi o: "Li pamanli ye leni yaaba n cengi U Tienu maama ki kubi ma ki cie." **29** A nigola n den taani boncianla ki ŋabi ki mabindi Jesu, o den yedi: "Moala na niba tie nibiadiba. Bi miadi ya bancianma n tie sinankeene, ama bi kan tieni bipo sinankeentoa li yaa tie Jonasa yua yaaka. **30** Nani Jonasa n den tie sinankeeni Ninife dogu yaaba po maama, o Joa Bijua moko baa tua sinankeeni moala niba po yeni. **31** Ya diema n ye niganu po pobado baa taani ki sedi leni moana niba ti buudi daali, ki bu ki cuo ba, kelima o den ñani ŋali ŋali foagima, ki cua ki cengi Salimono yanfuomaama, ama moamoani yaala n cie Salimono ye ne. **32** Ninife dogu yaaba moko baa taani ki fii ki sedi leni moala na niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba, kelima Jonasa n den waani ba U Tienu maama, bi den lebidi bi yama. Ama moamoani, yaala n cie Jonasa ye ne. **33** Niloba kan cuoni fidisanga ki kuani ga ya kaanu n wuo, yaaka ki taa li sancianli ki ŋoagini ga. Ama o baa taa ki tuani ga u fidisantuankaanu ke yaaba n kua li dieli nni kuli n ya nua mi yenma. **34** A nunbu tie a gbannandi fidisanga. A nunbu ya ŋani, a gbannandi nni kuli baa yieni boŋanla. Ama a nunbu yaa ŋani, a gbannandi kuli baa ye li biigili nni. **35** Lani yaapo ŋan fangi ayuli ki da teni ke ya yenma n ye a niinni n tua biigili. **36** A gbannandi nni kuli ya yieni boŋanla keli biigili ki ye kaanuba kuli nni, ti kuli baa yieni

nani ki fidisanga n yen yieni apo ki yenma maama." **37** Jesu n den maadi ya yogunu, Falisieni yendo den yini o ke wan kua ki je o deni. O den kua ki kali u saajekaanu kani. **38** Falisieni yeni den laa ke waa nidi ki baa je, li den paki o. **39** O Diedo den yedi o: "Yinba falisieninba yi yen ŋuudi ki ŋanbi ki tadiñokaaga leni ku saajetadigu kuli puoli po, ama yi tugu nni nan gbie leni yin fenli yaala leni yin tiendi ya biadima. **40** Yinba, bi yanpiidanba yeni, yua n tagi puoli po, wan ka tagi tugu nni mo? **41** Pa mani a luoda yaala n ye yi pala tugu nni, yaala n sieni kuli baa ŋanbi yipo. **42** Fala baa ye leni yi, yinba Falisieninba, kelima yi coadi ya kpinfaadi n yi menti leni lu, leni kpinfatoadi kuli, ki ñandi dim. Ama yi ŋa mi teginma leni U Tienu ya buama. Li pundi yin ya bi tiendi lani, ki nan da cedi yin maani ki tiendi yaala yeni mo. **43** Fala baa ye leni yi, yinba Falisieninba, kelima yi bua ki ya kaa yi niciankali-kaani li balimaama bangima diena nni, ki go bua bi niba n yaa fuondi yi ki kpiagidi yi mu daamu nni. **44** Fala baa ye leni yi kelima yi tie nani ya kula n ki ñi ke bi niba cuoni apo kaa faami." **45** Li balimaama bangikacianba siiga yendo den goa ki yedi o: "Canbaa, ŋan maadi maama na a sugidi ti moko." **46** Jesu den goa ki yedi: "Fala baa ye leni yi moko, yinba li balimaama bangikacianba, kelima yi tundi bi niba a tugikpiaga, ya ke yinba yiba kan tuo ki sii ŋa leni yi nabiyenli. **47** Fala baa ye leni yi, kelima yi goa ki maa ki ŋanbidi yi yaajanba n den ku ya sawalipuaba ya kula. **48** Yeni yi tiendi seedi ke yi yama dagidi leni yi yaajanba tuona, kelima bani, bi den ku bi sawalipuaba, ke yi mo maa bi kula po li bontiadikaala. **49** Li tie lani

yaapo ke wani U Tienu yanfuoma po o maadi Jufinba maama ki yedi ke wani U Tienu n baa soani o kani o sawalipuaba leni o tondiba. Bi baa kpa bine ki faligi bine. **50** Lanyaapo U Tienu baa tuu moala na nuba bi yaajanba n den ku ya sawalipuaba ki wuli bi soama panli, ki cili leni Abela soama ŋali ŋanduna tagima yogunu, **51** ki pundi ŋali Sakali ya soama ban kpa yua U Tienu diegu nni, li padibinbinli leni u kaangagiŋamu siiga. Yeni de, n yedi yi ke U Tienu baa tuu moala na niba laa kuuma kuli panli. **52** Fala baa ye leni yi, yinba li balimaama bangikacianba, kelima yi tuudi mi bandima buliñoabu bonluodu. Yii kua yiba yi go yie yaaba n bua ki kua mo yaapo." **53** Jesu n den ñani li kani, li balimaama bangikaaba leni Falisienba den tigini o leni mi mapaama ki buali o ya bonla n yaba, **54** ki dia o ku madiagu, ki bua ki ba o ñoabu nni ya maama ke bi baa fidi ki gedini ma li balidanba kani.

12 Laa yogunu ku niligu den taani tuda tuda ŋali ki ŋmaadi bi yaba. Jesu den cili ki maadi leni o ŋoadikaaba ki yedi: "Fangi mani yi yula ki da kubi falisieninba dabinli, lani n tie palalie yantiali. **2** Liba kuli ki ye ki wuo ki kan wuodi. Liba kuli ki ye ki duagi ke bi kan bandi la. **3** Lanyaapo yin baa yedi yaala li biigili nni kuli, bi baa gbadi la u yensiinu. Yin baa soabidi yaala yi diena nni, bi baa kpaani la bi niba kuli n gbadi. **4** Yinba n danlinba, n yedi yi, yin da jie mani yaala n baa kpa yi gbannandi ki nan kan fidi ki tieni yi bontoala. **5** N baa waani yi yin baa jie yua. Ya jie mani yua n baa fidi ki kpa yi, ki go yuandi ki lu yi ku fantanbuogu nni. Yeni de, n yedi yi ke wani n tie yin baa jie yua. **(Geenna g1067)** **6** Baa kuadi nuani

muu muu kaa kumu lie? Ama baa yeni, U Tienu kan sundi
bi siiga nni ba yendo po. **7** Yinba wani, baa yi yudi, U
Tienu bani ti coali n da maama da jie mani pu kuli, yi pia
mayuli ki cie i nuani boncianla. **8** N yedi yi ke yua n tuo
bi niba nintuali ke o tie n yua kuli, o Joa Bijua moko n
baa tuo malekinba nintuali ke o tie n yua. **9** Ama yua
n nia bi niba nintuali ke waa tie n yua, n moko baa nia
o U Tienu malekinba nintuali ke waa tie n yua. **10** Yua
n maadi o Joa Bijua po yaala n bia baa baa sugili, ama
yua n sugi U Tienu Fuoma Yua kan baa sugili. **11** Bi ya
gedini li balimaama bangima diena nni, yaaka bi bujiaba
kani, yaaka paatietoaba kani, ki baa jia leni yi ti buudi,
yin da yagi mani yi yama leni yin baa maadi maama ki
baa ga yi yula, leni yin baa yedi yaala kuli po, **12** kelima
lanyogunu lige U Tienu Fuoma yua baa bangi yi yin baa
yedi yaala." **13** Ku niligu siiga niyendo den yedi Jesu:
"Canbaa, waani n kpelo wan boagidi ti baa n ŋa ya faali
ki teni nni n biinu." **14** Jesu den goa ki yedi o: "N danli
ŋme dini nni li bali min jia yipo yi maama, ki boagidi yi
faali?" **15** O go den yedi bi niba kuli: "Fangi mani yi yula
bonŋanla leni mi ŋalimanbuama, kelima o nilo miali ki
ŋua leni o ŋalimano n yaba maama." **16** Lani Jesu den pua
ba mi kpanjama ki yedi: "O piado den ye ke o kuanu loni
boncianla. **17** O den kpaagi ki yedi o pali nni: 'N baa tieni
lede? Kelima mii pia min baa bili n kpaandi kuli naani."
18 O den goa ki yedi: 'N bani min baa tieni maama. N baa
mumudi n buabuana ki goa ki maa ya n yaba ki cie, ki
taani n kpaandi leni n piama kuli ki kuodi lienni. **19** Lani
n baayedi n yuli: A pia mi piama ke li kandi ya bina n

yaba po, ya fuo ki di ki go ñu ki mangidi a pali.' **20** Ama U Tienu den yedi o: O yanluodaano na dinla ya ñiagu liga n baa taa a naano ŋan bili yaala kuli baa tua ŋme ya yaala?" **21** Jesu go den yedi: "Li tie yeni leni yua n taagi mi piama o yuceli po, ke o cima ki tie U Tienu po." **22** Li ya puoli jesu den yedi o ŋoadikaaba: Li tie lani yaapo ke n yedi yi, da yagi mani yi yama yi miana yema po, yin baa di yaala, leni yi gbannandi po yin baa yie yaala. **23** Li miali cie mi jiema, ti gbannandi mo cie ti tiayiekaadi. **24** Diidi mani a kankala, baa coagi, baa yendi, baa pia bilikaanu, baa pia buabuana. Leni lankuli U Tienu dindi ba. Ama yinba, yi pia mayuli boncianla ki cie ti bonyugiditi. **25** Yi siiga ŋme yanyangidi n baa teni wan fidi ki foagidi o miali dana baa waanu? **26** Yi ya kan fidi ki tieni ya bonla n wa yeni, be yaapo ke yi bangi yaala n sieni kuli po. **27** Diidi mani mi moapuuma n ye maama, maa tuuni maa pia gaali, baa yeni, n yedi yi ke baa o bado Salomono leni o kpiagi ciandi kuli, waa den pundi mi siiga baa yenma n bobi maana. **28** U Tienu ya bobindi ya muadi n ye ku muagu nni dinla ke bi baa fa ki taa ti ki cuoni mi fantama u fannu nni, laa pia kuli tama o baa yieni yi mo, yinba yaaba ya dandanli n ki yaba. **29** Da yagini mani yi yama leni yin baa di yaala lingina leni yin baa ñu yaala lingima. **30** Kelima ya nibuoli n ki ŋua U Tienu ŋanduna nni kuli n kuandi bi yama laa bonla nni. Yi Baa bani ke laa bonla tie yipo tiladi. **31** Ama yin kpa lingi mani U Tieni diema nni lani laabonla kuli baa pugini yi po. **32** Da jie mani liba, fini ya yankulu n ki yaba, kelima li mani yi Baa wan pa yi mi diema. **33** Kuadi mani yin pia yaala, ki pa a luoda yin

kuadi ki ba ya ligi. Hanbi mani yi yula po tanpoli po ya ligiboagili n kan biidi leni ya ŋalimani n kaa pia gbenma, a sugida n kan nagini naankani, ti lulugidi mo n kan lugi ki bolini naankani. **34** Kelima yi ŋalimani n ye naankani yi yantiana mo baa ye lankane. **35** Ñagini mani yi ciamu ku gbanñagidigu ki teni yi fidisanmu n ya co. **36** Yeni de, ya tie mani nani ya naacenba n gu bi canbaa n ña mi pocaanjiema po ki kpeni, ke o ya pundi ki yedi: 'luodi mani n po mani, 'ban luodi opo tontoni. **37** Li pamanli ye leni ya naacenba ke bi canba kpeni ki sua ke bi nua ki gu o yeni. N yedi yi i moamoani ke o baa ñagini o ciaga, ki teni ban kali u saajekaanu kani, wan teni ba mi jiema. **38** O ya kpeni o kootonmoa-kpialo, yaaka o kootonmoa-yuamo, ki sua ke bi nua ki gu, li pamanli baa ye leni ba. **39** Yin bandi bonŋanla ke o diedaano ya bi bani o sugido n baa cua ya yogunu, o bi baa gu ki kan cedi o sugido n lugidi o dieli ki kua. **40** Yi moko n bogini ki ya gu kelima o Joa Bijua baa cua yin ki daani o ya yogunu." **41** Pieli den yedi o: "N daano, a pua mi naa kpanjama tinba bebe po bi? Bi niba kuli po?" **42** O diedo den yedi: "Hme n tie ya tuonsoanjiidi-dugikoa n pia mi yanfuoma, ke o canbaa guuni o o niba ke wan ya tendi ba ya jiema n bili bipo? **43** Li pamanli baa ye leni laa naacemo o canbaa ya kpeni ki sua ke o tiendi yeni. **44** N waani yi i moamoani, o canbaa baa guuni o piama kuli. **45** Ama laa naacemo ya yedi o pali nni: 'n canbaa waagi mi kpenma,' ki ji pua bi tuonsoanba bi jaba leni bi puoba kuli, ki di ki go ñu ŋali ki guodi, **46** laa naacemo canbaa baa kpeni wan ki daani o ya daali leni wan ki faami ya yogunu. o baa teni ban waani o fala

ŋali boncianla, ki gedi o ki ban taani leni yaaba n ki ŋua U Tienu. **47** Ya naacemo n bani o canbaa n bua wan ya tiedi yaala ki naa bogidi liba, kaa tiendi nani o canbaa n waani o maama, bi baa pua o ya puadi n yaba. **48** De yua n kaa bani o canbaa n bua wan ya tiendi yaala, ki tiendi ya bonla n pundi ti puadi, o puadi kan ya yaba. Ban teni yua boncianla, bi baa bili ke wan guani boncianla. Ban piani yua ke li yaba bi baa bili ke wan guani yaala n yaba ki cie. **49** N cua ki baa lu mi fantama ŋanduna nni. N bua ŋali bonŋanla ke li bi tuodi ki cuo no. **50** Ama bi baa kpa batisi nni ya batisima n tie fala. N yama yagini boncianla ŋali lan baa tieni ki gbeni. **51** Naani yi tama ke n cua ki baa tieni mi yanduanma ŋanduna nni bi? A-a, N cuani mi paadime. **52** Moala liiga niba muu dieyengu nni baa paadi leni bi yaba, niba taa baa koani leni niba lie, niba lie n koani leni niba taa. **53** Bibaa baa koani leni o bijua, ki bonjaga mo n ya n ya koani leni o baa, binaa n koani leni o bisalo, ki bonpuoga mo n koani leni o naa. Yaanaa baa koani leni o biyuaga, ki biyuaga mo n koani leni o yaanaa." **54** Jesu go den yedi a nigola: "Yi ya laa ke ku tawaligu fii nintuali po, yi yen yedi tontoni ke ki taaga baa mi. Li yen tua yeni mo. **55** Yi ya laa ke u faalu ñani niganu po, yi yen yedi ke ku wuligu baa tieni. Li moko yen tua yeni. **56** Yinba pala lie danba na, yi bani ki bundi tanpoli leni ki tinga sinankeeninba, be yaapo ke yi naa bani ki bundi ya yogunu n tie na ya sinankeeninba wani? **57** Be n teni ke yii kpaagi ki bandi yin baa tieni yaala lan ya tiegi? **58** Han yegi leni a koanginkoa ke yi caa li bujiali po ya yogunu, ŋan moandi ki dagidi leni o u

sanu nni wan da gedini a o bujialo kani, o bujialo n da teni a sandalima, sandalima mo n da luoni a li kpaadidieli nni. **59** N yedi a, a kan ña lienni kali a ban pani ki gbeni, kaa sieni baa tanga."

13 Laa yogunu bi nitianba den cua ki togidi Jesu yaala n den tieni kuli Galile yaaba, yaaba n den cua ki baa padi U Tienu po, ke Pilata den teni ke bi kpa ba, ki wuli bi soama ke mi taani ki kali leni bi pada ya yaama. **2** Jesu den goa ki yedi: "Yi tama ke laa niba den laa fala kelima bi tieni ti tuonbiadi ki cie Galile yaaba kuli bi? **3** N yedi yi yeni ka. Yi yaa lebidi yi yama yi moko yi kuli baa bodi yene. **4** Bi, Silowe diefoagili n den baa ki kpa ya piiga n niliediba, yi tama ke bi den tudi U Tienu po ki cie Jelusalema yaaba kuli bi? **5** N yedi yi yeni ka. Yi moko yaa lebidi yi yama yi moko yi kuli baa bodi yene." **6** Lani, Jesu den pua mi kpanjama ki yedi: "O joa den ŋu bu kankanbu o duven tiidi kuanu nni. O den cua bu kani ki lingi a kankana kaa laa pu. **7** Lanwani o den yedi o koaguudo: 'Diidi ki le, bina taa nne ke n kpendi ki lingi bu kankanbu ne po a kankana, mii laadi liba. Pedi bu. Be yaapo ke bu miabi u kaanu fanma fanma?' **8** O koaguudo den goa ki yedi o: 'Canbaa, cedi bu dunla da goga. N baa ko ki lindi bu ki tieni ti bugidi. **9** Daalinba jeli po bu baa luoni, lan yaaka, ŋan pedi bu. **10** Mi fuodima daali dayenli Jesu den bangi bi niba li balimaama dieyenli nni. **11** O pua den ye lienni ki pia ki cicibiadiga, yaaga n den teni ke o yia ŋali piiga n bina nii, ke o ciaga poali ke o gunbi ki kan fidi ki yaadi ki sedi. **12** Jesu n den laa o, o den maadi leni o ki yedi o: "O pua na, a paagi ki faabi leni a

yianu.” **13** O den maani opo o nii ke lan yogunu liga o
pua yeni den yaadi ki sedi ki kpiagi U Tienu. **14** Ama li
balimaama bangima yudaano pali den biidi Jesu n paagi o
nilo mi fuodima daali yeni po, ke o yedi ku niligu: “Yi pia
dana luoba ki baa tuuni yi tuona, yin ya kpendi mani
laa danluobida ya niinni ban paagi yi.” **15** O Diedo den
goa ki yedi o: “Yinba palie danba, naami mi fuodima
daali yi siiga yua kuli ki yen loti o nua bi o ŋunbo ki ñani
o li yandieli nni ki ban ñuni o? **16** O pua na yua n tie
Abalahama puoliŋuanu ke Sutaani luo o ŋali piiga n bina
nii na mo te? laa pundi min loti o laa lolima mi fuodima
daali?” **17** Wan den maadi yeni ya yogunu, i fe den cuo o
koangikaaba kuli. Ama ku niligu kuli pali den mangi leni
wan tieni ya banma ke mi pia ti kpiagidi kuli. **18** Jesu go
den yedi: “U Tienu diema naani be? N baa nandi ma leni
be? **19** Mi tie nani ya kpintiidi ya bonbibu n wa ki cie ki yi
mutaadi ke o nilo buli bu o kpintiidi kuanu nni ke bu pudi
ki kpedi ki tua tibu. Ti bonyugiditi den tieni bi tediti bu
beni po.” **20** O go den yedi: “N baa nandi U Tienu diema
leni be? **21** Mi naani leni li dabinli ke o pua taa ki puuni
yonyiemu taa, ki sieni ŋali li kuli n pili.” **22** Jesu den
suagi liiga ki poandi i dociami leni i dowaali nni. Ki bangi
bi niba o laabaaliŋamo ki caa Jelusalema. **23** O nilo den
yedi o: “O Diedo, naani niba waamu bebe n baa tindi?” O
den goa ki yedi yaaba n ye li kani: **24** “Moandi mani ki
kua ya buliñoabu n miabi kani, n tuodi ki waani yi ke bi
niba boncianla baa ti moandi ki baa kua lankani ki nan
kan fidi. **25** O diedaano ya ti fii ki luoni bu buliñoabu ya
yogunu, ke li sua ke yi sieni niinpo, yi baa cili ki ya pua

bu buliñoabu kani ki tua: 'Canbaa, luodi tipo.' O baa goa ki yedi yi: 'mii bani yin ñani naani.' **26** Lanwani yi baa ki yedi o: 'Ti den di den dini ki go ñuni a kani, a go den bangi ti dogi sani nni moko." **27** O go baa goa ki yedi yi: 'N yedi yi, mii bani yin ñani naani, fuadi mani n kani yinba yaaba n tiendi mi biadima.' **28** Lankani yi ya ti laa Abalahama leni Isaaka leni Jakobo leni bi sawalipuaba kuli ke bi ye U Tienu diema nni ke yinba wani nan ye niinpo, yi baa buudi ki cegini yi ñina. **29** Bi niba baa ti ña nintuali leni puoli po leni niganu leni nijienu po ki taani ki kali u saajekaanu kani U Tienu diema nni. **30** Diidi, bi nitianba yaaba n tie puoli yaaba moala baa ti tua liiga yaaba." **31** Laa yogunu bi tianba den cua o kani ki yedi o: "Ña ne ki gedi potogu kelima Elodo bua ki kpa ŋa." **32** O den goa ki yedi ba: "Gedi mani ki ban yedi o, wani o colo yeni, ke n deli ki ñandi mu cicibiadimu bi niba niinni ki go paagidi bi niba dinla leni saala, li dantaali n baa soani ki dudi. **33** Li tie tiladi min suagi liiga dinla leni saala leni ya daali n ŋua, kelima laa dagidi sawalipualo n kpe kaa tie Jelusalema. **34** Jelusalema, Jelusalema, fini yua n ku bi sawalipuaba, ki lugidi U Tienu n tuuni a kani yaaba a tana. Taalima ŋa yo ke n den bua ki gobidi ki taani a niba n kani nani o kooñua n yen wuugi o koobila o fiabi nni maama, ama yii den bua. **35** Lanyaapo, yi diegu baa tua diegbengu. N waani yi, yi kan go le nni ŋali yin baa ti yedi ya yogunu: 'U Tienu n seligi yua n kpendi wani o Diedo yeli nni.'"

14 Mi fuodima daali danyenli Jesu den kua Falisieninba yudaano yendo yua n den yini o o deni ki baa je. **2** Yaaba n

go den cua ki baa je den kpaagi Jesu. U yianpiebiko daano den ka o nintuali. **3** Jesu den maadi leni li balimaama bangikaciamo leni Falisieninba yaaba n ye li kani ki yedi ba: “Naani li pia sanu ki paagi o nilo mi fuodima daali bi, bi laa pia yo?” **4** Bi den ŋmini suo. Jesu den tandi o nuu ki mubini o yiamo yeni ki paagi o ki cabi o. **5** Lani o den yedi ba: “Yi siiga ŋme ya bijua, yaaka o nua, ya baa li caali nni mi fuodima daali, o kan jaligi ki dadi ki ñani o?” **6** Baa den fidi ki guani o laa maama po liba. **7** Jesu den laa ke Falisieni yeni n yini yaaba ban cua ki je yeni lingi ya kalikaani n pia ti kpiagidi ki cie, o den pua ba mi kpanjama ki yedi: **8** “O nilo ya yini a mi pocaajiema po, ŋan da gedi ki kali ya kaanu n kpiagi ki cie, lani n tie wan yini yaaba siiga n da ti pia yua ya jigidi n cie a yaadi, **9** ke yua n yini fini leni wani kuli ya cua, wan da ti yedi a: 'Teni one u kaanu.' Lani i fe baa cuo ŋa leni ŋan baa goa ki ban kali puoli po. **10** Ama bi ya yini a ke a pundi, ŋan ban kali puoli po ya kalikaanu. A ya tieni yeni yua n yini a ya ti cua o baa yedi a: 'N danli, cua ki kali ya kaanu n cie.' Lani li baa tua apo ti kpiagidi wan yini a yaaba kuli nintuali. **11** Yua n fiini o yuli kuli, U Tienu baa jiini o, yua n jiini o yuli mo U Tienu baa fiini o.” **12** Jesu go den maadi leni yua n yini o ki yedi o: “A ya yini bi niba ban cua ki je a deni, mi yensiijiema yaaka mi yenjuajiema, ŋan da yini a danlinba, yaaka a kpeliba leni a waamu yaaka yaaba n li kpi leni a kuli, yaaka a yieninlieba siiga yaaba n tie a piada, ke ban da ti goa ki mon yini a ki guani a a ŋanma. **13** A ya baa yini bi niba mi jaanjiema po, ŋan yini a luoda leni a tadima leni a waba leni a juama. **14**

Lanwani U Tienu baa ŋanbi apo kelima bani wani kan fidi ki guani a a ŋanma. U Tienu ya ti fiini yaaba n tiendi wan bili yaala bi tinkpiba siiga, o baa guani a ma.” **15** Yaaba n den ye u saajekaanu kani yendo n den gbadi laa maama, o den yedi Jesu: “Li pamanli ye leni yua n baa ba ki je U Tienu diema nni.” **16** Jesu den goa ki yedi o: “O nilo den ŋanbi mi jecianma ki yini bi niba boncianla. **17** Mi jiema yogunu n pundi, o den soani o naacemo n ban yedi wan yini yaaba: 'Cua mani na kelima li bonla kuli ŋanbi ki gbeni no.” **18** Ama bi kuli yendo yendo den mia sugili. O nikpialo den yedi o naacemo: 'N daa u kuanu, kali min gedi ki ban la u, ŋan mia npo sugili.' **19** One mo den yedi: 'N da naakpakpaadi piiga, n caa ki baan biigi ba, ŋan mia npo sugili.' **20** Toa moko den tedi: 'N da taa n pua moala na, lani yaapo n kan fidi ki gedi.' **21** O naacemo den lebidi ki guani o canbaa kani ki waani o li kuli. Lani o diedaano yeni pali den beni, ke o yedi o naacemo: 'Kua u dogu daamu nni leni u sanu nni ki cuani a luoda leni a tadima leni a juama leni a waba na.' **22** Lan yen waamu o naacemo den goa ki yedi o: 'Canbaa, n tieni ŋan bi puogi nni yaala, ama u kaanu go sieni.' **23** Lani canbaa den goa ki yedi o: 'Ña u dogu nni ki gedi a sanbila nni leni a naga balinma, ki tigini bi niba ke ban cua ne ke n diegu n gbie.' **24** N yedi yi ke min den kpa yini yaaba yeni, bi siiga baa yendo kan leni n jiema” **25** A nigola boncianla den yegi leni Jesu o sancenli nni. O den jigidi ki yedi ba: **26** “Yua n cua n kani, o yaa yie o baa leni o naa, leni o pua leni o bila, leni o kpeliba leni o waamu, baa o yuceli mo o kan tua n ŋoadikoa. **27** Yua n ki bugi o dapoanpoanli ki ŋua

nni kan fidi ki ya tie n ŋoadikoa. **28** Yi siiga ŋme baa bua ki maa ki maa li diefoagili ki kan kpa kali ki bandi wan baa biani yaala, ki le o ya pia ya ligi n baa dagidi wan gbeni. **29** O yaa tieni yeni, o ya pu li tanpuuli ki naa fidi ki juodi. Yaaba n baa le kuli baa ñuadi o ki yedi: **30** 'O jao na cili li diemaali ki naa fidi ki juodi.' **31** Bi o laa bado n baa ye ki bua ki tuogi bu toabu ki bua ki tuogi leni baditoa ki nan pia toatieba tudapiiga, naani waa ba kpa kali ki biigi o yaa fidi ki biigi o ya baa fidi ki tuogi leni yua n kpendi o kani ki pia toatieba tudapiilie? **32** O ya sua ke o kan fidi, o baa soani o tondiba hali ke yibalo daa ye foagima, ki mia o wan waani o wan bua yaala, ban mangi leni bi yaba. **33** Li tie yeni, yi siiga yua n ŋa wan pia yaala kuli kan tua n ŋoadikoa. **34** Mi yaama tie ya bonla n mani, ama maa luo mi manu, bi baa taa be ki go mangi ma? **35** Maa pia mayuli ki tinga po, maa go pia mayuli ti bugidi po, kali ban lu ma bebe. Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan gbadi."

15 Bi lubigaaba leni i tagibiadi danba den kpendi Jesu kani ki bua ki gbadi o maama. **2** Falisieninba leni li balimaama bangikaaba den yenbidi ki tua: "O joa na gaani i tagibiadi danba cangu ki go di leni ba." **3** Lani Jesu den pua ba mi naa kpanjama: **4** "Yi siiga yua pia pe kobiga ke yendo bia, naani waa baa ŋa ya piiyiadi n peyiadi n sieni bi kpaakaanu li fuali nni ki ŋoadi yua n yaadi yeni hali ki ban le o? **5** O ya laa o o baa taa ki bugi o leni li pamanli. **6** O ya ban pundi o denpo, o baa yini o danlinba leni o yieninlieba ki yedi ba: 'Taani mani leni nni tin mangi ti pala, kelima n laa n pia, yua n den bia yeni.' **7** N yedi yi, li pamanli baa ye tanpoli po kelima ti tuonbiadi daano

yendo yua n biidi o pali o tuonbiadi po ki lebidi o yama, ki cie niteginkaaba piiyia n niba yia yaaba n kaa nua ke mi lebidima yeni tie tiladi yaapo. **8** Bi o pua ya pia kujapiena piiga ke yenli bia, naani waa baa cuoni ki fidisanga, ki pidi li dieli ki ya lingi li dindini hali ki ban le o cili? **9** O ya laa li, o baa yini o danlinba leni o yieninlieba ki yedi ba: 'Taani mani leni nni tin mangi ti pala kelima n laa n kujapienli yaali n bia yeni.' **10** N yedi yi, li baa tie yene tanpoli po. U Tienu malekinba baa mangi bi pala kelima ti tuonbiadi daano yendo yua n biidi o pali o tuonbiadi po ki lebidi o yama." **11** O go den yedi: "O joa den ye ki pia bonjala lie. **12** O bonwaalo den yedi o baa: 'N baa, boagidi ŋan bili npo ya faali a piama nni ki teni nni.' O joa yeni den boagidi ba o piama. **13** Lan tieni dana waamu o bonwaalo den taa o ya biinu kuli ki gedi ya diema n foagi. O den biani o ya faali kuli kelima o bibiadima po. **14** Wan den biani likuli, mi konbiadima den baa mi diema yeni, ke o cili ki luo yaala n tie tiladi o yema po kuli. **15** Lani o den gedi ki mia li tuonli dotieyendo kani ke o gedini o kuanu po ke wan ban ya kpa i duoli. **16** Mi koma po o den bua ki ya di i duoli n di ya jiema, ama oba kuli ki puni o. **17** Lani o den kpaagi ki laa o yama nni ki yedi o pali nni: 'N baa tuonsoanba pia li bonjekaala ke li kandi ke mini ti ye ne ki kpe mi koma. **18** N baa fii ki guani n baa po, ki ban yedi o: N baa, n tudi U Tienu po leni a yaapo kuli. **19** Mii go pundi ban yini nni a bijua. Ya tuuni nni nani ŋan baa soani a tuonsoalo maama." **20** Lani o den fii ki guani o baa po. Wan daa den ye hali foagima, o baa den laa o ke mi niŋima cuo o, ke o sani ki ban bibi o

ki gobini o leni mi buama. **21** O bijua den yedi o: 'N baa, n tudi U Tienu po leni a yaapo kuli. Mii go pundi ban yini nni a bijua. **22** Ama o baa den yedi o naacenba: 'Jaligi mani ki cuani ya liadi cianli n ŋani ki cie ki lani o, ki pilini omi ñoagibima ki pilini o ti cacaadi moko. **23** Taa mani li naatonbiwubidili ki kodi li, tin je ki mangi bi pala. **24** Kelima n bijua na den kpe ki goa ki faadi, o den yaadi ke n goa ki laa o.' Bi den cili ki mangidi bi pala. **25** Li den sua ke o bijakpelo ye u kuanu po. Wan den kpendi ki nagini ku diegu, o den gbadi ti baantiadi ke bi pua ki ciaga. **26** O den yini naacenyendo ki buali o lan tie yaala. **27** O naacemo den yedi o: 'A waalo n goa ki kpeni, a baa n laa o leni laafia yene ke o kodi tin wubi ya naatonbiwubidili.' **28** Lani o bijakpelo yeni pali den beni, ke o yie ke o kan kua. O baa den ñani ki miamia ke wan kua. **29** O den goa ki yedi ba: 'Diidi ki le, n tuuni apo ŋali ya bina n yaba, mii yie a ñoabonli liba kuli, ama ŋaa puni nni baa ŋoabiga ke mini leni n danlinba n taani ki je ki mangi ti pala. **30** Ama a bijua yua n ban dini a ŋalimano leni a poconcona yeni n goa ki kpeni, wani yaapo yo ke a kodi tin wubi ya naatonbiwubidili.' **31** O baa den goa ki yedi o: 'N bijua, a ye leni nni yogunu kuli, min pia yaala kuli tie a yaala. **32** Li pundi tin je ki go mangi ti pala kelima a waalo na den kpe ki go faadi, o den yaadi ke ti goa ki laa o.'"

16 Jesu go den yedi o ŋoadikaaba: "O piado den ye ki pia o ŋalimankubilo ke bi ti cua o kani ki kuli o ŋalimanikubilo yeni ke o biani o piama. **2** O den yini o ki yedi o: 'N gba ke bi maadi apo be n yeni? Doagidi ki waani nni a ŋalimankubili tuonli fuuli, kelima a kan go baa ki ya

tie n ŋalimanikubilo.' **3** O ŋalimankubilo yeni den yedi o pali nni: 'N canbaa baa ñani nni li ŋalimankubili tuonli nni. N baa tieni lede? Ki ko bu kpaabu? N kan fidi. ki ya miadi? Bu miabu pia nni i fe. **4** N bani min baa tieni maama ke o ya ti ñani nni li ŋalimankubili tuonli nni, ke n gedi ki cani yaaba kuli, ban ga n cangu.' **5** Lani o den yini o canbaa pandanba kuli yendo yendo. O den yedi yua n kpa cua: 'A pia n canbaa po i ŋa yo?' **6** O den goa ki yedi o:' kpaboba kobiga.' O ŋalimankubilo den yedi o: 'Ga a panli tili ki kali ki diani tontoni kpaboba piimuu.' **7** O den yedi toa mo: 'A pia n can baa po i ŋa yo?' O den goa ki yedi: 'Halikama kpalipadi kobiga.' O ŋalimanbilo den yedi o: 'Ga a panli tili ki diani kpapadi piinii.' **8** O canbaa den pagi laa ŋalimankubilo yua n kaa tiegi, kelima o den tieni u fanu." Jesu den pugini ki yedi: "Handuna yaaba fani leni bi lieba ki cie yaaba n tie mi yenma yaaba. **(aiōn g165)** **9** N yedi yi ke yin taa mani ŋanduna ŋalimani yi n joagini yeni, ki baa danlinba, ke yi yaa ti pia yi ŋalimani ya yogunu, ban n ga yi cangu naani ki pia juodima nni. **(aiōnios g166)** **10** Ban fidi ki dugi yua po li bonwaala po, bi go baa dugi o yaapo yo ya bonla n yaba po. Yua n ki tiegi li bonwaala nni, o kan go ya tiegi ya bonla n yaba nni. **11** Lanwani bi yaa fidi ki dugi yipo leni yin kubi ŋanduna ŋalimani maama yi n pia i boandi, ŋme baa piani yi o ŋalimanmoano? **12** Bi yaa fidi ki dugi yipo leni yin kubi nitoa ŋalimano maama, ŋme baa teni yi ya ŋalimano n tie yi yua? **13** Naacemo ba kuli kan fidi ki yaa tuuni canbaanba lie po, kelima o yaa baa nani o canbaakpialo ki bua o canbaalielo, o nan baa taabi o bonkpialo ki fali o

bon lielo wani. Yi kan fidim ki ya taa ki tuuni U Tienu po
leni ŋalimani po.” **14** Falisieninba yaaba n den bua i ligi
ke likandi den gbadi lankuli ki ñuadi Jesu. **15** O den yedi
ba: “yinba yi moandi ke bi niba n ya nua ke yi tiegi, ama
U Tienu wani n bani yi pala. Bi niba n nua ke yaala n pia
ti kpiagidi yeni tie caginde U Tienu po. **16** Li balimaama
leni bi sawalipuaba maama den die ki pundi ŋali Jan
Batisi yogunu. Ki cili lanyogunu bi wangi U Tiennu diema
laabaaliŋamo. Nilo kuli tieni u paalu ki bua ki kua lienni.
17 Tanpoli leni ki tinga pendima dingi ki cie li balimaama
nni ba dianfuudi yenga n bodi ki kan tieni. **18** Yua n ñani
o pua ki go taa potoa kuli conbi. Yua mo n taa ban ñani
yaa pua kuli, o conbi. **19** O piado den ye ki ye ki laa ti
tiaciagidi, ki mangidi o pali daali leni o yeŋanma leni
mi jemanma. **20** O luodo moko den ye ke bi yi o Lasala.
O den yen dua o piado yeni diegu buliñoajabu nni ke o
gbanandi kuli tie nala. **21** mi koma den kubi o ŋali ke o
den bua ki yaa di yaa jiema n joagidi o piado yeni saaje
kaanu kani. Baa i sangbanli den kpendi ki liadi o nala
moko. **22** To, o luodo den kpe ke malekinba taa o ki geni
Abalaŋama kani. O piado moko den ti kpe ke bi piino. **23**
O den laadi fala bi tinkpiba n ye naankani. O den yaadi ki
diidi ŋalifoagima, ki ban laa Abalaŋama leni Lasala ke o
ye Abalaŋama kani. **(Hadēs g86)** **24** O den tiani ki yedi: 'N
baa Abalaŋama, gbadi npo mi niŋima ki soani Lasala wan
tu mi ñima leni o nabiyuli po ki cua ki kuugi npo n lanbu,
kelima n laadi fala boncianla mi fantama na niini.' **25**
Abalaŋama den goa ki yedi o: 'N biga, Tiadi ke a den baa
yaala n ŋani boncianla ŋan den ye ya yogunu, ke Lasala

mo den laadi fala boncianla. Moala, o ye ne ke bi baagidi
o, a mo laadi fala. **26** Lani bebe ka, ku buociangu ye tinba
leni yinba siiga, ki teni ke yaaba n bua ki ña ne ki gedi
yipo kan fidi, yaaba n bua ki ña yi yaapo mo ki cua ti
yaa kani kan fidi.' **27** O piado den yedi: 'Lanwani n nan
mia ŋa, `ŋan soani Lasala n baa den denpo. **28** Kelima n
pia waamu muu. Wan gedi ki ban tuodi ki waani ba ke
bani wani n da cua o naa fala biado kaanu na niini.' **29**
Abalaŋama den goa ki yedi o: 'A waamu pia Musa leni
bi sawalipuaba kuli, ban cengi ba.' **30** O piado den goa
ki yedi: 'N baa Abalaŋama, yeni ka, yua n kpe yaa fii bi
tinkpinba siiga ki gedi bi kani, bi baalebidi bi yama.' **31**
Abalaŋama den goa ki yedi o: 'Bi yaa yie kaa baa cengi
Musa leni bi sawalipuaba, ba o nilo yaa fii bi bi tinkpiba
siiga ki gedi bi kani, bi kan cengi o.'"

17 Jesu den yedi o ŋoadikaaba: "Laa pia ke yaala n baa
teni bi niba n yaa tiendi ti tuonbiadi kan yaa kpendi,
ama fala baa ye leni ya nilo n cuani la. **2** Bi ya lani o li
naacianli ki luni o mi ñincianma nni wan bodi, lani n cie
wan teni ya bonwaamu n tie na siiga baa yendo n tieni
ti tuonbiadi. **3** Fangi mani yi yula. A kpiilo yaa tieni ti
tuonbiadi, ŋan tundi o. O yaa ki lebidi o yama, ŋan pa o
sugili. **4** O ya tudi apo taalima lele danyenli, ke taalima
lele yeni o cua a kani ki yedi: 'N lebidi n yama' ŋan pa o
sugili." **5** Jesu tondiba den yedi o: "Ti Daano, pugini ti
dandanli. **6** "O Diedo den goa ki yedi: "Yin pia ya dandanli
ya pundi baa mutaadi bonbibu n wa ki da maama, yi bi
baa fidi ki yedi bu naa sikomoli tibu: 'Habi aba ki ban ŋu
aba mi ñincianma nni,' bu baa tuo. **7** Yi siiga ŋme baa pia

o naacemo ke o ko, yaaka o kpa i pe, o ya ñani u kuanu
po ki kpeni, naani o canbaa baa yedi o: 'cua moala ki je? '
8 Ama o baa yedi o:' Hanbi n po mi jiema, ki boagidi aba
ki yaa tendi nni ma ŋali min je ki go ño ki gbeni no. N
ya gbeni, a mo baa je ki go ño.' **9** Naani o baa pagi o o
nacemo yeni kelima o tieni wan buogi o yaala bii? **10** Li
tie yene yinba yi ba moko yaapo, yi ya tieni ban puogi
yaala kuli, yin yedi mani:' Ti tie ya naacenba n soani ti
tuonli bebe, ti tieni lan pundi tin tieni yaala.'" **11** Jesu
den kubi o cancenli ki caa jelusalenma, o den poandi
Samali leni Galile diema siiga. **12** O den baa kua doyendu
nni ke gbaada piiga den kpendi ki baa tuogi o. Bi den
sedi foagima ki kpaani: **13** "Canbaa Jesu, gbadi ti po mi
niŋima." **14** Wan den laa ba o den yedi ba: "Gedi mani
ki ban waani yi yula bi kopadicianba." Ban den caa ya
yogunu bi den paagi ki ŋanbi. **15** Bi siiga yendo n den
laa ke o paagi, o den lebidi ki goa ki kpaani ki pagi U
Tienu. **16** O den labini Jesu taana kani ki tuondi o. O den
tie Samali yua. **17** Jesu den yedi o: "Niba piiga yeni kuli
ka paagi? bi niyiadiba ye le? **18** Naani oba ki lebidi ki
cua ki ba pagi U Tienu kali o nilamo na bebe?" **19** Lani o
den yedi o ja yeni: "fii ki gedi. A dandanli paagi a." **20**
Falisieninba den buali Jesu U Tienu diema n baa cua ya
yogunu. O den goa ki yedi ba: "U Tienu diema naa tie
maama ke bi niba baa fidi ki le ma ka. **21** Bi kan yedi: 'Mi
ye ne,' yaaka: 'Mi ye nepo.' Kelima U Tienu diema ye yi
siiga baa moala." **22** Lani Jesu den yedi o ŋoadikaaba: "A
dana kpendi ke yi baa bua ŋali boncianla ki le o Ja Bijua
dana siiga baa dayenli, ki kan ba ki le. **23** Bi baa ti yedi yi:

'O ye ne,' yaaka: 'O ye nepo,' yin da gedi mani, yin da sani ki ŋoadi ba mani. **24** Kelima nani mi tañigima n yen ñuliti ki pelini nepo tinbianu, ki poandi ki ya caa ŋali une maama yeni, li baa tua yene o Ja Bijua daali yaa cua. **25** Hali ke li daa tieni, li ti tiladi wan le fala boncianla, moala na niba mo n yie o. **26** Lan den tie maama Nowe yogunu, li go baa tie yene o Joa Bijua ya dana nni. **27** Bi nisaaliba den di ki go ñu, ki taani bi puoba ki puuni bi bisiaba bi jaba, hali Nowe n den ti kua ku ñinbiaciangu nni ya daali. Ki tabolinkaaga den cua ki bolini bi kuli. **28** Lan den tieni maama Loto yogunu, li go baa ti tie yene. Bi niba den di ki go ñu, ki da ki kuadi, ki coagi ti jaadi, ki maa a diena. **29** Ama Loto n den ñani Sodoma nni ya daali, mi fantama leni li cidibili den ñani tanpoli ki mini nani ki taaga yeni ki bolini bi kuli. **30** Li go baa tie yene o Joa Bijua n baa doagidi o yuli ya daali. **31** Laa daali yua n kaa o doangu yuli po, ke o tiadi ye deenni, wan da jiidi ki kua ki baa taa ti, yua n ye u kuanu po mo n da lebidi ki guani o denpo. **32** Tiadi Loto pua po. **33** Yua n bua ki ga o miali baa biani li, ama yua n baa biani li baa ga li. **34** N yedi yi, laa daali ñiagu niba lie baa dua duanyendu, **35** bi baa taa yendo ki ŋa o yua. Puoba lie baa taa ki naani, bi baa taa yendo ki ŋa o lielo. **36** Jaba lie baa taa ki ye u kuanu nni bi baa taa yendo ki ŋa o yua." **37** Bi ŋoadikaaba den yedi o: "Ti daano, line baa tieni ŋali le?" O den goa ki yedi: "Li bonkpienla n ye naani, i kaabi baa taani lankane."

18 Jesu den pua ba mi kpanjama ki baa waani ba ke li pundi wan ya jaandi yogunu kuli ki da cedi bi gbani n wudi. **2** O den yedi: "O bujialo den ye u dogu nni kaa jie U

Tienu, kaa fangi niloba mo. **3** Li kpepuoli moko den ye u
dogu yeni niinni ki yen kpendi ki miadi o ki tua: 'Han tu
npo n koaginkoa n panli.' **4** O bujialo den waagi ki yiedi.
Li ya puoli o den ti maadi o yuli ki yedi: 'Baa ke mii jie U
Tienu kaa fangi niloba mo, **5** li kpepuoli na coagini nni
maama na, n baa tuu opo o panli, yeni yaaka, o li baa
kpendi ki coagini nne.'" **6** O Diedo den pugini ki yedi: "Yi
gbadi o bujiabiado yeni n yedi yaala. **7** N buali yi, naani U
Tienu kan tuu wan gandi yaaba po bi panli, bani yaaba n
kpaani ki miadi o u yensiinu leni ki ñiagu kuli bi? Naani o
baa waagi ki kan todi ba? **8** N kadi ki waani yi, o baa jaligi
ki tuu bipo bi panli. Ama naani o Joa Bijua yaa goa ki
cua ŋanduna nni, naani o baa le li dandanli bi?" **9** Jesu
go pua ba mi naa kpanjama kelima bi nitianba yaaba n
pagi bi yula ke bi tiega, ki fali yaaba n sieni yaapo. **10** O
den yedi: "Niba lie den gedi U Tienu diegu nni ki baa
jaandi. O yendo den tie Falisieni, o lielo mo lubigaalo.
11 Falisieni yeni den sedi ki jaandi o pali nni ki yedi: 'U
Tienu, n tuondi a kelima mii ta leni ya niba n sieni ki
tie sugida, leni bi nibiadiba, leni mi conconma danba,
n tuondi a ke mii taa leni ya lubigaalo n tie na moko.
12 Dana lele siiga kuli n luo bu ñoabu dana lie. N ñandi
n dim n bonbaakaala kuli nni.' **13** O lubigaalo yeni mo
den poadi ki sedi foagima, kaa tuo ki baa yaadi ki noanli
tanpoli. O den pua o benli ki yedi: 'U Tienu, gbadi npo mi
niŋima, mini yua n tie ti tuonbiadi daano.'" **14** Jesu den
pugini ki yedi: "N waani yi i moamoani ke wani n den
kuni o denpo ke U Tienu saa opo i moamoani ke o tiegi,
ama Falisieni yeni wani ki den baa. Kelima yua n fiini o

yuli kuli, U Tienu baa jiini o, yua n jiini o yuli mo U Tienu baa fiini o." **15** Bi niba den kpendi nni a canpanda Jesu kani ke wan sii ba. O ŋoadikaaba n den laa lani bi den fu leni yaaba n kpendi nni ba. **16** Ama Jesu den teni ke bi cuani ba ki yedi: "Cedi mani a biwaala n cua n kani ki da deli ba, kelima U Tienu diema tie yaaba n tie nani a biwaala yene po. **17** N waani yi i moamoani ke yua n kaa tuo U Tienu diema nani ki biwaaga yeni kan kua lienni." **18** Jufinba yudaano yendo den buali Jesu ki yedi o: "O canbaanŋamo, n baa tieni be ki baa ya miali n kan gbeni?" **(aiōnios g166)** **19** Jesu den goa ki yedi o: "Be yaapo ke a yini nni niŋama? U Tienu bebe yaaka oba kuli ki ŋani. **20** A bani li balimaama n bili yaala: Han da conbi, ŋan da kpa nilo, ŋan da su, ŋan da tieni mi siedi-faama, ŋan jigini a baa leni a naa.'" **21** O joa yeni den goa ki yedi: "N kubi lankuli ŋali n biwaama nni." **22** Jesu n den gbadi lani o den yedi o: "Bonyenla n da go poadi a po. Han kuadi ŋan pia yaala ki boagidi a luoda li ligi, lane a baa pia ŋalimani tanpoli po. Lani ŋan cua ki ŋoadi nni." **23** O joa n den gbadi laa maama, o pali den biidi kelima o piama den yaba. **24** Jesu den laa ke o pali biidi ki yedi: "Li pa ŋali boncianla a piada n baa ki kua U Tienu diema nni. **25** Ku yuoyuogu n tagini mi kpalipienbonma nni dingi ki cie o piado n kua U Tienu diema nni." **26** Yaaba n den cengi o maama yeni den yedi: "Li ya tie yeni, ŋme nan baa fidi ki tindi?" **27** O den goa ki yedi: "Bi nisaaliba n kan fidi yaala U Tienu wani baa fidi la." **28** Lani, Pieli den yedi o: "Diidi ki le, tinba ti den fii ki ŋa tin pia yaala kuli ki ŋua ŋa." **29** Jesu den yedi ba: "N waani yi i moamoani

ke laa pia ya nilo n fii ki ŋa o dieli, yaaka o pua, yaaka o kpiiba, yaaka o danba, yaaka o bila kelima U Tienu diema po, **30** ki kan baa moala na boancianla ki cie wan den ŋa yaala. Ya yogunu n kpenda mo, o baa baa ya miali n kan gbeni." **(aiōn g165, aiōnios g166)** **31** Jesu den taa bi piiga n niliediba ki piadi leni ba ki yedi: "Cengi mani ti do ki caa Jelusalema ke bi sawalipuaba n den diani yaala ke li maadi o Joa Bijua maama kuli baan tieni ki dudi. **32** Bi baa cuo ki teni o bi nilanba. Bi baa ñuadi o, ki faligi o, ki sii opo ti ñinsandi, **33** ki pua o i baliji ki yuandi ki kpa o. Ama li dataali daali o baa fii bi tinkpiba siiga." **34** Bi ŋoadikaaba ki den ga liba kuli laa maama nni. O maama yeni den boani ba. Baa den ga Jesu n maadi yaala n bua ki yedi yaala. **35** Jesu n den nagini Jeliko, li sua ke o juamo ka u sankunu ki miadi. **36** O den gbadi ke ku niligu pendi ke o den buali lan tie yaala. **37** Bi den waani o ke Nasaleti yua Jesu n tagini ki baa pendi. **38** O den kpaani: "Jesu, Dafidi Bijua, gbadi npo mi niŋima." **39** Yaaba n den cuoni Jesu liiga den funi leni o ke wan suo, ama o go den kpaani ki pugidi ki tua: "Dafidi Bijua, gbadi npo mi niŋima." **40** Jesu den sedi ki yedi ban cuani o o kani. O juamo n den nagini, Jesu den buali o ki yedi: **41** "A bua min tieni apo be?" O den goa ki yedi: "N daano, n bua ŋan teni min go ya nua." **42** Jesu den yedi o: "A nuni n go ya nua, a dandanli paagi a." **43** Lanyogunu o nuni go den noadi, ke o ŋoadi Jesu ki pagi U Tienu.

19 Lani n pendi Jesu den kua Jeliko dogu nni ki cuoni ki poandi u niinni. **2** O ja den ye likani ki tie piado ke bi yi o Sake, ki tie bi lubigaaba yudanba siiga nni yendo. **3** O

den moandi ki baa bandi yua n tie Jesu, ama wan koabi maama ke ku niligu mo nan yaba, waa den fidi ki baa la Jesu. **4** Lani o den sani ki ga liiga ki doni ya tibu n yi sikomoli ke o baa la Jesu, kelima o den baa tagi ki pendi lankane. **5** Jesu n den pundi li kani, o den yaadi ki diidi o ki yedi: “Sake, jiidi tontoni kelima li tie tiladi min tundi a denpo dinla.” **6** O den jaligi ki jiidi ki ga o cangu leni li pamanli. **7** Bi niba kuli den laa lani ki yenbidi ki tua: “O ja na gedi ki ban cani u tagibiadu daano: “ **8** Sake den sedi O Diedo nintuali ki yedi o: “Canbaa, diidi, n baa pa a luoda n piama boagidima. N ya den janbi yua ki ga o kani bonlaba mo, n baa guani o la taalima naa.” **9** Jesu den yedi o: “Mi faabima kua ku naa diegu nni dinla, kelima one moko tie Abalaŋama puoliŋuanu. **10** Kelima o Ja Bijua cua ki baa lingi ki go faabi yaaba n yaadi.” **11** Bi niba n den cengi laa maama, Jesu go den pua ba mi kpanjama, kelima o den nagi leni jelusalema ke bi niba tama ke U Tienu diema baa doagidi lanyogunu liga. **12** Lanyaapo o den yedi: “O badija den gedi yaa dogu n fuagi, ki baan je li bali ki goa ki kpeni. **13** Hali ke o daa gedi, o den yini o naacenba siiga bonba piiga ki yedi ba: 'ya kpendi mani ŋali min baa goa ki kpeni na.' **14** Ama u dogu nni yaaba n den nani o ki yuandi ki soani o puoli bi tondiba ke ban ban yedi: 'Tii bua ya ja n tie na n yaa die ti.' **15** To, bi den dini o badija yeni li bali, ke o goa ki kpeni o dogu nni. o den yini bi naacenba yaaba ke den teni i ligi yeni, ki baa bandi ban den kpendi ki ba yaala. **16** O nikpialo den cua ki yedi: 'N daano, a wula kujapienli cuani ti nuadi wula kujapiena piiga.' **17** O bado yeni den yedi o: 'Li ŋani, n naacenŋamo

a teni ke n fidi dugi apo li bonwaala nni, lanwani, n dini a li bali ŋan ya die dociami piiga.' **18** O naacenlielo den cua ki yedi: “N Daano, a wula kujapienli cuani ti ñuadi wula kujapiena muu.” **19** O canbaa den o: “N dini a moko li bali ŋan ya die dociami muu.” **20** Naacentoa moko den cua ki yedi: “N Daano, ga a wula kujapienli, n den gbini li li cabili nni ki bili. **21** N den jie ŋa kelima a pia ki mabinga, a taani ŋan kaa bili yaala, ki yendi ŋan kaa buli yaala.” **22** O bado den yedi o: 'o naacenbiado na, n cuo ŋa a maceli nni. A den bandi ke n tie ya nilo n pia ki mabinga, ki taani min kaa bili yaala. **23** Be nan teni ke ŋaa den bili n ligi ku ligidiegu nni ke n goakpenma min bi ga yi leni ti ñuadi?' **24** Lani o den yedi yaaba n ye likani: 'Ga mani o kani li wula kujapienli yeni ki teni yua n pia wula kujapiena piiga yeni.' **25** Bi den goa ki yedi o: 'Ti Daano, o pia wula kujapiena piiga no.' **26** O den goa ki yedi: 'N waani yi i moamoani ke bi baa pa ki pugini yua pia kuli, ama yua n kaa pia, bi baa ga o kani ba wan pia yaala. **27** N yibalinba mo, bani yaaba n kaa den bua nni leni li bali yeni, cuani ba mani ki kpa ba n nintuali. **28** Jesu n den maadi laa maama, o den ga liiga ki do ki caa Jelusalema. **29** Wan den nagidi Betifaje leni Betani ya dobila, ki kuu Olifie Tiidi juali, o den soani o ŋoadikaaba siiga bi lie ki yedi ba: **30** “Suagi mani ki gedi ya dobiga n ye liiga na. Yi ya baa kua lienni ya yogunu, yi ba le ya ŋunbisaagili ke oba daa jagini li, ke li luo. Yin loti li mani ki cuani na. **31** Nilo ya yedi yi: 'Be n teni ke yi loti o?' Yin yedi mani daa: 'Ti Daano n bua o.'” **32** Bi tondiba yeni den gedi ki ban sua ke likuli tie nani Jesu n bi yedi ba maama. **33** Ban

den loti li ŋunbisaagili ya yogunu, li danba den yedi ba:
“Be n teni ke yi lodi li ŋunbisaagili na?” **34** Bi den goa ki
yedi: “Ti Daano n bua o.” **35** Lani bi den cuani o Jesu kani
ki lu ki maani bi kpaliti opo, ki teni ke Jesu jagini. **36**
Jesu den jagi ki suagi liiga, ke bi niba ladi bi tiadi u sanu
nni. **37** Wan den nagini jelusalema ki ji Olifie Tiidi juali, o
ŋoadikaaba yaaba n yaba den ye leni li pamanli ki kpaani
ki pagi U Tienu kelima ban laa ya banciama kuli po. **38**
Bi den tua: U Tienu n seligi o bado Yua n kpendi wani
o Diedo yeli nni. Mi yanduanma n ya ye tanpoli po. U
Tienu yua n ye ŋali tanpolijoma n baa ti kpiagidi. **39** Ama
falisieninba tianba yaaba n den ye ku niligu siiga den yedi
Jesu: “Canbaa, fu leni a ŋoadikaaba ban suoni.” **40** Jesu
den goa ki yedi ba: “N waani yi, bi yaa suoni, a tana baa
kpaani.” **41** Jesu n go den nagini Jelusalema ki pugidi ki
laa u, o den buudi upo **42** ki yedi: “A moko ya bi bani dinli
daali ya bonla n baa teni ŋan baa mi yanduanma. Ama
moala li nan duagi a nuni po. **43** Fala dana baa cua apo, a
yibalinba baa kpa li nagili ki lindi ki cebini a ki baa ŋa, **44**
ki bolini a, fini u dogu yeni leni a niba kuli, ki mudi a
diena, ki kan ŋa baa tanyenli n ya maa li yali po. Lanikuli
baa tieni kelima ŋaa den bani U Tienu n den cua ki baa
faabi a ya yogunu.” **45** Jesu den kua U Tienu diegu luolu
nni ki deli ki ñani yaaba n kuadi **46** ki tua ba: “Li diani ki
yedi: “N diegu baa tie li jaandieli, ama yinba yi teni ke li
tua a sugida wuonkaanu.” **47** Daali kuli Jesu den bangi bi
niba U Tienu diegu nni. Bi kopadicianba yudanba leni li
balimaamaa bangikaaba leni bi yudanba den lingi ki ba

kpa o. **48** Ama baa den bani ban baa ga maama ki kpa
kelima bi niba kuli den cengi o leni fangicianli.

20 Dayenli ke Jesu ka ki bangi bi niba U Tienu diegu
nni ki wangi o laabaaliŋamo, bi kopadicianba yudanba
leni li balimaama bangikaaba leni bi nikpeliba den cua o
kani **2** ki yedi o: “Waani ti ya bali yaapo ke a tiendi li
naa bonla. Hme n puni a li bali?” **3** Jesu den goa ki yedi
ba: “N moko baa buali yi bonyenla, yin waani nni. **4** Jan
n den batisi bi niba yeni, o den baa li bali tanpoli po
bi, bi bi nisaaliba kane?” **5** Bi den bungi bi pala nni ki
tua: “Ti ya yedi ke o den baa li tanpoli po, o baa yedi:
'Be yaapo ke yii den daani o maama?' **6** Ti ya yedi: 'Bi
nisaaliba ya kane' mo, bi niba kuli baa lugidi ti a tana
kelima bi nua ke jan den tie sawalipualo.” **7** Lanyaapo bi
den goa ki yedi Jesu ke baa bani jan bali n ñani naani.
8 Jesu den yedi ba: N moko kan waani yi ya bali yaapo
ke n tiendi laa bonla.” **9** Lani yaapuoli Jesu den pua bi
niba mi naa kpanjama ki yedi: “O joa den ŋu duven tiidi
kuanu, ki guuni o kuanu bi koaguudiba ki fii ki gedi u
dogu ki baan waagi lipo. **10** Li yogunu n den pundi, o den
soani naacenyendo bi koaguudiba yeni kani, ke ban teni o
biinu o kuanu bonbaakaala nni. Ama bi koaguudiba den
pua o i gbiami, ki yaadi o nukuomu. **11** O go den soani
naacentoa, bi den pua o moko i gbiami, ki fiagi o ki yaadi
o nukuomu. **12** O go den soani o naacentaalo mo. Bi den
poagili o, ki deli o. **13** O koadaano den yedi o yuli: 'N baa
tieni lede? To, n baa soani n bijabuadiga, daalinba bi baa
fangi wani wani.' **14** Ama bi koaguudiba n den laa o bi
den yedi bi yaba: 'One n tie o faajielo, tin kpa o mani li

faali n tua ti yaali.' **15** Bi den luni o u kuanu puoli po ki
kpa o. Lanwani o koadaano baa soani ba lede? **16** O baa
cua ki bolini laa koaguudiba ki teni o kuanu nitoaba."
Ban den gbadi lani bi den yedi: "U Tienu n da tuo line n
tieni." **17** Jesu den diidi ba ki yedi: "lanwani yaala n diani
na bundi be? Bi tanmaaba n den yie ya tanli lini n tua li
tanpuuli tanjigi." **18** Jesu den juodi ki yedi: "Yua n baa laa
tanli po kuli baa kuakua, lin baa yua ya po mo baa tua
wagima." **19** Lanyogunu liga bi kopadicianba yudanba
leni li balimaama bangikaaba den moandi ki baa cuo Jesu,
kelima bi den bandi ke o pua mi kpanjama yeni ki bagi
bane, de bi den jie bi niba. **20** Bi den kpaagi Jesu, ki soani
ya niba n kpali ke bi tiegi ki buali o moamoani, ke ban dia
o ku madiagu ki cuo o leni maama ba ki teni bi bujiaba
leni gufeneeli nuunni wan bu ki cuo o. **21** Laa niba den
buali o ki yedi: "Canbaa, ti bani ke ŋan maadi ki bangi
yaala tiegi, ŋaa gagidi oba bi niba siiga, a bangi bi niba
U Tienu sanŋoadima leni i moamoani. **22** Naani li pia u
sanu tin pa Loma badiciamo Sesa li lubili bi, bi laa pia?"
23 Jesu den bandi bi fanu ki yedi: "Min le li kujapienli.
24 Hme ya nannanli leni ŋme ya diani n ma lipo na?"
Bi den goa ki yedi o: "Sesa yaali yo." **25** O den yedi ba:
"Lanwani pa mani Sesa, yaala n tie Sesa yaala, ki pa U
Tienu mo, yaala n tie U Tienu yaala." **26** Baa den fidi ki
cuo o o maama nni bi niba nintuali. O maguankaama yeni
den paki ba ke bi ŋmini suo. **27** Sadusieninba yaaba n tua
ke bi tinkpiba fiima ki ye, bi tianba den cua Jesu kani ki
buali o ki yedi: **28** "Canbaa, Musa den diani ki bili tipo li
balimaama nni ki yedi: 'O nilo ciamo ya kpe, ki pia pua

kaa pia biga, wan taa o kpelo yeni pua ki baa o kpelo po u buolu.' **29** To, jaba lele den ye ki taa baa. O bonkpialo den taa o pua ki kpe kaa pia biga. **30** O bonlielo den taa o kpepuoli ki kpe. O bontaalo mo den taa o. **31** Li den tua yeni, ke ban bonba lele yeni kuli den kpekpe kaa pia biga. **32** Li ya puoli o puoli o pua mo den ti kpe. **33** Lanwani bi tinkpiba fiima yogunu, o pua yeni baa tua ŋme ya yua yo? Kelima bani bonba lele yeni kuli yendo yendo taa o ke o tua o pua." **34** Jesu den yedi ba: "Handuna na jaba taani bi puoba, bi puoba mo kuni bi jaba. **(aiōn g165)** **35** Ama yaaba n dagidi ki fii bi tinkpiba siiga ki kua ya yogunu n kpendi ya yema nni, bi jaba kan go taa puoba, bi puoba mo kan go kuni jaba. **(aiōn g165)** **36** Kelima bi baa tie nani malekinba yene, ki kan go kpe. Bi tie U Tienu bila, wan fiini yaaba bi tinkpiba siiga. **37** Yaala n tie bi tinkpiba fiima maama fuuli, Musa den maadi li maama wan togidi ya fatuugu n den co mi fantama ya yogunu, wan den yini o Diedo ya yeli n na: Abalahama Tienu, Isaaka Tienu leni Jakobo Tienu. **38** To, U Tienu naa tie kpiema Tienu, o tie yaaba n fo ya Tienu yo. Kelima o yaapo wani, bi kuli fo." **39** Li balimaama bangikaaba siiga bi tianba den yedi: "Canbaa, a maadi bonŋanla." **40** Baa go den pia papaali ki go buali o bualiba kuli. **41** Jesu go den yedi ba: "Li ga lede ke bi niba tua U Tienu n gandi yua tie Dafidi bijua? **42** Dafidi wani oba maadi Pisoma tili nni ki yedi: 'O Diedo den yedi n Diedo kali n jienu po, **43** ŋali min baa teni a yibalinba n tua a taaŋmaakaanu.' **44** Dafidi oba yini o o Diedo, li nan go ga lede ke o tie wani Dafidi bijua?" **45** Ku niligu kuli n den cengi, Jesu den yedi

o ŋoadikaaba: **46** “Fangi mani yi yula leni li balimaama
bangikaaba bani yaaba n bua ki ya laa a liadiciama, ki go
bua ban ya fuondi ki kpiagidiba mu daamu nni, ki go bua
ki ya ka i niciankali-kaani li balimaama bangima diena
nni, ki go bua ya kaani n gagidi mi jecianma kani. **47** Bi go
janbidi a kpepuona ki fenli bi diena, ki go jaandi i jaandi
foagi ki kpali ke bi tie jajaandimoana. Ti buudi ya yogunu
bi ya cuonu baa gagidi ki ya bia ki cie.”

21 Jesu den diidi ki la ke a piada kpiendi bi paabu U
Tienu diegu ligitiagu nni. **2** O go den laa ke o kpepoluodo
kpieni falino lie lienni. **3** O den yedi: “N waani yi i
moamoani, o kpepoluodo puni ki cie yaaba n sieni kuli. **4**
Kelima bi kuli ñani bi ŋalimani nni bi ligijodi ki kpieni,
ama wani, leni o luoma kuli o ñani wan pia yaala ki baa je,
ki kpieni.” **5** Bi nitianba den maadi U Tienu diegu maama,
ban den maa leni ya tanŋama, leni bi niba n den puni U
Tienu ya paabu ki bogini gu. Jesu den yedi: **6** “A dana baa
ti cua ke yin nua yaala na, bi kan ti ŋa ba tanyenli kan
sieni ki ya maa li lieli po, ke a kuli naa paadi ki baa.” **7** Bi
den buali o: “Canbaa, u laa yogune ke li baa cua? Be n baa
tua li sinankeeno ke li yogunu bua ki pundi?” **8** Jesu den
goa yedi: “Fangi mani yi yula ke ban da boandi yi, kelima
bi niba boncianla baa ti cua n yeli nni ki yedi: 'Mini n tie
U Tienu n Gandi Yua,' ki go yedi: 'U yogunu nagini.' Yin
da ŋoadi ba mani. **9** Yi ya ti gbadi ke bi maadi bu toabu
maama, ki go gbadi ke bi maadi mi janjanma maama, yin
da tuo lan jieni yi, kelima laa bonla baa kpa cua tiladi,
ama lanyogunu da ka baa tua mi juodima.” **10** O go den
yedi ba: “U nibuolu baa fii ki tuogi leni nibuoto, mi diema

mo baa fii ki tuogi leni dietoama. **11** Mi tindigibicianma baa tiendi, mi koncianma leni yianbiadipuodike moko baa tiendi i kaantiami, li bonlidikacianla yaala n pia i jeje leni ya sinankeeni n yaba baa ña tanpoli ki tiendi. **12** Ama ŋali ke lankuli daa tieni, bi yi ki waani yi fala, ki teni yi li balimaama bangima diena yudanba nu nni, ki kuani yi a kpaadidiena nni, ki gedini yi bi badicianba bujiali kani leni gufeneelinba bujiali kani kelima n yeli po. **13** Li kuli baa pa u sanu yin tieni npo seedi. **14** Ama yin ya bani yi yama nni ke laa tie yin tuodi ki kpaagi yin baa ti maadi yaala ki ga yi yula. **15** Kelima mini nba baa ti pa yin baa maadi leni ya yanfuoma ke yi koanginkaaba siiga baa yendo kan fidi ki nia ki yie ma. **16** Baa yi danba leni yi kpeliba leni yi waamu leni yi kpiiba leni yi danlinba baa janbidi yi ki tendi yi yi yibalinba nuu nni, bi kpa yi siiga bi tianba. **17** Bi niba kuli baa nani yi kelima n yeli po, **18** de yi yudi baa yuyengu kan baa tiipo. **19** Kelima yi juunli po yi baa ga yi miana. **20** Yi ya ti la ke bi toatieba lindi ki cebini Jelusalema, yin bandi mani ke laa yogunu ke u bodima nagidi. **21** Laa yogunu yaaba n baa ye Jude nni n sani ki gedi a juana po, yaaba n baa ye Jelusalema tugu nni n ña lienni ki foagidi, yaaba n ye i kuani po n da kua u dogu nni. **22** Kelima laa dana baa tie li pantuuli ya dana, ke yaala n den diani kuli n tieni ki dudi. **23** Fala baa ye leni ya puoba n punbi leni yaaba n da ŋaandi laa dana nni, kelima o falaciamo baa tieni mi diema na niinni, U Tienu pabienli cuonu baa jiidi u naa nubuolu po. **24** Bi yibalinba baa kpa ba leni mu jugisiemu, ki gedini yaaba n sieni ti yonbidi i nibuoli kuli nni. I nilanbuoli baa paadi

Jelusalema, ki ŋmaa u ŋali U Tienu n bili bi po ya yogunu n dudi. **25** Sinankeeninba baa tieni ki yenga nni leni o ŋmaalo nni leni a ŋmabila nni kuli. Ki tinga nni mo ti yanyagiciandi baa tieni i nibuoli kuli n jie ki womi, kaa bani ban baa tieni yaala kelima mi ñincianma fuciangu po leni a ñinguona fiipuama po. **26** Tanpoli paaciamu mo baa digibi lanyaapo bi niba n yaa kpaagi yaala n baa tieni ŋanduna nni, bi baa pabi ti jawaandi po. **27** Lani, bi baa le ke o Joa Bijua ye ku tawaligu nni ki kpendi leni u paaciamu leni ti kpiagiciandi. **28** Laa bonla ya cili ki tiendi, yin sedi mani ki yaadi yi yula kelima yi faabima nagidi." **29** Lani Jesu den pua ba mi kpanjama ki yedi: "Diidi mani bu kankanbu leni ya tiidi n sieni kuli. **30** I beni ya bundi ya yogunu, yi bani ke ku siagu nagini no. **31** Li go tie yene, yi ya laa ke laa bonla tiendi, yin bandi ke U Tienu diema nagini. **32** N waani yi i moamoani ke mi naa nifiima kuli kan pendi ke lankuli ki tieni. **33** Tanpoli leni ki tinga kuli baa pendi, ama n maama kan pendi ŋali abada. **34** Fangi mani yi yula, ki da tuo mi jekandikaama leni li dañokandikaali leni mi yema yanyagidi n fie yi yantiana ki guli yi ke laa daali n da cua ki ludi yi. **35** Kelima laa daali baa cua nani ku diagu yeni ki ludi ki cuo ya niba n ye ŋanduna nni kuli. **36** Lanyaapo yin ya ji mani ki ya jaandi U Tienu ya yogunu kuli, ke yin fidi ki ña ya bonla n baa cua kuli nni, ki sedi o Joa Bijua kani." **37** Daali kuli Jesu den bangi bi niba U Tienu diegu nni, ku ñiagu mo kuli o den ña ki caa ki ban dua ki ye Olifie tiidi juali po. **38** Bi niba kuli den yagidi ki kpendi o kani U Tienu diegu nni ki baa cengi o maama.

22 Ya dupen n ki pia dabinli jaanma, yaama n yi mi
pendima jaanma, den nagini. **2** Bi kopadicianba yudanba
leni li balimaama bangikaaba den lingi ban baa tieni
maama ki kpa Jesu, kelima bi den jie ku niligu. **3** Sutaani
den kua Jesu pali nni, wani ban go yi yua Isikalioto, yua
n den tie bi piiga n niliediba siiga yendo. **4** O den gedi
ki ban juogi leni bi kopadicianba yudanba leni U Tienu
diegu jiidi kaaba yudanba wan baa tieni maama ki janbi
Jesu, ki teni ban cuo o. **5** Bi pala den mani boncianla, bi
den niani o ke bi baa teni o i ligi. **6** O den tuo ki ji ya lingi
wan baa baa ya folu ki janbi Jesu ki teni ba ke ku niligu ki
bani. **7** Ya dupen n ki pia dabinli jaanma dana siiga, lan
den bili ban kodi mi pendima jaanma pebiga ya daali den
pundi. **8** Jesu den soani Pieli leni Jan ki yedi ba: “Gedi
mani ki ban ŋanbi ti po mi pendima jaanjiema tin je.” **9**
Bi den buali o: “A bua tin ŋanbi ma le?” **10** O den goa ki
yedi ba: “Diidi mani, yi ya kua u dogu nni ya yogunu, yi
baa tuogi o joa ke o bugi li ñincuali. Yin ŋoadi o mani
ki ban kua wan baa kua ya diegu nni, **11** ki yedi li kani
diedaano: 'Canbaa yedi a daa: Mini leni n ŋoadikaaba
n baa je mi pendima jaanjiema ya candieli nni ye le?
12 O baa waani yi li dietuadili, yaali n yaba ke yaala n
dagidi kuli ye lienni. Yin ŋanbi mani lankani.” **13** Bi den
gedi ki ban sua ke li bonla kuli tie nani wan waani ba
maama. Bi den ŋanbi mi pendima jaanjiema. **14** U yogunu
n den pundi Jesu den kali u saajekaanu kani, wani leni bi
tondiba. **15** O den yedi ba: “N den bua ŋali boncianla ki
taani leni yi ki je ya pendima jaanjiema tie na ŋali ki daa
laa fala. **16** Kelima n kadi ki waani yi ke n kan go je ma

ŋali man baa tieni ki dudi U Tienu diema nni." **17** Lani o
den taa ki tadiñokaaga ki tuondi U Tienu ki yedi: "Yi kuli
n ga mani li bonñokaala na ki boagidi. **18** N yedi yi moala
liiga, n kan go ño duven, ŋali U Tienu diema n baa cua ya
yogunu." **19** O go den taa dupen ki tuondi U Tienu ki
cabidi ki teni ba ki yedi: "Line n tie n gbannandi min
puni yaadi yipo. Ya tiendi mani yeni ki ya tiadi npo." **20**
Ban den dini ki gbeni, o den taa ki tadiñokaaga ki teni
ba ki yedi: "Ya bonñokaala n tie na tie n soama yaama
n wuli yi po ki teni ke U Tienu ŋantaadipaano kua. **21**
Ama diidi mani, yua n baa janbi nni ya nuu n taani ki ye
leni nni u saajekaanu na. **22** O joa Bijua caa nani nani lan
diani ki bili opo maama. Ama fala baa ye leni ya nilo n
baa janbi o." **23** Bi den cili ki buali bi yaba, bi siiga yua n
baa tieni laa bonla. **24** Mi niama moko den fii bi siiga
ke bi bua ki bandi bi siiga yua n cie bi kuli. **25** Jesu den
yedi ba: "I nilanbuoli badiba die ba leni u paalu, yaaba n
mabindi ba mo teni ke bi yi ba bi nitodikaaba. **26** Lan
da tie yeni yi ya kani. Ama, yi siiga yua n cie yi kuli n
tua nani ki bonwaaga yeni, yua n tugi li yuli mo n tua
nani o naacemo yeni. **27** Hme n cie o yua, yua n kaa u
saajekaanu kani ki baa je bi, bi yua n tendi mi jiema? Yua
n kaa ki baa je kaa? Ama mini wani n ye yi siiga nani yua
n tendi mi jiema yeni. **28** Yinba, yi tie yaaba n den juuni
ki ye leni nni n biigima kuli nni ki pundi ŋali moala. **29**
Lanyaapo nani n Baa n bili ke n baa ke n baa je li bali
maama, n moko bili ke li baa tua yi po yeni **30** ke yi baa ti
yaa di ki go ñu n saajekaanu kani n diema nni, ki kaa i
balikalikaani po, ki jia Isalele piiga n buoliedi buudi." **31**

Jesu go den yedi: “Simono, Simono, diidi, Sutaani den mia
ke wan baa u sanu ki yagi yi kuli nani ban yagini ŋalikama
maama yeni. **32** De n mia U Tieni apo ke a dandanli n da
gbali. A ya ti lebidi ki guani n kani ŋan ya paagidi a kpiiba
pala.” **33** Pieli den goa ki yedi o: “N daano, n bogini ki baa
ye leni a baa li kpaadi dieli po leni mi kuuma po kuli.”
34 Jesu den yedi o: “Pieli, n waani a, dinla ñiagu ŋali ke
ku kootongu daa mua, a baa nia taalima taa ke ŋaa bani
nni.” **35** Lani Jesu den buali bi kuli: “Min den soani yi ke
yii kubi ligiboagili, kaa kubi sancenboagili leni cacaadi
yeni, yi den luo liba bi?” Bi den yedi o: “Liba kuli.” **36** O
den yedi ba: “Ama moala liiga, yua n pia ligiboagili, wan
taa li, yua n pia sancenpoagili wani mo n taa li, yua n kaa
pia jugisiega wan kuadi o kpalibu ki da. **37** Kelima n yedi
yaala n diani npo kuli baa tieni ki dudi: 'Bi den coadi
ki taani o leni bi nikpaba.' Li baa tieni ki dudi moala.”
38 Bi den yedi o: “Ti daano, diidi ki le, jugisiemu lie ye
ne.” O den yedi ba: “Li dagidi.” **39** Jesu den ñani ki gedi
olife tiidi juali po nani wan yen maani ki ca maama. O
ŋoadikaaba den yegi leni. **40** Wan den pundi li kani, o den
yedi ba: “Ya jaandi mani ke yin da ti kua mi tulinma nni.”
41 Lani, o den piadi bi kani nani o nilo n baa lugidi li tanli
lin baa ya bianu, ki gbaani ki jaandi ki tua: **42** “N Baa, a ya
tuo, ŋan ñani n kani ya tadiñokaaga n tie na min da ño,
de lan da tua mini ka n bua yaala, kali fini n bua yaala.”
43 Laa yogunu maleki den ñani tanpoli ki doagidi opo o
yuli. **44** Li paboancianli den kubi o ke o jaandi ki pugidi. O
manmanñima den tua nani mi soama yeni ki condi tiipo.
45 Wan den jaandi ki gbeni, o den guani o ŋoadikaaba

kani ki sua ke bi goagoa kelima bi paboanli po. **46** O den
yedi ba: “Be n teni ke yi goa? Fii mani ki ya jaandi ke yin
da kua mi tulinma nni.” **47** Jesu n da den maadi, ku niligu
den cua, ke ban yi yua Judasa, bi piiga n niliediba siiga
yendo, ye bi liiga. O den nagini Jesu ki baa gobini o. **48**
Jesu den yedi: “Judasa, a baa gobini o Joa Bijua yeni ki
janbi o?” **49** Yaaba n den ye leni Jesu n den laa yaala n
baa tieni, bi den buali o ki yedi: “Ti daano, tin pedi ba mu
jugisiemu bi?” **50** Bi siiga yendo den pedi ki joandi bi
kopadicianba bado naacemo jientubili. **51** Jesu den yedi:
“cedi mani yeni.” O den sii o joa yeni tubili ki paagi li. **52**
Lani Jesu den yedi bi kopadicianba yudanba leni U Tienu
diegu jiidikaaba yudanba leni bi nikpeliba, bani yaaba
n den taani ki cua ki baa cuo o: “Yi cua ki kukubi mu
jugisiemu leni yi jiani nani yi lingi o sanjialo yeni? **53**
Min den ye leni yi daali kuli U Tienu diegu nni, yii den
cuo nni, ama moala yi ji pia folu ke li biigili paaciamu
mo n die.” **54** Bi den cuo jesu ki gedini bi kopadiciaba
bado diegu nni. Pieli den ŋua foagima. **55** Ban den cuoni
mi fantama u luolu siiga, ki taani ki ka ki yie, pieli den
kali leni ba. **56** Yaa jafanba n tuuni ku diegu yeni niinni
siiga yendo den laa o ke o ka mi fantama kani, ki noanli o
ki yedi: “O joa na moko den ye leni o.” **57** Pieli den nia
ki yedi o: “A-a, pua ne, mii bani o.” **58** Lan yen waamu,
nitoa den laa o ki yedi: “A moko tie bi niba yeni siiga yua
yo?” Pieli den goa ki yedi: “A-a mii tie.” **59** Lan den waagi
waamu, nitoa moko den ñi ki yedi o: “Moamoani lige, o
joa na moko den ye leni o, kelima o tie Galile yua yo.” **60**
Pieli den goa ki yedi o: “A-a, mii bani ŋan maadi yaala.”

Lanyogunu ŋali ke o daa maadi ku kootongu den mua. **61** O Diedo den jigidi ki diidi Pieli. Pieli ji den tiadi wani o Diedo n yedi o ya maama na: “Ku naa ñiagu, ŋali ke ku kootongu daa mua, a baa nia taalima taa ke ŋaa bani nni.” **62** O den ñani ki ban mua leni li paboanli. **63** Yaaba n den kubi Jesu den ñuadi o ki pua o **64** ki fini o nunga li cabili ki tua: “Hme pua ŋa? Bandi o.” **65** Bi go den sugidi o sugitoadi boncianla. **66** Lan den yendi, Jufinba cancannikpeliba taancianli, lani n tie bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba leni bi nikpeliba, den taani ki gedini Jesu bi taanli kani ki yedi o: **67** “A ya tie U Tienu n gandi yua, ŋan waani ti.” Jesu den goa ki yedi ba: “N ya waani yi la yi kan dugi n maama po. **68** N ya buali yi liba mo, yi kan guani nni pu. **69** De moala liiga, o Joa Bijua baa yaaka u paaciamu kuli daano U Tienu jienu po.” **70** Bi kuli den yedi o: “Lanwani, a tie U Tienu Bijua yo?” O den goa ki yedi ba yinba yiba n yedi, n tie wane.” **71** Lanyaapo bi den yedi biyaba: “siedinba ki go tie tiladi. Tinba tiba ti gbadi la o ñoabu nni.”

23 Lani bi cancannikpeliba taanli kuli den fii ki gedini Jesu gufeneeli Pilata po. **2** Bi den cili ki kuli o ki yedi: “Ti den laa one ke o yaandi ti niba, ki tua ban da pa o badiciamo Sesa li lubili, ki go tua ke wani oba n tie U Tienu n Gandi Yua o bado.” **3** Pilata den buali Jesu: “A tie Jufinba bado bi?” Jesu den goa ki yedi o: “Fini n yedi yeni.” **4** Pilata den yedi bi kopadicianba yudanba leni ku niligu: “Mii laa ke o joa na tieni tagiliba kuli.” **5** Bi den nia ki yedi: “O den cili ŋali Galile po ki tagi Jude nni kuli ki pundi ŋali ne, ki bangi bi niba ki tigini ba ke ban yie li

bali.” **6** Pilata n den gbadi ke bi maadi Galile maama, o
den buali o joa yeni ya tie Galile yua. **7** Wan den gbadi ke
o tie Elodo ya diema yua, o den soani o Elodo po. Li sua
ke Elodo ye laa diema laa dana. **8** Wan den laa Jesu, o pali
den mangi boncianla kelima ŋali yogu o den bua ki le
o, kelima o den gba ke bi maadi o maama ke o sugini
wan tieni mi bancianma wan le. **9** O den buali Jesu i
buali boncianla, ama waa den guani o maamaba kuli. **10**
Bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba
den ye li kani ki kuliti Jesu boncianla kaa cedi. **11** Elodo
den taani leni a minteela ki fali o, ki ñuadi o ki lani o ti
tiakiagidi, ki guani o Pilata po. **12** Hali yogu ti yibalindi
den ye Elodo leni Pilata siiga, laa daali liga bi den danli
leni biyaba. **13** Pilata den taani bi kopadicianba yudanba
leni Jufinba yudanba leni ku niligu kuli **14** ki yedi ba: “Yi
den cuani n kani o joa na ki yedi ke o yaandi bi niba ki
tua ke ban yie li bali. To, n buali o yi nintuali ki sua ke
waa tieni liba yin kuli o yaala kuli siiga. **15** Elodo moko
naa sua ke o pia tagili, lane ke o guani o ti kani. O joa na
ki tieni liba kuli yaala n pundi tin kpa o. **16** Lanyaapo
n ya teni ke bi pua o n baa ŋa o.” **17** Li den sua ke mi
pendima jaanma kuli li tie tiladi Pilata n faabi kpaadi
yenli ku niligu po. **18** Ku niligu kuli den taani ki tiani:
“Teni ban kpa o joa na, ki faabi tipo Balabasa.” **19** Bi
den kuani Balabasa li kadidieli nni kelima o den fiini mi
janjanma u dogu nni ki go kpa o nilo moko. **20** Pilata den
bua ki faabi Jesu. Lanyaapo o go den maadi leni ku niligu.
21 Ama bi den tangi ki tua: “Joani o li dapoanpoanli po,
joani o li dapoanpoanli po.” **22** Pilata go den maadi ba

mi tataama ki yedi: “O tieni be yo ke li bia? Mii laa ke o
tieni ya bonbiadila n pundi mi kuuma. Lanwani n baa
teni ban pua o ki ŋa o.” **23** Bi go den ñi ki tangi ki tua ke
ban joani o li dapoanpoanli po, ŋali ke bi tantani den
paadi Pilata. **24** Lanyaapo Pilata den jia ti buudi ki kadi ke
ban mia ban tieni Jesu yaala yeni baa tieni. **25** O den ŋa
ban den kuani ya joa li kadidieli nni keli mi janjanma
po leni mi nikpama kuli po yeni nani ku niligu n mia
maama, ki taa Jesu ki teni ba ke ban tieni o ban bua yaala.
26 Ban den ñani Jesu likani ki caani o ki baan kpa o, bi
den tuogi Silena dogu yua ke bi yi o Simono ke o ñani i
kuani po. Bi den cuo o ki bugini o li dapoanpoanli wan ya
bugi ki ŋua Jesu. **27** Li nigocianli den ŋua o, bi siiga bi
puoba den ye, ki pua bi bena ki mua Jesu po. **28** O den
jigidi ki yedi ba: “Yinba, Jelusalema puoba, da mua mani
mini yaapo, ya mua mani yi ya yula po leni yi bila po.
29 Kelima a dana baa ti cua ke bi baa yedi: 'Li pamanli
ye leni mu poŋoalimu, yaaba n ki mali leni yaaba n ki
ŋaandi biga kuli po.' **30** Laa yogunu bi niba baa maadi
leni a joaciama ki tua: 'Baa mani tipo,' ki go ya maadi a
joabila ki tua: 'Hoagini mani ti.' **31** Kelima bi ya tieni ku
dasoagigu yeni, bi baa tieni ku dakuongu mo lede?” **32** Bi
go den gedini nikpaba lie ki baa taani ki kpa ba leni Jesu.
33 Ban den pundi ban yi ya kaanu ku yukuokuogu, bi den
joani Jesu li dapoanpoanli po, ki go joani bi nibiadiliediba
a dapoanpoana po, yendo Jesu jienu po, o yua mo o ganu
po. **34** Jesu den yedi: “N Baa, tieni bipo sugili kelima baa
bani ban tiendi yaala.” Bi den toani tiatia ki boagidi o
tiayiekaadi. **35** ku niligu den se li kani ki diidi. Jufinba

yudanba den ñuadi Jesu ki tua: “O den ga nitoaba, o ya
tie Kilisiti U Tienu n Gandi Yua, wan ga o yuli.” **36** A
minteela moko den ñuadi o ki cua o kani ki teni o mi
ñinmiligima ki yedi: **37** “A ya tie Jufinba bado ŋan ga a
yuli.” **38** Ya diani n tie na den taabi ki yiini o yuli po: One
n tie Jufinba bado. **39** Bi nibiadiliediba yaaba n den juani
a dapoanpoana po yeni siiga yendo den sugidi Jesu ki
yedi: “Haa tie U Tienu n Gandi Yua kaa? Ga a yuli ki nan
ga ti mo.” **40** Ama o lielo den funi leni o ki yedi: Haa jie U
Tienu, fini yua n ta leni o joa naa? **41** Tinba yaapo, ya
cuonu n tie na tiegi, kelima ti ga ti tuona panpaani, ama
one naa tieni bonbiadilaba kuli.” **42** Lani o den yedi: “Jesu
ŋan tiadi npo a ya ti cua ki diedi a diema nni ya yogunu.”
43 Jesu den goa ki yedi o: “N waani a moamoani, ke dinla
liga a baa ye leni nni ŋalijani.” **44** Lan den bua ki pundi u
yensicocolu ki yenga den biigi, ke li biigili tieni ki tinga
nni kuli ki ya caa ŋali li yenlebidili. **45** U Tienu diegu
kpalidoaginkaabu den padi siiga nni ki boagidi boaga lie.
46 Jesu den kpaani ki yedi: “N Baa, n teni n miali a nuu
nni.” Wan den yedi yeni, o den fuo ki jiini. **47** Minteela
kobiga yudaano den laa yaala n tieni, o den pagi U Tienu
ki yedi: “Moamoani, o joa na den tiegi lige.” **48** Ya nigola
n den taani likani ki diidi, n den laa yaala n tieni, bi den
lebidi ki kuni ki pua bi bena. **49** Yaaba n den bani Jesu
kuli leni ya puoba n den ciani o ŋali Galile, den se ŋali
foagima ki nua yaala n tiendi. **50** Jufinba cancannikpeliba
taancianli yaaba siiga yendo den ye ke bi yi o Josefi, ya
nilo n ŋani ki tiegi, **51** ki tie Jufinba dogu Halimate yua. O
den gu ke U Tienu diema n pundi. Waa den taani leni o

lieba bi jagili nni, leni ban den tieni yaala kuli nni. **52** Laa joa den gedi Pilata kani ki mia o ke wan teni o Jesu o kpiemo. **53** O den jiini li dapoanpoanli po, ki bobini o bu kpalipienbu, ki duani o li kuli nni. Li den sua ke bi kpiedi li kuli yeni ku tangu po ki daa duani kpiemo kuli lienni. **54** Laa daali den tie li boginli daali U Tienu fuodima daali po, ke U Tienu fuodima daali cilima bua ki pundi. **55** Bi puoba, yaaba n den ñani Galile ki ciani Jesu yeni, ki laa li kuli leni wan duani Jesu o kpiemo maama. **56** Lani bi den guani bi denpo ki bogini ya tibidi n pia u nuulimanu, leni tulale. Mi fuodima daali bi den fuodi, nani li balimaama n bili maama.

24 A danleleeda cilima daali, ku tiŋapanpangu, bi puoba yeni den taa ban tuodi ki bogini ya tibidi ke ti pia u nuulimanu yeni, ki goa gedi li kuli po. **2** Bi den sua ke ya tanpabigu n bii li kuli ñoabu den bindi ki pigidi. **3** Bi den kua li kuli nni ki lingi, baa den laa Jesu o kpiemo. **4** Ban kaa den bani ban baa maali yaala, jaba lie yaaba n laa ya tiadi n ñuliti den doagidi ki sedi bi kani. **5** Ti jawaanciandi den cuo ba ke bi tibini bi nunmu ki nua tiipo. Bi jaba yeni den yedi ba: “Be yaapo ke yi lingi yua n fo yaaba n kpe siiga? **6** Waa go ye ne, o fii bi tinkpiba siiga. Tiadi mani ke wan den ye Galile po **7** o den yedi: 'Li tie tiladi ban cuo o Joa Bijua ki teni o ti tuonbiadi danba nuu nni, ban joani o li dapoapoanli po, ke li dantaali daali o baa fii bi tinkpiba siiga.'” **8** Lani bi puoba yeni den tiadi Jesu maama. **9** Bi den ñani li kuli kani, ki kuni ki ban togidi laa bonla kuli bi piiga n niyendiba leni yaaba n sieni kuli. **10** Ya puoba n den togidi Jesu tondiba laa bonla den tie Magidala dogu

yua Maliyama, leni Jana, leni Jaka naa Maliyama, leni potoaba yaaba n den ye leni ba. **11** Jesu tondiba den tama ke ban togidi yaala tie mafanma. Baa den dugi bi maama po ke mi tie moamoani. **12** Ama Pieli den fii ki sani ki gedi li kuli po. O den buani ki noanli lienni, ki laa ban den finfini o kpiemo ya cabipiena bebe bili. O den lebidi ki kuni, ke yaala n tieni paki o boncianla. **13** Laa daali bi ŋoadikaaba siiga niba lie den caa Emayusa dogu ke li foagi leni Jelusalema nani piiga n dajenbiyenga, **14** ki cuoni ki maadi leni bi yaba yaala n den tieni kuli. **15** Ban den maadi ki nia leni bi yaba ya yogunu, Jesu wani oba den nagini ki yegi leni ba. **16** Bi den laa o, ama li den duagi bipo ke baa bandi o. **17** O den yedi ba: "Yi cuoni ki boe be ke yi pala biidi nanda?" **18** Bi siiga yendo ke bi yi o Kileyopasa den goa ki yedi o: "Yaaba n ye Jelusalema siiga kuli fini bebe n ki bani ya bonla n tieni u niinni a dana ne?" **19** O den buali ba: "be n yeni?" Bi den goa ki yedi o: "Ya bon n tieni Nasaleti yua Jesu, yua n den tie U Tienu leni bi niba kuli ya nintuali ya sawalipualo n pia u paaciamu a tuona po leni mi maama po kuli, **20** bi kopadicianba yudanba leni ti yudanba den cuo ki teni ke bi jia o buudi ki bili ban kpa o, ki den joani o li dapoanpoanli po. **21** Tinba, ti den sugini ke wani n tie yua n bi baa faabi Isalele buolu yaaba. Ama dinla n tie dana taa leni laa bonla n tieni. **22** Ti siiga puoba mo bi potianba maadi ke li paki ti. Bi bi yagidi ki gedi li kuli po dinla ku tiŋaapanpangu, **23** kaa ban laa o kpiemo. bi guani ki yedi ti ke bi laa malekinba yaaba n doagidi bi yula bi kani ki waani ba ke Jesu fo. **24** Ti lieba bi tianba

gedi li kuli po ki ban sua ke li bonla kuli tie nani bi puoba n yedi maama, de baa laa wani wani." **25** Lani Jesu den yedi ba: "Yinba bi yanpidanba na, yaaba n ki jaligi ki baa daani bi sawapuaba n den yedi yaala kuli po. **26** Naani laa den tie tiladi ke U Tienu n Gandi Yua n le fala yeni ki kua o kpiagidi kaanu bi?" **27** Lani Jesu den cili leni Musa ya maama ku pundi bi sawalipuaba ya maama ki bundi bipo i Diani nni kuli yaala n den maadi o yaapo. **28** Ban den nagini ban caa ya dogu, Jesu den tieni nani o bua ki pendi ki suagi liiga. **29** Ama bi den yie opo ki yedi: "Sedi leni ti kelima ku yenjuagu pundi, u yienu ji bua ki kua." Lani o den kua ki sedi leni ba. **30** Wan den kaa u sajekaanu kani leni ba, o den taa dupen ki tuondi U Tienu ki cabidi ki teni ba. **31** Lani bi nuni den ŋubidi, ke bi bandi o, ama o den yindi bi siiga ke baa go laa o. **32** Bi den yedi bi yaba: "Wan bi maadi leni ti u sanu nni ki bundi tipo i Diani n yedi yaala yeni, laa bi tie nani mi fantama n co ti pala nni yeni kaa?" **33** Lanyogunu liga bi den fii ki guani Jelusalema, ki laa ke bi piiga n niyendiba leni bi ŋoadikalieba taani ki ka, **34** ki yedi: "O Diedo fii bi tinkpiba siiga moamoani lige. O doagidi o yuli Simono po mo." **35** Bani bi niliediba yeni mo den togidi yaala n tieni u sanu po, leni ban bandi Jesu maama wan cabidi dupen ya yogunu. **36** Ban den maadi laa bonla ya yogunu, Jesu wani oba den doagidi ki sedi bi siiga ki yedi ba: "Mi yanduanma n ya ye leni yi." **37** Li pakili leni ti jawaanciandi den cuo ba kelima bi den tama ke bi laa jiingoe. **38** Jesu den yedi ba: "Be n teni ke yi yama yagini yeni, be yaapo ke ya yanmaali buolu n tie na ye yi pala

nni? **39** Diidi mani n nii leni n taana, mini lige. Sii mani n
nii ki le, jiingu naa pia gbannandi leni kpaba nani yin nua
ke n pia maama." **40** Wan den maadi yeni, o den waani ba
o nii leni o taana. **41** Nani bi pamancianli po n den teni
ke bi daa den daani o maama ki go ye leni li pakili, o den
buali ba: "Yi pia li bonjekaala nekanba bi?" **42** Bi den
teni o li janjenŋoabidili. **43** O den ga ki ŋmani bi nintuali.
44 Lani o den yedi ba: "Line n tie min da den ye leni yi
ki wangi yi yaala, ke li tie tiladi ke yaala n diani ki bili
npo Musa balimaama nni leni bi sawalipuaba tila nni
leni Pisominba nni kuli n tieni ki dudi." **45** Lanwani o
den libidi bi yantiana ke ban fidi ki gbadi i Diani n yedi
yaala. Lani o den yedi ba: **46** Li diani ki yedi ke U Tienu
n gandi yua baa le fala yeni, ki yuandi ki fii bi tinkpiba
siiga li dataali daali, **47** ke bi baa cili Jelusalema na ki
yadi ki gedi i nibuoli kuli po ki ban ya wangi ke bi niba
n lebidi bi yama ki baa sugili bi tuonbiadi po. **48** Yinba
n tie laa bonla ya siedinba. **49** Mini n baa soani yipo n
Baa n niani yaala. Ama yin ya ye mani u naa dogu nni
ŋali tanpoli paaciamu n baa jiidi yipo." **50** Lani ya puoli
Jesu den ñani ba u dogu nni ki gedini ba ŋali ki ban kuli
Betani, ki yugidi o nii ki gaali ba. **51** Wan den gaaliti ba ya
yogunu, o paadi leni ba ki doni tanpoli po. **52** Bani yaapo,
ban den kpiagi o, bi den lebidi ki guani Jelusalema leni li
pamancianli. **53** Bi den ye U Tienu diegu nni daali kuli, ki
pagi U Tienu.

Jan Laabaalihamo

1 Hali mi cilima Mi maama den ye. Mi maama den ye
leni U Tienu. Mi Maama yeni den tie U Tienu. **2** Mi den
ye hali mi cilima leni U Tienu. **3** Yaala n ye kuli tie Mi
yaa tagime, kelima li bonla kuli tie Mi yaa tagime. **4** Li
miali den ye mi niinni, li miali yeni den tie mi yenma bi
niba kuli po. **5** Mi yenma yendi li biigi nni, ama li biigili
ki den gaama. **6** Jan den cua ki tie U Tienu tondo. **7** O
den cua ki tie siedi, ki baa tiendi siedi mi yenma yeni po,
ke bi niba kuli n daani kelima omaama po. **8** Wani ka,
den tie mi yenma, ama o den cua ki baa tieni siedi mi
yenma po. **9** Mi yenma yeni den tie mi yenmoanma ki
cua handuna nni ki baa yendi nisaalimiali kuli po. **10** Mi
den cua handuna nni kelima mani n den tagi handuna
ama handuna naa go den bandima. **11** Mi den cua o yaaba
siiga, ama o yaaba ki den gaama. **12** Ama yaaba n den
gaama kuli ki daani o yeli nni mi dini ba libali ke bi tua U
Tienu bila, **13** wan mali yaaba, ke laa tie leni soama ka, laa
go tie gbannandi yanbuama, laa tie nisaali-yantiali, ama
U Tienu wani o ba. **14** Mi maama yeni den tua gbannandi
ki cua ti siiga ki gbie leni li hanbili leni imoamoani. Ti
den laa okpiagidi wani ki bonjayenyenga yua n ñani Baa
kani yaa kpiagidi. **15** Jan tieni opo siedi ki kpaani: Wani n
tie min maadi yua yaa maama ki yedi: Yua n tiena n tie
min baa yua cie nni, kelima o den ye hali ke mini daa ye.
16 Ti kuli baa o hanbili ki go baadi li ki pugidi pugidi. **17**
Kelima Musa n den cuani li bali maama, ama Jesu kilisiti
n cuani li hanbili leni imoamoani. **18** kelima oba kuli ki
maani ki le U Tienu, ama obijua yua n ye okani yogunu

kuli, n cua ki doagidi o niba siiga ki teni ke bi bandi o. **19** Jan n den cua ki tiedi laa siedi yaa yogunu, Jufinba yaaba n ye Jelusalema den soani bi kopadicianba leni lefi buolu yaaba, ke ban buali o yaa bualu n tiena: A tie ŋme yo? **20** Jan den doagidi ki waani ba imoamoani ki yedi: Mini ka tie Kilisiti. **21** Bi den buali o ki yedi anan tie ŋme? Elia bi? O den yedi: Mii tie Elia. Bi den buali o nan tie o sawalipualo bi? O den yedi ba: A-a. **22** Bi den yedi o: Lanwani a nan tie ŋme yo? K e ti bua ki ban waani yaaba n soani ti. A yedi ayuli po be? **23** O den yedi ke o tie Yua n kpaani mi fanpienma nni ki tua: «Naadi mani o Diedo sanu.» Nani Esayi n den yedi maama. **24** Ban den soani yaaba yeni den tie falisieninbe. **25** Bi go den buali o yaa buali n tiena: A yaa tie Kilisiti, kaa go tie Elia, ki naa go tie o sawalipualo mo be yaapo ke nan tendi bi niba mi walima? **26** Jan den guani ki yedi ba: Mini wani n tendi mi ñima yaa batisima, ama onilo ye yi siiga ke yii bani o. O baa cua n puoli. **27** Mii pundi baa yua n gbaani ki lodi o cacaagbansiama. **28** Lankuli den tieni betani judana kpenu kandima, Jan n den batisi bi niba naankani. **29** Lan den fii ki fa Jan den laa ke Jesu kpendi o kani o den yedi: Diidi mani one n tie U Tienu pebiga yua n ŋuudi ki ñandi handuna tuonbiadi. **30** Wani n tie min den baa yua, nitoa ba cua n puoli ki cie nni yeni, kelima o den ye hali ke n daa ye. **31** Mii den bani, wan tie yua ama n cua ki batisi bi niba leni mi ñima ke wan doagidi Isalele yaaba po. **32** Jan den tieni yaa siedo n tiena: N den laa ke U Tienu fuoma yua ñani tanpoli, nani ki kpaajiega yeni ki jagini opo. **33** Mii kpa bani o, ama yua n den soani nni ke min batisi bi

niba, mi ñima nni yeni den yedi nni: Han baa le ke U Tienu fuoma yua jiidi ki jagini yua yaapo yeni wani n baa batisi bi niba leni U Tienu fuoma yua. **34** N laa yo ki tieni siedi ke o tie U Tienu Bijua. **35** Li fii faama Jan go di ye li kani leni o hoadikaaba siiga bonbalie. **36** ki laa ke Jesu cuoni ki baa pedi ke o yedi: One n tie U Tienu pebiga. **37** Jan hoadikaliediba den gbadi wan yedi yaala ki fii ki hoadi Jesu. **38** Jesu den gbegidi ki nuali ki sua ke bi hua o, ke o yedi ba: Yi lingi be? Bi den guani ki yedi o labi, lani n tie canbaa a denpo ye le yo? **39** O den yedi ba: Cua mani yi baan le, bi den yegi leni o ki ban laa o deni n ye naani, li den tie liyenlebidili yogunu bi den sedi leni o laa juagu kuli. **40** Andile Simono Pieli waalo den tie yaa niliediba n den gbadi Jan maama ki hoadi Jesu yeni siiga yendo. **41** Wani n den kpa tuogi o ciamo Simono ki yedi o: Ti laa Mesia, lani n tie U Tienu n gandi yua. **42** O den gedini o Jesu kani. Jesu den nuali o ki yedi o: A tie Simono Jonasa bijua, a ji baa yi sefa yo yaala n bua ki yedi Pieli. **43** Lan den fii ki fa Jesu den jagi ke o baa gedi Galile. O den tuogi leni Filipi ki yedi o: ŋoadi nni. **44** Filipi den tie Betisayida yua, Pieli leni Andile moko n den ñani yaa dogu. **45** Filipi n den tuogi leni Nataneli ki yedi o: Ti laa Musa n den diani yua yaa maama li balimaama nni yeni, bi sawalipuaba n den maadi yua yaa maama yeni lani n tie Jesu Nasaleti Josefi bijua. **46** Nataneli den yedi o: Naani yaala n hani baa fidi ki ña nasaleti? Filipi den yedi o: Cua ki ban le. **47** Jesu den laa Nataneli ke o kpendi o kani, o den yedi one tie Isalele buolu yua moamoani tudima ki ye oniinni baa waamu. **48** Nataneli den buali o,

a bandini hali le? Jesu den guani ki yedi o: Hali ke Filipi ki yini a, han bi ye bu kankanbu tinga yeni n bi nua a. **49** Nataneli den guani ki yedi o: Labi lani n tie canbaa a tie U Tienu Bijua fini n tie Isalele yaaba bado. **50** Jesu den guani ki yedi o: Kelima n yedi a ke n bi nua ha bu kankanbu tinga lane ke a daani, ama a go baa la yaala n cie yeni. **51** O go den yedi o: Imoamoani imoamoani kani n yedi yi ke dinla liiga yi baa le ke tanpoli luodi ke U Tienu Malekinba do tanpoli ki go jii O joa Bijua po.

2 Danata n den pendi li potaali den tieni kana dogu nni Galile diema nni, Jesu naa den ye likani. **2** Bi den yini Jesu leni o hoadikaaba moko li hiigili yeni. **3** Duven n den poadi, Jesu naa den yedi o: Baa go pia duven. **4** Jesu den guani ki yedi onaa, pua be n ye mini leni fini siiga, n yogunu daa pundi. **5** O naa den yedi yaaba n tuuni likani wan yedi yi yaala kuli yin tieni. **6** Li sua ke bonciama luoba den ye likani, ki tie ban maa yaa leni ti tandi Jufinba nidihannbima bogida po ke bonyenli kuli baa fidi ki gaa litidikobiga. **7** Jesu den yedi ba: Gbieni mani aboba ne kuli ñima bi den gbieni a kuli kali ki ban liadi cain. Jesu den yedi ba: **8** Kabidi mani ki ban teni mi pocaanjiema yudaano. Bi den kabidi ki ban teni o. **9** Mi pocaanjiema yudaano den wubi yaa ñima n lebidi ki tua duven yeni, kaa bani man ñani naani. Ama yaaba n teni wani den bani. **10** O den yini opocaano calo, Ki yedi o: Bi yaba kuli yen cuani bi canba po yaa duven n mani bohanla yo, bi yaa ñuni, banji yuandi, ki cuani yua ki mani bonhanla, ke amo anan bi wuoni o bonhamo, ki bancuani o moala ne. **11** Lan n tie Jesu n den cili

ki tieni ya bancianma kana dogu nni Galile diema nni ki doagidi kpiagidi ke o hoadikaaba daani o. **12** Lani n pendi Jesu den gedi kapenayuma wani leni onaa leni owaamu leni o hoadikaaba, ki tieni likani dana waamu. **13** Jufinba Jaanma ban yi yaama paki, yaala n bua ki bundi mi pendima Jaanma n den nagidi Jesu den suagi ki gedi Jelusalema. **14** O sua U Tienu diegu nni yaaba n kuadi ine, yaaba n kuadi ipe, yaaba n kuadi mu kpaajiemu leni yaaba n lebidi iligi ke bi ye lienni. **15** O den taa u baabu ki lebini u ke u tua nani u balijo yeni, ki deli bani leni bi ne leni leni bi pe kuli ki ñani ba, ki tudi ki luni bi ligi lebidiba kpagidi. **16** ki yedi akpajekuada ñani mani laa bonla nekanba ki da teni n Baa diegu n tua kpendi diegu. **17** O hoadikaaba den tiadi ke li diani ki yedi: A diegu yankuali cuo nni hali boncianla. **18** Jufinba den taa mi maama ki yedi o: A baa tieni be bancianme ki doagidi ke a pia usanu ki ya tiendi han tiendi yaala ne? **19** Jesu den guani ki yedi ba: Mudi mani U Tienu diegu ne, n baa maagu ne leni danata siiga. **20** Jufinba den yedi o: Piinaa n binaluobe ke bi den maa ki fidi ki gbeni ku diegu ne, ke fini wani yedi ke a baa maagu ki gbeni ne leni danata siiga! **21** Ama Jesu wani den maadi o gbannandi maame. **22** Wan den fii bi tinkpiba siiga, o hoadikaaba den tiadi wan den yedi yaala ki daani idiani n yedi yaala leni Jesu n den maadi ya maama kuli. **23** Jesu n den ye Jelusalema paki jaanma yogunu yeni, lani tie mi pendima Jaanma bi niba boncianla den laa wan tiedi yaa bancianma ki daani o. **24** Ama Jesu ki den dugi bi po kelima o den bani bi kuli.

25 Laa den tie opo tiladi toa n waani o ban tie maama,
kelima wani o baa den bani yaala n ye onisaalo pali nni.

3 Ama li den pia niyendo ke o yi Nikodema ki tie falisieni,
ki go tie Jufinba yudanba siiga yendo. **2** O den cua Jesu
kani ku ñiagu ki yedi o: Canba ti bani ke a tie ya bangika
n ñani U Tienu kani, kelima o bakuli kan fidi ki yaa tiendi
han tiendi yaa banciama ne li yaa tie U Tienu n ye leni
yua. **3** Jesu den guani ki yedi o: Imoamoani imoamoani
kani n yedi a, yaa nilo n ki mali mi maa panma kan fidi le
U Tieenu diema. **4** Nikodema den guani ki yedi: Nikpelo
mo daa, li baa tieni lede yo ban go maa o? Naani li baa
tuo wan go guani kua o naa tugu nni wan maa o. **5** Jesu
den guani ki yedi o: Imoamoani imoamoani kani n yedi a,
yua n ki mali mi ñima leni U Tienu fuoma yua yaa madi,
o kan fidi ki kua U Tienu diema nni. **6** Ti gbannandi n
mali yua kuli pia ti gbannandi yaa miali buolu yo, ama
U Tienu fuoma yua n mali yua kuli pia U Tienu fuoma
yua miali. **7** Lan da bagi a, ke n yedi: Kali yin maa mi
maapanma. **8** Ufaalu figi wun bua naani ke a gba u sagimu
ama haa bani wun ñani naankani, haa go bani wun caa
naani mo, U Tienu fuoma yua n mali yua moko tie yene.
9 Nikodema den buali Jesu, laa bonla mo baa tieni lede ki
tieni? **10** Jesu den guani ki yedi o: Fini yua n tie isalele
siiga bangikaciamo haa bani laa bonla? **11** N yedi a yi
moamoani ti wangi tin bani yaala leni tin laa yaala, ama
yii tuodi ki gaani ti siedi. **12** N ya maadi ki tinga nni bonla
ke yii ga li fuuli, li baa ga lede yo, n ya maadi tanpoli
bonla maama yin ga li fuuli? **13** O bakuli ki doni tanpoli,
li yaa tie yua n ñani tanpoli ki jiidi, lani n tie O joa Bijua

yua, n ye tanpoli. **14** Nani Musa n den joani o kumoanwa mi fanpienma nni maama yeni, kali ban joani Ojoa Bijua moko yeni, **15** ke yua n daani o kuli n fidi ki baa yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **16** Kelima U Tienu den bua handuna hali boncianla, ki puni o bi ja yenyenga ke yua n daani o kuli n da bodi ama wan baa yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **17** Kelima U Tienu naa den soani o bi Jua handuna nni ke wan jia handuna buudi ka, ama ke wan faabi handuna. **18** Yua n daani o kuli bi kan jia o buudi, ama yua n ki daani o wani bi tuodi ki jia o buudi kelima waa daani U Tienu bon ja yenyenga. **19** Yaala n baa teni ban jia bi niba ti buudi tie ke mi yenma cua handuna nni, ama bi niba bua li biigili ki ha mi yenma kelima bi tuona bia. **20** Kelima yua n tiendi yaala n bia kuli o nani mi yenma waa bua ki cua mi yenma kani kelima ojie o tuona n da doagidi. **21** Ama yua n tuuni yi moamoani nni baa cua mi yenma kani kelima o bua o tuona n doagidi, kelima o tuona tie U Tienu yanbuame. **22** Lani n pendi Jesu ieni o hoadikaaba den gedi jude tinga nni, o den ye leni o hoadkaaba likani ki batisi bi niba. **23** Jan moko den ye Eno, ya dogu n kuu leni samali ki batisi bi niba, kelima mi ñima den yaba likani, bi niba kuli den kpendi ke o batisi ba **24** kelima li sua ke bi daa kuani Jan li kadidieli nni. **25** Jan hoadikaaba siiga bi tianba den nia leni jufi yendo yaala n tie mi walihanbima bogida po. **26** Bi den cua ki yedi Jan: Canba yua n den ye leni a judana kandima po yeni, han den tieni yua yaapo siedi yeni, o batisi bi niba, ke bi niba kuli caa o kani. **27** Jan den guani ki yedi ba: O nilo kan fidi ki baa li ba, kali U Tienu n den tuodi ki

puni o yaala tanpoli po. **28** Yinba yiba tie n siedinba ke n yedi: Mini ka, tie Kilisiti «lani n tie U Tienu n gandi yua» Ama bi den soani nni o liiga. **29** Yua n die opocaano tie opocaano calo. Ama opocaano calo danli yua n ye o kani ya gbadi opocaano calo nialu, o pali yen mangi hali boncianla, kelima opcaano calo nialu po. Li yaa po n moko pia li pamanli cianli. **30** Kali wan yaa yabidi n mo min yaa wada. **31** Yua n ñani tanpoli ki cua cie nilo kuli, yua n tie ki tinga nni yua maadi nani ki tinga nni bonla yaa maama, ama yua n ñani tanpoli cie nilo kuli. **32** o tiendi siedi wan laa ki go gbadi yaala po, ama nilo ba kuli ki ga o maama. **33** Yua n ga o siedi saa yi moamoani ke U Tienu tie moamondaano. **34** Kelima U Tienu n soani yua maadi U Tienu maama, kelima U Tienu gbieni o, o fuoma yua. **35** Baa bua bi Jua ki tieni li bonla kuli bali o nuu nni. **36** Yua n daani bi Jua pia yaa miali n kan gbeni, ama yua n ki daani bi Jua kan le li miali U Tienu pabienli cuonu bebe n baa jagi o yulipo. **(aiōnios g166)**

4 O Diedo den bandi ke falisieninba gbadi ke yaa niba n kpendi o kani ki gaani mi walima ki go hua o, yaba ki cie Jan yaaba. **2** Ama Jesu nan ka den batisi bi niba, o hoadikaaba n den batisi ba. **3** O den ñani jude ki guani Galile. **4** Ama li den tie tiladi wan tagini samali. **5** O den pundi samali doyendu nni ke bi yi u sikali li kani den den kuu leni Jakobo n den puni o bijua Josefi yaa kuanu. **6** Jakobo n den gbini yaa caali den ye li kani, Jesu den cuoni ki coagi ki kali li caa gbanli po, li den bua ki pundi u yensiinu. **7** Samali pua den cua ki baa luuni mi ñima, Jesu den yedi o: Pa nni ñima min ño. **8** Kelima li den sua

ke o hoadikaaba kua udogu nni ki baan da mi jiema. **9** Samali pua den yedi o: Li ga lede ke fi yua n tie jufi nan mia mini samali pua mi ñima ki baa ño. O den yedi yeni kelima Jufinba leni Samali yaaba ki den pia mi tuginma bi siiga. **10** Jesu den guani ki yedi: A ya bi bani U Tienu paabu n tie yaala leni yua n tua ha: Pa nni min ño n tie yua, fini n bi baa mia o. Lani o bi baa pa ha yaa ñima n pia li miali. **11** O pua yeni den guani ki yedi o: o Diedo haa pia yaala n baa luuni ke li caali mo nan ñua, a baa ba yaa ñima n pia li miali le? **12** Atema ke ha cie ti yaa ja jakobo yua nden puni ti li naa caali, wani oba n den ñini naani leni obila leni oyandi? **13** Jesu den goani ki yedi o: Yua n ñuni mi naa ñima kuli ñu ñuulu go baa cuo o, **14** Ama yua n ñuni min baa pa o yaa ñima yeni ñu ñuulu kan go cuo o hali abada. Min baa pa o yaa ñima yeni baa tua ñinbunli o niinni ki yaa pudi ki puubi hali yaa miali n kan gbeni nni. **(aiōn g165, aiōnios g166)** **15** O pua yeni den yedi o: o Diedo pa nni laa ñima ke u ñuñuulu n da go cuo nni, ke min da go cua nekanba ki luni mi ñima. **16** Jesu den yedi o: Gedi ki ban yini a calo ki cuani ne. **17** O pua yeni den guani ki yedi o: N naa pia joa, Jesu den yedi o: Amaadi moamoani leni han yedi: N naa pia joa. **18** Kelima a den kuni ti jadi taalimamu, han ye leni yaa joa moala ne yeni mo naa tie acalo ka, han yedi yaala tie moamoani. **19** O pua yeni den yedi o: o Diedo n laa ke a tie sawalipualo. **20** Ti yaajanba den kpiagidi U Tienu li naa juali kane, ama yinba Jufinba mo yedi ke li tie tilade yaaba n baa kpiagidi U Tienu kuli kali Jelusalema. **21** Jesu den yedi o: O pua ne daani n maama u yogunu kpendi ke yaaba n baa kpiagidi

Baa kan go yaa kpiagidi o li naa juali po bi Jelusalema ka.
22 Yi kpiagidi yin ki bani yaala, ama tinba wani bani tin
kpiagidi yaala kelima mi faabima ñani Jufinba kane. **23**
Ama uyogunu kpendi ke yaaba n baa kpiagidi Baa baa
kpiagidi o leni mi fuoma nni leni yi moamoani kelima
Baa lingi landabe. **24** U Tienu tie fuome lanyaapo yo ke li
tie tiladi yaaba n baa kpiagidi o n yaa kpiagidi o leni mi
fuoma nni leni yi moamoani. **25** O pua yeni den yedi o: N
bani ke Mesia ba cua ban yi yua Kilisiti yeni o ya cua obaa
waani ti libonla kuli. **26** Jesu den guani ki yedi o: Mini yua
n maadi leni a yeni tie wane. **27** Wan den boe leni o pua
yeni yaa yogunu ohoadikaaba den cua, li den pakiba leni
ban sua ke o maadi leni o, ama bi siiga obakuli ki den
buali o, abua be yo? Bi be yaapo yo ke a maadi leni o? **28**
O pua yeni den ha o cuali ki sani ki kua udogu nni, ki ban
yini bi niba ki yedi ba **29** : Cua mani ne ki ban le ya nilo n
fidi ki bandi min tieni yaala kuli, naani waa baa tie Kilisiti
kaa? **30** Bi den ñani udogu nni cua o kani. **31** Laa yogunu
den sua ke ohoadikaaba tigini o ke wan je ki tua: canba
yi di. **32** Ama o den yedi ba: N pia yin ki bani yaa jiema
ki baa je. **33** Bi hoadikaaba den tua bi yaba niloba nan
cuani opo jiema bii? **34** Jesu den guani ki yedi ba: N yaa
jiema tie min yaa tiendi yua n soani nni yanbuama ki
soani o tuonli ki dudi. **35** Yii tua ke ŋmaalita ka sieni yin
taani ti kpaandi? Ama mini wani n yedi yi baa moalane
yaadi mani ki diidi, yi kuani pendi ki pundi ujetaagu.
36 Yua n yendi baadi opanpaani ki taagi ti kpaandi ya
miali n kan gbeni po, ke yua n buu leni yua n yendi kuli n
taani ki mangi bi pala. **(aiōnios g166)** **37** Kelima ban yedi

yaala ne tie moamoani, one buu one mo yendi. **38** N soani yi yin ban yendi yin ki den soani naani, nitoaba n den soani li tuonli yi mo kua bi tuonli nni. **39** Samali yaaba siiga boncianla yaaba n ye laa dogu nni den daani Jesu kelima o pua yeni n den doagidi ki waani ba yaa maama ne «o bandi min tieni yaala kuli» **40** Samali yaaba, yaaba n den cua Jesu kani yeni den mia o, ke wan sedi leni ba, o den tieni li kani danalie. **41** Bi niba boncianla den daani omaama po. **42** Bi den yedi o pua yeni: Laa tie han bi waani ti yaa maama po ka ke ti daani o, kelima tinba yaaba gbadi wan yedi yaala, ti bandi ke o tie handuna candaano moamoani. **43** Danalie n den pendi Jesu den ñani likani ki guani Galile, **44** kelima wani o ba den tuodi ki yedi ke bi kan kpiagi Sawalipualo odandogu nni. **45** Wan den pundi Galile, Galile yaaba den ga ocangu hali bohanla kelima ban moko den gedi Jelusalema mi jaanma yogunu ki laa wan den tiendi yaala. **46** O den guani kana Galile dogu nni wan den kpa lebidi mi ñima naani ke mi tua duven obado koanbali den ye kapenayuma dogu nni ke o bijua yia. **47** Wan den gbadi ke Jesu cua jude Galile diema nni o den fii ki gedi okani ki mia ke wan cua ki paagi opo obijua yua n den sieni waamu ki kpe. **48** Jesu den yedi o: Yi yaa laa mi bancianma leni libonpakikaala yaaka yi kan daani nni. **49** Obado koanbali den yedi o: Canba cua tin yegi ki gedi hali ke n biga daa kpe. **50** Jesu den yedi o: Kuni abiga baa laa fia. Laa joa den daani Jesu n den yedi o yaala ki gedi. **51** Wan den kuni o tuonsoanba den tuogi o usanu nni ki waani o yaa laabaalo n tiena: Abiga baa laa fia. **52** O den buali ba ki biga n li baa laa fia

yaa yogunu cap, Bi den yedi o: Wenli kudlele yogunu ke ogbannanbiendi kagidi opo. **53** Ki biga baa den bandi ke li den tie laa yoguunu yo cap ke Jesu den yedi o: Abiga baa laa fia. Wani leni odeni yaaba kuli den tuo ki daani Jesu. **54** Lan n tie Jesu n go den tieni mi bancianliema yaama wan den ñani Jude ki guani Galile yaa yogunu.

5 Li yaa puoli, Jesu go den doni ki gedi Jelusalema Jufinba jaanma siiga jaanyenma yaa badu. **2** Ki sua Jelusalema pia ku ñinbuugu ke ku kuu leni ipe buliñoabu Ebilunba maama nni bi yi ku ñinbuugu yeni Beteseda, ke ciadimu se ki baali likani. **3** Ayiama boncianla den dua ti ciadi yeni soangu nni, bi tianba den tie juama, bine diama, bine waba, ke bi guu mi ñima n langidi. **4** Kelima yogunu yogunu Maleki yen jiidi ki langidi mi ñima yeni, o ya langidima ke yua n kpa kua wan pia yaa yianu kuli o yen paagi. **5** Jayendo den ye likani ki yia hali piita n bina nii. **6** Jesu den laa o, ke o dua likani, o den bani ke o waagi leni o yianu, o den buali o a bua ki paagi? **7** O yiamo den guani ki yedi o: o Diedo mii pia yua n baa todi nni, mi ñima ya langidi hali n baa kua toa yen kpa kua ki ha nni. **8** Jesu den yedi o: fi ki taa a kaagu ki ya cuoni. **9** Lanyaapo o joa yeni den paagi ki fii ki taa o kaagu ki cuona. **10** Ki sua li den tie mi fuodima daale, lanyaapo Jufinba den yedi yua n paagi yeni dinli tie mi fuodima daali laa pia sanu han tugi akaagu. **11** O den guani ki yedi ba: Yua n paagi nni yeni wan nan yedi min taa n kaagu ki yaa cuoni. **12** Bi den yedi o: Laa Joa tie ŋme yo, wani yua n yedi han taa a kaagu ki yaa cuoni yeni. **13** Ama yua n den paagi yeni naa den bani Jesu n tie yua kelima Jesu den

kua ku niligu nni ke waa go laa o. **14** Ama Jesu go den tuogi leni o, U Tienu diegu nni ki yedi o: Diidi a baa laa fia han da go tieni tuonbiadi ke yaala n bia ki cie line n da cuo ha. **15** O joa yeni den gedi ki ban waani Jufinba ke Jesu n paagi o. **16** Lanyaapo Jufinba den hua Jesu leni ki nanga kelima o den tiendi laa bonla mi fuodima daale. **17** Jesu den yedi ba: N Baa tuuni ki pundi hali moala n moko tuuni. **18** Lanyaapo Jufinba den lingi ki pugidi ki bua ki kpa o, laa tie ke o miidi mi fuodima daali kuali bebe ka, ama kelima o den tua ke U Tienu tie o ba, ki nua ke o da leni U Tienu. **19** Lan wani Jesu den guani ki taa mi maama ki yedi ba: N yedi yi, yi moamoani yi moamoani kani Bijua kan fidi ki tieni li bakuli kelima o yuceli paalu po, ama o tiendi wan laa ke Baa tiendi yaala. Baa n tiendi yaala kuli Bijua moko tiendi lane. **20** Kelima Baa bua Bijua ki waani o wan tiendi yaala kuli, o go baa waani o yaa tuona n yaba ki cie, li ba paki yi. **21** Kelima nani Baa n fiindi bi tinkpiba ki go puuni li miali maama, yene ke Bijua moko puuni li miali wan bua yua kuli. **22** Baa kan jia o bakuli buudi, o teni li bujiali kuli o Bijua yaa nuu nne. **23** Ke nilo kuli n yaa kpiagidi Bijua nani ban kpiagidi Baa maama yeni, yua n ki kpiagi Bijua kuli waa kpiagidi Baa yua n soani o moko. **24** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi yua n cengi n maama ki daani yua n soani pia yaa miali n kan gbeni, buudi cuonu ki ye o po, ama o ñani mi kuuma nni ki kua li miali nni. **(aiōnios g166)** **25** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi, u yogunu kpendi upundi baa moala ne ke yaaba n kpe baa gbadi U Tienu Bijua nialu, yaaba n baa gbadi u mo kuli baa yaa fo. **26** Nani Baa n pia

li miali ke li ye o niinni maama yeni, opuni o Bijua moko li miali yene lin yaa ye o niinni. **27** O puni o, u paalu ke wan yaa ja ti buudi kelima o tie Ojoa Bjua yo. **28** Laa bonla n da paki yi kelima u yogunu kpendi ke yaaba n kpe baa gbadi onialu, yaaba n gbadi u mo kuli baa ña a kula nni. **29** Yaaba n den tieni yaala n hani baa fii yaa miali n kan gbeni po, yaaba n den tieni yaala n bia baa fii li bujiali po. **30** N kan fidi ki tieni li bakuli n yuceli po, n ya ja ti buudi nani min gba U Tienu kani maama, n bujiali mo tiegi kelima mii lingi n yuceli yanbuama, kali yua n soani nni yaa yanbuama. **31** N ya tieni n yuli po siedi n siedi ki tie moamoani. **32** Toa ye yua n tiendi n po siedi, n bani ke wan tiendi npo yaa siedi tie moamoani. **33** Yi den soani u tondu Jan kani, o den tieni siedi yi moamoani po. **34** Mini wani nisaalo ka tiendi n po siedi, n yedi yeni ke yin faabi. **35** Jan den tie yaa fitilisanga n co ki yieni. Yi den tuo ki mangi yi pala o yenma nni u yogunu waamu. **36** N pia yaa siedi n cie Jan n den tieni n po yaa siedi, Kelima Baa n teni nni yaa tuona ke min soani yeni n tuuni laa tuona yo, han tiendi n po siedi ke n tie Baa n soani yua. **37** Baa yua n soani nni yeni moko tiendi n po siedi, yii kpa gbadi o nialu, yii kpa laa o nunga mo. **38** O maama ki ye yi niinni kelima yii daani wan soani yua. **39** Yi lingi idiani nni bohanla ki tema ke yi baa ba lienni yaa miali n kan gbeni, ama ki sua idiani yeni tiendi n yaa siedi yo. **(aiōnios g166)** **40** Yi mo yii bua ki cua n kani ki baa li miali. **41** Mii lingi bi nisaaliba ka n kpiagi nni. **42** Ama n bani n ke yii pia U Tienu po buama yi pala nni. **43** N cua Baa yeli po ama yii ga n cangu ama toa ya cua o yuceli po yi baa ga o

cangu. **44** Yii bua ki daani nni kelima yii lingi ya kpiagidi
n ñani U Tienu kani, ama yi lingi ti kpiagidi yi yaba kane.
45 Yin da tama min wani baa jaligi yi Baa nintuali, yua
baa jaligi yi tie Musa yo, yin bili yi suginma wani yua yaa
niinni yeni. **46** Li ya tie ke yi daani Musa maama li bi hani
yin daani n yaa maama moko, kelima Musa den diani n
yaapo yo. **47** Ama yi yaa daani o diani, yi baa ga lede yo ki
daani n mo yaa maama?

6 Li yaa puoli, Jesu den duodi Galile ñincianma ban go yi
yaama Tibeliada. **2** Bi niba boncianla den hua o, kelima bi
den laa wan tiendi yaa bancianma ki paagidi a yiama. **3**
Jesu den doni ki kali lijuali po, wani leni ohoadikaaba. **4**
Jufinba jaanma ban yi yaama mi pendima jaanma yeni
den nagini. **5** Jesu n den yaadi ki la ke yaa niligu n yaba
kpendi o kani, o den yedi Filipi: Ti baa daa mi jiema hali
le bi naa niba kuli n baa ki je? **6** O den yedi yeni ki bua ki
biigi ba, kelima o den bani wan baa tieni yaala. **7** Filipi
den guani ki yedi o: Kujapiena kobilie kan dagidi bi kuli n
baa waamu waamu. **8** Ohoadikaaba siiga yendo Simono
pieli waalo Andile den yedi o: **9** Ojawaalo ye ne ki pia
dupen bonbimu leni jamilie, ama lan mo baa tieni ku naa
niligu kuli be? **10** Jesu den yedi: Cedi mani ban kali, ti
moasoangidi den ye li kani ke bi kali ti po, bijaba den bua
ki pundi tudamu (5ooo) **11** Jesu den taa bi dupenmuudi
ba yeni ki tuondi U Tienu ki boagidi yaaba n ka likani, o
go den boagidi ijami moko ke yua kuli baa wan bua yaa
bianu. **12** Ban den dini ki guo, o den yedi ohoadikaaba:
Gandi gandi mani yaa boncaba n sieni ke libakuli n da
bia. **13** Lani bi den gandi gandi yaa boncaba n sieni ki

gbieni piiga n baa buodilie. **14** Bi niba yeni den laa Jesu n
tieni ya bancianma ki yedi moamoani de one n tie yaa
sawalipualo n den baa cua handuna nni. **15** Jesu den bani
ke bi bua ki cuo o leni upaalu ki dini o libali wan tua bi
bado, o den fii ki ñani bi siiga ki doni li juali po wani
obebe. **16** Ku yenjuagu n den baa o hoadikaaba den jiidi li
juali po ki cua mi ñincianma kunu kani. **17** Bi den kua ku
ñinbiagu nni ki baa duodi mi ñima ki gedi kapenayuma,
ku ñiagu den bii ba, ke Jesu mo daa cua bi kani. **18** Ku
faciangu den figi ke mi ñima langidi. **19** Ban den cuoni
ki bua ki pundi kilo dajenamu bi dajenaluoba, bi den
laa Jesu ke o cuoni uñingbanu po ki kpendi bi kani, ti
jawaandi den cuoba. **20** Ama Jesu den yedi ba: Yin da jie
mani mine! **21** Bi den bua wan kua ku ñinbiagu nni, ama
lanyogunu yo ke bi go pundi ban caa naankani. **22** Lan
den fii ki fa ya niligu n den ye ne po yaa boanjaali den
sua ke ñinbiatoagu ki ye likani kali Jesu hoadikaaba n den
kua yaagu, ke Jesu mo naa kua ke bi hoadikaaba bebe
n kua ki gedi. **23** Ama ñinbiatoagu den ñani Tibeliada
dogu po ki duodi ki nagini Jesu n den tuondi U Tienu mi
jiema po naankani ke niba dini yeni. **24** Ama ku niligu n
den sua ke Jesu ki ye likani ke o hoadikaaba moko ki ye
likani, bi den kua ti ñinbiadi yeni niinni ki duodi ki gedi
kapenayuma ki baan lingi Jesu. **25** Bi den laa o, mi ñima
kandima po yaa boanjaali ki yedi o: Canba a cua ne kanba
be daali? **26** Jesu den yedi: Yi moamoani yi moamoani yii
lingi nni, kelima yi den laa mi bancianma ka, ama kelima
yi den dini dupen ki guo. **27** Yin da tuuni mani ki baadi
ya jiema n baa pendi ka, ama yin ya tuuni mani ki baadi

ya jiema n puuni ya miali n kan gbeni, o Joa Bijua n baa payi yaali, kelima Baa tieni opo li maalima. **(aiōnios g166)** **28** Bi den yedi o: Ti baa tieni lede yo ki soani U Tienu tuonli? Jesu den guani ki yedi ba: **29** U Tienu tuonli tie ke yin yaa daani wani soani yua. **30** Bi den buani o: A baa tieni be bancianme tin le ki daani a? A baa tieni be? **31** Ti yaajanba den dini mana mi fanpienma nni, nani lan diani maama o den puni ba tanpoli ya jiema ke bi dini. **32** Jesu den guani ki yedi ba: Yi moamoani kani n yedi yi ke Musa ka puuni yaa jiema n ñani tanpoli po, ama Baa n puuni mi jemoanma yaama n ña tanpoli po. **33** Kelima U Tienu yaa jiema tie yua n ñani tanpoli, ki puuni handuna li miali. **34** Bi den yedi o: o Diedo ya puuni ti daali kuli laa jiema. **35** Jesu den guani ki yedi ba: Mini n tie limiali jiema. Yua n cua n kani mi koma kan go cuo o, yua n daani nni mo ñuñuulu kan go cuo o. **36** N den waani yi la, ama baa ke yi laa nni yii tuo ki daan nni. **37** Baa n puni nni yaaba kuli baa cua n kani, n kan deli yaaba n cua n kani siiga o ba kuli. **38** Kelima mii ñani tanpoli ki jiidi ki baa tiendi n yaa yanbuama ka, ama yua n soani nni yaa yanbuame n baa tiendi. **39** Ki sua yua n soani nni yanbuama mo tie ke min da biani wan puni nni yaaba siiga baa yendo ama ke min fiini ba li juodi daali. **40** N Baa yanbuama go tie ke yua n nuali Bijua ki daani o kuli n baa yaa miali n kan gbeni, min fiini o li juodi daali. **(aiōnios g166)** **41** Jufinba den yenbidi opo, kelima o den yedi ba: Mini n tie yaa jiema n ñani tanpoli po ki jiidi. **42** Bi den tua naani wani ka tie Jesu? Josefi bijua, o naa ka tie Maliyama? Ti bani o danba kuli, li nan ga lede yo ke o tua: Mini n ñani tanpoli ki

cua. **43** Jesu den yedi ba: Da yenbidi mani yi siiga. **44** O bakuli kan cua n kani li yaa tie Baa yua n soani nni n dadi yua yaa ka, ke min fiini o li juodi daali. **45** Li diani bi sawalipuaba tila nni: U Tienu baa bangi o niba kuli, yua n gbadi Baa nialu ki ga o bangima kuli baa cua n kani. **46** O baa kuli ki laa Baa, yua n ñani U Tienu kani ki cua bebe n laa Baa. **47** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi: Yua n daani nni kuli pia yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **48** N tie li miali jiema. **49** Yi yaajanba den dini mana mi fanpienma nni, ama bi nan kpe! **50** Mine n tie yaa jiema n ñani tanpoli ke yua n dini ma kuli n da kpe. **51** Mini n tie yaa jiema n ñani tanpoli ki fo. O nilo ya dini laa jiema o baa fo hali yaa yogunu kuli, min baa pa o yaa jiema yeni tie n gbannandi, min baa pa yaadi ke handuna kuli n baa limiali. **(aiōn g165)** **52** Lanyaapo yo Jufinba den nia leni bi yaba ki tua o baa tieni lede yo ki pa ti o gbannandi tin ŋmani? Jesu den yedi ba: **53** Yi moamoani kani n yedi yi, yi yaa ŋmani o Joa Bijua gbannandi, kaa ñuni o soama yii pia li miali yi niinni. **54** Yua n ŋmani n gbannandi ki go ñuni n soani o pia yaa miali n kan gbeni, n baa fiini o, bi tinkpibi siiga li juodi daali. **(aiōnios g166)** **55** Kelima n gbannandi tie jemoanma n soama moko tie bonñoka moanla. **56** Yua n ŋmani n gbannandi ki go ñuni n soama kuli o ye n niinni mini moko ye o niinni. **57** Nani Baa yua n fo n soani nni maama ke n moko fo kelima o yaapo yeni, yua n ŋmani nni kuli baa fo kelima n yaapo yene. **58** Mine n tie yaa jiema n ñani tanpoli ki jiidi, maa taa leni yi yaajanba n den dini yaama ki nan go kpe yeni ka, kelima mine wani yua n dini ma o baa fo hali yaa yogunu

kuli. (aiōn g165) **59** Jesu n den ye kapenayuma li balimaama bangima dieli nni yaa yogunu yo ke o den bangi laa bangima. **60** Yaa niba n den hua o siigga boncianla n den gbadi laa maama bi den yedi yaa maama n tiena juagi ŋme baa fidi ki cengima? **61** Jesu wani o ba den bani ke huadikaaba yenbidi opo ke o yedi ba: Lani n tie yi po li tungbali bonla? **62** Yi yaa ti laa ke O joa Bijua guani ki doni wan den kpa ye naankani mo te? **63** U Tienu fuoma yua n baa teni o nilo n yaa fo. Min maadi yaa maama yeni tie mi fuoma leni limiali yaa maama. **64** Ama yi siiga pia yaaba n ki daani. Jesu den yedi yeni kelima hali mi cilima o den bani yaaba n ki daani o, leni yua n baa janbi o n tie yua. **65** O den pugini ki yedi: O bakuli kan fidi ki cua n kani li yaa tie ke n Baa puni o wan cua yaaka. **66** Lanyaapo yaa niba n den hua o, siiga boncianla den ha o, kaa go hua o. **67** Lane Jesu den yedi bi piigi n huadikaliediba yinba wani ki bua ki gedi yo? **68** Simono Pieli den guani ki yedi o: (aiōnios g166) **69** Ti bani ke fini n pia yaa miali n kan gbeni yaa maama. Ti daani ki go bani ke fini n tie Kilisiti U Tienu n gandi yua. **70** Jesu den guani ki yedi ba: Naani mini ka den gandi yinba bi piiga n niliediba? Ama yi siiga nni yendo tie cicibiadiga! **71** O den maadi Judasa simono bijua yaa maame wani yua n den tie bi piiga n niliediba siiga yendo ki nan go baa janbi o.

7 Li yaapuoli Jesu den guani Galile, waa go den bua ki yaa ye jude nni, kelima Jufinba den lingi ki bua ki kpa o. **2** Ki sua Jufinba jaanma ban yi yaama Asuga jaanma yeni den nagini. **3** Lanyaapo o waamu den yedi o: Han fii ki gedi Jude po, a huadikaaba moko n ban le han tuuni ya tuona.

4 Yua n bua bi niba n yaabani o kan yaa wuondi wan
tiendi yaala. A ya baa tiendi yeni han teni handuna kuli n
bandi. **5** Kelima o waamu ki den daani o. Jesu den yedi ba:
6 N yogunu daa pundi ama yinba wani yaapo yogunu kuli
yenma. **7** Handuna yaaba kan fidi ki nani yi, ama mini
wani bi nani nni kelima n wangi ke bi tuona bia. **8** Yin
gedi mani mi jaanma ama mini wani daa kan gedi kelima
n yogunu daapundi. **9** Wan den yedi ba yeni o go den
sedi Galile. **10** O waamu n den gedi, wani o ba moko den
yuandi ki gedi hasiilu nni ke bi niba ki bani. **11** Jufinba
den lingi o, mi jaanma yogunu ki tua: O nan ye le yo? **12**
Bi niba den soabidi soabidi boncianla, bine den tua: o tie
nihamo, bine mo n yaa tua: O teni ke bi niba boncianla
yaadi. **13** Ama bi niba kuli den jie Jufinba kaa bua ki
maadi bi niba n gbadi. **14** Mi jaanma yeni dana siiga Jesu
den gedi U Tienu diegu nni ki bangi bi niba. **15** Li den
paki Jufinba ke bi tua o tieni lede yo ki bandi laa bonla ki
naakua li cogu? **16** Jesu den guani ki yedi ba: N bangima
ki ñani n yaa kani ka, mi ñani yua n soani nni yaa kane.
17 O nilo ya bua ki tieni U Tienu yanbuama o baa bandi
n bangima ya ñani U Tienu kani bi n maadi n yuceli
maame. **18** Yua n maadi o yuceli maama lingi oyuceli
kpiagide, ama yua n lingi yua n soani o yaa kpiagidi o
tie moamoandaano boandi ki ye oniinni ba waamu. **19**
Musa ki den teni yi li balimaama kaa? Ama yi siiga baa
niyendo ki den kubi li balimaama nbili yaala. Be yaapo ke
yi lingi ki bua ki kpa nni? **20** Ku niligu den yedi o: A pia ki
cicibiadiga! ŋmenba n lingi ki bua ki kpa ha? **21** Jesu den
guani ki yedi ba: N den soani tuonyenli ke li paki yi kuli.

22 Musa n den teni ku koanciagu balimaama, ama maa
den cili o yaa kani ka, kelima mi den ñani yi yaajakpiaba
kane lanyaapo yi yen kuani o nilo ku koanciagu baa U
Tienu fuodima daali. **23** Li ya tie ke yi kuani o nilo ku
koanciagu U Tienu fuodima daali ke yin da miidi Musa
balimaama, be yaapo ke yi pala nan be leni nni kelima n
yen paagi o nilo cain U Tienu fuodima daali? **24** Yin da ja
ti buudi nani yin bua maama ka, ama yin yaa ja ti buudi
ke li tiegi. **25** Jelusalema yaaba bi tianba den tua naani
wani ka tie ban den lingi ki bua ki kpa yua yeni? **26** Diidi:
O maadi bi niba siiga ke baa tua o li ba, naani ti yudanba
tuo ke o tie U Tienu n gandi yua bi? **27** Ki sua one wani ti
nan bani ñani naani, Ama U Tienu n gandi yua ya cua o
bakuli kan bandi wan ñani naani. **28** Jesu n den bangi U
Tienu diegu nni, o den kpaani ki yedi: Yi bani nni, yi go
bani min ñani naani. Mii cua n yuceli po ka, yua n soani
n tie o moamoani daano. Yii bani o. **29** Ama mini wani n
bani o, kelima n ñani o yaa kane, wani n soani nni. **30**
Bi den lingi ki bua ki cuo o, ama o bakuli ki den sii o,
kelima o yogunu daa den den pundi. **31** Ku niligu siiga
boncianla den tuo ki daani o. Ki tua: Naani U Tienu n
gandi yua ya cua o baa fidi ki tieni yaa bancianma n cie
one n tiendi yaama ne bii? **32** Falisieninba n den gbadi
ke ku niligu soabidi leni bi yaba, ki maadi Jesu po laa
maama, lane bi kopadicianba yudanba leni Falisieninba
den soani U Tienu diegu jiidikaaba ke ban ban cuo o. **33**
Jesu den yedi ba: N da ye leni yi yogunu waamu po, ama
li yaa yanwaamu n baa guani ki gedi yua n den soani nni
po. **34** Yi baa ti lingi nni yi kan le nni, yi kan fidi ki cua

min ye naanpo mo. **35** Lanyaapo Jufinba den tua bi yaba:
O baa gedi hali le yo, ke ti kan go le o? O nan baa gedi yaa
Jufinba n yayadi ki ye bi nilanba siiga yeni ki ban bangi bi
nilanba yeni moko bii? **36** Wan maadi yaa maama ne bua
ki yedi be yo? Yi baa ti lingi nni yi kan le nni. Yi kan fidi
ki cua min baa ye naankani yeni mo. **37** Mi jaanma yeni
badu dancianli daali yaali n tie li da juodikaali. Jesu den
fii ki sedi ki kpaani ki yedi: ñuñuulu ya pia yua wan cua n
kani ki ño, **38** Yua n daani nni li miali kpenciamu baa
puubi ki ña o niini nani idiani n yedi maama. **39** Wan den
yedi yeni, o den maadi U Tienu fuoma yua yaa maame.
Yaaba n daani wani Jesu n baa ba yua, U Tienu fuoma yua
daa den jiidi bi po, kelima Jesu daa den kua o kpiagidi
nni. **40** Ku niligu siiga bi tianba den gbadi laa maama
ki tua: One li tie sawalipualo moamoane. **41** Bi tianba
den tua: Wan tie U Tienu n gandi yua, bi ne mo den tua
naani U Tienu n gandi yua baa ña Galile yo? **42** Naani
idiani ki yedi ke UTienu n gandi yua baa tie Davidi puoli
huanu, ki go ña Betelema dogu nni kaa? Lan tie Davidi
dogu. **43** Lanyaapo yo mi paadima den tieni ku niligu
siiga kelima Jesu po. **44** Bi siiga bi tianba den bua ki cuo
o, ama o bakuli ki den sii o. **45** U Tienu diegu jiidikaaba
n den guani bi kopadicianba yudanba leni Falisieninba
yeni kani, bi den buali ba: Be n teni ke yii cuani o? **46** Bi
jiidikaaba den guani ki yedi ba: Nisaalo bakuli ki maadi
nani laa joa n maadi maama. **47** Falisieninba den guani ki
buali ba: O boandi yi moko bii? **48** Naani li pia bi yudanba
leni Falisieninba siiga yaaba n daani o bii? **49** Ama ku naa
niligu yaaba n ki bani Musa balimaama tie ban soli yaaba.

50 Nikodema bi siiga yua, yua n den kpa gedi Jesu kani
ku ñiagu yeni den yedi ba: **51** Naani ti balimaama puni
usanu ban jia o nilo buudi kaa kpa cengi o, ki bandi wan
tieni yaala? **52** Bi den guani ki yedi o: Amoko tie Galile
yua bii? han lingi idiani nni a kan le ke sawalipualo ñani
Galile. **53** Yua kuli den guani ki kuni o den po.

8 Jesu den gedi olifie tiidi juali po. **2** Ama o den faa ki
pigidi ki guani U Tienu diegu nni ke bi niba kuli den taani
o kani, ke o kali ki bangiba. **3** Li balimaama bangikaaba
leni falisieninba den cuani o kani ban cuo yaa pua ke o
conbi. **4** Bi den sieni o bi niba siiga, ki yedi Jesu: Canba, bi
cuo onaa pua wan conbi yaa yogunu. **5** Musa den bili
tipo li balimaama nni ke bi yaa pigini yua ke o tiendi mi
conconma tin lugidi o, a tana amo yedi lede? **6** Lankuli
bi den li maadi ki bua ki jaligi o yo. Jesu den tibini ki
dangi onabili tiipo. **7** Ama nani ban den suagi liiga ki
buali o yeni, o den yaadi ki nuali ba ki yedi ba: Yi siiga
yua n ki kpa tieni, tuonbiadi n kpa lugidi o litanli. **8** O
go den guani ki tibini o yuli ki dangi tiipo. **9** Ban den
gbadi lani bi pala siedi den cuo ba, ke bi cili ki ña yendo
yendo, ki cili anikpela ki ban pundi hali abiwaala, ki ha
Jesu bebe, leni ban bi cuoni yaa pua yeni ke o se ban bi
sieni o, naankani. **10** Jesu go den yaadi ki nuali waa sua
oba kali o pua yeni bebe, o den yedi o: O pua ne yaaba
n bi kuliti a ye le? O bakuli ki fidi ki jia a buudi? **11** O
den yedi o: Canba, o bakuli. Jesu den yedi o: N moko
nan kan jia a buudi, ama kuni, de saala han da go tieni
tuonbiadi. **12** Jesu go den maadi leni ba ki yedi: Mini tie
handuna yenma yua n huani kuli kan go cuoni li biigili

nni, ama obaa pia li miali ya yenma oniinni. **13** Lanyaapo falisieninba den yedi o: A tieni a yuli po siedi a siedi ki tie moamoani. **14** Jesu den guani ki yedi ba: Baa ke n tiendi n yuli po siedi n siedi tie moamoani, kelima n bani min ñani naani, n go bani min caa naani, ama yinba yii bani min ñani naani, yii go bani min caa naani mo. **15** Yi ja ti buudi leni li nisaali yantiale, ama mini mii ja o ba buudi. **16** N ya jia ti buudi mo n bujiali tie moamoani, mii ye n bebe, ama Baa yua n soani ye leni nni. **17** Li diani yi balimaama nni ke nibalie siedo tie moamoani. **18** N tiendi n yuli po siedi, Baa yua n soani moko tiendi n po siedi. **19** Bi den yedi o: A baa ye le: Jesu den guani ki yedi ba: Yii bani nni, yii bani n Baa mo. Yi ya bi bani nni, yi baa bani Baa moko. **20** Jesu den maadi laa maama U Tienu diegu nni. Wan den bangi niba yaa yogunu, ki kuu leni ban biliti U Tienu diegu bon piakaala naankani. O bakuli ki den cuo o, kelima o yogunu daa den pundi. **21** Jesu den yedi ba: N baa gedi. Yi baa lingi nni, ama yi baa kpe yi tuonbiadi nni, yi kan fidi ki cua min caa naanpo. **22** Lanyaapo Jufinba den tua o nan baa kpa o yuli bii? Kelima o yedi yi kan fidi ki cua min caa naanpo. **23** O den yedi ba: Yi tie ki tinga nni yaabe, n mo tie tanpoli yua, yi tie handuna yaaba, n mo mii tie handuna yua. **24** Lanyaapo n teni ke n yedi: Yi baa kpe yi tuonbiadi nni. Kelima yi yaa daani ke “N YE” yi baa kpe yi tuonbiadi nni. **25** Bi den yedi o: A tema ke a tie ŋme? Jesu den yedi ba: Hali mi cilima min den kpa waani yi ke n tie yua yeni. **26** N pia li bonla boncianla ki baa maadi leni yi, ki go jia yi ti buudi lipo. Ama yua n soani nni tie moamoandaano, min maadi yaa maama

handuna nni moala ne tie min den gbadi yaama okani. **27** Baa den bani ke o maadi ba Baa yaa maame. **28** Lanyaapo Jesu den yedi ba: Yi ya yugidi o Joa Bijua yaa yogunu, yi baa bandi ke n ye, ke mii tiendi li bakuli kelima n yuceli po, ama ke n maadi Baa n den bangi nni yaala bebe. **29** Wan yua n soani nni yeni ye leni nni, waa ha nni n bebe. Kelima yogunu kuli n tiendi yaala mani opo. **30** Jesu n den maadi laa maama bi niba boncianla den tuo ki daani o. **31** Jesu den yedi yaa Jufinba n daani yeni: Yi ya kubi n maama yi tie n huadikaaba moamoani. **32** Yi baa bandi yi moamoani, yi moamoani yeni mo baa faabi yi. **33** Bi den guani ki yedi o: Tinba wani tie Abalahanma puolihuani yo, hali tin ye tii tua obakuli yonbi. Be yaa yaapo yo ke a yedi ti baa faabi. **34** Jesu den guani ki yedi ba: Yua n puni o yuli ti tuonbiadi po kuli o tie ti tuonbiadi yaa yonbo yo! **35** O yonbo n ye yaa diegu nni ka tie wan baa ye naani yogunu kuli, ama yua n tie laa diegu biga baa ye lienni hali yaa yogunu kuli. **(aiōn g165)** **36** Lanyaapo Bijua ya lodi yi, yi baa tua yaaba n diedi yi yula cain. **37** N bani ke yi tie Abalahanma puoli huani, ama baa yeni yi lingi ki bua ki kpa nni. Kelima n maama ki baa kaanu yi pala nni. **38** N wangi yi min laa yaala n Baa kani, yi mo tiendi yin gbadi yaala yi mo yaa baa kani. **39** Bi den yedi o: Abalahanma n tie ti baa, Jesu den guani ki yedi ba: Abalahanma n ya tie yi ba, yi bi baa yaa tuuni wan den tuuni yaa tuona yo. **40** Moala yi lingi ki bua ki kpa nni, mini yua n wangi yi min den gbadi yaa moamoani U Tienu kani, Abalahanma ki maani ki tieni laa bonla. **41** Yi tuuni yi baa tuonli. Bi den yedi o: Tii tie kpiaba ka, ti pia baa yendo lani tie U Tienu.

42 Jesu den yedi ba: U Tienu n ya tie yi baa, yi bi baa bua
nni, kelima n ñani U Tienu kane ki cua, mii cua n yuceli
po ka, wani soani nni. **43** Be n teni ke yii gaani n maama
n bua ki yedi yaala, li tie kelima yi kan fidi ki cengi n
maame. **44** Sutaani n tie yi baa, yi bua ki yaa tiendi o yaa
yanbuame, waa ye yi moamoani nni, kelima moamoani ki
ye oniinni. O ya pua mi faama o maadi o yantiali n tie
maame, kelima o tie tuofaadaano ki go tie mi faama kuli
yaa baa. **45** Li tie kelima n wangi yi imoamoani po yo, ke
yii daani n maama. **46** Yi siiga ŋme baa fidi ki tieni siedi
ke n tieni tuonbiadi? Li ya tie ke n maadi moamoani be
yaapo yo ke yii bua ki daani n maama? **47** Yua n tie U
Tienu yua kuli baa bua ki cengi U Tienu maama, yii cengi
n maama kelima yii tie U Tienu yaaba. **48** Jufinba den
guani yedi o: Tii pia moamoani ka ki yedi ke a tie sutaani
yua, ki go pia ki cicibiadiga? **49** Jesu den guani ki yedi ba:
Mii pia cicibiadiga, ama n kpiagidi n Baa yo, ke yi mo yie
ke yi kan kpiagi nni. **50** Mii lingi kpiagidi n yuli po, ama
yendo ye yua n lingi npo ti kpiagidi, ki go ja ti buudi.
51 N yedi yi moamoani, yi moamoani kani yua n kubi n
maama o kan kpe hali abada. **(aiōn g165)** **52** Jufinba den
yedi o: Moala wani ti bandi cain ke a pia ki cicibiadiga,
Abalahanma kpe, bi sawalipuaba kpe a mo yedi: ke yua n
kubi a maama kan kpe hali abada. **(aiōn g165)** **53** A cie ti yaa
ja Abalahanma yua n kpe yo? Bi sawalipuaba moko kpe!
Atema ke a tie ŋme yo? **54** Jesu den guani ki yedi ba: N ya
kpiagidi n yuli, n kpiagdi tie fanma fanma. Ama n Baa
n kpiagidi nni, yin tua yua yi Tienu yeni. **55** Yii bani o,
ama min wani bani o, n ya yedi: Mii bani o, n baa tua

faadaano nani yinba yeni, ama n bani o, n ku bi o maama.
56 Yi baa, Abalahanma den mangi o pali boncianla, ke o
baa le n daali, o den laa li, ke li mangi o. **57** Lanyaapo
Jufinba den yedi o: Fini yua n ki pundi baa bina piimu n
laa Abalahanma? **58** Jesu den yedi ba: Yi moamoani, yi
moamoani kani hali ke Abalahanma daa ye, li sua ke mini
wani n ye yo! **59** Lanyaapo Jufinba den taa atana ke bi baa
madi o, ama Jesu den wuoni ki ñani U Tienu diegu nni.

9 Jesu den cuoni ki baa pendi, yaa joa n den mali ki tie
juamo. **2** O hoadikaaba den buali o, yaa buali n tiene:
Canbaa, ŋme n tieni ti tuonbiadi, o joa ne, bi o danbe, ke
o mali ki tie juamo? **3** Jesu den guani ki yedi o: Laa tie
ke o danba tieni tuonbiadi ka, wani o ba moko ki tieni
tuonbiadi, ama li tie ke U Tienu tuonli n doagidi o niinne.
4 Kali min yaa tuuni yua n den soani nni tuonli hali ke u
yensiinu daa pendi, kelima ku ñiagu ya bii oba kan go
fidi ki soani tuonli. **5** Hali ke n da ye handuna nni n tie
handuna yenma, **6** Wan den maadi laa maama yeni, o den
sii o ñinsandi tiipo ki soagi ti tandi ki tieni, o juamo nuni
nni. **7** O den yedi o: Gedi ki ban fa silowe ñinbuugu nni(
silowe bundima tie U Tienu n soani yua) O den gedi ki
ban fa ki guani ke onuni nuadi cain. **8** O yieninlieba leni
yaaba n den kpa bani, ke o tie miado den tua: Naani one
ka yen ka ki miada? **9** Bine den tua: Wane, bine mo den
tua: Wani ka, bi naane, ama wani o ba den yedi mini lige!
10 Lane bi den buali o: A nan tieni lede yo ki nuadi? **11** O
den yedi ba: Ban yi yua Jesu yeni, wani n buuni ti tandi ki
suogi n nuni nni, ki yedi nni: Gedi silowe ñinbuugu po ki
ban fa, n gedi ki ban fa lanpo yo ki ji sua ke n nua. **12**

Bi den buali o: Laa joa ye le? O den guani ki yedi: Mii bani. **13** Bi den gedini, wani yua n den kpa tie juamo yeni falisieninba kani. **14** Ki sua li den tie mi fuodima daale ke Jesu den sogi onuni nni ti tandi ki nuadi o. **15** Falisieninba moko den buali o, lan ga maama ke o nuadi. O den yedi ba: O suogi n nuni ti tande ke n fa ki ji nua. **16** Lanyaapo yo falisieninba siiga, bi tianba den tua: One ki ñani U Tienu kani, kelima waa kubi mi fuodima daali balimaama, bine mo den tua: Yua n tie tuonbiadi daano baa ga lede ki fidi ki tieni ya bancianma n tiena? **17** Lanyaapo mi paadima den tieni bi siiga, bi den buali o juamo: Amo nan yedi opo be, wan nuadi a yeni? O den yedi: O tie sawalipuale. **18** Jufinba ki den daani ke o joa yeni mali ki tie juamo, ki yuandi ki nuadi, kali ban yini o danba. **19** Bi den buali ba: Naani one tie yi bi jua yo? Yin tua yua n mali ki tie juamo yeni? Li ga lede yo ke o nuadi? **20** O danba denyedi: Ti bani ke o tie ti bijua, ti go bani ke o den mali ki tie juamo. **21** Ama lan ga maama ke o nuadi leni yua n nuadi o, wani tii bani, buali o mani, o ba fidi ki waani lan tieni maama, kelima onan ji tie nikpelo yo. **22** O danba den yedi yeni kelima bi den jie Jufinba, kelima Jufinba den tuodi ki juagi ki bili ke yua n tuo ke Jesu tie U Tienu n gandi yua kuli. Bi baa deli ñani li daano, U Tienu balimaama bangima diegu nni. **23** Lanyaapo yo ke o danba den yedi: Buali o mani, wani oba, kelima o nanji tie nikpelo yo. **24** Falisieninba go den guani ki yini o joa yua n den kpa tie juamo yeni, ki yedi o: kpiagi U Tienu kelima ti bani ke o joa yeni tie tuonbiadi daano yo. **25** O den yedi ba: O ya tie tuonbiadi daano, o yaa tie, miibani. N bani

bonyenla bebe, n den tie juamo moala n ji nua. **26** Bi den yedi o: A tieni be yo? O tieni lede yo ki nuadi a nuni? **27** O den guani ki yedi ba: N kpa waani yi ke yii cengi, be yo ke yi go buali nni. Yi moko bua ki tua ohoadikaaba yo? **28** Bi den sugidi o, ki yedi: Fini n tie ohoadikoa, tinba wani tie Musa ya hoadikaabe. **29** Ti bani ke U Tienu den maadi leni Musa, Ama one wani tii bani wan ñani naani. **30** O den guani ki yedi ba: Li tie bonpakikaala leni yin ki bani wan ñani naani. Ama onan nuadi mini wani. **31** Ti bani ke U Tienu kan guani tuonbiadi daano miabu, ama oguandi yaaba n jigini o, ki tiendi o yanbuama yaa miabu. **32** Hali tin ye ti daa gbadi ke nilo fidi ki nuadi yua n mali ki tie juamo. **(aiōn g165)** **33** O joa ne yaa bi ñani U Tienu kani, o kan fidi ki tieni li bakuli. **34** Bi den yedi o, fini yua n mali ti tuobiadi nni, fini n baa bangi ti? Bi den deli ki ñani o U Tienu diegu nni. **35** Jesu den gbadi ke bi deli o, wan den tuogi leni o, o den yedi o: A daani U Tienu Bijua bi? **36** O den guani ki yedi: O tie ŋme yo? o Diedo min baa ki daani. **37** Jesu den yedi o: A laa o, kelima mini yua n maadi leni a yeni, wani n yeni. **38** O den yedi: O Diedo n daani, ki gbaani o nintuali ki kpiagi o. **39** Lani Jesu den yedi: N cua handuna nni, kelima li bujiali po yo. Ke yaaba n joa n nuadi, yaaba n nua mo juani. **40** falisieninba tianba yaaba n den ye leni o, den yedi: Ti moko tie juama yo? **41** Jesu den guani ki yedi ba: Yi ya bi joa, yi kan bi yaa pia tuonbiadi. Ama yin tua ti nua yeni lani n teni ke yi pia ti tuonbiadi.

10 Imoamoani kani n yedi yi, yua n ki tagini bu buliñoabu kani ki kua li yanloli nni, ama ki doni kaanto ki kua kuli tie

sugido leni sanjalo. **2** Ama yua n tagini bu buliñoabu kani
ki kua li yanloli nni, tie ipe yankpaalo. **3** Bu buliñoabu
jiidikoa luodi opo, ipe mo cengi o nialu. O yini wan die
yaa pe, yua kuli leni yeli, ki ñani ba. **4** O ya ñani wani die
ya pe yeni, o baa cuoni bi liiga ke bi hua o, kelima bi bani
o nialu. **5** Bi kan hoadi caano, ama bi baa sani ki foagidi
okani, kelima baa bani bi canba niali. **6** Jesu den puaba
laa kpanjama, ama baa den bandi wan maadi ba yaala yaa
maama. **7** Jesu go den yedi ba: N yedi yi imoamoani mini
n tie bu buliñoabu ipe po. **8** Yaaba n den kpa cua ke n daa
cua kuli tie sugida leni sanjabe, ama ipe ki den cengi ba.
9 Mini n tie bu buliñoabu. Yua n kua n kani kuli baa faabi
o baa koa ki go ña ki baadi mi jiema. **10** O sugido cua ki
bua ki su, ki kodi, ki bolini, ama mini n cua ke ipe n ba li
miali ki ya pia li bonla kuli ke li dagidi bi po. **11** Mini n tie
o yankpaahamo. O yankpaahamo puuni omiali ope po. **12**
Ama o tuonsoanlo yua n ki die ipe, waa tie yankpaahamo,
o ya laa ke ofuasangbanlo kpendi, o baa sani ki ha ipe. O
fuasangbanlo baa cuo bi tianba ki yadi yaaba n sieni. **13** O
tuonsoanlo baa sani kelima waa die ipe, lanyaapo waa
yagini o yama ipe. Mini n tie oyankpaahamo. **14** N bani n
pe, n pe mo bani nni. **15** Nani Baa n bani nni, ke n moko
bani Baa maama, n puuni n miali n pe po. **16** N pia yaa pe
n kaa ye li naa yanloli nni, n baa cuani bani moko, bi baa
gbadi n nialu, n baa pia yangoyenli leni yankpaayendo.
17 Baa bua nni, kelima n puuni n miali, ki go baa guani ki
gaa n cili. **18** O bakuli kanfie nni li, n pia upaalu ki baa
pali, n go pia upaalu ki baa gaali, lani tie min den baa yaa
ñoabonli n Baa kani. **19** Mi paadima go den tieni Jufinba

siiga kelima laa maama po. **20** Bi siiga boncianla den tua: O pia ki cicibiadiga, o gaade, be yaapo ke yi cengi o? **21** Bi tianba den tua: Cicibiadiga ka, cicibiadiga ba fidi ki nuadi juama? **22** Li den tie ku fawaagu yogunu, ke bi jaani yaa jaanma n yi U Tienu diegu gagidima jaanma Jelusalema po. **23** Jesu den cuoni ki gaandi U Tienu diegu nni, Salimono ciagu tinga. **24** Jufinba den taani ki lindi o, ki yedi o: Hali u laa yogunu yo ke a baa waani ti, ti yama n duani? A ya tie U Tienu n gandi yua han kadi ki waani ti. **25** Jesu den guani ki yedi ba: N waani yi, ama yii daani, min tuuni ya tuona, n Baa yeli nni tiendi n po siedi. **26** Ama yii daani kelima yii tie min die yaa pe siigs yaaba. **27** N ya pe cengi n nialu. N bani ba, ban mo huani. **28** N puuni ba yaa miali n kan gbeni. Bi kan bodi hali abada. O bakuli kan fieba n nuu nni mo. **(aiōn g165, aiōnios g166)** **29** N baa yua n puni nni ba cie yua kuli. O bakuli kan fidi ki fieba, n Baa nuu nni mo. **30** Mini leni Baa tie yendo. **31** Jufinba go den taa a tana ki baa madi o. **32** Jesu den yedi ba: N teni ke yi laa atuonhama boncianla, yaa n ñani nBaa kani. Li laa tuonli yaapo yo ke yi baa madi nni atana? **33** Jufinba den guani ki yedi o: Ti kan madi a, atana kelima tuonliba po ka, ama han sugidi U Tienu yeni, kelima fini yua n tie nisaalo tua ke a tie U Tienu! **34** Jesu den guani ki yedi ba: Naani laa diani yi balimaama nni ki yedi: N yedi ke yi tie tieni? **35** Li ya tie ke U Tienu yedi ke wan maadini yaaba tie nani yi tieni yeni, ke ti bani ke idiani mo kanlebidi. **36** li nan gaa lede yo ke yi yedi: ke mini yua tie U Tienu n gandi ki gagidi yua ki soani o handuna nni sugidi U Tienu kelima n yedi ke n tie U Tienu Bijua po?

37 N yaa tuuni n Baa tuona yin da daani n maama. **38** Ama
n ya tuuni o tuona, baa ke yii daani n maama, daani mani
kelima min tuuni ya tuona po, yi bandi ki go ga ke Baa ye
n niinni, ke n mo ye Baa niinni. **39** Lanyaapo bi go den
lingi ki baa cuo o, ama o den ciadi bi nuu nni. **40** Lane
Jesu go den gedi Judana kpenu kandima, Jan n den kpa
batisi bi niba naankani, ki kali li kani. **41** Bi niba boncianla
den kpendi o kani, ki tua: Jan ki den tieni bancianma
ba. Ama wan den maadi yaa maama o naajoa po kuli tie
moamoani. **42** Li kani bi niba boncianla den daani o.

11 Niyendo den ye ki yia, ke bi yi o Lasala. O den
tie Betani yua. Betani yeni den tie Maliyama leni o
nataanbonpuoga Malata dogu. **2** Laa Maliyama n tie yua
n den wuli Jesu taana po tulale, ki duuni a leni o yudi.
Lasala yua n den kpe yeni den tie onataanbonjaga. **3** A
nataanbonpola yeni den soani utondu Jesu kani ki yedi o:
o Diedo, diidi han den bua yua yeni yiagi. **4** Jesu n den
gbadi lani, o den yedi: Laa yianu kan tua kuuma, u cua ke
U Tienu n ba tikpiagidi, ke o Bijua mo n baa tikpiagidi
kelima uyaapo. **5** Ki sua Jesu den bua Malata leni o waalo
leni Lasala. **6** Lanwani wan den gbadi ke Lasala yia yeni o
go den tieni danalie wan den ye naankani yeni. **7** Lane o
den yedi, ohoadikaaba: Tin guani ki gedi mani Jude. **8** O
hoadikaaba den yedi o: Canba, daalinpo ne yo ke Jufinba
den bua ki madi a, atana lipo ke a go yedi tin gedi lipo? **9**
Jesu den guani ki yedi ba: Yentunmunli kuli ki pia piiga n
leedo lie kaa? Yua n cuoni li yentunli nni kuli kan yaa
tuudi, kelima o baa nua handuna yenma. **10** Ama yua n
cuoni ku ñiagu kuli baa tuudi, kelima mi yenma ki ye o

niinni. **11** Jesu n den maadi lani o go den yedi ba: Ti danli
Lasala goa n baa gedi ki ban fundi o. **12** O hoadikaaba den
yedi o: o Diedo li ya tie ke o goa yo wani, o ba paagi. **13**
Jesu den maadi Lasala kuuma maame, ama ohoadikaaba
den tema ke o maadi goafanma maame. **14** Lane Jesu den
yedi ba: Lasala kpe! **15** N pali mani ke mii den ye lipo,
kelima yi yaapo. Ke yin daani nni, tin fii mani ki gedi
lipo. **16** Lanyaapo yo Toma ban go yi yua lipoli yeni, den
yedi: Hoadikaabalie, ti moko n gedi mani ki ban taani kpe
leni o. **17** Jesu den pundi ki sua ke Lasala ye likuli nni hali
dana naa. **18** Li sua ke Betani kuu leni Jelusalema nani
dajenbilata. **19** Ke Jufinba boncianla den cua Malata leni
Maliyama kani ki ba baagiba, kelima bi nataanjaga kuuma
po. **20** Malata n den gbadi ke Jesu kpendi, o den ñani ki
tuogi o, ama maliyama den kaa li dieli nni. **21** Malata den
yedi Jesu: o Diedo a ya den ye ne yo, n ciamo kan den
kpe. **22** Ama baa moala, n bani ke han mia U Tienu yaala
kuli o baa tieni apo. **23** Jesu den guani ki yedi o: Aciamo
baa fii bi tinkpiba siiga. **24** Malata den guani ki yedi o: N
bani ke obaa fii, bi tinkpiba fiima li juodi daali wani. Jesu
den yedi o: **25** Mini tie bi tinkpiba fiima leni limiali. Yua n
daani nni, baa ya kpe o go baa fo. **26** Yua n daani nni ki fo
mo kan kpe hali a bada. A dugi laa maama po bi? **(aiōn
g165)** **27** Malata den yedi o: Mm, o Diedo n daani ke a tie
U Tienu n gandi yua, U Tienu bijua yua n den baa cua
handuna nni. **28** Wan den yedi yeni, o den gedi ki ban
yini owaalo Maliyama hasiili nni, ki yedi o: Canbaa, cua o
yi ha. **29** Maliyama n den gbadi lani o den fii tontoni ki
gedi Jesu po. **30** Kelima Jesu daa den kua udogu nni, o

da den ye Malata n den tuogi o naankani yene. **31** Yaa Jufinba n den ka leni Maliyama deeni, ki baagidi o, n den laa ke o fii tontoni ki ñani yeni bi den huadi o, ki tua: O caa likuli po ki baan buude. **32** Maliyama n den pundi, ki laa Jesu o den gbaani o taana kani ki yedi o: O Diedo a ya den ye ne yo, n ciamo kan den kpe **33** Jesu n den laa ke wani leni yaa Jufinba n yegi kuli buudi. Li paboanli den cuo o, hali boncianla ke o fuo ki jiini. **34** O den buali ba, yi piini o le yo? Bi den yedi o: O Diedo cua ki ban le. **35** Jesu den buudi. **36** Lanyaapo, Jufinba den yedi: Diidi mani wan den bua o, maama. **37** Bi siiga bi tianba den yedi: Wani yua n yen nuadi bi niba, naani o kan den fidi ki teni ke o joa ne kan kpe? **38** Li paboanli go den cuo Jesu ke o fuo ki jiini. O den pundi li kuli kani. Li kuli yeni den tie tanlongu ke tangu bii bu ñoabu. Jesu den yedi: **39** Pigidi mani ku tangu. Malata yua n kpe yeni, naantaanpuoga den yedi o: o Diedo li baa sua ke o nuugi, kelima hali ban piini o, dinla n koa dana naa. Jesu den yedi o: **40** Mii yedi a, ke a ya daani a baa le U Tienu kpiagidi? **41** Bi den ñani ku tangu. Jesu den yaadi ki nuali tanpoli ki yedi: N Baa n tuondi a, kelima a guani n miabu. **42** Mini n ba wani, n bani ke yogunu kuli a goangi n miabu, A ma n maadi yaa niba n gaani ki lindi nne yaapo yo, ke ban daani ke fini n soani nni. **43** Wan den yedi yeni, o den kpaani o nialu ki yedi: Lasala ña. **44** Yua n kpe yeni den ñani ke acaba finfini o nii leni o taanakuli, ke cabiyenli mo fini o nunga, Jesu den yedi: Findifindi o mani ki cedi wan gedi. **45** Yaa Jufinba n den cua Maliyama kani, ki laa Jesu n tieni yaala yeni, siiga boncianla den tuo ki daani Jesu. **46**

Ama bi siiga bi tianba den gedi ki ban waani Falisieninba,
Jesu n tieni yaala. **47** Lanwani bi kopadicianba yudanba
leni falisieninba den taani, bi cancannikpeliba ki yedi:
Ti baa tieni lede? Kelima o joa yeni tiendi mi bancianla
boncianla. **48** Ti ya cedi ke o tiendi yeni bi niba kuli baa
daani o, yeni mo Loma yaaba baa cua ki bolinni ti dogu
leni ti buolu. **49** Bi siiga nni yendo yua n yi Kayifa, ki tie
bi kopadicianba bado laa binli den yedi ba: **50** Yii bani
li ba. yi ya kpaagi, yi baa sua ke li tie yi hamu po yo,
niyendo n kpe ti buolu kuli po, laa cie ti buolu kuli n
bodi? **51** Waa den maadi laa maama o yama po ka, wan tie
bi kopadicianba bado laa binli yeni n teni ke o pua sawali,
ke Jesu baa kpe bani Jufinba nibuolu kuli po. **52** Laa tie
Jufinba buolu po bebe ka, ama okuuma baa taani U Tienu
bila yaaba n yayadi ikaani kuli, ban taani ki tua yenma. **53**
Ki cili laa daali, bi den jagi ki bili ke bi baa teni ban kpa o.
54 Lanyaapo Jesu ki go den goadi Jufinba siiga, ama o den
ñani li kani, ki gedi yaa dogu n kuu leni mi fanpienma,
ban yi yu Efilayima. O den ka lanpo yo leni ohoadikaaba.
55 Jufinba paki jaanma ban yi yaama mi pendima jaanma
yeni den nagini. Bi niba boncianla den ñani yi dogi nni ki
caa Jelusalema, ki baan gagidi ki hanbi bi yula hali ke paki
jaanma daa cua. **56** Bi den lingi Jesu. Ban den ye U Tienu
diegu nni, bi den tua bi yaba: Yi tama be? O nan ko baa
tuo ki cua mi jaanma na bi? **57** Li sua ke bi kopadicianba
yudanba leni falisieninba den ñani li ñoabonli ke yua n
bani Jesu n ye naani wan waani ba ke bi baan cuo o.

12 Dena luoba n den sieni mi pendima jaanma n pundi,
Jesu den gedi Betani, Lasala wan den fiini yua bi tinkpiba

siiga n ye ya dogu nni. **2** Bi den hanbi opo mi jiema li kani. Malata den tendi ba mi jiema. Lasala den tie yaaba n ka ki di leni Jesu siiga yendo. **3** Maliyama den taa ya tulale n yi naadi kilo boagidima, ke li dunga yaba boncianla, ki wuli Jesu taana po ki duuni a leni o yudi. Tulale yeni nuulu den yadi ki gbieni li dieli kuli. **4** Judasa isikalioto, Jesu hoadikaaba siiga yendo, yua n den baan ti janbi o, den yedi: **5** Be yaapo ke baa kuadi laa tulale, ku japiena kobita, ki puni aluoda yi ligi? **6** Wan den maadi yeni, laa tie ke o bua aluoda ka, ama kelima o den tie sugido, wani n den kubi bi ligiboagili ki yen ñadi ban ciendi yaala lienni o yuli po. **7** Jesu den yedi o: Han cedi o, o kubi laa tulale n piinma daali po yo. **8** Aluoda ye yi siiga ya yogunu kuli, mini wani kan yaa ye yi siiga yogunu kuli. **9** Jufinba boncianla n den gbadi, ke Jesu ye Betani, bi den cua likani. Baa den cua Jesu wani oba bebe po ka, ama bi go den bua ki le Lasala wan den fiini yua bi tinkpiba siiga moko. **10** Bi kopadicianba yudanba den juogi ki bili ke bi baa kpa Lasala. **11** Kelima Lasala po, Jufinba boncianla den ha ba ki daani Jesu. **12** Lan den fii ki fa yaa niligu n den cua, ki baa jaani, mi jaanma den bandi ke Jesu kpendi Jelusalema. **13** Bi den pedi ikpakpabensoangi, ki tuogi o ki kpaani ki tua: U Tienu n ba ti pagidi, U Tienu n seligi yua n kpendi, o Diedo yeli nni, wani isalele yaaba bado. **14** Jesu den ba li hunbisaagili ki jagini li, nani idiani n yedi maama, **15** han da jie fini siyono dogu kelima abado kpendi na, ki jagi li hunbisaagili. **16** Jesu hoadikaaba, daa den bandi laa bonla, n bua ki yedi yaala, ama yaa yogunu ke Jesu den baa ti kpiagidi, bi den tiadi ke laa bonla kuli

den diani ki maadi o yaapo yo. Lanwani bi den sua ke kuli tieni cebini opo. **17** Yaaba n den ye leni Jesu, wan den yini Lasala yaa yogunu, ke o fii ki ñani likuli nni, ki fii bi tikpiba siiga kuli den tiendi opo siedi. **18** Ku niligu boncianla, den ñani ki tuogi o, yeni kelima bi den gbadi ke o tieni bancianma. **19** Falisieninba den tua bi yaba: Yi laa ke yin tieni maam kuli yi kan fidi, kelima handuna kuli hoadi o. **20** Yaaba n den cua ki baa kpiagi U Tienu, mi jaanma yogunu yeni, siiga bi tianba den tie Gilekinba, **21** bi den cua Filipi kani ki yedi o: Canbaa, ti bua ki le Jesu, Filipi yeni den tie Galile yaa Betisayida dogu yua. **22** Filipi den gedi, ki waani Andile ke Andile leni Filipi kuli den yegi ki gedi, ki ban waani Jesu. **23** Jesu den guani ki yedi: O joa Bijua n baa ba ti kpiagidi yaa yogunu pundi. **24** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi, ke mi dibima yaa kua ki tinga nni, ki kpe mi li baa ye bonyenme, ama mi ya kua ki tinga nni ki kpe lane mi baa pa ki luoni boncianla. **25** Yua n bua o miali baa biani li, ama yua n nani o miali handuna nni, o baan le li tanpoli, yaa miali n kan gbeni po. **(aiōnios g166)** **26** Li ya tie ke onilo tuuni n yaapo, kali wan yaa hua nni, kelima min ye naankani n tuonsoanlo moko, baa ye lankane. Yua n tuuni n po kuli, Baa baa kpiagi o. **27** Moalane n yama yagi. Naani n baa yedi Baa faabi nni leni yaa yogunu n tiena fala bi? Ki sua laa fala po, n cuani nni ke n ye handuna nni hali moane. **28** Baa, kpiagi a yeli. U nialu den ñani tanpoli ki yedi: N kpiagili, n go baa kpiagili. **29** Ya niligu n ye likani n den gbadi unialu yeni, bine den yedi: Ki taaga n duni, bine n yedi: Maleki n maadi leni o. **30** Jesu den yedi ba: Laa tie mini

yaapo ka, ke unialu maadi, ama u maadi yi yaapo yo. **31** Moala handuna buudi jia. Moala bi baa lu handuna bado, niinpo. **32** Bi ya yugidini, ki tinga po, n baa dadi bi niba kuli yama ban cua n kani. **33** Wan den maadi yeni, o den maadi wan baa kpe yaa kuuma, yaa maame. **34** Ku niligu den guani ki yedi o: Ti gbadi ke Kilisiti baa ye hali yaa yogunu kuli, U Tienu balimaama tili nni, n waani ti la. Be yaapo yo ke fini mo nan yedi: Ke bi baa yugidi o Joa Bijua? ŋme n tie O Joa Bijua? **(aiōn g165)** **35** Jesu den yedi ba: Mi yenma daa go baa ye yi siiga yogunu waamu po. Yin ya cuoni mani yaa yogunu kuli, ke yi pia mi yenma, ke li biigili n da cua ki ludi yi. Kelima yua n cuoni li biigili nni, naa bani wan caa naani. **36** Mi yenma da ye yi siiga, daani mani mi yenma yeni, ke yin fidi ki tua mi yenma bila. **37** Baa ke o den tieni mi bancianma, boncianla bi siiga baa den daani o. **38** Li den tua yeni ke osawalipualo Esayi n den maadi yaa maama, n tieni, O Diedo ŋme n daani ti maama? Fini o Diedo nuu paalu den doagidi ŋme yaapo yo? **39** Ama bi kan den fidi ki daani, kelima Esayi go den yedi: **40** U Tienu juani bi nuni, ki juagi bi pala, ke ban da le leni bi nuni, ki da ga leni bi pala. Ke ban da lebidi ki ha bi tuonbiadi. Min paagiba. **41** Esayi den yedi laa bonla, yaa yogunu ke o den laa okpiagidi, ki den maadi omaama. **42** Baa leni lankuli, Jufinba yudanba siiga boncianla den daani Jesu. Ama baa den tuo ki doagidi ke bi hoadi o, kelima bi den jie Faliiseninba ke ban da deli ki ñani ba, li balimaama bangima dieli nni. **43** Bi den tieni yeni kelima bi den bua bi nisaaliba kani ti kpiagidi ki cie U Tienu yaa kpiagidi. **44** Jesu den kpaani ki yedi: Yua n

daani nni, waa daani mini bebe ka, o daani yua n soani nne. **45** Yua n laa nni, laa yua n soani nni. **46** Mini n cua ki tie mi yenma handuna nni, ke yua n daani nni, n da go ye li biigili nni. **47** Yua n gbadi n maama, ki yie kuli mini ka baa bu leni o, kelima mii cua ki baa jia handuna buudi ka, ama n cua ki baa faabi ba. **48** Yua n yie nni kaa ga n maamakuli pia o bujialo. Min maadi ya maama yeni, mani n baa jia obuudi li juodi daali. **49** Kelima mii maadi n yuceli maama ka, Baa yua n soani nni, wani n tuodi ki bili min baa maadi yaa maama leni min baa maadima maama. **50** N bani ke o mabilikaama yeni tie yaa miali n kan gbeni. Lanyaapo n teni min maadi yaa maama kuli tie Baa n waani nni, min maadi yaame. **(aiōnios g166)**

13 Hali ke mi pendima jaanma daa pundi, Jesu den bani ke wan baa ña handuna nni, ki gedi Baa po yaa yogunu pundi, o den bua ohoadikaaba yaaba n ye handuna nni. Lanyaapo, o den bua ki teni ba, yaa maalima n waani, ke o bua ba hali mi juadima. **2** Jesu leni ohoadikaaba den dini mi yenjoajiema. Li sua ke sutaani den kuani Simono isakalioto bijua Judasa pali nni, li yanjagili no, ke wan janbi Jesu. **3** Jesu yua n den bani, ke Baa tieni li bonla kuli paalu o nuu nni, ki bani ke o den ñani U Tienu kani, ki go baa guani ki gedi U Tienu kani. **4** O den fii usaajekaanu kani, ki landi o tiadi, ki taa li cabili ki ñagini o ciaga. **5** O den kuodi mi ñima ku tiagu nni, ki cili ki nigidi ohoadikaaba, taana, ki duuni a leni ocabiñaginkaali. **6** O den pundi Simono pieli kani, Pieli den yedi o: o Diedo fine n nigidi n taana? **7** Jesu den guani ki yedi o: A daa bani min tiendi yaala moalane, ama li ya pugini waamu a

baa bandi. **8** Pieli den yedi o: A kan nigidi n taana hali abada. Jesu den guani ki yedi o: N yaa nigidi a taana, haa go pia tuginma leni nni abada. **(aiōn g165)** **9** Simono pieli den guani ki yedi o: o diedo da nigidi n taana bebe ka, nigidi n nii leni n yuli kuli. **10** Jesu den yedi o: Yua n wali waa go bua ki wali, kali wan nigidi o taana ki yaa hani. Yi hani ama yi kuli ka! **11** Kelima o den bani yua n baa jabi o. Lanyaapo ke o den yedi ba: Yi kuli ka hani. **12** Wan den nigidi bi taana ki gbeni, o den guani ki taa o tiadi ki lani, ki guani ki kali usaajekaanu kani, ki yedi ba: Naani yi bandi min tieni yi po yaala ne, n bua ki yedi yaala? **13** Yi yi nni, yi canba leni yi leni yi Diedo. Yi maadi moamoani, kelima n tie yeni lige. **14** To, mini yua n tie yi Diedo leni yi canba, N nigidi yi taana. Lanwani kali yi moko n yaa nigidi yi yaba taanana. **15** Kelima n ha yi po bontogidikaala, ke yi mo n yaa tiendi nani min tieni yi po maama yeni. **16** N yedi yi moamoani, o tuonsoanlo kan cie o canba, o tondo mo kan cie yua n soani o. **17** Yi ya bani lani ki tieni la, yi baa pia li pamanli. **18** Mii maadi yeni, ki baa yi kuli ka, n bani min gandi yaaba. Ama kali idiani n yedi yaala n tieni: Yua n taa ki di leni nni lugidi nni, U danbu. **19** N tuodi ki waani yi la, hali ke li daa tieni, ke li ya ti tieni, yaa yogunu yin daani ke (N YE). **20** N yedi yi moamoani yua n gaa n tondo cangu kuli, o ga mini ba yaa congoe. Yua n gaa n yaa cangu mo gaa yua n soani yaagu. **21** Jesu n den maadi yeni, o yama den yagi. Ke yedi ba: Yi moamoani kani, yi siiga yendo baa janbi nni. **22** Ohoadikaaba den diidi, bi yaba kaa bandi wan baa yua. **23** Bi hoadikaaba siiga Jesu n den

bua yua yeni, den kpaagi ki kuu leni o. **24** Lane Simono pieli den waani onuu ke wan buali Jesu, n maadi yua yaa maama. **25** Laa hoadikoa n den tabini Jesu ki buali o: N Diedo ŋme yo? **26** Jesu den guani ki yedi: Min baa teni yua li saaboali yeni, wani yeni. Jesu den cabidi li saboali ki teni Judasa isikalioto. Simono bijua. **27** Jesu n den teni o li saboali yaa yogunu, sutaani den kua opali nni, Jesu den yedi o: Jaligi ki tieni han bi baa tieni yaala. **28** Ama yaaba n den ye usaajekaanu kani siiga baa yendo, ki den bani yaala yaap, ke Jesu yedi o yeni. **29** Nani Judasa n den kubi bi ligiboagili yeni, bi tianba den tama ke Jesu yedi o: Han daa tin baa bua yaala kuli, mi jaanma po, Bi yaaka: Han ñani iligi ki pa aluoda. **30** Judasa, n den ga li saboali yeni, li sua ke ku ñiagu bii o den ñani. **31** Judasa n den ñani, Jesu den yedi: Moala ojoa Bijua ba tikpiagidi, U Tienu mo baa ti kpiagidi kelima o yaapo. **32** U Tienu yaa baa ti kpiagidi kelima o bijua yaapo, omo baa teni wan baa ti kpiagidi o yaa kani. **33** N bibuadimu n go baa ye leni yi uyogunu waamu po. Yi baa lingi nni, ama n waani yi moko nani min den waani Jufinba maama, n go wangi yi moko moala ke yi kan fidi ki cua min caa naanpo. **34** N teni yi balimapanman n tie na: Yin ya bua mani yi yaba, nani min bua yi maama, yi moko n ya bua mani yi yaba yeni. **35** Yi ya bua yi yaba lani baa teni bi niba kuli n bandi ke yi tie n yaa hoadikaaba. **36** Simono pieli den buali o: oDiedo a caa le yo? Jesu den guani ki yedi o: A kan fidi ki gedi min caa naanpo moala ne, ama a baa ti yuandi ki hoadi. **37** Pieli den yedi o: o Diedo be yaapo ke n kan fidi ki hoadi amoala ne, baa li yaa tie n

miali, n baa pa kelima a po. **38** Jesu den guani ki yedi o: A baa pa amiali kelima n po! N yedi a, imoamoani hali ke ku kootongu daa mua, a baa nia taalimata ke haa bani nni.

14 Yin da cedi ti yanyangidi n cuo yi, daani mani U Tienu, daani mani mini moko. **2** N Baa diegu nni pia yi ye kaani boncianla, li yaa bi tie yeni, naani n bi baa yedi, n caa ki baan hanbi yipo ukaanu? **3** N ya ban hanbi ki gbeni n baa guani ki cua ki taa yi tin yegi, yeni min baa ye naani yeni, yi moko baa ye lankane. **4** Yi bani min caa naani yi go bani lipo sanu mo. **5** Toma den yedi o: o Diedo tii bani han caa naanpo, ti ba tieni lede yo ki bandi lipo sanu? **6** Jesu den yedi o: Mini n tie usanu leni imoamoani leni limiali, o bakuli kan pundi Baa kani, kaa tie o tagini n yaa kani. **7** Yi ya bani nni, yi bi baa bani nBaa, ama yi bani o, yi go laa o mo. **8** Filipi den yedi o: o Diedo waani ti Baa bebe li baa dagidi tipo. **9** Jesu den yedi o: Filipi min ye leni yi ke li waagi maama ne haa bandi nni, yua n laa nni kuli laa Baa, be yaapo ke a go yedi waani nni Baa? **10** Haa daani ke n ye Baa niinni, ke Baa moko ye n niinni yo? Min wangi yaa maama yeni maa ñani n yaa kani ka, Baa yua n ye n niinni yeni wani n tuuni o tuona. **11** Daani mani ke n ye Baa niinni, ke Baa moko ye n niinni, lan yaa ka daani kelima yaa tuona n tiena po. **12** N yedi yi imoamoani moamoani kani, yua n daani nni, o baa tuuni min tuuni yaa tuonane, o baa soani baa yaa cie yeni, kelima n caa Baa po. **13** Yin baa mia Baa yaala n yeli nni kuli, n baa tieni la ke n Baa, n baa tikpiagidi kelima Bijua yaapo. **14** Yi ya mia bonla ba, kelima n yeli po, n baa tieni la. **15** Yi ya bua nni, kubi mani n balimaama. **16** N baa mia

Baa wan payi toa yua n baa tie yi todikoa. wan yaa ye leni yi hali yaa yogunu kuli. **(aiōn g165)** **17** Yi moamoani fuoma yeni, handuna yaaba kan fidi ki ga o cangu, kelima baa nua o, baa bani o, ama yinba wani yi bani o, kelima o ye leni yi, ki ye yi niinni. **18** N kan ha yi nani akpienbila yeni, n go baa cua yi kani. **19** Li yaa pugini waamu handuna yaaba kan go le nni. Ama yinba wani baa le nni, kelima n ye ki fo, yi mo baa ye ki fo. **20** Laa daali yi baa bandi cain ke n ye n Baa niinni ke yi mo ye n niinni, ke n mo ye yi niinni. **21** Yua n tuo ki ga n balimaama ki kubima, wani n tie yua n bua nni, yua n bua nni, n Baa moko baa bua wane, mini n ba moko n bua o, n go baa doagidi opo min tie yua cain. **22** Jude den buali o, laa tie Judasa isikalioto ka, ama Jude n den buali o, ki yedi o: o Diedo be cedi ke a baa doagidi a yuli ti yaapo, ki nan kan doagidi handuna yaapo wani? **23** Jesu den guani ki yedi o: Yua n bua nni o baa kubi n balimaama, n Baa baa bua o, Ti baa cua ki ya ye leni o, ki tieni ti yekaanu o deni. **24** Yua n ki bua nni, kan kubi n maama. Yin gba ya maama yeni maa ñani n yaa kani ka, mi ñani Baa yua n soani nni yaa kane. **25** N wangi yi lankuli hali ke n daa ye leni yi. **26** Ama o todikoa, U Tienu fuoma yua, Baa n baa soani yua, kelima n yeli ni yeni, o baa bangi yi li bonla kuli. O go ba tiadi yi min den bangi yi yaala kuli. **27** N ha yi po n yanduanma, n puni n yanduanma, mii puuni yi nani handuna n puuni maama ka, yin da go yagi yi yama, yin da go jie. **28** Yi gbadi ke n yedi yi, n caa, ki go baa guani ki cua yi kani. Yi ya buani moamoani yi baa mangi yi pala, kelima n caa Baa po, kelima n Baa cie nni. **29** Moala n tuodi ki waani yi la hali

ke li daa cua, ke li ya ti cua yin daani. **30** Mii go pia u yogunu ki baa maadi leni yi, kelima handuna bado cua, ama waa pia n po paalu ba kuli. **31** Ama ke handuna n bandi ke n bua Baa, ki go tuuni nani wani Baa n teni nni li ñoabonli maama. Fii mani tin fuadi nekanba.

15 Mini n tie li hianmoanli, n Baa mo n ñundili. **2** Yaa benu n tuugi leni nni kaa luoni kuli, o baa pedi u. Ama yaa benu n luoni kuli, o baa kpendi ki hanbidi u. Wun yaa luoni ki pugidi. **3** Yi gagidi ki hani moala, kelima min maadi yi yaa maama hanbi yi no. **4** Yaa tuugi mani leni nni, n moko baa tuugi leni yi, kelima u benu n kan fidi ki luoni u yuceli po maama, kali wun yaa tuugi leni li hiali yeni, li tie yenme leni yinba, yi yaa tuugi len nni, yi kan fidi ki tieni li bakuli. **5** N tie li hiali yi mo tie yi beni. Yua tuugi leni nni, ke n mo tuugi leni o kuli, baa luoni li bonluonkaala boncianla, kelima n yaa tuugi leni yi, yi kan fidi ki tieni li bakuli. **6** Yua n kaa tuugi leni nni kuli, bi baa lu o niinpo. Nani ban luni ubenu maama ke u kuodi yeni, bi ba taani yaa beni n kuodi kuli ki lu mi fantanma nni. Yin cuo ki buodi. **7** Yi ya tuugi leni nni, ke n maama ye yi niinni, yin bua yaala kuli yin mia, yi baa baala. **8** Yi ya luoni li bonluonkaala, boncianla n Baa, baa baadi ti kpiagidi lipo. Yeni yi go baa doagidi ke yi tie n hoadikaaba moko. **9** Nani n Baa n buani maama, n moko bua yi yene. Yin ya ye mani n buama nni. **10** Yi ya kubi n balimaama, yi ye n buama nni, nani n moko n kubi n Baa balimaama ki ye o buama nni, maama. **11** N maadi yi, laa maama ke yin yaa pia n ya pamanli buolu, Ke yi pamanli n pugini ki dagidi cain. **12** Line n tie n balimaama: Yin ya

bua mani yi yaba nani min bua yi maama yeni. **13** Laa pia ya buama n cie onilo n pa o miali o danlinba po. **14** Yi tie n danlinba, li ya tie ke yi tuo ki tiendi, min bili yipo yaala. **15** N kan ya go yi yi n naacenba ka, kelima o naacemo ki bani o canbaa, n tiendi yaala. Ama n baa yi yi n danlinba, kelima n waani yi min den gbadi yaala n Baa kani kuli. **16** Laa tie yinba ka den gandi nni. Ama mini n den gandi yi, ki go gagidi yi, ke yin gedi ki ya luoni li bonluonkaala. Ke yi bonluonkaala mo n ya ye. Lanwani yin baa mia Baa yaala n yeli nni kuli o baa pa yi la. **17** Min bili yi po, yaa balimaama tie line: Yin yaa bua mani yi yaba. **18** Handuna yaaba ya nani yi, yin tiadi ke bi den kpa nani mine, hali ke bi daa nani yi. **19** Yi ya bi tie handuna yaabe, handuna bi baa bua yi, ama min gandi yi ke yii go tie handuna yaaba yeni, lani n teni ke bi nani yi. **20** Yin tiadi mani min den maadi yi yaa maama, o tuonsoanlo kan cie o canba, bi yaa den kubi n maama, bi baa kubi yi yaa maama moko. **21** Bi baa tieni yi lan kuli kelima n yeli po, kelima baa bani yua n soani nni. **22** N yaa bi cua ki maadi leni ba, bi kan yaa bi pia tuonbiadi. Ama moala bi kan baa ki nia ke baa pia tuonbiadi. **23** Yua n nani nni, nani n Baa moko. **24** N yaa den soani bi siiga nitoa kuli n ki soani yaa tuonli. Bi kan bi ya pia tuonbiadi, ama moala bi la laa tuona ki go nani mini leni n Baa kuli. **25** Bi tieni yeni ke yaa diani n ye bi balimaama nni, n tieni ki dudi. Bi den nani nni fanma fanma. **26** O todikoa ya cua, min baa soani yua yi po yeni, wani imoamoani fuoma, yua n baa ña Baa kani ki cua yeni wani n baa tiendi n po siedi. **27** Yinba moko yi baa tiendi n po siedi, kelima yi den ye leni nni hali mi cilima.

16 N waani yi lani, ke lan da ti tua yipo tungbali bonla.
2 Bi baa ñani yi li balimaama diena nni. U yogunu kpendi
ke yua n baa kpa yi, baa nua ke o kpiagidi U Tiene. **3** Bi
baa tiendi yi lani kuli, kelima baa bani Baa, baa bani mini
moko. **4** N waani yi lani ke li yogunu yaa ti pundi yin
tiadi ke n den waani yi la. Mii den waani la hali mi cilima.
Kelima n den ye leni yi. **5** Moala n caa yua n soani nni
kani, ama yi siiga o bakuli naa buali nni, a caa le yo? **6** Li
paboanli cuo yi boncianla, kelima n waani lani. **7** Li baa
hani yipo min gedi, kelima n yaa gedi o todikoa kan cua,
ama n ya gedi n baa soani yipo o todikoa. **8** O ya cua o baa
paadi handuna ti tuonbiadi po, mi tegima leni li bujiali. **9**
Ti tuonbiadi po kelima baa daani nni. **10** Mi teginma po
kelima n caa Baa po ke yi kan go le nni. **11** Li bujiali po
kelima handuna bado buudi jia no. **12** N pia mi maama
boncianla, ki baa waani yi, ama yi kan fidi ki gama moala.
O baagikoa, imoamoani fuoma yua, **13** o ya cua o baa
gobidi yi, yin bandi imoamoani kuli, kelima o kan maadi
o yuceli maama, ama o baa taa wan gbadi yaale ki waani,
yaa bonla n baa cua. **14** O baa kpiagidi nni, kelima o baa
taa min pia yaale ki yaa wangi yi. **15** Baa n pia yaala kuli
ye n ya niinne, lanyaapo n teni ke n yedi: O baa taa min
pia yaala ki yaa wangi yi. **16** Li ya pugini waamu, yi kan
go le nni, ama li yaa yanwaamu yi go baa le nni. Kelima n
caa Baa po. **17** Lanyaapo ohoadikaaba siiga bi tianba den
tua bi yaba: Wan tua li yaa pugini waamu yi kan go le nni,
ama li ya go yanwaamu, yi go baa le nni, kelima n caa Baa
po yeni mo bua ki yedi be yo? **18** Bi den tua: Lanwani be n
bua ki yedi: Yogunu waamu yeni. Tii bani wan maadi yaa

yaala. **19** Jesu den bani ke bi bua ki buali o, lane o den yedi ba: Yi buali yi yaba yaala n bua ki yedi: Li ya pugini waamu, yi kan go le nni ama li yaa yanwaamu yi go baa le nni. **20** N waani yi, imoamoani yi baa buudi ki go mua, ama handuna yaaba baa mangi bi pala, yi pabiidili baa lebidi ki tua pamanli. **21** O pua yaa baa maa yaa yogunu o yen le ti yanyagidi kelima o maa yogunu pundi, ama o ya mala waa go tiadi ofala po. Kelima o mala nisaalo handuna nni. **22** Li tie yene leni yinba moko, li pabiidili cuo yi, ama n go baa le yi ke yi pala baa mangi, o bakuli kan fie yi kani laa pamanli. **23** Laa daali ya pundi yi kan go buali nni li bakuli, n yedi yi imoamoani, yin baa mia Baa yaala n yeli nni kuli o baa payi la. **24** Hali moala yi daa mia li bakuli n yeli nni. Mia mani yi baa ba, ke yi pamanli n dagidi cian. **25** N maadi yi lankuli leni mi kpanjama. Yogunu kpendi ke n kan go maadi yi leni kpanjama, ama n baa yaa maadi yi n Baa maama ke li doagidi cain. **26** Laa daali ya pundi, yi baa miadi o n yenli nni. Mii yedi yi ke n baa mia Baa yipo, **27** kelima Baa wani o ba bua yi, kelima yi den bua nni, ki daani ke ñani U Tienu kani. **28** N ñani Baa kani ki cua handuna nni, moala n ña handuna nni ki caa Baa po. **29** O hoadikaaba den yedi o: Moa a maadi ke li doagidi cain, haa taani leni kpanjama. **30** Moala ti bandi ke a bani li bonla kuli, laa tiladi han guudi ke nilo ba n buali a, bonla bakuli, lanyaapo yo ke ti daani, ke ha ñani U Tienu kani ki cua. **31** Jesu den yedi ba: Yi daani moala. **32** Diidi u yogunu kpendi ke yi baa yadi ki ha nni, yua kuli n gedi o kaanu, ama n kan yaa ye n bebe, kelima Baa ye leni nni. **33** N waani yi lani ke yin baa mi yanduanma n

niini. Yi baa le ofalabiado handuna nni. Ama yin paagi yi pala kelima mini paadi handuna.

17 Jesu n den maadi lani o den yaadi ki nuali tanpoli ki yedi: Baa uyogunu pundi, kpiagi abijua ke abijua mo n kpiagi a. **2** Kelima adini o li bali ke o die bi nisaaliba kuli, ke wan fidi ki pa han puni o yaaba kuli yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **3** Ki sua ya miali n kan gbeni mo tie ban bandi fini yua bebe n tie U Tienu imoamoani leni han soani yua Jesu Kilisiti. **(aiōnios g166)** **4** N kpiagi a ki tinga nni, n soani ki dudi han puogi nni yaa tuoli kuli. **5** Baa kpiagi nni anintuali moala nani min den kpa pia yaa kpiagidi hali ke handuna daa tagi, anintuali. **6** N teni ke han puni nni yaaba, handuna siiga kuli bandi ayeli, bi den tie a yaaba ke a taa ba ki puni nni, bi kubi a maama. **7** Moala bi bandi ke han puni nni yaala kuli ñani a yaa kani, **8** kelima n caaba a tondu, bi mo gaa ki bandi ke n ñani a kani moamoani, ki go daani ke fini n soani nni. **9** N miadi a bi yaapo yo. Mii miadi a handuna po ka, n miadi a han puni nni yaaba yaapo yo, kelima bi tie a yaaba. **10** Min die yaala kuli tie a yaala, han die yaala mo kuli tie n yaala. N baa ti kpiagidi kelima bi yaapo. **11** N kan go yaa ye handuna nni, ama ban wani baa ye handuna nni, n kpendi a kani, Baa yua n gagidi, kubi han puni nni yaaba yeni kelima a yeli po. Ke ban tua yendo nani mini leni fini n tie yendo maama. **12** Min den ye leni ba handuna nni yaa yogunu n den kubi ba kelima a yeli po. N den kubi han puni nni yaaba yeni ke bi siiga baa yendo n ki bodi, yua n den baa bodi i diani n kua yaaka. **13** Moala n kpendi a kani, n maadi laa maama ki da ye handuna

nni, ke ban baa n yaa pamanli buolu cain. **14** N waani
ba a maama, handuna yaaba nani ba kelima baa go tie
handuna yaaba, nani min ki tie handuna yua maama yeni.
15 Mii mia han ñani ba handuna nni ka, ama han kubi
ba ke o biado n da paadi ba. **16** Baa tie handuna yaaba,
nani min ki tie handuna yua maama yeni. **17** Gagidi ki
hanbi ba imoamoani nni kelima a maama tie imoamoani.
18 Nani han den soani nni handuna nni maama n moko
soani ba handuna nni yene. **19** N gagidi ki hanbi n yuli
apo bi nintuali, ke bani moko n gagidi ki hanbi bi yula
apo imoamoani nni. **20** Mii mia ha bani bebe yaapo ka,
ama n mia ha leni yaaba n baa tuo bi maama ki daani n
yeli nni kuli yaapo. **21** Ke ban tua yendo nani fini Baa
han ye n niinni ke n mo ye a niinni maama, bani moko
ntua yendo yeni ke handuna yaaba n daani ke fini n soani
nni. **22** N puni ba han puni nni yaa kpiagidi ke ban tua
yendo nani tin tie yendo maama. **23** N ye bi niinni amo
ye n niinni ke ban tua yendo cain, ke handuna yaaba n
bandi ke fini n soani nni, ki go bandi ke a bua ba nani
han bua nni maama. **24** Baa, n bua ke min ye naani han
puni nni yaaba yeni moko n yaa ye lankani, ke ban yaa
nua n kpiagidi, han puni nni yaa kpiagidi kelima ha den
bua nni hali ke handuna daa tagi. **25** Baa yua n gagidi
handuna yaaba ki bani a, ama mini wani bani a, bi ne
bandi ke fini n soani nni. **26** N teni ke bi bandi a yeli n go
baa teni ban bandili ki pugini ke han bua nni yaa buama
n dagidi bi pala nni, ke mini mo n yaa ye bi niinni.

18 Jesu n den maadi laa maama wani leni oŋoadikaaba
den ñani ki duodi sedilo fuanu. Sadinga den ye li kani.

Jesu leni oŋoadikaaba den kua lienni. **2** Judasa yua n den baa janbi o den bani li kani kelima Jesu den maani ki caa lipo leni oŋoadikaaba. **3** Judasa den baa aminteela cagiyenli leni U Tienu ddiegu jiidikaaba bi kopadicianba yudanba leni falisieninba n soani yaaba. O den gedini ba li kani, ke bi kubi mu fitilisanmu leni ifantankadi leni ti toatiadi. **4** Jesu den bani yaala n baa tieni o kuli, ke o caadi ki yedi ba: yi lingi ŋme yo? **5** Bi den goa ki yedi o: Jesu nasaleti, o den yedi ba: Mini nna. Judasa yua n den baa janbi o den ye bi siiga. **6** Jesu n den guani ki yedi ba mini nna yeni bi den guani puoli ki ba yanyanli. **7** Ogo den guani ki buali: Yi lingi ŋme yo? Bi den yedi o: Jesu nasaleti. **8** Jesu den guani ki yedi ba: n waan yi ke mini nne. Li yaa tie ke yi lingi mine wani yin cedi yaaba ntiena wani ngedi. **9** O den yedi yeni ke wan den kpa maadi ya maama n tieni, mani nna: mii biani han puni nni yaaba siiga baa yendo. **10** Simono pieli yua n den pia ki jugisiega den noadiga, ki pedi ki jia bi kopadicianba bado naacemo tubili. O naacemo yeni den yi malikusa. **11** Jesu den yedi pieli guani ki huuni a jugisiega ku tuagu nni. Naani n kan ño Baa npuni nni ya tadiñokaaga bi? **12** Aminteela cagili yeni leni bi yudaano leni jufinba n den soani U Tienu diegu jiidikaaba yaaba yeni den cuo Jesu ki loli o. **13** Bi eden kpa gedini o Hana kani, kelima wani Hana yeni den tie kayifa cuadiba, kayifa mo den tie bi kopadicianba bado laa binli. **14** Wani Kayifa yeni tie yua n den kpa teni jufinba yaa tundi n tiene: Li baa hani niyendo n kpe bi buolu yaaba po. **15** Simono pieli leni hoadikatoa den hua Jesu. Bi kopadicianba bado den bani

laa hoadikoa. Lanyaapo o den baa ki yegi leni Jesu ki kua bi kopadicianba bado luolu nni. **16** Ama pieli den se niinpo bu buliñoabu kani. Jesu hoadika bi kopadicianba bado n bani yua yeni, den guani ki maadi leni ya jafaano n guu bu buliñoajabu yeni ki teni ke pieli kua. **17** Lane ojafaano yeni, den yedi Pieli: Amoko ki tie Ojoa ne huadikaaba siiga yua ka? o den yedi: Mii tie. **18** Bi tuonsoanba leni bi jiidikaaba den cuoni mi fantama ki yie, kelima ti wadi den ye, Pieli moko den cua ki taani ki yie leni ba. **19** Bi kopadicianba bado den buali Jesu o hoadikaaba maama leni o bangima maama fuuli. **20** Jesu den guani ki yedi: N den maadi asala nni ke bi niba kuli gba, daali kuli n yen maadi, li balimaama bangima diena nni, leni U Tienu diegu nni jufinba kuli n taagi naakani, mii wuoni li ba kuli. **21** Be yaapo ke abuali nni? Buali yaaba n den cengi bani wani bani min den maadi yaala. **22** Wan den maadi yeni bi jiidikaaba siiga yendo den pabi Jesu ki yedi naani abaa guani bi kopadicianba bado yeni yoo? **23** Jesu den guani ki yedi o: N ya maadi ki tudi, waani nni n tudima ama n ya maadi ke li tiegi be yaapo yo apua nni? **24** Lane Hana den loli o, ki teni ke bi gedini o bi kopadicianba bado kayifa po. **25** Li sua ke Simono pieli se li kani ki yie mi fantama. Lane bi den yedi o: Amoko tie o huadikaaba siiga yua yo de! O den nia ki yedi: A -a mii tie. **26** Bi kopadicianba bado naacenba siiga yendo pieli n den pedi ki joandi yua yaa tubili yeni yaa kpiilo, moko den yedi o: Mii bi laa ke ha yegi leni o sadinga nni. **27** Pieli go den nia lanyogunu ku kootongu den mua. **28** Bi den ñani Jesu Kayifa kani ki gedini o Gufeneeli Pilata bu jiali kani. Li

den tie ku ti haa panpangu. Bani bi ba ki den kua li bu jiali kani ke ban da ti joagini bi yula, ki baa ki je mi pendima jaanjiema. **29** Lane Pilata den ñani ki gedi bi kani ki yedi ba: Yi yedi ke o naa joa tieni be? **30** Bi den guani ki yedi o: O yaa bi tie nibiado ti kan bi cuo o ki cuani akani. **31** Lanyaapo Pilata den yedi ba: Yinba yi ba n taa o, ki jia o ti buudi leni yi balimaama. Jufinba den guani ki yedi o: Tii pia usanu ki jia nilo buudi ki kpa o. **32** Li den tieni yeni ke Jesu n den maadi okuuma maama yaama ntieni ki dudi. **33** Pilata den guani ki kua o bu jiakaanu ki yini Jesu ki yedi o: Naani fini n tie jufinba bado bi? **34** Jesu den guani ki yedi fini aba n maadi yeni bi, bi nitoa n yedi a la? **35** Pilata den guani ki yedi: Naani n mo tie jufi yoo? A Nibuolu yaaba leni bi kopadicianba n cuo ha ki cuani n kani! **36** Jesu den guani ki yedi; N diema naa tie handuna na niinni ka, n diema ya bi tie handuna handuna nne n naacenba bi baa koani ki gaa nni jufinba nuu nni, ama n diema naa tie handuna nne niinni ka. **37** Pilata den yedi o: Lanwani a tie bado yo? Jesu den guani ki yedi: A yedi n tie bado. N den cua handuna nni ki baa tiendi siedi imoamoani po yo. Yua n tie imoamoani yua kuli baa cengi n maama. **38** Pilata den yedi o: Be n tie imoamoani? Wan den yedi lani o den ñani ki gedi jufinba kani, ki yedi ba: Mii laa tagiliba o niinni. **39** Ama nani lan tie yi bogida ke min faabi yipo niyendo paki jaanma yogunu yeni (lani n tie mi pendima jaanma) Yi bua min faabi yipo jufinba bado bi? **40** Bikuli go den taani ki kpaani: A-a wan ka, Banabasa. To, ki sua Banabasa yeni mo den tie sanjiale.

19 Lane Pilata den taa Jesu ki teni ba ke bi pua o, ijiani.
2 Aminteela den taa ikonkoni ki piani nani ki fogiliga yeni
ki cibini Jesu yuli po, ki go taa bu kpalimoanbu ki golini
o, **3** lani bi den kpendi okani, ki tua o, ti fuondi a jufinba
bado ki pabini o. **4** Pilata go den ñani ki gedi jufinba kani
ki yedi ba: N baa teni ban ñani o, yi kani yin bandi ke mii
laa tagiliba kuli o kani. **5** Lane Jesu den cua bi kani ki
ciibi ikonkoni fogiliga ki goli bu kpalimoanbu. Pilata den
yedi ba: Noa mani ojoa na. **6** Bi kopadicianba yudanba
leni bi jiidikaaba n den Jesu bi den kpaani ki tua: joani o
li dapoanpoanli po, joani o, li dapoanpoanli po. Pilata
den yedi ba: Yinba yiba n taa o, ki joani li dapoanpoali
po, kelima mini, mii laa ke o tieni liba yaala baa teni min
cuo o. **7** Jufinba den guani ki yedi o: Tinba wani ti pia
li balimaama, laa balimaama nni mo li bili ke wan kpe,
kelima o den yedi ke o tie U Tienu bi jua. **8** pilata n den
gbadi laa maama ojawaandi den pugini. **9** O den guani ki
kua obujiakaanu kani ki buali Jesu añani le yo? Jesu ki
den guani o li ba kuli. **10** Pilata den yedi o: Mini n maadi
ke aŋmini nni? Haa bani ke n pia upaalu ki baa fidi ki teni
ban joani a ku daagu po, yaaka ki faabi a yo? **11** Jesu den
guani ki yedi o: Akan baa bali ba kuli npo, bi yaa den puni
a li tanpoli po. Lanyaapo n teni ke yua n cuo nni ki cuani
akani yeni opia itagili boncianla. **12** Lanyaapo Pilata den
lingi wan baa tieni maama ki faabi Jesu, ama jufinba den
tua: A ya faabi onaa joa haa go tie Sesa Danli kelima yua
n yedi ke otie bado kuli fiini mi yiema Sesa po. **13** Pilata n
den gbadi laa maama o den ñani Jesu niinpo, ki guani ki
kali o bujiakaanu po ke u ye yaa kaanu n yi ti tanpabidi

luolu, Ebilu maama nni u yi Gabata. **14** Laa daali den tie
paki bogidili daali, pilata den yedi jufinba diidi mani yi
bado nna. **15** Bi den tiani ki tua kpaa o, kpaa o, joani o li
dapoanpoanli po! Pilata den yedi ba: Min joani yi bado li
dapoanpoanli po bi? Bi kopadicianba yudanba den guani
ki yedi o: Tii pia baditoa kali Sesa. **16** Pilata den teni ba
Jesu ban joani o li dapoanpoanli po, bi den taa Jesu ki
gedini o. **17** Jesu den bugi o dapoanpoali ki ban pundi ban
yi yaa kaanu ku yukolinkuogu, Ebilu maama nni bi yi li
kani Goligota. **18** Bi den joani o lan kane li dapoanpoanli
po, bi go den joani nitoaba bonbilie, yendo o jienu olielo
mo oganu ke Jesu ye bi siiga. **19** Pilata den diani idiani ki
tabini Jesu dapoanpoanli, diidi wan den diani yaa maama:
Jesu nasaleti jufinba bado. **20** jufinba boncianladen cogi
idiani yeni kelima ban den joani Jesu naankani den kuu
leni udogu, ban den diani yaa mabuolu nne: Ebilunba,
Gileka leni latena maama nni. **21** Jufinba kopadicianba
badi ba den yedi Pilata: Da diani jufinba bado ka, ama han
diani ke o yedi o tie jufinba bado. **22** Pilata den guani ki
yedi ba: Min diani yaala n diana. **23** Yaa minteela n joani
Jesu den boagidi otiadi kaani naa Ban bonba naa yeni
yua kuli den taa kaanyendu, bi go den taa o liadicianli
yaali n ki den pia hialu baa kaanyendu kelima li den
tie cabiyenli hali tanpoli ki ban jiidi tiipo, bi den yedi
bi yaba, **24** tin da padili, ama tin puali caaca, ki le yua
n baa diedili, li den tieni yeni ke idiani n yedi yaala n
tieni: Bi boagidi n tiayiekaadi bi siiga, ki pua n liadicianli
caaca, lani n tie aminteela n den tieni yaala. **25** Jesu naa
leni onaa waalo bonpuoga leni Maliyama, kilopa pua leni

Maliyama Magidala yua, den se ki kuu Jesu dapoanpoanli
26 Jesu den laa o naa leni wan bua yaa hoadikoa ke o se ki
kuu o kani, o den yedi onaa: Pua nuali abi jua nne. **27**
Oden yedi ohoadikoa yeni nuali anaa. Lane o hoadikoa
yeni den taa Jesu naa ki ban kubi o, o den po. **28** Lani
yaa puoli Jesu den bani ke li bonla kuli tieni ki dudi, o
den yedi uñuñuulu pia nni, o den yedi yeni ke yaala n
den diani idiani nni n tieni ki dudi. **29** Ku ñintiagu den
se li kani ki gbie leni mi ñinmiligima. Niyendo den taa
ucietuogu ki pagi lieni ki fini isope benu ki gedini Jesu
ñoabu kani. **30** Jesu n den fua mi ñinmiligima yeni o den
yedi li bonla kuli tieni ki dudi, lane o den tibini ki cabi
onaano ki kpe. **31** Li den sua ke li tie li bogidili daali ki
baa fii ki faa U Tienu fuodima daali, yaali n gagidi ki tie
jaancianma. Jufinba naa den bua akpiema n yaa baa ki ye
a dapoanpoana po, laa daali. Lanwani bi den mia Pilata
wan cedi ban kuakua yaaba n ye adapoapoana po taana ki
ñani ba likani. **32** Lanyaapo aminteela den gedi likani ki
kua onikpialo yaa taana leni lielo ban den joani yaaba
adapoanpoana po leni Jesu. **33** Ban den pundi Jesu kani
ki sua ke okpe baa den kua otaana. **34** Ama minteela
siiga yendo den taa okpaanli ki muu ki kadi Jesu logili ke
mi soama leni mi ñima den ña ki wudi. **35** Yua n den
laa wani ntieni lipo siedi, osiedi tie moamoani, obani ke
li tie moamoani, otieni siedi yeni ke yi moko n tuo ki
hoadi Jesu ki dugi op. **36** Lani kuli den tieni ke idiani n
yedi yaala n tieni ki dudi. Bi kan kua o kpaba siiga baa
bonyenli. **37** I diani go yedi kaanto: Bi baa diidi ban den
muu yua. **38** Li yaa puoli Alimate dogu yua Josefi, yua n

den tie Jesu hoadikoa hasiili nni, kelima o den jie jufinba, den mia Pilata wan pa o, Jesu gbannandi Pilata den puni o usanu ke o taa Jesu. **39** Nikodema yua n den kpa gedi Jesu kani ku kani ñiagu moko den cua ki taani leni Josefi, ki cuani mili leni alowesi ki kakali ki taani ke li kpiagu den pundi kilo piitaa. **40** Laa jaliediba n den taa Jesu ki fini o acabipiena leni tulale nani Jufinba n maani ki tiendi maama. **41** Ban den joani Jesu naankani yeni den kuu leni sadinga ke li kakupanli ye lieni yaali ke baa piini kuli toa lieni. **42** Nani lan den tie jufinba n baa bogini mi fuodima daali yaa daali yeni bi den piini Jesu lankani kelima lankani n den kuu.

20 A denleleeda cilima daali, ku ti haapanpangu, ke li daa yendi, Maliyama Magidala den gedi likuli po. O den sua ke bi fuadi litanli likuli ñoabu kani. **2** O den sani ki gedi Simono pieli leni Jesu n den bua yaa hoadikoa yeni kani, ki yedi ba: Bi ñani o Diedo likuli nni, tii bani ban gedini onaani. **3** Pieli leni ohoadikalielo den ñani ki caa likakuli po. **4** Bani bonbilie yeni kuli den tiini, ama ohoadikalielo den sani ki ciadi Pieli ki pundi likakuli kani ki ha o. **5** O den diidi likakuli nni ki laa acabipiena bebe, ama waa den kua. **6** Simono pieli den pundi ki kua likakuli nni ki sua acabipiena ke aye tiipo. **7** Leni ban den fini Jesu yuli yaa cabili, ke li gbabi ki bili li yaa kaanu. **8** Lane ohoadikalielo moko den kua likakuli nni, wani yua n den pundi ki ha Pieli. O den laa ki daani. **9** Kelima bi daa den bandi idiani n yedi yaala ke li tie tiladi Jesu n fii bi tinkpiba siiga. **10** Li yaapuoli bi hoadikaaba yeni den kuni bi den po. **11** Maliyama den se likakuli niinpo ki

buudi, wan den buudi yeni o den buani ki diidi likakuli nni, **12** O den laa Malekinba bonbilie ke bi yie ti tiapiendi, Jesu gbannandi n den dua naankani, yendo oyuli po, o yua mo o taana po. **13** Bi den yedi o: Pua be yaapo ke a buudi, o den guani ki yedi o: kelima bi ñani n Diedo likakuli nni, mii bani ban duani o naani. **14** Wan den yedi yeni, o den gbegidi ki diidi ki sua ke Jesu se, ama waa den bani ke li tie Jesu. **15** Jesu den yedi o: Pua be yaapo ke a buudi, a lingi ŋme yo? O den tema ke li tie o koadaane, o den yedi o: Li ya tie fini n taa o han waani nni, wan ye naankani min ban taa o. **16** Jesu den yedi o: Maliyama, o den gbegidi ki nuali o, ki maadi Ebilu maama nni, ki yedi labuni, lan n tie canbaa. **17** Jesu den yedi o: Da sii nni kelima n daa doni ki gedi n Baa po ama gedi n kpiiba po ki ban yedi ba: ke n baa do ki gedi n Baa yua n tie yi moko yaa Baa leni n Tienu yua n tie yi moko yaa Tienu yeni po. **18** Maliyama magidala den gedi ki ban waani bi hoadikaaba ke o laa o Diedo, ki waani ba wan yedi o yaala. **19** Laa daali yaa ñiagu, dana lele cilima daali yeni, bi hoadikaaba den ye li dieli nni, ke li buliñoana lo kelima bi jie jufinba. Jesu den cua ki sedi bi siiga ki yedi: Mi yanduanma n yaa ye leni yi. **20** Wan den yedi yeni, o den waana ba o nii leni o logili, bi hoadikaaba pala den mangi kelima bi laa o Diedo. **21** Jesu go den yedi ba: Mi taaliema mi yanduanma n yaa ye leni yi, nani Baa n soani nni maama, n moko soani yi yene. **22** Laa maama pendima, o den fuo bi po ki yedi: Gaa mani U Tienu fuoma yua. **23** Yin puni yaaba sugili kuli baa ba sugili, ama yin ki puni yaaba sugili, kan baa sugili. **24** Toma, yua n go yi li poli ki

tie bi piiga n niliediba siiga yendo, waa den ye bi siiga Jesu n den doagidi bi po yaa yogunu, **25** o hoakalieba den yedi o: Ti laa o diedo. Ama o den yedi ba: N yaa laa ban den kpaa o nii naani yeni, ki tuuni n nubili lienni ki go laa o logili ki tuuni n nubili lienni n kan daani. **26** Dana nii n den pendi Jesu hoadikaaba go den ye li dieli nni ke a buliñoana lo, Toma den ye leni ba, Jesu den doagidi bi siiga ki yedi ba: Mi yanduanma n yaa ye leni yi! **27** Lani o den yedi: Toma tandi a nubili ki tuuni n nii nni, go tuuni n logili nni moko ki da luo li dandanli, ama han daani. **28** Toma den guani ki yedi o: N Diedo leni n Tienu, Jesu den yedi o: **29** Kelima a laa nni lani n teni ke a daani, li pamanli ye leni yaaba n daani ki daa laa. **30** Jesu go den tieni bancianma boncianla o hoadikaaba nuntuali, yaama n kaa diani li naa tili nni, **31** Ama yaama n tiena diani ke yin daani, ke Jesu tie Kilisiti yaala n bundi U Tienu n gandi yua, U Tienu Bijua ke yi ya daani yin baa li miali o yeli po.

21 Lani n pendi Jesu go den doagidi o yuli, o hoadikaaba po tibeliada ñincianma boanjaali po. Diidi wan den doagidi o yuli bi po maama: **2** Simono Pieli, Toma ban go yi yua li poli, Nataneli Galile yua, leni Sebede bi jaba leni Jesu hoadikaaba toaba bonbilie, den taa ki ye. **3** Simono Pieli den yedi ba: N baa gedi u jankpaanu. Bi den yedi o: Ti moko baa yegi leni a. Bi den ñani ki kua ku ñinbiagu nni ki gedi u jankpaanu, ama laa ñiagu baa den baa li ba kuli. **4** U yienu n den pudi yaa yogunu Jesu den se li boanjaali po, ama bi hoadikaaba ki den bandi ke li tie Jesu yo. **5** Jesu den yedi ba: N bila yii pia bonjekaala? Bi

den guani ki yedi o: Tii pia li ba. **6** Oden yedi ba: Lu mani yi taali ku ñinbiagu jienu po yi baa ba. Lane bi den luni utaalu ki cuo yi jami hali maama ke baa fidi ki baa dadi u. **7** Lane Jesu n den bua yaa hoadikoa yeni den yedi pieli: O diedo yo de! Pieli n den gbadi ke li tie o Diedo, o den ñani ki taa o tiadi ki yie kelima o den ye mubile mi ñima nni. **8** Yaa hoadikaaba n sieni den cua leni ku ñinbiagu ki dadi yi taali ke yi gbie leni ijami ki ñani li gbanli po, kelima bani leni li gbanli foagimu ki den cie nukpanduna kobilie. **9** Ban den ñani ku ñinbiagu nni ki sedi li boanjaali po bi den sua ke mi fantama co likani ke ijami huaba ke dupen mo ye. **10** Jesu den yedi ba: Cuani mani yin cuo yaa jami yeni ne. **11** Simono Pieli den kua ku ñinbiagu nni, ki dadi yi taali ki cuani li boanjaali po, ke yi gbie leni yaa jangbenga n pundi kobiga n piimu n bonbitaa, ama baa ke yi jami den yaba bi taali naa den padi. **12** Jesu den yedi ba: Cua mani ki siibi, ama bi siiga baa yendo ki den buali o, a tie ŋme yo? Bi den bani ke li tie o Diedo. **13** Jesu den nagini ki taa dupen ki teni ba ki go teni ba ijami moko. **14** Lani n den tie mi tataama ke Jesu doagidi o yuli, o hoadikaaba po, o fiima bi tinkpiba siiga puoli. **15** Ban den dini ki gbeni Jesu den yedi simono pieli: Jonasa bijua Simono, a buani ki cie yaaba n tiene bi? O den guani ki yedi o: Mm, n Diedo a bani ke n bua ha. Jesu den guani ki yedi o: Yaa kpaa n pebila. **16** O go den yedi o mi taaliema, Jonasa bijua Simono ha buani? Pieli den guani ki yedi o: Mm, n Diedo a bani ke n bua ha. Jesu den yedi o: Yaa kpaa n pe. **17** O go den yedi o mi tataama: Jonasa bijua Simono a bua nni? Lanyaapo Pieli yama den yagi leni

wan buali o, hali taalimata ha bua nni, lane o den guani ki yedi o: o Diedo a bani li bonla kuli, a bani ke n bua ha. Jesu den yedi o: Yaa kpaa n pe. **18** N waani a imoamoani han bi tie jawaalo a bi yie ki ñagindi a gbanñagidigu fini a ba ki caa han bua naani. Ama a yaa ban podi a baa tandi a nii, nitoa n ñagini apo, ki go dadi ki gedini a, han ki bua naani. **19** O den maadi yeni ki waani pieli n baa kpe yaa kuuma lan kpiagi o Diedo, lani o den yedi pieli hoadi nni. **20** Pieli den jigidi ki laa Jesu n bua yaa hoadikoa yeni ke o kpendi bi kani, wani n tie yua n den duani ki paani o yuli Jesu benli po ban den janbi o yaa ñiagu yeni, ki buali o: o Diedo ŋme n baa janbi a? **21** Pieli n den laa o, o den yedi Jesu: N Diedo one mote? li baa tua opo lede? **22** Jesu den yedi o: N yaa bua wan yaa ye hali min baan guani ki cua, lan tie maama kuli fini wani li huadini de! **23** Lane mi maama den yadi bi kpiiba siiga, Jesu yedi laa hoadikoa kan kpe, ki sua Jesu naa yedi Pieli ke laa hoadikoa kan kpe ka, ama o den yedi o: N yaa bua wan yaa ye hali min baa guani ki cua, li hua ha bi? **24** Laa hoadikoa n tiendi yaa bonla n tiena siedi ki go diani la, ti bani ke osiedi tie moamoani. **25** Jesu go den tieni bontoala boncianla, bi ya bi diani li kuli bonyenla yenla, handuna na niinni kan bi yaa pia yaa kaanu n baa fidi ki ga ban diani yaa tila.

Jesu Tondiba Tuona

1 Tewofila min den kpa diani ya tili nni n den togidi
Jesu n den cili ki tiendi yaala ki go bangi yaala. **2** Hali
ki pundi ya daali ke o den doni tanpoli. Hali ke o daa
doni, U Tienu fuoma yua paaciamu po, o den o den teni o
ñoabona o tondiba wan den gandi yaaba. **3** O fala puoli o
den doagidi o yuli bipo ki fo ki waani ba yaa bonla n yaba
ki tie seedi ke laa pia niama ke o ye ki maadi leni ba U
Tiema maama fuuli. **4** Dayenli wan den ye leni ba o den
teni ba li ñoabonli ki yedi ba: yin da ña Jelusalema ama
yin guudi baa n den niani ya ñoanianu yin den gbadi ke
n maadi yaala ya maama. **5** Kelima Jan den batisi leni
mi ñima ama yinba wani li kan cie danaba ke yi baa ba
U Tienu fuoma yua ya batisima. **6** Bi ŋoadikaaba n den
taani, bi den buali o ki yedi: o diedo naani yaa yogunu n
tie na yo ke I salele nibuolu ba goa ki diedi bi diema? **7** O
den goa ki yedi ba: laa tie yinba ka n bandi baa n bili
yaa yogini leni ya dana kelima wani oba ya bali po. **8**
Ama yi baa ba u paalu U Tienu fuoma yua ya jiidi yipo
ya yogunu, yi baa tie n seedinba Jelusalema nni, Jude
po, leni Samali kuli ŋali ki pundi ŋanduna banlu kuli. **9**
Jesu n den yedi yeni o den doni tonpoli ban se ki diidi
ya yogunu, ku tawaligu den pigini o bi nuni po. **10** Wan
den ca ya yogunu ke bi ŋoadikaaba se ki diidi tanpoli,
jaba lie yaaba n yie ti tiapiendi bi yula bipo ki yedi ba:
11 yinba Galikle yaaba be ya po ke yi se ki diidi tanpoli
nanda? Wani Jesu yua n ñani yi siiga ki gedi tanpoli yeni
baa goa ki cua nani yin la ke o ca maama. **12** Lani bi den
jiidi Olife tiidi juali po ki guani Jelusalema. Li juali yeni

leni Jelusalema banli den tie Kilo dajenbiyenga. **13** Ban den pundi, bi den kua li dieli nni ki doni li dietuadili po ban den maani ki taagi naankani. Li den ti Pieli, Jan, Jaka leni Andile, Filipi, leni Toma, Batelemi, leni Matiyu, Alife bijua Jaka, leni Simono ban yi yua o yankuadaano, leni Jaka bijua Jude. **14** Bikuli den pia yanyenma ki taagi ki jaandi kaa cedi, bani bi puoba, leni Jesu na Maliyama leni Jesu waamu. **15** Laa dana nni Pieli den fi ki sedi o kpiiba siiga bani yaaba n den taani ki bua ki pundi niba kobiga n piilie ki yedi: **16** n kpiiba li den tie tiladi ke i diani n kua, ke U Tienu fuoma yua n den tuodi ki maadi yaala Dafidi ñoabu nni n tieni. O den tuodi ki maadi Judasa maama. Wani yua n den gobidi yaaba n den n den cua ki cuo Jesu. **17** Judasa den tie ti siiga yua ki ta leni ti tuonyenli. **18** O den da u kuanu leni wan den tieni mi biadima ki ba ya pani ki baa li kani ki tandi ke o siiga pudi ke o nuadi yayadi. **19** Jelusalema yaaba kuli den bandi ke li tieni yeni ŋali ke bi yi laa kuanu bi maama nni Akelidema lani n tie mi soama kuanu. **20** Kelima li diani Pisominba tili nni: o diegu n tua diegbengu oba kuli n da go ye lienni ke nitoa mo n ga o tuonli. **21** Kali yaaba n den yegi leni ti siiga ti diedo n den ye leni ti ya yogunu ki cili Jan n den batisi ya yogunu ki pundi ŋali wan n den ñani ti siiga ki doni tanpoli ya yogunu. **22** Li tie tiladi ke bi siiga yendo n taani leni ti ki ya tiendi seedi ke Jesu fi bi tinkpiba siiga. **23** Bi den bili niba lie yela; Josefi ban go yi yua Basabasa ki go yi o Jusitusa. **24** Li yaa puoli bi den tieni jaandi n tie na: O diedo fini yua n bani nilo kuli pala waani ti bi naa niliediba siiga ŋan gandi yua, **25** ke wan tua Jesu tondo ki

ya tugi o tugili li naa tuonli nni. **26** Bi den toani tiatia ke
li baa Matiasa po, ke o taani leni bi piiga n dondiyendiba.

2 Li danpiili jaanma n pundi, Jesu ŋoadikaaba kuli den
ta ki ye kaanyendu. **2** Lanyogunu lanyogunu ku fuugu
den ñani tanpoli po ki naani leni ku faciangu, ki gbieni
ban ka ya dieli nni. **3** Bi den laa ya landi naani leni mi
fatanlanma ke yi paadipaadi ki maani yua kuli po. **4** Bikuli
den gbie leni U Tienu fuoma ki cili ki maadi mabotoe nni
nani mi fuoma n puni ba ban maadi maama. **5** Li sua ke
ya Jufinba n fangin U Tienu ki ye ŋanduna nibuoli kuli
siiga da den cua ki ye Jelusalema. **6** Ban den gbadi ku
fuugu yeni, bi den taani ki yaba. Li den paki ba boncianla
kelima yua kuli den gba ke bi maadi o mabocele nni. **7** Ki
yanlidiga leni li pakili den cuo ba ke bi tua: yaaba n maadi
ne baa tie Galile yaaba kaa? **8** Li nan tie lede ke ti gba
ke bi maadi yua kuli mabocele nni? **9** Tinba yaaba Pati
leni Medi yaaba, leni Elama yaaba, ki go tie yaaba n tie
Mesopotami, leni Jude, leni Kapadosi leni Ponita leni Asi.
10 leni Filiji, Panfili, Ejibiti leni Silena ya tin buoli kuli, leni
ti siiga yaaba n ñani Loma ki cua ke bi tianba tie Jufinba,
bi tianba mo tie nilanba yaaba n lebidi ki ŋoadi U Tienu,
leni Kileta yaaba leni Alabi yaaba. **11** Li ga lede ke tikuli
yua kuli gba ke bi maadi o mabuolu ki togidi U Tienu n
tieni ya bancianma. **12** Li pakili den cuo bikuli ke baa
bani ban maadi yaala. Bi den buali biyaba line bua ki yedi
be? **13** Bi tianba mo den ñuadi ba ki tua: Bi ñuni duven ki
gaadi. **14** Lani, Pieli den sedi leni bi piiga tondiyendiba ki
kpaani ki yedi: yinba Jufinba leni yaaba n ye Jelusalema
ne kuli cengi mani n maama boŋanla ki bandi line: **15**

duven kaa cuo ya jaba n tiena nani yin tama maama. Kelima u yienu daa paagi. **16** Line tie o sawalipualo joeli n den maadi yaala ya maama ki yedi: **17** U Tienu yedi daa: a juodi dana yogunu n baa teni n fuoma n jiidi ki yayadi bi nisaaliba kuli po. Yi bijaba leni yi bisiaba baa pua sawali, yi jawaaba baa ba li bonlekaala, yi jakpela mo baa dangi ti dangidi. **18** Yeni de, laa dana nni n baa teni n fuoma jiidi, ki yayadi n naacenba leni n potuada po, ke ban pua sawali. **19** N ba tieni li bonlidinkaala tanpoli, ki go tieni sinankeeninba ki tinga nni. Mi soama, mi fantama leni a muñijuana. **20** U yienu baa lebidi ki biigi, o ŋmaalo moko baa lebidi ki moandi nani mi soama yeni. Hali ke O diedo daali ya dacianli npia ti kpiagidi yeni daa cua. **21** Lani yua n jaandi ki mia O diedo yeli nni kuli baa faabi. **22** Yin Isalele yaaba, cengi mani mi naa maama. Nasaleti yua Jesu, U Tienu n den tieni yua yaapo seedi yi kuli nintuali kelima wan den tieni yaa bancianma leni yaa bonlidinkaala leni yaa sinankeeninba yi siiga yeni, nani yinba yiba n bani maama. **23** Bi den laa joa ki teni o yi nuu nni nani U Tienu n den jagi ki bili maama ki tuodi ki bani ke li baa tieni yeni. Yi den kpa o ki teni ke yaaba n kaa fangi U Tienu den joani o li dapoapoanli po. **24** U Tienu den fiini o bi tinkpiiba siiga, ki faabi o leni mi kuuma lolima, li kan den tuo mi kuuma n yaa muubi o moko. **25** Kelima Dafidi den yedi opo line: N den nua o Diedo n kani yogunu kuli. O ye n jienu ke n yama n da yagini. **26** Lani n teni ke n pali mani, ke n lanbu maadi li pamanli maama, n gbannandi mo baa ye leni mi suginma. **27** Kelima fini U Tienu kan ŋa nni bi tinkpiba diema nni.

A kan tuo ke a nigagidiŋamo n la mi bedima. **(Hadēs g86)**
28 A teni ke n bandi li miali sanu, a go baa teni n pali n
yaa mani boncianla kelima a ye leni nni. **29** Pieli go den
yedi: N kpiiba n baa fidi ki kadi ki waani yi ti yaaja Dafidi
maama. O den kpe ke bi piini o, o kuli mo ye ti siiga ŋali
dinla. **30** Kelima o den tie sawalipualo ki pua sawali, ki
bani ke U Tienu niani o o ñoanianu ki poli ke o baa teni
o puoliŋuani siiga yendo n ti kali o gbandi po. **31** Lani
yaa po o den maadi ki tuodi ki waani U Tienu n gandi
yua fiima bi tinkpiba siiga maama fuuli. Moamoani U
Tienu ki den ŋa o bi tinkpiba diema nni, o gbannandi
mo ki bedi. **(Hadēs g86)** **32** U Tienu den fiini o bi tinkpiba
siiga. Ti kuli tie lipo seedinba. **33** U Tienu n den duoni o o
jienu po ki kpiagi o, o den baa wani Baa kani U Tienu
Fuoma Yua nani U Tienu n den niani maama, ki yayadi o
tipo, nani yin nua ki go gba maama. **34** Dafidi naa den
doni ki gedi tanpoli po ama o nan yedi: O Diedo U Tienu
den yedi n Diedo: Kali n jienu po, **35** ŋali min baa guli
a yibalinba ŋan ŋma ba. **36** Pieli go den yedi: Lani yaa
po yinba Isalele yaaba kuli, yin bandi mani boŋanla ke
U Tienu teni ke Jesu, yin den joani yua li dapoanli po,
tie o Diedo leni U Tienu n gandi yua. **37** Ban den gbadi
mi naa maama mi den cuo bi pala ke bi yedi pieli leni o
tondilieba: Ti kpiiba, ti baa tieni lede? **38** Pieli den goa
yedi ba: Lebidi mani yi yama, yi siiga yua kuli n batisi leni
Jesu Kilisiti yeli nni, ke yin baa sugili yi tuonbiadi po.
Lani yi baa ba U Tienu paabu yaabu n tie U Tienu Fuoma
Yua. **39** Kelima U Tienu ñoanianu yeni tie yinba yaapo
leni yi bila yaa po, ki go tie yaaba n ye ŋali foagima yaa

po, o Diedo ti Tienu n baa yini yaaba kuli. **40** Pieli den maadi matoama boncianla ki pugini, ki tiendi seedi Jesu po ki tundi ba ki yedi ba: Sani mani ki faabi yi yula leni bi naa nibiadiba. **41** Bi den batisi yaaba n den ga o maama. Laa daali yaaba n den pugini bi ŋoadikaaba po den bua ki pundi niba tudata. **42** Bi den kuani bi yama ki gaani Jesu tondiba bangima, ki taagi li dandanli yaaba taanli nni, ki taandi ki taani dupen ki go jaandi yogunu kuli kaa cedi. **43** Li fangili den cuo nilo kuli. Jesu tondiba den tiendi mi bancianma leni li bonlidinkaala boncianla. **44** Yaaba n den daani Jesu kuli den ye kaanyendu, ki taani bi bonpiakaala ke li tie bi kuli yaala. **45** Bi den yen kuadi bi kuani leni bi loagi, ki boagidi laa ligi bi siiga nani yua kuli n luo maama. **46** Daali kuli bi den taagi U Tienu diegu nni leni yanyenma kaa cedi, ki caa bi yaba deni ki taandi ki taani dupen, ki boagi bi jiema leni biyaba leni li pamanli leni li padingili, **47** ki pagi U Tienu ki baadi li seli bi niba kuli nuntuali. Daali kuli o Diedo go den faabidi nitoaba ki pugidi Kilisiti n yini yaaba.

3 Pieli leni Jan den caa uTIENU diegu po i jaandi yogunu: li den tie li yenlebidili yogunu. **2** li den pia joa yua n mali ki tie wabo, ke bi den tugi ki caani o u yogunu kuli u TIENU diegu buliɲoabu yaabu n yi bu buliɲoaŋanbu. ke wan ya miadi yaaba n koa u TIENU diegu nni. **3** laa joa n den la Pieli leni Jan ke bi ba kua u TIENU diegu nni o den mia ba bu miabu **4** Pieli leni Jan den noanli o ki yedi: noanli ti. **5** lani o den noanli ba ki tama ke o ba baa bikani bonla ba. **6** Lani Pieli den yedi o: mii pia ligi, mii pia wula mo, ama min pia yaala n puni a la: jesu kilisiti nasaleti

yua yeli po, fii ki ya cuoni. **7** Lani o den cuo o jienu ki fiini o. lanyogumu o taana leni o tuga kuli den paagi. **8** O den yugi ki sedi yenma ki ji cuoni. O den yegi leni ba ki kua u TIENU diegu nni ki cuoni ki yugi ki ciina ki pagi U TIENU. **9** Bi niba kuli den laa o ke o cuoni ki pagi u TIENU. **10** Bi den bandi ke li tie yua n den kaa u TIENU diegu buliɲoaŋanbu kani ki miadi mi todima, li paki cianli den cuo ba leni yaala n tieni o. **11** Nani wan ki den tabidi Pieli leni Jan, li pakili den cuo bi niba kuli ke bi sani ki gedi bikani Salomono ciagu kani. **12** Pieli n den la laa bonla, o den yedi ku niligu: yinba Isalele yaaba, be yaapo ke yaali n tieni ne paki yi? be yaapo ke yi nua ti nani li tie tinba n teni ke o joa na cuoni kelima ti paalu po yaka kelima tin fangi u TIENU maama yaa po? **13** Abalahama, Isaaka leni Jakoabo TIENU, wani ti yaajanba TIENU, den kpiagi o nacemo Jesu, yin den yie yua yeli ki go teni o Pilata, yua n den jagi ke ban ŋa o. **14** yi den yie wani o nigagidiŋamo leni o niteginkoa, ki den mia ban faabi yi po o nikpalo. **15** Yi dn ku li miali ya diedo, u TIENU n den fiini yua bi tinkpiba siiga; ti tie siedinba laa bonla po. **16** Li tie li dandanli Jesu yeli po n teni ke ya joa n tie na, yin nua ki go bani yua, pagi kelima Jesu yeli po. Li tie li dandanli wani Jesu po n teni ke o joa ne paagi cain yikuli nintuali. **17** moala n kpiiba, n bani ke yinba leni yi yudanba den tieni lankuli kelima yii den bani yin tieni yaala. **18** AMa u TIENU den kuani yeni, wan den tuodi ki teni ke o sawalipuaba pua sawali ki waani yaala. Lani n tie ke wan gandi yua den ba la fala. **19** Lebidi mani yi yama ki daani u TIENU ke wan duuni ki ɲani yipo yi tuonbiadi,

20 lanwani o diedo ba cuani mi fuodima yogini, ki soani
Jesu kilisiti wan den tuodi wan den tuodi ki jagi ke o ba
soani yipo yua. **21** Wani Jesu ba ye tanpoli ŋali li yogunu
n ba ti pundi ke u TIENU baa guani ki ŋanbi li bonkla
kuli nani wan den tuodi ki teni ke o sawalipuaba yaaba n
gagidi pua sawali ki yedi yaala ŋali yogu. **(aiōn g165)** **22**
Muusa den yedi: li miali Diedo yi TIENU baa fiini yi buolu
siiga o sawalipuali nani mini yeni; yin cengi mani wan ba
yedi yi yaala kuli. **23** lanwani yua n yie o kan cengi laa
sawalipulo kuli bi ba ǹani o uTIENU niba siiga ki bolini o.
24 Ki cili Samueli leni bi sawalipuaba yaaba n ŋoadi o ki
soagini u TIENU maama kuli, den tuodi ki waani ya dana
n tie na maama fuuli. **25** Yi tie bi sawalipuaba bijaba leni
wan go den kuani ya ŋantaado leni ti yaajanba, ki yedi
Abalahama: ŋanduna nibuoli kuli ba baa li seli kelima a
puoli ŋuani yaa po. **26** u TIENU den fiini o nacemo Jesu ki
kpa soani o yinba yaa kani ke wan seligi yi ki teni yuakuli
n lebidi ki ŋa o tuonbiadi.

4 Pieli leni Jan n den maadi leni bi niba yeni, bi
kopadicianba leni u TIENU diegu guudikaaba yudaano
leni sadusieninba den cua likani. **2** pi pala ki den mani
Pieli leni Jan n bangi bi niba ki wangi ba ke bi tinkpiba
kuli ba fii kelima Jesu den fii bi tinkpiba siiga. **3** bi den
cuo ba ki kuani ba li kpaadidieli nni. Hali lan ba fii ki
faa kelima u yienu den bua ki kua. **4** Ba yeni yaaba n
den cengi bi maama siiga boncianla den daani Jesu ke
bi coali den bua ki pundi jaba tuda mu. **5** lan den fii ki
faa jufinba yudanba leni bi nikpeliba leni li bali maama
bangikaaba den taani jelusalema. **6** Bi kopadicianba bado

hana, leni kayifa, leni jan, leni alesanda leni yaaba n sieni ki tie bi kopadicianba buolu kuli. **7** bi den teni ke Pieli leni Jan sedi bi siiga ke bi buali ba: u laa paalu bi ŋme ya yeli nni ke yi tiendi yeni? **8** Lani u TIENU fuoma den gbieni Pieli ke o den yedi ba: yinba bi patieba leni isalele nikpela, **9** yi buali dinla ya tuonŋanli n tieni o na wabo po maama fuuli, leni lan ga maama ke o paagi. **10** TO, yinba yaaba n yene kuli leni isalele yaaba yaaba nsieni kuli, yin bandi mani ke li tie nasaleti yua Jesu kilisiti ya yeli po, yin den joani tua li dapoanpoanli po, ke u TIENU fiini o bi tinkpiba siiga, ke ya joa n tie na paagi cain ki se yi nintuali. **11** Wani Jesu ntie yinba bi tanmaaba n den luni ya tanli, lini n tua li tanpuuli tanjigi. **12** mi tindima ki ye nitoa kuli kani, kelima yetoali ki ye ŋanduna nni tin ba tindi kelima yaali po tiladi. **13** Ban den laa Pieli leni Jan pia ya papaali, li den paaki ba kelima bi bani ke bi taliginba kaa kua cogu, bi den bandi ke bi tie yaaba n den taa ki ye leni Jesu. **14** Ban den nua ke ya joa n paagi se Pieli leni Jan kani, baa den fidi ki guani ba liba. **15** Bi den teni ke bi ɲani bi cancannikpeliba taanli nni ke bi lebidi ki juogi ki yedi: ti ba tieni bi naa jaba lede yo? **16** kelima jelusalema yaaba kuli bani ke bi tieni mi bancianma, ti moko nan kan fidi ki nia. **17** Ama ke laa maama n da yadi bi niba siiga ki pugini, tin fu leni ba ki yie bi po ke ban da go maadi oba kuli laa yeli nni. **18** Lani bi den guani ki yini ba ki ba ki yie bi po cain ke ban da go maadi ki bangi bi niba Jesu yeli nni. **19** Pieli leni Jan den guani ki yedi ba: biigi mani ki le li ya tiegi, u TIENU po ke tin tuo yi yaama ki cedi wani u tienu yaama. **20** Kelima tin

kan fidi ki kan maadi tin laa yaala ki go gbadi taala. **21** Bi cancannikpeliba go den funi leni ba ki yuandi ki ŋa ba. Baa den laa ban ba cuoba kelima yaala yapo, kelima bi niba kuli den kpiagidi u TIENU kelima yaala n tieni po. **22** Kelima ban den tieni ya joa po mi bancianma ke o paagi den kpeliga ki cie bnia piina. **23** Ban den ŋa ba ke bi ǹani bi den gedi bi lieba po, ki ban waani ba bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba n yedi ba yaala kuli. **24** Ban den gbadi lani, bi den taani ki jaandi ki mia uTIENU ki yedi: Ti diedo, fini n tagi tanpoli, ki tinga, mi ǹincianma, leni yaala n ye mi ni nni kuli. **25** A den maadi ke u TIENU fuomi yua teni ke ti yaaja Dfidi a nacemo soagini a maama ki yedi: be n teni ke bi nilanba fii ki tiendi ku fuugu, ke i nibuoli mo pia la yantiabiada. **26** ke ki tinga badiba kuli fii ki sedi. bi badijaba mo taani ki tu ǹoayenbuki fii ki sedi o diedo po leni wan gandi yua. **27** Moamoani o bado elodo leni ponisa pilata den taani yanyenma leni yaaba n kaa tie isalele yaaba len i salele yaaba kuli u naa dogu nni ki juogi ban ba tieni maama ki cuo uTIENU nacengagidiŋamo Jesu ŋan gandi yua. **28** ban den taani yeni, bi den tieni ŋan den jagi ki bili yaala kelima a paciamu po. **29** Moala o diedo cengi ban fu leni ti maama ki paagi tinba a naacenba tin ya wangi a maama leni li papaali, **30** tandiu a nuu ke tin ya taagi a nacengagidiŋamo Jesu yeli nni ki paagidi bi niba, ki tiendi sinankeninba leni mi bancianma. **31** ban den jaandi yeni, ban taani naankani den digibi, bi den gbie leni u TIENU fuoma yua ke bi wangi u TIENU maama leni li papaali. **32** Yaaba n den daani kuli den pia yanyema

leni yanjagiyenli, oba kuli naa den yedi ke wan pia yaala tie wani bebe n ba die yaala, nili kuli den tuo ke o piama tie o lieba kuli po. **33** Jesu tondiba den tieni siedi wani o diedo Jesu fiima bi tinkpiba siiga po leni u paaciamu. u TIENU sela mo den ye leni bi kuli. **34** Bi siiga luodo ki den ye, kelima yaaba n den pia i kuani bi ti diedi den kuadi ki kpendi nni bi ligi. **35** ki biliti Jesu tondiba taana kani. bi den ŋandi lieni ki boagidi ki tendi yuakuli nani o luoma n tie maama. **36** Josefi Jesu tondiba n den cili yua ya yeli banabasa, yaala n tie: yua n paagidi bi niba pala. o den tie lefi buolu yua ki ŋani sipila diema nni. **37** O moko den pia u kuanu ki kuadi u ki cuani ki bili wan ba yaa ligi Jesu tondiba taana kani.

5 Ama niyendo, yua n yi Ananiasa, leni o pua Safila, den kuadi bi piama. **2** Ki boagidi yi ligi siiga ke o pua wuoni yi, o den taa yi n sieni ki cuani Jesu tondiba kani ki teni ba. **3** Pieli den yedi o: Ananiasa, be yaa po ke a luodi a pali sutaani po hali ki ban pua U Tienu fuoma yua mi faama, ki kubi u kuanu yeni ligi boagidima? **4** A bi baa fidi ki yaa kubi a kuanu, bi ki kuadi ki tieni han bua yaala, li tieni lede yo ke ha jagi apali nni yaa jagili n tiene? ŋaa pua bi niba ka mi faama a pua U Tiene! **5** Ananiasa n den gbadi laa maama o den baa ki kpe. Ti jawaanciandi den cuo yaaba n gbadi laa maama kuli. **6** Bi jawaaba den fii ki bobini o bu kpalibu ki taa o ki ban piini. **7** Lan den waagi nani leedi bonbitaa yeni o pua den kua kaa bani yaala n tieni. **8** Pieli den yedi o waani nni naani u kuanu yeni, yi den kuadi u yaa ligli n tiene banlu yo? oden guani ki yedi o yi kuli n yeni. **9** Lane Pieli den yedi o: Be n teni ke yi

taani ki juogi ki bua ki biigi o Diedo fuoma? Diidi yaaba n ban piini acalo ye bu buliñoabu po, bi baa cua ki taa amoko. **10** Lani yogunu liga o den baa bi tondiba nintuali ki kpe. Bi jawaaba den kua ki sua **11** ke o kpe ke bi taa o ki ban piini o, o calo kani. Ti jawaandi den cuo li nitaanli kuli leni yaaba n gbadi laa bonla kuli. **12** Jesu tondiba den tiendi mi bancianma leni sinankeeninba boncianla bi niba siiga, leni bi nii. Yaaba n den daani Jesu kuli den maani ki taandi kaanyendu, U Tienu diegu nni salimono ciagu kani. **13** Nitoaba kan den tuo ki taani leni ba. Ama bi niba kuli jigindiba boncianla. **14** Yaaba n den daani Jesu coali den pugidi daali kuli bi jaba leni bi puoba. **15** Bi niba den kpendi nni a yiama isani nni ki duandi ba ti duankaadi po ke pieli yaa tagini ki baa pendi baa o junjungu n yini bi tianba po. **16** Bi niba boncianla den ña jelusalema gaanilindima dogi nni, ki kpendi nni bi yiama leni mu cicibiadimu n ye yaaba yaa niinni ki yagini bi yama kuli. Bi kuli den paagi. **17** Lane li nunponbiadili den cuo bi kopadicianba bado leni yaaba n den ye leni o, lani n tie sadusieninba. **18** Bi den cuo Jesu tondiba ki kuani ba li kadidieli nni. **19** Ama ku ñiagu O Diedo maleki den luodi li kadidieli buliñoana ki ñani ba lien nni ki yedi ba: **20** Gedi mani ki ban sedi U Tienu diegu nni, ki yaa wangi yaaba n ye lien nni li naan miali maama fuuli kuli. **21** Ban den gbadi lani, bi den kua U Tienu diegu nni ku ti ŋaapanpangu ki cili ki bangi bi niba. Bi kopadicianba bado leni yaaba n ye leni o n den cua, bi den yini isalele yaaba nikpeliba kuli, bi cancannikpeli ba taanli po. Bi den soani li kadidieli po ke ban cuani Jesu tondiba. **22** U Tienu

diegu jiidikaaba n den gedi li kadidieli po, baa ban laa ba, bi den guani ki yedi: **23** Ti pundi ki sua ke li kadidieli lo bohanla, ke li jiidikaaba mo se a buliñoana kani, ama tin luodi tii laa baa niyendo lien nni. **24** U Tienu diegu jiidikaaba yudaano leni bi kopadicianba yudanba n den gbadi laa maama, baa den bani ban baa tia bi tondiba po yaala leni yaala n baa yuandi ki tieni. **25** Nilo den cua ki yedi ba: Yin den kuani yaaba li kaddidieli nni yeni se U Tienu diegu nni ki bangi bi niba. **26** Lani U Tienu diegu jiidikaaba yudaano leni olieba den gedi ki ban cuani Jeau tondiba kaa tieni ba paalu, kelima bi den jie bi yula po ke bi niba n da lugidi ba atana. **27** Ban den cuani ba, bi den kuani ba bi cancannikpeliba yeni kani. Bi kopadicianba bado den buali ba yaa buali n tiena: **28** tii den kuani yi cain ke yin da go bangi bi niba laa yeli nni? Diidi yi teni ke jelusalema gbie leni yi bangima yeni, yi go bua ki teni laa joa soama n baa ti po. **29** Pieli leni o tondilieba den guani ki yedi ba li tie tiladi tin tuo ki yaa tiendi U Tienu n yedi yaala, ki cie bi nisaaliba n yedi yaala. **30** Ti baan ba Tienu fiini Jesu yin den joani yua ku daagu po ki kpa o yeni bi tinkpiba siiga. **31** U Tienu kpiagi o ki teni ke o ye ojienu kani ki tie yudaano leni candaano ke wan pa isalele yaaba ban lebidi bi yama ki baa sugili bi tuonbiadi po. **32** Ti tie siedinba laa bonla kuli po, U Tienu fuoma yua U Tienu n puni yua yaaba n tuo ki hua omaama kuli moko tieni li po siedi. **33** Bi cancannikpeliba n den gbadi laa maama kuli bi pala den beni hali boncianla ke bi bua ki kpa Jesu tondiba. **34** Ama bi siiga yendo yua n tie falisieni ki yi gamalieli ki go tie bi niba n jigindi yua, den

fii li nitaancianli siiga ki yedi ke ban ñani Jesu tondiba hali lan yen waamu. **35** Lani o den guani ki yedi ba: yinba isalele yaaba, yin fangi mani yi yula leni yin bua ki tieni bi naa jaba yaala. **36** Kelima laa waagi ke ban den yi yua tudasa fii ki jigini o yuli ke o tie niciamo, ke yaa niba n bua ki pundi niba kobinaa den taani ki huadi o. Bi den kpa o, ke yaaba n den tuo ki hua o kuli den yayadi. Laa juodi li ba kuli. **37** O yaa puoli, li coali yogunu, galile yua judasa den fii ki baa bi niba ke bi huadi o. O moko den kpe, ke yaaba n tuo ki hua o kuli yayadi. **38** Lani yaa po n yedi yi cedi mani yaa jaba n tiena n gedi ki da tieni ba li ba. Ban jagi yaala leni ban tiendi yaala yaa ñani bi nisaaliba kani li baa bodi, **39** ama li ya ñani U Tienu kani yi kan fidi ki bolini la, li go baa fidi mo yin ti sua ke yi tuogi leni U Tienu. **40** Bi cancannikpeliba taanli yaaba den ga o tundi, ki yini Jesu tondiba. Bi den teni ke bi puaba ijiani, ki kuani ba, ke ban da go maadi Jesu yeli nni, hali abada ki haaba. **41** Jesu tondiba den ña bi cancannikpeliba taancianli kani, ki mangi bi pala leni U Tienu n sua ke li dagidi ban le ife O Diedo yeli po. **42** Daali kuli U Tienu diegu nni leni bi niba diedi nni kuli bi tondiba den bangi bi niba ki wangi ba Jesu kilisiti laa baalihamo, kaa cedi.

6 Laa dana nni, Jesu hoadikaaba coali den pugida, ke yaa jufinba n maadi gileka maama den yenbidi jufinba po, kelima bi den fali bi kpepuona daali kuli jiema boagidima po. **2** Bi piiga n niliediba den yini ku niligu ki yedi: Laa dagidi tin ha U Tienu maama ki yaa boagidi mi jiema. **3** Lani ya po n kpiiba gandi mani yi siiga jaba lele, ban tiedi

yaaba yaa po o siedi-hamo, ki gbie leni U Tienu Fuoma yua leni mi yanfuoma, tin tuni ba laa tuonli. **4** Ama tinba wani ti baa pa ti yula i jaandi leni U Tienu maama wangima po. **5** Laa jagili den mangi li nitaanli kuli. Bi den gandi Etiena yuan gbie leni li dandanli leni U Tienu Fuomi yua. Filipi, Pilokolo, Nikanola, Timono, Pamenasa leni Nikolasa yua n den tie nilamo Antiosa yua. **6** Bi den cuani ba bi tondiba kani, ban den jaandi ki gbeni bi den maani bi nii bipo. **7** U Tienu maama den yayadi ki pugidi, Jesu hoadikaaba den pugidi hali boncianla Jelusema, bikopadicianba siiga mo boncianla den tuodi ki hoa Jesu. **8** Etiena den gbie leni U Tienu hanbili leni u paalu, ki tiedi bi niba siiga mi bancianma leni sinankenciami. **9** Bi nitianba yaaba n tie li balimaama bangima dieyenli yaaba, ban yi yaaba bi nifaabikaaba, den fii ki nia leni Etiena. bi den tie ya jufinba n ñani silena leni Alesandili dogu nni, leni yaaba n ñani silisi leni Asi ya diema nni kuli. **10** U Tienu Fuoma den puni Etiena mi yanfuoma ke o maadi ke bi kan den fidi ki nia leni o. **11** Lane bi den suu bi jaba li suuli ke bi pua o po mi faama ki yedi: Ti gbadi ke o maadi ti masugidi Musa po leni U Tienu po. **12** Bi den lengidi bi niba leni bi nikpeliba leni li balimaama bangikaaba yama. Lani bi dencua ki bibi Etiena ki cuo o ki gedini o bicancannikpeliba taancianli po. **13** Bi go den teni ke bi siedi-faadanba pua o po mi faama ki yedi: O naajoa sugidi u naa kaangagidi hamu, ki go sugidi li bali maama kaacedi. **14** Ti go den gbadi ke o yedi ke Jesu, Nasaleti yua yeni, baa bolini U Tienu diegu na ki lebidi Musa n den bili ti po yaa bogida. **15** Bi cancan-nikpeliba

yaaba n den ka bi taancianli kani kuli den diidi Etiena, ki la ke nunga tie nani maleeki yaa nunga yeni.

7 O kopadiciamo den yedi Etiena: yeni li tie moamoane bii? **2** Etiena den guadi ki yedi o: n kpiba bi jaaba leni n baanba, cengi mani; Ti kpiagidi tienu den doagidi O yuli Abalahama ya yogunu ke o den ye mesopotami hali ki daa kaali halana. **3** Oden yedi o: ña a danba kani leni a dandoguni ki gedi ya dogu ke n bati waani ŋa. **4** o den tuo ñani ya dogu ke bi yi kalide ki ban kali halana. lan kani o ba kuumi puoli Otienu den gedini o ya dogu ke i jii kaa moala. **5** Otienu naa den punio tin diedi kaaga ba taapuogu n ba ŋmaa naani. ama O den niani ke O bati teni o laa kaanu ban diedi wani leni opuoliŋoani o yaa ti ye. ba yeni wan kaa pia biga. **6** utienu den yedi o yaali tie na: Abalahama puoliŋoanu ba ti fa tua canba ya dogu n kaa tie bi dogu. laa diemani yaaba ba teni ban tua bi yonbi, ki go wani ba fala bina kobina. **7** Ama otienu yedi: ya dogu n ba ti taaba ban tua yonbi, mini utienu n ba jia u buudi. lan yaa puoli nba ti ñanba laa dogunni, ban ban suani n po. **8** Utienu go den teni Abalahama ku koanciagu ŋantaado. Abalahama mali Isaka ki kuano o madi dan niili daali. Isaka n ma Jakobo ki koani o moko. Jakobo den mali piiga n jabi lie lan n tie tie yajaanba, o den kuani ban moko. **9** Ti yaajanba den kuadi bi waalo Josefi ke bi gedini o Ejibiti ti yonbidi, kelima bi den pia li nunponli o po. **10** Ama Utienu den yee leni o ki den ga o fala buoli kuli nni, O go den puni o miyanfuoma ke cedi ke Ejibiti bado Falono pali den mani o po, ke o den cedi ko tua Ejibiti kuli liiga yua leni wani Falono diegu nni kuli. **11**

Mikoncianma den baa Ejibiti dogu kuli, leni Kanana dogu li den tie falaciamo. baa den pia bonjekaala. **12** Jakoabo den gaa laabali ke mijiema den ye Ejibiti lan wani ke o den kpa suani ti yaajanba yenma. **13** ban guani ki gedi mi ta liema Josefi den doagidi o yuli o kpeliba kani, lani ke Falono moko den bandi wan tie ya nibuolu yua. **14** lani Josefi den suani ban wolo o po, o ba leni o diegu nubi kuli. bi kuli cuali den fii nubi piileele. **15** Jakoabo den jiidi Ejibiti leni ti yaajanba. **16** ban kaa den yee bi den gedini bi kuli Sikema ki ban piiniba naani ke Abalahama den daa leni i ligi Hamola bijabi kani. lan n tie Sikema yaajanba. **17** utienu nden niani Abalahama ya ŋoanianu nden nagida ki baa ba migbienma ti buolu den maa ki pugida bonciala Ejibiti dogunni. **18** Li den pundi ya yogunu ke badi toa yua kaa bandi Josefi den dini libali **19** Laa bado den janbi ti buolu ki den wangi ti yaajanba fala, ki teni ke bi lu bi canpanda leni u paalu ke ban da ya yee. **20** Laa yogunu yo bi den mali Musa. o den ŋani o tienu po. o danba den kubi o deeni ha li ŋmali ta. **21** Ban den luni o ya yogunu Falona bisalo den piidi o ki wubi o nani o bimaadi ga yeni. **22** bi den cogini o Egibiti yaaba banma leni li yanfuoma kuli, o go den pia u paalu mi maama nni leni a tuonŋama nni. **23** Wan den ba li yankuali ya yogunu ki ba gedi ki ban lee o buolu nuba o den pia bina piina. **24** Wan den pundi li kani o den sua ke Ejibiti nulo den wangidi fala o buolu nulo yendo, o den ga o koanli ki pua ki kpa Ejibiti yua. **25** O den tamake o kpiiba Isaleelenba yaaba ba bandi ke lenio yaa nu yo, ke Utienu baa faabiba leni fala. ama baa den faami ki bandi. **26** Laa daali ya fifama, o den laa

ke Isaleele yaaba siiga nibi lie ke bi kuani ki pua bi yaba.
o den tundi ba ki bua ban mangi, o den yedi ba: i kuli tie
buolu yendu bee n teni ke yi wangidi yi lieba fala? **27**
Ama yua n den paani o lielo yeni den yedi: ŋme dini ŋa li
bali ke ŋan tua ti yudaano leni ti bujialo? **28** A bua ki kpa
n moko nani wonli ŋan den kpa Ejibiti yua maama yeni
bii? **29** Laa maama po, Musa den sani ki gedi ya dogu ke
yi Madiana, li po o den mali bonjala lie. **30** Bina piina
puoli Maleki den doagidi o Sinayi joali fanpienmanni o
den la ya fatuugu yaa niini ke mifantama co yeli yeli.
31 Musa n den laa, laa bondoagidi kaala, li den lidini o.
wan den nagida ki bua ki diidi bonŋanla, o den gbadi O
diedo nialu **32** N tie a yaajanba tienu Abalahama, Isaka
leni Jakoabo tienu. Musa den digibi kaa tuo ki yaadi ki
diidi. **33** O diedo den yedo: pidi a cacaadi kelima ŋan se
ya kaanu yeni tie tingagidi kaaga. **34** N laa n nubi n laadi
yaa fala Ejibiti diema nni N go gbadi bi dunli moala n jiidi
ki ba faabiba. gedi moala n ba suana Ejibiti. **35** Musa yua
ke bi den yie o, ki den tua: ŋme dini ŋa libali ke ŋan tua ti
yudaano leni ti bujialo, wane ke o tienu go den suani
wan tua bi yudaano leni bi faabi ka leni Maleki yua den
doagido ku fatuugu nni yaa todima. **36** Wani go den ñani
ba Ejibiti leni mi bancianma leni sinakeene, Ejibiti nni
mi ñincianmoama siiga, mi fanpiencianmani hali bina
piina. **37** wan Musa n go den yedi isaleele bila: Utienu baa
ñani i siiga o sawali pualo nani mini. **38** ya yogunu ke
isaleele yaaba den taani ku fanpienciagun ni, Musa n den
ye leni ba, ki go den gaani utienu Maleko n den maadi o
yaala Sinayi juali leni ti yaajanba, o den soangidi ti po yaa

maama n tie limiali maama, yaama n ñani Utienu kani.
39 Ti yaajanba, baa den tuo wan yedi yaala. bi den yie o,
ke bi yantiana leni bi paala go den jigidi ki nuanli Ejibiti
po. **40** Bi den yedi Alono: duadi ti po i buli, ya buli n baa
cuoni ti liiga; kelima Musa yua n ñani ti Ejibiti dogu yeni,
tii bani yaali n tieno. **41** bi den duadi laa dana nni bulo ke
naanini ki naabiga. ki paadi li padili o po, ki mangidi bi
pala leni ban fidi ki suani yaa tuonli leni bi nii. **42** Lan wan
Utienu den ŋaaba ki cedi ke bi kpiagidi tanpoli ŋabili,
nani lan diani bi sawalipuaba tili n ni maama: naani yi
den padi n po ti yandi, yaa yogunu ke n den ye leni yi
bina biina mi fanpiencianma n ni bii? yinba isaleele ba
yaaba. **43** Yi den tugi ya bulo n yi Moloko gbandieli, leni
ya bulo n yi Lefana ŋmabiliga. laa bon naani kala kuli yi
den tieni ki ba ya kpiagidi. lan yaa po yo, ke n cedi ke yi
gedi ti yonbidi hali Babilona diema yaa kandima. **44** Ti
yaajanba den pia siedi gbandieli mi fanpiencianma n ni.
nani Utienu n den puogi Musa wan tieni maama. Musa
den tieni nani Utienu n den cili wani o ya nananli. **45** Lan
ya puoli, Josue den gobidi ti yaajanba ke bi den kuani laa
siedi gbandieli ya diema ya niini ke Utienu den teli yaa
nubi n den cili ki kaa likani. bi den kali laa dogu n ni ki
ban pundi hali Dafidi yogunu. **46** Dafidi den ba Utienu
ŋanbili, ke o den mia Otienu ki bua ki maa Jakoabo Tienu
po ku diegu. **47** Ama, Salomo n den maa ku diegu. **48**
Ki naa ña tanpoli joma Tienu ki ye bi nisaaliba n ma ya
diegu ya niini, nani nani o sawali pualo n yedi maama. **49**
O diedo yedi: tanpoli tie n bali kali kaanu, ki tinga mo tie
n taaŋmakaanu. be ya diebuolu ke yi ba ma, n po? bi lee n

tua n po fuodi kaanu? **50** Naani n yaa nu cele kaa tagi lan kuli? **51** Tupaalu danba ne; ya nusaala kaa tuo ki lebidi bi pala ke bi tuba go juagi, yi yaajanba n den tie maama yi moko tie yene kelima yi yiedi yogunu kuli Utienu fuomi yua. **52** O lee sawapuale ke yi yaajanba ki waani o fala? bi den ku yaabi n den tuodi waani O tegini ka cuama. moala ke yi janbi o ki teni ke bi kpao. lani n bundi ke yi den tua nikpanla. **53** Yi den ba Utienu balimaama yaama ke Malekinba den suagini yi po. ama yii tuo ki kubima. **54** Ban den gbadi Etiena n maadibi maama, bi pala den beni hali boncianla, ke bi cegini bi ñina o po. **55** Ama Etiena den gbie leni Otienu fuomi yua. o den yaadi ki nuanla tanpoli po ki la Otienu kpiagidi ke Jesu se Utienu najienu. **56** O den yedi: diidi mani, n nua ke ke tanpoli luodi ke O joa bijoa se Utienu najienu. **57** Bi tangi boncianla ki biindi bi tuba, ki taani ki libi o li kani. **58** Bi den fuli o, ki ñani o u dogu n ni ki ban madi o a tana. siediba den landi bi tiadi ki biliti ya jawalo yaa kani ke den yi o Polo. **59** Ban den madi o tana ya yogunu, Etiena den jani ki yedi: O diodo Jesu, ŋan ga n naano. **60** Lan ya puoli, o den gbaani o duna po ki tiani yenma ki yedi: O diedo, ŋan pa ba laa tuonbiadi sugili. laa maama puoli o den gbindi.

8 solo den maangi o pali, etiena kuuma po. laadaali bi niba den cili ki yie kilisiti n yini yaaba nitaanli jelusalema nni ki wangiba ofala biado. bi tondiba yaa ka, yaaba n sieni kuli den yayadi jude leni samali diema nni. **2** yaaba n fangi Utienu den piini etiena, ki mua o kuuma po hali boncianla. **3** solo den moandi ki ba bolini, kilisiti n yiini yaaba nitaanli. ki kua ti diedi nni, ki cuo bi jaba leni bi

puoba, ki kuaninba a kadidiena nni. **4** yaaba n den yayadi
yeni den cia ikaani boncianla ki wangi olaabaaŋamo
maama. **5** filipi den jiidi samali dogu nni ki den waani
Kilisiti laabaaliŋamo. **6** A nigola n den gba, ki go laadi
filipi n den tiedi ya sinankeene nba, bikuli den se suoo
ki cengi o. **7** kelima mucicibiadimu den tangi ki ña ban
den ye yaaba ya ni nni. yaaba yaa gbanandi n den faani
leni a waba boncianla den paagi. **8** lani, li paman-cianli
den tieni laa dogu nni. **9** li den sua ke nilo den ye udogu
yeni nni ke li waagi ke bi yi o simono. **10** bi niba kuli, a
bila leni a nikpela den gaani o maama ki tua. one n tie
Utienu paalu, ban n yi yu upaaciamu. **11** bi den cengi o
hali boncianla, kelima wan den tiedi yaa buligbandi den
baginba ke li waagi. **12** ama filipi n den wangi baa, Utienu
die ma laabaaliŋamo leni Jesu-Kilisiti yeli. bi den daani
o maama ke o batisi ba, bani bi jaba leni bi puoba kuli.
13 simono wani oba den daani, ke bi den batisi o, o den
taabi leni filipi, ki nua wan tiedi yaa sinankeeneba leni
yaa bancianma ke li bagini o. **14** Jesu tondibah, yaaba n
den sieni Jelusalema n den gbadi ke samali yaaba gaa
Utienu maama, bi soani pieli leni jan lipo. **15** ban n pundi
samali, bi den jaandi bipo ke ban baa Utienu fuoma yua.
16 kelima, Utienu fuoma yua daa den jiidi oba kuli po. bi
da den batisi Jesu yeli nni bebe yo. **17** lanwani pieli leni
jan n den maani bi nii bi niba po, ke bi baa Utienu fuoma
yua. **18** simono n den laa, ke bi baa Utienu fuoma yua
kelima bi tondiba nii maama po, o den cuani bipo iligi. **19**
ki yedi ba. pa mani n moko li paalu, yeni n moko yaa
yen maani n nii yua yaa po wan ba Utienu fuoma yua.

20 pieli den yedi o, a ligi n bodi leni ŋa, kelima a tama ke Utienu paabu daa leni i ligi yo. **21** ŋaa pia biinu ba kuli, laa tuonli yaa niinni, kelima a pali ki tiegi Utienu nintuali. **22** biidi a pali, ki ŋa mi biadima, ki mia o Diedo li yaa baa tuo wan tieni a yantiadili nne po sugili. **23** kelima n nua ke mi biadima gbie a niinni, ke a ye ti tuonbiadi lolima nni. **24** simono den yedi, mia mani n po, yinba iba o Diedo, ke liba kuli n da baani. **25** ban den teni siedi, o Diedo po, ki go waani o maama samali dojaana nni boncianla, bi den gua kuni jelusalema. **26** O Diedo maleki den maadi leni filipi ki yedi o. fii ki gedi ganu po ya sanu n poandi mi fanpiemini ki ñiani jelusalema, ki caa gasa dogu po. **27** o den fii ki gedi, o den ban sua ke kadasi, etiopi pobado koanbali, ke o tie moagiliga, ki go tie o ligi kubido, ke o den gedi jelusalema ki baan kpiagi Utienu. **28** ke o lebidi ki gua o denpo, ki kaa o tanbiagu nni, ki cogi o sawalipualo esaîe tili. **29** Utienu fuoma den yedi filipi. nagini ki pundi ya tanbiagu n tene. **30** filipi den sani ki pundi, ki gbadi ke etiopi yua yeni cogi o sawalipualo esaîe tili, ke o buali o, a gaani ŋa n cogi yaala? **31** o den gua yedi filipi, n baa tieni lede ki gaa, o ba yaa bundi n po. lani, o den mia filipi n kua ki kali leni o ku tanbiagu nni ban yegi. **32** wan den cogi naani kani nne! biden dia ki caano nani o pia yeni, u yankodikaanu po, nani ya pebiga n ŋini yua moagidi o kobidi kani yeni, o naa den yaadi o ñooabu. **33** o miidima nni bi den ja o po ya budi n ki tiegi. ŋme n ba ti fidi ki togidi o puoliŋuanu maama? kelima bi ñani o miali li ŋandunli nni. **34** ki moagiliga den buali filipi, n mia ŋa, o sawalipualo nne maadi ŋme yaa maama

yo? o yuli maama yo, bii, nitua yaama yo? **35** lanwani filipi den cili leni laa maama, ki waani o Jesu labaaliŋamo. **36** nani ban den ŋua bi sanu yeni, bi den laa mi ñiima, ki moagiliga den yedi o. mi ñiima nne! bee baa yee n po ke n kan batisi? **37** filipi den yedi o. a yaa daani leni a pali kuli, liba tuo. o den gua ki yedi o, n daani ke Jesu-kilisiti tie Utienu bijua yo! **38** o den sieni ku tanbiagu, ke wani leni filipi jiidi mi ñiima nni, ke filipi batisi o. **39** ban den ñani mi ñiima nni, o Diedo Fuoma den taa filipi, ke ki moagiliga yeni, naa go den laa o, ki moagiliga yeni den suagi liiga o sancenli nni leni li pamanli. **40** filipi den ban sua ke ye asota dogu nni, ki ban caa sesale ki wangi o labaaliŋamo wa n tagini ya dogi kuli nni.

9 ama solo go den baa pia lipabienli leni mi kuuma yantiali o Diedo ŋoadikaaba po, ke o den gedi bi kopadicianba bado kani. **2** ki ban mia o, wan diani a tila li balimaama bangima diena yudanba yaaba ye damasa po, ke yeni, o yaa ban laa lipo, bi jaba leni bi puoba yaaba n ŋoa laa bangima canma, wan loliba ki cuani jelusalema. **3** nani wan daa den ye u sanu nni, ki nagidi leni damasa, lanyo lanyo mi yenma yaama ñuliti den ñani tanpoli po ki jiidi ki lindi o. **4** o den baa tiipo, ki gbadi ke u nialu yedi o. solo, solo be yaa po yo ke a wangini fala? **5** o den goa yedi, n Daano, a tie ŋme yo? o Diedo den yedi o. N tie Jesu yo, ŋan wangi yua fala. li baa pa a po. ŋan pua li bonmuukaala u danbu. **6** ti jawaandi leni migbandigibima den cuo o. ke o yedi. n Diedo a bua min tieni be? lani o Diedo den yedi o, fii ki kua u dogu nni, bi baa waani a, ŋan baa tieni yaala. **7** ya jaba n yegi leni o, den sedi suoo,

bi den gba u nialu, ama baa den nua oba kuli. **8** solo den
fii ki sedi, ba ke o nuni den ŋubidi, waa den nua liba. bi
den cuo o nu, ki dadi ki gedini o damasa. **9** o den tieni
dana taa kaa nua, waa dini, waa ñuni. **10** li den sua ke
damasa dogu nni, pia Jesu ŋoadika, ke bi yi o ananiasa. o
Diedo den maadi leni o, li bonlekaala nni. ananiasa den
yedi. mini nna n Diedo. **11** o Diedo den yedi o, fii ki gedi
ya sanu n yi u sansiedu ki ban pundi yua n yi judasa
diegu, ki lee ban yi yua solo, tarse yua. **12** kelima o jaandi,
ki laa li bonlekaala nni joa ke bi yi o ananiasa, ke o kua
ki maani o nii o po ke wan ba ki ya nua. ananiasa den
goa ki yedi. **13** n Diedo, bi niba boncianla wani nni o joa
yeni n tieni a nigagidiŋanba yaaba n ye jelusalema yaa
biadima kuli. **14** Bi kopadicianba yudanba puni o li bali u
naa dogu nni ke wan cuo ki loli yaaba n jaandi a yeli nni
kuli. **15** Ama o diedo den yedi. gedi, kelima n gandi laa
joa ke wan ya tuuni n po, ki gedini n yeli inilanbuoli po
leni ŋanduna badicianba po, leni isalele yaaba kuli po. **16**
n baa waani o, wan baa le ya fala kuli kelima n yeli po.
17 Ananiasa den ñiani ki gedi, wan den pundi ki kua ku
diegu yeni nni, o den maani o nii solo po, ki yedi o, n
kpiilo solo, o Diedo Jesu, yua den doagidi o yuli a po, ŋan
den ye u sanu nni ki kpendi yeni, n soani nni a kani ke
ŋan go baa ki le, ki go gbie leni Utienu Fuoma yua. **18**
lanyogunu bonla den ñani solo nuni nni ki baa, ke o go
nuadi. o den fii, ke bi batisi o. **19** wan den dini, o den baa
u fidu. solo go den tieni dana wamu leni bi ŋoadikaaba
yaaba n ye damasa. **20** lanyogunu o den cili ki wangi li
bali maama bangima diena nni ke Jesu tie Utienu Bijua.

21 Li den pia li pakili yaaba n gba o maama kuli po, Ke bi tua: wan ka tie yua n den wangi fala yaaba n jandi Jesu yeli nni ki ye jelusalema? wa den cua ne ki ba loli ba, ki gedini ba jelusalema bi kopadicianba yudanba po kaa? **22** ki sua solo, den paagidi o ba ki pugidi, pugidi, ki maadi ki guliti jufinba yaaba n ye damasa, ki wangi caîn ke Jesu n tie Utienu n gandi yua. **23** dana boncianla, n den pendi, jufinba den juogi ke bi ba kpa o. **24** solo den bandi bi juogi biadu; kelima bi den gu a bulñoana yensiinu leni ñiiagu, kuli, ki bua ki kpa o. **25** ama, ñayengu nni, bi ŋoadikaaba den kuani solo ku baabuociangu nni ki jiini o u dogu bilincia mu puoli po. **26** solo n goani jelusalema, o den moandi ki baa taani leni Jesu ŋoadikaaba, ama bikuli den jie o, kaa dani ke o tua ŋoadikaa. **27** lani banabasa den taa o, ki gedini o Jesu tondiba kani; ki togidi ba solo n den laa o Diedo u sanu po maama, leni o Diedo n den maadi leni o maama, leni solo n den maadi maama leni li papaali Jesu yeli nni. **28** o den taani leni ba, ki guadi leni bi tondiba jelusalema nni kuli, ki maadi o Diedo Jesu yeli nni leni li papaali. **29** o den maadi leni yaaba n maadi gilekinba maama mo ko, ki nia nia leni ba, ama bi den li lingi ki ñiani o miale. **30** bi kpiiba n den bandi lipo, bi den ta o ki gedinni o sesale, ki ban pendi, ki ban caa tasa dogo po. **31** Kilisiti nitaanli den ye leni miyanduanma jude nii, leni galili nni, leni samali nni kuli. li den pugidi, pugidi li cuali nni, ki go paagidi bi lieba yala o Diedo sanŋoadima nni leni utienu fuoma yua todima. **32** nani pieli n goadi ki lindi ki fuondi bi nigagidiŋanba kuli yeni, o den jiidi ki gedi yaaba n ye lida dogu po moko. **33** likan den pia

joa ke bi yi o Ene, ke o gbanandi kpé, ke o dua ku kaagu po binanii. **34** pieli den yedi o, Ene, Jesu kilisiti paagi a. fii, ki taa a kaagu! lanyugunu Ene den fii. **35** Lida leni solono yaaba kuli den laa o, ki lebidi ki ŋoadi o Diedo. **36** o pua den ye jafa dogu nni ke bi yi o Tabita, yaali n bundi Dokasa: o den tiendi a tuoŋama, ki puuni a luoda mo mi todima boncianla. **37** laa dana nni o den yiagi ki kpe, ban den wali o bi den duoni o li dietuadili nni ki duani o. **38** nani lida n ki den foagi leni jafa yeni, Jesu ŋoadikaaba yaaba n ye jafa den gbadi ke pieli ye lida, bi den soani jaba lie ke ban ban mia o, ke wan jaligi ki cua bi kani. **39** pieli den fii, ki gedi leni bi jaba yeni, wan den pundi bi den ciani ki duoni o lidietuadili yeni po, a kpepuona kuli den nagini ki lindi, ki gani o, ki mua, ki go wangi o Dokasa n den ŋali bipo yaa tiayekaadi leni yaa tialakaadi, wan den ye leni ba ya yogunu. **40** pieli den ñani bikuli, ki gbaani, ki jaandi, li ya puoli, o den pegidi ki nuali o tinkpilo, ki yedi: Tabita fii! o pua yeni den ŋubidi o nuni ki la pieli, o den fii ki kali. **41** pieli den cuo o nuu ki fiini o ke o sedi. lani o den yini bi nigagidiŋanba leni a kpepuona ki doagidi o, ke o fo. **42** jafa yaaba kuli den gbadi laa labaalo, ke bi siiga niba boncianla den daani o Diedo. **43** pieli den tieni dana waamu jafa, ki ye o jabido simono deni.

10 neya. o den tie Loma yaaba Miteela kobiga yudaano. **2** Laa joa den ŋoa Utienu ki go pia O fangili wani leni o diegu yaaba kuli. o den tiendi mi ŋanma a luoda po, ki go yen jandi o yogunu kuli. **3** Li yenjualebidi po, o tienu Maleki den doagidi o yuli o po. o den laa ke o kua o dieli n ni ki yedi o: Koneya **4** o den nuanli Maleki ti jiwandi

den cuo o wan yedi: O diedo bee yo? Maleki den gua ki yedi; a jandi leni a ŋanma pundi Utienu kani. o tiadi a po. **5** Moala ŋan soani ban yini a po Simono; o yee Jopa ya diemani. **6** O cana o jabido Simonodeni, ke o diegu baali miñincianma **7** Maleki yua n den maadi leni o yeni n den fuadi koneya den yiini o naacenba siiga nibi lie, leni o miteela siiga yaabin guuo bi niini yendo yua ye leni o yogunu ki go pia o tienu fangili. **8** O den togidiba yaali n den tieni, li puoli o den soani ba Jopa. **9** laa daali ya fiifama ya yogunu ke bi tondibi den ye usanunni ki nagidi laa dogu, uyensiinu po li den sua ke Polo den doni ki ba jandi. **10** Mi koma den cuo o ke o den bua ki je. ban den bogidi o po mi jiema ya yogunu, **11** o den laa li bondoagidi kaala. o den laa ke tanpoli luodi ke libonli naani nni nani bu kpalibu ke bu luo kaani na. ki jiidi tiipo. **12** Bonfuodi buolu kuli den ye bu kpalibu yeni niini; yaa bonfuoda n pia tanana, yaadi n balina leni yaadi n yugi. **13** U nialu den yedi o: Pieli fii ki kpa ki ŋmani **14** Ama Pieli den yedi: O diedo, n kan tieni lani, kelima baa yenma mii ŋmani yaali n tie kuali bi yaali n joagini. **15** Mi liema o go den gbadi u nialu ke u yedi: Utienu yaali n ŋani ŋan da nuala ke li joagini. **16** Laa bonla den tieni o po taalimi taa. li yaa puoli, li goani ki doni tanpoli. **17** Nani Pieli n den kpagidi kaa bani laa bondoagidi kaala n bundi yaala, laa yyogunu Korneya den cua ki sedi bu buliŋoabu kani, **18** ki kpedi bi nialu ki buala hali li ya tie ne yo ke Simono yua ke bi yi o Pieli yeni yaa ye. **19** yaa yogunu ke Pieli den kpagidi ki bua ki bandi wan la yaali yeni n bundi yaala, Otienu fuomi yua den yi o, Jabi ta ye niini ki buali ŋa po. **20** Fii

ki jiidi ki gedi leni ba ki da bangidi li ba. kelima mini n suani ba. **21** Lan wani Pieli den jidi ki yedi bi Jabi yeni: mini n tie yua ke yi lingi. be n cuani? **22** Bi den yedi: a miteela kobiga yudaano Koneya n suani ti a kani, yua n pia mitegima ki fangi Utienu, ki go pia o siedi ŋamo jufinba diemani kuli. Utienu Maleki den doagidi o po ki wani o wan suani ban yini a, ŋan cua o deni wan cengi ŋan ba yedi o yaala. **23** Pieli kuani deeni ki den ga bi cangu. lan den fii ki fa o den gedi leni ba. o den pia yaaba n ciani o, o kpiiba Jopa yaaba siiga. **24** li dan lieli daali bi den pundi Sesale. bi den sua Koneya leni o diegunni yaaba leni o bua kaaba kuli den guuba. **25** Pieli n den kua ya yogunu, Koneya den sani ki cua o kani ki bialo ki go gbani o nintuali **26** Ama Pieli den muubi o ki fiini o ki yedi n moko li tie nisaalo nani fini yeni. **27** Bi den bona lan wani ki tagini ki kua deeni. Pieli den sua ke biniba boncianla den taani. **28** o den yedi ba yi bani li tie kuali yo ke jufi n taani yeni nilamo bi ki kua o deni. ama O tienu doagidi ki wani nni min da noanli o ba kuli ke o joagini O tienu po. lan yaapo, mii bangidi yaali n tie n cuama ŋa deni. **29** moala n bua ki bandi yaali ya po ke ŋa suani ban yininni. **30** Koneya den yedi o: dinla dana na, yaa yogunu tie n po ke n den ye n dielinni ki jandi li yenlebidili po ke nden laa nilo ke o la yaa tiadi ñuliti, ke o cua n nintuali ki yedi **31** Koneya O tienu gbadi ŋa jandi ki go tiadi a ŋanma a luoda po. **32** suani ban yini ŋa po Simono yua ke bi yi o Pieli; o cana o jabido Simono deni ke diegu baali o ñinkpenu. **33** laa yogunu n den suani a tonda a kani. a ŋanbi leni ŋan cua. moala ti kuli ye Otienu nintuali ki ba

gbadi O diedo n puogi ŋa, ŋan yediti yaala. **34** lan wani
Pieli den yaadi ñoabu ki yedi: moamoani n bandi cain ke
Otienu waa pia gagidima biniba leni bi yaaba, **35** Ama
yua n pia Otienu fangili ki go tiendi yaali n tiega wan tie
yaa nibuolu yua kuli, o dagidi Otienu po. **36** Utienu den
suani O maama isalelenba bila po. o den waani ba yaa
yanduama n ye kilisiti niini wan yua n tie yua kuli tiedo.
37 Yi bani yaali n den tieni Jude diemanni ki cili Galile,
Jan den teni yaa bagima n tuugi leni mi batisima. **38** Yi
bani ke Otienu den gbieni Jesu leni O tienu fuomi yua leni
o paalu wani Jesu kilisiti Nasaleti yua ke Oden ca i kaani
kuli ki tiendi mi ŋanma ki paagidi a yiama ki go faabidi
yaabi n den ye sutaani yonbidinni kelima Otienu den ye
leni o. **39** Ti kuli tie siedi leni wan tieni yaala Jufinba leni
Jelusalema. bi den joani o li dapoanpoanli po ke o den
kpe. **40** Ama li dantaali daali Otienu den gua fiini o bi
tinkpiba siga ki cedi ke o doagidi o yuli. **41** ama waa den
doagidi o yuli yua kuli po ka ama ya siedinba ke o den
tuodi ki gandi; tinba yaaba den taani ki dini ki go ñuni
leni O wan den gua ki fi bi tinkpiba siiga ya yogunu. **42**
lan wani Jesu puogiti ke tin yaa wangidi o labaali ŋamo bi
nibi kuli po, ki ya tiendi siedi ke wanee ke U tienu dini
libali wan tua bujialo yaabn fo, leni yabin kpe kuli po. **43**
Bi sawali puabi kuli teni o siedo ke yua daano kuli baa ba
O yaa yelinni o tuonbiadi sugili. **44** yaa yogunu ke Pieli
den maadi kaa gbeni Otienu fuoma den jiidi yaabinden
cengi o kuli po. **45** Li den lidini yaabin den daani ki den
yegi leni Pieli ki cua ki tie jufinba, leni O tienu Fuomi yua
paabu n jiidi bi nilanba po. **46** Kelima bi gba ke bi maadi

mi malanma ki kpiagidi O tienu. **47** Lan wani Pieli den
yedi: naani ti ba fidi ki yie mi batisima leni miñima yaa
niba ba Otienu fuoma yua nani tinba. **48** Pieli den cedi ke
bi batisiba Odiedo yelinni. li po, bi den mi o wan sedi leni
ba dana waamu.

11 Jesu tondiba leni bi kpiiba yaaba n sieni ki ye jude
nni den gbadi ke bi nilanba tuo ki ŋoadi U Tienu maama.
2 Pieli n den guani jelusalema po, yaaba n den daani siiga,
yaaba nñii ku koanciagu maama den funi leni o, **3** ki yedi
o: A den cani ajufola ki go dini leni ba. **4** Pieli den cili ki
doagidi bi po lan ŋoadi maama kuli, **5** ki yedi: N den ye
jafa ki jaandi ke li tua npo nani ti dangidi yeni, ke n laa li
bonlekaala nni ke yaala n tie nani bu kpalicianbu yeni
ñani tanpoli po ke bi muubi bu ñoakunnaadi kuli ki jiidi
hali ki pundu n kani. **6** N den diidi bu niinni bohanla ki
laa handuna yandi, ti fuanyandi, yaala n balini leni ti
bonyugiditi. **7** N den gbadi unialu ke u tua nni: Pieli, fii ki
kpa ki ŋmani. **8** Ama n den guani ki yedi: A a, o Diedo
kelima yaala n joagini leni yaala n ki gagidi ki hani kuli
daa kpa kua n ñoabu nni. **9** Unialu yeni go den maadi
tanpoli po mi liema ki yedi: U Tienu ya yedi ke yaala n
gagidi ki hani, han da nua ke li joagini. **10** Li den tieni
yeni hali taalimataa. Li yaa puoli li kuli den guani ki doni
tanpoli po. **11** Lanyogunu lanyogunu nibata den cua min
ye yaa diegu nni. Bi den soani ba ke bi ñani sesale ki cua
n kani. **12** U Tienu fuoma yua den yedi nni ke min yegi
leni ba ki da yagini n yama li ba kuli po. Ti kpiiba yaa
niluobidiba n tiene den yegi leni nni ke ti pundi ki kua
koneya diegu nni. **13** Laa joa den togidi ti wan den laa ke

maleki doagidi oyuli opo odieli nni maama ki yedi o han soani jafa po ban yini simono ban go yi yua pieli wan cua akani. **14** O baa waani a han baa tieni maama ki faabi fini leni adiegu nni yaaba kuli. **15** To, min den cili ki maadi yaa yogunu, U Tienu fuoma yua den jiidi bipo, nani mi kpiama wan den jiidi tipo maama yeni. **16** Lane n den tiadi o Diedo maama yaama n tiena po: Jan den batisi yi leni mi ñima ama U Tienu baa batisi yi leni U Tienu fuoma yua. **17** To, U Tienu ya den puni bani moko yaa paabu n da leni wan den puni ti yaabu, tin den daani o Diedo Jesu kilisiti yaa yogunu, n mo tie ŋme ki baa yie U Tienu po? **18** Ban den gbadi lani bi den cedi, ki kpiagi U Tienu ki yedi: Lanwani UTienu puni bi nilanba moko ke bi baa usanu ki lebidi bi yama ki baa li miali. **19** Yaaba n den yayadi kelima yaa falabiado n den tieni Etiena kuuma yogunu yeni, den gedi hali fenisi diema leni sipila kpendegili leni antiosa nni kuli. Baa den wangi nitoaba kuli U Tienu maama kali jufinba bebe. **20** Ama bi siiga bi tianba, yaaba n tie sipila yaaba leni silena yaaba den gedi antiosa, ki maadi leni yaaba n kaa tie jufinba moko ki wangiba o Diedo Jesu laa baalihanmo maama fuuli. **21** O Diedo nuu den ye leni ba ke bi niba boncianla den daani kilebidi ki hoadi o Diedo. **22** Li laabaali den pundi Kilisiti n yini yaaba jelusalema po ke bi soani Banabasa antiosa. **23** Wan den pundi ki laa U Tienu hanbili, opali den mangi. O den tundi bi kuli ke ban yaa hua o Diedo leni payenli. **24** Kelima o den tie nihamo, ki gbie leni U Tienu fuoma yua leni dandanli moko. Bi niba boncianla den lebidi ki tuo ki hoadi o Diedo. **25** Lani n pendi Banabasa den fii ki

gedi tasa dogu ki baan lingi solo. **26** Wan den laa o, o den cuani o antiosa. Hali binmunli bi den taagi leni kilisiti n yini yaaba taanli li kani, ki bangi bi niba bancianla. Li den tie antiosa yo ke bi cili ki yini bi hoakaaba Kilisiti yaaba. **27** Laa yogunu bi sawalipuaba den ñani jelusalema ki cua antiosa. **28** Bi siiga nni yendo ke bi yi o Agabusa den fii ki puasawali kelima U Tienu fuoma yua paalu po, ki yedi ke mi koncianma baa baa handuna kuli nni. Mi den baa kiloda n den tie badiciamo ya yogunu. **29** Jesu hoadikaaba den jagi ki bili ke bi siiga yua kuli baa todi wanfidi maama ban taani ki soani bi kpiiba yaaba n ye jude dogu nni po. **30** Bi den tieni yeni ki soani Banabasa leni Solo, ke bi gedini mi todima yeni ki ban teni jude nikpeliba.

12 Laa yogunu o bado Elodo den cili ki wangi kilisiti nitaanli yaaba bi tianba fala. **2** O den teni ke bi kpa Jaka, Jan ciamo leni ki jugisiega **3** Wan den laa ke laa bonla mangi Jufinba pala, o go den teni ke bi cuo PIELI. Li den tieya dupen n ki pia daliali jaanma dana. **4** Wan den cuo PIELI ki kuani o li kadidieli nni, o den puogi minteela caga naa ke ban ya guu o. Cagiyenli kuli den pia niba naa ke bi guudi ki lebidi. Elodo den jagi ke mi pendima jaanma ya pendi, o ba jia PIELI buudi bi niba kuli nintuali. **5** Bi den guu PIELI li kadidieli nni; ama KILISITI nitaanli den miadi opo U TIENU kaa cedi. **6** Ya ǹiagu ke li ba faa Elodo n jia PIELI buudibi niba kuli nintuali, PIELI den luo leni kuseseli lie, ki dua ki goa minteela lie siiga; ya minteela n guu mo den se li kadidieli buliǹoabu kani. **7** Lani o DIODO maleki den doagidi PIELI po ke mi yenma yendi li kadidieli nni. Maleki den maa PIELI kalu ki fundi o ki yedi

o: Fii jalijali! i kuseseli den pidi o nii kani ki baa. **8** Lani maleki den yedi o: loli a gbanǹagidiguki pili a cacaadi. o den tieni yeni. maleki den yedi o: goli a kpalibu ki ŋoadi nni. **9** Pieli den ǹani ki ŋua o kaa bani maleki n tieni yaala ya tie moamoani, o den tama ke o laa li bonlekaala yeni. **10** Ban den pendi o jiidikakpialo, leni yua n Hŋua, bi den pundi ya buliǹoabu n luo ti kuboandi bonluodigu, ki tiegi o dociamu, bu buliǹoabu den luodi buni buba bi po. Bi den ǹani ki tagi u sanu. Lanyogunu maleki den ŋaa Pieli **11** Pieli yama n den guni o den yedi: n bandi moala ke n Diodo n soani o maleki ki gaa nni Elodo nuu nni, leni jufinba n bua ki tieni nni yaala kuli po. **12** Wan den bungi yaala n tieni yeni, o den gedi Jan ban go yi yua Maka yaa naa Maliyama denpo naan kani ke niba boncianla den taani ki miadi U Tienu. **13** Pieli den pua bu buliǹoajabu, ya jafaano n tuuni ku diegu nni ke bi yi o Loda den nagini ki ba cengi. **14** O den bandi Pieli nialu, o pamanli po waa den luodi bu buliǹoabu, o den sani ki ban waani ke Pieli ye bu nuliǹoajabu kani. **15** Bi den yedi o: a gadi, ama o waani ke wan maadi yaala yeni tie moamoani. **16** Lani bi den yedi: li tie o maleki yo. Ama Pieli n den suagi ki pua bu buliǹoabu, bi den luodi ki la o ke li pakili cuo ba. **17** Pieli den tia ba o nuu ban ŋmini, ki togidiba o Dielo n den ǹani o li kadidieli nni maama. o go den yedi: yin waani mani Jan leni ti kpiiba yaaba n sieni. Lani o den ǹani ki gedi potogu. **18** Lan den fii ki fa, a minteela yama den yagi boncianla ke bi bua ki bandi PIELI n den tua yaala. **19** Elodo n den teni ke bi lingi o kaa laa o, o den buni ti buudi li kadidieli guudikaaba, ki jia bi buudi ke ban ǹani

ba ki kpa ba. Lani n pendi o den ǹani Jude dida nni ki gedi Sesale ki ban ye lanpo. **20** Elodo den pia li koanli leni Tili yaaba leni Sidoni yaaba. Ama bi den taani ki cua o kani ki boadi o ku danligu leni Elodo badibaanlo yua n yi Balutusa, bi den mia o mi yanduanma, kelima bi diema jiema den ǹa Elodo ya diema nne. **21** Elodo n den bili ya daali mi taanma po n den pundi, o den bobi o baditiadi ki kali o balikalikaanu po ki maadi ke li waagi. **22** Ku niligu den kpaani: u tienu ya nialu n maadi laa tie nisaalo nialu ka. **23** Lanyogunu, o Diodo maleki den pua o kelima waa den teni u Tienu ti kpiagidi. A sidibila den lugi o ke o kpe. **24** Lani U Tienu maama den pugidi, ki yadi i kaani kuli, ke bi ŋoadikaaba coali den pugidi. **25** Solo leni Banabasa n den caa ba bi tondu, bi den taa Jan ban go yi yua Maka ke o yegi leni ba ki fii Jelusalema ki guani ki kuni.

13 Kilisiti n yini yaaba yaaba n ye Antiosa den pia bi sawalipuaba leni bi bangikaaba. Bi yela den tie Banabasa, Simeyono ke bi go yi o Nijeli, (lani n tie o niboano), leni silena yua Lusiyusa, leni Manayena yua n den taani ki fandi leni Elodo leni Solo. **2** Ban den taani ki jaandi O Diedo ki luo buñoabu U Tienu Fuoma Yua den yedi: Gagidi mani n po Banabasa leni Solo ke ban yaa tuuni min yini ba yaa tuonli po. **3** Lane, bango den loli buñoabu ki jaandi ki mia U Tienu, bi den maani bii bi jaba yeni po ki cabiba ke bi gedi. **4** U Tienu Fuoma Yua den soani Banabasa leni Solo yeni ke bi gedi Selusi dogu nni ki kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki gedi Sipila kpendegili po. **5** Ban den pundi Salamina dogu nni, bi den wangi U Tienu maama li bali maama bagima diena nni, jufinba n den taagigi naankani.

Bi den pia Jan ke o tie bi todika. **6** Bi den goagoadi li
kpendegili yeni nni kuli ki ban pundi pafoso dogu nni, bi
den la o buligbandaano ke o tie jufi sawali-pua faadaano
ke bi yi o Bali Jesu. **7** O den ye leni gufeneli Sejiyusa
Polusa. Gufeneli yeni den tie yanfodaano. O den yini
Banabasa leni Solo, ki waani ke o pia li yankuali U Tienu
maama gbadima po. **8** Ama Elimasa o buligbandaano, den
yie bi po, ki moandi ke gufeneli n da tuo li dandanli. **9**
Lane Solo Ban go yi yua Polo, yuan gbie leni U Tienu
Fuomi Yua, den noali o **10** ki yedi o: Fini yua n gbie leni
bu nunfanbiadibu kuli leni i janbi buoli kuli, ki tie Sutaani
bijua, ki tie mi teginma kuli yibali, a kancedi ki da goli
ni O Diedo janjaga? **11** Moala o Diedo baa pua ŋa ŋan
tua juamo ki kan la u yienu hali danaba. Lanyugunu liga
Elimasa nuni den biigi ke o juani cain. O ji den baaliti ki
lingi yua n baa dadi o. **12** Gufeneeli n den laa yaala n
tieni yeni, o den daani kelima o Diedo maama bangima
n den cuo maama po. **13** Polo leni o yegi nin lieba den
ñani Pafoso ki kua ku ñin biagu nni ki doni ki gedi Panfili
diema ki pundi mi dogu peja. Jan den paadi lenba ki
guani Jelusalema. **14** Bi den fii Peja ki suagi pundi Pisdi ya
Antiosa. Mi den kua li balimaama bangima dieli nni ki
kali. **15** Ban den cogi li balimaama leni bi sawalipuaba
maama ki gbeni, Li balimaama bangima dieli yu danba
den soani ban yediba: **16** polo den fii ki tia ba u nuu ke bi
suo, ke o yedi ba: Isalele yaaba leni yinba yaa nilanba n
huadi U Tienu ki fangi o kuli, cengi mani. **17** Isalele yaaba
Tienu den gandi ti yaajanba, ki teni ke biyabidi ban den
ye Ejipiti diema nni yaa yogunu. O den ñani ba mi niinni

leni o paaciamu, **18** ki juuni leni ba mi fanpienma nni ke
li bua ki pundi bina piina. **19** Lani yaa puoli o den bolini
nilanbuolil lele kanaana diema nni ki puni o nibuolu ke u
diedi mi diema. **20** Laa bina kuli coali den bua ki yaa tie
kobinaa n bina piimuu. Lani yaa puoli U Tienu den teni
ke bi bujiaba diedi ba hali ki pundi o sawalipualo Samieli
yogunu. **21** Lani bi den mia o bado, ke U Tienu den dini bi
po Kisa bijua Sayula, Benjemina buolu yua, ke o tua bi
bado ki die ba bina piina. **22** U Tienu den dindi o ki gandi
bi po Dafidi ki dini o li bali ki tieni o po yaa siedi n tiena:
N laa ke Isayi bijua Dafidi tie yaa ja n tie n pali n bua
maama ki baa tiedi n yanbuama kuli. **23** U Tienu den tieni
wan den niani ya ñoania nu ki teni ke bi mali Jesu ke o tie
Dafidi puoli huanu ki tie candaano Isalele buolu yaaba
po. **24** Hali ke Jesu daa cua, Jan den wangi Isalele yaaba
kuli ke ban lebidi bi yama wan batisi ba. **25** Jan tuonli n
den bua ki gbeni o den yedi: Mii tie yin tama yua ka, diidi
ki le mani, nitoa baa cua n puoli yua ke mii pundi baa ki
lodi o cacaagbansiama. **26** N kpiiba, yinba Abalahama
puolihuani leni yi siiga yaa nilanba n hoadi U Tienu ki
fangi o kuli, li tie tinba yaapo yo ke U Tienu soani O
tondu, yu n tie O tindima maama fuuli. **27** Jelusalema
dotieba leni bi yudanba naa den bandi Jesu n tie yua,
baa go den ga bi sawalipuaba maama, ban maani ki cogi
yaama mi fuodima daali kuli moko. Ban den jia Jesu buudi
bi den kuani laa maama den yedi yaala ki dudi. **28** Baa ke
baa den laa ke Jesu tieni yaala n bia ki pundi mi kuuma,
bi den mia Pilata wan teni ban kpa o. **29** Ban den kuani i
diani n den maadi o po ya maama kuli ki dudi bi den

joandi o ku daagu po, ki ban duani o li kakuli nni. **30** Ama U Tienu den fiini O bi tinpkiba siiga. **31** O den doagidi O yuli dana boncianla yaaba den taani ki ñani Galile ki yegi leni O ki gedi Jelusalema po. Moala bi tie siedinba Isalele yaaba po. **32** Tinba tiba wangi yi laa laabaalihamo. U Tienu n den niani ti yajanba ya ñoanianu, **33** O kuani u tinba yaaba n tie bi puolihuani yeni po, ki fiini Jesu bi tinpkiba siiga. Li diani pisoma tili nni diani lie kani ya maama n tie na: A tie n Bijua, Mini n mali a dinla. **34** O den fiini Jesu bi tinkpiba siiga ke O kan go bedi hali abada. O den maadi lani yaapo yo wan den yedi: N ba pa yi min den niani Dafidi yaa sela, yaa n gagidi ki hani, ki kan gbali tienma. **35** Lani yaapo O go yedi kaanto: A kan tuo ke A nigagidihamo n bedi, **36** to, Dafidi n den tieni U Tienu n den jagi ki bili o po yaala o nifiima siiga, o den kpe ke bi piini o ke o taani leni o baanba ki bedi. **37** Ama U Tienu n deni fiini yua bi tinkpiba siiga yeni, waa bedi. **38** Lanwani n kpiiba, yin bandi cain ke li tie wani Jesu ya po ke bi wangi yi ti tuonbiadi sugili maama. Musa balimaama naa den fidi ki teni ke yi ba li moamoansaali. Ama kelima Jesu ya po, **39** yua n tuo ki daani kuli pia li moamoansaali. **40** Lani yaa po fangi mani yi yula ke bi sawalipuaba n den yedi ya maama n da baa yipo: **41** Diidi mani, yinba li ñuali danba, li pakili n cuo yi, yin bodi mani, kelima n ba tieni li bonla yi dana nni, ya bonla ke yi kan bi tuo ki gaa ke li tie moamoani. Baa bi ya togidi yi la. **42** Polo leni Banabasa n den ñani, bi niba den mia ba ke ban gua ki maadi bipo laa maama mi fuodima daali yaali n hua. **43** Li nitaanli yeni yaaba n den yadi, Jufina

boncianba leni ya nilanba n den lebidi ki hoadi U Tienu nani Jufinba yeni den hoadi Polo leni Banabasa. Bi go den maadi leni ba ki tundi ba ke ban ya se U Tienu hanbili nni. **44** U Tienu fuodima daali yaali n hua, li den bua ki tua nani u dogu yaaba kuli n den taani ki ba cengi o Diedo maama. **45** Jufinba n den laa ku niligu yeni, li nunponli den cuo ba boncianla ke bi sugidi Polo ki nia wan yedi yaala. **46** Polo leni Banabasa den paagi bi pala ki yedi ba: Li den tie tiladi ke U Tienu maama n kpa pundi yinba ya kani, ama kelima yi yie yi ga ma, yi nua ke yii pundi ki baa ya miali n kan gbeni. Lani yaapo ti ba lebidi ki gedi bi nilanba po. **(aiōnios g166)** **47** Kelima o Diedo puogi ti ki yedi ya maama n tie na: N gandi a ke han tua mi yenma i nibuoli po. Ke han ya caani mi faabima yaaba n ye hali handuna banlu kuli po. **48** Bi nilanba n den gbadi mi naa maama, bi pala den mangi ke bi pagi o Diedo maama. U Tienu den n gandi yaaba ke ban ba ya miali n kan gbeni kuli den tuo ki daani. **(aiōnios g166)** **49** o Diedo maama den yayadi laa diema nni kuli. **50** Ama Jufinba den moandi ki fiini ya puoba n tie bi nilanba ki pia ti kpiagidi pala, bani yaaba n lebidi bi sanŋoadima ki ŋoadi U Tienu nani Jufinba yeni, leni u dogu nicianba kuli pala. Bi den fiini bi niba pala ke bi faligi Polo leni Banabasa ki deli ki ñani ba bi diema nni. **51** Polo leni Banabasa den kpia bi po bi taatama lan tua siedi bi tudima po, ki fii ki gedi Ikoniyuma dogu nni. **52** ya ŋoadikaaba n den ye Antiosa po den ye leni li pamancianli ki go gbie leni U Tienu fuoma yua.

14 Ikoniyuma po moko, Polo leni Banabasa den kua
jufinba balimaama bangima dieli nni. Ban den maadi
maama den teni ke jufinba leni gilekinnba tuo ki daani. **2**
Ama jufinba siiga yaaba n denyie kaa daani den fiini bi
nilanba pala ki teni ke baa go mani leni li dandanli yaaba.
3 bi den kali ki waagi Ikoniyuma ki maadi leni li papaali
ki dugi o Diodo po. wani yua n den saagi o ŋanbili maama
yeni po i moamoani ki teni ke bi tiendi li bonlidinkaala
leni mi bancianma. **4** U dogu yeni niba den paadi leni
biyaba: bine n taa jufinba po, bine n ya taa jesu tondiba
po. **5** Bi nilanba leni jufinba den juogi leni bi yudanba ki
ba faligi Polo leni banabasa ki lugidi ba a tana ki kpa ba.
6 Polo leni Banabasa n den bandi laa bonla, bi den sani ki
gedi Likoani, Lisitaleni Deba ya tinkundogik po ki ciadi. **7**
Bi den ban wangi o labaaliŋamo laa dogi nni. **8** O joa den
ye Lisita dogu nni ki tie wabo kaa fidi ki cuoni hali wan
mali. **9** O den cengi Polo n maadi yaala. Polo den noanli o
ki sua ke o pia ya dandanli n ba teni wan paagi. **10** O den
kpaani ki yedi o: fii ki sedi a taana po. O den fii yenma ki
cuoni. **11** Ku niligu n den laa Polo n tieni yaala. bi den
maadi likoami mabuolu nni: tin ŋua ki kpiagidi ya buli
kpandi ki tua nani bi nisaaliba yeni ki cua ti siiga. **12** Bi
den yini Banabasa Seyusa ki yini Polo mo Elimasa kelima
polo n den maani ki maadi. **13** Seyusa kopadiciamo yua
ya jandieli n den ye u dogu buliŋoabu kani den lani a
naatona mi puuma ki cuani a u dogu buliŋoajabu kani, ki
bua ki taani leni bi niba ki padi laa natona bipo li padili.
14 Bani bi tondiba yaaba n tie: Polo leni Banabasa n den
gbdi lani, bi den toadi bi tiadi bani biba ki doagidi bi

pabiidi ki sani ki kua ku niligu siiga. **15** Bi den kpaani ki yedi: be yapo ke yi tiendi yeni? timoko tie nisaaliba nani yinba n tie maama. ti wangi yi o labaaliŋamo ke yin lebidi ki ŋa ya bonla n tie fanma fanma ki ŋoadi u TIENU yua n fo, ki tagi tanpoli, ki tinga, mi ǹincianma leni yaala n ye lieni kuli. **16** Hali u yogunu kpelu, u TIENU den cedi ke o nibuolu ŋua bi yuceli jaanbuolu. **17** Baa yeni o tiendi siedi o yuli po kaa cedi leni wan ŋanbidi maama ki puuni yi ku siagu leni u jetaagu yogini ni kuli, ki go puuni yi mi jiema ke li kandi, ki go puuni yi li pamancianli yeni. **18** Ba ke bi den maadi yeni, bi den yie ke ku niligu kan padi bipo li padili. **19** Lani yapuoli jufinba tianba den ǹani Antiosa leni Ikoniyuma ki cua ku niligu kani. Ban den lugidi Polo a tana ki fuli ki ǹani o u dogu nni ki tama ke o kpe. **20** Ama Jesu ŋoadikaaba n den sedi ki lindi o, o den fii ki sedi, ki kua u dogfu nni. Lan den fii ki faa o den yegi leni Banabasa ki gedi Deba dogu nni. **21** Ban den wangi U Tienu labaaliŋamo Deba ki baa bi ŋoadikaaba boncianla, bi den guani Lisita leni Ikoniyuma leni Pisili ya Antiosa. **22** Bi den paagidi yaaba ndaani pala, ki tundi ba ke ban sedi boŋanla li dandanli nni ki tua ba: li tie tiladi tin kpa la, fala ki yuandi ki kua U Tienu diema. **23** Kilisiti nitaanli yenli yenli kuli nni bi den gandi ki puogi yaaba n baa tie bi nikpeliba. Ban den loli bu ǹoabu ki jaandi ki mia U Tienu bi den taa bikuli ki piani o Diodo ban den daani yua, ke wan ya kubi ba. **24** Lani yapuoli bi den poandi Pisili diema nni ki pundi panfili ya diema nni. **25** Ban den waani Peja dogu yaaba U Tienu maama, bi den suagi liiga ki gedi Itali dogu nni. **26** Lankani bi den kua ku ǹinbiagu

ki duodi ki gedi Antiosa, likani yaaba n den daani den mia ke U Tienu n ya ŋanbidi bipo kelima ban soani ki gbeni o tuonli yaali moala yeni po **27** Bi cuama puoli po bi den taani kilisiti n yini yaaba ki togidiba U Tienu n den tuuni leni ba ki tieni yaala kuli, leni wan den luodi li dandanli buliǹoabu bi nilanba mo yaapo maama. **28** Bi den waagi ki ye likani leni bi ŋoadikaaba.

15 Bi nitianba yaaba n den ñani Jude ki cua Sili ya Antiosa den bangi ti kpiiba ki tua: Yi yaa kua ku koanciagu nani Musa n bili maama yi kan tindi. **2** Polo leni Banabasa den yie bipo ki waagi ki nia leni ba leni u paalu. Lani yaapo li kani yaaba den jagi ki bili ke Polo leni Banabasa leni bi siiga bi tianba baa gedini laa maama Jelusama Jesu tondiba leni li kani nikpeliba po. **3** Kilisiti n yini yaaba Antiosa po den todi ba li sancenli po. Bi den poandi Fenisi leni Samali diema kuli ki togidi bi nilanba n den lebidi ki daani maama ki teni ke lanpo bi kpiiba kuli pala mangi hali boncianla laa maama po. **4** Ban den pundi Jelusalema, Kilisiti n yini yaaba, bi tondiba leni bi nikpeliba den biali ba. Bi den togidi U Tienu n tuuni leni ba ki tiendi yaala kuli. **5** Li sua ke Falisieninba cagili siiga, bi tianba yaaba n den daani den fii ki yedi ke li tie tiladi bi nilanba n kua ku koanciagu ki go waani ba ban kubi Musa balimaama. **6** Jesu tondiba leni bi nikpeliba den taani ki baa juogi laa maama po. **7** Ban den juogi juogi ŋali boncianla Pieli den fii ki yedi ba: N kpiiba yibani ke li waagi leni U Tienu n den gandi nni yi siiga, ke min yaa wangi bi nilanba o laabaaliŋamo maama, ke ban tuo ki daani. **8** U Tienu yua n bani bi niba pala kuli den tieni bi po seedi wan den

puni ba U Tienu Fuoma Yua nani wan den puni ti moko maama. **9** Waa den tieni gagidima ba kuli tinba leni bani siiga kelima o den ŋuudi ki ŋanbi bani moko yaa pala kelima ban den daani yeni po. **10** Lanwani be yaa po ke yi moadi ki baa biigi U Tienu, ki bua ki tuni bi ŋoadikaaba ya tugili ke tinba leni ti yaajanba kuli n kaa fidi ki tugi yaali. **11** Ama ti daani ke ti tindi kelima ti Diedo Jesu kilisiti ŋanbili po nani bani moko yeni. **12** Li nitaanli yeni kuli den ŋmini suo ki cengi Banabasa leni Polo n bi togidi U Tienu n den teni ke bi tieni ya bancianma leni ya bonlidinkaala bi nilanba siiga. **13** Ban den maadi ki gbeni, Jaka den yedi: **14** N kpiiba, cengi mani nni. Simono togidi U Tienu n den kpa noanli ki laa bi nilanba po maama, ki gandi bi siiga ya niba n baa tie o nibuolu. **15** Laa maama taa leni bi sawalipuaba maama nani lan diani i diani nni maama ki yedi: **16** Lani yaa pendi n baa goa cua ki go sieni Dafidi diegu yaagu n baa. N baa fiini ku diegbebuona, ki go maa ki sieni gu. **17** lanwani yaa nisaali n sieni kuli baa lingi o Diedo, bani min yini yaaba ke ban tua n niba yeni. **18** O Diedo, yua n tiendi wan jagi yaala, ŋali yogu yeni n yedi yeni. **(aiōn g165)** **19** Jaka den pugini ki yedi: Lani tin sua yaala tie ke tin da bili bi nilanba po yaala n pa, bani yaaba n lebidi ki ŋoadi U Tienu yeni. **20** Ama tin diani ki waani ba ke ban kubi bi yula, ki da biidi bi yula ki je i buli padijiema kuli, ki go kubi bi yula leni mi conconma buoli, ki da ŋmani ti yansoadikaadi ki da ŋmani mi soama. **21** Kelima ki cili ŋali yogu li den pia dogu nni kuli yaaba n wangi Musa balimaama, kelima bi den cogi ma mi fuodima daali kuli li balimaama bangima

diena nni. **22** Lane Jesu tondiba leni bi nikpeliba leni kilisiti n yini yaaba kuli den sua ke li pundi ban gandi bi siiga bi nitianba, ki soani ba ban yegi leni Polo leni Banabasa ki gedi Antiosa. Bi den gandi Jude ke bi yi o Basabasa, leni Silasa bani bi kpiiba n den jigindi yaaba. **23** Bi den soani ba leni li tili ke li yedi: Tinba, yi kpiiba, Jesu tondiba leni bi nikpeliba, ti fuondi yinba yaaba n tie nilanba ki tie kpiiba ki ye Antiosa, Sili, leni Silisi yaa diema nni kuli. **24** Ti gbadi ke ti siiga yaaba bi tianba den gedi yipo, ti ki den teni yaaba ñoabonli ba kuli, ke bi ban maadi ya maama n yagi yi yama ki jieni yi. **25** Li tie lani yaapo ke ti kuli taani yanyenma ki sua ke li ŋani tin gandi bi niba ki soani ba ban yegi leni ti buakaaba Banabasa leni Polo, **26** yaaba n den luni bi miana ti Diedo Jesu Kilisiti yaa yeli po. **27** Lani yaa po ti soani yi kani Jude leni Silasa ke ban yaadi ki maadi leni yi tin diani yaala li naa tili nni. **28** U Tienu Fuoma Yua leni tinba kuli taa yanyenma ki sua ke li ŋani tin da tuni yi tugitoali kali yaali n tie tie tiladi na. **29** Lani n tie yin kubi yi yula ki da je i buli padijiema ki da go ŋmani mi soama, ki da ŋmani ti yansoadikaadi, ki go kubi yi yula ki da conbi conconbuoluba kuli. Li baa ŋani yipo yin yaa kubi yi yula ki da tieni lankuli. U Tienu n waani ti tiyaba! **30** Lani Kilisiti n yini yaaba den cabi bi tondiba yeni ke bi guani Antiosa. Bi den teni li tili yaa nilugu n den taani yeni. **31** Bi den cogi li ke li mangi ba ki go paagi bi pala. **32** Jude leni Silasa, yaaba n tie bani biba sawalipuaba, den tundi bi kpiiba ki paagi bi pala ke ban yaa se ke li pa li dandanli nni. **33** Ban den tieni li kani danaba, bi kpiiba den cabi ba leni mi yanduanma ke ban

lebidi ki guani yaaba n den soani ba po. **34** Ama Silasa
den sua ke li ŋani wan go sedi li kani waamu. **35** Polo leni
Banabasa den waagi Antiosa, bani leni nitoaba boncianla
ki bangi ki go wangi o Diedo maama. **36** Danaba n den
pendi, Polo den yedi Banabasa: Tin guani tin den wangi o
Diedo laabaaliŋamo yaa dogi nni kuli, ki ban le lan tie ti
kpiiba po maama. **37** Banabasa den bua ki ta Jan ban yi
yua Maka wan yegi leni ba. **38** Ama Polo den sua ke laa
pundi ban go taa yua n den paadi leni ba Panfila diema
nni kaa go ciani ba bi tuonli nni. **39** Mi niama den tieni bi
siiga ŋali ke bi paadi leni bi yaba. Banabasa den ta Maka
ke bi duodi ki kua ku ñinbiagu ki duodi ki gedi Sipila
kpendegili po. **40** Polo den gandi Silasa wan yegi leni o. Bi
kpiiba den mia o Diedo wan yaa ŋanbidi bi po, ke o fii ki
gedi lipo. **41** O den goagoadi Sili diema nni leni Silisi yaa
diema nni kuli ki pugindi Kilisiti nitaanli li papaali.

16 Polo den gedi Deba dogu nni ki suagi ki pundi Lisita.
Likani den pia Jesu hoadikoa yendo ke bi yi o Timote, o
naa den tie Jufi ki tuo ki daani, o baa den tie kileka **2**
Ti kpiiba yaaba n den ye Lisita leni Ikoneyuma kuli den
tiendi opo o seedihamo. **3** Polo den bua ki taa o wan
yegi leni o, lane o den kuani o ku koanciagu kelima yaa
Jufinba n den ye likani po, kelima bi niba kuli den bani ke
o baa tie gileka. **4** Bi den goadi i dogi nni ki caagi Jesu
tondiba leni Jelusalema nitaanli nikpeliba n den juogi ki
bili yaala ke ban kubi la. **5** Lani Kilisiti nitaana den se li
dandanli nni ke li pa, ke a coali mo yabidi daali ki pugidi.
6 U Tienu Fuoma naa den puni ba u sanu ban kua Asi
diema nni ki waani U Tienu maama. Lani yaapo bi den

poandi Filiji diema leni Galati diema. **7** Ban den nagidi Misi diema banlu, bi den moandi ki ba kua Bitini diema nni ama Jesu Fuoma den yie bipo. **8** Lane bi den pendi Misi ki gedi Tilowasa dogu nni. **9** Ku juagu Polo den baa li bonlekaala ke Maseduana diema yua se o kani ki miadi o ki tua: Han duodi ki cua Maseduana po ne ki todi ti. **10** Polo n den laa li bonlekaala yeni, tontoni ti den lingi ya ñinbiagu n baa gedini ti Maseduana, kelima ti den sua ke U Tienu yini ti tin ban yaa wangi o laabaalihamo lankane. **11** Ti den kua ku ñinbiagu nni ki Jan Tilowasa ki duodi ki pundi Samotasa kpendegili. Lan den fi ki fa, ti go den kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki gedi Maseduana dogu Neyapolisa. **12** Ti den fi lankani ki cuoni ki gedi Filipa dogu nni, yu n den tie Maseduana cagiyenli nni dogu. Loma yaaba n den diedi naani. Ti den kali likani danaba. **13** Mi fuodima daali, ti den Jan ya bilinciamu n lindi u dogu yeni buliñoajabu kani ki gedi u kpenu po, tin den tema ke Jufinba jaandi kaanu ye naanpo. Ti den kali ki maadi leni yaa puoba n taani likani. **14** Bi siiga poyendo yua n den fangi U Tienu ke bi yi o Lidi. O den tie tiatila dogu yua, ki tie kpendo ki kuadi ya caba n moani ki caadi. o Diedo den luodi o pali ke o tuo ki ga Polo n maadi o yaa maama. **15** Tin den batisi o, wani leni o deni yaaba kuli, o den mia ti ki yedi: Yi y sua ke n dugi o Diedo po moamoani, yin kua mani ki yaa ye n diegu nni. Wan den tigini ti maama po, ti den tuo. **16** Danyenli tin go den caa i jaandi kaanu yeni, o potuado den tuogi ti ke ya cicibiadiga n teni ke o bu ku baagu den ye o niinni ki teni ke o canbaaba baadi i ligi boncianla

kelima o den bu ku baagu bi niba po. **17** O den cili ki hoa Polo leni tikuli ki kpaani: Yaa jaba n tie na tie U Tienu yua n te hali tanpolijoma naacenba. Bi wangi yi U Tienu diema sanu maame. **18** O den tiendi yeni dana boncianla ke li yagi Polo yama boncianla hali ke o den ti jigidi ki maadi leni ki cicibiadiga yeni ki yedi: Jesu Kilsiti yeli po n yedi a han ña ki haa o. Lanyogunu liga ki den ñani ki ha o. **19** O potuado canbaanba n den la ke yaala n baa kpendinni bipo i ligi yeni gbeni, bi den cuo Polo leni Silasa ki gedini ba ki daaga po u dogu bujiaba kani. **20** Bani mo den gedini ba u dogu yudancianba kani ik yedi: Bi naa jaba yagini ti dogu yaaba yama. **21** Bi tie Jufinba ki wangi ti yaa bogida n kua tipo tinba Loma yaaba n ka tuo ya, ki kan tienai a mo **22** Ku niligu moko den taani leni ba ki tuogi leni Poli leni Silasa. Lne bi yudancianba den teni ke bi landi bi tiadi ki pua ba i baliji. **23** Ban den puapua ba boncianla, bi den kuani ba li kadidieli nni ki mia li kadidieli guudikoa wan ya gu ba bonhanla. **24** O guudikoa n den gbadi laa maama, o den kuani ba li kadidieli tugu nni ki kpa bi taana ti kpaadi. **25** Lan den bua ki pundi ki yagisiigu, Polo leni Silasa den jaandi ki yiini ki pagi U Tienu, ke a kadibila cengi. **26** Lanyogunu lanyogunu mi tindigibicianma den tieni hali ke li kadidieli tanpuuna kuli den begibi. Yaa kuesesli n den luo a kadibila kuli den lodi. **27** Li kadidieli guudikoa den fundi. Wan den la ke li kadidieli buliñoana kuli ya, o den tama ke a kadibila kuli sani, ke o noadi o jugisiega ki baa kpa o yuli. **28** Ama Polo den tiani ki yedi: Da tieni a yuli liba kelima tikuli ye ne. **29** O guudikoa yeni den teni bi cuoni opo ki fidisanga ke o

sani ki kua Polo leni Silasa n ye naankani ki jie hali ki digibi, ki gbaani bi nintuali. **30** O den ñani ba niinpo ki yedi ba: N danba n baa tien be ki tindi? **31** Bi den yedi o: Daani o Diedo Jesu a baa tindi, fini leni a diegu nni yaaba kuli. **32** Lani bi den waani o o Diedo laabaalimo, wani leni yaaba den ye o deni kuli. **33** Lanyogunu, ku ñiagu yeni liga, o den gedini ba ki huudi bi sinala. **34** O den kuani ba o dieli nni ki puni ba mi jiema. Wani leni o deni yaaba kuli pala dn mangi hali boncianla kelima bi den tuo ki daani U Tienu. **35** Lan den yendi, bi yudancianba den soani a minteela yudaano li kadidieli guudikoa kani ki yedi o: Faabi bi jaba yeni. **36** O den togidi laa maama Polo ki yedi o: Bi yudancianba soani ke min faabi yi. Lanwani yin fi ki ña ki gedi leni mi yanduanma. **37** Ama Polo den yedi a minteela: Bi den pua tinba Loma yaaba i gbiani bi niba nintuali ki naa kpa jia leni ti ti buudi ka no, ki go kuani ti li kadideli nni. Moala bi bua ki ñani ti hasiili nni. Li kan tuo ki tieni yeni, kali ba cua ki faabi ti. **38** A mintela yudanba den ban togidi bi yudancianba laa maama. Ban den gbadi ke bi tie Loma yaaba ti jawaandi den cuo ba. **39** Bi den cua ki mia ba sugili ki ciani ki ñani ba li kadideli nni ki mia ba ban Ja u dogu nni. **40** Polo leni Silasa n den ñani li kadidieli nni, bi den guani Lidi denpo. Bi den laa ti kpiiba likani ki paagi bi pala, ki ñani likani ki suagi liiga.

17 Polo leni silasa nden ca tesalonika, bi den tagini ki ñani amifipolisa dogu nni, leni apoloni dogu nni, ki ban pundi tesalonika, naani ke jufinba den pia li balimaama bangima dieli. **2** nani polo n den maani maama, o den kua ki taani leni ba. polo den boe leni ba, mi fuodima

dana nni, dana taa leni yaala n diani, i diani nni. **3** O den bundi ki wangi ke U Tienu n gandi yua ba le fala ki kpe, ki go fii bi tinkpiba siiga. o den yedi ba, min wangi i jesu yua yaa maama yeni, wani n tie U Tienu n gandi yua. **4** bi siiga nni bi tianba den tuo ki gaa laa maama ki taani polo leni silasa po. gilekinba siiga yaaba boncianla moko, yaaba n fangi U Tienu leni yaa puoba n pia ti kpiagidi yaa siiga den tuo ki gaa mi maama yeni. **5** Ama jufinba nunponbiadili den fii ke bi taani leni u dogu nibiada, ke bi fiini ku fuugu leni ku yanyagu u dogu nni. bi den tugi biyaba ki gedi jasono denpo, ki woli polo leni silasa, ki bua ki ñani baa ki gedi n baa ku niligu nintuali. **6** Ban ki den laa ba, bi den fuli jasono leni o kpiiba tianba, ki gedi ni ba u dogu bujaba po, ki taangi ki tua yaa niba n yagini li ŋandunli yama yeni, cua ne moko, ke jasono gaa bi cangu. **7** Bikuli yeedi sesa balimaama, ki tua ke baditoa ye, ke bi yi o Jesu. **8** Amaama den yagi ku niligu leni u dogu bujaba yama **9** bi den teni ke jasono leni o lieba pani i ligi yo ke bi ŋa ba **10** Ku ñiagu n den bii, ti kpiiba den gedini polo leni silasa bele dogu nni, lankani bi den gedi jufinba n taandi ya balimaama bangima dielinni. **11** Laa jufinba wani den tie nimoanba ki cie tesalonika yaaba. bi den gaa U Tienu maama leni li yankuali ki lingi daali kuli i diani nni ki baa le ban bangi baa yaala, ya tie moamoani. **12** Bi siiga boncianla den daani, leni gileki yaaba siiga yaa puoba n pia ti kpiagidi leni bi jaba boncianla moko den daani. **13** Ama tesalonika jufinba n den gbadi ke polo wangi bele yaaba moko U Tienu maama, bi den gedi lanpo moko, ki ban yagi ku niligu yama. **14** Lanwani ti

kpiiba den gedini laayogunu polo nepo yaa kpenduoli, ama silasa leni timote den sedi bele. **15** yaaba n den ciani polo den pundi o atena dogu nni, ki lebidi, ki ban ca polo tondu, silasa leni timote, ke polo yedi ban ŋoadi o ke laa wagi. **16** nani polo n den gu baa atena yeni, o den laa ke ibuli naanana den gbie laa dogu ni, ke o yama yagi hali boncianla. **17** o den boe leni jufinba, leni yaa jaba n fangi Utienu li balimaama bangima dieli nni, leni wan togidi leni yaaba daali n kuli. **18** Yaa yanfodanba n den ŋoa Epikule bangi ma bi tianba leni sitoyisieninba ya bangima yaaba tianba den taani ki nia leni polo ki tua. O maciandaano ne bua ki yedi be? Bi tianba n den gba ke o maadi Jesu labaali ŋamo leni bi tinkpiba gua fiima yeni, bi den tua: Li nani o maadi bucianni yaa maama yo! **19** Lanwani, bi den taa polo, ki gedi nni o u dogu nikpela po, ki tua: Naani ti ba baa bandi ŋan maadi ya bangi panma ne bi. **20** Kelima a teni ke ti gba boncianla yo, lanwani ti bua ki bandi laa bangima n bua ki yedi yaala. **21** Li den sua ke atena dotieba, leni yaa cianba n ye likani kuli, yen taani bi yogunu, ki maadi, bi ki cengi li boncianla. **22** Polo den fii ki se aleyopaja nitaali siiga ki yedi ba, atena yaaba, n laa ke yi kuani yi yama mi jaama nni hali boncianla. **23** Min goadi ki gaandi u dogu niine, n laa yin pia ya buli kuli, ki padi a pada, hali n ban laa, padibinbin yenli po ya diani te na: Line tie, tin kaa bani ya tienu po" yin kpiagidi yua kaa bani o yeni, n maadi yi o yaa maame. **24** U Tienu yua tagi liŋandunli leni yaala n ye lienni kuli, wani yua die tanpoli leni ki tinga, waa ye bi nisaali ba n maa ya jandiena nni ka. **25** Lisaali nii ki tuuni o po, nani o bi luo

bonliba yeni kelima wani n puuni bi niba kuli ke bi ye ki fo, ki pia ban pia yaala kuli. **26** Teni ni ke bi nisaaliba kuli, ñani ja yendo yaakani. ke bi ye ki tinga kuli po, ki bili yua kuli po, o miali dana banlu, wan ye naani kani. **27** O den bua ban lingi wani o Diedo, bi ya tie ania bi tatanmi nni, ba ke waa foagi leni ti niinni o ba. **28** Li miali, ti sancienli, leni ti yema kuli ye o yaa niinne. i baantiadi nni, bi tianba den yedi ke ti tie o puoli ŋoamu yo. **29** li ya tie ke ti tie U Tienu puoli ŋoani yo, laa pundi tin go daani ke o naani leni bi nisaaliba n fidi ki taa wula, bi ŋanjilifa, bi li tanli ki tagi ya nannanli kelima bi banma leni bi yanfuoma po. **30** U Tienu n ki cuadi bi nisaaliba yanpiima, ya yogu nni n den pendi, moala o wangi bi niba kuli, i kani kuli ke li pundi ban bidi bi pala ki daani. **31** kelima o bili, wani ba jiaa li ŋandunli buudi yaa daali, leni mi teginma. Lani mo baa tieni leni wan gandi yua ki teni o yaa siedo n tie mi kpe fiima yua kuli nintuali. **32** Ban den gbadi, ke o maadi a tinkpila fiima maama bi tianba den ñuadi o, bine mo n yedi o: ti go ba cengi a cima dantuali. **33** Lan polo den ñani li nitaanli siiga. **34** Bi tianba den taani o po, ki tuo ki daani, denisa aleyopaja nitaanli yaabi siiga, yendo. Puo yendo ke bi yi o damalisa-leni nitoaba moko.

18 Lan ya puoli, Polo den ñiani Atena ki gedi Kolinta. **2** Lan po, o den sua Jufi yendo ke bi yi o Akilasa Pono yua, ke o den cua cancani Italia yeni o pua Pricila kelima loma bado kiloda den cedi leni u paalu ke bi ñani jufinba kuli loma diemani. Nani bi kuli n den pia tuonbuo yendu yeni, **3** Polo den kali bi deni, ke bi ji den taa ki tuuni. bi den tagi ti gbandiedi. **4** Mi fuodima daali kuli, Polo yen maadi

U Tienu maama U Tienu dieli nni, o maama den siiga jufinba leni gelekinba pala. **5** Ama Silasa leni Timote n den pundi Meseduna bi den puni bi yula Utienu maama wangima. ki tiendi siedi jufinba po, ke Jesu n tie Kilisiti U Tienu n gandi yua. **6** Lan yaapo jufinba den fii ki pani bi po, ki sugidiba. Polo den fegi o yuli ki mii o tiayiekaadi ki yedi: yi soama n gua ki wuli yi yula po min wani ñana. ki cili leni dinla n baa cili kaa wangidi o labaali ŋamo bi nilanba po. **7** Wan den ñani lan kani o den kua ya joa ke yi o Jusitusa deni, laa Joa den pia Utienu fangili. o diegu den taabi libali maama bagima dieli. **8** Kilisipusa libalimaama bangima dieli yudaano den tuo ki daani Jesu leni o diegunni yaaba. Kolinta yaaba yaabin den cengi Polo maama moko den tuo ki daani Jesu ki go den gaa mi batisima. **9** Ǹayengu Odiedo den doagidi Polo o guaminni ki yedi o: ŋan da jie liba, ŋan yaa maadi ki da cedi, **10** kelima n ye leni ŋa. o ba kan sii ŋa bi ki tieni ŋa yaali n bia, n pia n niba yaa doguni tiena niini. **11** Polo den tieni lan kani binli leni ŋmali luoba Kolinta yaaba siiga ki den wangiba U Tienu maama. **12** Yaa yogunu ke Galiyo den tie Akayi diema Gufeeneli, jufinba den taani noabu ki yie Polo ki den gedini o Gufeeneli bujiali kaanu kani **13** Ki yedi: Yaa joa yene bangi bi niba ki go tigini ban ya ŋoa U Tienu nani libalimaama n kaa bili mama. **14** Yaa yogunu ke Polo den yaadi o ŋoabu ki baa maadi; Galiyo den yedi jufinba: li yaabi tie tagili ba bii tuongunda ba nba bi tieni ania ki cengi yi maama. **15** Ama li ya tie ke yi nia mimaama po, bi a yela lan ya ka yin ŋoa yaa balimaama po, lan wan ŋua yi. mii bua, ki tua yi bujialo laa bonli po.

16 Galiyo den teli ba, ki yedi ba ban fuadi li bujiali kaanu kani. **17** Lane ke bi den taani ki cuo sositena yua n tie li balimaama bangima dieli yudaano, ki pua o li bujiali kaanu kani. Galiyo, naa den yagi o yama li po. **18** Polo den go kali ki waagi Kolinta; li puoli o den cabi o kpiiba ki fii. o den kua ku ñindabiagu ki caa Sili diema, wani leni Pilisila leni Akilasa. o den cedi ke bi kuo o yuli Sankelita dogunni kelima o den niani O tienu u ñoanianu. **19** Ban den pundi Efesa, Polo den ŋa o yegininkaaba. o den kua libali maama bangima dielinni ki boe leni jufinba. **20** Bi den mia o wan sedi leni ba dana ba bolee. **21** Ama waa den tuo. o den cabiba ki yedi; li tie tiladi min jaani ya janmin kpendi ne Jelusalema. n ba gua ki cua ki lee yi U Tienu yaa bua. o den ñani Efesa. **22** O den pundi Sesala leni ku ñindabiagu; ki pendi ki gedi Jelusalema. o den fuondi li jandieli yaaba ki go den suagi ki gedi Antiosa. **23** Polo den tieni yogunu ba bolee. Antiosa wan den ñani lan lan kani o gedi Galata leni filigi diemani ki gaani ki fuondi o kpiiba lidandanlinni ki go den paagi bi paala. **24** Laa yogunu Jufi yendo ke bi yi o Apolosa, ke o tie Alesandili dogu yua. o den cua cancanni Efesa. **25** laa joa den bani mi maama leni i diani bonŋanla. Bi den bangi o o diedo sanwadima. o den maadi leni liyankuali ki wangidi O tienu maama ki go congidi bonŋanla ya maama n tuugi leni Jesu, baa leni wan bani Jan ya batisima baba. **26** O den kua libalimaama bangima dielinni ki maadi leni li papaali. Akilasa leni Plisila n den cengi o maama, bi den ta o ke o ye leni ba ke bi doagidi o po Utienu sanŋoadima. **27** Nani wan n bi bua ki tagini Akayi diemani, o kpiba Jesu

nni yaaba n den ye Efesa den paagi o pali. bi go den diani li tili Jesu ŋoadi kaaba yaabin den ye Akayi, ki ban ga o cangu. wan den pundi Akayi leni U Tienu ŋanbili po, o den todi boncianla yaabin den tuo ki daani Jesu. **28** bi kuli nintuali o den nia leni jufinba, ki doagidi ki waani i dianinni ke Jesu n tie Kilisiti U tienu n gagidi yua.

19 Apolosa n den ye konlinta ya yogunu, Polo den tagini ki poandi Asi diema yaama npia ajuana ki pundi Efesa. O den la Jesu yaaba waamu li kani, **2** ki buali ba: Yin den daani yaa yogunu, naani yi den ba U Tienu Fuoma Yua bi? Bi den guani ki yedi o: ti naa gbadi baa ke U Tienu Fuoma Yua ye moko. **3** O den yedi ba: Bi nan b atisi yi mi laa batisime? Bi den guani ki yedi o: Jan yaa batisima. **4** Polo den yedi: Jan den teni mi palebidima yaa batisime ki yedi ke bi niba n daani yua n baa yuandi ki cua opuoli, lani n tie Jesu. **5** Laa maama po bi den ga mi batisima o Diedo Jesu yeli po. **6** Polo n den maani onii bi po yaa yogunu, U Tienu fuoma yua den jiidi bipo, bi den maadi mi malanma ki go pua sawali. **7** Bikuli den bua ki pundi piiga n jaba lie. **8** Polo den caa li balimaama bangima dieli nni ki maadi ba leni li papaali ŋali ŋmaalita, ki moandi ke ban tuo ki ga U Tienu diema maama fuuli. **9** Ama bi nitianba pala den juagi, ke baa tuo ki ga ke omaama tie moanmoani. Bi go den sugidi oDiedo Jesu sanŋoadima bi niba kuli nintuali. O den paadi leni ba ki ta bihoadikaaba, ki bangi ba daali kuli yua n yi Tilanusa cogidieli nni. **10** Polo den caa li kani daali kuli ki maadi leni bi niba hali binalie, yaaba n ye Asi nni kuli, jufinba leni Gilekinba kuli den gbadi oDiedo maama. **11** U Tienu den teni ke Polo

tiendi leni onii bi niba siiga ya bancianma npia li pakili.
12 Baa bi yaa den taa ya tiayiekaadi, yaaka, ya cabimu n
sii Polo ki maani ayiama po kali bi yiani n kagidi bi po.
Mu cicibiadimu mo den ña mun ye yaaba yaa niinni. **13**
Jufinba bi tianba den ye ki goadi ki deli mu cicibiadimu
bi niba kani. Bi den moandi ki baa taa oDiedo Jesu yeli
ki maadi mu cicibiadimu danba ki yedi mu cicibiadimu.
kelima Jesu yeli po, Polo n wangi yua yaa maama yeni, n
yedi yi yin ña bi naa niba niinni. **14** Yaaba n den tiedi
yeni den tie bi copadicianba yudanba siiga yendo ke bi yi
o Sefa, yaa bi jabe, bonbilele. **15** Ki cicibiadiga den guani
ki yedi ba: N bani Jesu, n bani Polo mo n tie yua, ama
yi mo tie ŋmenba? **16** Lani ki cicibiadiga n ye yaa joa
niinni yeni den bibi ba ki paadi bikuli leni upaalu, ki
poagiliba ke bi ñani li dieli yeni niinni ki poagilipoagili ki
sani mubila. **17** Jufinba leni Gilekinba yaaba n ye Efesa
kuli den gbadi li laabaalo ke ti jawaandi cuo bi kuli hali
bonciala. O Diedo Jesu yeli den baa ti kpiagiciandi. **18**
Yaaba n den tuo ki daani siiga boncianla den kpendi ki
togidi bi niba nintuali ban den tieni yaala. **19** Bi siiga
iñoagibiadi danba boncianla den cuani bi tila ki sia ha mi
fantama nni bi niba kuli nintuali. Bi den coadi atila yeni
kuli dunga ki sua ke li bua ki pundi kujapiena tudapiimu
(5o ooo) **20** Yeni yaapo oDiedo maama den kpedi ki pugidi
leni upaalu leni ugbamamnu. **21** Lani n den tieni ki pendi,
Polo den jagi ki bili ke obaa tagini ki poandi Maseduana
leni Akayi ki gedi Jelusalema. O den yedi: N yaa gedi laa
diema kuli li tie tiladi min yuandi ki gedi ki ban le Loma
moko. **22** O den soani otodikaaba siiga nibalie, Timote leni

Elasita, Maseduana po, wani oba den go kali dana waamu Asi nni. **23** Laa yogunu ti yanyangiciandi den fii Efesa po kelima oDiedo sanŋoadima po. **24** O maano den ye ki yi Demetilusa, ki duadi Atemisa jaandieli nannana leni ŋanjilifa, ki kuadi ki teni ke otuosoanba den baa libaali boncianla ku maagu yeni po. **25** O den yini otuonsoanba leni yaaba n taa ki tuuni ku maagu tuonli kuli, ki yedi: Yikuli bani ke ti baali ña ku maagu na niinne. **26** Yi nan laa ki go gbadi Polo yeni n tiedi yaala. O teni ke bi niba boncianla ki yaadi, baa go hua ibuli, laa tie nekanba Efesa niinni bebe ka, li bua ki yaa tie yene Asi nni kuli. **27** Lan baa cuani yaa pakili ki tie ke bi niba baa fali ti tuonli yaali n tie loagu bebe ka; Li baa teni ke ti bupua Atemisa kan go yaa tie li ba kuli. Lani mo Asi yaaba leni handuna niinni yaaba kuli kan go yaa jigini o, kelima okpiagidi baa bodi. **28** Ban den gbadi laa maama, bi pala den beni ke cili ki tangi ki tua: Efesa yaaba bupua Atemisa pia ti kpiagidi. **29** U dogu yaaba kuli yama den yagi. Bi den cuo Gayusa leni Alisitaka, Polo yieninlieba, Maseduana yaaba yeni ki fuli ba ki jaligi ki gedini ba utaankaanu kani. **30** Polo den bua ki gedi li kani ki maadi leni li nitaanli yeni, ama bi ŋoadikaaba den yie opo. **31** Baa Asi bali danba siiga bi tianba yaaba n den tie Polo danlinba den soani okani ki tundi o ke wan da gedi li taanli yeni po. **32** Li nitaanli yeni siiga bi ne den tangi ban bua maama ke bi ne moko tangi ban bua maama bi niba kuli yama den yagi, bi niba boncianla mo ki den bani ban taani yaala yaapo. **33** Bi nitianba den ñani Alesanda ku niligu siiga, ke jufinba den tudi o ke wan sedi bi kuli nintuali. O den diiba onuu

ke ban sedi ki cengi ke obua ki maadi leni ku niligu. **34** Ama ban den bandi ke o tie jufi, bikuli den taani niali yendu ki tangi ki tua Efesa bupua Atemisa pia ti kpiagidi, hali ke libua ki pundi leedimunalie. **35** Lani wani Efesa dogu yudaano duogili den teni ke li nitaanli suo, ke o yedi ba: Efesa yaaba ŋme ye kaa bani ke udociamu Efesa kubi Atemisa yaa bupua n pia ti kpiagidi yaa budieli, leni onannanli yaali n den ñani tanpoli po ki baa? **36** Lan ki pia niama yeni, li hani yin jiini yi yama ki da tieni li ba leni mi yanjegibima. **37** Kelima yi cuani bi naa jaba yaaba n ki pia tagili ba baa suni yi budiena nni li ba, baa sugi yi bupua mo. **38** Lani wani li ya tie ke Demetilusa leni otuonsoanlieba pia mi maama leni nilo ba, ti buudi dana ye, bi bujiaba mo ye. Ban yini bi yaba ti buudi laa dana. **39** Yi ya go pia matoama mi baa jia yaa taanli npia li sanu kani. **40** Li baa fidi ban ti jaligi ti ki yedi ke dinli fuugune tie bali yiema, kelima ti kan fidi ki waani tin taani yaala yaapo. **41** wan den yedi yeni, o den cabi li nitaanli.

20 Laa fuugu nden suoni, Polo den taani bi hoadikaaba ki paagi bi pala ki cabi ba, ki fii ki gedi maseduana. **2** O den poandi mi diema yeni niinni, ki tundi bi hoadikaaba tundi boncianla. **3** O den suagi ki gedi Gilesi diema nni. O den tieni li kani ŋmaalita. O den bogini ki ba kua ku ñinbiagu ki gedi sili diema nni, ama oden bandi ke jufinba bogini ijanbi ki baa cuo o, lanyaapo oden jagi ke o baa lebidi ki tagini maseduana. **4** O den ba yaaba n yegi leni o ki gedi Asi diema nni, lani n tie: Bele yua Sopate pilusa bijua, Tesalonika yaaba Alisitaka, Segondusi, Deba yua Gayusa, Timote leni Tikika leni Tilofima. **5** Bani n den ga

ti liiga ki gedi tilowasa ki guudi ti li kani. **6** Yaa dupen nki pia da binli jaanma n den pendi, ti den kua ku ñinbiagu Filipi dogu nni ki tieni dana muu ki nandi ti lieba yeni Tilowasa. Ti den tieni li kani danalele. **7** A danleleda cilima daali, ti den taani ki baa cabidi dupen kelima Polo den jagi ke o baa faa ki fii. Lanyaapo o den maadi ki waagi hali ki pundi ku yagisiigu. **8** Mufitili sanmu den yaba tin den taani yadietuadili nni. **9** Ki sua ke jawaalo den ye li kani ki yi yutikusa, ki ka li diebonlipo. polo den waagi ki maadi hali ke mi guama den gbadi ojawaalo yeni ke o guani cain, lane o den ñani li dietuadi taali tanpoli ki baa tii po. Bi den yua o, ki sua ke o kpe. **10** Ama polo den jiidi ki yini opo ki nuadi o, ki yedi: Yin da jie mani onaano ye oniinni. **11** Wan den guani ki doni, o den cabidi dupen ki dini ki go waagi ki maadi hali ke li ban fa, lane o den cabi ba ki ban caa. **12** Bi den kulini ojawaalo yeni oden po ke o fo, li den baagi ba hali boncianla. **13** Ama tinba wani ti den kua ku ñinbiagu ki ga Polo liiga ki ban guudi o, asoso, kelima o den ba cuoni otaale ki cua. **14** Wan den nandi ti asoso, o den kua ku ñinbiagu nni, ke ti yegi ki gedi Mitileena. **15** Ti go den ñani li kani ki suagi liiga mi ñima po, li fii faama ti den pundi kiyosa, ya daali n hua ti den balini samoso, li dantaali ti den pundi Mile. **16** Polo den jagi ke obaa tagini Efesa nintuali po ki pendi, kelima waa den bua uyogunu npendi ke o ye Asi nni, kelima o den jaligi ke li yaa baa tuo li danpiimuuli jaanma n sua ke o ye jelusalema. **17** Polo n den Mile ya yogunu o den soani ban yini Efesa po li jaandieli nikpela. **18** Ban den cua o kani, o den yedi ba: Yi bani n tagu n den tie maama kuli yi siiga

hali min kua Asi diema yaa yogunu, **19** yi bani ke nden
tuuni o Diedo po leni li yumiinli leni ti nunsiidi, leni ya
biigima n den kpendi npo yogunu kuli, kelima jufinba
den fiindi ijanbi ki bua ki cuo nni. **20** Yi go bani ke min
den wangi yi o laabaalihamo ki go bangi yi a sala nni leni
ti diedi nni kuli, mii den wuoni yi yaala nbaa hani po kuli
siiga baa bonyenla. **21** N den wangi jufinba leni Gilekinba
kuli, ke ban lebidi bi yama U Tienu po, ki tuo ki daani ti
Diedo Jesu. **22** Moala diidi mani, U Tienu fuoma yua tigini
nni ke n caa jelusalema, mii bani yaala n baan tieni nni
lipo; **23** Ama doggu ki cua dogu kuli U Tienu fuoma yua
yen tuodi ki wangi nni, ke mi lolima leni fala bili ki guu
nni, **24** Ama mini yaapo mii lingi ki kubi n miali nani li
tie npo li bonmoanla yeni. Yaala ntugi npo mayuli tie ki
tuoni nuama bianu leni li pamanli, ki taa ki bancebini o
Diedo Jesu n puogi nni yaa tuonli lan tie ki yaa wangi
U Tienu hanbili yaa laabaaliŋamo. **25** Ama moala diidi
mani, min den gaandi yinba yaaba yaa siiga ki wangi U
Tienu diema maama yeni kuli, yi kan go le n nunga hali
abada. **26** Li tie lanyaapo yo ke n kadi ki waani yi dinla ke
yi siiga obakuli soama ki go maa nyuli po. **27** Kelima n
den waani yi U Tienu tundi kuli mii wuoni yi liba. **28**
Lanwani yin kubi mani yi yula, ki go kubi uyankulu U
Tienu fuoma yua n kaani yi yaaba yaa siiga ke yin ya tie
bi gobidikaaba, ki tie nani bi yankpaaba yeni, ki ya kpaa
oDiedo jaandieli wan den daa yaali leni o soaceli. **29** N
bani ke n ya fii, yaaba n tie nani ifuasangbanbiadi yeni
baa kua yi siiga. Bi kan cedi uyankulu. **30** Bi tianba ba fii
yi siiga ki ya bangi yaa bangima n ki tie bangimoanma, ki

dadi bi hoadikaaba bi yula po. **31** Lanwani yin yaa guu
mani, ki yaa tiadi ke hali binataa banlu n tuodi ki tundi yi
siiga nni yua kuli leni ti nunsiidi ku ñiagu leni u yensiinu
kuli mii cedi. **32** Moala n taa yi ki piani U Tienu leni
ohanbili maama yaama n baa fidi ki teni yin yaa kpedi
ki pugidi osanhuadima nni, ki go teni yin baa u biinu
wanbili yaa halimani onigagidihanba kuli po nni. **33** Mii
den kuani n yama oba kuli ligi nni, yaaka owula nni,
yaaka otiadi nni. **34** Yi bani ke n den tuuni leni n nii ki
baadi min luo yaala leni nyieninlieba n luo yaala. **35** N
den waani yi li bonla kuli nni ke yi baa tuuni yene ki todi
atadima, ki tiadi o Diedo n den yedi yaa maama ne: ki pa
bu paabu n pia li pamanli ki cie ki gaabu. **36** Wan den
maadi laa maama oden gbaani ki taani ki jaandi leni bi
kuli. **37** Bikuli den buudi leni ti nunsiidi ki gobini Polo
leni mi buama. **38** Yaala n den biidi bi pala ki ban cie tie
ke o den yedi ba, yi kan go le n nunga. Bi den piadi o ki
pundi hali ku ñinbiagu kani.

21 Tin den paadi leni ba ki Ki kua ku ñinbiagu nni, ki
teli ĸoso, li jiifaama ti den suagi liiga ki pundi Lode, ti
den ñani lankani ki gedi Patala. **2** Ti den baa ya ñinbiagu
n baa duodi ki gedi Fenisi, ke ti den kua ki gedi. **3** Tin
den laa Sipila diema, ti den ha ma ti ganu po ki teli Sili
ñinkunu ki pundi ki sedi Tili dogu nni, naankani ke bi den
baa jiini bi tuga. **4** Ti den laa bi hoadikaaba, ki tieni likani
dana lele. U Tienu Fuoma Yua den doagidi bi hoadikaaba
po ke ban waani Polo ke wan da gedi Jelusalema **5** Ama
dana lele n den pendi, ti den suagi ti sancenli, bani leni
bi puoba leni bi bila kuli den piadi ti hali ki ñani ti u dogu

nni. Ti kuli den gbaani u ñinkunu, ki jaandi. **6** Tin den
cabi ti lieba, ti den kua ku ñinbiagu nni, ke bimo lebidi
ki kuni. **7** Tin den jiidi ku ñinbiagu nni Tili dogu nni,
ti den suagi ki gedi Polema, lankani ti den laa ti kpiiba
Jesu yaaba, ki sedi leni ba danyenli. **8** Lan den fii ki faa,
ti go den fii ki gedi Sesale. Lankani ti den cani Filipi, o
laabaalihamo wangikoa, ban den gandi ya nileleediba
siiga yendo. **9** O den pia bisiaba naa, ke bi tie powondiana,
ke bi moko den pua sawali. **10** Tin den ye likani dana baa,
o sawalipualo yua ke bi yi o Agabusa, den ñani Jude, ki
cua tikani. **11** O den taa Polo gbanñagidigu, ki loli o taana
leni o buadi ki yedi: Diidi mani U Tienu Fuoma Yua n
doagidi ki yedi yaala: Yaa nilo n die ku naa gbanñagidigu,
Jufinba baa loli o yene Jelusalema po ki ha o bi nilanba
nuu nni. **12** Tin den gbadi laa maama, tinba leni yaaba n
den ye likani kuli den mia Polo n da gedi Jelusalema. **13**
Lawani o den yedi: Be n teni ke yi buudi ki bua ki biidi n
pali? N baa tuo ban loli nni baa ki kpa nni O Diedo Jesu
yeli po Jelusalema. **14** Nani wan kaa den bua ki tuo ti
maama, tii den yie opo, ti den yedi: O Diedo yanbuama
n tieni! **15** Laa dana n den pendi ti den bogini ti tiadi
ki baa ña Sesale ki gedi Jelusalema. **16** Jesu hoadikaaba
siiga tianba den ciani ti, ki gedini ti Minasono denpo, tin
den baa caani yua. **17** Tin den pundi Jelusalema, ti kpiiba
den ga ti cangu leni li pamanli. **18** Li daali fii faama Polo
den yegi leni ti ki gedi Jaka denpo, Kilisiti n yini yaaba
nikpeliba den cua ki taani likani. **19** Polo den fuondi ba,
ki togidi U Tienu n tieni yaala bi nilanba siiga kelima o
yaa tuonli po. **20** Ban den gbadi o maama, bi den kpiagi U

Tienu. Lani bi den yedi o: Ti kpiilo, a bani ke Jufinba siiga yaaba n tuo ki daani pundi niba tudatuda, ama bi kuli nan baa pia li yankuali li balimaama kubima po. **21** To, bi gbadi ke a bangi yaa Jufinba n yayadi ki ye bi nilanba siiga ke ban yie Musa balimaama, ki go tua ba ban da kuani bi bila ku koanciagu, ki da go hua Jufinba maasuagu. **22** To, ti baa tieni lede? Laa pia kuli tama ke ku niligu baa taani bi ya gbadi ke a cua. **23** Lanwani, han tieni tin baa yedi a yaala. Ti siiga niba naa ye yaaba n tieni u ñoanianu leni U Tienu; **24** han taa ba ki taani leni ba ki wali ki ñani li kuali, ki pa ban bili yaa panpaani ban baa ki kuo. Lani n tie ban bandi ke ban tua a po yaala ki tie moamoani, ki go bandi ke a moko baa hua li balimaama. **25** Bi nilanba siiga yaaba n tuo ki daani yaapo, ti den diani bipo li tili ki yedi ke ti jagi ki bili ke ban kubi bi yula ki da je i buli padijiema kuli, ki da ŋmani mi soama, ki da ŋmani ti yansoadikaadi, ki go kubi bi yula leni mi conconma. **26** Lan den fii ki faa, Polo den taa bi jaba yeni, ki taani leni ba ki wali ki ñani li kuali. lani, o den kua U Tienu diegu nni ki waani bi hanbima dana ban baa gbeni ya daali, ban baa padi yua kuli po ya padili. **27** A danleleeda n den bua ki pundi, yaa Jufinba n den ñani Asi nni ki cua Jelusalema den laa Polo U Tienu diegu nni. Bi den maadi ki fiini ku niligu pala ki cuo Polo, **28** ki tangi ki tua: Isalele yaaba, cua mani ki todi ti. Ya joa n tie ne caa i kaani kuli ki bangi bi niba kuli ke tinba Jufinba leni li balimaama leni u naa kaanu kuli ki pia mayuli. O kuani baa Gilekinba U Tienu diegu nni mo, ki joagini u naa kaangagidhamu. **29** Kelima bi den kpa laa wani leni Tilofima yua n tie nilamo ki tie Efesa yua,

Jelusalema dogu nni, bi den tama ke Polo kuani o U Tienu diegu nni. **30** U dogu nni yaaba kuli yama den lengidi, ke bi niba ñani i kaani kuli ki sani ki taani. Bi den cuo Polo ki fuli ki ñani o U Tenu diegu nni. Lanyogunu bi den luoni ku buliñoajala. **31** Ban den lingi ki bua ki kpa Polo, li maama den pundi Loma minteela yudanciamo kani ke Jelusalema yaaba kuli den digi. **32** Lanyogunu o den taa a minteela leni minteela kobiga yudanba tianba ki sani ki gedi ku niligu kani. Ban den laa ba, bi den cedi kaa go pua Polo. **33** Lanwani a minteela yudanciamo den nagini ki cuo Polo ki teni ke bi loli o kuseli lie. Lani o den buali o wan tie yua leni wan tieni yaala **34** Ku niligu siiga bine den tangi mine, bine mo n yaa tangi mine. Wan kaa den fidi ki bandi i moamoani kelima ku niligu fuugu po yeni, o den yedi a minteela ban kuani Polo li diepaali nni. **35** Polo n den pundi u hmaadokaanu kani, tiladi a minteela den yua o kelima ku niligu pabiencianli po. **36** Kelima ku niligu den hua o ki tangi ki tua: Teni ban kpa o! **37** Ban den bua ki kuani Polo li diepaali nni ya yogunu, Polo den yedi a minteela yudanciamo: Naani li pia u sanu min maadi bonla ba bi? Aminteela yudanciamo den gua ki yedi o: Naani a gba Gileki maama bi? **38** Lanwani haa tie nani Ejipiti yua, yua n den fiini mi badiyiema ke laa waagi ki den gedini niba tudanaa mi fanpienma po ka? **39** Polo den gua ki yedi o, n tie Jufi, ki tie Silisi diema Tasa dogu yua, ya sigu n pia mi yulolima yua. N mia ha han cedi min maadi leni ku niligu na. **40** O yudanciamo den tuo, Polo den se u hmaadokaanu po ki tia ba o nuu ban suo. Ban den suo, Polo den maadi Ebilu maama nni ki yedi:

22 N kpiiba leni n baanba cengi mani min pia ya maama
moalene ki ba maadi ki gaa n yuli! **2** ban den gba ke
o maadi leni ba ebulu maama nni bi den ŋmine suo.
lani Polo den yedi ba: **3** N tie jufi ki mali Tasa dogu nni
Silisi diema nni. Ama n den fandi u naa dogu nni, n
den kua Gamalieli cogidieli. Ke o bangi nni ti yaajanba
balimaama cap. N den pia li yankuali U Tienu po nani
yikuli n tie maama dinni. **4** N den waani yaaba n ŋua Jesu
sanŋoadima fala ŋali ki ku ba, n den loli bi puoba leni
bi jaba ki kuani ba a kadidiena nni. **5** Bi kopadicianba
bado leni bi cancannikpeliba taancianli kuli den tie n po
siedinba. Bi den teni nni tisoankaana ke min ban teni ti
kpiiba yaaba n ye Damasa, min den gedi naanpo ki baan
loli yaaba n ye lipo ki ŋua mi naa sanŋoadima ki cuani ba
Jelusalema na ki baa teni ban waani ba fala. **6** Min den
ye u sanu nnin, ki nagidi Damasa, ke li bua ki pundi u
yensiinu, lanyogunu mi yenyencianma den ǹani tanpoli
ki jiidi ki lindi nni. **7** N den baa tiipo ki gbadi u nialu ke
u yedi nni: Solo, Solo, be yapo ke a wanginni fala? **8** n
den yedi: a tie ŋmee yo n Diedo? lani o den yedi nni: n
tie jesu Nasaleti yua ŋan wangi yua fala. **9** Yaaba n den
yegi leni nni den laa mi yenma yeni ŋanma, ama baa
den gbadi yua n maadi leni nni nialu. Lani n den yedi
nDiodo n baa tieni be? **10** o Diodo den yedi nni: fii ki gedi
Damasa, lankani bi ba waani a ŋan baa tieni yaala kuli. **11**
Nani min ki den nua liba kelima mi yenma yeni n den
yendi maama, yaaba n den yegi leni nni den cuo n nuu
ki dadi nni ke n pundi Damasa. **12** O joa den ye Damasa
ki yi Ananiasa o den ŋua U Tienu ki fangi o ki kubi o

balimaama. Ya jufinba n den ye Damasa kuli den tiendi o po o siediŋamo den cua n kani. **13** O den yedi nni: N kpiilo Solo, guani ki ya nua. Lanyogunu n den guani ki noanli ki laa o. **14** O den yedi nni: ti yaajanba U Tienu, tuodi ki gandi a ki bili ke ŋan bandi o yanbuama, ki le o nitenginkoa ki gbadi o ǹoabu nni maama. **15** Kelima a baa tie o siedo, bi nisaaliba kuli poi, ki wangi ba ŋan laa ki go gbadi yaala. **16** Moala a go jii be? fii ki teni ban batisi a, a tuonbiadi n ŋuudi ki ǹa, kelima a jaandi o Diodo yeli nni. **17** Min den guani Jelusalema ki ye U Tienu diegu nni ki jaandi U Tienu, n den laa li bonlekaala. **18** N den laa o Diodo ke o yedi nni: fii ki ǹa jelusalema ne tontoni kelima bi kan gaa ŋan tiendi npo ya siedi. **19** N den yedi: n Diedo, bani biba bani ke n den caa li balimaama diena nni ki co bi siiga nni yaaba n tuo ki daani a, ki kuandiba a kadidiena nni ki tendi ke bi pua ba i gbiani. **20** N den taa leni yaba n den wuli a siedo Etiena soama ki ku o, ki saa bipo i moamoani ke li pundi, ki se ki guu yaaba n ku o tiayiekaadi. **21** Lani o Diedo den yedi nnifii ki gedi kelima n ba soani a ŋali foagima, bi nilanba po. **22** Bi den cengi Polo ŋali ke o maadi ki pundi laa maama. Lane bi den tangi ki tua: kpa o mani. Laa pundi ya nibuolu n tie ne n ya ye leni miali. **23** Bi den tangi ki pugidi, ki luni bi tiadi, ki yadi mi tama tanpoli. **24** A minteela yudanciamo den yedi ke ban kuani Pololi diepaali nni ki pua o i balijoe ki buali o ki bandi yaala n teni ku niligu tangi opo yeni. **25** Ban den loli o ki baa pua o ya yogunu, Polo den yedi miteela kobiga yudaano yua n den se likani: Naani yi pia u sanu ki pua Loma yua i balijoe ki daa buni leni o?

26 Minteela kobiga yudaano n den gbadi laa maama, o
den gedi ki ban waani a minteela yudanciamo ki yedi: A
baa tieni be? o joa yeni tie Loma yua yo. **27** A minteela
yudanciamo den cua Polo kani ki yedi o: waani nni, a
tie Loma yua yo? o den guani ki yedi o yeni de. **28** A
minteela yudanciamo den yedi o: N den pani ligiciame
ki tua Loma yua. Polo den guani ki yedi o, mini wani n
mali ki tie yene. **29** Lanyogunu yaaba n den ba pua o wan
maadi den fuadi o kani. A minteela yudanciamo mo den
jie boncianla kelima o teni ke bi loli Polo yua n tie Loma
yua leni i kuseseli. **30** Lan den fii ki fa, ke minteela kobiga
yudaano den li bua ki bandi jufinba n den li kuliti Polo
yaala ya po, o den teni ke bi lodi Polo, ki go teni ke bi
kopadicianba yudanba leni bi cancannikpeliba taancianli
kuli n taani. Lani o den gedini Polo ki sieni o bi nintuali.

23 Polo den nuali bi cancannikpeliba taancianli ki yedi
ba: N kpiiba n ye U Tienu nintuali leni yaa pali seedi n
ŋani ŋali dinla. **2** Bi kopadicianba bado Ananiasa den
yedi yaaba n nagi polo n pua o ñoabu. **3** Polo den yedi o:
U Tienu baa pua ŋa fini u balikalikaanpienu na. A ka u
bujiakaanu ki baa jia n buudi nani li balimaama n bili
maama, ki nan miidi li balimaama ŋan teni ke bi pua
nni yeni. **4** Yaaba n se li kani den yedi Polo: A sugidi bi
kopadicianba bado yoo? **5** Polo den yedi: N kpiiba mii bi
bani ke o tie bi kopadicianba bado. Li diani i diani nni ki
yedi: Han da maadi a buolu yudaano po yaala n bia. **6**
Polo den bandi ke bi cancannikpeliba taancianli yeni siiga
bine tie Sadusieninba, bine mo Falisienba. Lani o den
kpaani li taanli yeni niinni ki yedi: N kpiiba n tie Falisieni

n yaajanba mo den tie Falisieninba. Bi cuo nni ki baa bu leni nni kelima n sugini ke bi tinkpiba baa fii. **7** Wan den yedi yeni Falisieninba leni Sadusieninba den cili ki nia leni bi yaba, ke mi paadima den tieni li taancianli siiga. **8** Sadusieninba maadi ke bi tinkpiba fiima ki ye, ki go maadi ke malekinba leni a cicila ki ye. Ama Falisieninba wan maadi ke lankuli ye. **9** Ku fuugu den tieni boncianla. Libamaama bangikaaba bi tianba yaaba n tie Falisienba den fii ki nia leni u paalu ki yedi: Tii sua ke o joa ne pia tagili. Daalinba ciciliga yaaka malekoba n maadi leni o. **10** Mi niama den biagidi ki pugidi ŋali ke a minteela yudanciamo den jie ke bi baa ti papadi polo. Lani yaa po o den waani a minteela ban jiidi ki kua li nitaanli siiga, ki cuo Polo ki ñani o ki kuani o li diepaali nni. **11** Yaa ñiagu n den ŋua o Diedo den cua ki sedi Polo kani ki yedi o: Paagi a pali naniŋan tieni npo seedi Jelusalema na maama, a go baa tieni npo Loma po moko tiladi. **12** Lan den fii ki fa, Jufinba den taani ki juogi, ki poli ke bi kan je, bi kan ño bi yaa kpa Polo. **13** Yaaba n den taani ki jagi ki bili yeni cie niba piina. **14** Bi den gedi bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba kani ki yedi: Ti taani ki poli ke jiema kan kua ti ñoana nni kali ti kpa Polo. **15** Lanwani, yin taani mani leni bi cancannikpeliba taancianli yaaba, ki soani a minteela yudanciamo kani ki mia o ke wan cuani Polo yi kani nani yi bua ki bandi o maama fuuli ki pugini yeni. Tinba mo ti bogini ki baa kpa o hali ke o daa pundi yi kani. **16** Ama Polo naataanpuoga bijua den gbadi ban jagi yaa jagibiadili ki gedi ki kua li diepaali ki waani Polo. **17** Polo den yini minteela kobiga yudanba siiga yendo, ki

yedi o: ciani o jawaalo na yi yudanciamo kani kelima o pia mi maama ki baa waani o. **18** Minteela kobiga yudaano den ciani o jawaalo yeni a minteela yudanciamo kani ki yedi o: Yaa kadibiga n yi Polo yini nni ki mia nni min ciani o jawaalo na a kani, kelima o pia mi maama ki baa waani a. **19** A minteela yudanciamo den cuo o jawaalo nuu ki piadi o ki buali o: a pia be maame ki baa waani nni? **20** O den yedi o: Jufinba juogi ki bili ke bi baa mia ŋa ŋan cuani Polo saala bi cancannikpeliba taancianli kani nani bi bua ki buali o o maama fuuli ki pugini yeni. **21** Han da tuo bi miabu kelima yaa niba n cie piina wuoni ki bua ki bibi o. Bi poli ke jiema yaaka bonñokaala kan kua bi ñoana nni kali bi kpa o. Bi bogini ki ji gu ke fini n tuo bi po bi miabu bebe. **22** O yudanciamo den tundi o jawaalo ke wan da maadi oba kuli wan cua ki waani o yaala, ki cabi o. **23** Lani o den yini minteela kobiga yudanba bilie ki yedi ba: “Teni mani minteela kobilie leni tandanba piilele leni kpandanba kobilie n bogini, ke dinla u duanyogunu yaa pendi waamu yi baa gedi Sisale. **24** Yin bogini mani yi taami Polo moko yaa po ki gedini o gufeneeli Felisi po leni laafia.” **25** O den diani yaa tili n tie na: **26** “Mini Kiloda Lisiasa n fuondi a, fini ti yudaano gufeneeli Felisi. **27** Jufinba den cuo o naa joa ki bua ki kpa o. N den cua leni a minteela ki ga o bi nuu nni kelima n den bani ke o tie Loma yua. **28** N den bua ki bandi boŋanla ban den kuliti o yaala yaa po ke n geni o bi cancannikpeliba taancianli kani. **29** N den sua ke ban kuli o yaala po hua bi balimaama, ama ke waa tieni yaala n pundi ban kpa o, baa ki kuani o li kadidieli nni. **30** Min den bandi ke

Jufinba jagi opo li jagibiadili, n den jaligi ki soani o a kani, ki go waani yaaba n kuliti o, ban cuani ban kuliti o yaala po a kani U Tienu n waani ti tiyaba." **31** A minteela den tieni wan puogi ba yaala. Ku ñiagu yeni bi den taa Polo ki gedini o Antipatilisa dogu nni. **32** Lan den fii ki fa a taacenda den lebidi ki guani Jelusalema diepaali po, ke bi tandanba soagini Polo liiga. **33** Bi den pundi Sesale ki teni gufeneeli li tili yeni, ki go teni o Polo moko. **34** Gufeneeli n den cogi li tili, o den buali Polo n tie yaa diema yua. Wan den bandi ke o tie Silisi diema yua, **35** o den yedi o: "Yaaba n kuliti a yaa cua, n baa songi a maama." O den puogi a minteela ban yaa ji Polo Elodo dieciangu nni.

24 Dana muu n den pendi, bi kobadicianba bado Ananiasa den yegi leni bi nikpeliba leni maliiga yudaano yendo ke bi yi o Tetusa ki jiidi ki cua Sesale. Bi den maadi Gufeneeli ban pia ya maama leni Polo. **2** O den yini Polo, ke Tetusa cili ki maadi ki tabi o ki yedi: **3** Fini ti yudaano Felisi, tikuli ye leni mi yanduanma cain kelima a yaapo. Fini n teni ke ti diema lebidi ki hanbi. I kaani kuli leni i yogini kuli ti pala mani leni han tieni yaala yeni ke ti jaandi a likuli po hali boncianla. **4** Mii go bua ki pugini mi maama ki coagi a. N mia ha han cengi ti u yogunu waamu bebe. **5** Ti sua ke o naa joa tie nani u yianu, ki fiindi mi janjanma Jufinba siiga ban ye naankani kuli handuna nni. O tie Nasaleti yaaba jaanbuolu yudanba siiga yendo. **6** O den moandi ki baa joagini U Tienu diegu ke ti cuo o. Ti den bua ki bu leni o nani ti yaa balimaama n bili maama. **7** Ama a minteela yudanciamo Lisiasa den tieni u paalu ki fie o ti nuu nni, ki yedi ke yaaba n pia mi maama leni o n

cua a ya kani. **8** Fini aba baa fidi ki buali o ki bandi tin pia
leni ya maama kuli ya tie moamoani. **9** Yaa Jufinba n den
ye likani den saa Tetusa maama po i moamoani, ki yedi
ke wan maadi Polo po yaala kuli tie yeni. **10** Gufeneeli
den yugidi o nuu ki puni Polo u sanu ke wan maadi, ki
yedi: N bani ke a tie ti buolu bujialo yaa bina n yaba
lane n pali mani ke n ye a nintuali ki baa maadi ki ga n
yuli. **11** Laa cie piiga n dana lie ke n den gedi Jelusalema
ki baan kpiagi U Tienu. A ya bua a baa fidi ki buali ki
bandi. **12** Baa den la ke n nia leni niloba U Tienu diegu
nni, yaaka ke n fiini ku niligu pala li balimaama bangina
diena nni leni u dogu nni kaanuba kuli. **13** Bi kan fidi ki
ba yaa seedi n baa doagidi ke ban maadi npo ya maama a
kani moala tie moamoani. **14** Ama ban yini yaa jaanma
jaabocaanu yeni, n tuo a nintuali ke n hoa ma ki jaandi ti
yaajanba Tienu, ki go dugi yaala n diani li balimaama nni,
leni bi saawalipuaba tila nni kuli po. **15** N sugini nani
bani yaaba n ye ne n sugini maama ke bi tinkpiba fiima
ye, yaaba n tiegi leni yaaba n ki tiegi kuli po. **16** Lani n
teni ke n moandi yogunu kuli ke n pali seedi n da bu leni
nni kelima tagili ba po. U Tienu kani leni bi niba kani
kuli. **17** Min kaa den ye Jelusalema binaba, n den guani
likani ki baa cuani mi todima n buolu yaaba po, ki pa
U Tienu bu paabu. **18** Min den tieni lani, yaa Jufinba n
ñani Asi nni den laa nni U Tienu diegu nni. N den wali ki
hanbi nba. **19** Mii den taani niligu, mii den tieni fuugu
mo. Jufinba ya pia npo liba, li bi pundi bani n ya ye ne ki
maadi laa maama a nintuali. **20** Lani yaaka li pundi yaaba
n ye ne n waani ban laa ke n pia yaa tagili min den sedi bi

cancannikpeliba taancianli kani. **21** Li yaa ki tie min den kpaani bi siiga ki yedi: Yi ja leni nni dinla ti buudi kelima bi tinkpiba fiima yaapo. **22** Lani Felisi, yua n den bani Jesu sanhoadima maama bonhanla den sieni mi maama yeni hali dantoali, ki yedi Polo: A minteela yudanciamo Lisiasa ya cua n baa jia a maama. **23** O den puogi minteela kobiga yudaano n ya guu Polo ki pa o mi yudiedima ki cedi o danlinba n ya kpendi o kani ki todi o. **24** Danaba n den pendi Felisi den cua leni o pua Dusila, yua n tie Jufi. O den teni ke bi cuani Polo o kani ki cengi Polo n maadi opo li dandanli Jesu Kilisit nni n tie yaala. **25** Ama Polo n den maadi mi teginma, li yukubili leni U Tienu buudi yaadi n baa cua ya maama fuuli yeni, ti jawaandi den cuo Felisi ke o yedi o: Moala po a baa fidi ki ña. N yaa go ti baa u yogunu n baa yini a. **26** O den pia mi suginma ke Polo baa pa o i ligi. Lani yaapo, o den tuuni ke bi yi o yogunu boncianla ke o maadi leni o. **27** Bina lie n den pendi ke li tie yeni, Felisi den baa o lebidu ke bi yi o Posiyusa Fesitusa. Nani Felisi n den bua ki mangi Jufinba pala yeni, o den ha Polo ke o baa ye li kadideli nni.

25 Fesitusa n den cua laa dogunni, da na taa puoli, o den fii ki ñani cesale ki gedi jelusalem. **2** Bi kopadicianba yudanba leni jufinba nikpela, den cua o kani ki wani o ban pia ya mama leni polo. Leni ki nanga yantiali. **3** Ki den miadi o, ki go tigini o wan ŋanbi bipo, ki cedi polo cua jelusalem. ama bi den pia li djagibiadili, ki bua kpa o u sanu ni. **4** Fesitusa den yedi ba, ke bi kubi o cesale, ke wani o ba, mo ba guani lipo likan waagi. **5** o den yedi ba, yiniini ya pia nikpela n pia ban kuti o yaala, ban cua

tin gedi. **6** Fesitusa, naa den kali, bi siiga yala cie dana nii li dana jiiga, ki den lebidi goani cesale. lan den fii fa wan den ka u bujiakaanu, o den yedi ke ban cuani polo. **7** Wan n den cua. Jufinba nikpela yaaba n den ñiani jelusalem den lindi o, ki kuliti o leni li bonla boncianla yaala n bia, ki nan kan fidi ki doagidi ke li tie moamoani. **8** polo den cili ki maadi biba ga o yuli ki yedi mii tieni yala bia jufinba po, bi U Tienu diegu po, bi o bado sesa po. **9** Fesitusa n den bua mangi jufinba pala, den yen polo: A bua ki gedi jelusalema leni, nni, ban ba jia ti buudi n nintuali laa bonla kuli po? **10** Polo den yedi: n se sesa bujia kaanu kani, nanin pundi ban jia buudi, mii tieni tagili ba jufinba po, nani ŋan bani la, maama bonŋanla. **11** N ya bi tieni tagili biadi ke pundi kuuma, n kan yie ki kpe, ama ban kulidi nni yaa la yaa tie faama, o ba kuli ki pia ya sanu n taani ki teni ba. n bua n buudi n tieni sesa po. **12** Fesitusa leni o nijuoginkaaba n den juogi ki gbeni laa maama po. o den yedi ke a bua a buudi n tieni sesa po, to, lanwani o ba gedi sesa po. **13** Dana wamu n den pendi, o bado agilipa leni belenisa den cua sesale ki ba fuondi fesitusa. **14** nani ban den tieni dana wamu, Fesitusa den waani o bado yeni polo maama fuuli ki yedi: ja yendo ye li kadi dieli nni, ne, ke felisi n fii ki ŋa o. **15** M=in den gedi jelusalema, bi kopadicianba yudanba leni jufinba nikpela den maadi nni o maama ki mia ke min jiaa o buudi ki teni ban kpa o. **16** n den waani ba, ke laa tie loma yaaba bogida nni ki teni o nilo ban kpa o, ke waa baa ki maadi yaaba n kulido nituanli ki gaa o yuli. **17** Lani bi den cua ne, mii den waagi, lan den fii fa, n den kali n

bujiakaanu, ki den teni ke bi cuani o joa yeni. **18** Yaaba den kuliti o n den sedi ki togidi, baa den fidi ki togidi ki waani, min den tama ke o pia ya tagili. **19** Bi den nia leni o, ya maama n nua leni bi jaanma sanŋoadima fuuli leni yaa nilo n yi Jesu, yua n den kpe, ke o mo tua ke o fo. **20** Min ki den bandi, min baa jaa li maama, maama, n den buali o, o ya bua ki gedi jelusalema ban, ban jiaa o maama lanpo. **21** Ama, nani wan den yedi, ke o bua ke o buudi n gedi sesa o badiciamo po yeni, lanwani n den teni ke bi gu o li kadi dielini, kali min ba fidi ki gedi nni o sesa po. **22** Agilipa den yedi fesitusa: N moko bi bua ki gbadi o joa yeni maama. Fesitusa den yedi o, saala a ba gbadi o maama. **23** Lan den fii fa, agilipa len belenisa den cua ki kua u buujiakaanu leni ti kpiagidi, leni a minteela yudaano, leni u dogu nikpela. festisa den teni ke bi cuani polo. **24** lanwani festusa den yedi: O bado agilipa leni yinba yaaba n ye ne leni ti kuli. i nua ke ya joa tene yaapo ke jufinba kuli, yaaba n ye ne leni jelusalema kuli taani ki tua ke laa pundi wan go ya ye leni miali. **25** Mini yaapo, mii den laa ke o tieni yaa tagili n pundi ban kpa o, ke wani o ba mo den mia ke o bua ki gedi o badiciamo sesa po. n den bili ke n ba gedini o. **26** Mii pia min n baa diani yaala o maama po, ki soani o badiciamo po. lani yaapo yo ke n teni ke bi cuani o fini obado agilipa nintuali, leni yinba kuli nintuali. yeni ti kuli yaa taani ki biigi o, min baa, min baa diani yaala. **27** Kelima n sua ke li tie yanfoluoma yo ke min soani ki kadi-biga, kaa waani ban kuli o yaala.

26 Agilipa den yedi Polo: Li tuo han maadi ki ga a yuli. Polo den tandi o nuu ki baa maadi ki ga o yuli ki yedi: **2** O

bado Agilipa, n pali mani ke n baa fidi ki maadi a nintuali dinla ki ga n yuli, ki nan doagidi ke Jufinba n tabi nni yaala yaapo yeni naa tie moamoani. **3** Kelima fini aba bani Jufinba bogida cain leni ban nia yaala yaapo. Lanwani, n mia ha han juuni ki cengi n maama. **4** Jufinba kuli bani n yema n den tie maama hali n biwaama yogunu leni hali mi cilima n maadogu nni, leni Jelusalema nni. **5** Bi bani nni hali ke li waagi, ki bani ke n tie Falisieni, yaa cagili n ñii ti jaanma po, leni tidanbogida po ki cie. Bi yaa bua bi baa fidi ki tieni seedi lipo **6** Moala n se ne u bujiakaanu kani kelima n sugini ke U Tienu baa kuani wan den niani ti yaajanba ya ñoanianu. **7** Ti buolu yaaba, bani i piiga n buoliedi yeni, yaaba n tuuni U Tienu po u yensiinu leni ku ñiagu kuli, n moko sugini laa ñoanianu kuama. O bado, li tie kelima laa suginma po yo ke Jufinba tabi nni. **8** Yinba, be n teni ke yi nua ke li kan tuo U Tienu n fiini bi tinkpiba? **9** Moamoani mini nba den tama ke li pundi min tieni min fidi yaala kuli ki yie Nasaleti yua Jesu yeli po. **10** N den tieni yeni Jelusalema, ki baa bi kopadicianba kani li bali ki kuani bi nigagidihanba a kadidiena nni. Ban den jia leni ba, n den taa leni yaaba n den sua ke li pundi ba kpa ba. **11** N go den caa li balimaama bangima diena nni ki wangi ba fala, ki tiendi ba u paalu ban sugi U Tienu. N pabienkandikaali den teni ke n caa baa i dolami nni ki fagidi ba. **12** Li tie lani yaa po ke n den baa bi kopadicianba yudanba kani li bali leni u sanu ki fii ki caa Damasa ki baan tieni yeni lanpo mo. **13** O bado, u yensiinu ke n ye u sanu nni n den laa ya yenma n ñuliti ki cie ki yenga yenma, ke mi ñani tanpoli po ki yendi ki

lindi nni, mini leni n yegininlieba. **14** Tikuli den baa tiipo. N den gbadi ke u nialu maadi leni nni Ebilu maama nni ki yedi: Solo, Solo, be yaa po yo ke a faligidi nni? Li baa pa apo han yiadi u danbu ki pua li bonmuukaala. **15** N den yedi o: A tie hme? O Diedo den yedi nni: N tie Jesu, han faligidi yua. **16** Fii ki hma ki sedi. N doagidi a po n yuli kelima n gandi a han yaa tie n naacemo leni n seedo, ki yaa wangi bi niba han laa yaala na leni min go baa waani a yaala. **17** N baa ga ha Jufinba leni yaaba n kaa tie Jufinba kuli nuu nni min baa soani a yaaba ya kani. **18** N soani a bikani ke han hubidi bi nuni, ki ñani ba li biigili nni ban kua mi yenma nni, ki ñani ba Sutaani paalu nni ban cua U Tienu kani. Lani ban baa bi tuonbiadi sugili, ki baa U Tienu n gagidi ki hanbi yaaba kelima li dandanli po ya siiga. **19** Lanwani o bado Agilipa, den yie ke n kan tuo ki tieni min den laa tanpoli bonlekaala yaala yeni n puogi nni yaala. n **20** den kpa wangi Damasa yaaba, ki yuandi ki wangi Jelusalema yaaba, leni Jude ya diema nni yaaba kuli. N go den wangi bi nilanba moko, ke ban lebidi bi yama ki hoadi U Tienu, ki yaa tuuni yaa tuona n doagidi ke bi lebidi. **21** Li tie lani yaa po ke Jufinba den cuo nni U Tienu diegu nni ki moandi ki baa kpa nni. **22** Ama kelima U Tienu todima po n ye hali dinla ki tiendi seedi taliginba leni bi paatieba kuli po. Min yedi yaala taa yenma leni bi sawalipuaba leni Musa kuli n den pua sawali ke yaala n baa tieni yeni po, mii pugini lipo liba. **23** Lani n tie ke U Tienu n Gandi yua baa la fala tiladi, ki tua U Tienu n kpa fiini yua bi tinkpiba siiga. O baa yaa wangi Jufinba leni bi nilanba kuli mi yenma maama. **24** Polo n

den maadi yeni ki baa ga o yuli, Fesitusa den kpaani ki yedi: Polo, a gaadi, a cogiciamu teni ke a gaadi. **25** Polo den goa ki yedi o: Ti yudaano Fesitusa, mii gaadi ka. Min maadi yaama tie moamoani ki go tie yandanmaama. **26** O bado Agilipa ma bani laa bonla maama fuuli. Lani n teni ke n maadi o kani leni li papaali, kelima n bani ke laa maama siiga baa mayenma ki boani o, kelima laa den tieni wuoli nni. **27** Fini o bado Agilipa, naani a dugi bi sawalipuaba maama po bi? N bani ke a dugi mipo. **28** Agilipa den goa ki yedi Polo: Li sieni waamu han teni min tua Kilisiti yua. **29** Polo den goa ki yedi o: Li yaa tie moala, bi li yaa baa waagi, min miadi U Tienu yaala tie ke lan da tua fini bebe ka, ama yinba yaaba n ye ne ki gba n maama kuli, n tua nani min tie maama ki yaa tie n kado bebe ne yaaka. **30** O bado leni gufeneeli leni Belenisa leni yaaba n den taani ki ka leni ba kuli den fii. **31** Ban den ña, bi den maadi leni biyaba ki tua: O naa joa naa tieni yaala n pundi ban kpa o, baa ban kuani o li kadidieli nni moko. **32** O bado Agilipa den yedi Feasitusa: O joa na ya den soagini o buudi Sesa po, a bi baa fidi ki faabi o.

27 Ban den jagi ki bili ke ti baa kua ku ñinbiagu nni ki gedi Itali diema nni, bi den teni a minteela yudaano ban yi yua Juliyusa n yaa gu Polo leni kadibitoana. **2** Ti den kua ya ñinbiagu n ñani Adamita dogu nni ki baa gedi ya dogu n yi Asi nuganu po. Ti den fii ki caa, ke Akilitaka, Maseduana diema Tesalonika dogu yua yegi leni ti. **3** Lan den yendi, ti den pundi Sidoni ki sedi. Juliyusa den kubi Polo leni mi buama, ki puni o ke o ñani ku ñinbiagu nni, ki gedi ki fuondi o dalinba ki baa mi todima bikani. **4** Ti

den fii lankani ki suagi liiga ki balini Sipila kpendegili kelima u faalu den togidi ti. **5** Ti den suagi liiga ki poandi mi ñinciama, ki balini Silisi leni Panfili diema, ki sedi Mila dogu nni. **6** Lankani aminteela yudaano den laa ñinbiatoagu, yaagu n ñani Alisandili dogu nni ki baa gedi Itali, ki kuani ti ku niinni. **7** Ti den suagi ki cuoni dindini danaba ki nagini Sinida dogu leni fala. U faalu n go den togidi ti ke tii den fidi ki suagi liiga, ti den lebidi ki balini Kileta kpendegili ki teli Salimone po. **8** Ti den suagi liiga leni fala hali ki ban balini ki pundi ya dogu n yi ti ñinbiadi sedikaanhamu yu n ku leni Lase dogu ki sedi. **9** Ti cenli den waagi hali ke li den ban pundi yaa yogunu ke ku ñinbiagu cenli biagidi kelima mi ñoalolima yogunu den pendi. Lane ke Polo den tuodi ki waani ba. **10** Ki yedi: N sua ke ti ya suagi liiga ku ñinbiagu cenli baa biagi. Laa tie ku ñinbiagu leni kun tugi yaa tuga bebe ka baa bodi, ti miana moko baa ti taani lienni. **11** Ama a minteela yudaano den dugi ku ñinbiagu gobidikoa leni ku daano po ki cie Polo maama. **12** Kelima ban den ye yaa ñinbiadi sedikaanu yeni naa den dagidi bipo ban ya ye likani hali ku fawaagu. Lane ti siiga yaaba, yaaba n den yaba ki cie den yedi ke li baa hani tin go fiini a cabiciama ki ña likani ki moandi ki la ti yaa baa fidi ki suagi ki pundi Fenikisi dogu ki sedi lankani hali ku fawaagu yogunu n pendi. Fenikisi yeni den tie Kileta ñinbiadi sedikaanu ki tiegi jienu ki goa nintuali po, leni ganu ya nintuali po. **13** Yaa faalu n ñani ganu den figi waamu waamu ke bi tama ke bi baa fidi ki tieni nani ban den jagi maama. Bi den fiini ku ñinbiagu kubikpiagili yaali n sieni gu ki

suagi ki balini Kileta kaa foagi leni li jaali. **14** Ama la den yen waamu puoli faaligu den ñani li kpendegili po ki figi boncianla. **15** Ku faaligu yeni den taa ku ñinbiagu ke ku naa go fidi ki baa togidi gu. Lane ti den cedi ke ku faaligu taa gu ki gedini kun bua naani. **16** Ti den balini li kpendegili ke li wa ki yi Kiloda ganu po. Nani lin den sieni tipo ku faaligu waamu yeni, ti den fidi ki cuo ki ñinbiabiga, ama leni fala. **17** Bi den yugidi ga ki kuani ga ki ñinbiabiga nni. Li yaa puoli bi den soali i baabi ku ñinbiagu tiipo ki loli bonhanla. Bi den jie ke u faalu baa tudi ki gedini ti Libi boanjaali ya tanbitinga po. Lane, bi den jiini ku dagbeegu, ki cedi ke u faalu tudi ki gedini ti. **18** Kelima u faalu n go den waani ti fala boncianla maama po, lan den yendi bi den cili ki luni a tugitiama mi ñima nni. **19** Li dantaali daali bani biba den taa ku ñinbiaciangu tuonsoantiadi ki luni mi ñima nni. **20** Dana boncianla den pendi ke ki yenga leni o hmaalo naa den ñani. Ku faaligu den figi ki bia hali boncianla ke tii go den daani ke ti baa ye leni miali. **21** Li den waagi danaba ke niloba kuli ki den dini. Lani Polo den sedi bi siiga ki yedi ba: Li den baa hani yi yaa den cengi n maama kaa den fii Kileta. Ti kan bi lu ti tuga ki go la yaa fala n tie na. **22** Moala n waani yi ke yin paagi mani yi pala, kelima yi siiga oba kuli kan bodi kali ku ñinbiagu bebe. **23** Kelima U Tienu yua n die nni ke n tuuni opo yeni yaa maleki doagidi o yuli npo ku naa ñiagu. **24** Ki yedi nni: Polo han da jie liba. Li tie tiladi han pundi ki sedi Sesa nintuali. U Tienu go hanbi opo ki puni a ke yaaba n ye leni a ku ñinbiagu na niinni kuli siiga, baa yendo kan

bodi. **25** Lanwani yin paagi mani yi pala, kelima n pia
li dandanli U Tienu po ke li baa tua nani wan yedi nni
maama. **26** De tiladi ti baa tuoni kpendegiliba jaali kani.
27 Li piiga n dannaali daali ñiagu, u faalu den pengipengi
ti ki caani ganu leni jienu Adiliatika yaa ñincianma po.
Ku yasiigu ku ñinbiagu tuonsoanba den tama ke ti nagini
tingaba. **28** Bi den luni mi ñincianma bonbiigikaala, ki sua
ke mi ñima ñua ki pundi nukpanduna piiyia. Lan pendi
waamu, bi gi den biigi ki sua ke mi ñua ki pundi piiluoba
n nukpanduna muu. **29** Bi den jie ke ku ñinbiaciagu baa
kpaabi ya tanciama n ye likani mi ñima nni, ke bi taa ya
kubikpiaginaada n ye ku juodima ke kun da go cuoni.
Lani bi den miadi lan fa, ki gu leni mi yanjegibima **30**
Ku ñinbiagu tuonsoanba den tieni nani bi baa jiini yaa
kubikpiaga n ye ku yuli po yeni, ama bi go den jiini ki
ñinbiabiga mi ñima nni ki baa kua ki niinni ki ha ku
ñinbiaciangu ki sani ki ciadi. **31** Polo den yedi a minteela
yudaano leni a minteela kuli: Bi jaba yeni yaa sedi ku
ñinbiagu nni, yi kan ciadi. **32** Lanwani a minteela den jia
ya baabi n doali ki ñinbiabiga leni ku ñinbiaciangu, ki
cedi ke ki baa, ke mi ñima taa ga ki gedini. **33** Lan den
bua ki fa Polo den mia bikuli ban je waamu, ki yedi ba:
Dinla n tie piiga n dana naa ke yi ji leni fala ki naa dini
jiemaba kuli. **34** N mia yi yin je mani, lan baa todi yi yin
ciadi. Yi siiga baa niyendo yuyengu kan bodi. **35** Wan den
yeni, o den taa dupen ki tuondi U Tienu bikuli nintuali
ki cabidi ki hmani. **36** Lane bikuli den baa li papaali ki
dini. **37** Tinba yaaba n den ye ku ñinbiagu yeni niinni kuli
den pundi kobiga n piilele n niba luoba. **38** Ban den dini

ki dagidi, bi den luni ban tugi ya halikama mi ñima nni ke ku ñinbiagu yuagi. **39** Lan den fa, baa den bandi ban baali yaa tinga, ama bi den laa ku kpenkadigu ke ku jaali tie tanbitinga. Bi den jagi ke li ya baa tuo ban nagini ku ñinbiagu ki sieni gu lankani. **40** Bi den jia yaa baabi n kubi a kubikpiaga kuli ki ha ha mi ñima nni, ki go lodi yaa baabi n luo ku ñinbiagu bonpegidikaala. Lani bi den yugidi ya cabicianli n ye ku ñinbiagu yuli kani ke u faalu tudi ku ñinbiagu ke ku teli li jaali po. **41** Ban den pundi ya tanbijuali n ye m ñima nni, ku ñinbiagu den kpaabi li ki sedi. Ku ñoabu den feli mi tanbiima yeni niinni jinjini, a ñinguona den poa ku puoli po leni u paalu hali ki teni ke ku kuakua bonjenajena. **42** A minteela den jagi ke bi baa kpa a kadibila, kelima baa den bua bi siiga baa yendo n kua mi ñima nni ki dugi ki ciadi. **43** Ama bi yudaano yua n den bua ki ga Polo miali, den yie bipo ke ban da tieni yeni. O go den yedi ke yaaba n bani li ñindugili n kpa yugi ki baa mi ñima nni ki dugi ki pundi li jaali. **44** O go den yedi yaaba n sieni ma, bi tianba n cuo ti dapagidi, bi tianba mo n cuo ku ñinbiagu n mudi ki ha yaa dajena, ki hoadi ba. Bi den tieni yeni ke bikuli den pundi li jaali po leni laafia.

28 Tin den pundi li jaali leni laafia, ti den bandi ke bi yi li kpendegili yeni Malita. **2** Likani yaaba, den hanbi tipo ke li kandi. Ki taaga den mii, ti wadi mo den ye boncianla, ke bi cuoni tipo mi fantama, ki yini tikuli ke ti nagini ki yie. **3** Polo den wodi ti dabidi ki baa tieni mi fantama nni. Ku fantanwuligu den tuogi li waalabili ke li ñani ti daadi nni ki joani Polo nuu. **4** Laa dogu yaaba n den la ke li

juani Polo nuu yeni, bi den yedi biyaba: Moamoani o naa joa baa tie nikpale. Baa ke o ciadi mi ñincianma nni, U Tienu teginma naa cedi o wan yaa ye. **5** Ama Polo den cia o nuu ke o wa baa mi fantama nni ke liba kuli ki tieni Polo. **6** Yaaba n ye likani den gu ki tama ke o nuu baa moali, yaaka ke o baa baa ki kpe lanyogunu. Ama ban den guudi ki sua ke liba kuli ki tieni o, bi den lebidi bi yantiali ki yedi ke o baa tie buloba yo. **7** Li kpendegili yudaano den yi Pupiliyusa. O diegu den kuu leni tin ye naankani. O den cua ki biali ti ki gedini ti o denpo ki ga ti cangu hali dana taa leni ki nunmanga. **8** Li den sua ke o baa dua ke o gbannadi beni ke o go pia puhaankaaga. Polo den gedi o kani ki maani opo o nii ki jaandi ki paagi o. **9** Lani yaa po li kpendegili yaaba, yaaba n yia kuli den cua o kani ke o paagi ba. **10** Bi den jigini ti bonhanla. Tin baa fii yaa yogunu, bi den puni ti tin luo yaala kuli. **11** Li den sua ke ñinbiatoagu ñani Alisandile ki pundi tin ye ya kpendegili hali ke u faalu daa fii ya yogunu, ki sedi ki gu hali ke u faalu yogunu n pendi. Bi den yi gu Diyosikuli. Tin den tieni hmaali taa likani, ti den kua gu niinni ki fii. **12** Ti den duodi ki pundi Silakusa dogu, ti den tieni likani dana taa. **13** Ti den suagi liiga ki balini mi ñincianma jaali ki pundi Lejiyo. Lan den fii ki faa, ganu po faalu den fii ki tudi ti ki teni ke ti pundi Pusoli li danlieli daali. **14** Ti den lingi ki laa ti kpiiba likani ke bi mia ti ke ti kali leni ba dana lele. Ti sancenli den tientieni yene ke ti gedi Loma. **15** Hali ke ti daa den pundi Loma, li den sua ke ti kpiiba yaaba n ye Loma den gaa ti laabaalo ki tuogi ti Apiyusa daaga kani. Nitoaba mo den cua hali yaa candiegu n yi a

candietaada ki tuogi ti lankani. Polo n den laa ba, o den tuondi U Tienu ki paagi o pali. **16** Ti den pundi Loma, a minteela yudaano den teni a kadibila o yudanciamo nuu nni, ama bi den puni Polo ke o baa li dieli wan baa ye naankani o bebe ke minteeli yenli gu o. **17** Dana taa n den pendi, Polo den yini Jufinba nikpiaga kuli. Ban den taani, o den yedi ba: N kpiiba, mii tieni liba ti buolu po, nii yie ti yaajanba bogida mo, baa yeni bi den kuani nni li kadidieli nni Jelusalema, ki go teni nni Loma yaaba nuu nni. **18** Loma yaaba den buali nni ki bua ki bandi min pia yaa tagili, bi den bua ki ha nni kelima baa laa ke n tieni liba yaala n pundi ban kpa nni. **19** Ama Jufinba n den yie, n den sua ke li tie npo tiladi min soagini n buudi Sesa kani. Mii tieni yeni kelima n bua ki tabi n buolu tuotabiguba kuli ka. **20** Lani yaa po ke n mia ki bua ki la yi ki go maadi leni yi. Kelima li tie Isalele yaaba suginma po ke n luo leni i kuseseli na. **21** Bi den goa ki yedi o: Yii baa tiliba kuli ke li ñani Jude diema po ki maadi a maama. Ti kpiiba siiga mo oba naa ñani lipo ki cua ki maadi apo yaala n bia. **22** De ti bua ki gbadi a kani han sua yaala, kelima ti bani ke bi yie u naa jaanbuolu i kaani kuli. **23** Bi den bili ban baa goa ki taani yaa daali. Li daali n den pundi bi tianba den taani wan cani naani ki yaba. Bi den cua ku tasoangu ke Polo den maadi leni ba ki yaa caa hali ku yenjuagu, ki bundi bipo ki tieni seedi ke U Tieni diema pundi. O den togidi ba yaala n diani Musa balimaama nni leni bi sawalipuaba tila nni ki maadi Jesu maama fuuli, ki moandi ki baa dadi bi yama ban tuo ke Jesu maama tie moamoani. **24** Bi nitianba den tuo ke wan maadi yaa

maama tie moamoani, bi nitianba mo den yie baa tuo. **25** Ban den ña o kani ki niania leni biyaba, Poli den maadi mayenma ki pugini ki yedi: U Tienu Fuoma Yua den pia moamoani wan den teni ke o sawalipualo Esayi maadi leni yi yaajanba yaa maama ki yedi: **26** Gedi u nibuolu na po ki yedi ba: Yi baa gbadi bonhanla, ama ki nan kan bandi liba, Yi baa noanli bonhanla, ama ki nan kan la liba. **27** Kelima u nibuolu na pala juagi, Bi biini bi tuba ki hubini bi nuni. Ke ban da ti la leni bi nuni, ki da gbadi leni bi tuba, ki da ga bi pala nni, Ke ban da ti lebidi bi yama min paagi ba. **28** Polo den pugini ki yedi: Lanwani yin bandi mani ke U Tienu den soani o tindima maama yeni bi nilanba po yo. Bani wani baa cengi. **29** Polo n den yedi yeni, Jufinba den ñani ki nia leni biyaba boncianla. **30** Lan pendi Polo den ye wan den pa i ligi ki ye yaa dieli nni obebe yeni binmuna lie. O den bialiti yaaba n kpendi a kani ki baa la o kuli. **31** O den wangi ba U Tienu diema maama, ki go bangi ba o Diedo Jesu Kilisiti maama fuuli leni li papaali boncianla. Oba kuli ki den yie opo wan da maadi.

Loma

1 Mini Polo yua n tie JESU Kilisiti nacemo, U TIENU denyini ki gandi nni ke n tua o tondo o labaaliŋamo wangima po. **2** Laa laabaaliŋamo, U TIENU den niani O sawalipuaba n diani O diani yi n gagidi ki ŋani niinni. **3** O laabaaliŋamo maadi o Bijua maama, wan mali yua Dafidi puoliŋuanu nni yi gbanandi po. **4** Li doagidi leni U TIENU fuoma yua paaciamu po ke o tie U TIENU Bijua kelima o fiima bi tinkpiba siiga yaa po: wani n tie ti Diedo JESU Kilisiti. **5** Kelima o ya kani yo ti baa li ŋanbili paabu ki tua o tondiba, ki ba cuani o yeli po ti jigidi lio dandanli nni i nibuoli kuli siiga **6** yi moko tie laa niba siiga yaaba, yinba JESU Kilisiti n yini yaaba. **7** N diani yi po yinba yaaba n ye Loma ki tie U TIENU buakaaba kuli, wani yini yinba yaaba ke yi gagidi O po. Ti BAA U TIENU leni o Diedo JESU Kilisiti n pa yi li ŋanbili leni mi yanduanma. **8** N da kpa tuond U TIENU yi kuli po JESU Kilisiti ya yeli nni, kelima bi maadi yi dandanli maama ŋanduna nni kuli. **9** U TIENU, min tuuni yua po leni payenli, ki wangi O bijua yaa laabaaliŋamo, tie n siedo ke n taagi yikuli yela yogunu kuli. **10** N miadi U TIENU n jaandi nni ki naa cedi, ke li ya tie O yanbuama, min baa u sanu moala ki cua yi kani **11** kelima n bua ŋali boŋanla ki la yi, ki boagidi leni yi U TIENU fuoma n puni ya paabu, ke yin ya se ki pa. **12** Bi mo, n yaa cua yi kani ti kuli n baa li papaali kelima tin taani ki pia ya dandannli yaa po. **13** N kpiiba mii bua ke lan ya boani yi, yogini yi n yaba n den jagi ki baa cua yi kani, ke min fidi ki baa bonluonkaala yi siiga nani min den baa nibuotoe siiga maama; ama ŋali moala

bonla ba yen pigini n sanu ke mii fidi ki cua. **14** Li tie tiladi min gedi bi nunfandanba leni bi yanluodanba po, yaaba n pia mi banma leni yaaba n ki pia mi banma kuli po. **15** Lani yaa po n bua ŋali boncianla ki ya wangi o laabaa; liŋamo yinba yaaba n ye Loma moko. **16** Kelima mii jie i fe o laabaaliŋamo wangima po. Li tie U TIENU paalu yaaba n daani kuli ya tindima po, ki cili jufinba ki ŋoadi bi nilanba. **17** U TIENU teginma doagidi ke o nisaalo tiegi kelima li dandanli yaa po, leni li dandanli bebe yaa po, nani lan diani maama: O niteginkoa baa ye kelima li dandanli po. **18** U TIENU pabienli doagidi tanpoli po, ki ba cuo yaaba n yie O ki tiendi yaala n ki tiegi kuli, bani yaaba n moandi ki ñii i moamoani leni mi biadima. **19** Kelima o nilo n ba fidi ki bandi yaala kuli U NTIENU kani doagidi bi po, kelima U TIENU doagidi la bi po. **20** U TIENU gagidiŋanma ban ki nua yaama leni u paaciamu yu n ki pia gbenma leni wan tie maama kuli doagidi ke bi nua la ŋali ŋanduna tagima yogunu, li ya tie ke ti kpiagidi O o tuona nni. **(aïdios g126)** **21** Bi tie ban kan pa yaaba sugili, kelima ban bandi U TIENU, baa kpiagi O nani TIENU yeni, baa go tuondi O nani lan pundi maama, ama bi yaadi bi yankpaagifana nni. Bi yanpiima teni ke bi kua li biigili nni **22** Baa ke bi kpiagidi bi yula ke bi tie yanfodanba, bi tua yanluodanba. **23** bi lebidi U TIENU yua n kan kpe ya kpiagidi, ki kpiagidi a nannana, yaa n naani leni o nisaalo yua n ba kpe, leni ti bonyugiditi, ti yandi leni li bonbalinkaala. **24** Li tie lani yaa po ke U TIENU mo ŋa ba ke bi pala n bua ban ya tiendi ya bonjoagindi kuli diedi ba. Lani bi jigidi bi yula hali ki tiendi yaala n pia i fe

bi gbanandi po **25** bani yaaba n lebidi ki ŋa U TIENU n tie maama moamoani ki ŋua mi faama. Bi kpiagidi U TIENU n den tagi yaala, ki ŋa wani O tagido oba, yua n pundi ki ya baadi ti pagidi ŋali ya yogunu kuli. AMINA! **(aiōn g165)** **26** Li tie lani yaa po ke U TIENU mo ha ba ke bi gbanandi fiima, yaama n tie ti cangidi ki teni ke baa jigini n paadi ba. **27** Bi jaba moko ŋa U TIENU n bili ke ban ya taagi leni bi puoba maama. bi gbanandi fiima co nani mi fantama yeni jatoaba po, ki teni ke bi cagini leni jatoaba. Lani wani bi baadi bani bi ba ya panpaani n dagidi bi yaadima po. **28** Nani ban den sua ke laa pundi ban bandi U TIENU yeni, U TIENU mo ŋa ba ke bi yantiana paadi ba, ke bi tiedi yaala n ki pundi **29** Yaala n kaa tiegi kuli gbie bi pala nni, yaala n bia, leni mi ŋaliŋabuama, mi biadima, li nunponli, mi kukpama, li koali, mi niama, bu nunfanbiadibu, leni ku tugitongu. **30** Bi go tie bi ñoakpalidanba ki maadi bi lieba po yaala n bia leni U TIENU yiekaaba leni bi yusiedanba, leni bi japaadanba, leni yaaba n pagi bi yula. Bi go cili ya biadima n kaa den kpa ye, ki tie bi danyiekaaba moko. **31** Baa pia yanfuoma, baa kuandi ban niani ya ñoanianu, baa pia nitoaba po padingili leni niñingbadima. **32** Ba ke bi bani U TIENU mabilikaama yaama n tiegi ki yedi ke li pundi ke yaaba n tieni laa bonbiadila buolu n kpe. Ama bi tiendi la bani biba, ki go saagi yaaba n tiendi yeni po i moamoani.

2 ŋan tie yua kuli ki ja a lielo buudi, a kan baa sugili. kelima ŋan ja ti buudi leni nitoa yeni a cuo a yuli, kelima a moko tiendi nani bani yeni. **2** Ti bani ke U TIENU buudi, yaaba n tiendi laa bonla po tie i moamoani. **3** Naani a

tama ke fini yua n ja ti buudi leni yaaba n tiendi laa bonbuolu, ki nan tiendi la fini aba yeni ke a baa ciadi U TIENU bujiali po bii? **4** Bi a fali o ŋanbicianli leni o yansoangima leni o juunli ki naa bani ke U TIENU tieni a po li ŋanbili ki bua ki gobidi a ŋan tuo ki lebidi a yama yoo? **5** Ama ŋan juagi a pali kaa go tuo ki lebidi yeni a taagi a yuli po ya piama n tie pabienli U TIENU pabienli leni o bujiali yaali n tiegi n baa doagidi ya daali. **6** Yaa daali ke U TIENU ba pa nilo kuli nani o tuona n tie maama. **7** Yaa miali n kan gbeni ye yaaba n tiendi yaala n ŋani kaa cedi, ki lingi U TIENU kani ti kpiagidi leni ti jigidi. **(aiōnios g166)** **8** Ama U TIENU buudi leni pabienli ye yaaba n pia mi niama yantiali ki yie kaa tuo ki ŋua i moamoani ki ŋua yaala n ki tiegi ki tiendi yaala n bia kuli po. **9** Yaaba n tiendi mi biadima kuli, ki cili jufinba ki ŋoadi grekinba baa le fala leni ti yanyagidi. **10** U TIENU ba pa yua n tiendi yaala n ŋani kuli ti kiagidi, ti jigidi leni mi yanduanma ki cili Jufinba ki ŋoadi Grekinba. **11** Kelima U TIENU ya kani, gagidima ki ye bi niba leni bi yaba siiga. **12** Yaaba n tiendi ti tuonbiadi kaa pia U TIENU balamaama kuliba bodi kaa pia li balimaama, ama yaaba n tiendi ti tuonbiadi ki pia li baliomaama kuli, U TIENU ba jia ba leni ti buudi nani O balimaama n bili maama. **13** Kelima laa tie yaaba n cengi li balimaama ka tiegi U TIENU nintuali, ama yaaba n tiendi li balimaama n bili yaala n ba baa li moamoansaali. **14** Yaaba n tie bi nilanba ki naa pia li balimaama ya tiendi li balimaama n bili yaala kelima bi yama po, bi bili li balimaama bi yula po baa ke ba pia li balimaama. **15** Bi doagidi ke li balimaama n bili

yaala diani bi pala nni, bi pala siedi moko yen bu leni ba bi ki saagi bi po i moamoani. **16** Lani n ba doagidi U TIENU n ba teni JESU n jia ti buudi leni bi nisaaliba n wuoni yaala kuli yaa daali. Min wangi ya labaaliŋamo moko yedi ke li baa tie yeni. **17** Fini yua n yedi ke a tie Jufi, a jigi co U TIENU balimaama nni, ki kpiagi a yuli kelima ŋan pia ya ŋantaado leni U TIENU. **18** Fini yua n bani O yanbuama, ki go bani ki gandi yaala n ŋani ki cie kelima bi den bangi a li balimaama. **19** Fini yua n nua a yuli ke a tie gobidikoa a juama po, leni mi yenma yaaba n ye li biigili nni po. **20** A go nua a yuli ke a tie tundikoa bi yapiidanba po, leni bangikoa a biwaala po. Kelima a nua ke a pia li balimaama nni yaala n wangi mi bandima leni i moamoani kuli. **21** Lani wani fini yua n bangi nitoaba, ŋaa bangi a yuli! Fini yua n wangi nitoaba ke ban da su, a moko nan su. **22** Fini yua maadi nitoaba ke ban da conbi, a moko nan conbi! Fini yua n sengi i buli, a su yaala n ye a budiena nni! **23** Fini yua n kpiagi a yuli ke a pia li balimaama, a teni ke bi niba sugidi U TIENU kelima a miidi li balimaama. **24** Nani lan diani maama: yinba yaa po n teni ke bi nilanba sugidi U TIENU yeli **25** Moamoani ku koaciagu pia mayuli a ya tiendi li balimaama n bili yaala. Ama a ya miidi li balimaama a tua nani li jifoli yeni ba ke a tie jungili. **26** Yua n tie jifoli ya tiendi li balimaama n bili yaala, li ba tua o po nani li juginli yeni, baa ke o tie jifoli. **27** Yua n tie jifoli buolu ya tiendi li balimaama n bili yaala, o ba bu leni a, fini yua n pia li balimaama leni ku koaciagu ama ki nan miidi li balimaama. **28** Jufi naa tie yua n pia li nannanli ka, li

jungili moko naa tie yua n pia li maalima o gbannandi nni ka. **29** Ama Jufi tie yua n tie yeni ŋali o pali tugu nni; ku koanciagu moko ŋua U TIENU Fuoma n tieni yaala o nilo pali tugu nni, ke laa ŋua li balimaama ka. Yua n tie yeni naa baadi ti pagidi bi niba kani ka, ama U TIENU kani.

3 Lanwani Jufinba pia be ke li teni ke be cie yaa nibuolu n sieni, ki kua ku koanciagu mo pia be fuome? **2** Lankuli pia mayuli boncianla li bonla kuli po, li bonkpiala tie ke U TIENU den piani Jufinba yo O maama. **3** Ba ke bi siiga bi tianba ki tie dugikaaba, nani li ba teni ke U TIENU kaa tie dugikoa? **4** Lani ki ye U TIENU tie moamoandaano, nisaalo kuli mo tuofaadaano nani lan diani maama: li tie tiladi ban bandi ke a tiegi a maama nni, a ya buni leni bi niba mo, a ba paadi. **5** Lanwani ti biadima ya teni ke U TIENU teginma doagidi, ti ba yedi lede? Naani U TIENU ki tiegi o pali ya beni kelima ti biadima yeni po bii? N maadi nani bi nisaaliba n nua maama. **6** Yeni ka! U TIENU ya ki tiegi, O ba ga lede ki jia ti buudi leni ŋanduna yaaba? **7** Li ya tie ke n faama teni ke U TIENU moamoani doagidi ki tie O kpiagidi po, be yaa po ke O ba bu ki cuo nni nani n tie tuonbiadi daano yeni? **8** Nani bi nitianba yaaba n maadi mi mabiadima ki yieni ke ti tua, be yaapo ke ti ka tiendi yaala n bia ke yaala n ŋani n yuandi ki cua? Laa niba ya cuonu tiegi. **9** Lanwani lede! ti tie nimoanba ki cie nibuotoe bii? Baa waamu. Kelima ti maadi ki doagidi ke grekinba leni Jufinba kuli tie ti tuonbiadi n die yaaba. **10** Nani lan diani maama: oba kuli ki tiegi, baa niyendo. **11** Oba ki tie yanfodaano, nilo ba ki lingi U TIENU. **12** Bi kuli yaadi, ki taani ki biidi bi

yula, yua n tiendi yaala n ŋani naa ye, ba niyendo. **13** Bi niabonma kuli tie nani ya kula n yaa yeni, bi boandi bi niba leni bi landi, ya maama n ña bi noacuuna nni bia nani o duduuno loabidi yeni. **14** Bi ñoana gbie leni ti solindi leni ki nanga. **15** Bi pia ya taana n jaligi mi soawulima po, **16** ban tagini naani kuli, bi ŋa dagbendi leni falabiado. **17** Baa bandi mi yanduanma sanu, **18** baa nua U TIENU leni li fangili. **19** To, ti bani ke U TIENU balimaama n yedi yaala kuli tie li balimaama n die yaaba po, ki ba teni nilo kuli ñoabu n mubini, ke bi niba kuli n tuo ke bi pia i tagili U TIENU nintuali. **20** Kelima nilo ba kan baa li moamoansaali U TIENU kani kelima o tiendi li balimaama n yedi yaala, kelima li balimaama n teni ke o nisaalo bandi ti tuonbiadi. **21** Ama moala, U TIENU n saa i moamoani maama ke bi nisaaliba doagidi, ke li naa ŋoadi li balimaama kubima nani li balimaama leni bi sawalipuaba kuli tieni li po siedi. **22** Bani Yaaba n tuo ki daani kuli ya po, U TIENU saagi i moamoani ke bi tiegi kelima li dandanli JESU kilisiti nni yaa po. **23** Mi gagidima ki ye bi niba leni bi yaba siiga, bi kuli tieni ti tuonbiadi ki poadi U TIENU kpiagidi. **24** Ama kelima U TIENU ŋanbili paabu yaa po, bi nisaaliba baa li moamoansaali kelima JESU Kilisiti daafaabima yaa po. **25** U TIENU den tuodi ki bili ke wani JESU baa tua i candanbaani padili yaaba n pia li dandanli o soama po kuli yaa po. U TIENU tieni yeni ke wan fidi ki doagidi O teginma, kelima O den juuni leni bi niba n den tieni ya tuonbiadi u yogunkpelu kaa cuo ba ti po. **26** O den bua ki doagidi O teginma moala po, ke bi niba n bandi ke o tiegi ki go tie yua n puuni li

moamoansaali yua n daani Jesu kuli. **27** Lanwani o nisaalo ba kpiagi o yuli kelima be yaa po? Waa go pia li sanu. Mi laa balimaama po? A tuona po bii? A-a, ama li dandanli yaa po. **28** Kelima ti sua ke o nilo baa li moamoansaali kelima lio dandanli yaa po, ke laa tie li balimaama kubima po. **29** UTIENU tie TIENU jufinba bebe po bii? naani waa tie UTIENU bi nilamba mo ko yaa po? O tie UTIENU bi lamba moko po saa. **30** Kelima Tienyendu bebe n ye, yua nba saa i moamoani yaaba n kua ku koanciagu po kelima bi dandanli po, ki go saa yaaba ntie jifola po moamoani kelima bi moko yaa dandanli yaa po. **31** Naani ti ba bolini li balimaama kelima li dandanli po bii? Kalam, ti doagidi li bali maama n pia yaa ma yuli moamoani.

4 Ti baa yedi lede Abalahama po? wani yua n tie ti yaaja ti gbannandi nni. o den baa be? **2** li ya tie ke o den baa li moamoansaali kelima otuona po oden ba fidi ki kpiagi o yuli. ama o kan kpiagi o yuli u TIENU kani. **3** Lan yaa po i diani mo yedi lede? li yedi: Abalahama den daani uTIENU ke u TIENU den coadi o po la ke li tie teginma. **4** Yua n soani li tuonli kuli ba baa o panpaani, o kan yaa nua ke o panpaani yeni tie paabu, li tie pani. **5** Ama yua n ki soani a tuona, ki nan daani u TIENU yua n saagi i moamoani ti tuonbiadi daano po, u TIENU ba coadi o po o dandanli yeni ke li tie teginma. **6** Yeni moko, DAFIDI doagidi ya pamanli n ye leni u TIENU n coadi yaaba ya teginma ke laa ŋoadi leni a tuona. **7** Li pamanli ye leni yaaba n baa sugili bi biadima po, leni uTIENU n piini ya tuonbiadi. **8** li pamanli ye leni o DIEDO n kan coadi yua yaa po o tuonbiadi. **9** Naani laa pamanli

baa ye yaaba n kua koanciagu bebe ya po bi, bi yaaba n ki kua ku koanciagu ya po yo? kelima ti yedi moala na: ABALAHAMA n daani u TIENU ke wani uTIENU den coadi o po la ke li tie teginma. **10** Abalahama den tie lede u TIENU n den coadi o po la ya yogunu? O den kua ku koanciagu bi? bi O daa den kua? O daa den kua. **11** O den kua ku coanciagu ke lan tua mi maalima ke o ba li moamoansaali kelima o dandanli yaa po wan da den tie jifoli yaa yogunu. lanwani Abalahama tie yaaba n daani kuli yaa Baa, ba ke bi tie jifola ke u TIENU n coadi bani moko yaa po bi teginma. **12** O go tie yaaba n kua ku koanciagu moko yaa ba bani yaaba n ki sedi leni ku koanciagu bebe ka, A ma bi moko ŋua Abalahama dandanli fuuli. **13** Li naa tie kelima li balimaama kubimia po ka ke u TIENU den niani Abalahama leni o buolu kuli ki ba teni ban diedi handuna, Ama li tie wan den ba ya moamoansaali li dandanli ya po. **14** Li ya tie kelima li balimaama kubima yaa po yo ke bi tua bi faajieba, lanwani li dandanli tua fanmafanma, u TIENU ȵoanianu moko naa pia mayuli. **15** kelima u TIENU balimaama ba cuani u TIENU pabienli cuonu. Li balimaama yaa ye li balimaama miidima moko ki ye. **16** Lanwani yaaba n ba baa u TIENU n den niani ya ȵoanianu, ba baa u kelima li dandanli ya po, kelima u TIENU bua ban baa u ȵoanianu kelima o hanbili paabu po bebe o bili ke o ȵoanianu baa ye Abalahama puoli ŋuani kuli po. laa tie yaaba n ŋua li dandanli bebe ya po ka, ama yaaba n daani u TIENU nani Abalahama n den daani maama. wani Abalahama tie tikuli yaaja. **17** nani lan diani maama: n teni ke a tua ni

buoli boncianla ba. u TIENU, Abalahama nden daani yua yeni, nua wani Abalahama yua ntie ti kuli ba, wani yua n teni ke bi tinkpiba go ye ki fo, ki go teni ke yaa bonli n ki ye n tua yaali n ye. **18** Abalahama den daani u TIENU ki pia mi suginma baa ke o suginma naa go den pia man baa fidi ki sedi naani. Lani yaa po O den tua i nibuoli boncianla Baa nani u TIENU n den maadi o maama ki yedi: a puoli ŋuani baa yaba yeni. **19** Abalahama den bua ki pundi bina kobiga, ama O dandanli ki den tadigi baa ke o laa ke o gbannandi tie nani ti kpe yeni, ke Sala mo pendi ti madi. **20** Baa yeni o yama ki den lengidi ke o luo li dandanli o TIENU po ki nua ke o kan kuani wan den niani yaa ñoanianu. Ama O dandanli den paagi O ke O kpiagi o TIENU. **21** O den daani ki go bani ke u TIENU n niani yaala, ki go pia li fidu ki ba kuani O ñoanianu. **22** Kelima lani yaapo u TIENU den coadi la o po ke li tie teginma. **23** Laa tie Abalahama bebe yaapo ka ke li diani: u TIENU den coadi opo la. **24** Ama li diani tinba yaa po moko, u TIENU n ba coadi yaaba yaa po ke li tie teginma, tinba yaaba n daani u TIENU, wani yua n den fiini ti Diedo bi tinkpiba siiga. **25** Bi den cuo o kelima ti ya tagili po ke o go fii bi tinkpiba siiga ke tin baa li moamoansaali.

5 Nani tin baa li moamoansaali kelima ti dandanli yaa po yeni, ti pia mi yanduanma leni u TIENU kelima ti DIEDO JESU KILISITI yaa po. **2** Li tie kelima li dandanli JESU po nteni ke ti baa u TIENU ŋanbili, tin se yaali ya in nni boŋanla. Ti go pia li pamancianli kelima ti sugini ke ti baa taani leni u TIENU O kpiagidi nni. **3** Yala n ŋani ki pugida tie ke ti go kpiadi ti yula baa o fala nni, ki bani ke

o fala baa cuani mi sediŋanma. **4** Mi sediŋanma doagidi mi teginma, mi teginma mo doagidi mi suginma. **5** Mi suginma yeni kan boandi ti kelima u TIENU ya buama gbieni ti pala kelima u TIENU fuoma yua, wan puni ti yua yaapo. **6** U TIENU n den bili ya yogunu n den pundi, yin kaa den pia u fidu yaa yogunu, Kilisiti den kpe ti tuonbiadi danba po. **7** Laa yaba o nilo n tuo ki kpe baa o niteginka po. Daalinba nilo ba baa pia li papaali ki tuo ki kpe o niŋamo po. **8** Ama o yaa po, u TIENU doagidi o buama tipo tin da den tie tuonbiadi danba ya yogunu, KILISITI den kpe tipo. **9** Tin baa li moamoansaali kelima KILISITI soama po yeni, laa pia kuli tama ke ti baa faabi leni u TIENU pabienli kelima wani KILISITI yaa po. **10** Tin den tie u TIENU yibalinba yaa yogunu, O den teni ke ti mangi leni O kelima O bijua kuuma po. Lanwani moala ke ti mangi leni O, laa pia kuli tama ke ti baa tindi kelima O ya miali po. **11** Laa tie lani bebe ka, ama ti pia li pamanciali u TIENU nintuali kelima ti Diedo JESU KILISITI po, yua n teni ke ti mangi leni u TIENU. **12** Ti tuonbiadi den kua ŋanduna nni kelima niyendo yaa po, ti tuonbiadi yeni mo den teni ke mi kuuma kua; li tie yeni ke mi kuuma de pundi bi nisaalib kuli, kelima bikuli tieni ti tuonbiadi. **13** ŋali ke u TIENU daa den bili o balimama, ti tuonbiadi den ye ŋanduna nni. Ama ti tuonbiadi naa pia buudi li balimaama ya ki ye. **14** Baa yeni, ki cili ADAMA yogunu ki ya caa ŋali Muusa ya yogunu, mi kuuma den die bi niba kuli, baa yaaba n ka den tieni ti tuonbiadi nani ADAMA yeni. ADAMA tie yua n den ba cua ya nannanli. **15** Ama laa taa yenma li ŋanbili leni ti tuonbiadi panpaani.

Bi niba boncianla n kpe kelima o niyendo yeni tuonbiadi po, laa pia kuli tama ke bi niba boncianla ba baa u TIENU ŋanbili leni o paabu yaabu n yaba kelima o niyendo ya ŋanbili po, lani n tie JESU KILISITI. **16** U TIENU paabu mo n cuani yala ki naani leni o niyendo yeni yaa tuonbiadi n cuani yaala. Kelima o niyendo yeni yaa tuonbiadi den cuani u TIENU buudi leni O cuonu. Ama ti tuonbiadi n den yabidi naani kani, u TIENU ŋanbili paabu den cuani li moamoansaali. **17** Li ya tie ke o niyendo yeni n den tieni ya tuonbiadi po, mi kuuma den die bi niba kuli ke bi kpe kelima laa niyendo po, lanwani laa pia kuli tama ke yaaba n baa u TIENU ŋanbicianli, ki go baa ya paabu n tie li moamoansaali baa pia li miali ki die kelima laa niyendo yua n tie JESU KILISITI ya po. **18** Nani o niyendo yeni tuonbiadi n teni ke u TIENU cuonu cua bi niba kuli po maama, li go tie yeni, o niyendo tuonteginkaali mo teni ke li moamoansaali yaali n puuni li miali mo cua bi niba kuli po. **19** Nani niyendo ya yiema n den teni ke bi niba boncianla tua ti tuonbiadi danba maama, li go tie yeni, niyendo ya tuon ba teni niba boncianla n baa li moamoansaali. **20** U TIENU balimaama den yuandi ki bili ki ba teni i tagili n yabidi, ama ti tuonbiadi n den yabidi naani kani, u TIENU ŋanbili den yabidi likani ki cie. **21** Lanwani, nani ti tuonbiadi n den die bi niba ki teni ke bi ku maama, li go tie yeni, uTIENU ŋanbili mo die bi niba kelima wani uTIENU puni ba li moamoansaali, ki caani ba ya miali n kan gbeni po kelima ti Diedo JESU KILISITI yaa po. **(aiōnios g166)**

6 Lanwani ti ba yedi lede? naani tin suagi ki ya tiendi ti
tuonbiadi ke u TIENU ŋanbili n ya yabi tipo bii? **2** Kalam
tinba yaaba n den kpe ki paati leni ti tuonbiadi, ti ba ga
lede yo ki ya go ye ti tuonbiadi nni. **3** Yii bani ke tinba
yaaba n den batisi JESU Kilisiti nni kuli, li tie ke o kuuuma
nni ke ti den batisi? **4** Lanwani tin den batisi yeni, bi
den taani ki piini ti leni o O kuuma nni, ke nani kilisiti n
den fii bi tinkpiba siiga kelima ti Baa UTIENU kpiagidi
paalu po maama, timoko baa ye leni li miapanli yene. **5**
Moamoani, ti ya taa leni o O kuuma nni, ti go baa taa leni
o O fiima bi tinkpiba siiga nni moko. **6** Ti bani ke bi den
joani ti tagikpelu leni Kilisiti li dapoanpoanli po ke u kpe,
ke ti gbannankpiadi, ti tuonbiadi n die yaadi, kan go fidi
liba, ke tin da go tie ti tuonbiadi yonbi. **7** Kelima yua n
kpe kuli ñani ti tuonbiadi nni. **8** Li ya tie ke ti den kpe
leni Kilisiti, ti daani ke ti baa ye ki fo leni O moko. **9** Ti
bani ke Kilisiti n den fii bi tinkpiba siiga yni, O kan go
kpe; mi kuuma naa go pia bali O yaa po. **10** Kelima O den
kpe, li tie ti tuonbiadi ya po yo ke O den kpe yenma ke
li dagidi u yogunu kuli po. Ama moala wan go ye ki fo
yeni, O ye ki fo u TIENU po. **11** Yi moko n ya nua mani yi
yula ke yi kpe ki paadi leni ti tuonbiadi, ki nan ye ki fo
u TIENU po JESU Kilisiti nni. **12** Yin da go yuo mani ti
tuonbiadi n ya die yi gbannandi yaadi n ba kpe. Yin da go
tuo mani ki ya tiendi yi gbannandi bonbuakabiadila. **13**
Yin da go teni ti tuonbiadi n diedi yi gbannanbuoli, ki
tieni nani ti toatiadi yeni mi biadima po, ama yin teni u
TIENU yi yula nani yaaba n fii bi tinkpiba siiga ki go ye ki
fo yeni. Yin pa mani u TIENU yin gbannanbuoli nani ti

toatiadi yaala n tiegi po. **14** Ti tuonbiadi kan go ya die yi,
kelima li balimaama ki go die yi ama u TIENU ŋanbili n
die yi. **15** Ti ba yedi lede? moala ti baa tiendi ti tuonbiadi
kelima li balimaama ki go die ti ama li ŋanbili n ji die ti?
yeni ka. **16** Yii bani ke yin teni yua yi yula nani yi yonbi
yeni ki tuo ki ŋua o maama kuli, yi tie o yonbi kaa? li ya
tie ti tuonbiadi yaadi n ba yuandi ki cuani mi kuuma,
bi u TIENU tuoma yaama n ba yuandi ki cuani yi po li
moamoansaali. **17** Ama kelima u TIENU yaa po, ba ke yi
den kpa tie ti tuonbiadi yonbi, yi den tuo leni payenli ki
ŋoadi ban den bangi yi ya bangima. **18** Lanwani yi den
faabi leni ti tuonbiadi yonbidi ki tua mi teginma ya yonbi.
19 N maadi nani bi nisaaliba n maadi maama kelima yi
gbannandi tadingu po, ke yin fidi ki gbadi. Nani yin den
kpa puni yi gbannanbuoli ke yi tua ti cagindi leni mi
mabiadima yonbi ki baa tiendi ti tuonbiadi maama, moala
yin ya puuni mani yi gbannabuoli yin ya tie mi teginma
yonbi, ke yin fidi ki pundi mi gagidiŋanma u TIENU
po. **20** Kelima yin den tie ti tuonbiadi yonbi ya yogunu,
mi teginma ki den die yi. **21** Yi luoni bee tibibuolu yo?
ya tibila n pia yi moala yi fe, kelima laa bonluonkaala
juodima tie mi kuuma. **22** Ama moala ke yi faabi leni ti
tuonbiadi yonbidi ki tua u TIENU yonbi, yi bonluonkaala
tie mi gagidiŋanma, yaala n tie mi juodima po mo ya
miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **23** Kelima ti tuonbiadi
panpaani tie mi kuuma; ama u TIENU ŋanbili paabu tie
ya miali n kan gbeni ti Diedo JESU Kilisiti nni **(aiōnios g166)**
7 Laa boani yi n kpiiba, n maadi leni ya niba n bani li
balimaama fuuli. Li balimaama die o nilo ŋali wan ye

ya yogunu kuli. **2** Li tie nani li balimaama n loli o pua leni o calo ŋali on calo miali banlu kuli maama. Ama o joa ya kpe, o pua yeni faabi leni ya balimaama n luo o yeni. **3** Lanwani o ya kuni joatoa ke o calo da ye, bi baa yi o li poconconli. Ama o calo ya kpe ya kpe, o pua yeni faabi leni libalimaama yeni, o ya kuni joatoa waa tie poconconli. **4** N kpiiba, li tie yenma yi moko yaa po. Kelima Kilisiti kuuma o gbannandi nni ya po, yi kpe yaala n tie li balimaama po. Moala nitoa n ji die yi, lani n tie Kilisiti u TIENU n den fiini yua bi tinkpiba siiga, ke tin ya tiendi yaala n pia mayuli u TIENU po. **5** Li nisaali yantiali n den die ti ya yogunu, li balimaama den fiini li bonbuakabiala ti gbannanbuoli kuli nni, ki teni ke ti luoni ya bonluonkaala n tie mi kuuma po. **6** Ama moala, ti faabi leni li balimaama kelima ti kpoe ki paadi leni yaala n den kpa luo ti nani a sugida yeni. Lani yaa po u TIENU fuoma gobidi ti ke tin ya tuuni u TIENU po leni yantiapanli ke laa go taa leni tin den moandi ki baa ŋoadi yaala n diani li balimaama nni maama. **7** Lanwani ti ba yedi lede? li balimaama tie tuonbiadi bii? yeni ka, n kan den bandi ti tuonbiadi ntie yaal kali li balimaama n den waani nni. n kan den faami ke li nunponbiadili tie tagili li yaa tie ke li balimaama den yedi: ŋan da pia li nunponbiadili. **8** ti tuonbiadi den ba u sanu kelima li balimaama po ki fiini li nunponli buoli kuli n pali nni, kelima li balimaam ya ki ye, ti tuonbiadi kpe. **9** Mini ya po, min ke den pia li balimaama ya yogunu n den ye ki fo ama li balimaama n den cua ti tuonbiadi den faadi, ke n mo kpe. **10** yeni li balimaama yaama n den baa cuani nli miali n den cuani

n po mi kuuma. **11** Ti tuonbiadi den ba u sanu kelima
li balimaama po ki boandinni ki kpa nni. **12** baa yeni li
balimaama gagidi ki ŋani, mi mabilikaama moko gagidi ki
ŋani ki tiegi ki go pia mayuli. **13** Naani yaali n pia mayuli
yeni n teni ke kpe bii? kalam. ti tuonbiadi den tieni la, ki
ta li balimaama yaami n pia mayuli ki kpa nni. lanwani
kelima li balimaama ya po li doagidi ti tuonbiadi n bia ke
li pendi maama. **14** ti bani ke li balimaama ɲani u TIENU
kani. Ama mini wani ytie nisaalo ki ŋua n gbannandi
nbua yaala, ki tie nani bi kuadi nni ti tuobiadi po yeni.
15 Mii bani kuli min tiendi yaala, kelima mii tiendi min
bua ki ya tiendi yaala, ama n tiendi min nani yaala. **16** N
yaa tiendi min ki bua ki yaa tiendi yaala yeni n tuo ke li
balimaama ŋani. **17** Lanwani laa go tie mini n ba ka tiendi
yeni, Ama li tie ti tuonbiadi yaadi n ye n ni nni n tiendi
la. **18** n bani ke yaala n ŋani ki ye n nii nni ba waamu,
lani n tie min tie nisaalo maama po. N bua ki tieni yaala
n ŋani, ama mii pia li fidu. **19** Mii tiendi min bua ki ya
tiendi ya bonŋanla, ama n tiendi mi biadima min ki bua
ki ya tiendi yaama. **20** N yaa tiendi min ki bua ki tieni
yaala, laa go tie mini ka tiendi la, li tie ti tuobiadi yaadi n
ye n nii nni n tiendi la. **21** N la ke ya bali n tie na miabi
nni, n ya bua ki tieni yaali n ŋani. Ti tuonbiadi tabini nni.
22 N pali tugu nni u TIENU balimaama mani n po. **23** Ama
n go laa batoali n gbannanbuoli nni, yaali n moa lenin
yantiali ya baliki teni ke n tua ti tuonbiadi bali yaali n
tuuni n gbannanbuoli nni ya kadibiga. **24** Fala ye leni nni
boncianla. ŋmee ba faabi nni leni n gbannandi yaadi n
caani nni mi kuuma nni? **25** n tuondi u TIENU, kelima ti

Diedo JESU Kilisiti po. Lanwani mini n baa n yantiali nni, n tuo ki ŋua u TIENU balimaama, ama n gbannandi nni n ŋua ti tuonbiadi ya bali.

8 Lanwani moala buudi cuonu ba ki go ye yaaba n ye JESU Kilisiti nni po. yaaba n cuoni u TIENU fuomi yua gobidima nni, kaa cuoni ti gbannandi bonbuakaala nni. **2** Kelima U TIENU Fuoma yaama n puuni li mialiJESU nni yaa bali faabi nni leni ti tuonbiadi leni mi kuuma kuliyaa bali maama. **3** Li balimaama n kaa den fidi ki tieni yaala kelima ti gbannandi tadingu po, U TIENU den tieni la, O den soani O Bijaceli kelima ti tuonbiadi po, ke o taa ya gbannandi n naani leni ti tuonbiadi n diedi yaa gbannandi. Wani den tieni yeni O den buni ki cuo ti tuonbiadi ti gbannandi nni. **4** U TIENU den tieni lankuli ke li balimaama n bili ya teginma n tieni ti nii nni, tinba yaaba n tiendi U TIENU Fuoma n bua yaala, ki naa tiendi ti gbannandi n bua yaala. **5** Moamoani yaaba n tiendi ti gbannandi n bua yaala kuandi bi yama ti gbannandi n bua yaala niinni. Ama yaaba n tiendi u TIENU Fuoma n bua yaala kuandi bi yama u TIENU Fuoma n bua yaala niinni. **6** Yua n kuandi o yama ti gbanandi bonbuakaala nni, li ba gedini o mi kuuma po. Ama yua n kuandi o yama u TIENU Fuoma n bua yaala yaa niinni, li baa gobidi ki gedini o limiali leni mi yanduanma kuli po. **7** Kelima ti gbanandi n bua yaala tie ti yibalindi leni u TIENU, kelima laa tuo ki tiendi uTIENU balimaama n bili yaala, li kan fidi moko. **8** Yaaba n cuoni ti gbanandi bonbuakaala nni kan fidiki mangi u TIENU pali. **9** Yinba yaa po, ti gbanandi bonbuakaala ki die yi, ama mi Fuoma n die yi

kelima u TIENU fuoma ye yi niinni. Yua n kaa pia Kilisiti fuoma, waa tie KILISITI yua. **10** LI ya tie ke KILISITI ye yi niinni, li tie moamoani ke yi gbanandi kpe kelima ti tuonbiadi po. Ama mi fuoma tie li miali yi niinni kelima li moamoansaalipo. **11** U TIENU yua n den fiini JESU bi tinkpiba siiga ya fuoma ya ye yi pala nni, Wani yua n den fiini JESU Kilisiti bi tinkpiba siiga yeni go ba pa yi gbanandi, yaadi n ba kpe li miali, kelima O fuoma yaama n ye yi niinni yaa po. **12** Lani yaa po nkpiiba, ti tie yaaba n kubi li panli, ama tii kubi li ti gbanandi bonbuakaala po ka, ŋali yaala ke ti go ba tiendi tin bua yaala. **13** Yi yaa tiendi ti gbanandi n bua yaala, yi ba kpe; ama yi ya teni ke mi fuoma paalu ku yi gbanandi bontienkaala yi baa yte. **14** Kelima mi fuoma n gobidi yaaba kuli, bani n tie U TIENU bijaba. **15** Yi naa ba ya fuoma n teni ke yi tie yonbi ki go baa ye i jeje nni ka, ama yi baa U TIENU fuoma yaama n puuni yi mu bimoanmu yaa bali ke ti kpaani ki tua u TIENU: ti BAA, ti BAA. **16** U TIENU Foma mani miba tiendi siedi ti yantiana nni ke ti tie u TIENU bila. **17** TI ya tie u TIENU bila, ti go tie bi fajieba moko, ti tie u TIENU fjieba, ki baa taani leni KILISITI ki je li faali kelima ti ya taani leni Kilisiti O fala nni, ti go ba taani leni o O kpiogidi nni moko. **18** Lani yaapo n bani ke tin laadi ya fala ya yogunu n tie na kan fidi ki nandi nni leni u TIENU n baa doagidi O kpiagidi yaadi n baa ye. **19** Mi tagima kuli guu leni mi suginma u TIENU n baa doagidi O bila ya yogunu. **20** Mi tagima n den tua fanma bonla yeni, laa den tie ke mani n bua ki tua yeni, ama u TIENU n den bua yeni. **21** Ama mi tagima yeni pia yaa suginma n tie

na: ke danyenli u TIENU n faabi ma ke mi kan go bedi, ki teni man taani leni u TIENU bila faabima yaama n pia tikpiagidiyaa niinni. **22** U TIENU bani ke ŋali moala mi tagima kuli ye leni fala ki duni nani u maditugukoanu n cuo yaa pua yeni. **23** Lani bebe ka, tinba yaaba n pia u TIENU paakpiabu, yaabu n tie O Fuoma, ti moko duni ti pala nni, ki guu u TIENU n baa ti teni tin tua O bimoanmu cain yaa yogunu, ki fabi ti gbanandi. **24** U TIENU den faabi ti ke ti pia laa suginma. Ama o nilo yaa laa wan sugini yaala, laa go tie suginma. kelima o nilo ya laa wan sugini yaala, be yaa po ke o go baa sugini ke li baa cua. **25** Ama ti ya sugini tin kaa nua yaala, ti baa guu leni li juunli. **26** Li tie yeni, mi fuoma moko todi ti ti tadingu nni, kelima tii bani lan pundi tin mia u TIENU ya miabu ti jaandi nni. Ama mi fuoma mani miba miadi u TIENU ti po ki duni yaa dunli n kaa pia maama. **27** Wani yua n bigidi bi niba pala bani yaala n ye O fuoma yantiali nni, kelima O fuoma miadi wani u TIENU nigagidiŋanba po nani wani u TIENU n bua maama. **28** Ti bani ke u TIENU tuuni li bonla kuli nni yaba n bua O yaa ŋamu po, bani wan yini yaaba o yanjagili po. **29** U TIENU n den tuodi ki bani yaaba, O go den tuodi ki gandi ba ki baa teni ban tua nani O bijua yeni, ke O bijua n tua O bijakpelo, o waamu u TIENU bila boncianla siiga. **30** Lanwani u TIENU den ini wan den tuodi ki gandi yaaba wan den yini yaaba, O go den puni ba li momoansaali. wan den puni yaaba li moamoansaali, O teni ke bi baa ti kpiagidi moko. **31** Lan tie mama yeni, ti baa yedi lede? U TIENU yaa ki tie ti po, ŋmee baa fidi ki sedi tipo? **32** wani u TIENU, yua n kan

den yie ke O bijua n da le fala, den soani o ki teni o bi niba nuunni ke o kpe tikuli po. Lani li ba ga lede ke O kan pa ti li bonla kuli leni wani o bijua leni ti bulicindi? **33** ŋmee baa kuli u TIENU n gandi yaaba? oba kuli, kelima u TIENU wani oba n tie o moamoansaalo. **34** ŋmee baa jia leni ba ti buudi ki cuoba? oba kuli, kelima jesu kilisiti kpe, li cie yeni. O go den fii bi tinkpiba siiga. O ye u TIENU jienu po ki miadi O ti po. **35** ŋmee n ba paadi ti leni kilisiti yaa buama? naani fala bii? bi mi koma, bi mi luoma, bi ya fala n baa fidi ki cuani mi kuuma, bi ki jugisiega n baa paadi ti leni O buama? **36** Nani lan diani maama: a yaa po n teni ke bi kpaani ti daali kuli, ki nua ti nani ban kodi ya pe yeni. **37** Ama laa bonla kuli siiga, yua n den bua ti yeni tendi ke ti paadi li kuli cain. **38** Moala n bani cain ke bonla ba kuli kan fidi ki paadi ti leni u TIENU buama, baa mi kuuma, baa li miali, baa malekinba, baa mi fawaama paaciami danba, baa yaala n ye moala na, baa yaala n ba ti cua **39** baa i paciami, baa yaaba n ye tanpoli, baa yaaba n ye tiipo, mi tagima kuli nni liba kuli kan fidi ki paadi tileni U TIENU n pia tipo ya buama yaama n den doagidi ti DIEDO JESU Kilisiti nni.

9 Nmaadi moamoani Kilisiti nni mii pua faama, U TIENU Fuoma yua teni ke n pali siedi moko saa li po moamoani. **2** N ye leni ti pabiidiciandi leni ti yanyagiciandi yogunu kuli. **3** Kelima n bi baa sugini ki tua ti solindi yua ki paadi leni Kilisiti n kpiiba ya po, yaaba n kpi leni nni ti gbanandi nni. **4** ISALELE buolu yaaba, U TIENU n den gandi ya nibuolu ki teni ke bi tua o bimoanmu, ki doagidi bi po O kpiagidi, ki kuani o ŋantaado leni ba ki teni ba O

balimaama, ki doagidi bi po ban baa jaandi O maama, ki niani ba u ñoanianu. **5** Li tie ti yaajanba puoli ŋuani, KILISITI moko den mali bi ya buolun nne ti gbanandi po, wani yua n die li bonla kuli; U TIENU n baa li ŋali ya yogunu kuli. AMINA! **(aiōn g165)** **6** Laa go tie ke U TIENU maama ki go pia mayuli ka. Kelima yaaba n mali ki tie ISALELE puoli ŋuani, bi kuli ka tie ISALELE buolu yaaba moamoani. **7** Kelima bi tie ABALAHAMA puoli ŋuani yeni naa teni ke bi tie o bimoanmu. Kelima U TIENU den yedi ABALAHAMA: Isaaka puoli ŋuani baa tie a buolu. **8** Lani n bua ki yedi ke laa tie yaaba n mali nani bi nisaaliba kuli mali maama ka tie U TIENU bila. Ama yaaba n mali nani U TIENU ñoanianu n bili maama n tie O buolu moamoani. **9** Diidi U TIENU ñoanianu n tie na: u naa yogunu ya pundi n ba guani ki cua, Sala baa maa bonjaga. **10** LANI bebe ka, Lobeka moko yaapo li den tie yeni leni O bilieda yaaba n den pia baa yendo, lani n tie ti yaaja Isaaka. **11** ŋali ke bi daa den mali laa bila ke bi daa tieni yaala n ŋani bi yaala n bia, ke U TIENU den tuodi ki jagi yaala n ya ye, ki ŋua O gandima **12** ki naa ŋoadi a tuona, ama ki ŋua U TIENU yiinu, U TIENU den yedi Lobeka: **13** Han baa yuandi ki maa yua baa die ŋan baa kpa maa yua, nani lan diani maama: N den bua Jakoabo ki nani Esayu. **14** Ti ba yedi lede? U TIENU ki tiegi bii? yeni ka. **15** Kelima O den yedi Muusa: N baa gba mi niñima min bua ki ya gba yua yaa po mi niñima, N baa ya dingidi n pali min bua ki ya dingidi n pali yua ya po. **16** Lanwani laa ŋua o nilo n bua yaala, laa ŋua o mondili mo, ama li ŋua U TIENU niñingbadima. **17** Li diani Falono moko yaa po ki yedi:

min yini a ki teni ke a tua badiciamo yaala yaapo tie ke n bua ki doagidi n paalu kelima a yaapo ki go teni n yeli n ña ŋanduna kuli nni kelima a yaapo. **18** Lanwani U TIENU gba mi niñima wan bua ki ya gba yua yaapo mi niñima, ki go juagi wan bua ki juagi yua ya pali. **19** Dalinba yi siiga yendo baa guani ki yedi nni: be yaapo ke U TIENU go fu leni ti? kelima ŋmee n ba fidi ki yie U yanbuama. **20** Fini o nisaalo a tie ŋmee ki ba nia leni U TIENU? naani ban maa ya tiagu ba yedi yua n maa gu: be yaapo ke a maa nni nanda? **21** O maado ki pia li bali ki taa ku yoagu ki tieni wan bua yaala yo? O kan ñani yoagikonyenli nni ki ma ya tiagu n baa ye li tuonkpiagili po leni ya tiagu n baa ye li tuonfanli po yoo? **22** U TIENU mo den bua ki doagidi O pabienli ki teni bi niba n bandi O paalu. Lani yaapo n den juuni ke li waagi leni ya niba n tie nani ya tiadi n tie li tuonfanli po bani yaaba n den pundi U TIENU n cuo ki bolini ba. **23** U TIENU den tieni yeni ki baa doagidi O kpiagidi n yaba maama ya niba n tie nani wan den gbadi ya tiadi po mi niñima ya po wan den tuodi ki ŋanbi yaaba ke ban taani leni o O kpiagidi nni? **24** Lani n tie tinba wan yini yaaba. Waa yini ti yaaba n tie jufinba siiga bebe ka. Ama o go yini ti yaaba n kaa tie jufinba moko y siiga. **25** Nani wan yedi maama Ose tili nni: yaa nibuolu n kaa den tie n nibuolu, n baa yi ba n nibuolu, min kaa den bua ya nibuolu yeni, n baa yi ba n buakaaba. **26** Ban den tua ya nibuolu siiga, yii tie n nibuolu, lankani lige bi baa yi ba U TIENU yua n fo ya bijaba. **27** O sawalipualo Esayi moko kpaani ki maadi Isalele buolu maama ki yedi: ba Isalele buolu yaaba ya yaba nani mi ñincianma tanbiima

yeni, nitianba bebe n baa faabi. **28** Kelima O DIEDO baa tieni wan den yedi yaala ki tinga nni ki juodi ke li kan waagi. **29** Li baa tie nani Esayi n kpa yedi maama: O Diedo U TIENU bi toatieba yudaano ya ki den cedi ti siiga nitianba sieni, ti den ba tua nani Sodoma yaaba yeni, ki go tua nani Gomola yaaba yeni. **30** Lanwani ti baa yedi lede? bi nilanba yaaba n kaa liongi mi teginma, bani n baa li moamoansaali kelima li dandanli yaa po. **31** Ama Isalele buolu yaaba, yaaba n den lingi ki bua ki baa li moamoansaali kelima li balimaama kubima yaa po naa baa. **32** Be yaapo, kelima baa den lingi ki baa baa kelima li dandanli yaa po, ama bi den lingi ki bua ki baa li kelima bi tuona po. Lani bi den tuudi li tantuudikaali. **33** Nani lan diani maama: Diidi n bili Siyono kani li tantuudikaali, yaa tancianli n ba teni bi niba n baa yeni. Ama yua n dugi o po kuli kan le i fe ŋali abada.

10 N kpiiba, n pali buama leni n miabu U TIENU kani bi po tie ke ban faabi. **2** N tiendi bi po siedi ke bi pia li yankuali U TIENU sanŋoadima po, ama baa pia mi bandima. **3** Ban ki bani U TIENU teginma yeni, li teni ke bi lingi bi yula po li moamoansaali ki naa miini bi yula U TIENU teginma nni. **4** Kelima Kilisiti n teni ke li balimaama kua, ke yaaba n daani kuli n baa li moamoansaali. **5** Muusa diani yaa teginma n baadi kelima li balimaama kubima po ki yedi: yaa nilo tiendi man yedi yaala kuli baa ye kelima mi yaa po. **6** Ama diidi yaa moamoansaali n ñani li dandanli kani n maadi maama: ŋan da yedi a pali nni: ŋmee n ba do tanpoli? lani n tie ki ban teni KILISITI n ña lipo ki jiidi. **7** ŋan da go

yedi mo: ŋmee n baa jiidi ki gedi u kulu nni? lani n tie ki ban teni KILISITI n ña likani ki fii bi tinkpiba siiga.
(Abyssos g12) **8** Lanwani bi yedi lede? U TIENU maama ye ki kuu leni yi boŋanla, ki ye yi ñoana nni, leni yi pala nni. Mani n tie li dandanli ya maama, tin wangi yi yaama. **9** A ya doagidi ki waani KILISITI n tie yua a ñoabu nni, ki daani a pali nni ke U TIENU den fiini o bi tinkpiba siiga, a baa faabi. **10** Kelima li tie li dandanli a pali nni n ba teni ŋan baa li moamoansaali. A ñoabu tuoma bi nisaaliba nintuali mo n baa teni ŋan baa mi tindima. **11** Nani i diani n yedi maama: yua n daani O kan le fe. **12** Lanwani mi gagidima ki ye jufi leni gileki siiga, bikuli ta Diediyendo, wani yua n seligidi yaaba n jaandi ki miadi O kuli boncianla. **13** Kelima yua n jaandi ki mia o Diedo yaa yeli nni kuli o baa faabi. **14** Bi baa mia ban ka daani yua lede? Bi baa tuo ki daani ban daa kaa gbadi yua ya maama lede? oba kuli yaa wangi ba? **15** Li baa ga lede U TIENU mawangikaaba n yaa ye, bi yaa ki soani ba? Nani lan diani maama: Diidi mani bi cenli n ŋani maama, bani yaaba n cua ki wangi o laabaaliŋamo. **16** Ama bikuli naa den tuo ki ŋoadi o laabaaliŋamo. ESAYI den doagidi la ki yedi: O DIEDO, ŋmee daani ti maama? **17** Lanwani li dandanli ña tin gba yaala ya kane, tin gba yaala mo tie KILISITI maama. **18** Ama n yedi: naani baa gbadi bii? bi gbadi saa! bi niali yayadi ki tinga nni kuli, bi maama mo yayadi hali ŋanduna banlu kuli. **19** Ama n yedi: Isalele buolu yaaba naa den bani yoo? Muusa yua n tie o kpialo yedi: n baa teni yaaba n kaa tie nibuolu n ya ñundi yi li mutuoli. Yeni de, n baa teni ya nibuolu n kaa pia mi yanfuoma n fiini yi

pala. **20** ESAYI den pia li papaali ki cie ki yedi: Yaaba n kaa lingi nni, bani n laa nni, n den doagidi n yuli bani yaaba n kaa lingi nni po. **21** Ama Isalele buolu po O yedi: Daali kuli n tiani n nii ki bua ki mangin leni yaaba n tie niyiekaaba leni tupaalu danba.

11 Lanwani n yedi: U TIENU luni O nibuolu Isalelenba bii? Kalam! mini n baa, n tie Isalele buolu, ABALAHAMA puoli ŋuanu leni BENJAMINA buolu yua. **2** U TIENU naa luni O nibualu wan den tuodi ki bani yaaba. yii bani i diani n yedi yaala naani kani ke ELIA den yenbidi U TIENU kani ISALELE buolu yaaba po ki yedi: **3** N DIEDO bi kpa a sawalipuaba ki go tudi ki luni a padibinbina; MINI N bebe n sieni, ke bi go lingi ki ba ñani n moko ya miali. **4** Ama U TIENU den guani o be? O den guani ki yedi o; n kubi n yuli po niba tuda lele, yaaba n daa gbaani ki pugi baali. **5** Li go tie yenma moala na, nitianba sieni, U TIENU n gandi yaaba kelima o ŋanbili po. **6** Lanwani li yaa tie ke o gandima ŋua o ŋanbili, laa ŋua a tuona. Lani yaka o ŋanbili ki go tie ŋanbili. Li yaa tie leni a tuona, laa go tie ŋanbili, lani yaaka a tuona ki go tie tuona. **7** Lankuli doagidi be? ISALELE buolu yaaba naa baa ban den lingi yaala leni li yankuali. Ama U TIENU n gandi yaaba bebe n baa la, yaaba n sieni kuli ya pala den juaga. **8** Nani lan diani maama: U TIENU kuani bi niinni mi guama yantiali ke bi gonbidi. Bi pia i nuni ki naa nua liba, bi pia a tuba moko ki naa gba liba ki taa ki pundi ŋali dinla. **9** DAFIDI moko yedi: bi sajekaani n tua bi po diagu, leni taalu leni tingbali bonla. ban baa bi biadima panpaani. **10** Bi nuni n tadigi ki da go nua, bi ciamu n poali ki buani ya yogunu

kuli po. **11** Lanwani n yedi: Naani bi tuudi ki baa yoo?
yeni ka. Ama bi tingbali teni ke bi nilanba fidi ki baa mi
tindima ke lan ya ñundi bani Isalelenba li mutuoli. **12**
TO, Isalele buolu yaaba tingbali ya cuani a sela ŋanduna
kuli po, ke bi gbalima mo teni ke bi nilanba mo baa a
sela, laa pia kuli tama bi ya guani U TIENU kani bi baa
cuani ŋanduna kuli po ya sela n yaba ki cie. **13** Moala n
maadi leni yinba bi nilanba kelima n tie U TIENU tondo
bi nilanba po; n jigini min pia ya tuonli bi nilanba siiga.
14 Ke li ya baa tuo min yaa ñundi n buolu yaaba li mutuoli
ki nan fidi ki faabi bi siiga bi tianba. **15** Kelima U TIENU
n da den yie Isalele buolu yaaba yeni yaa den teni ke
ŋanduna yaaba mangi leni o, O yaa guani ki tuo bipo li
baa tua lede? li baa tie nani bi tinkpiba n guani ki baa
li miali yeni. **16** Li bonluonkakpiala ya gagidi ki ŋani, li
jiema moko gagidi ki ŋani, bu tibu jiinu yaa gagidi ki
ŋani U TIENU po, bu beni moko gagidi ki ŋani opo. **17**
Ama li ya tie ke i bentiami jia ki ñani, ke fini, yua n tie
olife tilanbu yaa benu tugini laa beni kaanu ki baadi olife
tiŋukaabu yaa jiinu n puuni yaa sinma. **18** Da kpiagi a
yuli ki fali ban den jia ki ñani ya beni. A ya kpiagi a yuli,
ŋan bandi ke fini ka tugi u jiinu, ama u jiinu n tugi a.
19 Lanwani a baa yedi: bi den jia ki ñani i benmoani ki
baa tugini mini. **20** Li tie moamoani; bi den jia ki ñani
bani kelima bi dandanluoma po, fini mo ye lieni kelima li
dandanli yaapo. Lanwani ŋan da kpiagi a yuli, ama ŋan
ya jie. **21** Kelima U TIENU yaa ki den cedi i benmoani yii
n den ye yi kaanceli, O kan cedi fini moko. **22** Lanwani
ŋan kpaagi U TIENU ŋanbili leni O mabinli po. O den

mabini yaaba n den baa, ki ŋanbi a yaa po. ŋan ya se laa ŋanbili nni, lani yaaka O baa jia ki ñani a moko. **23** Li tie yenma bi yaapo moko, bi ya cedi ki naa go suagi liiga bi dandanluoma nni, bi baa guani ki tugini ba bu tiŋanbu nni, kelima U TIENU pia u paalu ki baa guani ki tugini ba. **24** LI ya tie ke fini yua n tie olifi tilanbu ya benu den jia ki tugini yaa olife tibu n tie tiŋukaabu ki naa tie a yaa buolu kani, lanwani laa pia kuli tama ke bani moko baa fidi ki goa ki tugini bani biba yaa tibu kani nani bu buolu n tie maama. **25** N kpiiba mii bua yaa bondoaginkaala n tie na n ya boani yi, ke yin da nua yi yula ke yi tie yanfodanba. Isalele buolu siiga bi tianba pala juagi ŋali bi nilanba n baa kua U TIENU tindima nni ki pundi ki dagidi cain. **26** Yeni Isalele buolu yaaba kuli ba tindi nani lan diani maama: O faabikoa baa ña Siyono po, ki ñani U TIENU yiema kuli Jakoabo puoliŋuani pala nni. **27** Lani n baa tie n ŋantaado leni ba min ñani bi tuonbiadi ya yogunu. **28** Yaala n tie o laabaaliŋamo maama po, bi tie U TIENU yibalinba yinba bi nilanba ya ŋamu po. Ama U TIENU gandima po, bi tie U TIENU buakaaba kelima bi yaajanba po. **29** Kelima U TIENU paabu leni o yiinu naa pia lebidima. **30** Yaa yogunu n pendi yinba bi nilanba den yie ki naa tiendi U TIENU n bili yaala. Ama moala Isalele buolu yaaba yaa yiema po, yi baa ke O gbadi yipo mi niñima. **31** Li go tie yeni, Isalele buolu yaaba yie ki naa tiendi U TIENU n bili yaala ke bani moko n baa U TIENU n gbadi bipo mi niñima nani wan gbadi yi mo yaapo mi niñima maama. **32** Kelima U TIENU luoni bi nisaaliba kuli bi yiema nni ki baa yuandi ki gbadi bikuli po mi niñima.

(eleēsē g1653) **33** U TIENU ŋalimani, O yanfuoma leni O banma yaba ki ñua ki pendi bi nisaaliba bandima kuli. O yanjaga pendi bi nisaaliba n fidi ki kpaagi yaala. Baa fidi ki bandi yaala yaapo ke O tieni wan tiendi yaala. **34** ŋmee n bandi O DIEDO yankpaagili, bi ŋmee n tua O tundikoa. **35** ŋmee n den kpa cili ki puni U TIENU bu paabu, ke wani U TIENU mo baa guani o tiladi? **36** Li bonla kuli ñani O yaa kani, wani n kubi likuli, likuli mo ye O yaa po. WANI n yaa baadi ti kpiagidi ŋali ya yogunu kuli. Amina! **(aiōn g165)**

12 Lani yaapo n kpiiba n mia yi ki go tundi yi kelima U TIENU niñingbadima yaa po, ke yin pa yi yula U TIENU nani ya padili n fo ki gagidi ki mani O po. Lani n tie lan pundi yin ya kpiagidi O maama. **2** Da taa mani leni ŋanduna ne niinni yaaba, ama yi yantiana pandima n teni yin lebidi ki gagidi ki bandi U TIENU yanbuama lani n tie yaala n ŋani, ki mani O po ki dagidi cain. **(aiōn g165)** **3** L eni min baa yaa ŋanbili paabu yaa po, n yedi yi kuli yendo yendo yin da nua yi yula ke yi cie yin tie maama yin ya ŋua li yumiinli ki cuo ki dagini nani U TIENU n biigi ki puni yua kuli ya dandanli banlu. **4** Kelima nani tin pia yi gbananbuoli ke yi yaba gbananyendi nni maama ke yi gbananbuoli yeni ki taa tuona, **5** li go tie yeni leni tinba yaaba n ye kilisiti nni. Ba ke ti yaba tikuli tie gbananyendi ki tuugi leni tiyaba nani i gbananbuoli n tuugi leni i yi maama. **6** Ama tin pia ya paabu ki ta taa nani U TIENU n puni yua kuli li ŋanbili maama. Lani wani yua n pia sawalimaama paabu wan ya wangi ma ke li ŋua leni li dandanli. **7** Yua n pia o lieba todima paabu mo wan ya todi leni yantiayenli, yua n pia mi bangima paabu mo

wan ya bangima. **8** Yua mo n pia ki ya paagidi o lieba pala ya paabu, wan ya paagidi bi pala yua n pia ki ya puuni yaaba n luo bu paabu mo, wan ya puuni ba leni ti bulicindi. Yua n baa mi gobidima ya paabu mo wan ya gobidi leni li yankuali. Yua mo n baa mi niñingbadima ya paabu, wan ya pia li pamanli lipo. **9** Yin da bua yi lieba mo leni pala lie. Yin ya nani mani yaala n bia, ki ya kubi yaala n ŋani ke li pa. **10** Yin ya bua mani yi yaba nani yaaba n kpi yeni. Ya jigini mani yi yaba. **11** Ya tuuni mani leni li yankuali ki da pia yi kpadije, yi pala n ya tuoni yi tuonli po kelima yi tuuni O DIEDO po. **12** Yin ya mangidi yi pala yi suginma nni yin ya pia li juunli o fala nni. ki ya se yi jaandi nni ke li pa. **13** Yin todi mani bi nigagidiŋanba leni ban luo yaala ki ya gani bi canba cangu bohanla. **14** Ya gaali ti mani yaaba n wangi yi fala po, gaali ba mani ki da soli ba. **15** Yin mangi mani yi pala leni yaaba n pia li pamanli, ki go buudi leni yaaba n buudi. **16** yin ya pia mani yantiayenli leni yi yaba yin da bua ki ya tie niciama yin da fiini yi yula ama yin cedi li yumiinli n diedi yi. Da nua mani yi yula ke yi tie yanfodanba. **17** Yin da guani o ba mi biadima kelima wan tieni ya biadima po. Ya lingi mani yaala n ŋani bi niba kuli nintuali. **18** Yin moandi mani yin fidi maama kuli kr li ya ŋua yinba, yin ya ye leni mi yanduanma leni bi niba kuli. **19** N kpiiba da tuu mani i biadipanpaani yi yula po. Ama yin cedi mani U TIENU pabienli daali n cua kelima li diani: Mini n tie O pantuulo mini n baa tuu i biadipanpaani O DIEDO nyedi. **20** Mi koma ya pia a yibali ŋan pa o wan je, u ñuñuulu ya pia o ŋan pa o wan ño. Kelima a ya tieni yeni a dogin o yuli po

a fantankuanmoana. **21** ŋan da tuo ke mi biadima n paadi
a ama han paadi mi biadima kelima mi ŋanma tienma po.

13 Nilo kuli n tuo ki miini o yuli mi diema bali danba n
bili ya balimaama kani, kelima bali kuli ki ye kaa ñani U
TIENU kani U TIENU n dini ya bali danba n ye kuli. **2**
LANI yaa po yua n yie li bali danba maama yie U TIENU
ǹoabonli, yaaba n yie ma baa cuani bi yula po u cuonu. **3**
Yua n tieni yaala n ŋani kan ya jie mi diema balidanba, se
yua n tiendi yaala n bia. A bua ki da jie li balidaano bi?
ya tiendi yaala n tiegi, yeni o baa pagi a. **4** Kelima o tie
U TIENU naacemo yua n tuuni o ŋamu po ama a tiendi
yaala n bia ŋan ya jie, kelima wan bali ki juguisiega yeni
laa tie fanma fanma po ka. O tie U TIENU naacemo ki ba
teni yaaba n tieni mi biadima ki fiini U TIENU pali n baa
bi biadima panpaani. **5** Lani wani li ŋani yin tuo ki miini
yi yula laa tie kelima bi baa fidi ki cuo yi bebe ka, ama yi
pala siedi moko yaa po. **6** Li tie lani yaa po yo ke yi pa ti
lubidi. Mi diema bali danba tie U TIENU naacenba laa
tuonli po. **7** Lani wani yin teni yua kuli wan die yaala.
Li ya tie o lubigaalo yin pa ti lubidi, li ya tie li bancanli
danba, yin pa ba li bancanli. Yua n pundi ki baa li fangili
yin fangi o. Yua n pundi ki baa ti jigidi yin jigini o. **8** Yin
da pia panli oba kuli po, li yaa tie ya panli n tie yin ya bua
yi yaba yaa ka. Yua n bua o lielo kubi U TIENU balimaama
n bili yaala cain. **9** Kelima uU TIENU mabilikaama yaama
n yedi: ŋan da conbi, ŋan da kpa o nilo, ŋan da su, ŋan da
tieni mi siedifaama, ŋan da pia li nunponbiadili leni ya
mabilikaama n sieni kuli, taani ya mabilkayenma n tie
na ya niinni: ŋan bua a nisaalilielo nani ŋan bua a yuli

maama. **10** Yua n bua o nisaalilielo kan tieni o yaala n bia, mi buama tie balimaama kuli ya tienma. **11** Yin ya tiendi mani yeni ki cie kelima yi bani tin ye ya yogunu li tie tin ji baa fundi ti guama nni ya yogunu, kelima mi tindima yogunu nagini moala ki cie tin den daani ya yogunu. **12** Ku ɲiagu bii ke li waagi li daali nagini. Tin landi mani lio biigili ya tuobiada ki nan la mi yenma yaa tuonŋama nani ti toatiadi yeni. **13** Tin ya cuoni leni mi teginma nani u yensiinu yeni, ki da tuo mi jiema n diedi ti yantiana ki foagidi leni li daɲoli, mi conconma, ti cagindi, mi niama leni li nunponli. **14** Yin la mani O DIEDO JESU KILISITI ya tagu, ki da cedi yi gbanandi bonbuakaala n dadi yi.

14 Ya gaani mani yaaba n tadi cangu bohanla li dandanli nni ki da nia leni o wan tama yaala po. **2** One tama ke o pia u sanu ki ya di li bonla kuli, yua n tadi mo ŋmani ti kpinfaadi bebe. **3** Yua n di libonla kuli n da fali yau n kaa di jetianma, yua n kaa di jetianma mo n da jia ti buudi leni yua n di li bonla kuli yeni kelima U TIENU tuo o. **4** A tie ŋmee? fini yua n ja ti buudi leni nitoa naacemo? o ya se boŋanla leni o ya baa, laa bonla tie o canbaa maama. Ama o baa se kelima O DIEDO pia u paalu ki ba kubi o. **5** One nua ke daali ba cie li yali, one mo nua ke a dana kuli tie yenma. Nilo kuli kpaagi ki bandi cain wan daani yaala. **6** Yua n sua ke daali ba gagidi ki cie li yali tieni yeni ki baa kpiagidi O Diedo. Yua n di lan tie ya jiema kuli di ki baa kpiagidi O Diedo, kelima o tuondi U TIENU o jiema po. Yua n kaa di jetianma moko tieni yeni ki baa kpiagidi O Diedo ki tuondi U TIENU. **7** Oba kuli ki ye o yuceli po, oba kuli mo kan kpe o yuceli po. **8** Kelima ti ya ye ti ye O

Diedo po, ti ya kpe mo ti kpe O Diedo po. Lani wani ti ya ye leni ti ya kpe kuli, ti tie O Diedo yaaba. **9** Kelima Kilisiti den kpe ki go fii ki fo ki baa tie yaaba n kpe leni yaaba n fo kuli yaa Diedo. **10** Lani wani fini, be yaa po ke a ja leni a lielo ti buudi? Be yaapo ke a fali a kpiilo? Ti kuli ba sedi U TIENU bujiali kaanu kani. **11** Kelima lio diani: O Diedo yedi: N ye ki fo, dunli kuli baa gbaani n nintuali, lanbu kuli baa kpiagi U TIENU. **12** Lani wani ti siiga yua kuli baa togidi U TIENU wan den tieni yaala kuli. **13** Tin da go jia ti buudi leni tiyaba abada; ama yin jagi mani ki bili ke yi kan tieni yaala n ba tua yi kpiilo po tantuudikaali bi tingbali bonla. **14** N bani ki daani cain O Diedo JESU nni ke liba kuli ki joagini li yuli po. Ama o nilo ya nua ke bonla joagini, li joagini laa nilo yaa po. **15** ŋan di ya jiema ya yagini a kpiilo yama, ŋaa go tuuni leni mi buama. Da tuo a kpiilo Kilisiti n kpe yua yaa po n bodi kelima ŋan di ya jiema po. **16** Da tuo mani ke yaala n ŋani yi po n pa bi niba u sanu ban sugi la. **17** Kelima U TIENU diema naa tie mi jiema leni li bonñokaali bebe ka. Ama mi teginma, mi yanduanma leni li pamanli U TIENU fuoma yua n teni ke ti pia yaala. **18** Yua n tuuni Kilisiti po yeni, U TIENU pali baa mani leni o, bi nisaaliba mo baa saa o po i moamoani. **19** Lani wani tin ya lingi yaala n baa cuani mi yanduanma leni mi taanyenma leni tiyaba. **20** Mi jiema po ŋan da bolini U TIENU tuonli. Moamoani mi jiema kuli ŋani, ama o nilo ya dini ya jiema n ba tua o kpiilo po tantuudikaali o pia li po i tagili. **21** Li ŋani ŋan cedi ki da ŋmani nandi, ki da ño duven mo, ki da tieni yaala n sieni ki baa tua a kpiilo po tingbali bonla. **22**

ŋan pia ya dandanli, kubi li a yuli poU TIENU nintuali. Li pamanli ye leni yua n ki buni ki cuo o yuli wan saa yaala po i moamoani nni. **23** Ama yua ya yama n lengidi wan di yaala po pia u cuonu li po, kelima waa tieni nani o dandanli n waani o maama. Yaala n kaa ŋua li dandanli kuli tie tuombiadi.

15 Tinba yaaba n pa U TIENU sanŋoadima nni n juuni leni yaaba n tadi lienni, ki ya todi ba bi tadingu nni, ki da lingi yaala n mani ti yucela po. **2** Ti siiga yua kuli n ya tiendi yaala n ba mani o nisaalilielo po, ki tiendi o po yaala n ba toi o wan suagi liiga U TIENU sanŋoadima nni. **3** elima baa Kilis **4** iti naa den lingi yaala n mani o, ama nani lan diani maama: Ban den sugidi a ya sugidi baa mini ya yuli po. To yaala n den kpa diani kuli den diani ke lan bangi ti, ke i diani n puuni ya juunli leni ya baagiyaa po, tin fidi ki baa mi suginma. **5** U TIENU yua n tie li juunli leni i baagi daano n teni yin ya pia yantiayenli leni yi yaba nani JESU Kilisiti n bua maama. **6** Ke yin taani yantiayenli leni ñoayenbu ki ya kpiagidi ti Diedo JESU Kilisiti TIENU leni o BAA. **7** YIN ya gaani mani bi canba cangu nani Kilisiti n den gaa yi maama U TIENU ya kpiagidi po. **8** N waani yi ke Kilisiti den tua a jifola naacemo ki ba doagidi ke U TIENU tie dugikoa ki teni ba U TIENU n den niani bi baanba ya ñoanianu; **9** nani bi nilanba moko n kpiagidi U TIENU O niñingbadima po, nani lan diani maama: Li tie lani yaa poke n baa pagi a i nilanbuoli siiga, n baa yiini ki kpiagi a yeli. **10** Li go yedi: yinba i nilanbuoli, taani mani ki ya mangidi yi pala leni O nibuolu. **11** Li go yedi: Pagi mani O Diedo, yinba i

nilanbuoli kuli, kpiagi O mani, yinba i nibuoli kuli. **12** Esayi moko yedi: li benkpeli ba pudi Isayi jiinu nni, yua n ba fii ki diedi i nibuoli kuli; i nibuoli ba bili bi suginma O ya kani. **13** Misuginma TIENU n gbieni yi pala leni li papaali leni mi yanduanma li dandanli nni. UTIENU fuoma yua paaciamu n teni yin ya pia mi suginma ki pugidi pugidi. **14** Y aala n nua yi ya po n kpiiba, mini n ba n bani cain ke yi gbie leni li ŋanbili ki go bani yin baa tiendi yaala kuli ki fidi ki tundi yi yaba **15** Ba yeni, n diani yi po bonyenla yenla leni li papaali, ki bua ki tiadi yi yin bani yaala kelima U TIENU n puni nni yaa ŋanbili yaa po, **16** ki teni ke n tua JESU kilisiti naacemo bi nilanba siiga; n tuuni ya tuonli n gagidi ki wangi ba U TIENU labaaliŋamo ke bani bi nilanba n tua nani U TIENU n ba tuo ya padili ke li mani o po yeni, U TIENU fuoma yua n gagidiyaala wani U TIENU po. **17** Lani wani n ba fidi ki kpiagi n yuli JESU Kilisiti nni kelima n tuuni U TIENU po. **18** N kan tuo ki maadi matoama kuli kali Kilisiti n den taa nni ke min ya gobidi bi nilanba ban tuo ki ŋoadi U TIENU kelima n maama leni n tuona po. **19** N den baa U TIENU fuoma yua paalu ki tieni bi siiga sinankeninba leni mi bancianma. N den cili ki wangi Kilisiti laabaaliŋamo Jelusalema, ki yuandi ki wngi li maama i kaani kuli hali ki ban pundi Itili diema. **20** N den bua ki tieni bonyenla, lani n tie ki ya wangi Kilisiti laabaaliŋamo yaaba n daa kpa gbadi o, ke min da ŋuani nitoa tanpuuli po. Nani lan diani maama: **21** Ban ki den kpa waani yaaba O maama fuuli, bani n baa le, bani yaaba n ki den kpa gbadi O maama ba bandima. **22** Lani n den yiedi n po yaa yogini

n yaba ke n daa cua yi kani. **23** Ama moala, mii go pia tuonsoankaanu ya dogi n lindi ne kuli nni, bina boncianla n pia li yankuali ki ba cua yi kani, n ya caa Espagne. **24** N sugini ke n ya ba pendi min la yi, n ya mangi n pali leni yi dana ba, n sugini ke yi ba ciani nni min gedi lipo. **25** Moala n caa jelusalema bi nigagidiŋanba ya todima po. **26** Kelima Maseduani leni Akayi diema yaaba bua ki taani mi todima, ki soani bi nigagidiŋanba siiga yaaba n tie luoda ki ye jelusalema po. **27** Bi den tieni yeni bi yama po, li pundi ban tieni yeni moko kelima bani bi nilanba ya dn taani leni jufinba ki boagidi U TIENU sela, li pundi bi nilanba n boagidi bi yema bonbakaala leni jufinba. **28** N ya caa ba laa tondu, ki teni ba ban taani bipo yaa paabu ki dudi, n baa tagi yi kani ki gedi Espagne diema. **29** N bani ke nyaa kpendi yi kani, n baa gedi ki gbie leni kilisiti yeli **30** N kpiiba n mia yi kelima ti DIEDO JESU Kilisiti yaa po leni U TIENU fuoma ya buama yaa po, ke yin taani leni nni min moa ya muali nni, ki ya jaandi U TIENU ki miadi O leni li yankuali, **31** ke mikn faabi leni yaaba n ye Jude diema po ki naa tuo ki daani. N go mia yi yin yaa miadi ke min baa ki gedini ya todima Jelusalema po, baa mangi bi nigagidiŋanba li po. **32** Lani wani, U TIENU yaa bua, n baa pundi yi kani leni li pamanli ki go baa yi siiga fuodima. **33** Mi yanduanma TIENU n ya ye leni yi kuli! AMINA!

16 N bua ki waani yi ke ti kpiilo Fobe, Kilisiti n yini yaaba Sankele dogu nni todikoa tie yin ba fidi ki dugi yua ya po. **2** Yin gaa o cangu O Diedo nni nani lan pundi bi nigagidiŋanba n ya tiendi maama, ki todi leni wan ba bua yi todima ya banlu kuli, kelima wanim o ba todi niba

boncianla leni mini moko. **3** Yin fuondi mani Pilisila leni Akilasa, yaaba n tie n tuonsoanlieba JESU Kilisiti tuonli nni. **4** Yaaba n den luni bi yula ki gaa n miali, laa tie mini bebe ka tuondi yi li po, Kilisiti n yini ya nitaanli bi nilanba siiga kuli tuondiba li po. **5** Yin fuondi mani Kilisiti nitaanli yali n ye bi diegu nni. Yin fuondi mani n buado Epayimeta yaaba n den kpa daani JESU Asi diema nni. **6** Yin fuondi mani Maliyama yua n den soani ki todi boncianla. **7** Yin fuondi mani n kpiiba Andonikusa leni Juniasa mini leni yaaba n den taani ki ye li kpaadidieli nni. Jesu tondiba siiga bi tie ban jigini yaba po boncianla. Bi den daani Kilisiti ki ŋa nni. **8** Yin fuondi mani Anpiliatusa wani yua n tie n buado o DIEDO nni. **9** Yin fuondi mani Ulibana ti tuonsoanlielo Kilisiti nni, leni n buado Sitakisa. **10** Yin fuondi mani Apelesa wani yua n doagidi ke o se Kilisiti nni ke li pa. yin fuondi mani Alisitobula diegu yaaba. **11** Yin fuondi mani n kpiilo Olodieno. Yin fuondi mani Nasisa diegu yaaba, yaaba n tie O Diedo yaaba. **12** Yin fuondi mani Tilifena leni Tilifosa, ya puoba n tuuni o Diedo tuonli boncianla. Yin fuondi mani Pesida ti danlibuado yua n soani o DIEDO tuonli ŋali boncianla. **13** Yin fuondi mani Lufusa o DIEDO n gandi yua, leni o NAA yua n tie n moko ya NAA. **14** Yin fuondi mani Asinkilita, Filego, Emesa, Patilobasa, Emasa leni ti kpiiba yaaba n ye leni ba. **15** Yin fuondi mani Filologo leni Julia, Nela leni o nataanpuoga Olimpa leniya nigagidiŋanba n ye leni ba kuli. **16** Yin fuondi mani yi yaba ki gobini yi yaba leni mi buama. Kilisiti n yini ya nitaana kuli fuondi yi. **17** N kpiiba n tundi yi ke yin fangi mani yi uyla leni yaaba n

fiindi mi paadima ki go ki go tie tingbali bonla bonla yi siiga, ki naa ŋua yin den baa ya banginma, yin foagidi mani leni ba mani. **18** Kelima laa nibuolu naa tuuni ti Diedo Kilisiti po ka, bi tuuni bi tugidi po yo. Bi maadi mi madingima leni mi mamanma ki boandi yaaba n ki fani. **19** Ama yinba wani bi niba kuli bandi yi tuoma, lani ya po n mangi n pali yi po, n bua yin ya fani yaala n ŋani tienma po, ki da pia tagili ba kuli yaala n bia ya tienma nni. **20** Li kan waagi ke mi yanduanma TIENU ba paadi sutaani ki madi o yi taana tiipo. O Diedo JESU ŋanbili n ya ye leni yi. **21** N tuonsoanlielo Timote fuondi yi. N kpiiba Lusiyusa, Jasomo leni Sosipateli moko fuondi yi. **22** Mini Tetiyusa yua n diani li naa tili o Diedo nni mo fuondi yi. **23** Min cani yua gayusa Kilisiti n yini yaaba n taagi yua yaa diegu nni fuondi yi. Elasita, yua n kubi u naa dogu ligituonli fuondi yi, wani leni ti kpiilo Kalitusa kuli. **24** Ti Diedo JESU Kilisiti ŋanbili n ya ye leni yi kuli. AMINA! **25** Tin ya kpiagidi mani U TIENU yua n ba fidi ki teni yin ya se ke li pa O sanŋoadima nni nani min wangi ya laabaaliŋamo, ki wangi JESU Kilisiti maama n yedi yaala. N wangi nani U TIENU bondoaginkaala yaala n den duagi ŋasiili nni hali yogu n doagidi maama moala. **(aiōnios g166)** **26** U TIENU yua n ye yogunu kuli ñani O ñoabonli ki yedi ke O bondoaginkaala n doagidi i nibuoli kuli po kelima O sawalipuaba n diani ya tila ya po. U TIENU tieni yeni ki bua i nibuoli kuli n tuo li dandanli. **(aiōnios g166)** **27** U TIENU bebe n die mi yanfuoma ti kpiagidi Jesu Kilisiti nni ya yogunu ki tuu ya yogunu kuli. AMINA! **(aiōn g165)**

1 Kolinta

1 Mini polo, U Tienu n den yini yua kelima o yanbuama
po ke min tua Jesu kilisiti tondo n taani leni ti kpiilo
Sositena **2** Ki diani li tili U Tienu n yini yaaba, yaaba n ye
kolinta dogu nni po. O den gagidi ki Hanbi yi Jesu Kilisiti
nni, ke yin ya tie o nigagidihanba. N fuondi yi leni yaaba
n jaandi ki miadi ti Dieodo Jesu kilisiti i kaani kuli, wani
yua tie bi Diedo leni ti ya Diedo. **3** Ti baa U Tienu leni o
Diedo Jesu kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduama. **4**
Yogunu kuli n tuondi U T ienu yipo kelima yin baa ya
hanbili o kani Jesu Kilisiti nni. **5** Kelima o ya niinni, yi
den baa li seli li bonla kuli nni, lan tie mi maama leni mi
bandima kuli po. **6** Lan n tie yin den gbadi ya siedi kilisiti
po den pu ki go se yi siiga ki pa. **7** Yeni U Tienu paabu
kuli siiga, ban bonyenbu ki poadi yipo yin gu ke U Tienu
baa doagidi ti Diedo Jesu kilisiti yaa yogunu. **8** Waani U
Tienu n baa teni yin ya se ki pa hali mi jodima yogunu ke
bi kan fidi ki kuli yi liba kuli ti Diedo Jesu kilisiti cuama
daali. **9** U Tienu tie tin fidi ki dugi yua yaapo, wani yua
n den yini yi ke yin ya pia yanyenma leni o Bijua Jesu
kilisiti ti Diedo. **10** N kpiiba, n mia yi ki tundi yi kelima ti
Diedo Jesu kilisiti yeli po ke yi kuli n ya mani leni yiyaba,
ke paadimaba kuli n da ya ye yi siiga, ke yin ya taa yenma
yi yantiana leni yi yanjaga kuli nni. **11** N kpiiba, Kilowe
diegu yaaba dan waani nni ke mi niama ye yi siiga. **12** Min
bagi yaala tie yi siiga one Tua: “Mini wani hua Polo,” one
“Mini wani hua apolosa,”one: “mini wani n hua sefa,” one
mo: “Mini wani n hua kilisiti.” **13** Naani kilisiti boagidi
yoo? naani bi den kpaa polo yo li dapoanpoanli po ki baa

faabi yi? bi den batisi yi polo yeni yoo? **14** N tuondi U
Tienu ke mii den batisi yi siiga obakuli, kali kilisipusa
leni gayusa. **15** Lanwani oba kuli kan yedi ke bi den batisi
o mini ya yeli nni. **16** Moamoani, n den batisi Sitefana
leni o deni yaaba moko, mii tiani n ya go den batisi nitoa.
17 Kilsiti naa den soani nni ke min ya batisi bi niba ka.
Ama o den soani ke min ya wangi o laabaalihamo, ke laa
tie min ya wangi leni mi yanfodanmaama ka ke kilisiti
dapoanpoanli n da tua fanma. **18** Kelima li dapoanpoanli
ya mawangima tie yanluoma yaaba n ba bodi po. Ama
tinba yaaba n tindi po, li tie U Tienu paaciamu. **19** Li diani
ki yedi: “N baa bolini bi yanfodanba yanfuoma, ki biani bi
nunfandanba nunfanbu.” **20** Lanwani o yanfodaano ye le?
Li balimaama bangika go ye le? U naa yogunu nianiado
go ye le? Naani U Tienu ki doagidi ke handuna yanfuoma
kuli tie mi yanluoma ka? **(aiōn g165)** **21** Kelima bi nisaaliba
leni bi ya yanfoceli naa fidi ki bandi U Tienu leni wan
doagidi o yanfuoma maama. Lanwani U Tienu den jagi ke
o baa faabi yaaba n daani leni o laabaalihamo wangima
yaama n tie nani mi yanluoma yeni. **22** Jufinba miadi mi
banciama, Gilekinba mo lingi mi yafuoma. **23** Ama tinba
wani wangi Kilisiti, ban den kpaa yua li dapoanpoanli
po. Laa maama tie tingbali bonla Jufinba po, li go tie
yanluoma bi nilanba po. **24** Ama U Tienu n yini yaaba po,
ban tie Jufinba bi ban tie Gilekinba, kilisiti tie U Tienu
paaciamu leni U Tienu yanfuoma. **25** Kelima U Tienu
yaluoma fani ki cie bi niba yanfuoma, U Tienu tadingu
mo pa ki cie bi nisaaliba ya paalu. **26** N kpiiba, kpaagi
mani U Tienu n den yini yaaba n tie maama. Yi siiga

yaaba n tie yanfuodanba naa yaba, yaaba n tie paatieba leni yaaba n tie bulicinba moko naa fuu. **27** Ama U Tienu gandi bi nisaaliba n nua yaala ke li tie yanluobonla, ki baa wani bi yanfodanba i fe. O go gandi bi nisaaliba n nua yaala ke li tadinbonla, ki baa waani bi paatieba i fe. **28** O go gandi bi nisaaliba n nua yaala ke tie bonfanla ki fali la, leni yaala n ki tie pu, ki baa bolini ban n nua yaala ke li tie bonmoanla. **29** Otieni yeni ke nisaaloba kuli n da kpiagi o yuli wani U Tienu kani. **30** Ama yinba, U Tienu teni ke yi ye Jesu Kilisiti nni. O go teni ke Jesu tie tipo mi yanfuoma, leni mi tegima, leni mi gagihanma, leni mi daafaabima. **31** Lanwani, nani lan diani maama: "Yua n bua ki jigini o yuli, Wan jigini li o Diedo nni."

2 N kiiba, min den cua yikani ya yogunu ki wangi yi U Tienu moamoani yi duagi, mii den cua leni mi mabanma, bi leni mi yanfocianma ka. **2** Kelima n den jagi ki sua ke laa tie tiladi min bandi bontoala kuli yi siiga, kali Jesu Kilisiti, ban den kpaa wani yua li dapoanpoanli po yeni. **3** N den ye yi siiga leni ku tadingu ki digibi kelima ti jawaandi po. **4** N mawangima leni n bangima naa hua bi nisaaliba mabanma ka. Ama li den tie leni U Tienu Fuoma leni o paaciamu doagidima yaapo, **5** ke yi dandanli n da se kelima bi nisaaliba yanfuoma po, ama U Tienu ya paaciamu po. **6** Baa yeni, ti wangi ya maama n tie yanfomaama yaaba kpeligi ki dagidi li dandanli po ya siiga. Laa yanfuoma naa tie o naa jamaano yaama ka, laa tie handuna bali danba yaaba n ye mi bodima sanu nni yanfuoma mo ka. **(aiōn g165)** **7** Ti wangi U Tienu ya yanfuoma maame, yaama n doagidi ki wuo bi nisaaliba

po, U Tienu n den tuodi ki bili yaama ke man ya tie tipo ti kpiagidi. **(aiōn g165)** **8** Handuna bali danba siiga oba kuli naa den bani laa yanfuoma. Bi ya den bandi ma, bi kan den kpaa ti kpiagidiciandi Diedo li dapoanpoanli po. **(aiōn g165)** **9** Nani lan diani ke yedi maama: “Nunbu n daa laa yaala, Tubili n daa gbadi yaala, O nisaalo n daa kpaagi yaala mo, U Tienu tuodi ki hanbi lankuli Yaaba n bua o yaapo.” **10** U Tienu teni ke o Fuoma doagidi la tinba yaapo. Kelima o Fuoma bigidi li bonla kuli, baa U Tienu yanjaga ya n wuo ki ñua. **11** Bi nisaaliba siiga hme bani o nisaalilo pali tugu nni bonla, li yaa tie o nisaalo yantiaceli yaali n ye o niinni? Likuli yenma leni U Tienu. Oba kuli ki bani U Tienu pali tugi nni bonla, kali U Tienu Fuoma. **12** Tinba, tii baa handuna yantiali, ama ti baa ya Fuoma n ñani U Tienu kani, ke tin fidi ki bandi U Tienu n puni ti yaala kelima o hanbili po. **13** Tii maadi laa bonla nani mi nisaali-yanfuoma n bangi yaala ka, ama nani o U Tienu Fuoma n bangi ti yaame ki doagidi li moamoani yaaba n pia U Tienu Fuoma po. **14** Ama li nisaali-yantiali n die yua, kan fidi ki ga ya bonla n ñani U Tienu Fuoma kani, kelima li tie opo yanluobonla. O kan bandi la kelima li bigidi leni U Tienu Fuoma yua ya yantiale. **15** U Tienu Fuoma yua yantiali n diedi yua bigidi li bonla kuli. Ama oba kuli kan fidi ki biigi ki bandi wani. **16** Li diani: “Hme bani o Diedo yantiali? hme baa fidi ki bangi o?” Ama, tinba ti pia Kilisiti ya yantiali.

3 N kpiiba mii den fidi ki maadi leni yi nani yi tie U Tienu Fuoma n die yaaba, ama n den maadi leni nani yi da hua li nisaali-yantiali, nani a canpanda yeni Kilisiti nni. **2** N

den ñundi yi mi naahanma yeni, ki naa tendi ya jiema n juagi, kelima yi kan den fidi ki ga ma. Baa mola yi daa fidi ki ga ma, kelima yi da hua li nisaali-yantiali. **3** Nani li nunponli leni li koanli n da ye yi siiga yeni, laa doagidi ke yi hua li nisaali-yantiali ki tiendi nani bi nisaaliba n tiendi maama kaa? **4** Ya yogunu ke yi siiga one tua: "MIni wani n hua Polo," ke one mo tua: "Mini wani n hua Apolosa," **5** yii hua li nisaali-yantiali kaa? Apolosa tie hme? Polo tie hme? Ti tie o Diedo naacenba bebe, yaaba n den cuani yipo o laabaalihamo, ke yi daani nani o Diedo n puogi yua kuli maama. **6** Mini n den buli ke Apolosa mo den kpidi. Ama U Tienu n teni ke li kpedi. **7** Lanwani yua n buu ki tie pu, yua n kpidi mo ki tie pu, Kali U Tienu yua n tendi ke li kpedi, wani n tie likuli. **8** Yua n buli leni yua n kpidi kuli da yenma, yua kuli baa baa o panpaani nani o tuonli tie maama. **9** Kelima ti taa ki tuuni leni U Tienu. Yinba tie U Tienu kuanu. Yi go tie U Tienu diegu. **10** Nani U Tienu n puni nni ya hanbili po, n den pu li tanpuuli nani o diemaa-yanfodaano yeni, ke nitoa mo huandi lipo. Die yua kuli n fangi o yuli leni o huandi lipo maama. **11** Kelima oba kuli kan go puu tanputoali, ke laa tie yaali mali ki puu, lan tie Jesu kilisiti. **12** O nilo ya huani laa tanpuuli wula, yaaka hanjilifa, yaaka ya tana ya dunga pa yaaka ti daadi yaaka ti muadi yaaka a kankanga, yua kuli tuonli tie yaali n baa doagidi, **13** kelima ti buudi daali baa wani la. Mi fantama baa doagidi yua kuli n soani yaala. Mi baa bigi yua kuli tuonli ki wani lan tie yaala. **14** Yua kuli n huani yaala li tanpuuli yuli po ya fidi ki ñani mi fantama biigi-ma nni kaa buodi, o baa baa i panpaani. **15** Ama yua

ya tuonli n buodi, o baa luo i panpaani. O baa faabi die nani yua n sani ki ñani mi fantamaki cia yeni **16** Yii bani ke yi tie U Tienu diegu ke o fuoma ye yi niinni yoo? **17** Yua n bolini U Tienu diegu kuli, U Tienu baa bolini o. Kelima U tieunu dieli gagidi ki hani, yinba n tie laa dieli. **18** Oba kuli n da boandi o yuli. Yi siiga oba ya tama ke o tie yanfodaano nani handuna n nua maama wan tua yanluodaano ke wan baa ki tua o yanfodaano **(aiōn g165)** **19** . Kelima handuna na ya yanfuoma tie yanluoma U Tienu po. Lidiani yeni ki yedi: «O co bi yanfodanba bi nunfanbu nni.» **20** Li go diani ki yedi: «O Diedo bani bi yanfodanba yanmaalima. O bani ke mi tie fanma fanma» **21** Lanwani oba kuli n da jigini o yuli bi nisaaliba po. Kelima li bonla kuli tie yi ya yaala. **22** Li ya tie Polo li ya tie Apolosa, li ya tie sefa, li ya tie handuna, li ya tie li miali, li ya tie mi kuma, li ya tie ya yogunu n tie na, li ya tie ya yogunu n baa ti cua, likuli tie yi ya yaala. **23** Yi mo tie kilisiti yaaba. Kilisiti mo tie U Tienu ya yua.

4 Lanwani li pundi ban ya nua ti ke ti tie Kilisiti naacenba. U Tienu n puogi yaaba ban ya wangi o bondoaginkaala. **2** Bi ya puogi o nilo li tuonli, ban lingi yaala o kani tie wan ya tie nidugika. **3** Mini yaapo, yi ya jia npo ti buudi, laa tie npo liba. Li bali danba mo ya ya jia nni ti buudi laa tie npo liba. **4** Mini nba mo ki jia n yuli buudi. Npali siedi mo ki bu leni nni liba kuli po. Ama lani ka doagidi ki sa n po imoamoani. Yua n jia n buudi tie o Diedo. **5** Lanyaapo yin da ja ti buudi liba kuli po hali ke li yogunu daa pundi. Ya gu mani o Diedo cuama, wani yua n baa yendi yaala n wuo li biigili nni, ki go doagidi yaala n den

wuo a pala nni. Laa yogunu nilo kuli baa baa U Tienu kani lan pundi wan baa ya pagidi. **6** N kpiiba n maadi mini leni apolosa maama na nani mi kpanjama yeni, ki baa todi yi yin bandi tikani ki da pendi yaala n diani ki bili ya bianu. Min maadi yaala tie ke yin da pia ti japaadi ki kpiagi niyendo ki fali o lielo. **7** Hme teni ke a cie a lieba? A pia be ke U Tienu ka puni a? Li ya tie yeni, be n teni ke a kpiagi a yuli nani U Tienu ka puni a la yeni? **8** Moala ke yi pia ke li dagidi! Moala ke yi tua piada! Yi cili ki diedi ke tii ye lienni. N bi sugini yin bi ya die moamoani, ke ti moko bi baa taani leni yi ki ya die. **9** Ama li tie npo nani U Tienu bili ke tinba o tondiba n ya tie puoli yaaba, nani yaaba ya buudi n kadi ke bi baa kpa yeni. Kelima bi sieni ti asala nni handuna, malekinba leni bi nisaaliba kuli nuni po. **10** Tinba ti tie yanluodanba kelima wani kilisiti yaapo, ama yinba wani tie yanfodanba kilisiti nni. Ti tadi, ama yinba wani pa. Bi kpiadi yinba ama bi yuandi tinba. **11** Hali moala ti ye leni mi koma leni ñunñuunu leni ti cadi leni ti puadi ke ti go tie lianliama. **12** Ti tuuni leni ti nii hali ki coagi. Bi niba ya sugi ti, ti gaali ba. Bi ya waani ti fala, ti juuni. **13** Bi ya kuli ti, ti guani ba leni mi madingima. Ti tie nani handuna baadi yeni, ki tie nani bi niba kuli n lu yaala hali moala **14** Laa tie ke n bua ki fiagi yi ka ke n diani yipo, ama n tuodi ki tundi yi kelima yi tie n bibuadimu. **15** To baa yi ya pia gobidikaaba tudapiiga kilisiti nni, yii pia baanda wani boncianla. **16** Lanwani yin mia yi ki tundi yi ke yin ya hua ya fuuli. **17** Lanyaapo yo ke n soani Timote yikani yua n tie n bibuadiga ki tie nidugika o Diedo nni. O baa tiadi yi min hua kilisiti

maama, nani min bangi kilisiti nitaana ya ye i kani kuli maama. **18** Yi siiga bi nitianba fiini ti japaadi ki tama ke n kan go cua yikani. **19** To, o Diedo ya bua, n baa cua yikani ke li kan waagi. Lanwani n kan bandi bi japaadanba yeni maadi ya maama bebe ka, n baa bandi ban pia ya paalu tie yu. **20** Kelima U Tienu n diema naa doagidi mi maama nni bebe ka, ama u paalu nni. **21** Yi bua be? Ke min cua yikani leni u febu bi? Bi min cua leni mi buama leni li padigile?

5 I kaani kuli bi niba tua ke mi conconma ye yi siiga, ya conconma buolu n kaa ye baa bi nilanba siiga. Lani n tie ke yi siiga o niyendo ye leni o baa pua. **2** Ama baa yeni, yi gbengidi yi yula, kaa biidi yi pala ki mua nani i kumoe yeni ki ñani yi siiga yua n tieni laa cagindi. **3** Mini yaapo, baa ke n foagi leni yi n gbanandi nni, n ye leni yi n yantiali nni. N mali ki jia yua n tieni laa bonla yeni buudi nani n ye leni yi yeni. **4** O Diedo yeli nni leni o paalu po, yikuli ya taani, ke n moko ye leni yi n yantiali nni, **5** Yin teni laa nilo sutaani, ke wan bolini o gbanandi ke o naano n tindi o Diedo Jesu n baa cua ya daali. **6** Yin gbengidi yi yula maama, laa hani. Yii bani ke li dabinli waamu bebe baa teni ti yonbudi kuli n pili yoo? **7** Yin ñani mani yi siiga li dabinkpeli, ki tua nani ti yonbupandi yaadi n ki pia dabinli yeni. Moamoani yi tie laa yonbudi, kelima kilisiti yua n tie ti Pendima jaama pebiga padi no. **8** Lanwani tin jaani laa jaama ke laa tie leni li dabinkpeli lani tie mi conconma, ama leni ya dupen n ki pia dabindi lani n tie li papienli leni i moamoani. **9** N den diani yipo li tili ki wami yi ke yin da pia hantaado leni mi conconma danba. **10** Mii baa ke yin da pia hantaado baa kuli leni

handuna yaaba, yaaba n tie mi conconma danba, leni bi halihabuaba, leni yaaba n bua ki ya di bi lieba, leni yaaba n hua i buli, kelima li ya tie yeni kali yin nan ña handuna nni. **11** Min den diani ki bua ki wani yi yaala tie line: yin da pia hantaado leni yua yedi ke o tie yi kpiilo ki nan conbi, yaaka ki tie halihabuado, yaaka yua n hua i buli, yaaka o nisugido, yaaka o dañogaado yaaka yua n bua ki ya di o ileba. Yin da tuo baa ki taani ki je leni laa nibuolu. **12** Naani li tie mini hantaado yo ki jia ti buudi leni niinpo yaaba? Laa tie yi siiga nni yaaba ya buudi ka ke yi baa jia? **13** Ama niinpo yaaba U Tienu baa jia leni ba ti buudi. Deli mani ki ñani o ninbiado yi siiga.

6 Yi siiga hme n baa tuo ki gedini o lielo handuna yaaba, yaaba n ki daani bujiali kani? O ya pia maama leni o lielo, wa baa gedini ma bi nigagidihanba kani? **2** Yii bani ke bi ni gagidihanba baa jia ti buudi leni handuna yoo? Lamwani li la tie ke yi baa jia ti buudi leni handuna yi baa gbali ki jia tibuwaadi bii? **3** Yii bani ti baa jia ti buudi leni malekinba yoo? Lanwani laa pia kuli tama ke ti baa fidi ki jia ti buudi ya jamaamo n tie na ya maama po. **4** Lanwami yi ya pia o naa jamaano ya maama leni yiyaba, yi yen taa kilisiti n yini yaaba n ki pia leni yaaba hantaado yeni ban tua yi bujiaba. **5** N yedi yeni ki bua i fe n cuo yi. Naani yii pia yi siiga baa niyendo yua n pia mi yanfuoma ki baa fidi ki jia ti buudi o kpiiba siiga? **6** Naani yi siiga yua pia mi maama leni o kpiilo baa gedini o ti buudi po, yaaba n kaa daani kani yoo? **7** Baa yin pia ti buudi leni yiyaba yeni, li daogidi yi gbalima. Laa baa hani ki cie yin juuni leni yi kpiiba n tieni yi ya bonbiadilakaa?

Laa baa hani ki cie yin tuo ban je yi kaa? **8** Ama yinba n
tiendi laa bonbiadila, ki di nitoaba, bani yaaba n tie yi
kpiiba yeni **9** Yii bani ke yaaba n ki tiegi kan ba biinu
U Tienu diema nni yoo? Yin da boandi yi yula. Yaaba n
tiendi ti cagindi, leni i buuli danda, leni mi conconma
danba, leni yaaba n biidi bi yula, leni ya jaba n taagi leni
bi yaba kuli, **10** leni a concona leni halihabuada, leni a
doñogaada, leni a nisugida, leni yaaba n di bi lieba kuli
kan baa biinu U Tienu diema nni. **11** Yii siiga bi nitianba
den tie laa nibuolu, ama U Tienu huudi yi o gagidi yi ki
puni li moamoasaali o Diedo kilisiti yeli po leni U Tienu
fuoma tuonli po. **12** Bi tianba yi siiga tua: «Mii go kua
liba, » ama li bonla kuli ka hani. N ba fidi ki yedi, «Mii go
kua liba kuli, » ama n kan tuo liba kuli n diedi nni. **13** Yi
go tua: «Mi jema ye ku tugu po, ku tugu mo ye mi jema
po.» U Tienu baa ti bolini likuli yenma. Ama ti gbanandi
naa ye mi conconma po ka, ti ye o Diedo yaapo, o Diedo
mo ye ti gbanandi yaapo. **14** U Tienu, yua n den fiini o
Diedo bi tinkpiba siiga, o go baa fiini ti mo kelima o paalu
yaapo. **15** Yii bani ke yi gbanandi tie kilisiti gbanandi ka
yoo? Naani n baa taa kilisiti gbanandi ki teni tin tua li
poconconli gbananbuolu bi? Kalam. **16** Yii bani ke yua
n taani leni li poconconli tua gbanayendi leni o kaa?
Kelima li diani: Bani niba lie baa tua gbananyendi. **17**
Yua taabi o Diedo tua yendo leni o. **18** Yin sani ki foagidi
mani leni mi conconma. Tuonbiatoadi kul ye o gbanandi
niinpo, ama yua n puni o yuli mi conconma po, tudi o
gbanandi po yo. **19** Yii bani ke yi gbanandi tie U Tienu
fuoma yua dieli, yua n ye yi niinni, U Tienu n puni yua ke

yii go die yi yula? **20** Moamoani o da yi leni ya dunga pa. Lanwani yin ya kpiadi mani U Tienu yi gbanandi nni lani yaala n tie U Tienu n die yali.

7 Moala n bua ki maadi yin den diani ki buali nni ya maama. li hani ke o ja n da taa pua. **2** Ama kelima mi conconma n yaba maama, li pundi ja kuli n ya pia o pua, pua mo kuli ya pia o calo. **3** O ya ya tiendi no pua po yaala n pundi, o pua moko ya tiendi o calo po yeni. **4** O pua ki die o gbanandi, o calo n die, o ja moko ki die, o gbanandi, o pua n die. **5** Yin da yie mani yiyaba po, kali yikuli ya juogi ki tuo ki bili u yogunu waamu i jaandi po. Lani ya pendi, yin goa ki taani leni yiyaba ke sutani da tulini yi kelima yi gbali i gbanandi kubima. **6** Min madi yeni, laa tie ke n bili yipo yin baa tiendi yaala ka, li yie sanbili yo. **7** N bua ke nilo kuli n ya tie nani min tie maama na. Ama nilo kuili baa U Tienu kani ya paabu n ki taa leni o lielo, niyendo ba ki baa fidi ki tieni lene, nitoa mo lene. **8** Moala n maadi yaaba n daa tieni ñiigili, Bi jaba leni bi puaba, leni a kpepuana mo po, li baa hani bi po ban ya tie ban tie maama, nani moko n tie maama. **9** Ama bi ya kan fidi ki kubi bi gbanandi, ban tieni li ñiigili, kelima bi ya tieni li ñiigili hani ki cie bi gbanandi n ya fiidi bipo nani mi fantama n co tieni, ki paadi ba. **10** N bili mi naa maama yaaba n tieni li ñiili po. Mini ka bili ma o Diedo n bili maa. O pua n da ña o calo kani. **11** O ya ñani o kani wan da kuni jatoa, wan ya ye obebe, yaaka wan go mangi leni o calo ki goa o kani, ja mo n da ñani o pua **12** Moala n maadi yaaba n sieni po, mini n maadi, o Diedo ka. Ti kpiilo yendo ya pia ya pua n ki

daani, ama ki tuo ki ye leni o, wan da ñani o. **13** Ya pua n pia o calo ke waa tuo ki daani, ama ki tuo ki baa ye leni o, wan da ña o kani. **14** Kelima ya calo n ki daani baa mi gagidihanma kelima o pua po. Ya pua n ki daani mo baa mi gagidihanma kelima o calo po. Lani yaaka yi bila bi baa joagini, ama lan tie maama yeni, bi gagidi. **15** Ama yua n ki daani ya bua ki ña, ban cedi wan ña. O ya ñani, ti kpiiba, lan tie ja bi pua, faabi leni laa lolima, kelima U Tienu yini ti ke tin ya ye leni mi yanduanma. **16** Fini o pua, a bani lede a ya baa faabi a calo? Fini o ja mo, a bani lede a ya baa faabi a pua? **17** Lanwani bonyenla bebe n ye, yua kuli ya ye nani o Diedo n puni o maama, ki hoadi wan den tie maama U Tienu n yini o ya yogunu. Lan tie min biliti yaala Kilisiti n yini yaaba i kaani kuli po. **18** O nilo ya den kua ku koanciagu U Tienu n yini o ya yogunu, wan da lingi ki bolini ku koanciagu maalima, o nilo yaa den kua U Tienu n yini o yogunu, wan da kua. **19** O nilo ya kua leni o yaa kua, laa tie pu, ama U Tienu mabilikaama kubima n tie li kuli. **20** Nilo kuli n ya tie wan den tie maama U Tienu n den yini o ya yogunu. **21** A ya den tie yonbo U Tienu n yini a ya yogunu, lan da yagi a yama. Ama a ya baa fidi ki faabi, han moandi. **22** Yua n tie yonbo o Diedo n yini o ya yogunu, o Diedo faabi o ke o tua o yua. Yua n die o yuli mo U Tienu n yini o ya yogunu tua kilisiti yonbo. **23** U Tienu den da yi ya dunga n pa, lanwani da tua mani bi nisaaliba ya yonbi. **24** N kpiiba yua kuli n ya tie U Tienu kani wan den tie maama U Tienu n den yini o ya yogunu. **25** Yaala n tie yaaba n kaa tieni ñiigili nani yin den buali nni maama po, mii pia o Diodo

mabilikaama laa maama po. Ama n baa waani yi min sua yaala, miini yua ke o Diedo teni ke n tua nidugika kelima o niñingbadima yaapo. k **26** elima ya fala n kpendi yaapo, n sua ke li baa hani o nilo n ya tie wan tie maama. **27** A pia pua bi? han da moandi ki bua ki ñani o. Haa pia pua? Da lingi ki taa. Ama a ya taa pua, han tieni tuonbiadi. O jafaano mo ya kuni ja, waa tieni tuonbiadi. **28** Ama yaaba n tieni li ñiigili baa laadi fala u naa yogunu yema nni, li tie lanyaapo ke n bua ki todi yi yin da kua laa fala nni. **29** N kpiiba min baa yaala tie ke ya yogunu n sieni koabi. Lanwani dinla liiga yua n pia pua n ya ye nani waa pia yeni. **30** Yaaba n buudi n ya ye nani baa buudi yeni. Yaaba n pia li pamancianli n ya ye nani baa pia yeni. **31** Yaaba n da bonla n ya ye nani baa die ban da yaala. Yaaba n pia i hantaadi leni handuna bonla n ya ye nani laa bonla ki tie bipo tiladi, kelima handuna yua n ye moala na pendi ki baa juodi. **32** N bua yin ya ye ki da pia yanyagidi. Yua n kaa pia pua kuandi o yama o Diedo hantaadi nni, ki lingi wan baa mangidi o Diedo pali maama. **33** Yua n pia pua mo kuandi o yama handuna na hantaadi nni ki lingi wani baa mangidi o pua ya pali maama. **34** Lani n teni ke o podaano yama boagidi kaani lie. O pua moko, yua n kaa pia ja, leni yua n daa bani ja, bi moko kuandi bi yama o Diedo hantaadi nni, ki moandi ki gagidi bi gbanandi nni leni bi yantiali nni kuli. Yua n kuni o ja kuandi o yama handuna hantaadi nni ki lingi ki baa mangidi o calo pali. **35** N maadi lankuli ki bua ki todi yi. Laa tie ke n bua ki dia ku diagu ka. N bua yin ya hua o Diedo nani lan pundi maama, ki bua o ki taabi o leni payenli. **36** O nilo ya pia o

toginaa ke o dagidi li calinkpenli ke o sua ke li pundi wan kuni o ja mo, ke o sua o tudi leni wan yie opo, wan tieni wan sua maama, waa tieni tuonbiadi, wan cedi wan kuni. **37** Ama yua n den jagi ki bili o yama po ke o baa kubi o toginaa wan da kuni ja, o ya sua ke o baa fidi ki tieni nani wan den jagi maama, o hanbi leni wan teni ke o toginaa kan kuni ja. **38** Lanwani yua n cedi ke o bisalo kuni, o tieni yaala n hani, ama yua n kuni o bisalo ke waa kuni, wani n tieni yaala n hani ki cie. **39** O pua luo leni o calo o colo n ye ya banlu kuli, ama o calo ya ti kpe, o pua yeni faabi ki baa fidi kuni wan bua yua kuli, ama kali wan ya tie o Diedo yua. **40** O ya tie wan tie maama kaa go kuni jatoa n baa mani opo ki cie. lani tie mini n sua maama, n tama ke n pia U Tienu Fuoma moko

8 Moala yaala n tie ti padinanidi po. Yi tua: «Tikuli pia mi bandima.» Mi bandima kpendinni ti japaadi, ama mi buama todi mi kpedima li dandanli nni. **2** O nilo ya tama ke o bani li bonla, o daa bandi nani lan pundi wan bandi maama **3** . Ama yua n bua U Tienu kuli, U Tienu mo bani wane. **4** To, moala n baa madi ti padinandi maama. Ti bani ke bulo naa ye handuna nni se U Tienu yendo bebe n ye. **5** Kelima baa ke ban yi yaala i buli yaba lan tie tanpoli bi ki tinga nni, li tie moamoani ke i buli yaba ke bi diediba moko yaba. **6** Ama tinba wani yaapo Tienu yendu bebe n ye, yua n tie baa. O den tagi li bonla kuli, tinba mo ye o yaapo. Diediyendo bebe moko n ye, Jesu Kilisiti, li bonla n den tagi kelima o yaapo ti moko ye kelima o yaapo. **7** Ama bi niba kuli daa pia laa bandima. Bi nitianba n den maani i buli hoadima maama teni baa moala bi ya di laa

nandi bi di ki nua maama ki mi tie padinandi o bulo po,
Lanwani bi pala siedi ya n tadi yen joagini lienni. **8** To,
laa tie mi jiema ka baa teni tin nagini U Tienu. Ti yaa dini
li kan wadi tipo liba, ti ya dini mo, li kan pugini ti liba. **9**
Ama yin fangi mani yi yula ke yin pia u sanu ki tieni yaala
n da tua tanduudikaali yaaba n tadi yaapo. **10** Kelima o
nilo ya laa ke fini yua n pia mi bandima ka li budieli nni
ki di ti padinandi, wani yua ya pali siedi n tadi, li kan teni
wan baa li papali ki hmani ti padinandi yoo? **11** Lanwani
a kpiilo yua tadi, wani kilisiti n den kpe yua yaapo baa
bodi kelima a bandima yaapo. **12** Yi ya dudi yi kpiiba po
yeni, ki lengidi bi pali siedi yaali n tadi, yi tudi kilisiti po.
13 Lanwani jiemaba ya baa guli n kpiilo, n kan go je laa
jiema hali abada, ke min da guli kpiilo. **(aiōn g165)**

9 Mii die n yuli kaa? Mii tie Jesu tondo kaa yoo? Mii
den laa ti Diedo Jesu kaa? Yii tie min den soani o Diedo
po ki baa yaaba kaa? **2** Baa nitoaba yaa nua ke n tie o
Diedo tondo yinba wani nua ke n tie yeni, kelima yinba
n tie ya maalima n doagidi ke n tie o Diedo tondo. **3**
Lani n tie min maadi maama ki baa ga n yuli leni yaaba
n kuliti nni. **4** Naani tii pia li bali ki ya baadi ti jiema
leni tin baa ñu yaala? **5** Tii pia li bali ki taa pua yua n
daani Jesu nani Jesu tondiba yaaba n sieni, leni wani o
Diedo waamu leni pieli n tiendi maama? **6** Bi mini leni
banabasa bebe n baa tuuni li tuonli tiladi ki ya baadi li
bonjekaala ti yema po. **7** Hme baa kua minteela leni o
yuceli piama? Hme baa hu i tilondi ki nan kan hmani li
bonluonkaala? Hme baa kpaa u naakulu ki nan ño mi
naahanma? **8** Min maadi ya maama yeni, naani n maadi

nani bi nisaaliba n nua maama bebe bi? Li balimaama wani ki yedi yeni kaa? **9** Li diani Musa balimaama nni ki yedi: han da yilini o nua ñoabu takunkumi wan hmaadi ti disiandi ya yogunu. Naani U Tienu den yagini o yama i ne po yoo? **10** Bi o maadi tinba bebe yaapo? Li diani yeni tinba yaapo saa. Li pundi ke yua n ko bu kpaabu leni yua n hmaadi ti siandi kuli n ya sugini ke bi baa baa bi biinu lienni. **11** Ti ya den buli yi kani ya bondi n tie U Tienu Fouma bonla, nani li baa bia ti ya yendi yi kani yi bonpiakaala? **12** Nitoaba ya pia li bali ki baa ga yi kani handuna bonla, tinba kaa pia ki cie yoo? Ama tii den ga yi kani nani tin pia li bali ki baa ga maama. Ti den tuo ki ga fala buolu kuli ki juuni li po, ke bonlaba kuli n da pigini kilisiti laabaalihamo po. **13** Yii bani ke yaaba n tuuni U Tienu diegu tuonli baa baadi bi jiema U Tienu diegu nni kaa yoo? Ke yaaba n tuuni li padibinbinli kani baadi bi biinu baa padi yaala nni? **14** Likuli yenma o Diedo bili ke yaaba n tuuni o Laabaalihamo tuonli n ya baadi yaala n dagidi bi yema po o Laabaalihamo tuonli nni. **15** Ama mii tieni nani n bali n puni nni u sanu maama baa waamu. Min diani yipo ya maama moala na mo, laa tie ke min baa liba ka. N ya kpe, lani n mani n po ki cie min tieni yeni. Niloba kan fie nni min kpiagidi n yuli yaala yaapo. **16** Min wangi o laabaalihamo yeni, n kan kpiagi n yuli lipo, kelima li tie n po yiladi. Fala n baa n po n ya wangi o laabaalihamo. **17** N ya bi wangi o laabaalihamo n yama po, n bi baa ga i panpaani, ama min wangi o laabaalihamo tiladi ke laa tie n yama po yeni, n tuuni U Tienu n piani nni ya tuonli. **18** Lanwani n panpaani tie

be? I tie line, ke n wangi o laabaalihamo lingi panpaaniba kuli, ki naa baa o laabaalihamo tondo n pia li bali ki ya baadi yaala. **19** Baa ke n die n yuli kaa tie oba kuli naacemo, n puni n yuli ki tua bi niba kuli naacemo, ki baa dani min fidi ya bianu kuli ban cua o Diedo kani. **20** N ya ye jufinba siiga, n tie nani n tie jufi yeni, ke min fidi ki dadi ba. N ya ye bani li balimaama n die yaaba siiga, n tua nani li die n moko yeni, ke min fidi ki dadi ki cuani li balimaama n die yaaba. **21** Li balimaama n kaa die yaaba moko ya siiga, n tua nani maa die nni yeni, baa ke mi die nni, kelima kilisiti balimaama die nni, ke min fidi ki dadi li balimaama n kaa die yaaba. **22** N ya ye yaaba n tadi U Tienu sanhoadima nni siiga, n tie nani yua n tadi yeni, ke min fidi ki gobidi ki cuani baa o Diedo kani. N moandi yeni li bonla kuli nni ki ya tie nani bi niba kuli n tie maama, ke lan tie yaala kuli nni min fidi ki faabi bi nitianba. **23** N tiendi lankuli o laabaalihamo po, ke min fidi ki baa n mo ya biinu o laabaalihamo halimani nni. **24** Yi bani ke yaaba n boagidi ki baa sani mi nuama kuli yen sani, ama niyendo bebe n baa baa i panpaani, bi yeni kaa? Sani mani maama ke yi mo baa ba i panpaani. **25** Yua n bua ki tua liiga yua jelibuolu kuli nni yen kubi li kuali o gbanandi po li bonla boncianli po. O tiendi yeni kelima o bua ki baa ya panpaani n baa pendi po. Ama tinba wani tiendi yeni ki bua ki baa ya panpaani n kan pendi hali abada. **26** Lanwani n tiini mi nuama, ama mii tiini yaali ka, n go tie nani yua n tiendi ya jeligu n tie ki kubi a nikula, mii kubi mi fawaama ka. **27** N wangi n gbanandi fala ki paani ti cain, kelima mii bua ki waani

nitoala o laabaalihamo, ki yuandi ki sua ke bi yedi ke mini nba ki dagidi, ki ñani nni.

10 N kpiiba mii bua ke yaala n den tieni ti yaajanba n ya boani yi: Ku tawaligu den yiini bikuli po, bikuli den duodi mi ñincianma. **2** Bikuli den baa mi batisima Musa niinini ku tawaligu nni leni mi ñincianma nni. **3** Bikuli den di jeyenma yaama n ña U Tienu kani, **4** ki go ñu bonñokayenla yaala n ña u Tienu kani, kelima bi den ñu ya tangu ya ñima n ñani U Tienu kani, yaagu n den yegi leni ba. Laa tangu den tie kilisiti. **5** Ama bi siiga boncianla ki den mangidi U Tienu pali, lani n teni ke bi den kpe mi fanpienma nni. **6** Lankuli tie ti po li bonbangikaala, ki bua ki tuodi ki bangi ti ke tin da bua yaala n bia nani bani yeni. **7** Yin da hoadi i buli nani bi siiga bi tianba n den tieni maama. Nani lan diani maama: «Bi den kali ki dini ki go ñu, lani n pendi bi den fii ki jeli ki ciaga.» **8** Tin da pa ti yula mi conconma mo nani bi siiga bi tianba n den puni bi yula mipo maama, ke piilie n niba tuda taa den kpe dayenli. **9** Tin da biigi o Diedo nani bi siiga bi tianba n den tiedi maama ke i we ku ba. **10** Yin da yenbidi mo nani bi siiga bi tianba n den yenbidi maama, ke mi kuuma maleki den ku ba. **11** Laa bonla kuli den baa bipo ki baa tie bi niba kuli po li bonbangikaala. U Tienu den teni ke likuli diani ki baa tie tipo i dundi, tinba yaaba n ye handuna juodima dana siiga. **(aiōn g165)** **12** Lanyaapo yua n tama ke o se wan fangi o yuli ki da baa. **13** Tulinmaba kuli kan cua yi kani kaa tie yaama n kpendi bi nisaaliba kuli po. U Tienu tie dugika, o kan tuo ya tulinma n cie yi fidu bianu n cua yi kani. Ama mi biigima ya cua yi kani, o

baa hanbi yipo u sanu ke yin fidi ki juuni ki ña lienni **14** Lanyaapo n buakaaba, yin sani mani ki foagidi leni i buli hoadima. **15** N maadi leni yi kelima yi tie yanfodanba, yin bigi mani mi maadi yaama na. **16** Li seli tadiñokaaga tin tuondi U Tienu yaaga yaapo, naani kaa tie mi taanyenma leni Kilisiti soama po kaa? Tin cabidi ya dupen, naani tii tie mi taanyenma leni Kilisiti gbanandi po kaa? **17** Dupen tie yendo, tinba yaaba n yaba moko tie gbananyendi, kelima tikuli taani ki boagidi laa dupen yendo **18** Kpaagi mani Isalele yaaba po, bi ya dini tipadijiedi, naani baa pia taayenma leni U Tienu kaa? **19** N bua ki yedi be? Ke o bulo tie bonmoanla bi? Bi ke ban padi yaala o bulo tie bonmoanla bi? Kalam. **20** N bua ki yedi ke yaaba n padi i buli yeni padi mu cicibiadimu po yo, baa padi U Tienu po ka. Mii bua ke yin ya pia hantaado leni mu cicibiadimu. **21** Yi kan fidi ki ño o Diedo tadiñokaaga ki go ño mu cicibiadimu ya tadiñokaaga. Yi kan taani ki je o Diedo jiema, ki go taani li je mu cicibiadimu mo ya jiema. **22** Ti baa tieni yeni ki ñuuni o Diedo li mutuoli bii? Ti pia o fidu ki cie o bi? **23** Yi tua: «Liba kuli ki go kua» yeni, ama li bonla kuli ka hani, «Li ba kuli ki go kua, ama li bonla kuli ka todi. **24** Oba kuli da lingi o yuceli bebe ya hamu, ama wan ya lingi yaala n tie o lieba moko yaapo. **25** Yi pia u sanu ki hamani ya nandi kuadi ki daaga nni kuli, ki da tuo yi pala siedi n ya bangi liba kuli po, **26** kelima li diani ki yedi: «O Diedo die ki tinga Leni yaala n ye ki niinni kuli.» **27** Yua ki daani ya yini yi ke yin cua ki je leni o, ke yi bua ki gedi, je mani wan teni ya jiema kuli, ki da buali kelima yi pali siedi po. **28** Ama o nilo ya yedi

yi: «Ya nandi n tie na tie padinandi, » da je mani kelima ya nilo n waani yi la po, leni li pali siedo po. **29** N baa ya nilo n waani yi yeni ya pali siedo, mii maadi yi ya pali siedo ka. Be yaaapo ke nitoa pali siedi ba bu leni min pia u sanu ki tieni yaala yaapo? **30** N ya tuondi U Tienu n jiema po, be yaapo ke bi baa jaligin nni min tuondi U Tienu ya jiema po? **31** Lani, yi ya baa je, leni yi ya baa ño, leni yin baa tieni yaala kuli, tieni mani li kuli U Tienu ya kpiagidi po. **32** Yin da tieni mani yaala n baa teni Jufinba leni yaaba kaa tie Jufinba leni U Tienu n yini yaaba n tuudi ki baa ti tuonbiadi nni. **33** N moko moandi ki tiendi yeni ki baa dagidi leni bi niba kuli min tiendi yaala kuli nni. Mii tiendi yeni ki bua ki lingi yuceli hamu kaa, n lingi yaaba yaba ya hamu po, ke ban baa ki tindi

11 Yin ya hua mani n fuuli mani min hua kilisiti fuuli maama. **2** N pagi yi kelima yi tiani npo libonla kuli nni, ki go hua min den bangi yi ya bangima mo. **3** Baa yeni n bua yin bandi ke kilisiti tie ja kuli yudaano, o ja mo tie o pua yudaano, U Tienu mo tie kilisiti yudaano. **4** Ya ja n jaandi bi ki wangi U Tienu maama ki ciibi kuli, o jigidi o yudaano **5** Ama ya pua n jaandi bi ki waangi U Tienu maama ki naa yili, jigidi o yudaano. Likuli tie yenma leni wan kuo o yudi. **6** O pua ya kan yili, wan moagi o yudi. Ama i fe ya pia o pua wan kuo oyudi, bi wan moagi ti, li pundi wan yili. **7** Laa pundi o ja n ya ciibi, kelima o tie u tienu nannanli leni o kpiagidi. O pua mo n tie o ja ya kpiagidi. **8** Moamoani, o ja naa den ñani o pua niinni, ama o pua n den ñani o ja niinni **9** U Tenu naa den tagi o ja kelima o pua po ka, ama o den tagi o pua kelima o ja

yaapo. **10** Lani yaapo, leni malekinba yaapo, li pundi o
pua n yili. **11** Yaala n tie o Diedo nni yaapo, o pua yema
kan dagidi se ja n ya ye, o ja mo yema kan dagidi se o
pua ya ye. **12** Kelima nani o pua n den ñani n ja niinni
maama, likuli tie yenma leni moala, ja kuli mali kelima o
pua po, ama li bonla kuli ñani U Tienu kani **13** Yinba yiba
n biigi mani ki le li ya hani ke o pua n jaandi U Tienu kaa
yili. **14** Naani mi tagima mani miba ki wangi ke o ja ya
pia ti yuciandi ke li pia i fe? **15** Ama o pua wani ya pia ti
yuciandi, li tie opo ti kpiagidi, kelima U Tienu puni o ti
yuciandi tin ya tie opo nani li cabiyilikaali yeni. **16** O nilo
ya bua ki nia laa maama, wan bandi ke tinba leni U Tienu
n yini yaaba kuli siiga tii pia laa bogidili. **17** Ya maama n
baa hua yaapo, mii pagi yi ba, kelima yi ya taani laa hanbi
yipo liba, li biidi yi bebe. **18** Min da baa kpa maadi yi
yaala n tie n gba ke yi ya taani mi paadima ye yi siiga. N
daani li waamu. **19** Kelima li tie tiladi mi paadima n ye
yi siiga, ke yaaba n se i moamoani nni doagidi. **20** Yi ya
taani, li naa tie o Diedo jiema po ka ke yi taani. **21** Kelima
yi ya kali ki baa je, yua kuli yen cili ki ya di wani oba ya
jiema kaa gu o lieba, ke mi koama pia tianba, ke tianba
mo ñu hali ki gaadi. **22** Yii pia yi denpo yin baa di ki go ñu
naani yoo? Bi yi fali U Tienu n yini yaaba, ki fiagi bi siiga
yaaba n ki pia liba yoo? Min yedi yi lede? Min pagi yi bi?
N kan pagi yi lanyaap o. **23** Kelima n den baa o Diedo kani
min bangi yaala. Ban den janbi o janbi o ya ñiagu, o den
taa dupen **24** ki tuondi U Tienu, ki cabidi ki yedi: «Line n
tie n gbanandi yaadi n cabidi yipo. Ya tiendi mani yeni ki
tiani npo.» **25** Ban den dini ki gbeni ya yogunu, o den taa

ki tadiñokaaga ki yedi: «Ya dadiñokaaga n tie na tie o hantaadipaano yua n kua kelima n soama yaapo. Ya tieni mani yeni ki tiani npo yin baa ño ya yogunu kuli.» **26** Lanwani ya yogunu kuli ke yi hmani dupen ki go ñuni ki tadiñokaaga nni na, yi wangi o Diedo kuma, hali wan go ba cua. **27** Laniyaapo yua n hmani o Diedo dupen ki go ñuni o Diedo tadiñokaaga nni kaa dagidi, o pia i tagili o Diedo gbanandi leni o soama po. **28** Lanwani nilo n ka biigi o yuli, lani ya puoli wan hmani laa dupen ki ño laa tadiñokaaga. **29** Kelima yua n hmani ki go ñuni ki naa laa ke o Diedo gbanandi ye lienni hmani ki go ñuni o yuli po ti buudi. **30** Lani n teni ke a yiama leni a tadima yaba yi siiga, ke niba boncianla kpe. **31** Ti ya den biigi ti yula, U Tienu kan bi bu leni ti. **32** Ama o Diedo bu leni ti ki tundi leni fala yeni, ke wan da di taani ki bu ki cuoti leni handuna **33** Lanyaapo n kpiiba yi ya taani ki baa je o Diedo jiema, yin guudi mani yiyiaba. **34** Mi koma ya pia yua, o kpa je o denpo ki nan cua ke yin da taani yi nitaanli nni ki cuani yi yula po ti buudi. N baa hanbi ya maama n sieni kuli ya ti cua ya yogunu

12 N kpiiba, yaala n tie U Tienu Fuoma paabu yaapo, mii bua lan ya boani yi. **2** Yi bani ke yin den tie nilanba ya yogunu, yi den tuodi ke bi dia ki caani yi i buli yi n ki maadi po. **3** Lanwani n kadi ki waani yi ke U Tienu Fuoma n gobidi yua kuli kan yedi: Jesu tie ti solindi yua, oba kuli mo kan yedi: «Jesu n tie o Diedo, » kali U Tienu Fuoma yua gobidi o. **4** Bu paabu buoli yaba, ama Fuoma yendo n puuni likuli. **5** I todibuoli moko yaba ama o Diedo yua n die likuli tie yendo. **6** I tuonbuoli yada, ama

U Tienyendu n tuuni laa tuona kuli bi niba kuli nni. **7** Yua kuli baa U Tienu Fuoma doagidima li nitaanli kuli todima po. **8** O Fuoma puni niyendo mi yanfomaama. Mi Fuoma yenma yeni go puni nitoa mi bandima maama. **9** Mi Fuoma yenma yeni n puni niyendo li dandanli, ki go puni nitoa mo wan ya paagidi a yiama. **10** O puni niyendo ke o baa fidi ki ya tiendi mi bancianma, ki go puni nitoa ke o baa fidi ki ya wangi U Tienu maama, ki puni nitoa goga U Tienu Fuoma leni mu cicibiadimu gagidima paabu. O puni mi malanma paabu ki go puni nitoa mi malanma soaginma paabu. **11** Laa Fuoma yenma n tuuni laa bonbuoli kuli, ki puuni nilo kuli oba nani wani oba n bua maama. **12** Kelima, nani ti gbanandi n tie yenma ki nan pia ya gbananbuoli n yaba maama, ama baa ke ti buoli yaba yeni, tikuli taani ki tie gbananyendi. Li moko tie yene leni kilisiti. **13** Ti kuli den batisi mi Fuoma yenma yeni ya niinni, ke tin tua gbananyendi, lan tie Jufinba leni bi nilanba, lan tie i yonbi bi yaaba n die bi yula, U Tienu puni tikuli ke ti baa ki ñuni Fuoma yenma ya kani. **14** Lanyaapo, ti gbanandi naa tie gbanan -buoyendu bebe ka ama gbananbuoli boncianla. **15** Li ya tie ke li taali yedi: «Min ki tie nu yeni, mii n taa ti gbanandi nni, » lani kan teni ke li kaa taa ti gbanandi nni. **16** Li ya tie ke li tubili mo yedi: «Min ki tie nunbu yeni, mii taa ti gbanandi, » lani kan teni ke li kaa taa ti gbanandi. **17** Li ya tie ke ti gbanandi kuli bi tie nunbu bebe, mi gbadima bi baa ye le? Bi ti kuli ya bi ti tubili bebe, ti baa gba u nuulu lede? **18** Moamoani U tienu bili gbananbuolu kuli uba uba ti gbanandi nii nani wan bua maama. **19** I

gbananbuoli yeni kuli ya bi tie gbanan-buoyendu bebe,
ti gbanandi bi baa ye le? **20** To, baa ke i gbananbuoli
yaba, ti gbanandi tie gbananyendi. **21** Lanwani bu nunbu
naa pia sanu ki yedi u nu: «Min pia leni a hantaado.»
Li yuli mo naa pia sanu ki yedi a taana: «Mii pia leni a
hantaado.» **22** Ama ya gbananbuoli n naani ke i tadi ki
cie moko tie tiladi. **23** Ya gbananbuoli n kaa pia jigidi ti
gbanandi nii, ti jigindi ti boncianla. Ya gbananbuoli n kaa
pia jawaama, ti tiani ipo ki kubi i leni li fanginli. **24** Ya
gbananbuoli n pia mi jawaama mo, yii bua pugima. U
tienu den tagi ti gbanandi ki taani ti buolu, ki teni ke ya
gbananbuoli n kaa pia jigidi n baa ti jigidi ki pugini. **25**
O den tieni yeni ke mi paadima da ye ti gbanandi nii,
ama gbananbuoli kuli ya bua ki todi iyi yenma. Gbanan
- buoyendu ya laadi fala, i gbananbuoli kuli taani leni
u laa fala nni. **26** Gbanan- buoyendu ya baa ti jigidi, i
gbananbuoli kuli mangi i pala lieni. **27** Yinba kuli taani ki
tie kilisiti gbanandi, yi siiga yua kuli tie o gbananbuolu,
28 U tienu kpa bili Kilisiti n yini yaaba siiga bi tondiba
miliema bi mawangikaaba, mi taama bi bangikaaba. Li
yaapuoli li pia yaaba n tiendi mi bancianma, tianba ke bi
baa paagidi a yiama, tianba mi todima paabu, bi tianba
mi gobidima paabu, tianba malanma maama paabu. **29**
Bikuli tie tondiba bi? Bikuli tie mawangikaaba bi? Bikuki
tie bangikaaba bi? Bikuli tiendi mi bancianma bi? **30** Bi
kuli baa a yiama paagima paabu yoo? Bi ki maadi mi
malanma yoo? Bi ki fidi ki soangindi mi malanma yoo?
Yeni ka. **31** Lawani yin ya bua mani ya paabu n hani ki
cie. N go baa waani yi ya sanu n hani ki cie likuli.

13 Ba n ya bi maadi bi nisaliba mabuoli Leni malekinba
ya mabuoli kuli, ki naa pia mi buama, N baa tie nani
ya kudi n mua bi nani ban pua ya longa ke ki tiendi ku
fuugu yeni. **2** Ba n ya bi baa mi mawangima paabu, ki
go bandi yaala n duagi kuli, ki go baa mi bandima kuli,
Baa n ya pia ya dandanli n baa fidi ki fuadi a juana, N ya
pia mi buama mii tie pu. **3** Baa n ya bi boagidi n piama
kuli ki puni a luoda, Baa n ya bi baa teni n gbanandi Ban
ju mi fatama, N yaa pia mi buama, li kan todi nni liba.
4 Mi buama pia li junli ki go hanbidi. Mi buama ki pia
nunponli. Maa kpiagidi mi yuli, Maa gbengidi mi yuli mo.
5 Maa pia boandi, Maa lingi yaala hani mi yuli po bebe,
Maa fiindi mi pali, Maa kpaagi yaala n bia. **6** Maa mangidi
mi pali leni yaala ki tiegi, Ama mi mangidi mi pali leni
i moamoani. **7** Mi buama tiendi sugili li bonla kuli po.
Mi pia li dandanli leni mi suginma Leni li junli li bonla
kuli nni. **8** Mi buama ki pia gbenma. Mi mawangima baa
pendi, Mi malanma baa gbeni, Mi bandima moko baa
pendi. **9** Kelima moala ti bandima tie bonjenga bebe, Ti
mawangima moko tie bonjenga bebe. **10** Ama yaala n tie
bonmunli ya ti cua ki bonjenga baa pendi. **11** Min den tie
biga ya yogunu, N den maadi nani ki biga yeni, Ki bungi
nani ki biga yeni, Ki go kpaagi nani ki biga yeni, Ama
moala ke tua ja, N cedi li bonwaabonla. **12** Moala ti laa
likui nani tin nua ti nannanli ki maduubiga nni maama,
Ke laa doagidi cain. Laa yogunu, ti baa le likuli ki nunga
leni kiyaga. Moala, yin bani bonjega, Li bonmunli ya ti
cua ya yogunu N baa bandi cain nani U tienu n bani cain
maama, **13** Moala bonla taa n ye ki kan pendi, Lani n tie li

dandanli, mi sugima leni mi buama, likuli siiga yaala n cie tie mi buama.

14 Yin moandi mani ki ya pia mi buama. Yin ya lingi mani U tienu fuoma paabu moko, ama yin ya lingi mani mi mawangima ya pabu ki cie. **2** Kelima yua n maadi mi malanma, waa maadi leni bi niba, o maadi leni U tiene, kelima niloba kuli ki gba wan tua yaala. U tienu fuoma paabu n teni ke o maadi U tienu bondoaginkaala. **3** Ama yua n wangi U tienu n yedi o yaala maadi leni bi niba, ki todi ba ke bi suagi liiga, ki tundi ba ki go paagidi bi pala, ki baagi baa mo. **4** Yua n maadi mi malanma todi o yuli bebe. Ama yua n wangi U tienu n yedi o yaala todi Kilsiti n yini yaaba kuli **5** N bua ke yikuli ya maadi mi malanma, ama n bua yin ya wangi U tienu n yedi yaala ki cie. Yua n wangi U tienu yedi yaala cie yua n maadi mi malanma, li yaa tie ke o soagini wan yedi yaala ke Kilisiti n yini yaaba n baa mi tdodima lienni yaaka. **6** N kpiiba, li baa pia yipo bee fuome n ya cua yikani ki maadi yi mi malanma, ki naa doagidi yipo bondoaginkaalaba, yaaka bandimaba, yaaka U tienu n yedi yaala, yaaka bangimaba? **7** Baa ya bonla n kaa fo ki nan pia u nialu nani ki yeliga leni ku kogidigu, li ya tiendi ya fuugi n kaa pia gbadima, bi niba baa ga lede ki bandi ban piebi yaala, bi ban pua yaala? **8** Yua n piebi kakaci yaa piebi ke li gagidi bu toabu po, hme n baa bandi ki bogini bu toabu po? **9** Likuli tie yenma leni yinba. Yi ya maadi mi malanma kaa maadi ban baa fidi ki gbadi yaala, bi baa gbadi yin maadi yaala lede? yi baa maadi mi fawaama nni bebe. **10** Baa ke i mabuoli yaaba handuna nni, ya maama n ki pia budima ki ye. **11** O

nlio ya maadi min kaa bani ya mabuolu, n baa ya tie opo nilamo, o moko baa ya tie n po nilamo. **12** Lanwani yinba mo, kelima yi lingi U tienu fuoma paabu leni li yankuali, lan ya tie Kilisiti n yini yaaba todima po yo ke yi linga ki baa boncianla. **13** Lanyaapo, yua n maadi mi malanma n mia U tienu wan pa o wan fidi ki bundi wan yedi yaala. **14** Kelima n ya jaandi ki maaadi mi malanma n pali ye i jaandi nni ama n yantiali naa ye lienni. **15** Lanwani n baa tieni lede? N baa jaandi len U tienu fuoma, ama n baa jaandi leni n yantiali mo. **16** A ya tuondi U tienu a pali nni, yua n kua yi nitanli nni ki naa bani laa bonla baa ga lede ki ga "Amina" kelima o naa banni han tua yaala? **17** Moamoani a tuondi U tienu bonhanla, ama laa todi a lielo wan suagi. **18** N tuondi U tienu ke n maadi mi malanma ki cie yikuli. **19** Ama Kilisiti n yini yaaba siiga, n ya maadi maama mmu ke mi pia mi bundima ki baa fidi ki bangi nitoaba, lani n cie npo min maadi malanma maama tudapiiga. **20** N kpiiba da kpaagi mani nani a biwaala yeni. Li bonbiadila yaapo, yin ya tie nani a canpanda yeni, ama yi kpaagili nni yin ya tie nani binikpeliba yeni. **21** I Diani waani ke o diedo yedi mine: «N baa soani nibuotoe n niba kani, ki teni bi nilanba n maadi ba mi maalanma, ki ya wangi ba n maama. Baa yeni bi kan cengi n maama.» **22** Lanwani mi maaalanma tie sinankeeni yaaba n daa tuo ki daani po yaapo, maa tie yaaaba n daani yaapo, ama mi mawangima tie sinankeeni yaaba n tuo ki daani yaapo. **23** Lanwani Kilisiti n yini yaaba kuli ya taani ki maadi mi malanma, yaaba kaa bani laa bonla leni yaaba n daa tuo ki daani ya kua yi siiga baa

baa yedi ke yi gaadi kaa? **24** Ama li ya tie ke bikuli wangi U tienu maama ke yua ki tuo ki daani bi yua bani kua yi siiga, li baa doagidi opo ke o tie ti tuonbiadi daano, wan gbadi yaala baa cuo o pali. **25** Yaala n wuo o pali nni kuli baa wuodi. Lanwani o baa labini U tienu nintuali ki kpiagi o li yedi ke U tienu ye yi siiga moamoani. **26** N kpiiba ti baa tieni lede? Yi ya taani, one baa pia bu yanbu, one pia mi bangima, one mi doagima, one mi malanma, one ma malanma soaginma. Likuli n tieni ke Kilisiti n yini yaaba n baa mi todima. **27** Li ya tie ke bi niba cili ki maadi mi malanma, niba lie, bi niba taa, baa fidi ki maadi yendo yendo ki hoadi biyaba, niyendo mo soagini. **28** Li yaa pia yua baa soagini yua n bua maadi mim malanma ya hmini Kilisiti nitaanli nni, ki maadi ma o yuceli po leni U tienu po **29** U tienu mawangikaaba moko, niba lie, yaaka niba taa, n ya wangi U tienu maama, yaaba n sieni ya bigidi ban yieni yaala. **30** Yaaba n ka ki cengi yeni siiga, niyendo ya baa doagima, yua bi kpa maadi n hmni **31** Yi kuli baa fidi ki waani U tienu maama yendo yendo ki hoadi yiyaba, ke yi kuli baa mi bangima leni i tundi U tienu sanhoadima nni. **32** Bi mawangikaaba n die bi yama, **33** kelima U tienu naa tie sindi sindi Tienu kaa. Nani lan tie maama bi nigagidihanba taana kuli nni, **34** li pundi bi puoba n ya hmni a taana nni, kelima baa pia sanu ki maadi lienni. Ama ban ya miindi bi yula nani li balimaama moko n bili maama. **35** Bi ya bua ki bandi bonlaba, kali ban buali bi ciaba bi denpo, kelima laa pundi o pua maadi Kilisiti n yini yaaba siiga. **36** U Tienu maama den ñiani hi ya kani yo? Bi mi den cua yinba bebe ya kani

yoo? **37** Niloba ya tama ke o tie mawangika, bi ke U Tienu
Fuoma ye o niinni, wan faami bonhanla ke min diani yipo
yaala na tie o Diedo ñoabonli. **38** O ya yie kaa tuo, cedi o
mani. **39** Lanwani n kpiiba ya kuandi mani yi yama ki
bua ki baa ki ya wangi U tienu maama. Yin da yie mi
malanma maama mo. **40** Ama li bonla kuli n ya tiendi ke
li hua li fuuli, ki da cuoni sisindi sindi

15 N kpiiba n bua ki go tiadi yi min den kpa waani yi ya
laabaalihama, yin den ga yua, ki se lienni bonhanla. **2**
Yi tindi kelima o laabaalihamo yeni yaapo, li ya tie ke
yi kubi o nani min den waani yi maama. Yeni yaaka yi
dandanli moko tie fanma fanma. **3** N den kpa waani yi
mini nba n den baa ya bangima, lani n tie ke kilisiti dan
kpe ti ya tuonbiadi po nani i Diani n yedi maama. **4** Ke bi
den piini o, ke li dataali daali o den fii bi tinkpiba siiga,
nani i Diani n yedi maama. **5** O den doagidi o yuli Sefa
po, ki doagidi bi piiga n niliedidi po, **6** Lani n pendi o
go den doagidi o yuli ti kpiiba yaaba nden taani ki cie
niba kobimuu po. Bi siiga boncianla da ye, ama bi tianba
wani kpe. **7** Lani n pendi o go den doagidi o yuli Jaka
po, ki yuandi ki doagidi li bi tondiba kuli po. **8** O den
juodi ki doagidi o yuli mini momyaapo, mini yua n tie
nani ki bikaaga yeni. **9** Moamoani n tie Jesu tondiba
kuli siiga puoli yua, mii pundi ban yini nni Jesu tondo
moko kelima n den wangi U Tienu n yini yaaba fala. **10**
Kelima U Tienu hanbili po yo ke n tua min tie yua na. O
hanbili npo naa tua fanma, li teni ke n soani ki cie Jesu
tondiba kuli. Laa tie mini nba ka soani yeni, ama U Tienu
hanbili n tuuni leni nni. **11** Lanwani lan tie mini, lan tie

bani, tikuli wangi yi laa laabaalihamo, yi mo den tuo ki daani wane. **12** Lanwani, li ya tie ke ti wangi ke kilisiti fii bi tinkpiba siiga, li ga lede ke yi siiga tianba nia ke bi tinkpiba fiima ki ye? **13** Bi tinkpiba fiima yaa ye, kilisiti moko naa den fii bi tinkpiba siiga. **14** Kilisiti yaa den fii mo, ti mawangima tie fanma fanma, yi dandanli moko tie fanma fanma. **15** Yeni moko ti tie siedi tuofaadanba U Tienu po, kelima ti tieni opo siedi ke o fiini kilisiti bi tinkpiba siiga, ke o naa fiini o, li ya tie ke bi tinkpiba kan fii. **16** Kelima bi tinkpiba ya kan fii, Kilisiti moko naa den fii bi tinkpiba. **17** Kilisiti mo yaa den fii bi tinkpiba siiga, yi dandanli tie fanma fanma, yi da ye yi tuonbiadi nni, **18** Yaaba n daani Kilisiti ki kpe moko bodi. **19** Li ya tie ke ti suginma Kilisiti po tie o naa jamaano bebe po, ti yema pia mi niñima ki cie bi niba kuli. **20** Ama moamoani, Kilisiti fii bi tinkpiba siiga ki tie o kpialo ki tie siedi ke yaaba n kpe kuli ba fii. **21** Lanwani kelima mi kuuma n den cua kelima o nisaalo yaapo, yeni moko bi tinkpiba fiima cua kelima niyendo yaapo. **22** Nani bi niba kuli n kpe kelima Adama po maama, yeni bi niba kuli go baa baa li miali kelima Kilisiti yaapo. **23** Ama yua kuli o kaanu, Kilisiti o kpialo, li yaapuoli, wan cua ya yogunu, yaaba n tie o yaaba baa fii. **24** Li yaapuoli mi juodima yogunu baa cuo. Kilisiti baa paadi ki bolini batoali kuli leni paato kuli leni paacianto kuli ki teni U Tienu n yaa tie Baa mi diema kuli nni. **25** kelima li tie tiladi ke Kilisiti n ya die hali U Tienu n teni wan hmaa o yibalinba o taana tiipo. **26** Wan baa juodi ki bolini ya yibalo tie mi kuuma. **27** Moamoani U Tienu den teni ke Kilisiti die li bonla kuli

ki hmaa la o diedi likuli, ama w lan yedi ke o teni ke Kilisiti die li bonla yeni, li doagidi ke yua n teni ke o die li bonla kuli naa taa laa bonla nni. **28** Li ya tie ke Kilisiti diedi li bonla kuli yaa yogunu, wani U Tienu Bijua baa miini o yuli ki tuo ke yua n den teni ke o die li bonla kuli yeni n ya die o, ke U Tienu n ya tie likuli li bonla kuli nni. **29** Bi tinkpiba fiima yaa ye, yaaba n batisi kelima yaa niba n kpe po baa baa lipo be? Li ya tie moamoani ke bi tinkpiba kan fii, be yaapo nitoaba batisi bani yaaba n kpe yaapo? **30** Tinba mo, be yaapo ke ti ye mi yebiadima nni yogunu kuli? **31** N kpiiba li tie moamoani ke n ye mi kuuma nni daali kuli nani lan tie ke n pia li pamancianli ti Diedi Jesu Kilisiti kani kelima yi yaapo maama. **32** Li ya ke bi niba n nua maama. Li yaa tie kebi niba n nua maama bebe yaapo ke n den koani leni ti moayandi Efesa po, n den baa be ñuadi lienni? Li yaa tie ke bi tinkpiba kan fii, lanwani: Tin je mani ki go ño, kelima saala ti baa kpe. **33** Lan da boani yi: U yeginunbiadu n baa biidi li yantiahanli. **34** Yin go baa mani li yantiahanli nani lan pundi maama, ki cedi ki da go tiendi ti tuonbiadi, kelima yi siiga tianba naa bani U Tienu. N maadi yeni ke i fe n cuo yi lipo. **35** Daalinba niloba baa buali: Bi tinkpiba baa fii lede? Bi baa goa cua leni be ya gbannanbuolu? **36** Fini o yanpiidaano, han buli yaala yaa kpe, li kan pudi. **37** Han buli yaala ke li tie bonbibu, bi dibima, bi bonbuotoe, laa tie han go baa la yaala. **38** U Tienu puuni bonbibu kuli wan bua ya gbannandi buolu. O puuni bonbibu kuli bu gbanandi buba. **39** Ti gbanandi buoli kuli naa tie yenma. Bi nisaaliba gbannandi ye tiba, ti yandi gbannandi ye tiba,

ti bonyugiditi gbannandi ye tiba, i jami ya gbannandi mo ye tiba. **40** Tanpoli ya yaadi ye, ki tinga mo ya yaadi ye. Tanpoli ya yaadi kpiagidi naa taa leni ki tinga ya yaadi ya kpiagidi. **41** Ki yenga pia ki kpiagidi kiba, o hmaalo pia o kpiagidi oba, a hmabila pia a kpiagidi aba. A hmabila moko naa taa kpiagidi buolu leni aya. **42** Bi tinkpiba fiima mo baa tie yene. Bi buli ti gbannandi ke ti tie bonbedikaadi, ama ti go baa fii kaa go pia bedima. **43** Bi buli ti ke ti gundi, ama ti baa goa ki fii ki pia ti kpiagidi. Bi buli ti ke ti tadi, ama ti baa goa ki fii ki pia u fidu. **44** Bi buli ti ke ti tie nisaali gbannandi, ama ti baa fii leni U Tienu Fuoma ya miali. Li ya tie ke ti nisaali gbannandi ye, ya gbannandi n pia U Tienu Fuoma miali moko ye. **45** Li tie yeni ke li diani ki yedi: O nikpali Adama den tua ya miali n fo. Ama Adama juodikoa tie ya Fuoma n puuni li miali. **46** Laa tie tanpoli yua ka den kpia, ama ki tinga yua, ke tanpoli yua yuandi ki cua. **47** O nikpialo den ñani ki tinga tama nni ki tie ki tinga yua, o nilielo ñani tanpoli. **48** Tinga nni yua n tie maama, tinga nni yaaba mo kuli tie yeni, tanpoli po yua n tie maama, tanpoli yaaba mo kuli tie yeni. **49** Nani tin pia ki tinga yua nannanli yeni, ti go baa baa tanpoli po yua ya nannanli yene. **50** N kpiiba, min yedi yaala tie ke ti gbannandi leni mi soama kan je li faali U Tienu diema nni, yaala n baa bedi mo kan je yaala n kan bedi faali. **51** Diidi mani, n baa doagidi yipo li bondoaginkaala. Tikuli ka baa kpe. Ama tikuli baa lebidi. **52** Li baa tieni yenma nani ku nungbangu kabima yeni, o kakaci-ciamo ya piebi ya yogunu. Kelima kakaci ya piebi yaaba n kpe baa fii ki kaa go pia mi bedima,

lani ti mo baa lebidi. **53** Li tie tiladi ti naa gbannandi yaadi n baa bedi n lebidi ki tua yaadi n kan bedi. Li tie ti naa gbannandi yaadi n baa kpe n lebidi ki tua yaadi n kan kpe. **54** Lanwani ya gbannandi n baa bedi ya lebidi ki tua yaadi n kan bedi, ke ya gbannandi n baa kpe mo lebidi ki tua yaadi n kan kpe, laa yogunu ya maama n diani ne baa tieni ki dudi: **55** Mi kuuma, a paani be? Mi kuuma, a bonjunkaala go ye le? **(Hadēs g86)** **56** Mi kuuma bonjunkaala tie ti tuonbiadi, ti tuonbiadi paalu mo tie li balimaama yaapo. **57** Ama tin tuondi mani wani U Tienu yua n teni ke ti paani li bonla kuli kelima ti Diedo Jesu Kilsiti po. **58** Lanwani n kpibuadiba yi ya se mani bonhanla ki da lengidi. Yi ya suagi mani liiga o Diedo tuonli nni ya yogunu kuli, ki bani ke yi tuonli o Diedo po kan tua fanma.

16 Yaala n tie mi ligitaanma bi nigagidihanba todima po, yi moko tieni nani min den bili Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Galati diema nni maama. **2** Ahada daali kuli, yi siiga yua kuli n yen bili o denpo wan fidi maama nani o bonpiakaala n pundi maama, ki da guudi o cuama yogunu ki tieni mi ligitaanma. **3** N ya cua, n baa diani a tila Jelusalema yaaba po, ki teni yin gandi ya nigagikaaba, ki soani ba ban gedini yi paabu Jelusalema. **4** Li ya pundi mini nba n gedi, n baa bi baa yegi leni nni. **5** N ya poandi Maseduana diema nni, n baa cua yi kani. Kelima n jagi ke n baa poandi Maseduana diema nni. **6** Daalinba n baa waagi leni yi, li fidi min pundi ti wadi yogunu, ke yin todi nni leni n cenli, min baa gedi naankani kuli. **7** Kelima mii bua ki la yi moala ki pendi tontoni, ama o Diedo ya tuo, n

sugini ki waagi leni yi waamu. **8** Ama daa baa ye Efesa
ne hali li Danpiimuuli jaanma n pundi, **9** kelima u sanu
luodi npo yaala n tie n tuonli po, ama n yibalinba moko
yaba. **10** Li ya tie ke Timote cua yi kani yin ga o cangu
bonhanla ke wan da bangi liba yi siiga, kelima o tuuni
o Diedo tuonli nani mini yeni. **11** Oba kuli n da fali o.
Yin todi o cenli nni ki cabi o leni mi yanduanma wan
goa ki cua n kani. Kelima n gu wan taani leni ti kpiiba ki
cua. **12** Ti kpiilo Apolosa ya maama po, n den tigini o ke
wani leni ti kpiiba n yegi ki gedi yi kani, ama waa bua
ki cua yi kani moala, o ya baa u sanu o baa cua. **13** Yin
yaa gu mani, ki ya se ke li pa li dandanli nni, tua mani
jaba, paagi mani yiba. **14** Yi siiga li bonla kuli n ya tiendi
leni mi buama. **15** N kpiiba n go pia mayenma. Yi bani ke
Sitefana leni o deni yaaba kuli tie yaaba n den kpa daani
Jesu Akayi diema nni. Yi go bani ke bi puni bi yula ki todi
bi nigagihanba. **16** Yin miini mani yi yula laa nibuolu kani
leni yaaba n kuani bi yama ki tuuni o Diedo tuonli kuli.
17 N pali mangi leni Sitefana leni Fotunata leni Akayikusa
cuama, bi tieni npo yin bi baa tieni npo yaala kuli. **18** Bi
duani n yama ki mangi n pali ki go tieni yeni yi moko
yaapo. Yin pagi mani laa nibuolu. **19** Kilisiti n yini yaaba
Asi diema nni kuli fuondi yi. Akilasa leni Pilisila, leni
Kilisiti n yini yaaba, yaaba n taagi bi diegu nni fuondi yi o
Diedo nni. **20** Ti kpiiba yaaba n ye nakanba kuli fuondi yi.
Fuondi mani yiyaba ki gobini yiyaba leni mi buamoanma.
21 Mini Polo n diani n fuondi ne leni n nuceli. **22** Yua
n kaa bua o Diedo kuli wan tua ti solindi yua. Ti Diedo

han cua. **23** O Diedo Jesu ya hanbili n ya ye leni yi. **24** N
buama ye leni yikuli Jesu Kilisiti nni.

2 Kolinta

1 Mini polo, Jesu Kilisiti tondo kelima U tienu yanbuama
po, leni ti kpiilo Timote, ti taani diani yinba Utienu
nitanli yaaba n ye Kolinta, leni Utienu nigagidiŋanba
yaaba n ye Akayi diema nni kuli. **2** Utienu ti ba leni
Jesu Kilisiti ŋanbili leni Oyanduanma n yaa ye leni yi. **3**
Utienu n baa ti kpiagidi wani yua n tie Jesu Kilisiti ba,
mi ninñingbadima ba leni i baagi kuli yaa ba. **4** Wani n
baagiti falabuolu kuli n ni ke ti moko n tua baagi kaaba
yaaba n ye fala tiamo nni leni tin ba yaa baagi Utienu
kani. **5** Nani tin laadi yaa falaciamo kelima kilisiti po n
yaba maama yeni, tin baadi yaa baagi Kilisiti kani moko
yabi ki da yene. **6** Ti yaa laadi fala li tie kelima ti bua
yin paagi yi ba mi tindima ya sanun ni, ti yaa baadi yi
baagi li tie ke yi moko n ba i baagi, li tie yin baa li juunli
li yaa tie ke yi moko laa tin laadi yaa fala. **7** Ti pala pa yi
po boncianla kelima yi yaa tuo fala, i baagi moko baa
tua yi biinu. **8** N kpiiba li tie ke tii bua wuoni li ba kuli
leni tin laa yaa fala biado Asi diema nni. laa fala biado
den kpiagi ki pendi ti fidu banlu hali ke ti den taama ke
ti kaa pia miali. **9** Ti den nua cain nani bi tianba, ke ti
kuumi yogunu pundi hali ke ti den bangi ke ti kan yaa
dugi ti yucela po ka, ama ti baa yaa dugi Utienu po wan
yua fiindi a tinkpila. **10** Wani n den faabi ti, ki go baa
faabi leni laa kuubuolu. ti tama ke O go baa faabi ti. **11**
Yinba yi moko n yaa todi ti i jaandi nni, yaa niba kaa wa
tuondi Utienu leni O ŋanbili ti po kelima niba boncianla
den jandi ti po. **12** Kelima tin pia yaa jigidi tie ke ti pala
siedo doagidi ke ti ye ŋanduna nni leni yaa tagu n gagidi

leni yaa yantugupiengu n ñani Utienu kani. yaala n cie mo n tie ke ti tagu den tie yene yi siiga. tii den pia laa tagiŋamu kelima o nisaalo yanfuoma po ka, ama li tie kelima Utienu ŋanbili po. **13** Tii diani yi po bontoala kaa tie yin cogi yaala ki go ban yaala. n sugini yin bandi la ki pugini hali ki ban bandi cain. **14** Nani yin bandi waamu maama, ke ti yi jigidi nani yi moko n ba ti tua maama O Diedo Jesu cuama daali. **15** Min den bandi cain ke li baa tie yene yi po, lan yaa po n den jagi ke n baa cua i kani lani n tie yin baa li ŋanbili ki pugini. **16** N bi bua ki tagini yi kani ki yuandi ki suagi Maseduana diema nni. n yaa gedi Maseduana ki guani yi kani, yin ciani nni min gedi Jude diemanni. **17** Min den bua ki tieni maama yeni, naani li tie ke mii nuanli la bonmoanli bii? bi min jagi maama yeni tie nisaali yanjagili yo? ke n niini pia yantiana lie «nm» leni «aa» a. **18** U tienu tie siedi ke tin den waani yi yaa maama yeni, naa den tie «nm» ki go tie «aa a». **19** Mini leni Silivin leni timote n den wangi yi yua yaa maama yeni lan tie Jesu Kilisiti Utienu bijua naa tie «nm» ki go tie «aa a». ama «nm» bebe n ye O kani. **20** Kelima Utienu ŋoanianu kuli «nm» bebe n ye. wan yaa po yo ke ti gani «amina» O yeli kpiagidi po. **21** Yua n teni ke tinba leni yinba se ke pa Kilisiti nni tie Utienu wani yua n go gandi ti. **22** O go den tieni ti po O maalima, yaa maalima n tie Utienu Fuomi yua ti pala nni. **23** Utienu tie n siedo, ke mii pua faama li yaa tie moamoani won ta n miali; mii den guani ki gedi Kolinta, kelima mii den bua ki cuagi yi. **24** Laa tie ke tinba gobidi yi dandanli ka, ama

li tie ki todi yi yin yaa pia li pamanli kelima yi se ke li pa li dandanli nni.

2 Lan wani n den jagi n yaa ba, ke n kan gedi i poo leni li pabili. **2** Kelima n yaa biidi i pala, ŋme n baa fidi ki mangi n pali? li yaa tie min biidi yinba yaaba yaa pala yaa ka. **3** N den diani yi laa tili kelima mii bua n yaa cua yi kani yi pala n biidi, yinba yaaba ba mangi n pali. n pia laa dugidi yi kuli po kelima n pamanli tie yi moko yaale. **4** Li den tie leni li pabiili, leni li pabuanli ke n den diani yi, leni ti ninsiikankaadi; laa tie ke n den bua yi pala n biidi ka, ama n den bua yin bandi yin pia yaa buacianma yi po. **5** Yaa nilo n tieni yaali n cuani li pabiili, min bebe yaa pali ka ke o biidi, ama o biidi yi kuli pala die min da yedi yi kuli, ki da maadi ki pendi ama min yedi yi siiga bi tianba. **6** Niba boncianla n den funi leno ki go paadi ki sieno yeni, li dagidi. **7** Li pundi yin pa o sugili ki go baagi o ke li pabiidikandi kaali n da ti je o. buama o po. **8** Lan wani n miadi yi ke yin doagidi waani yi buama o po. **9** Yaali n teni ke n go den diani yi n tie ke n bua ki biigi bandi yi yaa pia mi tuoma li bonli kuli nni. **10** Yin tieni yua yaa po sugili kuli n moko puni sugili. min tieni yaali po sugili, li yaa tie ke n pia min baa tieni yaali po sugili kuli n baa pa sugili Kilisiti nintuali kelima yi yaa po. **11** Ki da cedi sutaani n ba u folu ki fidi ti kelima tii sundi o yan jaga po. **12** Min den pundi Tulowasa dogu nni kelima Kilisiti labaali ŋamo po; baa ke O Diedo den luodi n po u sanu li poo, mii den pia yanduama kelima min den pundi li po mii laa n kpiilo Tita. **13** Lan yaa po n den cabi Tulowasa yaaba ki den gedi Maseduna. **14** Ti tuondi U

tienu wani n teni yogunu n kuli ke ti paadi Jesu Kilisiti niini. ki go teni ke ti yadi i kaankuli o bandima yaa nulu manu. **15** Ti tie Utienu po yaa nuulimanu n ña Kilisiti nni yaaba n ba mi tidima sanu leni yaaba n ye mi bodima sanu nni. **16** Bi tianba po laa nuulu tie mi kuuma yaa nuulu yu n kpendi nni mi kuuma; bi tianba mo li miali nuulu ki baa cuani li miali. ŋme n dagidi ki ba soani laa tuonli buolu? **17** Ti naa lebidi U tienu maama nani bi niba boncianla n tiendi maama yeni ama ti maadi leni payenli yaa maama n ña Utienu kani ke ti maadi Jesu Kilisiti nni wan Utienu nintuali.

3 Naani ti baa go guani ki wani ti yula yi kani bii? bi yi bua yaa tila n baa wani yi tin tie yaaba nani bitianba n tiendi maama. **2** Yinba n tie ti tila, ya tila n diani ti pala nni ke bi niba kuli cogi ki go bani. **3** Li doagidi bi niba kuli po, ke yi tie Kilisiti tili, ti tuona n diani ya tili yaa po. laa tili naa den diani leni tidianñima ka, ama leni U tienu yua n fo yaa fuoma. ke li naa go tie a tana yaa walimu po ka ama ti gbanandi yaa walimu po lan tie ti pala nni **4** Ti pia laa dugidi U tienu nintuali kelima Jesu Kilisiti po, **5** Laa bua ki yedi ke ti baa fidi ki tieni bonli ba leni ti yucela fidu ka, ama tin fidi yaali kuli ñani U tienu kani. **6** O go den teni ke ti fidi ki tua o ŋantaadi paano yaa naacenba, ki laa ŋua leni yaa tili n diani ka ama leni mi fuoma. kelima yaa balimaama n diani, kpendi nni mi kuuma ama mi fuoma puuni limiali. **7** Yaa balimaama n kpendi nni mi kuuma yaama ke bi den diani a tana po, yaa den pia ti kpiagidi hali ke Isalele yaaba kan den fidi ki diidi Musa kelima yaa kpiagidi n ye o nungi po, ba

ke li tie yaa kpiagidi n baa pendi, **8** Yin bandi cain ke Utienu Fuoma yua n soani yaa tuonli pia ti kpiagidi ki cie. **9** Li balimaama tuonli yaali n den kpendi nni li bujia leni u cuonu yaa den pia ti kpiagidi, li moamoansaali yaa maama tuonli pia ti kpiagidi bonŋanla ki cie. **10** Lan yaa po, yaali n den pia ti kpiagidi naa go den tie pu kuli kelima yaali n ye moala pia ti kpiagidi bonŋanla ki cie. **11** Yaali n den tie bonpendi kaala yaa den pia ti kpiagidi yeni, yaali n ye yaa yogunu n ki pia gbenma n pia ti kpiagidi ki cie. **12** Nani tin pia laa suginma buolu yeni, ti tuuni leni ti dugidi. **13** Ti naa tiendi nani Musa yua n den yen wagini o nunga kaa bua Isaleleeba yaaba n diidi o nunga yaali n ba juodi ki pendi. **14** Bi tua yanpiidanba kelima ba leni moala, laa kpali piikaabu baa ki piigi bi yama bi yaa cogi o ŋantaadi kpelo diani. li kan pigidi bi po li yaa tie Kilisiti nni yaa ka. **15** Hali yen dinla bi cogi Musa tili, li cabili yen baa pi bi pala. **16** Ama hali bi tuo ki lebidi bi pala ki daani O Diedo baa pigidi. **17** Na kanba lan yedi O Diedo yeni, li bundi Fuoma Yua yo. kelima nan kani ke O Diedo Fuomi ye mi faabima moko ye lan kane. **18** Tinba yaaba yaa nunmu n pigidi, tin nuanli leni ti pagidi nani ki madiidi nni yeni O Diedo kpiagidi, ti baa sua ke ti nunmu kuli tie nani wani yeni, kpiagidi ki tu kpiagidi.

4 Lan yaa po nani won puogiti laa tuonli, kelima o ninñingbadima po yeni, ti kan cedi ti gbanu n yualigi. **2** Ti yie yaali tiendi i ŋasiili nni ki tie fee bonla. tii tie nunfanbiadibu danba, tii go lebidi Utienu maama baa waamu. ama bi niba pala dua ti po kelima ti wangidi imoamoani Utienu nintuali. **3** Tin wangidi yaa labaali

ŋamo yaa duaga, o duaga yaaba bodi po. **4** A pajuaga danba po kelima tin ye yaa jamaano ne tienu juani bi yantiana kaa bua ban le Kilisiti yua n tie U tienu nannanli yaa labaali ŋamo kpiagidi n ŋani ki ñuliti maama. **(aiōn g165)** **5** Ti naa wangiti ti yaa yula maama ka, ama Jesu kilisiti ti Diedo yo ke wangidi. ti go yedi ti yula ke ti tie yi naacenba kelima Jesu po. **6** Kelima Utienu wan yua n yedi: mi yenyenma baa yendi li biigili nni, den teni ke mi yenyenma yendi ti pala nni ki bua, ke tin bandi wani Utienu kpiagidi n ñuliti maama Jesu Kilisiti nungi po. **7** Ti cuoni leni laa piama tinba yaaba n naani nni yaa tuonsuantiagu n tie tandi. ke laa paliciamu kpiagidi n da tie ti yu, ama U tienu yaa kpiagidi. **8** Lan yaa po, bi wangidi ti fala buolu kuli ama bi naa paadi ti; ki yagini ti yama, ama ti jigi naa cie; **9** Ti laadi fala, ama U tienu naa ŋaa ti; bi yen guliti, ama ti yen fi; **10** O yogunu kuli ti tugi Jesu kuuma ti gbanandi nni, lani n tie Jesu miali moko n doagidi ti gbanandi nni. **11** kelima tinba yaabi n fo, o yogunu kuli ti ye mi kuuma nni kelima Jesu po; ke Jesu miali moko n doagidi ti gbanandi nni. **12** Lan mi kuuma tuuni ti niini ama li miali moko tuuni ti niini. **13** Nani ti kuli n pia yantiayenli li dandanli nni nani lan diani maama: «n daani, lan yaapo yo ke n den maadi» ti moko daani lan yaa po yo ke ti maadi. **14** Yin bandi mani ke yua n fiini O Diedo Jesu bi tinkpiba siiga yeni, ba ti fiini ti moko leni Jesu ki teni tinba leni yinba n taani ki sedi o nintuali. **15** Yi yaa po n teni ke ti laadi lan kuli. ke U tienu ŋanbili yaa yabidi pugidi lan teni bi niba boncianla moko, tuondi n yaabidi ki pugini U tienu kpiagidi po. **16** Lan yaa

po n teni ke tii luo li papaali, kelima ba ti gbanandi yaa kpeligi ke ti gbamanu wadi, ti naano wani, daali ki tu daali yen pandi. **17** Kelima moala n po tin laadi yaa fala jenjenmu, ki tie pu, ti yaa biiga leni wan bogin ti po yaa kpiagidi. **(aiōnios g166)** **18** Ti nuni naa ma bi niba n nua yaali yaa po ka, ama yaala ke baa nua; kelima bi niba n nua yaala tie bonpendi kaala ama ban kan fidi ki le yaala lani n tie yaala n kan pendi fabada. **(aiōnios g166)**

5 Ti bani ki tingi n po tin ye yaa gbanandi yaa niini yaadi n tie nani li gbandieli yeni yaa bodi, ti pia tanpoli po yaa dieli ke U tienu wani o yaaba n tagi yaali. yaa dieli n baa ye u yogunu kuli, o nisaalo n ki tagi yaali. **(aiōnios g166)** **2** Ti go ye leni li dunli laa gbandieli yaa niini kelima ti bua ki yie ti tanpoli gbandieli. **3** Lan wani ti yaa yie tanpoli tiadi ti kan sua ti ye mubina. **4** Hali ti da ye ti naa gbanandi nni ti ye leni li dunli leni fala. laa tie ke ti bua ki yiedi tin yie yaa gbandieli ka, ama ti bua ki yie tanpoli yaali, lan tie yaali n fo n bolini yaali n kpe. **5** U tienu, wani O Yaaba n boginti laa bonli po, ki go kpa puni ti O Fuoma Yua, yuan tie tin baa ba yaala yaa bonciala. **6** Lan wani ti pala gbie leni ti dugidi, ki go bani ke ti yaa ye ti naa gbanandi nni ti ye ki fuagi leni O Diedo. **7** Kelima ti cuoni leni li dandanli yo, laa tie leni tin nua yaali ka. **8** Ti gbie leni ti dugidi ti go bi sugini ba ki ña yaa gbanandi n tiene yaa niini ki yaa ye leni O Diedo. **9** Lan yaa po, ba tin ye ti naa gbanandi nni bi, ti yaa di ye ti naa gbanandin nni, ti tiendi a nia ki bua O pali n yaa mani ti po. **10** Kelima tiladi, ti kuli baa fa ki sedi Kilisiti bujiali kaanu kani yua kuli n ga o tuonŋama bi, o tuonbiadi panpani wan bi ye o

gbanandi nni yaa yogunu. **11** Nani tin pia O Diedo fangili maama yeni, lan teni ke ti maadi ki bua ti maama n sii ki lebidi bi niba pala. U tienu bani yua kuli; yi moko yi pala nni yi bani tin tie yaaba. **12** Tii wangidi ti yula yi kani, ama ti puni yi u sanu yin mangi yi pala ti po. lani n tie yin fidi ki guani ki lebidi yaaba n gbengidi bi yula len yaali n ye niini ki naa faami yaali n ye li pali nni. **13** Lan yaapo, n yaa tie nani yua n luo mi yama li tie Utienu po, n yaa go pia ma mo, li tie yi yaa po. **14** Kilisiti buama tiginiti. kelima ni yendo yaa kpe bi niba kuli po, li bundi ke bi niba kuli kpe. **15** O den kpe yua kuli po, lan tie yaaba n ye, n da ye bi yucela po ka ama ban yaa ye yua n den kpe, bi po, ki guani ki fii bi tinkpiba siiga yaa po. **16** Lan wani ki cili leni moala tii go nua bi niba leni ti gbanandi nunnuanligu ka; ba ti yaa den bandi Kilisiti wan den ye ti gbanandi nni yaa yogunu, moala laa tie yen ka. **17** kelima o nisaalo ya ye Kilisiti nni, o tie tagipanma, li bonkpeli pendi, ke li bonli kuli tua bonpanla. **18** Lan kuli ñani U tienu kani, wan yua n teni ke ti guani mangi yeni O kelima Kilisiti yaa po. ki go puogiti yaa tuonli n tie, ke tin tua yaaba n baa teni ke bi niba n guani mangi leni O. **19** U tienu den ye Kilisiti nni ki den teni ke ŋanduna guani mangi leni O. kaa coadi bi tuonbiadi; ki go den tieni ti ñoana nni O maama. ke tin yaa wangidi ya maama n ba teni bi niba n guani mangi leni U tienu. **20** Lan wani, ti tie nani Kilisiti n dini yaa niba li bali; ke ti maama tie nani U tienu wani O yaaba n maadi ti ñoana nni ki tundi yi. ti miadi yi Kilisiti yeli nni guani mani ki mangi leni U tienu. **21** Kilisiti yua n kaa den bandi ti tuonbiadi, U

tienu teni ke O tua tuonbiadi kelima tinba yaa po. lan tie Kilisiti yaa niini tin fidi ki baa U tienu moamoansaali.

6 Nani tin taa ki tuuni leni U tienu yeni, ti tundi yi, ke o ba kuli n da ga U tienu ŋanbili paabu fanma. **2** Kelima O yedi: li ŋanbili yogunu n den guani ki lebidi ŋa miabu, mi faabima daali n den faabi ŋa. tii tua tantuudi kaali li ba kuli nni; **3** ke bi niba n da ba u folu ki sugi ki juagini ti tuonli. **4** Ama li bonli kuli nni ti yen moandi kaa pia o siedi ŋamo, nani tin tie U tienu nacenbi yeni, li juunli boncianla o fala ciamo nni, ti yanyagidi nni, mi luoma nni, **5** Ki juuni leni ti puadi nni, a kpaadidiena nni, ku fuugu nni, a tuonciama nni, mi duanuanlima nni, mi ñoalolima nni kuli. **6** Ti moandi ki pia laa siedi ŋamo leni ku yantugupiengu nni mi bandima nni, li juuli nni, mi ŋanma nni, leni mi fuoŋanma, leni mi buamoanma, **7** Ti go pia laa siedi ŋamo kelima i moamoani maama po, leni U tienu paaliciaamu len mi teginma toatiadi tin moa leni yaadi, len tin moa ki gaani ti yula leni yaa toatiadi. **8** Ti go moandi ki laa siedi ŋamo, ban kpiagidi ti naani leni ban fiagiti naani, ti pagidi leni ki faliga siiga, ki nua ti nani tuofaadanba ba leni tin tie moamoani danba. **9** Ki nua ti nani binilanba yeni ba leni ban banti; nani yaaba n ba kpe ama ti fo. **10** Bi nua ti nani yaaba ye li pabidili nni ama o yogunu kuli ti gbie leni li pamanli. nani a luoda yeni ama, ti teni ke niba boncianla tua piada. bi nua ti nani yaaba ki pia li ba ama, ti pia li bonli kuli. **11** Yinba Kolinta yaaba, ti luodi ti ñoana ki maadi leni yi, ti luodi ti pala yi po tii wuoni yi li ba kuli. **12** Ti naa luoni ti pala yi po, ama yinba, yi luoni yi yaa pala ti po. **13** N maadi yi

nani n bila yeni, yi moko n luodi ki piagi yi pala ti po nani tin tieni yi po maama yeni. **14** Yin da pia u taayienu leni yaaba n kaa tie dandantieba, ki tugi yaa tugili n kaa tie yi yaali. kelima bee taayienu n ye mi teginma leni ti tuonbiadi siiga? bi, bee ŋantaado ye mi yenma leni li biigili siiga? **15** Naani Kilisiti leni Beliali baa dagidi leni bi yaaba? **16** Be yaa taayienu n ye U tienu diegu leni Ibuli siiga. kelima ti tie Utienu yua n fo yaa diegu yo; nani U tienu wani O yaa ba n yedi maama: n ba ya ye bi siiga ki go cuoni leni ba. N baa tie bi Tienu bi mo baa tie n niba. **17** Lan yaa po O diedi yedi: yin ña bi siiga ki paadi leni ba, yin da sii yaali joagini kuli lan tie min ga yi. **18** N baa tie yi ba, yi mo n tua N bijaba leni N bisiaba. O Diedo Upaaciamu kuli daano n yedi maama.

7 Lan yaa po, n bua kaaba nani tin pia laa ñoanianu yeni, tin yaa ye mi candiŋanma nni ki fuagidi ti yula leni yaali n ba joagini ti gbanandi leni ti yantiana kuli. ki juodi ti gagidiŋanma Utienu fangili nni. **2** Yin pa ti mani u kaanu yi pala nni kelima ti naa biidi o ba kuli po, tii kuli o ba, tii go dini o ba kuli bonla. **3** N maadi yeni laa tie ke n bua ki jaligi yi ka, ama nani min den kpa yedi yi maama, lan tie miali nni bi kuuma nni; **4** N dugi yi po boncianla, n pia ti jigidi kelima yi po, ba o falaciamo siiga, ti gbie leni i baagi leni li pamancianli. **5** Moamoani, tin den pundi Maseduna ya yogunu tii ba fuodima baa waamu. ti den la fala buolu kuli. niini li moali, deeni mo i jeje. **6** Ama Utienu wani yua n bagidi ti, den baagi ti leni Tita cuama ti siiga. **7** Laa tie Tita cuama bebe ka, ama wani o yaa ba moko n den ba yaa baagi i kani. o den togidi ti yi yankuali, yi ninsiidi

leni yi ŋaniali n po, hali li pamancianli den yabidi n niini.
8 Ba leni min den biidi yi pala kelima min den diani yi
po yaa tili yeni po. mii yedi n yaabi ña mii diani yi; ba
yen laa Tili n biidi yi pala yogunu n ba waamu po yeni;
9 Moala n pali mangi, ki laa tie kelima n biidi yi pala
ka, li tie kelima laa pabiili cuani yi po mi lebidima. laa
pabiili buolu dagidi Utienu po, lan wani tii biidi yi po li
ba. **10** Kelima U tienu bua yaa pabiili buolu n baa cuani
mi yanlebidima, yaa yanlebidimi n baa cuani mi tindima.
lan wani ti kan yedi ti yaabi bani tii biidi yi pala. ama
ŋanduna yaa pabiili wani yen cuani mi kuuma. **11** Diidi
mani ki le, laa pabiili yaali ke U tienu bua, n cuani yi po
yaa tiginma yi niini. ki teni ke yi mia sugili, ke yi pala
biidi li po ke ti jiwaandi cuo yi; ke yi go sugini ki lee nni
leni li yankuali, ke yua n tudi n ga o tagili panpaani; li
bonli kuli nni yi doagidi wani ke yii pia tagili ba kuli laa
bonli yaa niini. **12** Lan wani n den diani yi laa tili, laa tie
yuan tieni yi tagili po ka, bi yua ke bi tudi o po ka, ama li
tie ke n bua ki lee yi siiga yin pia yaa ŋaniali ti po U tienu
nintuali. **13** Lan kuli den baagi ti, laa tie laa baagi bebe
ka, ama ti pala go den mangi boncianla kelima ti den la
Tita n pia ya pamanli kelima yi den duani o yama. **14** Baa
leni min den pagi n yuli waamu kelima yi po Tita kani,
mii la fee li yaa po, ama li doagidi ke min den pagi yi o
kani maama yeni tie moamoani. **15** O yaa tiadi yi kuli n
pia yaa tuoma, ke yi go den ga o cangu leni li fangili, leni
mi digima; o buama yi po yabidi ki pugini. **16** N pali mani
kelima li bonli kuli nni, n baa fidi ki dugi yi po.

8 Ti kpiiba n bua yin bandi U tienu ŋanbili n doagidi
Maseduna jandiena yaaba po maama. **2** Ba leni ban den
la fala boncianla, bi den ye leni li pamancianli. ba leni
bi luokandi kaama kuli, bi den fidi ki puni mi todima
bonŋanla. **3** N tie bi siedo, bi den puni leni bi pala kuli
nani yua kuli n fidi maama, ke li den pendi ki cie ba bi
fidu bianu. **4** Bi go den mia ti leni mi tiginma ke tin
tieni bi po li ŋanbili ban moko n fidi ki todi U tienu ni
gagidiŋanba. **5** Bi den tieni ki cie ba tin den tama maama
kelima bi den kpa puni bi yula O Diedo, ki den yuandi ki
puni bi yula tinba leni U tienu yanbuama. **6** Lan wani, ti
den mia Tita wan ŋanbi ki dudi yaa tuonŋanli ke o den
cili yeni. **7** Nani yin ye liiga li bonli kuli nni maama yeni,
yaalin tie yi dandanli nni, mi maama nni, mi bandima
nni, li yankoaliali li bonli kuli nni, leni yi buama ti po, yin
tieni ŋania ki yaa go ye liiga laa tuonŋanli yaa niini. **8** Laa
tie ke n bili yi po ñoabonli ka, ama n togidi yi nitoaba
n pia yaa yankoali. ki bua ki biigi ki lee, yi buama ya
tie buamoanma. **9** Kelima yi bani ti Diedo Jesu Kilisiti
ŋanbili, wan yua n den tie piado, o den tua luodo kelima
yi yaa po. lan tie O luoma, nni yin tua piada. **10** N wani yi
min la maama li po; n la ke lani n dagidi leni yi. yinba
yaaba n den kpa cili ki tendi yi todima. lan bebe ka, yi den
pia laa yantiali hali jeli. **11** Yin tieni ki dudi yin den cili
yaa tuonŋanli leni yaa yankoali ke yi den cili ki ba. **12** Li
yankoali yaa ye, li tie yaali n dagidi U tienu po. kelima o
baa kuli kan fidi ki teni wan kaa pia yaala. **13** Laa tie ke n
bua yin kpaadi yin pia yaala ka ki teni nitoaba; ama n bua
li bonli kuli n yaa da leni li yala. **14** ke moala n po yin pia

yaala ke li kandi n tua todima ban luo yaala Ke ban moko n pia yaali ke li kandi n todi yi moko yin luo naani, lani n tie li bonli kuli n dagidi cain. **15** Nani lan diani maama: yua n wodi boncianla naa pia ke li kandi, yua mo n wodi waamu laa poadi o. **16** U tienu n baa i tuondi leni wan tieni Tita moko yaa pali nni laa tiginma yi po. **17** Kelima o den tuo ti miabu, leni li yankoali. leni o yantiaceli, o ñani ti kani ki baa gedi yi poo. **18** Ti soani o leni ti kpiilo yua ke bi niba kuli tendi o po o siedi a jandiena nni kelima wan tuuni yaa tuonŋanli o labaaŋamo wangimi po. **19** Wane ke a Jandiena go den gandi wan n tua ti yegini n lielo mi naa todima tuonli yaa sancenli nni. tin tiendi yaa tuonli kelima O Diedo yaa yeli kpiagidi po. ti go bua ki doagidi ki wani yi ke ti moko yama ye lien ni. **20** Ti tiendi yeni kelima tii bua o ba kuli n sugi ki joagini ti yela, kelima laa todicianma po, yaa tuonli ke n gobidi leni i moamoani. **21** Kelima tii lingi yaali ŋani O Diedo nintuali bebe ka, ama bi niba moko yaa nintuali. **22** Ti taani ki soani, bani leni ti kpiilo yua ke ti biigi yaama n kaa wa ki sua ke o pia li yankoali ke li go yaabidi ki pugini kelima o dugidi yi po n yaabi ki da maama. **23** Yaali n tie Tita mo, o tie ti tuonsoanlielo leni ti cianka yi kani. ti kpiiba yaaba n sieni mo tie a jandiena n gandi ki soani yaaba yi kani Kilisiti kpiagidi po. **24** Yin waanba yin buaba maama a jandiena yaaba kuli nintuali, ke bani bi yaaba n bandi ke ti sa moamoane leni tin jigini ti yula maama bi nintuali kelima yi po.

9 Yaali n tie yi todima bi nigagidiŋanba po, laa tie tiladi min go diani yi. **2** Kelima n bani yin pia yaa yankoali laa

todima po. n pagi n yuli yi po, Maseduana yaaba kani ki waani ba ke hali jele ke Akayi yaaba wan cili ki bogini. yin pia yaa yankoali teni ke niba boncianla moko yaa yankoali fundi. **3** N soani ti kpiiba yi kani, kelima mii bua min den pagi yi maama kelima laa bonli po n tua fanma n bua ke ban sua ke yi bogini gbeni nani min den yedi maama. **4** Kelima mii bua Maseduana yaaba yaa ti yegi leni nni ban sua ke yii bogini gbeni; ti dugidi yi po n tua ti po fe, ki da yedi, i fe baa tua i yii. **5** Lan yaapo, n den laa ke li tie tiladi min mia n kpiiba ban ga liiga, ki gedi yi po ki cili kaa taaga yin den niani ke yi baa pa yaa todima. ban sua ke li bonli kuli bogini ki gbeni, lani n tie ban bandi ke yi puni leni yi pala kuli, ki laa tie leni yanbiidi ka. **6** Yin bandi mani yua n buli waamu, o baa yendi waamu, yua n buli boncianla mo baa yendi boncianla. **7** Yua kuli n teni nani wan jagi o pali nni maama ki da pa leni pabiili, bi, nani ban tieni yua u paalu yeni. **8** U tienu baa fidi ki teni yin gbie leni O ŋanbili ki yaa pia ke li dagidi o yogunu. ke li bonli kuli nni yin fidi ki kuani yi ŋantaadi, ki yaa go pia ke li yaabi kandi ki baa teni yin yaa tuuni a tuonŋama. **9** Nani lan diani maama: «O den tieni mi ŋanma, o den todi a luoda, O teginma ye hali o yogunu kuli». **(aiōn g165)** **10** U tienu wan yua n puuni o kpakpalo li bonbuli kaala, leni o bonjekaala, wanin n baa pa yi ki pugini ki teni yi bonbuli kaala n pili, o go baa pugini yi teginma bonluon kaala. **11** Yi piama baa yabidi li bonli kuli nni yin ba ki yaa puuni len ti bulcindi yogunu n kuli. ke yin suanti, tin teni yaaba yi todima yeni, baa tuondi U tienu. **12** Kelima yi todima baa kuani bi ni gagidiŋanba ŋantaado, li go baa

teni niba boncianla tuondi U tienu po n yabidi. **13** Ban la yin todiba maama yeni po, bi kpiagi U tienu kelima yi waani ba yi tuoma Kilisiti labaaliŋamo tuonli nni; len yin puni bani, leni yaaba sieni kuli yi paabu leni yi pala kuli maama. **14** Bi bua yi lan teni ke bi jandi U tienu yi po kelima wan puni yi yaa ŋanbicianli po. **15** U tienu n ba i tuondi kelima o paabu yaabu n ki pia maama yeni po.

10 Mini Polo, mini n yaaba, n tundi yi kelima Kilisiti yumiili leni O dingimi po, mini yua n naani nni nidingi ka n yaa ye yi siiga, ama n yaa foagi leni yi n pia u palu. **2** N miadi yi n yaa cua yi kani yin da teni min waani n palu. kelima li fidi min joagi n nialu yaaba yaa po n nuati nani ke ti cuoni leni nisaali yantiali yeni. **3** Ba len tin tie nisaala, ti moali naa tie nisaalimoali ka. **4** Kelima tin moa leni ya toatiadi naa tie o nisaali yaadi ka, ama li tie yaa toatiadi n pia U tienu palu yu n fidi ki bolini yibalinba kanpaalu. **5** Ti guli mabanma buolu kuli leni yaa yantiajapaadi n kpedi ki fii pani U tienu bandima po kuli. ti go cuo ki dadi yantiali kuli n tuo ki yaa ŋua Kilisiti. **6** Ti go bogini ki ba cuo yiema kuli, yi tuoma yaa dagidi cain yaa yogunu. **7** Yin nuanli mani bonŋanla, ya nilo n tama ke o tie Kilisiti yua, wan bandi cain ke nani wan tie Kilisiti yua maama yeni, ti moko tie Kilisiti yaaba yo. li naa pia n po fee **8** Ba, n yaa pagi n yuli hali ki ban pendi waamu kelima O Diedo n dini ti yaa bali, yaali n tie tin todi yi yin suagi liiga O sanŋoadima nni ke laa tie yi bodima po ka. **9** Ke lan da tie nani n bua ki jieni yi leni min diani yi yaa tila ka. **10** Kelima bi nitianba tua: Polo maadi o tila nni leni u paalu, ama, o yaa ye ti siiga oo pia

fidu ba kuli. o maama naa pia gbamanu ba kuli. **11** yaabin yieni yeni n bandi li ne: tin foagi leni ki maadi yi yaa maama ti tila nni, ba ti yaa ye yi siiga ti ba yaa tie yene. **12** Ti kan tuo bogini, bi, ki biigi ti yula leni bi tianba yaaba n ye yi siiga ki tendi bi yula po siedi, ki maadi bi yuceli maama ki biigidi bi ba leni nitoaba. baa pia yanfuoma. **13** tinba wani, ti kan pagi ti yula ki pendi ti banlu. ti ba sedi yaa banlu ke U tienu puogi ti ke tin soani. laa tuonli n yabidi ki pundi hali yi kani. **14** Ti kan pagi ti yula ki pendi tin tie yaaba nani tii pundi yi kani yeni, ama, tinba n kpa pundi yi kani leni Kilisiti labaaliŋamo. **15** Tii pagi ti yula ki pendi ti banlu, tii go pagi ti yula nitoaba tuonli po; ama ti bi sugini ke yi dandanli ti Diedo po n yaa pugidi, lan tie ti tuonli yi siiga moko n baa ki pugini ki ŋua U tienu n bili ti po yaa banlu. **16** Ti go bi bua ba ki suagi liiga yi diema kandima ki waani o labaaliŋamo, kaa pagi ti yula leni nitoaba tuonli po. **17** Yua n baa pagi o yuli wan pagi o yuli O Diedo nni. **18** Kelima laa tie yua n tendi o yuli po siedi ka baa ba O Diedo moamoani saali, kali O Diedo n tieni yua yaa po siedi n baa ba wan sa o po yi moamoani.

11 Yi yaabi baa fidi ki juuni n po waamu leni n yanluoma yin juuni leni nni. **2** Kelima n pia li ninponli yi po yaali n tie nani U tienu ninponli buolu yeni. kelima n bi niani yi ke n baa cayi leni joa yendo bebe, lan tie Kilisiti nani ya puowandiali n gagidi ki ŋani cain. **3** Ama n jie ban da yaani yi yantiana yin ŋa Kilisiti yin ŋua yua yen payenli yeni. nani o wa n den buandi Awa leni o ninponbiadili maama yeni. **4** Kelima yaa nilo n cua yi kani ki wangi Jesu toa kaa tie tin wani yi yua, bi ke yi tuo ki ga fuotoama

kaa tie U tienu Fuoma ŋanma yaama ke yi den ga, bi labaaliŋamo toa kaa tie yin ŋua yua, yi yen tuo ki ga li daano cangu. **5** N tama yaa tondiba n nua bi yula ke bi tie tondicianba yeni, baa cie nni leni ba. **6** Ba, n yaa bani liba mi maama nni, mii luo mi bandima wani. ti waani yi lan kuli yi siiga li bonli kuli nni. **7** Bi, nani n tieni tagile leni min jiini n yuli kelima n bua ki yugidi yi, min den cua yi kani ki waani yi U tienu labaaliŋamo fanma kaa ga panpaani ba kuli yi kani yeni bii? **8** Kaanto yaa jandiena yaaba n kpaadi ban pia yaala ki todi nni ke n cua yi kani ki baa soani yi po. **9** yaa yogunu ke n den ye yi kani, ba leni min den luo bonli boncianla, mii tua o ba kuli po tugili, Kelima n kpiiba yaaba n den ñani Maseduna ki cua Kolinta, den puni nni yaali n den poadini kuli. li bonli kuli nni n den fidi kubi n yuli ka tua oba kuli po tugili. yene ke n go baa ba kubi n yuli. **10** Leni Kilisiti moamoani yii n ye n niini yeni yaapo, n yedi ke o ba kuli kan fidi ki yie n po ke n kan kpiagi n yuli li po Akayi diema nni. **11** Ki be yaa po? li tie ke mii bua yi bii? U tienu wan bani ke n bua yi. **12** Min tiendi maama, n go baa yaa baa ki tiendi yene, kelima n bua ki sieni yaaba n ba li magbaali ki bua ka kpiagidi bi yula, ki go bogindi bi yula len tinba. **13** Laa niba tie tuofaatonda, yaa tuonsoanba n buandi bi niba ki kpali ke bi tie Kilisiti tonda. **14** Laa tie bonludi kaala kelima Sutani o yaa ba moko yen kpali ke o tie mi yenma Maleki. **15** Lan wani laa ludi ti o tuonsoanba moko ya kpali ke bi tie miyenma ya tuonsoanba. bi juodima baa tua nani bi tuona n tie maama. **16** N go yedi, o ba kuli n da nuanli nni nani ke n tie yanluodaano; lan yaaka tuo

mani ke n tie yanluodaano, lan tie n moko n baa ki kpiagi n yuli waamu. **17** Min maadi maama ke n ba kpiagi n yuili yeni, tie papaadan maama yo, mii yedi ke li ñani O Diedo kani, ama n maadi nani o yanluodaano yeni. **18** Kelima li pia niba boncianla ke bi kpiagidi bi yula nani ŋanduna yeni, lan yaapo n moko baa kpiagi n yuli. **19** Kelima yinba yaaba n tie bi yanfuodanba, yi tuo ki juuni leni bi yanluodanba. **20** Yi yen fidi ki juuni leni ya nilo kpandi yonbi, leni yua dini yi, ki fie yi bonla, ki fali yi, bi ki pabi yi. **21** I fe pia nni leni min baa yedi yaala, tin den ye yi siiga ti den dingi, ki kan fidi laa bonla ama, o nisaalo n baa yuoo tien yaanli kuli, n maadi nani o yanluodaano yeni, n moko baa fiidi ki tieni laa bonla. **22** Bi tie Ebulunba yaaba bii? n moko tie wane; bi tie Isaleelenba yaaba bii? n moko tie Isaleele yua; bi yaa tie Abalahama puoliŋuanu yaaba n moko tie yene: **23** bi yaa tie Kilisiti naacenba, n maadi nani o yanluodaano yeni. n go tie Kilisiti naacemo ki cie ba; n cie ba a tuona nni, n cie ba ti puadi nni, n cie ba a kpaadidiena nni, u yogun tiama mii foagi leni mi kuuma. **24** Taalima mu jufinba den pua nni pita n puadi yia. **25** Taalimi Ta, bi puanni leni a gbabina, yenma bi madi nni a tana, taalimi ta mi ñincianma den baa je nni, mi ñincianma den tugi nni danmunli leni ku ñiagu ke ye mi niini. **26** O yogunu kuli n sancena nni mii yen foagi leni mi kuuma, i kpeni nni, a sanjala siiga, mii den foagi leni mi kuuma n ma doguni yaaba siiga leni yaaba kaa tie jufinba siiga, mii foagi leni mi kuuma u dogu ciamu nni leni mi fanpiema nni, mi ñincianmi nni, n nagini mi kuuma kelima yaaba kpali ke

bi tie Jesu yaaba po. **27** N den ye a tuonjoaga nni leni
fala nni, ki yen ye mi duanoanlima nni, mi koma leni u
ñinñuulu nni, yogunu n kuli mi ñoalolima nni, ti wadi
leni ti cadi nni. **28** Mii cuadi ki taani leni bontiala; daali
kuli n ye leni a jandiena yanyagidi. **29** ŋme n tadi ke n
moko mii tadi lenio; ŋme n ba ke laa ju n pali. **30** Li ya
tie tiladi min kpiagi n yuli n baa kpiagi n yuli kelima n
tadingu po. **31** U tienu yua n tie O Diedo Jesu Ba, wan yua
n pia ti pagidi hali yaa yogunu n kaa pia gbenma, bani
ke mii pua faama. **(aiōn g165)** **32** Yaa yogunu ke n den ye
Damasa dogu nni, o baciamo Aleta n den dini yua wan
yaa gobidi u dogu den teni ke bi niba guu Damasa dogu
bulñoana kuli ki baa cuo nni. **33** Ama n kpiiba den teni ke
n kua gu baabuogu nni ki balinin nni u dogu bilinciamu
ke n baa ki jiidi niini ke n sani ki ciadi bi nuunni.

12 Naani n baa kpiagi n yuli lan yaa po; laa pia ñuadi
ba kuli. ama n baa waani yi O Diedo bonle kaala leni
O bondoagidi kaala. **2** N bani Joayendo ke o tie Kilisiti
ŋoadi ka moala li pundi piiga n bina na, ke bi den duoni o
hali tanpotuadi kaantaalu kani ama mii bani o den ye
o gbanandi nni, bi waa den ye o gbanandi nni mii bani
U tienu n bani. **3** N go bani ke laa joa, li den tie leni o
gbanandi bi laa tie leni o gbanandi mii bani U tienu bebe
n bani, **4** O den gedi ŋalijani ki den gbadi yaa maama n
kaa pia togida yaama ke o nisaalo kan fidi ki togidi. **5** N
baa kpiagi n yuli laa nilo yaapo, ama n kan kpiagi n yuli n
yucelipo, li yaa tie n tadingu po yaaka. **6** N yaa bi bua ki
kpiagi n yuli, n kan bi tua nani yanluo daano kelima n
baa waani i moamoani. ama n kan yedi li ba, kelima mii

bua o baa kuli n jigini nni ki cie wan nua ke n tie yua bi wan gba ke n tie yua. **7** Ama, ke min da gbengidi n yuli leni ti japaadi kelima laa bondoagidi kaala n den pia ti kpiagidi maama yeni po, n yen gba n gbanu nni li bonla ke li muudi nni nani i konkoni yeni, li tie Sutaani Maleki ki yen muudi nni ke min da gbie leni ti japaadi. **8** Taalimi Ta n jandi ki mia O Diedo n ñani laa bonla n niini. **9** Ama O den yedi nni: N ŋanbili dagidi a po kelima ku tadingun ne ke n paciamu yen tuuni bonŋanla. lan yaapo, n go ba jigini n yuli ki cie kelima n tadingu po, lan tie Kilisiti paaciamu n yaa ye leni nni. **10** Lan teni ke n mangidi n pali ku tadingu nni, leni ti sugidi nni, leni fala buolu buolu kuli nni kelima Kilisiti po. kelima yaa yogunu ke n tadi laa yogunu n yen sua ke n pa bonŋanla. **11** N tua nani o yanluodaano kelima yinba teni ke n tua yeni. yinba n bi ŋaa teni n po siedi kelima ba leni min ki tie li ba, yaa tondiba n nua bi yula ke bi tie tondicianba yeni, naa cie nni leni li ba. **12** yaali n waani ke n tie Kilisiti tondo moamoani, doagidi yi siiga. lan tie li juuli mi biigimi kuli nni, sinankeene leni li bonlidi kaala, leni mi bandicianma kuli den tiendi leni nni yi siiga. **13** N tieni be jandietoana yaaba po kaa tieni yi po; li yaa tie ke mii den tuo ki tua yi po yaaka? yin tieni mani n po sugili lan yaapo. **14** Diidi mani n go bogini mi taa tama ki baa cua yi kani, n kan go tua yi po tugili kelima mii lingi yi piama ka, ama yinba yi yaaba yo ke n linga. Kelima a bila ka baa taani li bonla bi danba po ama, bi bidanba n ba taani li bonla a bila po. **15** Mini n yaaba, n yama po n ba pa n piama ki go teni n yuli kelima yi naani po. n buama yi po yaa pugidi, naani li tie

ke n bua yin wadi yi yaa buama n po? **16** Min kaa tua yi
po tugili yeni, bi tianba tua daalinba n tieni nunfanbu yo
ki bua ki baa cuo yi. **17** Min den suani yaaba yi kani yeni,
naani n den ten ke bi fie yi kani bonli ba bi? **18** N cedi
Tita yegi leni ti kpiilo ke bi den gedi yi po, naani Tita den
tieni yi u paalu ki den fie yi kani bonli baa bii? naani
kuli ki cuoni leni yantiayenli leni sanyendu ka? **19** Yi
tama hali yogu, ke ti bua ki fuu ga ti yula yi nintuali; yen
ka, ama li tie U tienu leni Jesu nintuali yo ke ti maadi. ti
maadi yeni ki bua lan todi yi. **20** Kelima n jie n ya cua yi
kani, min sua ke yii tie min bi bua yin yaa tie maama, i
moko n da sua ke tie yin kaa bi bua min yaa tie yua. N jie
min da cua ki sua yi siiga kufugu, li ponli, leni li pabienli,
mi paadima, leni i janbi, i kulinkundi ti japaadi, leni ti
yanyagidi, i kulinkundi ti japaadi, leni yanyagidi. **21** N jie
n cuama yi kani n Tienu n da teni min lee i fee kelima yi
po. N jie min da buudi kelima yi siiga yaabi n den ba ti
tuonbiadi nni ki naa tuo ki lebidi bi pala ki mia sugili bi
tuonjoagindi po, leni bi conconmi po, leni ban tieni yaa
cagindi buolu kuli.

13 Min baa cua yi kani yaama nne n tie mi tataama.
maama kuli ba kadi siedinba lie bi siedinba ta ñoana nni.
2 Mi ta liema min den cua yi kani yaa yogunu, n den
kpia yedi, ba leni moala min kaa ye yi siiga n go yedi ke,
yaabin den kpia tieni ti tuonbiadi leni yaaba n sieni kuli,
n yaa gua cua i kani, n kan cedi o ba kuli. **3** Kelima yi
lingi yaali n doagidi waana ke Kilisiti maadi ñoabu nni.
wan yua n kaa tadi ama o pia u paalu yi siiga. O den ye
leni ku tadingu ban den kpa O li dapuanpuanli po ya

yogunu. ama O ye ki fo leni U tienu paciamu. **4** Ti moko taani leni O, O tadigu nni ama ti fo leni O kelima Utienu paciamu po. lan tie tin tuuni ya tuona yi siiga. **5** yinba yi yaa ba, yin kpagi yi yula nni ki lee yi yaa ye li dandanli nni. biigi mani yinba yi yaa ba yi yula. yii bandi ke Jesu Kilisiti ye ti niini bi? li yaa sua ke poadi ye yi niini yaaka. **6** Ama n tama yi ba tuo ke tinba wani naa pia poadi o ba kuli. **7** Tinba wan miadi Utienu ke yin da tiendi yaa bonli n bia. laa tie ke ti bua ki waani ti yula ke tii pia poadi o ba kuli ka ama, li tie ti bua yin yaa tiendi yaali n ŋani, ke ti mo n tua nani yaaba n pia poadi yeni. **8** Kelima tii pia yaa palu n baa yie i moamoani po ama i moamoani ya palu bebe. **9** Ti mangidi ti pala ya yogunu ke ti tadi ke yi mo pa; lan wani tin miadi yaala ti jandi nni li tie ke yin yaa suagi liiga ki be li dandanli nni. **10** Lan yaapo n teni ke n diani yi laa bonla ba leni min ki ye yi siiga; lan tie n yaa ti cua yi kani min da mabini yi leni O Diedo n dini nni ya bali yi ŋamu po ki laa tie yi bodima po. **11** Moala n kpiiba, yin yaa ye li pamanli nni. moandi mani ki yaa suagi liiga ki be li dandanli nni, yin yaa baagidi i yaba, yin ya pia yantiayenli, yin yaa ye leni mi yanduanma, lani n tie mi buama leni mi yanduanma Tienu n ya ye leni yi. **12** Gobini mani yi leni i fuondi. **13** U tienu nigagidinanba kuli fuondi yi. **14** O Diedo Jesu Kilisiti nanbili leni U tienu buama leni, U tienu buama, leni Utienu Fuoma Yua taayienu n yaa ye leni yi kuli!

Galati

1 Galati yaaba: Mini Polo yua n tua Jesu tondo, ke laa
hua bi nisaaliba ka soani nni, bi niloba mo, ama kelima
Jesu Kilisiti leni U tienu yua n tie Baa, yua n den fiini o bi
tinkpiba siiga n soani nni. **2** Mini leni n kpiiba, yaaba
n ye ne leni nni kuli taani ki fuondi yi yinba Kilisiti n
yini yaaba nitaana ya n ye Galati diema nni. **3** Ti Baa
U Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni
mi yanduanma. **4** Wani Jesu Kilisiti den puni o yuli ti
tuonbiadi po, nani ti Baa U Tienu n den bua maama,
ki faabi ti leni handuna na leni o biadima. **(aiōn g165)** **5**
Wani n yaa baadi ti kpiagidi nifiima n tu nifiima. Ama.
(aiōn g165) **6** Li paki nni leni yin jaligi ki lebidi ki ha U
Tienu yua n yini yi kelima Kilisiti hanbili po, ki baa hoadi
laabaalihantoa. **7** Moamoani, laabaahantoa ki ye, n maadi
yeni kelima bi nitianba lengidi yi yama, ki moandi ki
baa lebidi Kilisiti laabaalihamo. **8** Baa tinba, ti ya wangi
yi yaa laabaalihamo n ki taa leni tin den kpa wangi yi
yua, baa Maleki ya ñani tanpoli ki tieni yeni, yua n tieni
yeni kuli, wan tua ti solindi yua. **9** Nani tin den kpa yedi
yi maama, n go yedi yeni moala, yaa nilo n wangi yi
laabaalihantoa yua n ki taa leni yin den kpa gaa yua,
wan tua ti solindi yua. **10** Moala, naani n moandi ke bi
nisaaliba n saa npo moamoani bi, bi U Tienu? Naani n
moandi ki bua ki mangi bi nisaaliba ya pala bi? Li ya
tie ke n bua ki mangi bi nisaaliba ya pala, n kan bi yaa
yie Kilisiti naacemo. **11** N kpiiba, n kadi ki waani yi ke
min den wangi yi yaa laabaalihamo ki ñani bi nisaaliba
kani ka. **12** Mii den gbadi o nisaalo kani ka, nisaalo ka

den bangi nni o maama fuuli mo, ama Jesu Kilisiti n den doagidi npo **13** Yi den gbadi n tagu n den tie maama min den hua Jufinba jaanma yaa yogunu. N den wangi U Tienu niba fala hali ki bua ki bolini ba. **14** Jufinba jaanma yeni niini, n den hua ma ki cie n buolu yaaba leni yaaba n den taa leni nni bina kuli, kelima min den pia li yankuali ke li pendi maama ti danbogida po. **15** Ama U Tienu den hanbi npo ki gandi ki gagidi nni hali n naa tugu nni, ki go yini nni o tuonli po. **16** Wan den sua ke li dagidi opo, o den doagidi npo o Bijua, ke min yaa wangi o laabaalihamo bi nilanba siiga. **17** Mii den gedi Jelusalema ki baa lingi yaaba n den kpa tua Jesu tondiba hali ke n daa tua o. Ama n den fii ki gedi Alabi diema. Li yaa puoli n den guani Damasa. **18** Bina taa n den pendi, n den gedi Jelusalema ki bandi Pieli, ki den tieni o deni piiga n dana muu. **19** Likani Jesu tondiba siiga mii den la nitoa kuli kali o Diedo Jesu waalo Jaka. **20** Min diani yipo yaa maama na, mii pua faama, U Tienu tie n seedo. **21** Li yaa puoli n den gedi Sili diema leni Silisi diema nni. **22** Laa yogunu Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Jude diema daa den laa n nunga. **23** Bi den gba bebe ke bi tua: Yua n den kpa wangi ti fala lebidi ki wangi li dandanli maama, wan den moandi ki baa bolini yaama. **24** Lane bi den pagi U Tienu kelima npo.

2 Piiga n bina naa n den pendi, n den yegi leni Banabasa ki go gedi Jelusalema, ki taa Tita ke o yegi leni nni. **2** N den gedi kelima U Tienu doagidi npo min gedi. N den waani bani Jelusalema yaaba min den wangi bi nilanba o laabaalihamo maama. N den taa Pieli leni bi liiga yaaba ki waani bani bebe, kelima mii den bua ke min den kpa

soani yaa tuonli ki go tuuni li moala n tua fanma. **3** Baa
den ñi ke Tita yua n den yegi leni nni n kua ku koanciagu.
4 Laa maama den fii mo kelima bi nitianba yaaba n kaa
den tie ti kpiiba moamoani den kua yi siiga hasiili nni, ki
bua ki goandi ki bandi tin pia ya faabima Jesu Kilisiti nni,
ke ban fidi ki go kuani ti li balimaamaa yonbidi nni. **5** Tii
den tuo ki puni ba u sanu baa waamu, kelima ti bua o
laabaalihamo maama n ya ye yi siiga ki da lebidi. **6** Ban
nua yaaba ke bi tie yudanba yeni naa tie npo liba kelima
U Tienu naa tiendi gagidima bi niba siiga, yaaba n den
tie bi yudanba yeni naa bili npo bontoala. **7** Bi den laa
ke U Tienu den puogi nni min yaa wangi bi nilanba o
laabaalihamo, nani wan den puogi Pieli maama po. **8**
Moamoani, U Tienu yua n den teni ke Pieli tua tondo
ki gedini o laabaalihamo Jufinba po den teni ke n mo
tua tondo ki gedini o laabaalihamo bi nilanba po. **9** Jesu
yaaba siiga yaaba n den tie nani i benjieli yeni, Jaka, Pieli,
leni Jan, ban den laa U Tienu n hanbai npo maama, bi den
cuo mini leni Banabasa nijeni ki yoagi, ki doagidi ke bi taa
leni ti. Bikuli den tuo ke mini Banabasa baa ya tuuni bi
nilanba siiga, ke bani mo baa ya tuuni Jufinba ya siiga. **10**
Bi den mia bonyenla bebe, ke tin ya tiadi ki todi a luoda,
min pia li yankuali ki tiendi yaala. **11** Ama, Pieli n den cua
Antiosa, n den funi leni kelima o tagili po. **12** Wan den
kpa cua, o den taagi ki di leni yaaba n ki tie Jufinba. Ama
Jaka n soani yaaba n den cua, o den cili ki sengi ti kpiiba
yaaba n ki tie Jufinba, kaa go taani leni ba, kelima o den
jie yaaba n yedi ke Jufinba koanciagu tie tiladi. **13** Jufinba
siiga bi tianba moko den hoadi laa yantiali buolu hali ke

Banabasa moko den taani leni ba laa palieda nni. **14** Min
den laa ke baa hoa o laabaalihamo yaa moamoani n bili
maama, n den yedi Pieli bikuli nuntuali: Fini yua n tie
Jufi ya tiendi nani bi nilanba n itendi maama, ki naa hoa
Jufinba n tiendi maama, a baa fidi ki tieni bi nilanba u
paalu lede ban yaa hoa Jufinba n tiendi maama. **15** Tinba,
ti mali ki tie Jufinba, tii tie nilanba yaaba n tie tuonbiadi
danba ka. **16** Ti bandi ke o nilo kan baa li moamoansaali
kelima li balimaama kubima yaa po. Ama o baa baa li
kelima li dandanli Jesu Kilisiti nni yaa po. Timoko ti
daani, ke ti baa li moamoansaali kelima li dandanli Kilisiti
nni yaa po ke laa hoa leni li balimaama kubima. Kelima
niliba kuli kan baa li moamoansaali kelima li balimaama
kubima yaa po. **17** Ama li yaa tie ke ti lingi ki bua ki
baa li moamoansaali kelima Kilisiti yaapo ti sua ke tinba
Jufinba moko tie ti tuonbiadi danba. Naani li bua ki yedi
ke Kilisiti tie ti tuonbiadi naacemo bi? Yeni ka. **18** Li yaa
tie ke n goa ki ma min den mudi yaala, n tua mini n baa li
balimaama miidikoa. **19** Mini yaapo li balimaama den
teni ke n kpe yaala n tie li balimaama kubima yaapo, ke
min yaa ye ki fo U Tieni po. Bi den taani ki joani nni leni
Kilisiti li dapoanpoanli po. **20** Lanwani laa go tie mini yua
n ye ki fo, li tie Kilisiti yua n ye ki fo n niini. Min pia yaa
miali n gbannandi nni moala, n pia li kelima n dugi wani
U Tieni Bijua po, wani yua n den bua nni ki puni o yuli ki
kpe npo. **21** Mii bua ki fali U Tienu hanbili. kelima li yaa
tie ke li moamoansaali baadi kelima kubima yaapo, lani
Kilisiti den kpe fanma fanma.

3 Yinba Galati yaaba, bi yanluodanba, hme hmiagi yi
yama? Yinba yaaba n den gbadi Jesu maama hali ke li
naani ke yi den laa ban den joani o li dapoanpoanli po
maama leni yi nuni. **2** N bua ki buali yi bonyenla bebe:
Naani yi den baa U Tienu Fuoma kelima yi den tuo ki
tiendi li balimaama n bili yaala bi? Bi kelima yi den gbadi
o laabaalihamo ki daani? **3** Yi luo mi yama cain yo?
Yin den cili leni U Tienu Fuoma yeni, naani moala yi
baa ki juodi leni yi yaa moandili yo? **4** Yin den laa ya
yema li dandanli nni yeni, naani li den tir fanma fanma
po yoo? Laa tie fanma fanma po ka. **5** U Tienu yua n
puuni yi o Fuoma ki tiendi yi siiga mi bancianma yeni, o
tiedi la kelima yi tiendi li balimaama n bili yaala bi? Bi
kelima yi den gbadi o laabaalihamo ki tuo ki daani? **6** Yin
kpaagi mani Abalahama po. O den daani U Tienu, ke U
Tienu mo den coadi opo la ke li tie teginma. **7** Lanwani
yin badi mani ke yaaba pia li dandali n tie Abalahama
puolihuani moamoani. **8** I diani nni li den tuodi ki waani
ke U Tienu baa saa bi nilanba po i moamoani kelima bi
dandanli po. Lani yaapo, o den tuodi ki waani Abalahama
yaa laabaalihamo n tie na: I nibuoli kuli baa baa li seli
kelima a yaapo. **9** Yeni yaapo, yaaba n daani U Tienu nani
Abalahama yeni n baa taani leni o ki baa li seli. **10** Yaaba
n nua ke bi baa baa li moamoansaali kelima li balimaama
kubima po ye ti solindi nni, kelima li diani: Ti solindi n ba
yua n naa kubi ki go tiendi laa balimaama n yedi yaala.
11 Oba kuli kan baa li moamoansaali U Tienu nintuali
kelima li balimaama kubima yaapo. Line doagidi cain,
kelima li yedi: O niteginkoa baa ye ki fo kelima o dandanli

yaapo. **12** Li balimaama naa taa leni li dandanli, ama li yedi: ya nilo n kubi ki go tiendi likuli baa ye kelima li yaapo. **13** Kilisiti den daa ki faabi ti leni li balimaamaa ya solindi, ki den tua ti solindi ti yaapo, Kelima li diani: Ban joani yua ku daagu po kuli tie ti solindi yua. **14** Li den tua yeni ke bi nilanba n baa Abalahama sela kelima Kilisiti yaapo, ke tikuli n baa U Tienu n niani ti yaala kelima li dandanli yaapo. Lani n tie o Fuoma. **15** N kpiiba, cedi min taa yaala n tiendi bi nisaaliba siiga ki doagidi min bua ki yedi yaala. O nilo ya ha ñoabonli bonlaba po, oba kuli kan bolini la bi ki pugini likani liba mo. **16** To, U Tienu n den niani Abalahama leni o puolihuanu i ñoaniani. Laa yedi leni o pulihuani nani ke li tie niba boncianla yeni, ama yedu bebe. Leni a puolihuanu, lani n tie Kilisiti. **17** Diidi min bua ki yedi yaala nne: U Tienu n den bogini ki bili yaala, ki niani ke o baa kubi la yeni, li balimaama yaama n den yuandi ki cua bina kobina n piitaa puoli kan fidi ki lebidi la, ki teni ke u ñoanianu ka kua. **18** Li yaa tie ke U Tienu halimani baadi kelima li balimaama kubima yaapo, laa go tie u ñoanianu po. Ama li tie kelima u ñoanianu yaapo yo ke U Tienu den puni Abalahama o hanbili. **19** Lanwani be yaapo ke li balimaama ye? Min den pugini ki baa doagidi bi niba tuonbiadi hali U Tienu n den niani u ñoaninu yua yaapo n baa cua. Malekinba den doagidi ma ke O candanbaalo mo soagini ma. **20** O candanbaalo kan yaa ye niyendo bebe yaapo. Ama U Tienu wani tie yendo. **21** Naani li balimaama nia leni U Tienu ñoanianu bi? A-a. Li yaa tie ke li den pia yaa balimaama n baa fidi ki pa li miali, lanwani li balimaama den baa fidi ki cuani li

moamoansaali. **22** Ama i diani doagidi ke bi nisaaliba kuli
ye ti tuonbiadi lolima nni. Ama yaaba n daani kuli n baa U
Tienu n niani ya ñoanianu kelima li dandanli Jesu Kilisiti
nni yaapo. **23** Hali ke li dandanli maama daa den cua, li
balimaama den kubi ti nani li kadidieli yeni, hali U Tienu
n baa doagidi laa dandanli. **24** Lanwani li balimaama den
tie nani o biyualo yeni ki gobodi ki gedini ti Kilisiti kani
ke tin baa li moamoansaali kelima li dandanli yaapo. **25**
Moala ke li dandanli maama cua, laa biyualo naa go die
ti. **26** Kelima yikuli tua U Tienu bijaba kelima li dandanli
Jesu Kilisiti nni yaapo. **27** Yinba yaaba n den batisi Kilisiti
nni, yilani wani Kilisiti nani li liadili yeni. **28** Mi gagidima
naa go ye Jufinba leni Bi nilanba siiga, i yonbi leni yaaba
n die biyula siiga, bi jaba leni bi puoba siiga kelima yikuli
tie yenma Jesu Kilisiti nni. **29** Yi ya ti Kilisiti yaaba, yi
tie Abalahama puolihuani ki baa baa U Tienu n niani ya
halimani.

4 Diidi, n yedi yi hali ke yua n baa je li faali da tie
bonwaaga yaa yogunu, waa paadi leni o yonbo, baa ke o
die li bonla kuli. **2** Wan da tie biwaaga yaa yogunu, pia
yaaba n die o ki go gobidi o piama hali o baa n den bili ya
yogunu n pundi. **3** Li den tie yeni leni tinba tin den tie a
bila yaa yogunu ke handuna bogida den die ti. **4** Ama U
Tienu n den bili yaa yogunu n den pundi, o den soani o
Bijua handuna nni ke o pua mali o, ke li balimaama die o.
5 Ke wa fabi li balimaama n die yaaba kuli, ke tin tua U
Tienu ki baa mu bimoanmu ya bali. **6** Lani yaapo, ke yi
tua U Tienu bijaba, wani U Tienu n den soani o Bijua
Fuoma ti pala nni ke o kpaani ki tua U Tienu N baa N Baa.

7 Lanwani haa go tie yonbo, a ji tie U Tienu bijua. Han tie
U Tienu bijua yeni, o baa pa ha wan bili o bila po yaa
halimani. **8** Yaa yogunu n pendi, yin ki den bani U Tienu
yaa yogunu, yi den hua i buli yi n ki tie U Tienu yeni, ki
go tie li yonbi. **9** Ama moala ke yi bandi U Tienu, bi ke U
Tienu bani yi, be n teni ke yi lebidi ki hua bi nisaaliba
bogida ya n tadi kaa pia mayuli, ki bua ki go tua laa bonla
yonbi? **10** Yi gagidi danaba leni hmaaliba leni yoginiba
leni binaba ke li tua yi jaanma yogini. **11** N jie ke daalinba
min soani yaala yi siiga n da ti tua fanma fanma. **12** N
kpiiba, n mia yi ke yin tua nani mini yeni, kelima n moko
tie nani yinba n tie maama yeni. Yii tudi npo baa waamu.
13 Yi bani ke li tie n yianu po yo ke n den kpa waani yi o
laabaalihamo. **14** Baa ke n tadingu yeni den tie yipo mi
biigima, yii den fali nni ki sengi nni. Yi den ga n cangu
nani n tie U Tienu maleki yeni, nani n tie Jesu Kilisiti
yeni. **15** Yin pia yapamancianli yeni kua le? N tieni yipo
seedi ke laa yogunu, li yaa den baa tuo yi den baa logidi
yi nunceli ki pa nni. **16** Naani min maadi yi i moamoanin
yeni n teni ke n ji tua yi yibali bi? **17** Yaaba n kpali ke bi
bua yi yeni, yanjaga ki hani. Bi ua yin paadi leni nni ki
hoadi bane. **18** To, li hani ke yin yaa pia li yankuali yaala
n hani boncianla po yogunu kuli, laa tie min ye leni yi
yaa yogunu bebe ka. **19** N bila, n go baa laadi yipo ya fala
n tie nani u maditugiyianu hali yin baa baa Kilsiti tagu
buolu yi niinni. **20** Min bua yaala tie ke n bi baa ye leni yi
moala ki lebidi mataali leni yi, kelima n yama yagi yipo.
21 Waani nni mani, yinba yaaba n bua ke li balimaama n
ya die yi, yii gbadi li balimaama n yedi yaala yoo? **22** Li

diani lienni ke Abalahama den pia bonjala lie, o potuado Agala den mali opo yendo, yua n ki tie yonbo Sala yeni mo den mali opo yendo. **23** O potuado n mali yua den mali nani bi nisaaliba kuli n maa maama, yua n ki tie yonbo n mali yua den mali kelima U Tienu ñoanianu yaapo. **24** Laa poliediba maama tie nani mi kpanjama ki doagidi U Tienu hantaadiliedi. O hantaadiyendo yua n den kua Sinayi juali kani naani leni Agala. Wani n mali yaaba ite i yonbi. **25** Agala yeni tie Sinayi juali yaali n ye Alabi diema nni ki naani leni ya Jelusalema dogu n ye moala, yua n ye ti yonbidi nni leni o bila kuli. **26** Ama Jelusalema dogu yu n ye tanpoli die u yuli, wuni n tie ti ya naa. **27** Kelima li diani: Fini ki hoaliga, yua n ki mali yaa ye leni li pamancianli, yeni de, yua n daa bani u maditugiyianu, han yaa kpaani kelima a pamanli po, kelima ya pua n kaa ye leni o calo ya bila baa yabi ki cie ya pua n ye leni o calo ya bila. **28** N kpiib, yinba n tie u ñoanianu bila nani Isaaka yeni. **29** Nani yua n den mali nani bi nisaaliba kuli n maa maama n den wangi yua n den mali kelima m Fuoma paalu fala maama, li go tie yeni moala. **30** Ama i diani yedi lede? Li yedi: Deli o potuado leni o biga kuli, kelima o bijua kan taani ki je li faali leni yua n ki tie yonbo yaa bijua. **31** Lanwani, n kpiiba tii tie o potuado yaa bila ka, ti tie yua n ki tie yonbo yaa bila.

5 Kilisiti den faabi ti ke tin ya die ti yula. Lani yaapo sedi mani bonhanla ki da go kuani yi yula ti yonbidi nni. **2** Cengi mani, mini Polo n yedi yi, ke yi yaa tuo ke bi kuani yi ku koanciagu Kilisiti naa go pia yipo mayuli. **3** N go kadi ki waani yi yua n tuo ke bi kuani o ku koanciagu

kuli, li baa tie opo tiladi wan ya tiendi li balimaama n bili yaala kuli. **4** Yinba yaaba n lingi li moamoansaali li balimaama nni, yi paadi leni Kilisiti, ki luo U Tienu hanbili. **5** Ama tinba, li tie li dandanli yaapo leni U tienu Fuoma paaciamu po ke ti gu ki sugini ke ti baa li moamoansaali. **6** Kelima Jesu Kilisit nni ki kua ku koanciagu, bi ki da kua, ka pia mayuli, kali li dandanli yaali n doagidi mi buama nni. **7** Yi den cili ki tiini mi nuama bonhanla. Hme n den yie yipo ke yii go tuo ki hua i moamoani? **8** Laa bonla naa ñani U Tienu yua n yini yi yaa kani. **9** L i daliali waamu bebe n baa ten ti yonbudi kuli n pili. **10** Mini yaapo, n pia yipo ti dugidi o Diedo nni ke yi kan tuo ki tia bontoala po. Ama yua n lengidi yi yama, wan tie yua kuli, U Tienu baa bu ki cuo o. **11** N kpiiba, li yaa bi tie ke n baa wangi ke ku koanciagu tie tiladi, be yaapo ke bi wangi nni fala? Li yaa bi tie yeni, li dapoanpoanli n cuani ya tingbali gbeni. **12** N bi bua ke yaaba n yagini yi yama leni ku koanciagu maamaa yeni n ñani laa bonla bi yantiana nni. **13** N kpiib, U Tienu den yini yi ke yin yaa die yi yuli. Yin da go taa laa yudiedima ki ya tiendi yi gbannandi bonbuakaala. Ama mi buama po, yin yaa tuuni ki todi yiyaba. **14** Kelima li balimaama kuli taani mayenma nni, yaama n tie na: Han bua a nisaalilielo nani han bua a yuli maama yeni. **15** Ama yi yaa ñili yiyaba ki go hmani yiyaba, yin yaa fangi mani yi yula ke yi baa bolini yiyaba. **16** Min yedi yi yaala tie line: Cedi mani U Tienu Fuoma n yaa gobidi yi, lani yi kan yaa tiendi yi gbannandi bonbuakaala. **17** Kelima o nisaalo gbannandi n bua yaala nia leni U Tienu Fuoma

n bua yaala, U Tienu Fuoma n bua yaala mo nia leni o nisaalo gbannandi n bua yaala. Li bonliedila yeni koani leni biyaba, ki teni ke yii fidi ki tiendi yin bua ki tieni yaala. **18** U Tienu Fuoma yaa gobidi yi, li balimaama kaa go die yi. **19** To, o nisaalo gbannandi tuona doagidi, lani n tie mi conconma buoli kuli, ti joagindi leni ti cagindi. **20** I buli hoadima leni u ñoagibiadu lingima, ti yibalindi leni li koanli leni li nunponli, li pabienli leni mi niama yantiali, leni mi paadima. **21** Leni li nunponbiadili, leni li dañogaadili leni mi tugipiama leni yaala n naani leni la kuli. N go tuodi ki waani yi nani min den kpa waani yi maama, ke yaaba n tiendi laa bonjoagindi buolu kan kua U Tienu diema nni. **22** Ama U Tienu Fuoma n baa luoni yaa bonluonkaala tie: Mi buama, li pamanli, mi yanduanma, li juunli, mi hanma, ti bulicindi, ti dugidi, mi dingima leni li yukubili. **23** Li balimaama naa koani leni laa bonla. **24** Yaaba n tie Kilisiti yaaba joani ti gbannandi leni ti yantiana leni ti bonbuakaala kuli li dapoanpoanli po. **25** U Tienu Fuoma ya teni ke ti fo, tin go yaa cuoni kelima o yaapo. **26** Tin da kpiagidi ti yula, ki da ñundi tiyaba li mutuoli, ki dapia li nunponbiadili tiyaba po.

6 N kpiiba, bi ya pigini o nilo ke o tiendi ti tuonbiadi, yi siiga U Tienu Fuoma n gobidi yaaba n pegidi ki guani o leni mi dingima. Fangi a yuli ke a mo n da ti kua mi tulinma nni. **2** Yaa todi mani yiyaba leni yin tugi ya tuga, yeni yi baa tiendi Kilisiti balimaama n bili yaala. **3** O nilo ya tema ke o tie bonmoanla, kaa tie pu, o boandi o yuli. **4** Yua kuli n biigi o tuona oba. Lanwani o yaa baa jigini o yuli lipo, li kan ya tie ke o cie o lieba ka. **5** Kelima yua

kuli baa tugi o tugiceli wani oba. **6** Ban bangi yua U Tienu maama n boagidi wan pia yaala kuli leni yua n bangi o. **7** Yin da boandi mani yi yula, oba kan fidi ki ñuadi U Tienu O nilo baa yendi wan buli yaale. **8** Yua n buli o gbannandi bonbuakaala po, baa yendi o gbannandi bonbuakaala po mi bodima. Yua n buli U Tienu Fuoma n bua yaala, baa yendi U Tienu Fuoma po yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **9** Tin da coagi leni a tuonhama tienma, kelima ti yaa cedi, u yogunu ya ti pundi ti baa baa ti panpaani. **10** Lanwani tin baa u sanu ya yogunu kuli, tin yaa hanbidi bi niba kuli po, ki yaa hanbidi ti kpiiba li dandanli yaaba po ki cie. **11** Diidi ki la mani min diani yipo ya diani leni n nuceli n gbengi maama. **12** Yaaba n bua bi niba n yaa kpiagidi ba kuli tigini yi ke yin kua ku koanciagu, ke bi niba n da wangi ba fala kelima Kilisiti dapoanpoanli po. **13** Baa bani yaaba n kua ku koanciagu, baa tiendi li balimaama n bili yaala. Ama bi nan bua ke yinba n kua ku koanciagu ke ban baa ki kpiagi bi yula kelima yaala n tieni yi gbannandi nni yaapo. **14** Ama mini, n kan tuo ki kpiagi n yuli bontoala kuli po, kali ti Diedo Jesu Kilisiti dapoanpoanli. Kilisiti n den kpe li dapoanpoanli po yeni, handuna bonla kuli tie npo nani li kpe, n moko tie nani n kpe handuna bonla kuli po yeni. **15** Kelima yaala n pia mayuli naa tie ki kua, ku koanciagu bi ki da kua ka, laa tie liba, kali ki yaa tie tagipanma. **16** Yaaba n tuo ki hoa laa maama kuli, U Tienu baa pa ba mi yanduanma ki go gbadi bi nihima, leni U Tienu nibuolu Isaleleyaaba. **17** Moala liiga oba kuli n da go yagi n yama, kelima n pia

Kilisiti maalima n gbannandi nni. **18** N kpiiba, ti Diedo J
esu Kilisiti ya hanbili n yaa ye leni yi. Amina.

Efesa

1 Mini Polo, Jesu kilisiti tondo kelima U Tienu yanbuama
po, n diani li tili ki fuondi yinba yaaba n tie bi
nigagidiŋanba leni bi nidugikaaba ki ye Efesa. **2** Ti ba U
Tienu leni ti diedo Jesu kilisiti ŋanbili leni o yanduanma
n ya ye leni yi. **3** Tin pagi U Tienu yua n tie ba, ti diedo
Jesu kilisiti ya ba. Wani n seligi ti U Tienu fuoma sela
buoli kuli kilisiti nni tonpoli po. **4** U Tienu den tuodi
ki ki gandi ti kilisiti nni ŋali ke ŋanduna daa tagi, ke
tin yaa tie yaaba n gagidi ki ŋani, kaa pia tagiliba kuli o
nuntuali. o buama yaapo, **5** o den tuodi ki bili ke tin ba
mu bimoanmu bali kelima Jesu kilisiti yaapo. O yanbuama
leni o yanjagili yaapo yo ke o den tieni yeni. **6** Lanwani
tin ya paki o ŋanbili yaali n pia ti kpiagidi, wan puni ti
yaali kelima o bijabuadiga po. **7** O yaa niinne ke ti ba
mi daafaabima kelima o soama yaapo leni ti tuonbiadi
sugili nani o ŋanbili n yaba maama po. **8** U Tienu den
jiini laa ŋanbili tipo ke li yaba ki puni ti mi yanfuoma leni
mi bandima kuli. **9** O den doagidi tipo mi yanduanma
bondoaginkaala wan den tuodi ki bili ya yanjagiŋanli
kilisiti nni. **10** Lani n tie ke u yogunu ya pundi wan
taani li bonla kuli, yaala n ye tanpoli po leni yaala n
ye ŋanduna nni kuli ke likuli n tua yenma, ke kilisiti n
ya die likuli **11** Li tie wani kilisiti ya niinne ke ti tua bi
faajieba. U Tienu den tieni li bonla kuli nani wan den kpa
jagi ki bili maama. O den gandi ki gagidi ti ke tin tua o
yaaba. **12** O den tieni yeni ke tinba yaaba n den kpa bili ti
suginma kilisiti nni n yaa pagi o. **13** Yi moko n den gbadi
i moamoani maama lani n tie o laabaaliŋamo n cuani

ya tindima. Yi den tuo ki daani kilisiti, o yaa nii nne ke U Tienu den tieni yipo mi maalima, lani n tie o fuoma yua wan den niani u ñoanianu ke o baa pa ti yua. **14** U Tienu fuoma yua yeni tie tipo mi maalima U Tienu diema ŋalimani po, yaala n doagidi ke U Tienu ba faabi ti cain ke tin ya pagi o kpiagidi. **15** Li tie lanyaapo ke mini moko n den gbadi ke bi maadi yi dandanli o diedo po maama leni yi buama bi nigagidiŋanba po, **16** n tuondi U Tienu yipo kaa cedi ki taagi yikuli yela n jaadi nni. **17** Ti diedo Jesu kilisiti Tienu, wani baa yua n pia ti kpiagidi n teni o fuoma yua n yendi yi yantiana ki go doagidi yipo U Tienu yin bandi o moamoani. **18** N go miadi o ke wan yendi yi yantiana nuni ke yin fidi ki bandi yaa suginma n tuugi leni o yiinu, leni wan bili bi nigagidiŋanba po ya ŋalimani ke yi pia ti kpiagidi. **19** N go miadi o ke yin bandi o paaciamu yu n tuuni tinba yaaba n dugi po ya niinni n yaba ŋali ke li yaba maama, **20** o paaciamu yu n tuuni ti niinni yeni tie wan den soani leni yu ki fiini kilisiti bi tinkpiba siiga ke o go ye ki fo, ki kaani o jienu tanpoli po. **21** Wani kilisiti ka lankani ki die mi diema danba leni li bali danba, bi paatieba leni bi diediba kuli, o yeli cie a yela kuli ya yogunu n tie na leni ya yogunu n ba ti cua kuli. **(aiōn g165)** **22** U Tienu bili li bonla kuli wani kilisiti taana tiipo ke o die la, ki go teni ke o tie wan yini yaabakuli yudanciamo. **23** Kilisiti n yini yaaa yeni tie o gbannandi, ki tie o yedagidikaama wani yua n dagidi bi kuli po, li bonla kuli nni.

2 Mi kpiama yi den tie yaaba n kpe kelima yi tagili leni yi tuonbiadi po. **2** laayogunu yi den ŋua ŋanduna yema

sanbiadu, leni mi fawaama nni paaciamu bado, yua yaa yantiali n tuuni yaaba n yiedi U Tienu pala nni. (aiōn g165)
3 Ti kuli den kpa tie yeni ki tiendi nani laa niba n tiendi maama moala, ki ŋua ti gbannandi bon buakaala, ki tiendi ti gbannandi leni ti yantiana nbua yaala kuli. Ti den mali ki tie U Tienu pali n be yaaba yaapo nani bi nisaali kuli yeni. **4** Ama U Tienu niŋigbadima yaba o bua ti ŋali boncianla. **5** Lanyaapo tin den tie bi tinkpiba kelima ti tagili po, o den puni ti li miali leni kilisiti, li tie kelima ŋanbili paabu yaapo ke yi tindi. **6** O taani ki fiini ti leni kilisiti ki duoni ki kaani ti leni o tanpoli diema nni, wani Jesu kilisiti ya niinni. **7** O den tieni lankuli ki baa doagidi o ŋanbili n yaba kaa pia bianu maama ŋali yaa yogunu n baa cua, kelima o ŋanma tipo Jesu kiliti nni. (aiōn g165) **8** Li tie li ŋanbili paabu yaapo ke yi tindi, yi baa la kelima li dandanli yaapo, laa ñani yi yaa kani, li tie U Tienu paabu. **9** Laa tie a tuona po ba waamu ke oba kuli n da kpiagi o yuli lipo. **10** Ti tie U Tienu nu tuonli, o tagi ti Jesu kiliti nni ke tin yaa tiendi a tuonhama, wan den tuodi ki jagi ke tin ya tuuni ya. **11** Yin tiadi mani line, yi den mali ki tie nilanba, ban yi yaaba a junga kelima bi niba n tieni bi yaala den yini yi a jifola, **12** laayogunu yi den foagi leni kilisiti, yii den pia liba Isalele buolu yaaba diema nni. Yi den tie canba leni U Tienu n den pia ya ŋantaado leni Isalele buolu yaaba, yaala n ŋua wan den niani ba ya ñoanianu. Yi den ye ŋanduna ne niinni kaa pia suginma ba kuli, kaa pia ŋantaado leni U Tienu. **13** Ama moala Jesu kilisiti nni, yinba yaaba n den kpa ye foagima yeni yi nagini U Tienu kani kelima Jesu kilisiti yaa soama

po. **14** Kelima Kilisiti n tie ti yanduanma, o taani nibuoli
lie, jufinba leni bi nilanba ke bi tua niboyendu. O den
puni o gbannandi ki mudi yaa goanli n den paadi ti leni
ti yaba lani n tie ti yibalindi yeni. **15** O den bolini li
bali maama leni man den pia yaa kuana kuli ki taa laa
nibuoliedi ki tagi nibuoyendu wani oba ya niinni ki tieni
mi yanduanma. **16** O den tieni yeni ki baa teni ban mangi
leni U Tienu, ki tua niboyendu kelima li dapoanpoanli po,
wan den bolini ti yibalindi naani. **17** Wani kilisiti den cua
ki wangi mi yanduanma yaa laabaaliŋamo, yinba yaaba n
den ye foagima leni yaaba n den ye koama nni. **18** Kelima
wani yaapo ti kuli pia u sanu ki baa fidi ki pundi Baa
kani, fuoma yenma nni. **19** Lanwani yii go tie nilanba leni
canba ka, yi ji tie tanpoli diema yaaba ki ta buolu leni U
Tienu nigagidiŋanba, ki tie U Tienu deni yaaba. **20** Yi tie
nani a tanmaakaana yeni, ki bi ŋuani yi ya tanpuuli n tie
U Tienu tondiba leni bi sawalipuaba po. Jesu kilisiti wani
oba n tie laa tanpuuli tanjigi. **21** O ya niinne ke laa dieli
ma bonhanla ki kpedi ki tua U Tienu dieli yaali n gagidi
ki ŋani opo. **22** Bi ŋuani yi moko o ya niinne ke yi taani ki
tie U Tienu yekaanu kelima o fuoma nni.

3 Lanwani, mini Polo yua n tie Jesu kilisiti kadibiga yinba
bi nilanba po... **2** Yi gbadi U TINU n tieni n po ya ŋanbili
ke min boagidili leni yi. **3** Li tie U TIENU doagidima po
yo ke yi bandi la bondoaginkaala, nani min diani yi po
maama waamu. **4** yi ya cogi yi ba fidi ki bandi min ga
maama ki bandi kilisiti bondoaginkaala. **5** Hali puolipo
ya nifiima n pendi, U TIENU ki den doagidi bi nisaaliba
po laa bondoagindikaala, nani o fuoma n doagidi la o

tondiba leni o sawalipuaba yaaba n gagidi o po maama.
6 Laa bondoanginkaala tie line, kelima o laabaliŋamo
po bi nilanba leni jufinba taani ki baa U TIENU ŋanbili;
bikuli taa leni biyaba gbananyendi nni ki ba uTIENU
ǹoanianu. **7** U TIENU den ŋanbi n po ki puni nni ke min
tua o labaaliŋamo nacemo kelima o paaciamu po **8** Mini
yua n tie puoli yua U TIENU nigagidiŋanba kuli siiga, n
den ba laa ŋanbili ki baa wangi bi nilanba o labaaliŋamo
yua n doagidi kilisiti piama yaama n yaba ki kandi, **9** ki
go teni ke n doagi la bi niba kuli po laa bondoaginkaala n
ba tie maama U TIENU yua n tagi li bonla kuli, wuoni li
bondoaginkaala yeni ŋali ya yogini n kpela, **(aiōn g165)** **10**
ki bua moala, kelima kilisiti n yini yaaba po i paaciami
danba leni li bali danba yaaba n ye tanpoli po n bandi U
TIENU yanfuoma yaama ya buolu n yaba, **11** U TIENU n
den jagi ke oba tieni yaala ŋali yogunu ke o tienla ki dudi
kelima ti diodo Jesu kilisiti yaa po. **(aiōn g165)** **12** Oya ni nne
ke ti fidi ki nagini U TIENU kani leni ti dugidi kelima tin
pia ya dandanli opo yaapo. **13** Lanwani n mia yi ke yin
da luo li papaali kelima min laadi ya fala yipo, kelima
li ba tie yi po kpiagidi. **14** Li tie lani yapo ke n gba baa
kani. **15** Diegu kuli baadi ku yeli, nani tanpoli leni ki tinga
nni. **16** N mia wani UTIENU wan pa yi nani o kpiagidi
piama n yabi maama ke o fuoma n ya ye ki tuuni yi ni
nni leni yi paaciami ke tin ya pa ŋali li pali tugu nni. **17**
ke kilisiti n ya ye yi pala nni kelima li dandanli yaapo,
n go mia ke wan pa yin ya pia i jiini leni i tanpuuli mi
buama nni ki ya se ke lipa, **18** lani n tie yin fidi ki taani
leni bi nigagidiŋanba kuli ki bandi wani kilisiti buama

n pia, ki foagi, ki ȵua, ki kpedi maama, **19** ke yin bandi kilisiti buama yaama n yabi ki pendi ytin ba fidi ki bandi yaala ŋali UTIENU yedagidikaama n gbie yi pala nni. **20** UTIENU yua n fidi ki tienidi yaala n yaba ki pendi tin miadi o yaala leni tin tia yaala kuli ŋali ke li kandi kelima o paacamu yu n tuuni ti ni nni yaapo. **21** Wan ya baadi ti kpiagidi kilisiti n yini yaaba siiga leni Jesu kilisiti yaapo ŋali nifiima ki tuu nifiima ŋali ya yogunu kuli. **(aiōn g165)**

4 N tundi yi mini yua n tie ki kadibiga o Diodo nni, ke yin ya cuoni ki tiegi U TIENU n yini yi ya yiinu nni. **2** yin ya ye leni yi yaba leni li yumiinli, mi dingima leni li juunli ki ya todi yi yaba leni mi buamoanma. **3** Yin paagi yiba ki kubi mi fuoma taanyenma yaama n tuugi leni mi yanduanma. **4** Gbananyendi bebe n ye, mi fuoma moko tie bonyenma, yeni moko suginyenma n ye U TIENU n den yini yaama ya po. **5** o Diodo yendo bebe n ye, li dandanli tie bonyenli, mi batisima mo tie bonyenma; **6** TIENYENDUbebe n ye yua n tie BAA tikuli po, ki die li bonla kuli ki ye tikuli siiga, ki go ye tikuli ni nni. **7** Ama ti siiga yuakuli den baa li ŋanbili paabu nani kilisiti n puni yuakuli maama. **8** Li tie lani yapo ke li yedi: wan den doni tanpoli, o den taa a kadibila, ki go puni bi nisaaliba bu paabu. **9** Lanwani be n tie: o doni ŋali tanpoli? li bua ki yedi ke o den kpa jiidi hali ki tinga tiipo. **10** Wan yua n den jiidi yeni tie yua n den doni ki pemdi ŋali tanpoli, ki ba gbieni li bonla kuli. **11** O puni bi tianba ke ban ya tie tondiba, bi tianba nani sawalipuaba, bi tianba nani o labaaliŋamo wangikaaba, bi tianba bi yankpaaba leni bi bangikaaba. **12** O den tieni yeni ki bua ki ya ŋanbidi o

nigagidikaaba po cain, ki boginiba ban ya tuuni ki teni wani kilisiti gbanandi n ya kpedi ki pugidi, **13** ŋali tikuli n baa ya taanyenma n ye li dandanli nni, leni U TIENU bijua ya bandima, ki tie yaaba n kpedi ki dagidi cain nani kilisiti n dagidi cain maama. **14** Lanwani ke tin da tie nani a biwaala yeni ki lengidi kelima bi niba nunfanbiadibu leni bi boandi n kpendi nni ya bangima po, **15** ama ti ya maadi i moamoani leni mi buama ti baa yabidi ki pugidi li bonla kuli nni, kilisiti nni wani yua n tie li yuli. **16** Li tie o ya todima po yo, ke ti gbanandi taa ki tuugi yenma, kelima ti tuga kuli kubi ti ke li pa boŋanla. yeni yaapo ti kpedi kelima gbananbuolu kuli yuuni u tuonli nani lan punidi maama, ki ŋanbidi tiba mi buama nni. **17** Lanwani min yedi yi yaala leni min kadi ki waani yi yaala o diodo nni tie: ke yin da go cuoni nani bi nilanba n cuoni ya sani nni, bani yaaba n ŋua bi yantiana yaa n tie fanma fanma yeni. **18** Bi pia ya yama n biigi, ki tie canba U TIENU miali po kelima ya yanpiima n ye bi ni nni leni bi pajuaga po. **19** Ba go bani i fe n tie yaala ki puuni bi yula mi conconma po ki baa tiendi ti joagindi buoli kuli ke li tuugi leni mi ligibuabiadima. **20** Ama yinba wani, yii den bandi kilisiti yeni ka; **21** yi den gbadi o maama, bi den bangi yinba yaaba n daani ya moamoani n ye JESU nni, **22** lani n tie ke yin da go tie nani yin den kpa tie maama, ama yuakuli n landi o tagikpelu nani li liadili yeni, o yanbuabiadima n den biidi yu. **23** Yin baa mani li yantiapanli mi fuoma nni; **24** yin la mani u tagipaanu yu n tagi nani U TIENU n bua maama, ki ŋua i moamoani n kpendi nni ya teginma leni ya gagidiŋanbima. **25** Lani yapo, yin cedi mani mi faama,

ke yi siiga yuakuli n ya maadi o nisaalilielo i moamoani,
kelima tikuli tie gbananyendi yaaba. **26** Yi pala ya fii, yin
da tieni ti tuonbiadi; ki da tuo ki yenga nkua ke yi pala ki
jiidi. **27** Yin da pa sutaani u kaanu yi pala nni. **28** Yua n
den su n da go go su; ama wan ya tuuni li tuonli ke li ŋani
ke wan fidi ki pa a luada ban bua yaala. **29** Mabiadima ba
kuli n da ǹa yi noana nni, ama li ya ba tuo, yin ya maadi
ya maama n ŋani ki ba cuani mi findima leni li seli yaaba
n gbadima kuli po. **30** Yin da biidi U TIENU fuoma yua
pali nni wan yua n tie yi po mi maalima ki doagidi ke yi
dafaabima nagini. **31** Yin cedi mani li mutuoli, ki nanga, li
pabienli, ku fuugu, ku tuotabigu, leni mi biabidima buolu
kuli n ǹa yi siiga. **32** Yin ya mani leni yi yaba ki gba yi
yaba po mi niǹima, ki puuni yi yaba sugili, nani U TIENU
n den tieni yi po sugili kelima kilisiti nni po maama.

5 Lanwani yin ya ŋua mani U Tienu fuuli nani o bibuadimu
yeni. **2** Yin ya ye leni yaba leni mi buama nani Kilisiti
n den bua ti maama yeni ki puni o yuli U Tienu ki tua
yaa paabu leni ya padili ya nuulu n mani. **3** Yin da tuo
mi conconma maama leni majoagindi buolu ba kuli bi
mi ligibuama maama n ña yi siiga ba waamu, kelima laa
dagidi yinba bi nigagidiŋanba po. **4** Yin yaa kubi mani yi
yula yi maama nni ki da maadi mi cacaginmaama leni mi
gaadi maama leni o faajibiado kuli. Ama yin yaa tuondi
mani U Tienu. **5** Yin bandi mani ke ba niyendo yua n
tie mi conconma daano leni yua n tiendi ti joagindi leni
yua n bua i ligi ke li tie opo nani i buli ŋoadima yeni,
kan ba U Tienu leni Kilisiti diema ŋalimani. **6** Oba kuli n
da boandi yi leni mi mafanma. Li tie lani yaa po yo ke

U Tienu pabienli baa cua yaaba n yie o kuli po. **7** Lani
yaapo yin da pia ŋantaado ba kuli leni ba. **8** Yi den kpa
ye li biigili nni moala yi tie mi yenma O diedo nni, ya
cuoni mani nani mi yenma bila yeni. **9** Kelima mi yenma
n ba luoni yaa bonluonkaala tie li ŋanbili; mi ŋanma, mi
teginma leni i moamoani. **10** Yin biigi ki bandi yaala n
baa mani O diedo po, **11** ki da pia ŋantaado ba kuli leni li
biigili tuona, yaa n kaa pia fuoma, ama yin waani ke a bia.
12 Kelima li pia ife, ba ki maadi ban tiendi yaala ŋasiili
nni. **13** Bi ya doagidi laa niba n tieni ya bonbiadila mi
yenma nni, mi yenma baa doagidi lan bia maama kelima
mi yenma doagidi li bonla kuli. **14** Lani yaapo ke li yedi
ŋan fundi fini yua n goa, ŋan fii bi tinkpiba siiga. Kilisiti
baa yendi apo. **15** Lani yaapo, yin fangi mani yi yula leni
yi tagi n tie maama. yin da tie nani bi yanluodanba, ama
yin yaa tie nani bi yanfodanba yeni. **16** Yin da u yogunu
kelima yaa dana n tie na bia. **17** Lani yaapo yin da tie
yanluodanba yin ya fani mani ki moandi ki bandi o diedo
yanbuama. **18** Yin da ño mi daama ki gaadi, li baa teni yin
joagini ama yin yaa gbie leni U Tienu Fuama yua. **19** Lani,
yi baa maadi leni yi yaba ki togidi Pisominba leni yaa
yani n pagi U Tienu, leni U Tienu fuoma yua n gobidi yi
ke yi yiini ya yani. Yaa yiini mani ki pagi O diedo leni
yi pala kuli. **20** Yaa tuondi mani U Tienu yua n tie Baa
yogunu kuli li bonla kuli po ti diedo Jesu kilisiti yeli po.
21 Yin ya miindi mani yi yula yi yaba kani kelima yin pia
Kilisiti po yaa fangili yaapo. **22** Yinba bi puoba, yua kuli
n yaa miindi o yuli o calo kani nani wan miidi o yuli O
diedo kani maama. **23** Kelima o joa tie opua yudaano nani

kilisiti n tie wan yini yaaba yudaano maama yaaba n tie o gbannandi wani n tie bi candaano. **24** Nani kilisiti n yini yaaba n miindi bi yula O diedo kani maama, li pundi ke bi puoba n yaa miindi bi yula bi ciaba kani li bonla kuli nni. **25** Yinba bi jaba yua kuli n yaa bua opua nani Kilisiti n den bua wan yini yaaba maama ki puni o yuli ki kpe bi po. **26** O den tieni yeni ki baa ŋuudi ki ŋanbi ba leni mi ñima leni U Tienu maama, **27** ki teni ban pundi ki sedi o kani ki pia ti kpiagidi kaa pia joagindiba leni golimaba leni yaala n gundi kuli. Ama ban gagidi ki yaa ŋani cain kaa pia ban baa fidi ki kuli leni yaala. **28** Li pundi ke bi podanba moko n yaa bua bi puoba nani ban bua bi yula maama yeni. Yua n bua opua kuli bua o yuli. **29** Kelima oba naa nani o gbannanda, ama o dindi ti, ki kubi ti, nani kilisiti moko n kubi wan yini yaaba maama. **30** Kelima ti mo tie o yaa gbannandi buolu yo. **31** Li diani: li tie lani yaapo ke o joa baa ña leni o naa kani ki loli o yuli leni opua bani niba lie yeni n tua gbannanyendi. **32** Line n tie yaa bondoaginkaala n yaba n maadi laa maama Kilisiti leni wan yini yaaba yaa po yo. **33** Li mayuli yinba yaa po tie ke joa kuli n yaa bua opua nani wan bua o yuli maama, pua kuli mo n yaa fangi o calo.

6 A bila yin tuo mani yi danba maama kelima o diedo bua lane lani n go tiegi mo. **2** Han kpiagi a ba leni a na, lani n tie ya balimakpiama n yegi leni u ñoanianu, **3** laa ñoanianu mo tie: a baa ye leni li pamanli, a miali dana mo n go foagidi ki tinga nni. **4** Yinba bi baanba mo yin da mabindi yi bila ŋali ki fiini bi pala. Ama yin wubi ba, ki tundi ba, ki gobidi ba nani o diedo n bua maama. **5** Yinba

bi tuonsoanba yin tuo ki yaa ŋua yin pia ya canbaanba ti gbannandi nni n yedi yaala leni i jeje leni mi dinginma nani yi pala n dingi kilisiti nuntuali maama yeni. **6** yin da tiedi yeni ban nua yi ya yogunu bebe ka, nani yi bua ki ya mangidi bi nisaaliba ya pala yeni. Ama kelima yi tie kilisiti naacenba yin kuani yi yama lienni ki yaa tiedi U Tienu yanbuama. **7** Yin ya tuuni mani bipo leni li pamanli kelima yi tuuni o diedo po yo laa tie nusaalo po ka. **8** Yi bani ke nilo kuli baa ba o diedo kani wan den soani yaa tuonŋanli ya panpaani yeni wan tie naacemo bi wan die o yuli. **9** Yinba canbaanba mo yin ya tiendi yeni yi naacenba po. Yin da fu leni ba, kelima yi bani ke yinba leni bani kuli pia canbaanyendo tanpoli po yua n tiendi gagidima bi niba leni bi yaba siiga. **10** N majuodi kaama n tie na: yin yaa baadi mani yi fidu o diedo nni wani yua n tie u paaciamu ŋiali. **11** Yin bobi mani U Tienu n puni yi ya toatiadi kuli lani n tie yin fidi ki sedi lan yaa pa ki yie Sutaani nunfanbiadibu kuli po. **12** Kelima tii koani leni ti gbannandi leni mi soama ka, ama ti koani leni li bali danba, bi tie cicibiada ki tie li biigili tuonsoanba ki ye mi fawaama nni. **(aiōn g165)** **13** Lani yaapo, yin taa U Tienu toatiadi kuli, ki fidi ki paadi ya dana n bia kuli ki yaa se mi paadima nni. **14** Lanwani ya se mani ke li pa: yin ya ñaagi i moamoani nani ku gbanñagidigu yeni. yin yaa la mi teginma nani ti kudi liadiga yeni. **15** Yin pili li yankuali nani ti cacaadi yeni mi yanduanma laabaaliŋamo wangima po. **16** Yin go ta li dandanli nani ku gbankoandigu yeni ki yaa muubi yogunu kuli, ke yin fidi ki gbindi o biado n toa yi yaa mupiemi. **17** Yin ya ciibi

mani mi faabima kusanli leni mi fuoma jugisiega yaaga n tie U Tienu maama. **18** Mi fuoma n teni yin yaa jaandi yogunu kuli, ki yaa tiendi jaandi buoli kuli leni bu miabu. Yin ya pia li moandili ki se ke li pa boncianla, ki jaandi bi nigagidiŋanba kuli po. **19** Yin yaa jaandi mani npo, ke ya yogunu ke n yaadi n ñoabu kuli min fidi ki doagidi o laabaaliŋamo bondoanginkaala leni li papaali. **20** Mini yua n tie o laabaaliŋamo tondo ban loli yua li kadidieli nni. Yin yaa miadi o mani ke min fidi ki yaa wangi o laabaaliŋamo yeni leni li papaali nani lan pundi min yaa wangi o maama. **21** Lan baa ga maama yi moko n bandi min ye maama leni min tiendi yaala kuli, ti kpibuado Tikika yua n tiegi ki go tie o laabaaliŋamo naacendugikoa ba waani leni laa bonla kuli. **22** N soani o yi kani lani yaapo bebe, ke yin bandi ti yema n tie maama ke wani mo n paagi yi pala. **23** U Tienu yua n tie Baa leni O Diedo Jesu Kilisiti n pa ti kpiiba mi yanduanma leni mi buama leni li dandanli. **24** Li ŋanbili n yaa ye leni yaaba n bua ti Diedo Jesu Kilisiti ya buama n kan lebidi ŋali abada.

Philip

1 Filipa yaaba. Mini Polo leni Timote, Jesu Kilisiti
naacenba, n diani yipo li tili, yinba yaaba n tie bi
nigagihanba Jesu Kilisiti nni ki ye Filipa dogu nni leni
yi nitaanli yudanba leni yi todikaaba kuli. **2** Ti Baa U
Tienu leni ti diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni
mi yanduanma. **3** N tuondi U Tienu min tiadi yipo ya
yogunu kuli. **4** Min jaandi yikuli po ya yogunu kuli, n
jaandi leni li pamanli. **5** Kelima yin taa leni nni ki todi
nni o laabaalihamo wangima po maama, ki cili yin den
gbadi o ya daali ki pundi hali moala. **6** N daani ki go bani
cain ke yua n cili laa tuonhanli yi niinni baa tuuni li hali
lin gbeni Jesu Kilisiti guacuama daali. **7** Li pundi min ya
tiadi yikuli po kelima n kubi yikuli n pali nni. Min ye kadi
nni leni min maadi ki ga o laabaaliham **8** o ki teni ke o se
ki pa, yikuli taani leni nni ki baadi min baadi ya hanbili U
Tienu kani. U Tienu tie npo seedi ke n bua yikuli leni Jesu
Kilisiti ya buamoanma. **9** Min miadi U Tienu yipo yaala n
jaandi nni tie ke yi buama n yaa yabidi ki pugidi leni mi
bandima leni mi yafuomoanma, **10** ke yin bandi ki gagidi
ki gandi yaala n hani ki cie. Lani n baa teni yin ya hani
cain ki naa pia ban baa fidi ki tabi yi leni yaala Kilisiti
guacuama daali. **11** Yeni yi baa ya tuuni mi teginma tuona
yaa ñni Jesu Kilisiti kani lan tua ti kpiagidi leni ti pagidi
U Tinu po. **12** N kpiiba, n bua yin bandi line, yaala n den
cua npo teni ke o laabaalihamo wangima suagi liiga. **13**
Moamoani li doagidi yaa minteela n gu o bado diegu kuli
leni nitoaba kuli po ke n lo li kadidieli nni kelima Kilisiti
yaapo. **14** N kado teni ke ti kpiiba boacianla dugi o Diedo

po ki cie, ki go paagi bi pala ki wangi U Tienu maama kaa go jie. **15** Li tie moamoani ke bi siiga tianba wangi Kilisiti laabaalihamo kelima bi pia n po li nunponli ki bua ki cie nni. Ama bi tianba mo li wangi o leni li yantiahanle. **16** Bine wangi o laabaalihamo kelima bi bua nni ki bani ke n ye ne kelima U Tienu gandi nni ke min maadi ki ga o laabaalihamo ki doagidi ke o tie moamoani. **17** Bine mo wangi o ki bua ki cie nni, bi yatiana naa hani, bi tema ke bi ya tieni yeni li baa pugini n fala li kadidieli nni. **18** Likuli tie npo yenma. Baa lan tie maama kuli, bi ya wangi o leni mi tuonanma bi ban wangi o leni li yantiamoanli, bi wangi Kilisiti laabaalihamo. N mangi n pali lipo ki go baa mangidi li ki pugidi. **19** Kelima n bani ke likuli baa juodi ki tua n tindima yaapo kelima yin jaandi ki miadi npo maama leni Jesu Kilisiti Fuoma todima yaapo. **20** Nani min bua ki go sugini maama tie ke n kan la i fe liba kuli po. Ama nani lan den kpa tie maama, li go tie yene moala. N sugini ke Kilisiti baa ba ti kpiagidi n miali yema nni kuli, li ya tie ke n baa kpe leni n ya baa ye kuli. **21** Kelima mini yaapo Kilisiti tie n miali, mi kuuma mo tie npo ñuadi. **22** Ama, li yaa tie ke li hani min tuuni ya tuonli yaapo ke min yaa ye n gbannandi nni mii bani min baa gandi yaala. **23** Laa bonliedila miabi nni. N bua ki gedi ki ban yaa ye leni Kilisiti, lani n cie npo hali boncianla. **24** Ama yi mo ya todima po, min ya ye ki fo cie. **25** N daani ki go bani ke n baa fo ki ye leni yikuli, ke yin fidi ki ya suagi liiga ki go pia li pamanli li dandanli nni. **26** Yeni, n guacuama yikani go baa teni yin baa yaa pamanli n yaba Jesu Kilisiti nni. **27** Lanwani bonyenla tugi li yuli,

lani n tie yi tagi n yaa da leni Kilisiti ya laabaalihamo. N ya fidi ki cua yikani ki laa yi, leni n yaa fidi ki cua, min ya gba ke yi se bonhanla ki pia yantiayenli, ki moa o laabaalihamo n cuani ya dandanli ya muali. **28** Yin da cedi yi koaginkaaba n jieni yi baa waamu. Lani n tie bipo seedi ke bi baa bodi, ama li tie yinba yaapo seedi yi tindima yaapo. Laa bonla ñani U Tienu ya kani. **29** Kelima U Tienu n tieni yipo yaa hanbili yeni, laa tie ke yi daani Kilisiti bebe ka, ama yin go ya laadi opo fala moko. **30** Yi moko taa leni nni ki moa yin den laa ke n moa ya muali ki go gbadi moala ke n baa moa.

2 Yi yema Kilisiti nni teni ke yi pia u fidu. O buama mo puni yi li papaali. Yi pia mi yanduanma leni o Fuoma. Yi pia li padingili leni mi nihigbadima yiyaba po. **2** Lanwani, yin mangi n pali hali lan yabidi ki ya pia yantiayenli leni yiyaba. **3** Yin da tieni liba kuli leni mi paadima yantiali, yaaka ya kpiagidi n tie fanma fanma po, ama li yumiinli n teni yin ya nua yiyaba ke bi cie yi. **4** Oba kuli n da lingi o yuceli po hamu bebe ka, ama yua kuli n ya lingi o lieba hamu moko. **5** Yin yaa pia mani Jesu Kilisiti n den pia ya yantiali. **6** O den tie U Tienu n tie maama. Baa ke o den tie yenma leni U Tienu, waa den sua ke li tie wan baa fie yaala leni u paalu. **7** Ama o den landi laa kpiagidi kuli o yama po ki taa o naacemo n tie maama ki lani, ki tua nani bi nisaaliba kuli tie maama yeni, **8** wan den tua nisaalo ki tie nani bi nisaaliba n tie maama, o go den wadi o yuli ki tuo ki tiendi U Tienu yanbuama ki pundi hali mi kuuma. Baa hali li dapoanpoanli ya kuuma. **9** Li tie lani yaapo ke U Tienu mo jigini o hali boncianla ki

puni o ya yeli n cie a yela kuli, **10** ke dunli kuli baa gbaani Jesu yeli po tanpoli po leni ki tinga po leni ki tinga tiipo kuli. **11** Ke nilo mo kuli n tuo ke Jesu Kilisiti n tie o Diedo U Tienu yua n tie Baa yaa kpiagidi yaapo **12** Lanwani n buakaaba, nani yin den tuo ki tiendi min yedi yi yaala min den ye leni yi yaa yogunu kuli maama, moala min kaa go ye leni yi yeni, yin go ya tiendi yeni ki pugidi. **13** Yin ya moandi leni li fangili leni mi digibima ki ya tuuni yi tindima po. Kelima U Tienu baa teni yin bua ki go fidi ki tieni nani o yanjagihanli n tie maama **14** Yin tiendi yaala kuli, ya tiendi mani la ki na a yenbidi ki da nia mo. Yeni n tie yin yaa hani cain ki pia li papienli, ki tie U Tienu bila ban kan fidi ki tabi yaaba leni liba kuli moala na niba yaaba n joagini ki go **15** bia siiga. Yin ya yieni mani nani i fantankaani yeni handuna yaaba, ki wangi ba li miali maama. Yi ya tiendi yeni li baa tie npo ti jigidi Kilis **16** iti guacuama daali, kelima li baa doagidi ke mii den tiini mi nuama fanma fanma, kaa tuuni fanma fanma mo. **17** Baa li ya tie ke n soama baa wuli ki tua nani li ñincabili yeni yi dandanli tuonli padili po, n baa mangidi n pali lipo, n go baa mangidi n pali leni yikuli. **18** Yi mo n mangi n pali lipo ki taani leni nni n ya pamanli nni. **19** N sugini o Diedo nni ke li ya pugini waamu, n baa soani Timote yikani, ki baa yi laamaalo lan mangi n pali. **20** Mii pia nitoa yua n taa leni nni ki yagini o yama yi yema po. **21** Yaaba n sieni kuli kuani bi yama bi hantaaceli nni, baa kuani bi yama Kilisiti ya hantaadi nni **22** Yi kuli bani Timote n doagidi ke o tie nidugikoa maama, ki taa leni nni ki tuuni o laabaalihamo wangikoa tuonli nani

ki biga n baa taa ki tuuni leni o baa maama yeni. N ya bandi n maama n **23** baa juodi maama, n sugini ke laa yogunu n baa soani o yikani. N dugi o Diedo po ke mini nba mo **24** ko baa cua yikani ke li kan waagi. **25** N sua ke li tie tiladi min goa ki soani yikani n kpiilo Epafilodita. N tuonsoanlielo leni moamuadilielo, yin den soani yua n kani ke wan yaa todi nni leni yaala n poadi npo. **26** O den bua hali bonhanla ki la yikuli. Wan den bandi ke yi gbadi ke o yia, o yama den yagi lipo boncianla. **27** Moamoani, o den yiagi boncianla hali ke li den poadi waamu wan kpe moko. Ama U Tienu den gbadi opo mi nihima, ki go gbadi mini moko yaapo mi nihima, ki teni ke min da go baa pabiiditoali ki pugini. **28** Lanwani kelima o Diedo po, yin ga mani o cangu bonhanla leni li pamancianli, ki go yaa jigindi laa nibuolu. **29** O den luni o miali ki tuuni Kilisiti tuonli hali ki nagini mi kuuma. **30** O den bua ki todi nni yin bi baa todi nni ya todima ki naa ye nkani.

3 N kpiiba, n majuodikaama tie mine: Yin yaa mangidi mani yi pala o Diedo nni. Laa coagini nni min go diani yipo yeni ki pugini, li go baa teni yin yaa se ke li pa. **2** Yin fangi mani yi yula leni yaaba n tie nani i sangbanli yeni leni bi tuonsoabiadiba leni faama koanciagu. **3** Kelima tinba n tie a jungidi-moana yaaba n kpiagidi U Tienu kelima o Fuoma yaa po, ki jigindi ti yula Jesu Kilisiti nni, ki naa bili ti dugidi ti gbannandi nni. **4** Ama mini moko n bi baa fidi ki pili n dugidi ti gbannandi nni ki cie. Kelima bi den kuani nni ku koanciagu ke n pia dana nii. N tie Isalele yua, Benjamina buolu, ki tie Ebilu, ke n yaajanba kuli tie E **5** bilunba. Yaala n tie li balimaama po, n den tie

Falisieni. **6** Yaala n tie n yankuali po, n den wangi Kilisiti nitaana fala. Yaala n tie ya teginma n hua li balimaama kubima po, bi kan den fidi ki tabi nni leni liba kuli. **7** Ama min den nua yaala ke li tie npo bonmoanla yeni kuli, n ji nua likuli ke li tie npo bonfanla kelima Kilisiti yaa po **8** Moko, n nua li bonla kuli ke li tie npo nani li bonbodikaala yeni, yaala n tie npo bonmoanla tie: Ki bandi Jesu Kilisiti n Diedo. Kelima ke n yie min pia yaala kuli, ki nua la nani ti baadi yeni, ke min fidi ki baa Kilisiti. Mii go **9** pia n yuli po ya moamoansaali n ñani li balimaama kubima nni, ama ya moamoansaali n baadi kelima li dandanli Kilisiti nni yaa po. Li tie ya moamoansaali n ñani U **10** Tienu kani ki hua leni li dandanli. Min bua yaala tie min bandi Kilisiti leni o fiima bi tinkpiba siiga paalu, ki go taani leni o o fala nni, ki yaa naani leni o o kuuma nni. Ke mini moko n fidi, lan tie **11** maama kuli ki pundi bi tinkpiba guafiima. **12** Laa tie ke moala n baa n panpaani no ka, bi ke n hanbi ki dagidi cain no ka. Ama n suagi ki tiini ke min fidi k **13** i cuo n nuama panpaani, kelima Kilisiti den cuo nni lani yaapo. N kpiiba, mii nua ke n baa i panpaani **14** no ka, n tiendi bonyenla, n sundi yaala n ye n puoli ki moandi ki suagi liiga. Yeni n tiini ki cuubi n nuama juodima, ki baa baa laa panpaani. Lani n tie U Tienu n yini nni ke min baa ya panpaani tanpoli po Jesu Kilisiti nni. **15** Tinba yaaba n gagidi o Diedo sanhoadima nni kuli n yaa pia laa yantiali buolu. Yi ya pia yantiatoali, lan tie yaala kuli, U Tienu baa yendi yi yama laa bonla po yin bandi ki pugini. Am **16** a tin pundi ya bianu, tin taani yantiayenli ki suagi liiga yenma. **17** N kpiiba, yi

kuli n ya hua mani n yaa fuuli ki yaa diidi yaaba n hua tin ha yipo yaa bontogidikaala. Kelima niba boncianla ye, min den kpa waani yi yaaba ya maama ki go wangi **18** yi la leni a bubula ke bi tagi doagidi ke bi tie Kilisiti dapoanpoanli yibalinba. Bi juodima baa tie bi bodima. Bi tugidi n die ba. Ban tema ke yaala n tie bipo ti jigidi yeni tie bipo i **19** fe. Bi kuandi bi yama handuna bonla nni bebe. **20** Ama tinba, ti tie tanpoli diema yaaba. Ti gu ke ti candaano Jesu Kilisiti go baa ña lanpo ki cua, **21** ki lebidi ti gbannandi yaadi n tadi kaa go pia kpiagidi, ki teni tin yaa naani leni wani Kilisiti ya gbannandi yaadi n pia ti kpiagiciandi. O baa tieni la kelima o paaciamu po, yuu n teni ke o paani li bonla kuli ki go die la.

4 Lanwani n kpiiba n buakaaba, min bua ki go la yaaba hali bonhanla, yinba yaaba n tie n pamanli leni n kpiagidi, yin yaa se mani ke li pa o Diedo nni yinba n buakaaba. **2** N tundi ki mia Efodi, ki go tundi ki mia Sintika ke ba yaa pia yantiayenli o Diedo nni. **3** N go mia fini min dugi yua po, yua n tuuni leni nni ti Diedo tuonli, ke han todi bi poliediba yeni, bani yaaba n den taa leni nni ki moa o laabaalihamo muali. Bani leni Kilema leni nitoaba n tuonsoanlieba yaaba n taa leni nni laa tuonli nni ke bi yela diani li miali tili nni. **4** Yin yaa mangidi mani y pala o Diedo nni yogunu kuli. N go waani yi yeni yaa mangidi mani yi pala. **5** Yi dingima n doagidi bi niba kuli po. O Diedo nagini. **6** Yin da yagi mani yi yama bonlaba kuli po. Ama li bonla kuli yaapo, yin waani U Tienu yin luo yaala ki ya jaandi ki miadi o ki go tuondi o. **7** Lanwani U Tienu ya yanduanma, yaama n pendi o nisaalo bandima kuli,

baa guudi yi pala leni yi yantiana kuli Jesu Kilisiti nni. **8** N kpiiba, ya maama n sieni tie mine: Yin ya tia mani yaala n tie moamoani kuli, leni yaala n tiegi kuli, leni yaala nhani kuli, leni bi niba n baa bua yaala ki go faadi la kuli, leni yaala n pia siedihamo kuli, leni yaala n pia ti bulicindi ki pundi bi niba n pagi la kuli. **9** Yin go yaa tiendi mani min den bangi ki go tundi yi yaala, yin den gbadi ke n yedi yaala ki go la ke n tiendi yaala. Lanwani, mi yanduanma Tienu baa ye leni yi. **10** N pali den mangi hali boncianla o Diedo nni, min den laa ke yi goa ki faadi yi buama npo. Moamoani, yi den tiadi npo yogunu kuli, ama yi daa den baa u sanu ki fidi ki doagidi npo la. Mii maadi yeni kelima n luo b **11** onlaba kuli ka. Kelima n bangi ki bani ki dagini n yema lan tie ya yema buoli kuli nni. N bangi ki yaa ye leni mi luoma, ki go bangi ki yaa pia bo **12** ncianla. N yema n tie maama kuli, leni min ye naankani kuli, n bani ki je ki guo, ki go bani mi koma. N bani ki yaa pia boncianla, bi ki yaa ye leni mi luoma. N fidi li kuli k **13** elima Kilisiti yua n puuni nni li paalu po. **14** Baa yeni yin den taani leni nni ki tugi n fala tugili yeni, yi tieni yaala n hani. Yinba Filipa yaaba bani bonhanla ke min den cili ki wangi o laabaalihamo ya yogunu, ki ñani Maseduana diema nni, Kilisi **15** ti n yini yaaba kuli siiga yinba bebe n den tiadi min baa baadi yaala leni min go baa ñandi ya **16** ala, ki tuuni npo bu paabu ki todi nni. Baa min den ye Tesalonika, yi den soani npo bu paabu ke li pundi taalima lie ki baa todi nni min luo yaal **17** a po. Laa tie ke n bua ki yaa baadi bu paabu ka, n bua yin baa ti ñuadi bonhanla kelima laa paabu po. **18** N diani yeni ki waani yi ke yin

den soani npo yaala kuli pundi n kani ke npia ke li yaba. Min ga yin den soani Epafilodita ke wan teni nni yaala yeni, mii go luo liba kuli. Yi pa **19** abu yeni tie nani yaa tulale yaa nuulu n mani leni U Tienu n gaa ya padili ke li mani opo. N Tienu baa pa yi yin luo yaala kuli, nani o ha **20** limani kpiagidi n tie maama Jesu Kilisiti nni. U Tienu ti Baa n ya pia ti kpiagidi nifiima n tu nifiima. Amina. **(aiōn g165)** **21** Fuondi mani bi nigagidihanba kuli Jesu Kilisiti nni. **22** N kpiiba, yaaba n ye ne leni nni fuondi yi. Bi nigagihanba yaaba n ye ne kuli fuondi yi, bi siiga yaaba n ye o badiciamo Sesa diegu nni fuondi yi hali bonhanla. **23** Ti Diedo Jesu Kilisiti ya hanbili n ya ye leni yikuli.

Kolosa Yaaba

1 Mini Polo Jesu Kilisiti tondo kelima U Tienu yanbuama
po, leni ti kpiilo Timote n diani li tili, **2** Yinba ti kpiiba
yaaba n tie bi nigagidihanba leni bi nidugikaaba ki ye
kolosa po yaapo. Ti Baa U Tienu n pa yi li hanbili leni mi
yanduanma. **3** Ti tuodi U Tienu yua n tie ti Diedo Jesu
kilisiti Baa, ki go jaandi yi po yogunu kuli kaa cedi. **4** Tin
den gbadi yi dandanli Jesu kilisiti nni leni yi buama bi
nigagidihanba kuli po. **5** Yi baa la kelima U Tienu n bili yi
po yaa suginma tanpoli po yaapo, imoamoani maama
yaama n tie o laabaalihamo n den kpa cua yi kani ki
bangi yi yaama. **6** O ye yi siiga, ki go ye ŋanduna nni
kuli, ki luoni li bonluonkaala ki kpedi ki pugidi, nani yi
siiga lan den tie maama, hali yin den gbadi ki go bandi
U Tienu hanbili yaa daali. **7** Ki hua leni yin den baa
yaa bangima ti kpibuado leni ti tuonsoanlielo Epafasa
kani, wani yua n tie kilisiti naacen dugikoa yi siiga. **8**
O den waani ti U Tienu Fuoma yua n teni ke yi pia yaa
buamoanma. **9** Li tie kelima lanyaapo yo, ti moko hali
tin gbadi yaa daali, yogunu kuli ti jaandi ke U Tienu n
gbieni yi leni o yanbuama bandima, leni mi yanfuoma
leni ufanu yaala n yegi leni li dandanli. **10** Ki yaa cuoni
ke li dagidi o Diedo po ki go mani opo cain, ki luoni li
bonluonkaala atuonhama buoli kuli nni. Ki yaa kpedi
ki suagi U Tienu yanbuama nni. **11** Ki yaa pia upaalu
li bonla kuli nni kelima O paciamu yu n pia ti kpiagidi
yaapo. Lan baa gaa maama yin yaa ye yugunu kuli leni
lipamanli leni limoandili leni li juunli. **12** Yaa tuondi mani
Baa leni li pamanli, yua n teni ke yi dagidi ki baa yi biinu

wani U Tienu n bili ya halimani mi yenma diema nni,
o nigagidihanba kuli po. **13** Wani yua n lodi ti li biigili
paciamu nni, ki kuani ti, o Bijabuadiga yaa diema nni.
14 O ya niinne ke ti pia mi daafaabima leni ti tuonbiadi
sugili. **15** Wani kilisiti tie U Tienu tin ki nua yua yaa
nannanli, ki go tie o Bijakpiaga yua n den ye hali ke li ba
kuli daa tagi. **16** Kelima o yaa niinne li bonla kuli den
tagi, yaala n ye tanpoli leni yaala n ye ki tinga nni kuli,
tin nua yaala leni tin kaa nua yaala; yaaba n ka yi bali kali
kaani po leni yaaba n tie bi diediba leni bi yudanba leni
yaaba npia li bali kuli. Li bonla kuli tie o yaa tagima ki
tagi o yaa po. **17** O ye hali ke li bakuli daa ye. Wan n kubi
li bonla kuli ke li tuugi ki se bohanla. **18** Wani n tie li
jaandieli gbannandi yuli; O tie mi cilima leni onikpialo
yua n kpa fii bi tinkpiba siiga lan baa gaa maama wan
tua onikpialo li bonla kuli siiga. **19** Kelima U Tienu den
bua oyema kuli n yaa ye kilisiti nni cain. **20** O den bua
ki tugini leni otagima kuli kelima Jesu soama yaama n
den wuli li dapoanpoanli po ke yaala n ye tanpoli po leni
yaala n ye ki tinga nni kuli n fidi ki tugini leni wani o
Diedo. **21** Yinba yaaba n den tie bi canba leni U Tienu
yibalinba kelima yi yantiabiada leni yi tuondbiadi po,
22 moala O guani ki tugini yi leni O kelima O kuuma ti
gbannandi nni yaapo U Tienu tieni yeni ke yin fidi ki
doagidi O nintuali ki gagidi ki hani cain kaa pia tagiliba
kuli kaa pia ban baa kuli yi leni yaala. **23** Li yaa tie ke
yi se ke li pa li dandanli nni, kaa lebidi ki ha yin den
baa yaa suginma olaabaalihamo nni, ban waani yua mi
tagima kuli. Mini Polo n tua yua yaa tondo. **24** N mangi

n pali moala leni min laadi yipo yaa fala. Yaala n den poadi Kilisiti fala nni, n baa ki cebini o n yaa gbannandi nni, o jaandieli po, lini yaali n tie o gbannandi. **25** N tua naacemo kelima U Tienu n puogi nni ya tuonli yi siiga nni yaapo, ke min fidi ki waani U Tienu maama nani lan pundi maama. Mani n tie yaa bondoaginkaala n den wuo **26** Hali yogunu ya jamaano n pendi kuli po, ki doagidi moala O nigagidihanba po. **(aiōn g165)** **27** O bua ki teni O nigagidihanba n yaa bani O bondoaginkaala yeni n pia yaa kpiagidi yaala n tie halimani yi nibuoli kuli po. Laa bondoaginkaala tie li ne Kilisiti ya ye yi niinni yi pia ti kpiagidi suginma. **28** Ti wangi wane, ki tundi nilo kuli, ki bogindi nilo kuli leni mi yanfuoma ke tin fidi ki cuani nilo kuli U Tienu nintuali ke o gagidi cain Kilisiti nni. **29** Li tie lani yaapo ke n tuuni, ki moa li muali leni o yaa fidu yuu n tuuni n niinni leni u paciamu.

2 N bua yin bandi min togidi leni ya toacianbu kelima yi yaapo leni yaaba n ye layodise yaapo leni yaaba n daa laa n nunga ti gbananandi nni kuli yaapo. **2** N tiendi yeni ke ban baa li papaali, ki taani mi buama nni ki baa mi yanfuoma ki fidi ki bandi U Tienu bondoaginkaala yeni lani n tie Kilisiti. **3** Mi yanfuoma leni U Tienu bandima halimani kuli wuo wani Kilisiti yaa niinne. **4** N waani yi laa maama kuli, ke o ba kuli n da boandi yi leni mi mafanma. **5** Kelima baa ke mii ye leni yi n gbannandi nni, n ye leni yi n yantiali nni, ki pia li pamanli leni min nua ke yi dagidi leni yi yaba maama, ke yi dandanli mo se ke li pa Kilisiti nni. **6** Lani wani yin baa ki bandi o Diedo Jesu Kilisiti yeni, yin yaa cuoni mani o yaa niinni. **7** Ki yaa

pia ijiini oniinni, ki suagi liiga O sanhoadima nni. Yin go yaa se ke li pa yi dandanli nni nani ban den bangi yi maama. **8** Yin fangi mani yi yula ki da tuo ke oba kuli n cuo yi yama leni onisaalo yanfuoma yaama n hua bi nisaaliba bangima, yaama n tie fanma fanma ki boandi ki hua bi nisaaliba danbogida leni handuna paciami ki naa hua Kilisiti. **9** Kelima U Tienu n tie maama kuli ye Kilisiti gbannandi nni ki dagidi. **10** Yi pia li bonla kuli ke li dagidi o yaa niinni, wani yua n tie yi paciami danba kuli liiga yua leni li bali danba kuli yaa yudaano. **11** O yaa niinne, ke yi kua yaa koanciagu n naa tie onisaalo nuu ka, ama ku tie Kilisiti n tieni yaale, lani n tie ke yi landi ti nisaali gbannandi tagibiadu. **12** Bi den taani ki piini yi leni o mi batisima nni ke yi go fii leni o ki ye leni o kelima li dandanli yaapo, leni U Tienu paciamu yuu n den fiini o bi tinkpiba siiga yaapo. **13** Yinba yaaba n den kpe kelima yi tuonbiadi po leni yin kaa den kua koanciagu yi gbanandi nni maama yaapo U Tienu guani ki puni yi limiali kelima Kilisiti yaapo ki go puni ti sugili ti tuonbiadi po. **14** O den boliniyaa tili yaa diani n den buni ki cuo ti ki doagidi tin den yie O mabilikaama maama ki kpaa ki tabini laa tili li dapoanpoanli po ki bolini li. **15** O den dindi mi diema danba leni yi paciami danba bi bala kuli ki doagidi ke o paadi yaa paali n sieni kuli, kelima li dapoanpoanli yaapo. **16** Yin da tuo oba n jia yi buudi kelima yin di ki go ñu yaala yaapo, bi lan tie yaa jaandana po kuli, yaaka yi ŋmapaani jaanma dana, yaaka mi fuodima dana po. **17** Laa bonla kuli den tie yaala n baa cua yaa junjungoe ama li bonmoanla liba tie Kilisiti. **18** Yin da tuo nilo

ba kuli n fie yi nuama panpaani nani wan bua maama, baa yaaba n kpali ke bi fani ki pia li yumiinli ki jaandi malekinba. Bi puni bi yula li bonlekaala po, ki gbengidi bi yula fanma fanma bi gbannandi yantiali po. **19** Baa tuugi leni leni yua n tie li yuli, ti gbannandi kuli n tuugi yenma ki baadi yaala n dagidi yua yaa kani, kelima yi jiini leni atuga po, ki kpedi nani U Tienu npuni ti maama. **20** Yi yaa kpe leni Kilisiti, yi paadi leni handuna maasuagu. Be yaapo ke yi go tuo ke handuna kuana die yi nani yi da tie handuna yaaba yeni? **21** Laa kuana nne: Han da taa, han da leni, han da sii. **22** Naani laa kuana kuli ki tie bonpendikaala, ki hua bi nisaaliba nbili ki bangi bangi yaala bebe ka? **23** A kuana yeni tie nani a pia mi fuoma yeni ki teni ke bi niba gandi ban baa jaandi maamaa, ki go bili bi niba n ya miindi bi yula ki wangi bi gbannandi fala. Ama haa pia yaa fidu n baa todi ba, ban paadi bi gbannandi bonbuakaala.

3 Li yaa tie ke yi den fii leni Kilisiti bi tinkpiba siiga, yin yaa lingi mani tanpoli bonla yaala n ye U Tienu jienu Kilisiti n kaa naankani. **2** Ya kuandi mani yi yantiana tanpoli bonla nni, ki da kuandi yi yantiana handuna bonla nni. **3** Kelima yi kpe, yi miali mo wuo leni Kilisiti U Tienu kani. **4** Kilisiti yua n tie yi miali ya go doagidi yaa yogunu, yi moko baa taani ki doagidi leni o ti kpiagi nni. **5** Lanwani yin kpa mani handuna bonbuakabiadila yaala n ye yi niini kuli, lani n tie: Mi conconma, ti cagindi, li bonbuakabiadila leni yaala n joagini yaa buama kuli. **6** Kelima yaaba n yie ki hua laa bonla kuli U Tienu pabienli baa jiidi bipo. **7** Yi moko den tie yene yin den ye ti

tuonbiadi nni yaa yogunu, **8** ama moala yin ha mani
yaala n tiena kuli: Li pabienli, li mutuoli, mi biadima,
u nisugidu leni ti majoagindi buolibkuli. **9** Yin da pua
mani yi yaba faama, kelima yi landi utagi kpelu leni
ubontienkaala kuli. **10** Ki lani u tagipaanu, yu n pandi
yogunu kuli mi bandima nni cain nani yua n tagi u n tie
maama yeni. **11** Laa tagipaanu nni mi gagidima ki go ye
bi niba leni bi yaba siiga, laa pia jufi, laa pia nilamo, laa
pia jungidili laa pia jufoli, laa pia yua n cogi, laa pia yua n
ki cogi, laa pia yonbo, laa pia yua n die oyuli, Kilisiti n tie
li kuli bikuli nni. **12** Lanwani yinba U Tienu nigandikaaba
wan gagidi ki hanbi yaaba, ke yi tie obuakaaba, yin yaa la
mani mi niñingbadima leni mi hanma leni li yumiinli leni
mi dingima leni li juunli. **13** Yin moandi ki juuni leni yi
yaba, ki ya tiedi yi yaba po sugili. Li ya tie ke nilo bii o
lielo po nani Kilisiti n den puni yi sugili maama, yi moko
n yaa puuni yi yaba sugili yeni. **14** Yi ya tieni laa bonla
kuli ki gbeni, yin la mani mi buama yaama n taani ki loli
yi kuli yenma nani lan dagidi maama. **15** Ke Kilisiti nden
yini yi yaa yanduanma yaapo, ke yin tua gbannanyendi
yeni n diedi yi pala, yin da tie hanwaadanba. **16** Kilisiti
maama n yaa die yi siiga cain nani lanpundi maama. Ya
bangi mani ki go tundi yi yaba leni mi yanfuomoanma,
ki ya yiini U Tienu po li dandanli yani leni yi pala kuli
nani li hanbili Fuoma n gobidi yi maama. **17** Yin maadi ya
maama kuli leni yin tiendi yaala kuli, tieni mani li kuli o
Diedo Jesu yeli po, ki ya tuondi U Tienu yua n tie Baa
kelima wani Jesu yaapo. **18** Bi puoba yin ya miindi mani
yula yi ciaba kani, nani lan bili ke yaaba n ye o Diedo nni

n ya tiendi maama. **19** Bi podanba ya bua mani yi puoba,
ki da tiendi yaala n baa cuani bipo li mutuoli. **20** A bila
yin ya tuodi mani yi danba maama li bonnla kuli nni nani
lan pundi o Diedo yaaba n yaa tiedi maama. **21** Bi baanba,
yin da tiendi yaala n baa fiindi yi bila pala ke bi gbani n
da ti wudi li dandanli po. **22** Bi tuonsoanba yin yaa tuodi
ki hua yin pia yaa canbaanba ti gbannandi nni maama,
yin da tiendi yeni ban nua yi yaa yogunu bebe ka, nani
yi bua ki mangi bi nisaaliba yaa pala yeni. Ama yin yaa
tiendi yeni yogunu kuli, kelima yi fangi o Diedo. **23** Yin
tiendi yaala kuli, yin yaa tiendi leni li yankuali, kelima yi
tiendi oDiedo po yo, laa tie bi nisaaliba po ka! **24** Ki yaa
bani ke yi baa ba o Diedo kani li faali panpaani. Soani
mani Kilisiti o Diedo po. **25** Kelima yua n soani ke laa
tiegi o baa ga o kaa teginma panpaani yo! Kelima U Tienu
naa tiedi gagidima bi niba leni bi yaba siiga.

4 Canbaanba yin ya tiendi mani yi tuonsoanba po yaala
n tiegi ki go dagidi, ki yaa bani ke yi moko pia canba
tanpoli po. **2** Yin yaa pia mani li moandili yi jaandi
nni, ki yaa se ke li pa ki go yaa tuondi U Tienu. **3** Yin
go yaa jaandi mani ti moko yaapo, ke U Tienu n luodi
tipo bu buliñoabu o maama po, ke min fidi ki ya wangi
Kilisiti bondoaginkaala, li tie laa maama yaapo yo, ke
n ye li kadidieli nni. **4** Ke min fidi ki ya wangima nani
lanpundi maama. **5** Yin ya ye leni yaaba n kaa daani
leni mi yanfuoma, ki da tuo yin ye leni ba yaa yogunu n
bia fanma. **6** Yi maama n ya mani yogunu kuli, yaaba n
gbadima po, nani yaa jiema n pia mi yaama ke li dagidi
yeni. Li pundi yin ya bani ki guani nilo kuli yaa ma

guankaama n dagidi. **7** Tikika ba waani yi n laa baalo kuli. O tie ti kpibuado leni ti todikoa tin dugi yua yaapo leni ti naacenlielo, o Diedo tuonli nni. **8** N soani o yi kani lani yaapo yo, ke wan waani yi tin ye maama. Ki baagi yi mo yaa pala. **9** N soani o leni ti -kpibuado Onesima yua moko n tie ni dugi koa, ki go tie yi siiga yua, bi baa waani yi yaala n tiedi nekanba kuli. **10** Alisitaka yua n ye leni nni li kadidieli nni moko fuondi yi. Banabasa yadiga Maka moko fuondi yi, n den tuodi ki waani yi ke o ya cua yi kani yin ga o cangu bohanla. **11** Jesu ban go yi yua Jusitusa moko fuondi. Bi tie yaaba n kua ku koanciagu siiga yaaba bani bebe n taani ki tuuni leni nni U Tienu diema po, ki go baagidi n pali hali boncianla. **12** Epafasa yua n tie yi siiga yua ki go tie kilisiti naacemo moko fuondi yi. O moa yipo yogunu kuli ojaandi nni, ki miadi yipo ke yin yaa tie yaaba n dagidi cain, ki bani U Tienu n bua yaala, ki yaa se ke li pa U Tienu sanhoadima nni. **13** N tieni opo siedi ke o tuuni yi po leni li yankuali bonciala. Yinba leni yaaba n ye layodise leni yaaba n ye Iyelapoli kuli. **14** Ti buado logitoli Luka leni Demasa moko fuondi yi. **15** Yin fuondi mani ti kpiiba yaaba n ye layodise po kuli, ki go fuondi ninfa leni yaa jaandieli n ye o diegu nni yaaba kuli. **16** Yi ya cogi li naa tili yin teni ban cogili layodise jaandieli nni moko. Layodise yaaba moko n soani yipo ban gaa yaa tili yin cogili. **17** Yin yedi ke Alikipa n fangi oyuli leni oDiedo n puogi o yaa tuonli, ki soani ki dudi leni mi teginma. **18** Mini Polo n diani yaa fuondi n tiene leni n yaa nuu ki fuoni yi. Yin yaa tiadi n lolima po. U Tienu yaa hanbili n yaa ye leni yi.

1 Tesalonika

1 POLO, SILASA leni TIMOTE n diani li tili yinba kilisiti
nitaanli yaali n ye Tesalonika, ki ye u YIENU yua n tie
BAA ni nni leni o Diedo JESU Kilisiti nii nni. u TIENU
ŋanbili n ya ye leni yi. **2** Ti tuondi u TIENU yogumu
kuli yikuli po, ki taagi yi yela ti jaandi nni. **3** Ti tiadi
yogunu kuli kaa cedi ti BAA u TIENU kani yi dandanli leni
yi buama ti DIEDO JESU KILISITI po n teni ke yi tuuni
maama, leni yi suginma n se boŋanla maama. **4** Ti bani ti
kpiiba u TIENU buakaaba, ke U TIENU n den gandi yi. **5**
kelima tii den wangi yi o labaaliŋamo leni mi maama
bebe ka, ama leni u TIENU Fuoma paalu leni ti dugidi
leni i moamoani. yi bani tin den ye yi siiga yeni li tie
kelima ti den bua yi ŋamu yo. **6** Yi den ŋoadi tinba leni ti
diedo fuuli ki ga u TIENU maama baa o falaciamo siiga
leni u TIENU n puuni ya pamanli. **7** Lani yi den tua li
bontogidikaala yaaba n dani ki ye Maseduani len Akayi
diema kuli po. **8** Kelima u TIENU maama naa den yadi yi
kani Maseduani leni Akayi po bebe ka, ama yin pia ya
dandanli u TIENU po den yadi i kaani kuli, ŋali ke laa go
tie tiladi tin maadi lipo. **9** kelima bi togidi yi kaani kuli
yin den gaa ti cangu maama leni yin den tuo ki ŋoadi u
TIENU yua n fo ki tie i moamoani maama ki ŋa i buli
ŋoadima. **10** Moala yi guu ke o Bijoa JESU, wan den fiini
yua bi tinkpiba siiga ba ǹa tanpoli ki guani ki cua, wani
yua n ba faabi ti leni u TIENU pabienli yaali n kpendi.

2 YI bani yinba yiba, ti kpiiba, ke ti cuama yi siiga naa
den tie fanma. **2** Nani tin bani maama, bi den waani ti
fala ki go sugidi ti Filipa dogu nni, ama baa yeni ti den

dugi ti TIENU po ki wangi o labaaliŋamo ba ke bi niba den fii ki se tipo. **3** Tin den tundi yi ya tundi naa den ŋua leni boandi, bi len yantiajoagindi ba bi leni janbi mo. **4** Ama ti den maadi nani u TIENU n bua tin maadi maama kelima o biigi ti ki sua ke ti dagidi wan piani ti o labaaliŋamo. Lanwani, tii maadi ki bua ki mangi bi niba pala ka, ama u TIENU yua n bigidi a pala. **5** Yi bani boŋanl ke tin den ye yi siiga tii den maadi yipo mi mamanma ka. Tii den pia ŋalimani buama yantiali mo, u TIENU tie ti siedo lankuli po. **6** Tii den lingi ya kpiagidi n ǹani bi nisaaliba kani, bi yi ya kani bi nitoaba kani. **7** Kelima ti tie u KILISITI tondiba, ti den pia li bali ki tieni yeni, ama ti den ye yi siiga leni mi dingima nani o pomado n kubi o bila maama yeni. **8** Li den mani tipo ke ti waani yi o labaaliŋamo kelima tin den pia yipo ya buama. laa tie lani bebe ka, ti den bua ki pa yi ba ti yula moko lelima ti buama yi po den pundi ŋali laa bianu. **9** N kpiiba yi tiadi ti tuonli leni ti fala po: ti den wangi yi o labaaliŋamo, ki go tuuni li tuonli u yensiinu leni ku ǹiagu kuli ki baadi ti jiema, ke ti yema yi siiga n da tie oba kuli po fala. **10** Yinba leni u TIENU kuli tie tipo siedi, ke ti den pia ya tagi n gagidi ki go tiegi ki naa pia ban ba fidi ki kuli ti leni yaala yinba yaaba n daani ya siiga. **11** Yi go bani ke ti den ye yi siiga ki tie yuakuli po nani o jamado n tie o bila po maama. **12** Ti den tundi yi, ki baagidi yi, ki go tigini yi ke yin ya cuoni maama n dagidi u TIENU po, wani yua n yini yi ke yin ya taa leni o, o diema nni leni o kpiagidi nni kuli. **13** Li tie lani yaapo ke yogumu kuli ti tuondi u TIENU kelima yin den ga tin den wangi u TIENU maama yama. Yii den

ga ma nani mi tie bi nisaaliba maama ka, ama yi den gaa ma nani man tie maama i moamoani. Lani n tie u TIENU maama yaama n tuuni yinba yaaba n tuo ki daani ya siiga. **14** N kpiiba yi den ŋoadi u TIENU n yini yaaba nitaana ya n ye JUDE po ki ye JESU nni ya fuuli: kelima yi dogu yaaba den waani yi fala nani bi ya dogu yaaba Jufinba n den waani ba fala maama. **15** Bani n go den ku o DIEDO JESU leni bi sawalipuaba. Bi waani ti moko falabiado, baa tiendi yaala n mangidi u TIENU pali, bi go tie bi niba kuli yibalinba. **16** Bi yiedi tipo ke tin da waani o labaaliŋamo bi nilanba, ke wan faabi ba. Bi tieni yeni ke bi tuonbiadi n pundi ti bianu. ama u TIENU pabienli juodi ki cuo ba. **17** N kpiiba, ti den paadi leni yi o yogunu waamu ti nuni po ke laa tie ti yantiana nni ka, ti go den bua ŋali boŋanla ki le yi nunmu, ki moandi lipo moko. **18** ti go den bua ki guani yi kani, laa luo taalima lie ke mini POLO den moandi, ama sutaani den yie tipo. **19** Lanwani ŋmee n tie ti suginma, ti pamanli leni ti kpiagidi badifogiliga? naani laa tie yinba ka, ti DIEDO JESU nintuali o ya guani ki cua ya yogunu? **20** Yeni de yinba n tie ti kpiagidi leni ti pamanli.

3 Tin kaa go den fidi, ti den sua ke li ŋani tin ya ye Atena ti bebe. **2** ki soani ti kpiilo TIMOTE yikani, wani yua n taa ki tuuni leni u TIENU leni ti tuonsoanlielo KILISITI labaaliŋamo wangima nni ke wan paagi yi pala ki go tundi yi yin ya se boŋanla yi dandanli nni. **3** Ke yi siiga oba kuli n da lengidi ki guani puoli kelima ban wangi yi ya fala yaapo. **4** Tin den ye leni yi, ti den tuodi ki waani yi ke bi baa wangi ti fala yeni. li den tua tipo yeni nani yin bani maama. **5** Nani min kan go den fidi ki juuni ka

laa yi maama po, N den soani TIMOTE yi kani ke wan bandi yin se li dandanli nni maama, kelima n den jie ke mi tulinma daano n da ti tulini yi, ki teni ti tuonli yi siiga n tua fanma. **6** Ama TIMOTE n ɲani yi kani ki kpeni ke laa waagi, o puni ti ya labaalo n mani. o go waani yin pia ya dandanli leni ya buama n tie mama. O wani ti ke yi tiani tipo yogunu kuli leni li pamanli, ki go bua ki le ti nani nani timo n bua ki le yi maama. **7** Baa ke ti ye leni mi yebiadma ki laadi fala, wan waani ti ti labaalo ke yi se li dandanli nni yeni baagi ti. **8** Moala ti naani guani kelima yi se ke li pa o DIEDO sanŋoadima nni. **9** Yi laa tuondi yo ti ba tuondi u TIENU kelima yipo. Ti tuondi o ti jaandi nni kelima tin pia ya pamancianli o kani kelima yi yaapo. **10** U yensiinu leni ku ɲiagu kuli ti miadi u TIENU leni ti pala kulike wan tuo tin go le yi nunmu ki ya todi yi ken yin baa ki biini yaala n poadi yi dandanli nni. **11** TI BAA U TIENU leni ti DIEDO JESU n ŋanbi tipo u sanu tin go cua ki le yi. **12** O DIEDO n teni ke yi buama yi yaba po leni bi niba po kuli po n ya yabidi ki pugidi, nani ti mo ya buama n pugidi yipo maama. **13** Wan ya paagidi yi pala ke ti BAA U TIENU n ya nua ke yi gagidi cain opo, kaa pia ban baa fidi ki kuli yi leni yaala ti DIEDO JESU n go baa cua leni o nigagidiŋanba kuli ya yogunu.

4 Ti kpiiba ti majuodikaama tie mine, ti miadi yi ki go tundi yio DIEDO JESU nni: ti den bangi yi yi tagi n baa tie maamaki ya mani u TIENU po, yi tuodi ki tieni yeni, yin ya go tiendi yeni ki pugidi-pugidi. **2** Yi bani tin den ga a ya ɲoabona o DIEDO JESU kani ti teni. yi **3** U TIENU n bua yaala tie yi gagidiŋanma, ke yin kubi yi yula ki

da tieni joagindi ba kuli. **4** O go bua ke yi siiga yua kuli
n kubi o gbannandi mi gagidiŋanma nni leni ya yema
n dagidi nni. **5** Ki da tuo o gbannandi bonbuakaala n
diedi o nani bi nilanba yaaba n kaa bani u TIENU n tiendi
maama. **6** oba kuli n da boandi o kpiilo laa bonla nni ki
janbi o tin den tuodi ki waani yi ki go kadi ki waani yi ke
o DIEDO ba tuu laa biadima buolu kuli li panpaani. **7** U
TIENU naa den yini ti ke tin ya kubi ti joagindi ka, ama
mi gagidiŋanma po. **8** Lanwani yua n yie laa tundi kuli,
waa yie nisaalo ka, ama o yie u TIENU yua n puuni yi o
fuoma yo. **9** Laa go yie tiladi min diani yipo ki waani yi
yin ya bua yiyaba, kelima u TIENU wani oba n bangi yi
ke yin ya bua yiyaba. **10** Yi tiendi yeni mo yo yi kpiiba
yaaba n ye Maseduani kuli po. Ama ti go tundi yi ke yin
ya tiendi yeni ki pugidi. **11** Yin moandi mani ki ya mani
leni yi yaba, ki go ya kubi yi ŋantaadiceli, ki ya tuuni li
tuonli ki baadi yaala n dagidi yi yema po mo nani tin den
kpa bangi yi maama yeni. **12** Yin ya tiendi yeni ke yaaba
n kaa daani n ya nua yi ke yi tie nimoanba ki jigindi yi, ke
yin da dugi nitoaba todima po. **13** Ti kpiiba, tii bua ke lan
ya boani yi yaaba n kpe ya maama po, ke yin da ye leni
lipaboanli bi po nani yaaba n kaa pia suginma ba yeni. **14**
Li ya tie ke ti daani ke JESU den kpe ki go fii bi tinkpiba
siiga, ti go daani ke u TIENU ba fiini yaaba n daani JESU
ki kpe kuli ki teni ban taani leni o. **15** Ti kadi li waani line
nani o DIEDO n den yedi ti yaala: tinba yaaba n ye ki fo
kan gaa yaaba n den kpe liiga o DIEDO guani cuama. **16**
Wani o DIEDO maalima ya tieni ke malekinba yudaano
kpaani, ke u TIENU kakaaci piebi, lanyogunu o DIEDO

wani oba baa ǹa ŋali tanpolipo ki jiidi, yaaba n den leni li dandanli KILISITI po baa kpa fii bi tinkpiba siiga. **17** Lani tinba yaaba n sini ki fo baa taani leni bani, ki yugi a tawala nni ki tuogi o DIEDO mi fawaama nni. Lani ti ba yaa ye leni o DIEDO ŋali ya yogunu kuli. **18** Lanwani, yin ya baagidi mani yiyaba pala leni laa maama.

5 Ti kpiiba yaali n tie li yoguni leni li dana po, laa go tie tiladi ke min diani yipo. **2** Kelima yi bani yinba yiba boŋanla ke o DIEDO daali ba cua nani o sugido yeni ku ǹiagu. **3** Ya yogunu ke bi niba baa tua: mi yandunma leni laafia ye, lanyogunu yo ke mi bolinma ba ludi ba nani o maditugukoanu n yen ludi ya pua n ba maa maama yeni. Bi kan fidi ki sani ki ciadi. **4** Ama yinba ti kpiiba yii ye laa biigili nni ke laa daali ba ludi yi nani o sugido yeni. **5** yikuli tie mi yenma leni u yensiinu yaaba. Tii tie ku ǹiagu leni libiigili yaaba ka. **6** Tin da goa mani nani yaaba n sini yeni, ama tin ya guu ki kubi ti yula. **7** Yaaba n goa, goa ku ǹiagu yo, yaaba n ǹu ki gadi mo, gaadi ku ǹiagu yo. **8** Ama tinba yaaba n tie u yensiinu yaaba, tin ya kubi ti yula. Tin laa li dandanli leni mi buama ya kudi liadili, ki go cibini mi tindima ya suginma nani li kusanli yeni. **9** Kelima u TIENU naa den bili ke tin kua o pabienli nni ka. ama ke tin baa mi tindima kelima ti DIEDO JESU KILISITI ya po. **10** Wani JESU den kpe tipo, ke tin ye ki fo leni tin kpe kuli, tin taani ki ya ye leni o. **11** Lani yaapo yin ya paagidi mani yi yaba pala leni mi buamoanma, ki ya go todi yi yaba ke yikuli n suagi liiga ti DIEDO sanŋoadima nni naniyin kpa tiendi maama. **12** Ti kpiiba ti mia yi ke yin ya jingidi yaaba n tuuni li tuonli yi siiga, ki gobidi yi o

DIEDO sanŋoadima nni ki ya go tuodi bi tundi. **13** Yin ya
faadi ba leni mi buama kelima bi tuonli po. **14** Ti kpiiba,
ti go tundi ki mia yi, ke yin tuodi ki ya tundi yaaba ye
sindisindi yema, ki ya paagidi yaaba ya gbani n wudi, ki
ya todi yaaba n tadi, ki ya pia li juunli lni bi niba kuli. **15**
Yin fangi mani yi yula ke oba kuli n da guani oba kuli o
biadima panpaani, ama yogunu kuli yin moandi mani ki
ya tiendi yaala n mani yi yaba po leni bi niba kuli po. **16**
Ya mangidi mani yi pala u yogunu kuli. **17** Ya jaandi mani
ki da cedi. **18** Lan tie ya yebuolu kuli nni, yin ya tuondi
mani u TIENU kelima lani n tie u TIENU yanbuama yipo
JESU KILISITI nni. **19** Yin da gbindi mani u TIENU FUOMA
YUA fantama; **20** yin da fali mani sawali maama ba kuli;
21 ama yin ya bigidi libonla kuli, ki ya kubi yala n ŋani. **22**
Yin kubi mani yi yula leni mi biadma buoli kuli. **23** Mi
yanduanma TIENU, wani oba n gagidi ki ŋanbi cain yi
pala nni, yi yantiana nni leni yi gbannandi nni kuli, ke
yin da pia tagili ba kuli tyi DIEDO JESU KILISITI cuama
daali. **24** Yua n yini yi tie yua tiegi, wani n baa tieni la. **25**
Ti kpiiba, ya jaandi mani ki miadi tipo u TIENU. **26** Fuondi
mani ti kpiiba kuli ki gobini ba leni mi buamoanma. **27** N
puogi yi o DIEDO yeli nni, ke yin cogi ya tili n tie na ti
kpiiba kuli po. **28** O DIEDO JESU KILISITI ŋanbili n ya ye
leni yi.

2 Tesalonika

1 Mini Polo leni Silasa leni Timote n diani li tili yinba
Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Tesalonika ki ye U Tienu
ti Baa leni o Diedo Jesu Kilisiti nni. **2** U Tienu yua n tie
Baa leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li ŋanbili leni mi
yanduanma. **3** N kpiiba li pundi tin ya tuondi U Tienu
kelima yipo yogunu kuli. Li dagidi tin ya tiendi yeni,
kelima yi dandanli yabidi ki pugidi boncianla, yi buama yi
yaba po mo yabidi ki pugidi. **4** Ti kpiagidi ti yula U Tienu
n yini yaaba nitaana nni kelima yi juunli leni yi dandanli
po ba yin laadi ya fala leni ya yebiadima kuli. **5** Li kuli
tie seedi ke U Tienu buudi tiegi. O sua ke yi dagidi U
Tienu diema po yin laadi fala yaama yaapo moala ne yeni.
6 U Tienu nua ke li tiegi ke wan faligi yaaba n faligidi
yi moala, **7** ki taani ki pa tinba leni yinba yaaba laadi
fala mi fuodima o Diedo Jesu ya ñani tanpoli po leni o
malekinba yaaba n pia upaaciamu, ki doagidi o yuli yaa
daali. **8** O baa doagi u mupienu nni ki tu yaaba n kaa
bani U Tienu leni leni yaaba n kaa tuo ki ŋoadi ti Diedo
Jesu ya laabaaliŋamo, bi biadima panpaani. **9** Bi buudi
baa tie yaa bolinma n kaa pia gbenma. Bi ba paadi cain
leni o Diedo nunga leni o kpiagidi paalu, **(aiōnios g166)** **10**
wan cua ya daali ki baa ba ti kpiagidi o nigagidi kaaba
siiga, ke yaaba n daani o kuli mo n ñuadi o ŋamu. Yi
moko baa ye bi siiga kelima yi den daani ti seedi. **11** Li tie
lani yaapo ke ti miadi U Tienu yi po yogunu kuli ke wan
teni yin dagidi wan yini yi yaala yaapo. Ti go miadi o ke
wan teni yin ya tiendi wan jagi yin tieni ya ŋanma kuli
leni li dandanli tuonli kelima o paalu yaapo. **12** Yeni ti

Diedo Jesu yeli baa ba ti kpiagidi yi siiga, ke yi mo n ba ti kpiagidi kelima o yaa po. Nani ti Tienu leni Jesu kilisiti ŋanbili n tie maama.

2 Ti kpiiba, yaala n tie o Diedo Jesu Kilisiti cuama, leni tin baa taani o kani maama, ti mia yi, **2** yin da tuo ke laa bonla n jaligi ki lengidi yi yantiana bi ki jieni leni yaa maama n naani ke mi tie sawali maama, bi maama ba, bi li yaa naani leni tili ba ñani ti kani ki maadi ke o Diedo daali pundi. **3** Yin da tuo ke oba kuli n boandi yi, ba lan tie yaala kuli, ki yedi ke laa daali pundi, kelima laa daali kan cua kali mi danyiema n kpa cua, ke mi biadima daano n doagidi, wani yua n baa gedi mi bodima po yeni. **4** O baa fiini o yuli ki yie bi niba n nua yaala nani li tie U Tienu yeni, bi ban kpiagi yaala kuli. o baa kua ki kali ŋali U Tienu dieli nni ki yini o yuli U Tienu. **5** Yii tiadi ke n den waani yi lan kuli min den ye leni yi yaa yogunu yo? **6** Yi bani yaala n yie opo ke wan da doagidi ŋali o yogunu n pundi. **7** Baa moala mi biadima yeni ye ŋasiili nni ki tuoni mi tuonli. Li daa baa tie yeni ŋali yua n yiedi mi po n ti ña li kani. **8** Lanyogunu mi biadima daano baa doagidi, o Diedo Jesu n baa bolini yua leni o ñoabu fawaama. O cuama kpiagidi baa biidi o tuonli cain. **9** Sutaani paalu baa teni mi biadima daano yeni n cua leni mi bancianma boncianla leni sinankeeninba leni mi faama bonlidinkaala buoli kuli. **10** O cuama go baa yegi leni mi biadima yaa boandi kuli ki boandi yaaba n baa bodi kelima baa den bua i moamoani ke ban baa mi faabima. **11** Li tie lani yaa po yo ke U Tienu baa soani bi kani yaa paalu n baa teni ban yaadi ki daani mi faama. **12** Yeni yaaba n naa

den tuo ki ŋoadi i moamoani, ama ki mangidi bi pala leni mi biadima kuli, U Tienu baa bu ki cuo ba. **13** Ti kpiiba, o Diedo buakaaba li pundi tin yaa tuondi U Tienu yi po yogunu kuli, kelima o den gandi yi ŋali mi cilima yi tindima po kelima o Fuoma yaa gagidiŋanbima po leni li dandanli i moamoani nni yaa po. **14** U Tienu den yini yi lan kuli po kelima tin den waani yaa laabaaliŋamo po, ke yin baa yi biinu ti Diedo Jesu kilisiti kpiagidi nni. **15** Lani yaa po ti kpiiba, yaa se mani ke li pa, ki ŋoa tin den bangi yi yaala kuli, li yaa tie tin den maadi yaala leni ti ñoana, leni tin diani yaala li tili nni kuli. **16** Ti diedo Jesu Kilisiti wani oba, leni ti Baa U Tienu yua n den bua ti, ki puni ti kelima o ŋanbili po yaa baagi n ki pia mi gbenma leni yaa suginma n ŋani, **(aiōnios g166)** **17** n yaa baagidi yi pala ki teni yin yaa se ke li pa yaala n ŋani tienma nni leni mi maama nni kuli.

3 Ti kpiiba, ti majuodikaama tie mine: Ya miadi mani U Tienu tipo ke o Diedo maama n suagi liiga ki yayadi, bi niba n jigini ma nani lan tie yi ya siiga maama. **2** Yin go ya miadi o mani wan faabi ti leni bi nibiadiba leni yaaba n bia ke li kandi, kelima bi niba kuli ka tuo li dandanli. **3** Ama o Diedo tie tin fidi ki dugi yua yaa po. O baa teni yin yaa se ke li pa boŋanla, ki kubi yi ke o biado n da paadi yi. **4** Ti pia yipo laa dugidi o Diedo nni ke yi tiendi ki go baa tiendi tin den puogi yi yaala kuli. **5** O Diedo n gobidi yi yantiana yin yaa pia U Tienu buama leni Kilisiti ya juunli. **6** Ti kpiiba, ti Diedo Jesu Kilisiti yeli po ti waani yi ke yin paadi leni yi kpiiba yaaba n tie kpadijedanba kaa ŋua tin bangi yi yaa bangima. **7** Yinba yiba bani lan pundi

yin yaa togidi ti maama. Tin den ye yi siiga tii den yie a tuona. **8** Tii den di oba kuli jiema fanma fanma, ama ti den tuuni a tuona u yensiinu leni ku ñiagu ki laadi fala ke ti yema n da tua oba kuli po tugili. **9** Laa tie ke tii den pia liba ka, ama ti den tiendi yeni kelima ti den bua ki ŋa yipo li bontogidikaala. **10** Tin den ye yi siiga ti den waani line: “yua n ki bua ki soani n da je moko”. **11** Ti maadi yeni kelima ti gba ke yi siiga bi tiaba yie kaa tuuni tuonliba kuli ama ki goadi leni mi kulinkundima. **12** Ti waani laa niba ki tundi ba kelima o diedo Jesu Kilisiti yeli po ke ban yaa tuuni li tuonli leni mi yansoangima, ki baadi bi jiema. **13** Ti kpiiba, yin da coagi leni a tuonŋama tienma. **14** Yi yaa sua ke niloba ki tuo ki ŋua tin bili yipo yaala li naa tili nni, yin faami opo ki da pia ŋantaado leni o, ke i fe n cuo o. **15** Yin da nua o ke o tie yibali ka, ama yin ya nua o ke o tie yi kpiilo ki tuodi ki tundi o. **16** Mi yanduanma Diedo, wani oba n yaa puuni mi yanduama u yogunu kuli yi yema buoli kuli nni. Wani o Diedo n ya ye leni yikuli. **17** Mini polo n diani ya fuondi n tie na leni n nuceli. Min diani ya tila kuli, n tieni n maalima yeni. Lan tie min dangi maama. **18** Ti Diedo Jesu Kilisiti ya ŋanbili n ya ye leni yi kuli.

1 Timote

1 Mini polo n tie Jesu kilisiti tondo kelima U Tienu ti
candaano yaa ñoabonli po, leli Jesu kilisiti yua n tie ti
suginma yaa po. **2** N diani apo fini Timote yua n tie n
bimoanga li dandanli nni U Tienu yua n tie ba leni ti
diedo Jesu Kilisiti yaa ŋanbili leni o niŋigbadima leni o
yanduanma n yaa ye leni a. **3** Nbua ki tiadi a min den
puogi a yaala min den baa fii ki gedi Maseduana diema
yaa yogunu ke ŋan yaa ye Efesa ki tundi bi nitianba yaaba
n bangi bangi toama. **4** Han go yie bi po ke ban da pa bi
yula i telimi togida leni yaajanba togida yaa n kaa pia
gbenma, kelima laa bonla kuli fiidi mi niama ki naa todi
U Tienu tuonli suagima liiga li dandanli nni. **5** Laa tundi
n baa cuani yaala tie: yaa buama n ña yaa pali n pieni
niinni leni yaa pali seedi n ŋani leni li dandanmoanli. **6** Bi
nitianba lebidi ki ŋa laa bonla ki yaadi ki ŋoa mi mafanma.
7 Bi bua ki yaa tie li bali maama bangikaaba, ama baa bani
ban maadi yaala leni ban tiendi yaala leni li papaali yeni
n bua ki yedi yaala. **8** Ti bani ke U Tienu balimaama ŋani
li ya tie ke o nilo ŋoa ma nani lan bili maama. **9** Ti go bani
ke baa bili li balimaama yeni o niteginkoa po, ama bi bili
ma bi nibiadiba, leni bi niyiekaaba, leni U Tienu yiekaaba,
leni ti tuonbiadi danba, leni yaaba n kaa ŋoa U Tienu
sanu, kaa fangi U Tienu mo leni yaaba n ku bi baanba
leni bi naanba, leni nikpalo kuli po, **10** leni mi conconma
danba, leni yaa jaba n taagi leni bi yaba, leni yaaba n
kuadi bi niba, leni bi tuofadanba leni yaaba n tiedi mi
seedi faama po, leni yaala n nia leni mi bangiŋanma kuli
po. **11** Laa bangiŋanma ŋoa o laabaaliŋamo, U Tienu yua n

pundi ki yaa baadi ti kpiagidi ki go pia mi yemanmoanma n piani nni yua. **12** N tuondi ti diedo jesu kilisiti yua n puni nni u paalu, ki sua ke n tie nidugikoa ki kuani nni o tuonli nni. **13** Mini yua n den kpa sugidi o, ki wangi o fala, ki tiendi o yaala n bia, o den gbadi npo mi niŋima, kelima n den tiendi yeni n yanpiima po leni n dandanluoma po. **14** Ti diedo den ŋanbi npo ŋali ke li kandi, ki puni nni yaa dandanli leni yaa buama n ñani Jesu kilisiti kani. **15** Ya maama n tie na tie madugikaama ki pundi bi niba n ga ma cain, ke Jesu kilisiti den cua ŋanduna nni ki baa tindi ti tuonbiadi danba. Bi siiga nni mini n cie. **16** Ama o den gbadi npo mi niŋima line yaapo: Jesu kilisiti cili ki doagidi o juuli mini yaa kani, ke min tua li bontogidikaala yaaba n baa daani o ki ba yaa miali n kan gbeni kuli po. **(aiōnios g166)** **17** U Tienu yua n tie o badiciamo ŋali yaa yogunu kuli kaa pia kuuma, tin ki nua yua, wani yua bebe n tie U Tienu n yaa baadi ti jigidi leni ti kpiagidi hali yaa yogunu kuli. Amina **(aiōn g165)** **18** N biga Timote n teni a yaa ñoabonli n tie na, nani ban den kpa pua apo yaa sawali ki yedi maama lani n tie ŋan ya koani li dandanli koanŋanli, **19** ki yaa kubi li dandanli leni yaa paliseedi n ŋani, bi nitianba den ŋa laa bonla ke bi dandanli bodi. **20** Imene leni Alesanda tie laa niba siiga yaaba. N den teni ba Sutaani ke lan bangi ba ban da go sugidi U Tienu.

2 Min kpa tundi yi yaala tie ke yin ya jaandi U Tienu ki miadi o ki go tuondi o bi niba kuli po, **2** leni bi badiba leni bi yudanba kuli po, ke tin baa ki yaa ye leni mi yanduanma leni mi yansoangima ki ŋoa U Tienu ke li dagidi ki go tiegi. **3** Lani n ŋani ki go mani U Tienu ti

candaano po, **4** wani yua n bua bi niba kuli n tindi ki go bandi i moamoani. **5** Kelima U Tienu ye ki tie yendo bebe, o candanbaalo moko ye ki tie yendo bebe U Tienu leni bi niba siiga lani n tie Jesu kilisiti yua n den tua nisaalo. **6** Wani yua n den puni o yuli ki kpe ki pani mi faabima panli bi niba kuli po. Laa seedo n den tieni u yogunu n denpundi. **7** Li tie lanyaapo ke U Tienu den gandi nni ke min tua mawangikoa leni tondo ki bangu bi nilanba li dandanli leni i moamoani nni. N maadi moamoani mii pua faama. **8** N bua ke bi jaba n ya jaandi i kaani kuli ki yugidi ya nii n ŋani kaa pia pabienli kaa pia yantiabiada. **9** N go bua ke bi puoba n yaa yie ya tiadi n dagidi, ki go pia li fangili leni li yukubili, ki da pia ti japaadi i yupiani nni leni wula tiadi, leni ya laani n caadi leni tiatoadi moko yaadi n caadi. **10** Ama ban ya ŋanbidi biba a tuonŋama nni nani ya puoba n tieni seedi ke bi tuuni U Tienu po n tiendi maama. **11** Pua kuli n ya cengi mi bangima leni li yumiinmoanli ki ŋmini. **12** Mii puni o pua u sanu wan bangi bi wan diedo o joa, ama wan ya ŋmini. **13** Kelima U Tienu den kpa tagi Adama ki yuandi ki tagi Awa, **14** li naa tie Adama ka den kua mi tulinma nni, ama li tie o pua den kua mi tulinma nni ki miidi li balimaama ki tua i tagili daano. **15** Baa yeni o baa faabi kelima o madi po, o ya pia li moandili li dandanli nni leni mi buama, leni mi gagidiŋanma leni li yukubili kuli.

3 Mi naa maama tie madugikaama: O nilo ya bua ki tua gobidikoa, o bua ya tuonli n ŋani. **2** Li tie tiladi ke o gobidikoa n ya tie ban kan fidi ki kuli yua leni liba, ki pia poyendo bebe, ki kubi o yuli, ki tiegi, ki pia o tagiŋamu,

ki gaani bi canba cangu, kigo tie yua nfidi mi bangima. **3** Wan da tie yua n puni o yuli mi daama po, ki da bua li koanli, ama wan tie yua n dingi, ki pia mi yanduanma, kaa go bua i ligi ke li pendi. **4** Kali wan ya tie yua n fidi ki gobidi o diogu ŋanma, ki kubi o bila leni li yumiinli leni ya teginma n tiegi; **5** Kelima o nilo ya kan fidi ki gobidi o dieceli, o ba ga lede ki fidi ki ya guu u TIENU diegu? **6** Wan da tie yua daani ke li daa waagi, ke ti japaadi n da ti diedi o, wan baa sutaani n den baa ya bujiali nni. **7** wan ya tie yua ke niinpo yaaba tie o po i siedi ŋami, ke wan da ti kua i fe nni leni sutaani diagu nni. **8** Kilisiti n yini yaaba todikaaba moko baa tie bi niba n jigini yaaba, ki da tie pala lie danba, ki da tie a daȁola, ki da kuani bi yula ya ȁuadi n pia i fe nni, **9** ki ya kubi li dandanli ŋasiili leni li papienli. **10** Ban da kpa biigi ba, bi ya sua ke baa pia ban ba fidi ki kuli ba leni yaala, ban soani ban puogi ba ya tuonli. **11** Bi puoba moko baa tie yaaba n tiegi, kaa pia mabiadima, ki kubi bi yula, ki go tie nidugikaaba li bonli kuli nni. **12** Kilisiti n yini yaaba todikaaba ba tie yaaba n pia poyendo bebe, ki gobidi bi bila leni bi diedi ŋanma. **13** Kelima yaaba n kubi bi puogili ŋanma, baa ba ya kaani n pia ti kpiagidi, leni ya suginma n yabi li dandanli Jesu kilisiti nni. **14** N diani a po line ki sugini ke n ba cua a kani ke li kan waagi. **15** N ya waagi ka cua, ŋan fidi ki bandi, ŋan ba tuuni maama u TIENU diegu nni, kuni yaagu n yie i moamoani benjiilu leni u dasaali. **16** Oba kan nia ke uTIENU maama bondoaginkaala ȁua boncianla: wani yua n den doagidi ti gbannandi nni, ke mi fuoma gagidi ki ŋanbi o, maleekinba den la o, bi den wangi o maama i

nibuoli kuli nni, bi den daani o li ŋandunli nni, ke o den guani ki doni ti kpiagidi kaanu.

4 U TIENU fuoma maadi boncianla ki yedi mi juodima yogunu ya nagini bitianba ba ŋa li dandanli kilisiti po sanŋoadima, ki tuo ki ŋoadi ibilisi ya boandi, leni mu cicibiadimu bangima, **2** kelima bi baa ŋua mi bangifadanba ya palieda, bani yaaba ya pala n kpe nani ban sia yaala leni ya kudi n tuoni yeni. **3** Ki bangi ke joa n da taa pua, ki go bangi ke ban da di jetiama U TIENU n tagi yaama ke yaaba n tie bi nidugikaaba ki go bani i moamoani n ya di ki go tuondi U TIENU. **4** kelima U TIENU tagima kuli ŋani, laa pundi o nilo n fali mi jiema kuli. wan je ki tuondi U TIENU mipo. **5** kelima U TIENU maama leni i jaandi gagidi ki ŋanbi ma. **6** A ya tundi ti kpiiba laa tundi kuli a baa tie Jesu kilisiti naacenŋamo yua n dindi o yuli leni li dandanli maama leni mi bangima ŋan ŋoadi yaama. **7** Ama ŋan yie ya togida n tie fanma fanma ki nia leni li dandanli. **8** Han moandi ki ya se U TIENU sanŋoadima nni kelima ti gbannandi tuonli pia mayuli waamu bebe die ki bua ki ya suagi liiga U TIENU sanŋoadima nni lani n pia mayuli ki cie li bonli kuli po. kelima li niani u ɲoanianu ya miali n ye moala yeni leni ya miali n ba cua. **9** La maama tie madugikaama ki pundi bi niba kuli n gaa ma. **10** Ti tuuni ki moa kelima ti bili ti suginma U TIENU yua n fo ya kani, wani n tie bi niba kuli candaano, ama o tie yaaba n daano ya po yo ki cie. **11** Han togidi bi niba laa bonla ki go bangi ba. **12** Han da tuo oba kuli n fali a kelima atie jawaalo, ŋan tua li bontogidikaala bi nidugikaaba po, a maama nni, a tagu nni, a buama

nni, leni a dandanli nni leni li papienli nni. **13** Han tieni ŋania, ki ya cogi, ki ya tundi ba, ki go bangi ba ŋali min baa guani ki cua. **14** H an da yie ŋan den baa ya paabu U TIENU n puni a yaabu, ban pua sawali ke kilisiti n yini ya nikpela maami a po bi nii ya yogunu. **15** Han pa a yuli laa bonla kuli po, ki kuani a yama lienni bi niba kuli n la ŋan suagi liiga maama. **16** Han kubi a yuli ki go kubi a bangima ki ya se ke li pa likuli nni, yeni a ba faabi a yuli ki go faabi yaabi n cengi a bangima.

5 Han da tundi o nikpelo leni ku fuugu. Ama han tundi o nani o tie a baa yeni, han tundi bi jawaaba nani bi tie a waamu yeni. **2** Ki tundi apociana nani bi tie a naanba yeni bi jafanba mo nani bi tie anataanpola yeni, leni li pienli kuli.9 **3** Han yaa jigini yaa kpepuona n ki pia kubikaaba. **4** Li kpepuoli ya pia a bila, bi yaa bila, li pundi ban bandi ki yaa tiendi yaala n pundi yua nhua U Tienu n baa tiendi yaala o danba po, ki guani bi danba bi hanma. Kelima lani ntie yaala n mani U Tienu. **5** Ya kpepuoli n ye o bebe kaa pia kubikoa ki bili o suginma U T ienu kani, ki miadi o u yensiinu leni ku ñiagu kuli ke wan yaa todi o. **6** Ya kpepuoli n puni o yuli li handunli jeligu po kpe baa ke o da fo. **7** Han ya wangi ba lan kuli ki tundi ba, ki tundiba ke ban da pia ban baa fidi ki kuliba leni yaala. **8** O nilo yaa kubi o niba, yaala n tugi liyuli tie o dieceli niba, o nia li dandanli, o go bia ki cie yua n kaa daani. **9** Han da diani kpepuoli yeli akpepuona tili nni o yaa pundi bina piiluoba, ki den pia ja yendo, **10** ki tie bi niba n pagi yua o tuohanma po, ki go tie yua n den wubi abila, ki gaani bi canba cangu leni ma buama, ki nigidi bi nigagidihanba

taana, ki todi yaaba n ye leni fala ki tieni a tuonhanma buolu kuli. **11** Han da tuo ki diani ya kpepuoli n da paani kelima o gbannandi ya paadi o ke obua ki kuni ojoa, o baa lebidi ki ha kilisiti ki, baa **12** itagili nni ki ha wan den kpa niani yaa ñoanianu. **13** Bi go tua bi kpadijedanba ki goadi ki gaandi ti diedi nni, lani bebe ka bi go tua maciandanba leni kulikundi niba ki maadi lan kaa pundi ban maadi ya maama. **14** Lani yaapo, n bua ke yaa kpuona n da paani n kuni bi jaba, ki maa a bila, ki kubi bi diegu han taadi ki da pa yibali usanu ban sugiba. **15** Kelima baa moala akpepuotiama lebidi ki hua sutaani. **16** Yapua bi ya joa n daani ya pia o danba ke bi tie kpepuona wan yaa todi ba ki da tuni Kilisiti n yini yaaba tugili, ke ban fidi ki todi ya kpepuona n kaa pia kubikaaba. **17** Li pundi ke kilisiti n yini yaaba nikpeliba yaaba n gobidi bohanla n baa ti jigidi ki cie. Lan pundi yaaba n ki cie tie yaaba n kuani bi yama U Tienu maama wangima nni leni U Tienu maama banmgima nni. **18** kelima li diana yi diani nni ki yedi: han da loli o nua ñoabu wan ŋmaadi ti di siandi ya yogunu. Li go diani ki yedi li pundi o tuonsoanlo n baa o panpaani. **19** Han da ga ma kuligaba kuli Kilisiti n yini yaaba nikpelo po, li yaa tie siedinba lie yaa ka siedinba taa ya ñoana nni. **20** ŋa fu leni yaaba n tieni ti tuonbiadi bi niba kuli nintuali, yaaba n sieni n jie. **21** N teni a yaa ñoabonli n tiena U Tienu nintuali leni Jesu Kilisiti nintuali, leni bi maleki gagidikaaba nintuali, ke han ya hua laa maama kuli ki dagagidi niba leni yaba, han tieni bikuli po yenma. **22** Han da jaligi ki maani a nii nilo ba po ki da taani leni nitoa o tuonbiadi nni. Fini aba mo nkubi ayuil ki ya hani.

23 Han da go ñu mi ñima bebe, han ya ñu duven waamu waamu yaala n baa todi a a tugiyianu po leni yaa yiani n lindi ki co ha po. **24** Bi nitianba tuonbiadi doagidi bi kuli po baa ke bi daa biigiba. Ama nitianba ya tuonbiandi kan doagidi kali bi biigi ba. **25** Li go tie yeni leni atuonhama, yaa n doagidi bohanla bi niba kuli po ye. yaa n duagi mo kan yaa wuo hali ya yogunu kuli po ka.

6 Yaaba n ye ti yonbidi lolimanni n yaa nua ke bi canbaa ba pundi ban kpiagiba li bonla kuli nni. Ke ban da sugidi UTienu yeli leni obangima **2** yaa yonbi n tuuni yaa canbaan ba n daani po n dafaliba kelima bi tie kpiiba, Ama ban yaa tuuni bi po ki cie kelima bi tie niginkaaba ki go tie bi bua kaaba. Han bangi laa bonla ki go ñii li po. **3** O nilo yaa bangi bangitoama, kaa hua O DIEDO JESU maama leni obangima leni o teginma. **4** O tie japaadaano, kaa bani li ba, ke li tie po nani Uyienu yen, opia mi niama, li nunponli, li koanli kulinkundu leni a yanjagibiada. **5** Mi mafanma leni yaaba yaa yantiana n joagini bi luo imoamoani bi nua ke Ke UTienu teginma n tie ti ñuadi hiali. **6** Li tie ñuaciandi hiali a ya mangi apali han pia yaala. **7** Kelima tii den cua leni ba kuli li handunli nni, li go doagidi cain ke ti kan fidi ki taa li ba kuli lienni. **8** Lani wani ti ya pia mi jiema leni ti tiayiekaadi li baa dagidi ti po. **9** Ama yaababa n bua ki tua piada baa ba mi tulinma nni. Bi yankuabiada, ya n kaa pia fuoma ki baa biidi ba yeni, cuoba nani ku diagu yeni ki teni ke bi feli ki bodi cain. **10** Kelima mi ligi buama tie li bonbiadi kuli yaa jiinu; Bi tianba den kuani bi yula lienni ki yaadi ki li dandanli, ki kuani bi yama lienni ki yaadi ki ha li dandanli ki kuani

bi yula ti yan yangidi nni. **11** Ama fini U Tienu nilo ŋan sani ki ŋa laa bonla ki lingi mi teginma, mi gagidiŋanma, li dandanli nni, mi buama li juuli, mi dingima. **12** Han koani li dandanli koanŋanli, ki cuo ya miali n kangbeni, U Tienu n den yini a yaala yaapo ŋan go den tieni yaala ya seediŋamo bi niba boncianla nintuali. **(aiōnios g166)** **13** N teni a li ñoabonli U Tienu yua n tendi li bonla kuli li miali leni Jesu kilisiti yua n den doagidi li dandanmoanli Ponisa Pilata nuntuali, ŋan kubi laa ñoabonli. **14** Ke han ya ŋua min teni a ya ñoabonli na cain, ki da tudi ba waamu ŋali ti diedo Jesu Kilisiti n baa doagidi o yuli yaa yogunu. **15** Li yogunu ya pundi U Tienu baa teni o doagidima yeni n tieni, wani yua n pia u paalu kuli ki tie bi badiba kuli bado leni bi diediba kuli diedo. **16** Wani yua n ki pia kuuma, ki ye ya yenma n gagidi nni, oba kuli nki la yua ki kan fidi ki le o mo, wani yua n die ti kpiagidi leni u paalu ŋali yaa yogunu kuli. Amina! **(aiōnios g166)** **17** Han tundi ya nifiima n tie na piada ke ban da tua japaadanba. Ki da kuani bi suginma bi piama nni, ama ban kuani ma U Tienu yaa niinni, wani yua n puuni ti li bonla kuli ŋali ke li kandi ke tin ya pia li pamanli. **(aiōn g165)** **18** Han waani ba ban ya tiedi mi ŋanma, ki ya pia a tuonŋama, ti bulicindi ki ya puuni. **19** Ban ya tiedi yeni ki biliti bi yula po o ŋalimanmoano ya yogunu n ba ti cua po ki fidi ki cuo li miamoanli. **20** Fini Timote ŋan ya gu U Tienu pianli ki foagidi leni bi nisaaliba n pia ya niama ke maa ŋua i moamoani. **21** Bi nitianba ŋoadi laa bonla ki yaadi ki ŋa li dandanli. U Tienu ŋanbili n yaa ye leni yi kuli.

2 Timote

1 Mini Polo Jesu kilisiti n sua yua otienu yanbuaminni ke
min ya wangi, ya ŋoanianu n pia limiali Jesu kilisiti nni. **2**
n diana fini Timote n bi buadiga, ke otienu ti ba leni Jesu
kilisiti ŋanbili leni O ninhingbadima, leni oyanduanma n
ya ye leni ŋa. **3** ntuondi utienu ti yajanba n den suani
yua ya po, ke n moko go tuuni O po leni liyantia hanli.
yoguni kuli yensiinu leni ñiagu n tiadi a po i jandi nni. **4**
ki tiadi a ninsiidi po, ki sugini ki lee ŋa n paali n mangi.
n go tiana ŋan pia ya dandanmoanli a niini, yaalin den
ciili ki ye a yaa lowisa leni a na yunisa niini, **5** kin n go
dugi cuain ke li yee a niini. **6** lan ya po n tundi ŋa, ŋan
ya tigi yaa ŋanbili paabu ke a den baa ya yoginu ke n
den maani a po n ni. **7** kelima utienu naa punti juwaandi
fuoma ka, ama ya fuoma npia u gbamanu, mi buama,
leni miyanfuoma. **8** ŋan da jie fee kelima ŋan ba waani
ya siedo Odiedo po leni mini yua n tie O kadibiga po.
ŋan taani yeni nni laa falani, o laabaali ŋamo po. **9** Leni
utienu paalu yu n den faabiti, ki go yinti ya yiinu ngagidi,
ki laa tie ti tuonŋama po ka. ama o yan buama leni O
ŋanbili po yo. yaali ke ti den ba Jesu kilisiti niini hali ke
ŋanduna daa tagi. **(aiōnios g166)** **10** ke jii doagidi moala ti
po kelima Jesu kilisiti ti candaano cuami po. wan yua n
biidi mi kuuma paalu, ki doagidi ya miali n kan gbeni
yaa laabaali ŋamo. **11** laa laabaali ŋamo ya po yo, utieni
den puoginni ke min tua tondo leni bangi ka. **12** Li go tie
lan kuli yaa po yo, ke n laadi fala ama fee naa pia n ni,
kelima n bani min daani yua. n bani cuain ke O pia ya
paalu ba kubi O pianli n niini. **13** ŋan kubi ya dandanli

leni yaa buama ye Jesu kilisiti nni, ŋan den gaa n kani ya mamoanma ke mi tie nananmoanli. **14** u tienu fuomi yua, yuan ye ti kuli niini n todi ŋa ŋan kubi Opianli. **15** A bani yaabi n ye leni nni Asi diema kuli ŋaani, bi siiga: Fijela leni Elimojela. **16** N miadi O tienu ninñingbadima n jiidi Onisifola diegun ni kelima wani n yen baagidini min den luo li kadidielinni. oo go den jie fee kelima li po. **17** wan den cua Loma ya yogunu, o den tieni a nia ki lingi nni hali ki ban laani. **18** O diedo n gbadi o po mi ninñima O gua cua daali. kelima a bani ki cie yua kuli ya todima ke o den todini wan den gedi ki ban laa nni Efesa.

2 lanwani fini n biga, yaa paagidi a pali, ya ŋanbili n ye Jesu kilisti nni. **2** ŋan den gbadi n kani yaala, siedinba boncianla nintuali, a n piani la, bi nidugikaaba yaaba moko n ba fidi ki bangi la nituaba. **3** ŋan tuo ki gaa fala leni nni, naniJsu kilisti minteeliŋanli yeni. **4** yua n tie minteeli, ki bua ki mangi o yudaano pali, kan pa o yuli mi yema ŋantaadi. **5** yua n tiini mi nuama, kaa ŋua nani ban bili maama, kan ba panpaani. **6** kali okpakpaalo, n suani li tuonli yo, ki ban baa ki cie li bonluonkaala. **7** suongi ki bandi min tua ŋa yaala, kelima oDiedo ba pa ŋa mi yanfuoma. **8** ŋan yaa tiani, Jesu kilisti po, wani yua n tie dafidi puoliŋoanu, wani yua n den kpe, ki gua fii bi tinkpiba siiga, nani min wangi ya labaaliŋamo n yedi maama. **9** laa labaaliŋamo ya po n teni ke n laadi fala, hali ki ban luo nani o nibiado yeni; ama Utienu maama wani naa luo. **10** lani yaa po yo, ke n tuo likuli, kelima Utienu n gandi yaaba ya po. ke bani moko, n baa ya faabima n ye Jsu kilisti, leni ya kpiagidi n kan gbeni.

(aiōnios g166) **11** ya maama n tene, tie maa dugikaama; ti ya
kpe leno ti go ba ti ya fo leni 0. **12** ti ya juuni, ti baa diedi
leni 0, ti ya nia ke tii bani 0, 0 moko ba ti nia ke 0 bani
ti. **13** ti yaa tie nidugikaaba, wani wani, tie tin ba fidi
ki dugi yua ya po. kelima 0 kan tieni yaala ba nia leni
wan tie maama. **14** tiadiba likuli, ki ya miadi bi po Utienu
ke ban da ya pia niama mi bundima po, yaala n ki pia
todima baa waamu, li yaa tie ki bolini yaaba n cengi ba
yaaka. **15** ŋan moandi ki doagidi Utienu nintuali nani
ban biigi ya nilo, ya tuonsuanlo n ki jie fee o tuonli po.
ama ki wangi imoamoani maama ke li tiegi. **16** ŋan sani
ki foagidi leni mi mafama, kelima yaaba n kubi ma, baa
soagi liiga Utienu yiema nni, ke laa maama ba lugiba nani
li sinabiadili yeni. **17** imene leni fileta tie bi ya siiga nni
yaaba. **18** bi den yiee imoamoani ki tua ke bi tinkpiba
fiima pendi, ki guliti bi tianba dandanli. **19** baa yeni,
Utienu tanpuuli se bonŋanla ki ñii mi naa maama po. O
Diedo bani o yaa ba, O yaaba. yua taagi O Diedo yeli kuli,
n sani ki foagidi ti tuonbiadi. **20** Dieciangu nni naa pia
wula leni ŋanjilifa tadimu bebe ka, ama li pia yaamu n tie
daadi leni tandi moko, mutaditiamu tie ya tuona n pia
po, mutiamu mo a tuonfana po. **21** lanwani, o nilo ya kubi
o yuli mi gagidiŋama nni, ki paadi ki ŋa laa bonla kuli, o
baa tie nani cianba n gagidi ya tadiga a tuonŋama po
yeni. **22** sani ki ŋa bi nipanba bonbuakabiadila ki ya linga
mi tegima, li dandanli, mi buama, mi yanduanma, ki taani
leni yaaba n jandi O Diedo leni li papienli. **23** ŋan yie ya
niama n ŋua mi yanluoma, kelima a bani ke li fiindi a
koana. **24** kelima, laa pundi O Diedo naacemo n ya pia a

koana. ama wan yaa tie yua ya yama n dingi niba kuli po, ki ya tie yua pundi ki teni mi bangima, ki go ya pia li juunli ke li dagidi. **25** wan go ya tie yua n tundi yaaba n yiedi o po leni mi dingima, ki sugini Utienu n pa ba, ban biidi bi pala, ki lebidi bi yama ki bandi imoamoani. **26** lani n tie bi yantiana n guani ke ban ba ki ñia sutaani diadi nni, yaadi n den cuo ba, ki teni ke bi tiendi o yanbuama.

3 N bua ŋan bandi ke a juodi dana ya nagini, ya nagini, ya yogunu n pa baa cua. **2** Kelima bi niba baa yaa bua bi yula hamu bebe, bi baa yaa bua iligi ke li kandi, ñoakpalidanba, leni japaadanba, ki tie a nisugida leni bi danyiekaaba, ŋanwaadanba leni U Tienu yiekaaba. **3** Bi go baa tie yaaba n bia kaa pia niŋigbadima ki tie ku tuotabigu danba, leni yaaba n kaa kubi bi yula, leni ku tugutongu danba, leni bi niŋanba kuli yiekaaba. **4** Leni ijanbi danba leni bi yanjegibidanba, leni yaaba n gbie leni ti japaadi ki bua yaala n mani bipo ki cie U Tienu. **5** Bi ba yaa pia U Tienu tuoma nannanli ama bi nia yaala n tie li paalu. Han foagidi leni laa nibuolu. **6** Bi siiga bi jatianba wuondi ki ca ti diedi nni ki boandi yaa puoba n tadi ki tugi ti tuonbiadi ke li bonbuakabiadila buoli kuli die ba. **7** Bi ŋoa mi bangima yogunu kuli ki naa fidi ki pundi imoamoani ya bangima. **8** Nani Janesi leni Jamibilesi n den yie Musa maama maama laa jaba moko yie imoamoani yene, bi tie ya niba ya yantiana n joagini ki biidi. Bi dandanli mo ki fidi ki sedi mi biigima nni. **9** Ama bi kan suagi liiga bi boandi bangima nni kelima bi yanluoma baa doagidi bi niba kuli po nani laa niliediba yaama n den doagidi maama. **10** Ama fini a den ŋoadi n bangima, n tagu, leni n

yanjaga leni n dandanli leni n dingima leni n buama leni n juunli, **11** leni ban den wangi nni yaa fala leni min den ye yaa yepaama nni, bee fala yo ke mii den la Antiosa Ikoniyuma leni Lisita dogu nni kuli? mii den ga be yaa fala yo? Ama o diedo den faabi nni ki ñani nni li kuli nni. **12** Moala yaaba nbua ki yaa cuoni Jesu nni ke li tiega kuli bi baa yaa wangiba fala. **13** Ama bi nibiadiba leni i boandi danba baa suagi liiga bi biadima nni ki yaadi biba ki go yaandi nitoaba. **14** Ama fini wani. Han yaa se ke li pa han den bangi yaala ki go daani la. A bani ŋan den bandi la yua yaa kani. **15** Hali a biwaama nni a bani idiani yi n gagidi ki fidi ki puni a mi yanfuoma mi tindima po kelima li dandanli Jesu Kilisiti nni yaa po. **16** I diani kuli den diani U Tienu gobidima ya niinni. I pia mi fuoma mi bangima po, ki maadi ki cuo bi niba, ki tundi ba mi tudima nni, ki go bangi ba mi teginma. **17** Yeni ke U Tienu nilo n ŋanbi cain ki bogini ki fidi ki yaa tiendi a tuonŋama kuli.

4 N teni a ya ñoabonli n tie na U Tienu nuntuali leni Jesu kilisiti yua ba jia ti buudi leni yaaba n fo leni yaaba n kpe kuli nuntuali, ki puogi a kelima o cuama leni o diema kuli po. **2** Han yaa wangi U Tienu maama, tieni ania ki moandi li ya pa leni li ya dingi kuli. Han maadi ki guli yaaba n pia mi niama ki fu leni yaaba n tudi ki ya tundi bi niba kuli, ki ya bangi ba leni li juunmoanli. **3** Kelima u yogunu baa ti cua ke bi niba kan go tuo ki ya ŋoa mi bangiŋanma, ama bi ba ya bua yaala n mani bipo bebe, ki lingikaaba ki pugidipugidi, bani yaaba n baa bangi ba ban bua ki ya gba yaala. **4** Bi baa lebidi ki ŋa i moamoani ki ya cengu a togidifana. **5** Ama fini wani ŋan kubi a yuli li bonla

kuli nni, ki tuo ki yaa laabi fala ki juuni lienni, ki tuuni o laabaaliŋamo wangikoa tuonli ki soani a tuonli boŋanla.
6 Kelima mini yaapo bi wuli nni nani mi padiñima yeni, n kuuma yogunu pundi. **7** N moani li muaŋanli ki gbeni, n sani mi nuama ki gbeni, n kubi li dandanli. **8** Baa moala bi bili npo mi teginma badifogiliga, o diedo yua n tie o bujiateginkoa n baa pa nni yaaga o goacuama daali, o kan pa mini bebe ka, ama yaaba n den bua o goacuama kuli po. **9** Han moandi ki cua n kani tontoni, **10** kelima Demasa den ŋa nni kelima obua yaa yogunu n tie ne ya bonla po ki gedi Tesalonika. Gilesa fii ki gedi Galati, Tita fii ki gedi Delimati diema. **(aiōn g165)** **11** Luka bebe n ye leni nni. A ya kpeda ŋan ta Maka wan yegi leni a, kelima o baa pia npo mi fuoma boncianla li tuonli po.
12 N soani Tikika Efesa. **13** Aya kpenda ŋan cuani npo n kpalibu min den ŋa yaabu Tilowasa Kelipusa deni. Han cuani npo a tila moko min bua yaa ki cie tie yaa n tie ti gbandi. **14** Amaano Alesanda den tieni nni mi biadima boncianla. O diedo baa guani o nani o tuona n tie maama.
15 A moko n fangi a yuli leni o kelima o den yie ti maama boncianla. **16** Min den kpa sedi ki baa maadi ki ga n yuli u bujiakaanu kani oba kuli ki den todi nni, bikuli den ŋa nni. O diedo n da guani ba la. **17** Wani o diedo den todi nni, ki puni ke n fidi ki waani o laabaaliŋamo kuli cain, ke bi nilanba kuli n gbadi. O den ga nni o yangbanlo ñoabu nni. **18** Wani o diedo go baa ga nni leni bonbiadila kuli po, ki faabi nni ki kuani nni o diema tanpoli po. Wani n ya baadi ti kpiagidi ŋali yaa yogunu kuli. Amina. **(aiōn g165)**
19 Han fuondi Pilisiga leni Akilesa Onesifola deni yaaba.

20 Elasila sedi Kolinta dogu nni. Tilafima yia ke n ŋa o
Mile. **21** Han moandi ki cua n kani ku fawaagu daa pundi.
Yulubusa leni Puda leni Linusa lenu Kilodia leni ti kpiiba
yaaba n sieni kuli fuondi a. **22** O diedo n yaa ye leni a. U
Tienu ŋanbili n yaa ye leni yikuli. Amina.

Tita

1 Mini polo, Utienu naaceeno, leni Jesu Kilisti, n suani yua bi dandantieba po. ke ban bandi imoamoani leni mi tegima. **2** lankuli tie ya miali kan gbeni yaa sugima tanpuuli. Utienu yua kan pua faama n den bili ya ŋoanianu hali mi ciilima. **(aiōnios g166)** **3** O den poogini ke min doagidi O maama u yogunu n den pundi. **4** fini tita, n biboadiga, ti kuli dandanlini, Utienu ti Ba, leni Jesu Kilisti ti Candaano ŋanbili leni o yanduama n ya ye leni ŋa. **5** n den ŋaaŋa kileta ki boa ŋan ŋanbi yaali n den sieni. nani min den bili ya ŋoabona. **6** dogu n kuli ŋan kaani bi gobidikaaba, li kani ya pia yaaba ke bi tendi bi po o siedi ŋamo, ki tie puo yendo Calo, ke bi bila tie yaaba n tiega, yaaba n kaa pia cangidi, kaa tie biyenyieeda. **7** Li tie tiladi, ke li djandieli gobidikoa n ya pia ya siedo n ŋani, nani Utienu naacemo yeni. wan da ya tie tupaalu, leni mi pafiima daano. yua n ki puuni o yuli li daŋuoli ni. ka tie nibiado, ki da yaa bua ya baali n ki tieegi. **8** Ama ki gaandi bi niba cangu, ki go tie bi niŋanba danli, yumiinli dano, ki tiega, ki gagidi ki ŋana, ki pia mi dingima, **9** yua n teni o yuli imoamoani maama, yaama ke o den bangima. yeni ke wan fidi ki teni mi bangimoama, ya min nia leni mi bangifaama. **10** Li tie yene, ke baa bi dandantieba siiga ni, bi nieyieekaaba leni bi maciandanba, leni i boandi danba ŋuana n mubini. **11** bi yadi ti diedi, ki tendi ya bangima n ki ŋani, lan ki bi naani n ni ban bangi yaama, ki bua i fee panpaani. **12** Bi yaa sawalipuaba n ni yendo den yedi, kileta yaaba tie tuofadanba, muayanbiaditi, tugupialu danba. **13** li siedo tie moamoani. fu leni ba, ke ban ba li dandan moanli. **14**

ke ban da teni bi yula ku maasuagu togida leni binisaaliba balimaama, yama n ki ŋua imoamoani. **15** Li bonla kuli ŋani yaaba n gagidi ki ŋani po, ama li baa kuli ki ŋani yaaba n juagini leni a pajuaga danba po, bi yanfuoma leni yantiana juagini. **16** Bi tua ke bi bani Utienu, ama ki nan nia leni O bi tuona n ni, bi tie cangididanba, ni yiekaaba, ki kan fidi ki tieni mo tuonŋanli ba.

2 Ama fini wani han teni yaa bangima n tiegi. **2** Han yedi ke ajakpela n yaa tie yansoangidanba, leni moamoandanba, ki yaa se ke li hani, ki pia mi dingima leni mi gagidiŋanma li dandanli nni, leni mi buama nni, leni li juunli nni. **3** han go waani apociana moko ke ban yaa pia yaa tagi n naani leni mi gagidi hanma. ban da maadi mi ma biadima ki da pa bi yula mi daama po ke ban yaa tendi yaa tundi n hani, **4** ke ban fidi ki bangi bi pomadiba ban yaa bua bi ciaba leni bi bila, **5** ban tua yaaba n se ke li pa ki kubi bi diedi ke li hani, ki go pia li yumiinli bi ciaba kani, ke bi niba n da sugidi utienu maama. **6** han go tundi bi jawaaba ke ban yaa pia mi dingima, **7** fini mo n tua li bontogidikaala, a tuonhanma nni, ki yaa tendi yaa bangima nhani ki go tiegi, **8** leni yaa maama n hani, ban kan fidi ki kuli yaama leni li ba, ke yibali n fiagi ki da ba wan ba maadi ti po ya mabiadima. **9** tundi bi tuonsoanba ban yaa miindi bi yula bi canbaanba kani, ki mangi bi pala libonla kuli nni, ki da yie ban yedi yaala, **10** ki da su liba, ama ki yaa wangi yogunu kuli yaa teginma ngagidi, ke ban teni bi niba nyaa jigindi utienu ti candaano bangima li bonla kuli nni. **11** kelima utienu hanbili yaa n tie mi faabima hiali bi niba kuli po,

den doagidi. **12** ki bangi ke tin yie yaala nkaa tiegi leni li handunli bon bua kabiadila, yaa yogunu ntiena nni leni mi yanfuoma, mi teginma leni utienu fangili, **(aiōn g165)** **13** ki yaa pia yaa suginma npia li pamanli, utienu leni jesu kilisiti ti candaano doagidima po. **14** Wani yua n den puni oyuli ki daa ki faabi ti leni ti tuonbiadi po ke tin tua wan die yaaba, o gagidi ti ke tin yaa tuuni atuonŋanma kuli. **15** waani laa bonla ki fu leni ba ke oba kuli n da fali ŋa.

3 Han tiadi ba ke ban ya fangi bi bujiaba leni li bali danba kuli ki bogini tuonhanli kuli po, **2** ki da maadi oba kuli mabiadima, ki ya pia mi yansoangima, utagihamu leni mi dingima bi niba kuli po. **3** Kelima ti moko den kpa tie yanluodanba, niyiekaaba, niyaadikaaba leni li nunponli buoli kuli danba leni mi conconma danba ki fuo li nunponbiadili, ti den tie lan pundi ban nani yaaba ki go nani ti yaba. **4** Ama utienu ti candaano hanbili leni o buama n den doagidi bi niba kuli po **5** o den faabi ti ke laa tie ti tuonhama bi ti teginma po. Ama o nihigbadima mi maaliema yaa batisima mi fuoma nni goa pandima po. **6** Wan den jiini tipo yaama ti candaano Jesu kilisiti nni. **7** Lan ba gaa maama tin ba li moamoansaali kelima li dandanli po, ki tua bi faajieba ki go ba yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **8** Laamaama tie mi madugikaama. N bua ke han waani laa bonla kuli, lan baa ga maama ke yaaba n daani U Tienu n bogini ki yaa tuuni a tuonhama kuli. Diidi lani n hani ki go pia mi todima bi niba kuli po. **9** Ama han foagidi leni mi yanluomaama leni yaajanba togida, a koana leni yaa niama n tuugi leni li balimaama kelima li kuli tie fanma. **10** yaa nilo n fiini mi paadima

han tundi o yenma ki pugini mi liema li yaa puoli han paadi leni o **11** ki yaa bani ke laa nilo tieni ti tuonbiadi ki buni ki cuo o yuli. **12** N yaa ti soani apo Atenasa bi Tikika han jaligi ki cua n kani Nikapolisa kelima n jagi ke n baa ye lankane ku fawaagu yogunu. **13** Han bogini Sena li balimaama bangikoa leni Apolosa sancenli ke liba kuli n da poadiba. **14** Kali ti yaaba moko n bangi ki yaa tiendi yaala n hani ke ban fidi ki yaa baadi tipo yaala n tie tiladi, ke ban da tua yaa niba n kaa luoni bonluonkaala. **15** Yaaba n ye leni nni kuli fuondi a, han fuondi yaaba n bua ti li dandanli nni kuli. Ke li hanbili n yaa ye leni yi kuli.

Filemo

1 Mini Polo yua n tie kpaadili kelima Jesu Kilisiti po, leni
ti kpiilo Timote, n diani li tili fini Filemo ti buado leni ti
tuonsoanlielo po, **2** leni ti kpiilo Apiya, leni Alikipa ti
minteelieli o Diedo toabu nni leni Kilisiti n yini yaaba,
yaaba n taagi fini Filemo diegu nni kuli po. **3** Ti baa U
Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni mi
yanduanma. **4** N tiadi apo yogunu kuli n jaandi nni ki
tuondi n Tienu **5** kelima bi wangi nni han pia ya dandanli
o Diedo Jesu po leni han pia ya buama bi nigagidihanba
po. **6** N miadi U Tienu ke han pia ya taanyenma leni ti
kelima li dandanli yaapo, n ya pia mayuli ki teni han
bandi tin pia ya sela kelima tin ye leni Kilisiti yeni po.
7 N kpiilo, a buama yeni mangi n pali ki go baagi nni
boncianla kelima a duandi bi nigagidihanba yama. **8**
Lanwani, baa ke n pia u sanu kelima Kilisiti po ki puogi a
yaala n pundi, **9** yaala n mani npo ki cie tie ki mia ha
bu miabu kelima mi buama yaapo. Mini Polo, yua n tie
jakpelo ki go tie kpaadili moala kelima Jesu Kilisiti po, **10**
n mia ha bu miabu n biga Onesima po, min mali yua ti
kpaadi nni. **11** Waa den kpa pia apo fuoma, ama moala o
pia ma apo, ki go pia ma mini mo yaapo. **12** N soani o wan
goa a kani, o tie nani n boagidi mini nba yeni ki soani a
kani. **13** N den bua wan bi ya ye n kani ki ga a kaanu ki ya
todi nni min ye ti kpaadi nni kelima o laabaalihamo po
ya yogunu. **14** Die mii den bua ki tieni liba kali min kpa
buali a ki bandi han jagi yaala, ke a hanma n da tie nani u
paalu yeni ka, ama lan ya tie a yama po. **15** Daalinba o
den paadi leni a u yogunu waamu ke han goa ki ga o wan

ya ye leni a hali ya yogunu kuli. (aiōnios g166) **16** Moala a kan go ya nua o ke o tie yonbo ka, ama ke o di cie yonbo. O tie a kpibuado. O tie yeni mini yaapo, ki baa tie yeni fini yaapo ki cie kelima ti gbanandi nni leni o Diedo nni. **17** Lanwani a ya nua ke n tie a danli, han ga o nani han bi baa ga mini maama. **18** Wan bii apo yaala, leni wan pia apo ya panli, han coadi la ke li tie n ya panli. **19** Mini Polo n diani ya maama n tie na leni n nuceli, mini n baa pa ha la. N kan maadi fini aba n kubi npo ya panli, lani n tie ke a pia li miali kelima n yaapo. **20** Lanwani n kpiilo tieni npo laa hanbili kelima o Diedo po. Duani n yama Kilisiti nni. **21** Min diani lankuli yeni, n dugi apo ke a baa tuo ki tieni min yedi yaala, ki go bani ke a baa tieni baa ki cie min yedi yaala. **22** Han go hanbi npo li candieli mo, kelima n sugini ke U Tienu baa guani nni yikani kelima yi jaandi po. **23** Epafasa, mini leni yua n taa ki ye li kpaadidieli nni kelima Jesu Kilisiti yaapo, fuondi a. **24** N tuonsoanlieba Maka, Alisitaka, Demasa leni Luka moko fuondi a. **25** O Diedo Jesu Kilisiti ya hanbili n ya ye leni yi.

Ebilunba

1 U tienu den maadi hali yogu leni ti yajanba bi sawalipuaba ñoana nni yaa yogini n kaa wa leni mabuolu boncianla. **2** Moala a dan juodi kaana nni O maadi len ti O bijua ñoabu nni. O den bili ke wan diedi li bonli kuli; leni wane ke, O go tagi li ŋandunli. **(aiōn g165)** **3** Wani bijua n tie O kpiagidi nannanli, U tienu wani O yaaba yaa maalima. O kubi ŋanduna leni O maama yaama n pia u paciamu. wani n den ŋuudi ki ñani ti tuonbiadi ki den kali tanpoli joma ti kpiagidi tienu jienu. **4** Wan bijua, o den tua yua pia ti kpiagidi ki cie Makinba kelima Wan ba yaa yeli n pia ti kpiagidi ki cieba yeni yaapo. **5** Olee Maleki yo ke U tienu yedi: a tie n bijua; N mali ŋa dinla. be yogunu yo ke O go yedi: N baa tie o ba, o mo baa tien bijua. **6** wan den soani O bijakpiaga ŋanduna nni O go den yedi: U tienu Malekinba kuli n kpiagi O. **7** O go den maadi Malekinba po ki yedi: O teni ke O Malekinba tie nani u faalu yeni O naacenba mo tie nani u mupienu. **8** Ama O bijua po, O den yedi: Fini Utienu, A bali kalikaanu baa ye hali o yogunu kuli. A badigbianu mo tie mi teginma gbianu. **(aiōn g165)** **9** A bua miteginma, ki nani ti tuonbiadi. lan yaapo Utienu, ŋa Tienu gandi ŋa, ki wuli ŋa po li pamanli kpama, ki teni ke ŋa pia ti kpiagidi ki cie a lieba kuli. **10** O go yedi: O Diedo, hali mi cilima Fini n tagi ki tinga. Tanpoli mo tie A nu n soani yaa tuonli. **11** Lan kuli baa bodi ama, Fini wani baa ye hali o yogunu kuli; li kuli baa kpeligi nani li liadili yeni, **12** A ba kokoli lan kuli nani ku liadigu yeni, ke li kuli ba lebidi; ama fini wani baa tie ŋan tie maama hali ya yogunu kuli. ŋA bina mo, ki pia gbenma. **13** O lee Maleki

yo ke Utienu yedo: kali n najienu hali min baa teni ŋa yibalinba n tua ŋa taaŋma kaanu. naani Malekinba ki tie fuoma kaa? yaaba n tuuni U tienu po. **14** Wan tuuni yaaba ke ban soani yaaba n baa ba mi tindima faali yaapo.

2 Lan yaapo li pundi tin kubi bonŋanla ya maama ke ti gbadi yeni, ke tin da yaadi ki fuagidi leni laa maama. **2** Kelima, ya maama ke Malekinba den waani ya den ba mi gbienma, ke ti tuonbiadi leni yiema buolu kuli mo ya den ba li panpaani, **3** Lan wani, ti baa sani lede ki cia hali ti yaa yie ki fali laa tindimoanma? Laa maama den kpa ñani O Diedo ñoabu nni, ke yaaba n den cengi O den tieni ti po siedi ke mi tie moamoani. **4** U tienu den ye leni ba ki ciani bi siedo leni sinankeene, leni libonlidi kaala, leni mi bandicianma buolu buolu leni U tienu Fuoma yua paabu nani wan bua maama. **5** Kelima U tienu naa teni Malekinba ka n diedi ya ŋandunli n kpendi nne, tin maadi yaali yaa maama. **6** O nilo den teni siedi kaanu ba ki yedi: o nisaalo tie be hali ka baa tiani o po bi, o nisaalo biga tie be hali ka baa kubi o bonŋanla nante? **7** A den jiini o yogunu wamu po, ke Malekinba cie o, A go den jiini o po ti jigidi leni ti kpiagidi. **8** A teni ke o diedi li bonli kuli nani wan ŋma yaala. kelima U tienu n dini o ke wan diedi li bonli kuli yeni, O naa ŋa li ba kuli ke wani o nisaalo ki diedi. ama, leni moala ti daa nua ke o diedi li bonli kuli. **9** Ama yua ke bi den jiinio, u yogunu waamu po ke Malekinba cie o. wani Jesu moala ti la ke O gbie leni ti kpiagidi, leni ti pagidi kelima wan la mi kuuma fala maama yaapo. lani n teni, leni U tienu ŋanbili, ke O den la fala ki kpe yua kuli po. **10** U tienu wan yua n die li bonli

kuli ke li bonli kuli go ye O nunni, O go den jagi ke niba boncianla n tua O bila ki taani leni O, O kpiagidi nni. lani, O den teni ke Jesu dagidi ki ŋani cain kelima wan la ya fala yaapo. wan yua n tie bi tindima yudaano. **11** Kelima yua n ŋuudi ki ñandi ti tuonbiadi leni wan ŋuudi yaaba ya tuonbiadi kuli ñani baa yendo ya kani. lan yaapo O naa den jie fee ki yinba O waamu. **12** Wan den yedi: N ba waani A yeli n waamu, n ba yiini ki pagi A yeli li nitaanli siiga. **13** O go den yedi: n baa ya dugi a po O go den yedi: Mini nne, Mini leni yaa bila ke U tienu teni nni. **14** Lan wani, nani a bila n tie nisaaliba ki pia ti gbanandi leni misoama yeni, O moko leni O kuuma, O den paadi yua n pia mi kuuma paalu sutaani. **15** ki den faaba yaaba ke bi yema kuli bi den ye sutaani yonbidi nni kelima mi kuuma jawaandi po. **16** Li doagidi cain ke waa den cua ki baa todi Malekinba ka, ama Abalahama puoliŋuani. **17** Lan yaapo, li bonli kuli nni O den nandi O waamu. yeni, O tua yaa kopadicianbado n gba mi ninñima ki go tiega U tienu tuonli nni, ki go padi i candanbaani padili ki ba sugili bi niba tuonbiadi kuli po. **18** Kelima wani O yaaba den la fala ban den tulini O yaa yogunu. O baa fidi moala ki todi moala yaaba ke bi tulinba.

3 Lan yaapo n kpiiba bi nigagidiŋanba, yinba yaaba ke Utienu yini, yin teni yi yantiana kuli n jigidi ki nuanli Jesu wan yua n tie tondo leni tin tendi siedi ya dandanli po yaa kopadicianbado. **2** O den tiega yua n den puogi o laa tuonli po nani Musa n den tie maama U tienu diegu nni kuli po. **3** Kelima O kpiagidi den cie Musa. nani yua n maa li dieli n pia ti kpiagidi maama ki cie wan maa ya

dieli maama. **4** Dieli kuli pia li maado; ama yua n maa li bonli kuli tie U tienu. **5** Musa den tie nidugika U tienu diegu nni kuli nani o naacemo yeni, ki tiendi siedi U tienu n den baa yuandi ki yedi yaala yaapo. **6** Ama Kilisiti yua n tie Bijua U tienu diegu nni tie yua n pundi ti dugidi. O diegu tie tinba hali li yaa tie ke ti kubi hali mi juodima ti dugidi leni ya suginma yaapo ke ti kpiagidi ti yula. **7** Lan wani nani Utienu Fuoma yua n yedi maama: dinla, yi yaa gbadi O nialu yin da juagi mani yi pala. **8** Yin da juagi yi pala nani i yajaanba n den fiini mi yiema leni mi biigima daali ku fanwalinciangu nni. **9** Bi den biigi nni ki bua ki le nni, ba ke bi den la n tuona bi siiga hali bina piina. **10** Lan wani n pali den beni laa ni fiima po ke n yedi: yogunu kuli bi yen yaadi, baa bua ki bandi n sani nni. **11** Lan yaapo, n den poli n pabienli nni ke bi kan kua n fuodima nni. **12** Lan wani n kpiiba yin yaa fangi yi yula ke o baa kuli n da pia yaa pali n bia ki go juagi hali ke o baa buli ki ŋa U tienu yua n fo. **13** Ama yin yaa tundi i yaba daali kuli tin ba yedi dinli maama. lan tie o ba kuli n da juagi o pali leni ti tunbiadi buandi. **14** Kelima ti tua yaaba taani leni Kilisiti ki tua yendo li ya tie ke ti kubi bonŋanla hali mi juodima tin den cili ki pia yaa dugidi. **15** Nani moala lan yedi maama: dinla i yaa gbadi O nialu, yin da juagi mani yi pala nani ban den fi ki yie nni ya yogunu. **16** ŋmenbi n den fiini mi yiema ban den gbadi U tienu nialu. li yaa tie yaaba kuli ke Musa den gobiba ke bi ñani Ejibiti? **17** U tienu pali den beni ŋmenba yaa po hali bina piina li yaa tie yaaba n den tieni ti tuonbiadi ke bi den kpe ke bi kpiema den ba mi fanpienmani? **18** U tienu

den poli ki yedi ke ŋmenbi n kan kua O fuodima nni li yaa tie yaaba n den yie O maama yaa ka? **19** Lan wani ti la ke baa den kua O fuodima nni kelima bi pajuaga po.

4 Lan wani tin fangi mani ti yula, nani ki kua O fuodima ñoanianu daa baa ye, ba ni yendo i siiga n da ti sua ke li pendi. **2** Kelima tin gbadi ya labaaliŋamo yeni, bani moko gbadi o ama ban den gbadi yaa maama naa todiba li ba kuli. laa maama naa den kua bi pala nni kelima bi den luo ti dugidi. **3** Tinba yaaba n daani, ti kua laa fuodima nni nani wan yedi yaa maama yaa po: n den poli n pabienli nni ke bi kan kua n fuodima nni. O yedi yeni ba leni wan den suani ki gbeni O tuona kuli hali ŋanduna tagima yogunu. **4** Kelima li pia naankani ke O den maadi li danleleedili daali maama ki yedi: U tienu den fuodi leni O tuona kuli li danleleedili daali. **5** O go den yedi bi kan kua n fuodima nni. **6** Nani yaaba n den kpa ba u ñoanianu naa den fidi kua O fuodima nni kelima bi yiemia po, u folu baa ye bi tianba po ke fidi ban kua laa fuodima nni. **7** U tienu go bili dantoali lan tie dinla. O den kpa maadi laa maama Dafidi ñoabu nni hali yogunu ba puoli po ki yedi: “dinla i yaa gbadi O nialu yin da juagi mani yi pala “ **8** Kelima Josue yaa den fidi ki kuanba mi fuodima nni, li puoli U tienu kan go bi maadi dantoali maama. **9** Lan wani U tienu fuodima daali ye U tienu niba po. **10** Kelima yua n kua U tienu fuodima nni yen fuodi leni o tuona kuli, nani U tienu n den fuodi leni O tuona maama. **11** Moandi mani ki kua laa fuodima nni. o ba kuli ti siiga n da gbali ki kua kelima o yiema po nani bani yeni. **12** Kelima U tienu maama fo ki go tuuni leni u

paalu, ki mani ki jia ki cie jugisiediñoaliedi buolu kuli, ki mudi ki koa hali deeni ki paadi o naano leni li yantiali, a tuga leni kpaba lonlo laa maama yen bigi li pali nni yanjaga leni li yantiana kuli. **13** Tagima ba kuli ki wuo O nintuali, ama li bonli kuli doagidi cain ki se yua ya ke ti ba fa ki togidi ti tuona kuli. **14** Lan wani, nani tin pia ya kopadicianbado yua n den kua tanpoli, lan tie Jesu U tienu bijua, tin ya se bonŋanla ya dandanli yaa niini ke ti tendi siedi. **15** Kelima tii pia ya kopadicianba n kan fidi ki gbadi ti po mi ninñinma ti tadigu nni. nani tinba, bi den tulini O li bonli kuli nni, ama waa den tieni tuonbiadi. **16** Lan wani tin nagini leni li papaali li ŋanbili bali kalikaanu kani, ki ba mi ninñingbadima leni li ŋanbili yaa yogunu ke ti bua mi todima.

5 Yaa kopadicianbado ke bi gandi bi niba siiga kuli tie yua ke bi dini o ke o tuuni U tienu tuonli bi niba siiga. wani yen tiendi mi buama paabu padili leni ti tuonbiadi sugili miabu padili. **2** O ba fidi ki juuni leni bi yanpiidanba, leni bi ni yaadikaaba po. kelima wani o ba yen pia ku tadingu mitianma. **3** Laa tadingu po n teni ke li tie tiladi won padi ki mia o yuceli tuonbiadi sugili nani wan padi bi niba po maama. **4** Nilo ba kuli kan teni o yuli laa kpiagidi li yaa tie ke U tienu n yini yua li po yaa ka; nani wan den yini Alono maama yeni. **5** Kilisiti wani moko naa teni O yuli laa kpiagidi ki yini O yuceli kobadiciamo, ama O pia laa kpiagidi kelima yua n den yedi o: “A tie n bijua Mini n mali ŋa “ **6** Nani wan go yedi kaanu ba maama: A tie kobadicianbado hali ya yogunu kuli nani Melekisedeki yeni. **(aiōn g165)** **7** Wane, won den ye O gbanadi nni ya

yogunu, O den miadi U tienu leni a bubula leni ti ninsiidi i jandi nni ki pugi yua n ba fidi ki fabi o leni mi kuuma. O jandi den ba mi gua lebidima kelima wan den pia ya fangili U tienu po. **8** Ba leni wan tie U tienu bijua, O den bangi mi tuoma ya bonli yaa niini ke O den laa fala. **9** Wan den teni ke o ŋani ki dagidi cain li bonli kuli yeni, lan yaapo O den cuani yaaba tuo O kuli po ya tindima n kaa pia gbenma. **(aiōnios g166)** **10** U tienu wani O yaaba n yedi ke O tie kopadicianbado nani Melekisedeki yeni. **11** Lan kani, ti pia maama boncianla li po, ya bonli yaa togida n pa kelima yi suangi leni ki ga mi maama tontomi. **12** Yinba yaaba hali yogu i bi ŋaa tua bangikaaba, ama hali yen moala, i da go li baa bua ban cogini yi yin baa cili ki bandi yaala U tienu maama siiga. kelima yi tie nani yaaba ñu mi naaŋanma ki kan fidi ki je ya jiema n ciagi. **13** Ki sua yua n da li baa ñu mi naaŋanma bebe, ki bani ki gagidi yaali n tiegi leniyaali n ki tiega kelima o da baa tie canpandiga. **14** Ama ya jiema n ciagi tie a nikpela po kelima bi yantiana maani ki biigi ki gagidi yaali n ŋani leni yaali n bia.

6 Lan yaapo, tin cedi tin cicili ki bangi yaa maama n tie li tanpuli Kilisiti nni ki suagi liiga leni yaa bangima n kpedi ki dagidi ki kan go guani ki bili ti tuonkpiema tanputoali tin den yie ya, **2** Leni li dandanli U tienu po, leni mi batisima bangima, leni ki maani i nii ki jandi, leni ki jandi ki fiini a tinkpila, leni yaa buudi n ba yuandi ki cua. **(aiōnios g166)** **3** Ti ba ti yaa tiendi lane U tienu yaa bua. **4** Kelima li pa leni yaaba n cili ki ba Kilisiti yenyenma, ki leeni U tienu paabu yaabu n ñani tanpoli po, ki go ba U tienu Fuo

ŋanma, **5** Ki leeni ki la Utienu maama n mani maama, ki go bandi yaa diema n kpendi yaa paalu; **(aiōn g165)** **6** Li pa leni bi po, bi yaa yaadi ban go fidi ki lebidi bi pala ki mia sugili. kelima bani bi yaaba n go kpaagi U tienu Bijua li dapoanpoanli po ki go fiagi O asala nni. **7** Yaa tinga n yen baadi ke ki taaga mi ki po, ki yaa pudi yaala n pia mi fuoma yaaba n ko ga po, laa tinga baadi U tienu seli. **8** Ama ki ya pudi i konkoni leni muadi malikonkoni, kaa pia fuoma ba kuli. ki go tie tinsolinkaaga li kan waagi leni ban juuga mi fantama. **9** N bua kaaba ba leni tin maadi yeni kuli, ti gu ki lee yi kani ke yi tiendi yaali n ŋani ki go dagidi leni yi tindima po. **10** U tienu tiega cain, o kan sundi yi tuonŋama leni yin den doagidi yi buama O po maama. kelima yi den todi O nigagidiŋanba hali yen moala ke yi go baa todi ba. **11** Ti bua yi niini yendi yendi kuli n ŋanbi ki kubi laa yankuali hali mi juodima, lan tie yin ba yin bi sugini yaala. **12** Yin da yualigi mani yi gbanu, ama yin yaa togidi yaaba n baadi U tienu n niani bi yaala kelima bi dandanli leni bi ŋaniali po. **13** U tienu n den niani Abalahama u ñoanianu yaa yogunu O den ta wani O ba yaa yeli ki poli kelima o ba kuli ki ye ki cie O ke O baa poli li daano yeli nni. **14** Ki yedi: moamoani cain, n baa seligi ŋa ki yaa pugidi a puoliŋuani. **15** Lan teni Abalahama den juuna ki suagi liiga ki den ba U tienu n niani o yaala. **16** Bi nisaaliba yaa poli bi yen poli ki taa yua n cie ba yaa yeli. lan tie yaa ñoanianu n kali bi siiga yen teni niama kuli n gbeni. Lan yaapo yo, **17** U tienu moko den bua ki doagidi waani ke O ñoanianu kan lebidi yaaba yaa po ke O den niani ba ban baa ba yaala.

ke O ñoanianu kan lebidi leni wan bili ya yanjagili, O go den poli ki pugini O ñoanianu po. **18** Laa bonliedili yaali n kan lebidi ki go doagidi ki waani ke U tienu kan pua faama; lani n paagidi ti pala tinba yaaba n sani ki baa O po. **19** Ti pia ki muubi laa suginma ke mi tie nani o naano ñindabiagu kubikpiagili yaali n ba cuo ki sieni ku ñindapiagu kaanyendu. laa suginma pendi ku cabipigin kaabu ki kua hali deeni liiga po. **20** Jesu n den kpa galiiga ki kua naani ti po. O tua yaa kopadicianbado n baa ye hali yaa yogunukuli nani Melekisedeki yeni. **(aiōn g165)**

7 Melekisedeki yeni den tie Salema dogu bado, tanpoli joma Tienu yaa kobadiciamo. O den ñani ki tuogi Abalahama wan den paadi bi badiba ki den lebidi ki kuni ya yogunu ki den gaali o. **2** Abalahama den teni O piiga biinu wan den baa ya faali yaa niini kuli. O tie mi teginma bado nani O yeli Melikisedeki yeni n bundi maama. leni salema Bado lani n bundi mi yanduanma Bado. **3** Waa pia ba, waa pia na, waa pia yaja, waa pia cilima, waa pia juodima. ama O tua yua n naani nni U tienu bijua. wani Melekisedeki yeni tie kobadicianbado i yoguni kuli. **4** Faami mani ki le o kpiagidi n da maama wan yua ke Abalahama den teni O wan den ba yaa faali yaa piigi biinu. **5** Levi buolu yaaba siiga yaaba n tuuni li kopadiciantuonli nani U tienu balimaama n bili maama ke ban yaa gaani piiga Isaleleenba yaaba kuli kani bani bi kpiiba baa leni bi kuli n tie Abalahama puoliŋuanu. **6** Melikisedeki baa leni wan kaa tie bi buolu yua, O den ga piigi biinu Abalahama kani ki den gaali o wan yua n den ba U tienu ñoaniani. **7** Laa pia kuli niama, yua n waa n yen baadi yua n yaba yaa

gaali. **8** Nakanba, yaaba n gaandi piigi biinu tie nisaaliba yaaba n baa kpe. **9** ama leni Melekisedeki li kadi ki waani ke O fo. **10** Yaali n go pugini tie ke Levi yua n gaani piigi biinu, moko den pani piigi piinu Kelima hali ke o daa ye o yaja Abalahama tugu nni, Abalahama den pani piigi biinu Melekisedeki n den ñani ki tuogi o yaa yogunu. **11** Levi buolu kopadicianba tuonli yaali yaapo ke U tienu den teni li balimaama Isaleleenba yaaba li yaabi tie ke ñani ki dagidi cain, naani li go bi tie tiladi kopadiciantoa n cua nani Melikisedeki yeni, ki naa tie Alono buolu yua? **12** Nani li kopadiciantuonli n lebidi yeni, li tie tiladi li balimaama moko n lebidi. **13** Kelima yua yaapo ke laa maama maadi, O tie buoto yua, yaa buolu yaaba siiga ba ni yendo ki suani li badibinbinli tuonli. **14** Yua kuli bani cain ke ti Diedo Jesu ñani Juda buolu nni, yaa ni buolu ke Musa ki yedi li ba kuli leni yaa maama n tuugi leni li kopadiciantuonli. **15** Kopadiciantoa n den cua nani Melekisedeki yeni, li go doagidi ki pugini. **16** O naa den tie bi nisaaliba n dini yaa kobadiciamoka, ama li tie ke O pia yaa miali n kan bodi yaa paalu. **17** Kelima bi den kpa teni O po yaa siedo n tene: A tie kopadiciamo o yogunu kukuli nani Melekisedeki yeni. **(aiōn g165)** **18** Lan yaapo mi mabilikakpiama bodi kelima maa pia fidu baa kuli, maa go pia todima baa kuli. **19** Kelima li balimaama naa den fidi ki ŋanbi li ba kuli ke li dagidi cain. ama U tienu den yuandi ki cuani ti po ya suginmi n ŋani ki cie. ke mi baa teni tin fidi ki nagini U tienu ki cie. **20** Laa bonla kuli naa den tieni kaa taani leni li poli. Kelima Levi buolu yaaba n den tua kopacianba naa den poli, ama Jesu wani tua

kopadiciamo leni li poli; **21** kelima yua n yedi o yaapo; O yedi: O Diedo den poli, O kan lebidi O maama. O yedi: A baa tie kopaciamo o yogunu kukuli nani Melekisedeki yeni. **(aiōn g165)** **22** Lan yaapo n teni ke Jesu n tie yua n tie siedi yaa ŋantaado n ŋani ki cie yaapo. **23** Yaalin n go pugini, bi kopadicianba boncianla den kali kelima mi kuuma den teni ke baa fidi ye o yogunu kuli. **24** Ama Jesu wan yua n ye ki fo hali yaa yogunu n kan gbeni yaapo, teni ke O kubi yaa kopadiciantuonli n ye o yogunu kukuli. **(aiōn g165)** **25** Lan yaapo, ke O go baa fidi ki faabi cain yaaba kuli n nagini U tienu kelima O yaapo wan yua n ye o yogunu kuli ki fo ki miadi U tienu bi po. **26** O tie tin bi bua yaa kopadicianbado buolu yua n dagidi ti po, ki ŋani cain, kaa pia tagili baa kuli. tuonbiadi ki ye O niini. waa ta leni ti tuonbiadi danba. O den kpedi hali tanpolijoma. **27** Waa ta leni yaa kobacianbadiba n sieni. daali kuli bi yen padi a pada, bi yen kpa padi bani bi ba ya tuonbiadi po, ki yuandi ki padi bi niba kuli tuonbiadi po. laa bonla O den tieni li kuli yenma ki den puni O yuceli yua kuli po. **28** yaa balimaama n den dindi bi nisaaliba yaa kopacianba den pia ku tadingu kelima bi tie nisaaliba. ama li poli yaa maama yaama n den yuandi ki cua li balimaama puoli, den teni ke bijua tua kopadicianbado wan yua n dagidi ki ŋani cain hali yaa yogunu kuli. **(aiōn g165)**

8 Tin maadi yaa maama kuli, mi siiga yaalin pia li mayuli tie ke ti pia yaa kopacianbado n kali tampoli U tienu yua n pia ti kpiagidi balikalikaanu o jienu po. **2** Lan kane ke O tuuni u kaangagidiŋamu nni O Diedo wani O yaaba n sieni ya gbandiemoanli, ke o nisaalo ka sienli. **3**

Kopadicianbado kuli bi yen dini o ke wan yaa kpendi nni U tienu kani bu paabu leni a pada; naan kani ke li tie tiladi Jesu moko n yaa pia wan baa pa yaala. **4** O yaabi ye ki tingi n po, O kaa bi tie ba kopadiciamo moko kelima yaa kopacianba n kpendi nni mi buama nani li balimaama n bili maama da ye. **5** Ban tuuni ya tuonli yeni, tie yaali n tiendi tanpoli, li nannanli leni li junjungu. nani U tienu n den kpa wani Musa maama wan den ba sieni li gbandieli ya yogunu ki yedo: ŋan yaa faami ki tieni li kuli bonŋanla nani ya nannanli ke wani ŋa li juali po yeni. **6** Ama moala, Jesu pia yaa tuonli n ŋani ki cie lani, kelima O tie ya ŋantaado n ŋani ki cie yaa candanbaalo. yaa ŋantaado n se u ñoanianŋamu po. **7** Kelima o ŋantaadi cialo yaa den pia poado ba kuli, laa den pundi yaala ban lebido leni o bonyuanlo. **8** Kelima li tie leni i jaligi ke O Diedo den maadi leni isaleleenba yaaba ki yedi: diidi O Diedo yedi ke u yogunu kpenda yaa yogunu ke n baa kuani o ŋantaadi pano Isaleleenba yaaba leni Juda yaaba siiga. **9** Ya ŋantaado n ka ta leni min den kuani leni bi yajanba yua. Min den cuo bi nii ya daali ki dadi ki ñani ba Ejibiti diema nni. kelima baa den tuo ki kubi n ŋantaado, n moko mii den yagi n yama kelima bi po; O Diedo n yedi maama. **10** Diidi mani min baa kuani ya ŋantaado leni Isaleleenba yaaba buolu. O Diedo yedi li yaa puoli, n baa kuani n balimaama bi yantiana nni, n baa diani ma bi pala nni, n baa tie bi Tienu bi mo baa tie n nuba. **11** O baa kuli kan go cogini o yieninlielo, bi o kpiilo ki yedi o; bandi O Diedo, kelima yua kuli baa bandi nni. ki cili bi siiga ki bonwaaga kaa ca hali o nikpelo. **12** Kelima n baa

paba sugili leni bi tudima kuli po, n kan go yaa tiadi bi tuonbiadi. **13** Nani wan yedi: o ŋantaadi paano yeni li tie ke O doagidi waani ke o ŋantaadi kpialo kpeligi. ki sua yaali n kpeligi mo tie yaali n podi, lan mo n tie yaali n pendi.

9 O ŋantaadi kpelo moko den pia o ñoabona ya n tuugi leni i jandi leni u kaangagidi ŋamu yu n den ye ki tingi po. **2** Lane n teni ke bi caani li gbandieli, u cicili kaanu naan kani ke bi yi u kangagidiŋamu. lan kani n pia ki fidisanga tiankaanu, tabili, leni ban bili ya dipen **3** Bu kpalipigni ka liebu liiga pia ban yi naani ukangagiŋamu moanu. **4** Lie nni den pia wula padibinbinli ban yen ju tulale naani ki go pia ku ŋantaadi kpaagu yaagu ke wula taabigu ku kaani kuli. wula tadiga mana n den kpie naani den ye ku ŋantaadikpaagu yeni niini, leni Alono gbianu yu gbianu yu n den bundi, leni o ŋantaado n diani yaa tana po. **5** Ku ŋantaadikpagu yeni tampoli den pia yaa Malekinke bi yiba Selubaaba nan nana yaalin waani ke U tienu kpiagidi ye li kani, ke bi fiabi den wagini ku ŋantaadikpagu yeni bulŋoaluodi kaanu. laa tie moala n ka ke ti baa togidi yi li kuli. **6** Nani li kuli n den bili maama, bi kopadicianba yaaba n tuuni li kopadiciantuonli, bi yen kua o yogunu kuli li gbandieli nni kaankpialu. **7** Liigi po u kanlielu li gbandieli nni o kopadicianbado bebe n den bili nni ta yenma, o kan kua kaa kubi ya soama ke o baa padi wani o yaaba yaa tuonbiadi po, leni bi niba kuli tuonbiadi po. **8** Lan kuli U tienu Fuoma yua den bua ki doagidi ki waani ke yaa sanu n baa teni tin kua u kangagidi ŋanmoanu daa luodi hali li yaa tie ke li gbandieli da baa ye. **9** Lan

kuli den tie moala nne yaa nannanli, yaali n bundi ke ban cuani yaa paabu leni yaa paada kan fidi ki teni yua n tiendi lani n dagidi cain ke o pali nni siedo n yaa dua. **10** Mi jiema, li bonñokaala leni mi candiŋanma buoli kuli, laa ñoabona kuli den tie o nisaalo n baa tiendi yaala hali milebidima yogunu n bati cua. **11** Ama kilisiti wan den cua ki tie kopadicianbado yaa bonŋanla n kpendi yaa po. O den kua ya gbandieli ya niini n yaba ki go ŋani ki cie, o nisaalo n kaa maa yaali. lani n bundi ke laa tie ya tagima n tiene yaa bonla. O den kua u kaangagidi ŋanmoanu nni yenma ke li dagidi i yoguni kuli po. **12** waa den kua leni a pudibuana leni a naabila yaa soama ka, ama leni wani O yaa soacele ki den daa ki faabiti o yogunu kuli po. **(aiōnios g166)** **13** Kelima a budibuana leni a naatona yaa soama, leni o naañoa fantanpienma yaa den ba fidi ki ŋuudi ki ñani ban mii yaaba yaapo bi joagindi ki teni bi gbanandi n yaa ŋani, **14** Kilisiti yaa soama n baa ŋuudi ki cie, wan yua, leni U tienu fuoma yua yua n ye o yogunu teni ke o den puni o yuli cain U tienu nani yaa padili n kaa pia joagindi ba kuli baa ŋuudi ti pala siedo leni a tuonkpiema ke yin fidi ki soani U tienu yua n fo yaa po. **(aiōnios g166)** **15** Lan yaa po n teni ke O tie o ŋantaadi paano yaa candanbaalo. nani wan den kpe ki daa bi niba leni yaa tuonbiadi ke bi den tieni o ŋantaadikpelo yaa yogunu. lan tie U tienu n yini yaaba kuli baa ba wan den nianba yaa faali n ki pia gbenma yeni. **(aiōnios g166)** **16** Kelima li ñoabonjuodi kaali n ŋa naani, li tie tiladi ke yua n ŋa laa ñoabonli ban sua ke waa go baa ye. Ban ŋa ya ñoabonjuodi kaali pia mi fuoma li daano yaa ti ye. **17** kelima lii pia gbamanu ba kuli, hali

yua n ŋa laa ñoabonlijuodi kaali yaa baa ki ye. **18** lan yaa
po yo ke, ba o ŋantaadi kpialo den tieni leni mi soama.
19 Musa, n den waani Isalelee yaaba U tienu balimaama
kuli ki gbeni yaa yogunu, o den ta a naatonbila leni a
pudibuana yaa soama ki kali taani leni mi ñima, ki go ta i
gaalimoani leni Isopi tiidi benu, o den tuu mi soama yeni
niini ki mii wan den cogi yaa tili yeni po, leni bi niba kuli
po ki yedi: **20** Li ne n tie o ŋantaado yaa soama, Utienu
n bili yi po yua. **21** O go den tu mi soama yeni ki mii li
gbandieli po leni lin n pia yaa tuonsoantiadi kuli i jaandi
po. **22** Nani li balimaama n yedi maama li bonli kuli den
ŋuudi leni mi soama. kelima mi soama yaa wuli sugili ki
ye. **23** Li den tie tiladi kelima yaa bonli n tie tanpoli yala
yaa nannana moko den baa ŋuudi yene leni mi soama lan
wani ke tanpoli yaa bonmoanla, leni a pada, n yaa ŋani ki
cie yaali n yene. **24** Kelima Kilisiti naa den kua o nisaalo
n tagi yaa kaangagidi ŋamu yu naani nni u bonmoanu
ya niini ka, ama o den kua tanpoli moala ki ye U tienu
kani miadi O ti po. **25** Waa den kua tanpoli ki go baa
puuni o yuli nani li padili yeni yogunu n kuli ka, nani o
kopadicianbado n yen kua binli kuli maama u kaangagidi
ŋanmoanu leni mi soama yeni. **26** Li yaa tie yen ka, li den
baa tua tiladi wan cili ki laadi fala yogunu boncianla hali
ŋanduna cili yogunu; ki sua moala mi juodima yogunu, O
cua ki puni O yuli yenma nani li padili yeni o yogunu kuli
po, ki bolini ti tuonbiadi. **(aiōn g165)** **27** Nani lan bili nisaali
kuli po maama, ke o baa kpe yenma, li puoli U tienu n
jia o buudi. **28** Li tie yene ke Kilisiti yua n den puni o
yuli yenma ki den tugi niba boncianla tuonbiadi. O go

baa guani mi liema ki doagidi O yuli ke li kan yaa tie ti tuonbiadi ñanma po ka, ama yaaba n gu O cuama yaa tindima po.

10 U tienu balimaama yaama n pia yaa bonŋanla n kpendi yaa junjungu ke li naa tie li moano ka kan fidi faabada ba leni a pada ya ke bi tiendi o yogunu kuli binli nni, ki teni yaaba tiendi laa pada n dagidi cain. **2** Lani yaabi baa tuo, bi kan go bi yaa baa pada kelima yaaba n tiendi laa pada, bi yaabi ba fidi ŋanbi cain yenma, bi kan go bi yaa ba ki pia bi tuonbiadi siedo bi pala nni. **3** Ama bi tuonbiadi tiadima po yen teni binli kuli ban padi. **4** Kelima li kan tuo a naatona leni a pudibuana soama n fidi ki ñani ti tuonbiadi. **5** Li tie lan yaapo ke Kilisiti n den kua ŋanduna nni yaa yogunu, O den yedi: ŋaa den bua padili baa kuli bi, paabu ba kuli, ama A den tagi n po ti gbanandi. **6** ŋaa go den tuo ki ga a padijukaana bi, ti tuonbiadi sugili yaa pada. **7** Lan wani n den yedi: diidi, n cua ki baa tieni a yanbuama U tienu kelima li balimaama tili nni li den maadi min yaa maama yo. **8** O den kpa yedi: ŋaa den bua, ŋaa go den tuo ki ga a pada bi, bu paabu; baa padijukaali bi, ti tuonbiadi yaa pada. ba ke laa pada den ŋua li balimaama n bili maama. **9** O den yuandi ki yedi: diidi n cua ki baa tieni a yaa yanbuama; lan tie ke o bolini li bonciala kelima o bua ki kaani li bonyuanla. **10** Laa yanbuama yaa po n teni ke ti ba mi candiŋanma kelima Jesu Kilisiti den puni O gbanandi nani li padili yeni yenma yua kuli po. **11** Kopadicianmo kuli yen se o tuonli kaanu daali kuli ki tuuni li kopadiciantuonli, mi tianma, o yen padi padibuoyendu, yaa pada n kan fidi ki

ñani ti tuonbiadi hali abada. **12** Ama kilisiti wani, O den tieni padiyenli bebe ti tuonbia po, ki yuandi ki ban kali o yogunu kuli po U tienu balikalikaanu jieno po. **13** O gu moala O yibalinba n tua o taaŋmaakaanu. **14** Kelima wan puni O yuli maama yenma yeni, O teni ke wan gagidi ki ŋanbi yaaba leni o soama yeni, ke bi dagidi cain o yogunu kuli po. **15** U tienu fuomi yua moko tieni ti po siedi ke li tie yene. kelima O den kpa yedi: n baa kuani bi po yaa ŋantaado n tienna, **16** O Diedo go yedi yaa dana tienna yaa pendi n baa tieni n balimaama bi pala nni n go baa dianma bi yantiana nni **17** O go den pugini ki yedi: n kan yaa tiadi bi tuonbiadi po, n kan go yaa tiadi ban tieni yaa tudima. **18** Lan wani, ti tuonbiadi sugili n ye naan kani kuli, padili naa go ye ti tuonbiadi po. **19** Lan yaapo n kpiiba, nani tin baa jii fidi ki kua u kaangagidi ŋamu nni kelima Jesu soama po, **20** O den luodi ti po yaa sanpaanu n fo ki pendi bu kpalidoaginkaabu, lan tie ti gbanandi. **21** Nani tin pia yaa kopadicianbado yua ke bi dini U tienu diegu po yeni, **22** Lan wani tin nagini U tienu leni payenli ke ti pala gbie leni li dandanli, ke ti pala siedo joagindi ŋuudi ki ñani, ti gbanandi moko ŋuudi leni mi ñinŋanma. **23** Tin kubi bonŋanla tin pia yaa suginma siedo kelima yua n nianti u ñoanianu tie dugika. **24** Tin yaa faami mani ki guu ti yaba, ki tigini ti yaba mi buama leni a tuonŋama nni. **25** Tin da ŋa mani ti tanma nani bi tianba n maani maama, ama tin yaa paagidi ti lieba pala, nani yi moko n nua ke O Diedo daali nagidi yeni. **26** Kelima ti yaa bandi i moamoani, ki nan go yuandi ki tiendi ti tuonbiadi leni ti yanbuama, padili naa go ye ti tuonbiadi

po **27** Ama yaa cuonu n bia, leni mi fantanbiadima gu
ki baa bolini bi niyiekaaba. **28** Yua n den miidi Musa
balimaama kuli, tie yua ke bi baa kpa o ke ninñingbadima
kuli ki ye; siedinba lie bii bi ta ñoabu nni. **29** Lan wani,
yua n fali U tienu bijua ki nua ke o ŋantaado yaa soama
yaama n den ŋuudi ki ŋanbi o yeni tie fanma, ki go sugi li
ŋanbili paabu fuoma, naani o yaa cuonu ka baa yaa bia
ki cie? **30** Kelima ti bani yua n den yedi: Mini n tie yua
n yen tuu li panli Mini n tie yua n baa tuu yi biadima
panpaani. O Diedo go den yedi: O Diedo baa jia o niba
buudi **31** Li tie yaa bonla n bia ki i jeje hali boncianla yua
n ba U tienu yua n fo nuunni **32** Yin tiadi mani yaa dana
n pendi po; yaa yogunu ke yi yama den yendi, ke ba leni
fala siiga yi den moani li moacianli ki den se ke li paa
lienni. **33** mi tianma bi yen fiagi yi ki go wangi yi fala bi
niba kuli nintuali, yogunu baa mo, yi yen taani yen ban
wangidi yaaba fala. **34** Yi den pia mi ninñingbadima a
kpaada po. yi go den tuo ki mangi yi pala leni bi niba n
den fie yi piama, kelima yi bani ke yi pia yaa ŋalimano n
ŋani ki cie ki go baa ye o yogunu kuli. **35** Lan wani, yin da
ŋa mani yin pia yaa dugidi yaadi n pia yaa panpaani n
yaba. **36** Kelima li pundi yin yaa se ke li pa, lani n tie
ke, yi yaa tieni U tienu yanbuama ki dudi, yin baa wan
den niani yi yaala. **37** Li go sieni u yogunu waamu bebe,
yogun jenjenga, ke yua n ti cua n cua ke li kan waagi. **38**
N nitegini ka baa ye ki fo kelima li dandanli po, ama o
yaa guani puoli n pali kan mangi o po. **39** Tinba wani, ti
naa tie yaaba n baa guani puoli ki bia ka; ama yaaba n pia
li dandanli ki baa ciadi bi naani.

11 Li dandanli tie yua n pia ti dugidi ki bani cain ke o
baa ba wan sugini ki baa yaala, ki doagidi ki wani ke o
pia, ba wan kaa da nua yaala. **2** Bi kpiaba n den pia yaa
dandanli yaapo n teni ke Utienu tendi bi siediŋamo. **3** Li
tie leni li dandanli yaapo ke ti bandi ke ŋanduna den
tagi leni U tienu maama. ki teni ke tin nua yaala moala
ñani tin ki nua yaala yaa niini. **(aiōn g165)** **4** Li tie leni li
dandanli yaapo ke Abela den padi U tienu po yaa padili
n ŋani ki cie Kayina yaali, kelima o dandanli yaapo U
tienu den doagidi ki yedi ke o tiegi ki den ga o padili. li
go tie laa dandanli yaapo ke o baa ki maada ba leni wan
kaa ji ye. **5** Li tie leni li dandanli yaapo ke U tienu den
taa Enoka ke waa den bandi mi kuuma baa go den laa o
kelima U tienu den taa o. hali U tienu daa den taa o o den
ba siedi ke o tie yua ke U tienu pali mani o po. **6** Lan wan
yua n ki pia dandanli o kan fidi ki mangi U tienu pali.
kelima li tie tiladi yua n bua ki nagini U tienu n daani ke
U tienu ye, ke yaaba n lingi O kuli baa ba i panpaani. **7**
Li den tie leni li dandanli yaapo, ke U tienu den liidi ki
waani Nowe yaa bonla n baa tieni ba ke o baa kuli daa
den nua la. ke U tienu fangili jeje den cuo o ke o den kpie
ku ñindabiaciangu, ki baa faabi o diegunni yaaba. leni
lani, o den buni ki cuo ŋanduna. o den ba U tienu kani li
moamoansaali ke o tie nitegini ka yaali n baadi leni li
dandanli. **8** Li tie leni li dandanli yaa po, ke Abalahama
den tuo U tienu yiinu, ki den fii ki gedi wan baa ba ki
diedi yaa diema yaa niini. o den gedi ba leni wan kaa
den bani wan caa naani. **9** Li tie leni li dandanli yaapo
ke o den gedi ki ban kali nani o nilamo yeni, U tienu n

den niani o yaa tinga yaa niini. o den ye a gbandiena nni leni Isaaka leni Jakobo ban yaaba n den taani leni o ki ba laa ñoanianu. **10** Kelima o den guudi ki baa le yaa dogu yaa tanpuna n paa. naani ke U tienu wani O yaaba, n tie yua n diani laa dogu ki go tie u maalo. **11** Li tie leni li dandanli yaapo ke Sala o yaaba, baa leni o bina n den pendi leni wan ma, U tienu den teni ke o fidi ki ba u buolu, kelima o den dugi yua n niano yeni yaapo. ki bani ke O tie dugika. **12** Lan yaapo, leni jayendo, ba ke o den podi ki cuaga, o den mala yaa puoliŋuani n kaa pia cuali nani tanpoli ŋmabina, nani yaa tanbiima n ye mi ñincianma kunu ban kan fidi ki cuadi yaama. **13** Bi kuli den kpe leni li dandanli kaa den fidi ki ba yaa bonla ke U tienu den nianba, ama bi den tuodi ki la laa bonli kuli hali fuagima ki den mangi bi pala li po; ki tuo ke bi tie canba leni sancenba ŋanduna nni. **14** Yaaba n maadi yeni doagidi ki wani ke bi lingi bi doguceli. **15** Bi yama yaa den baali ban den ñani yaa dogu po, bi den baa fidi ki guani li po. **16** Ama bi den lingi yaa dogu n ŋani ki cie; lan tie tanpoli diema. lan yaapo laa pia U tienu po fe leni wan tuo ke bi yini O bi Tienu. kelima O bogini bi po u dogu. **17** Li den tie leni li dandanli yaapo, Abalahama ki baa padi Isaaka, U tienu n den biigo yaa yogunu ke o den tuo ki baa padi o bonjayenyenga baa ke o den ba U tienu ñoanianu. **18** Wan yua ke U tienu den niani o ki yedi: leni Isaaka yaa kani a baa ba u puoluŋuanu. **19** O den tia ki bani ke U tienu pia u paalu, O baa fidi ki guani ki fiini ba a tinkpila. lan yaapo O baa fidi ki guani ki fiini Isaaka baa o yaa kpe. **20** Li den tie leni li dandanli yaapo, ke I saaka

den gaali Jakobo leni Esayu kelima yaali n kpendi yaa po.
21 Li tie kelima li dandanli yaa po Jakobo wan den baa
kpe yaa yogunu, o den ñii o gbianu yuli po ki gaali Josefi
bila, yendi yendo. **22** Li den tie leni li dandanli yaapo,
Josefi n den nagidi mi kuuma yaa yogunu, o den maadi I
saleleenba yaaba buolu ñama Ejibiti diema nni, ki go den
bili li ñoabonli yaali n tie o tinkpikpaba maama. **23** Li den
tie leni li dandanli yaapo, ke Musa madi yogunu, o danba
den wuoni o hali ŋmaali taa. kelima bi den sua ke ki bigi
yeni den ŋani, baa den jie o bado ñoabonli. **24** Li den
tie leni li dandanli yaa po, Musa n den fandi, o den yie
ban yino Falono bisalo bijua. **25** O den faadi ki taani leni
U tienu niba ki lee fala ki cie wan mangi o pali leni ti
tuonbiadi yemanma o yogunu waamu bebe yaa po. **26** O
den nuanla ke o yaa laa i fee nani Kilisiti yeni li tie o po
piacianma ki cie Ejibiti ŋalimano kuli, kelima o den nua
wan baa ba yaa panpaani liiga. **27** Li tie leni li dandanli
yaapo, ke o den ñani Ejibiti dogu nni, kaa jie Ejibiti bado
pabienli. o den se ke li pa o yanjagili nni kelima o den nua
o baa kuli n ki nua yua. **28** Laa dandanli yaa po o den teni
ke bi bogini ki tieni pak, mi pendima janma, ke bi go den
mii mi soama bi dienna buliñoana po. lani n tie mi kuuma
Maleki n da sii Isaleleenba yaaba bonjakpiala. **29** Li de n
tie leni li dandanli yaapo, ke Isaleleenba yaaba den tagini
mi ñincianma nani ki tinkuongi yeni, ama Ejibiti yaaba,
yaaba n den biiga ki baa laa ñincianma siiga, mi den
naliba. **30** Li tie leni li dandanli yaapo, ke Jeliko bilinciamu
den baa yaa yogunu ke Isaleleenba yaaba den cuoni ki
lindi u hali dana lele. **31** Li tie leni li dandanli yaapo, ke

li poconconli Lahaba ki den taani ki bodi leni U tienu niyiekaaba kelima o den gaa Isaleleenba niba yaaba n den cua ki baa diidiu dogu. o den ga bi cangu bonŋanla ki den todiba. **32** N go baa yedi be ki pugini? mii pia o yogunu ki baa maadi Jedeyono maama leni Balaka, leni Samisona, leni Jefite, leni Dafidi, leni Samieli, leni bi sawalipuaba yaa maama kuli. **33** Ban kuli leni li dandanli, bi den koani ki paadi i dogi ki tieni yaali n tiega ki go den baa Utienu n nianba yaala, ki den luoni i yangbanli ñoana, **34** Ki den gbindi mi fantanbiadima jama, ki sani ki ciadi leni mu jugisiemu, ki paagi leni i yiani, ki tie jakoanda bu toabu nni, ki teli bi nilanba toa tuada. **35** Puotanba den laa bi kpiiba ke bi den guani ki fii bi tinkpiba siiga. bi waani bi tianba fala hali ke baa den tuo mi faabima kelima bi bua ki baa yaa tinkpifiima n ŋani ki cie. **36** Bi den ñuadi bi ne, ki puaba leni i febi, ki loli ki kpa bi tianba, ki kuani bi ne a kpaadi diena nni, **37** Bi den teni ke bi lugidi bi tianba a tana, ki jia ki jendi bi ne, ki waanba o falaciamo, ki kpa bi tianba leni mu jugisiemu, bi tianba den yie ti pegbandi leni ti ŋuagbandi ki caa i kankaani kelima bi den luo li bonyiekaala, ke bi niba den bia bi po, ki go wangiba fala, **38** ŋanduna naa den dagidi kaa pia laa nimoanba, bi den gaandi mi fanpienma nni leni a juana nni leni ti jualondi nni, leni i tinfali nni. **39** Ba ke ban kuli den baa ke U tienu tieni bi po o siediŋamo kelima bi dandanli yaapo, baa den ba wan den nianbi yaala, **40** Kelima Utienu n den jagi ti po yaa bonŋanla yaapo teni ke bi kan fidi ki ŋanbi ki dagidi cain li yaa tie leni tinba yaa ka.

12 Lan wani ti moko, nani siedinba boncianla n linditi
nani ku tawaligu yeni, tin yie tugili kuli yaalin tie
tuonbiadi yaadi n baa lindi ti faala, tin yaa tiini leni li
juunli ya nuama n bili ti po. **2** Ki nua Jesu wan yua n tie li
dandanli cilika leni li ŋanbi ka; kelima ya pamanli n den
bili ki gu o yaapo, O den tuo li dapoanpoanli yaa kuuma,
ki fali6 ya fee n ye lienni ki kali U tienu balikaalikaanu O
jienu po. **3** Yin tia mani Jesu po, wan yua n den tuo ki
juuni leni ti tuonbiadi danba len ban den yie O po maama
kuli, ke yi moko n da coagi ki luo li papaali ki gbali. **4** Yi
naa da moani leni ti tuonbiadi hali ke yi soama wuli. **5** Yi
go sundi yin den ba yaa tundi U tienu kani nani O bijaba.
O den yedi: «n bijoa, ŋan da fali O Diedo n wani ŋa yaa
fala ke li tie tundi ŋa po. ŋan da go luo li papaali yaa
yogunu ke O funi leni ŋa. **6** Kelima O Diedo yen tundi leni
fala wan bua yua. O yen pua wan tuo yua kuli ke o tie
o biga» **7** Yin juuni mani leni laa tundi. O tiendi yeni
kelima O nua yi ke yi tie O bijaba. ki laa bonjagi nye ke o
ba kan tundi o? **8** Ama bi yaa ki tundi yi nani a bila kuli n
baadi yaa tundi leni fala, yi tie kpiaba yo yii tie bimoana.
9 Baa ti danba yaaba n tie nisaaliba den tundi ti leni fala
ke ti den fangi ba. naani laa pundi tin bini ti yula leni
ti ba yua n ye tampoli ki ba li miali? **10** Ti danba den
yen tunditi leni fala u yogunu waamu bebe yaa po nani
ban bua maama, ama Utienu wan tunditi ti ŋamu yo, ki
bua tin taani leni o ki yaa ŋani nani wan yeni. **11** Li tie
moamaoni, i tundi leni fala kuli daa yen tie pabiili bonla,
laa yen tie pamanli ka ama li yen yuandi ki cuani yaaba
n ga li bangima po yaa bonluonkaala n kpendi nni mi

teginma mi yanduanma nni. **12** Lan wani yin paagi mani yi nii yii n yualiga leni yi duna ya tadi. **13** Ke yi taana n yaa ŋua ya sani n tiega, yua n diani taali n kpigidi ama lin paagi **14** Lingi mani mi yanduanma leni bi nibi kuli, leni mi gagidiŋanma, kelima yua n kaa pia mani o kan lee O Diedo. **15** fangi mani yi yula ke o baa kuli n da muni o yuli leni U tienu ŋanbili; yaa jiinu nto kuli n da pudi tii po ki ña a benkpela, ki cuani ti yanyagidi ke lan da puodi nibi boncianla. **16** Yin go fangi mani i yula ke yi siiga n da pia concondaano bi, yua n fala yaalin n gagidi ŋani nani Esayu yuan den kuaadi o nikpedi mi jiema po. **17** Yi bani ke li yaa puoli, yaa yogunu ke o den bua o ba n gaali o, o den yie o po; ba leni wan den lingi leni ti ninsiidi. kelima o moe naa den fidi ki lebidi li baa kuli. **18** yi daa kpa nagini yaa juali ke bi den baa fidi ki siili ama ke li den cuo mi fantama leni kugbagbabiadigu, leni li biigicianli, leni ku faaliciangu, **19** leni kakaaci piebima Bi u niali ciamu fuugu n den ye naankani, ke ba yaaba n den gbadi laa nialu ke wun da go maadi ba mayenma ki pugini. **20** Kelima baa den fidi yaa ñoabonli n tiena: baa yangi yaa sii laa juali bi baa lugidi o a tana. **21** Ban den laa yaali yeni, den pia i jeje hali ke Musa n yedi: ti jiwaandi cuo nni hali ke n digibi. **22** Ama yinba won nagini Siyono juali, U tienu yua n fo dogu, tanpoli Jelusalemo, Malekinba tuda tuda kuli n taani naankani ki yiini. **23** U tienu bi kpiala kuli taanli nni yaaba yaa yela n diani tanpoli. yi cua U tienu kani wan yua n tie bi niba kuli bujialo leni bi niba kuli Tienu. yi cua bi niteginkaaba naani n ye naankani yaaba n ŋani ki dagidi cain. **24** Yi nagini Jesu kani wan yua n tie

o ŋantaadipaano candanbaalo, leni o soama yaama n den wuli ki ŋuudi yi, ki go maadi yaa maama n ŋani ki cie Abela yaa soama n den maadi yaala. **25** Fangi mani yi yula ki da yie ki kan cengi yua n maadi leni yi. kelima yaaba n den yie ke bi kan cengi yua n den soagindi U tienumaama ŋanduna nni yaa den fidi sani ki cia, ti moko baa tieni lede ki fidi ki cia hali ti yaa yie ke ti kan ŋoadi tanpoli yua maama. **26** Wan yua ke O nialu den digibi ki tinga. ama moala O nianti yaa ñoanianu tie nne: «yenma goga, ki tinga bebe ka baa digibi ama leni tanpoli moko» **27** Lan yedi: yenma goga, li waani ke mi lebidima baa tieni yaali n digibi kuli kani, nani lan tie bontagi kaali yeni yaa po; lani n tie yaali n kan digibi mo n suagi liiga ki yaa ye. **28** Lan yaapo, nani tin baa ba yaa diema n kan digibi yeni, tin yaa ye leni i tuondi ki kpiagidi U tienu leni a tuonŋama dagidi O po. leni O fangili nni. **29** kelima ti Tienu go tie yaa fantami n di.

13 Yaa suagi mani liiga leni mi buama yi kpiiba po, **2** Yin da sundi ki yaa gaandi bi niba cangu. yeni bi tianba den ga Malekinba cangu kaa bani. **3** Yin yaa tiadi mani a kpaada po nani yi moko nani yi moko taani leni bani ki tie kpaada yeni, yin yaa go tiadi yaaba n laadi fala nani yinba yi yaaba moko n ba fidi ki lee laa fala buolu yi gbanandi nni yeni. **4** Yua kuli n jigini li ñiigili, ke joa leni poa taayienu u duanu kani n da naa leni joagindi kelima U tienu baa jia yaaba n ye ti joagindi nni leni conconma buolu kuli danba. **5** Yin da pa mani i yula mi ligi buama, ama yin mangi yi pala leni yin pia yaala, **6** kelima U tienu wani O yaaba yedi: N kan ŋaa ŋa faabada N kan lu ŋa

faabada Lan wani leni papaali ke ti baa fidi ki yedi: O Diedo tie n todi ka, n kan jie li ba kuli; o nisaalo ba fidi ki tieni be? **7** Yin yaa tiadi mani yi gobidi kaaba po, ban yaaba n den wani yi U tienu maama. diidi mani ki lee bi yema n juodi maama yin ŋoadi bi dandanli fuuli. **8** Jesu Kilisiti o tie yendo wonla, dinla, leni yaa yogunu n kan gbeni. **(aiōn g165)** **9** Yin da teni bangitoa canma n yaani yi pala kelima li ŋani li pali n ya gbie ki paa leni li ŋanbili, ki lan da tie leni mi jiema ka, kelima yaaba yaaba n puni bi yula li po, laa todiba leni li ba kuli. **10** Ti pia yaa padibinbinli ke yaaba n tuuni li gbandieli nni naa pia u sanu ki je li jiema. **11** Yaa yandi ke o kopadicianbado padi ti tuonbiadi po ki kuani mi soama u kaangagidi ŋamu nni, bi yen ñani ban kodi yaa yandi ki sia hali nii n po. **12** Lan yaapo ke Jesu moko wan den bua ki ŋanbi ki ñani bi niba tuonbiadi, leni o soaceli, o den laa fala kiden kpe u dogu buliñoabu nii n po. **13** Lan wani tin ña mani ki gedi O poo nii n po ki taani leni o o fee nni. **14** Kelima yaa ŋandunli n yene niini tin ye naani ti pia yaa diema n ba yaa ye u yogunu kuli, ama ti lingi yaa diema n kpendi nne. **15** O yaa po tin yaa tendi U tienu o yogunu kuli ti pagidi nani li padili yeni; lan bundi ke ti ñoacuuna n ya pagi o yeli. **16** Yin da sundi ki yaa tiendi mi ŋanma leni ti bulcindi kelima laa padili buolu n yen mangidi U tienu pali. **17** Yin yaa tuodi mani yi gobidi kaaba ki go ya pia bi po li fangili kelima bi guu yi naani kelima bi faa togidi U tienu nintuali. yin yaa tiendi yeni lan tie ban ya tuuni laa tuonli leni li pamanli ki lan ya tie leni li dunli kelima laa pia yi po todima baa kuli. **18** Yin yaa jandi ti po, kelima ti

tama ke ti pia o siedi ŋamo ti pala nni ti bua li bonli kuli nni ki yaa pia yaa tagu ŋani. **19** N go baa miadi yi yin yaa tiendi yeni lani n tie min fidi ki cua yi kani tontomi **20** Mi yanduanma Tienu yua n den fini ti Diedo Jesu O yankpaŋamo bi tinkpiba siiga kelima O soama yaami n kuani yaa ŋantaado n baa ye o yogunu kuli po, N teni yin fidi ki yaa tuuni a tuonŋama ki go tiendi o **(aiōnios g166)** **21** yanbuama. Wan yaa tiendi i yemi nni yaali n dagidi o po kelima Jesu Kilisiti po wan yua n die ti kpiagidi yaa yogunu n tu u yu! Amina! **(aiōn g165)** **22** N go miadi yi n kpiiba, yin tuo ki ga i naa tundi kelima n diani yi waamu bebe liga. **23** Yin bandi ke bi luodi ti kpiilo Timote, o yaa cua n kani tonma ti baa yegi ki cua ki lee yi. **24** Yin fuondi mani yi gobikaaba kuli leni U tienu nigagidi ŋanba kuli; Italia yaaba moko fuondi yi. **25** U tienu ŋanbili n yaa ye leni yi kuli Amina!

Jaka

1 Mini Jaka, U Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti naacemo, n
diani yinba i piiga n buoliedi yi n yayadi ki ye ŋanduna
nni kuli po. N fuondi yi. **2** N kpiiba, yin ya nua mani ke
ya biigima buoli kuli n cua yi kani tie pamanli bonla. **3**
Ki ya bani ke yi dandanli biigima baa cuani li juunli. **4**
Ama li tie tiladi ke li juunli n ya tuuni li tuonli ki dudi
cain, ke yin tua yaaba n ŋani ki dagidi cain ki da luo liba
kuli. **5** Yi siiga niloba ya luo mi yanfuoma, wan mia U
Tienu yua n puuni bi niba kuli leni ti bulicindi kaa fu
leni ba, o baa pa o ma. **6** Ama wan mia leni li dandanli,
ki da bangi o ya baa baa bi o ya kan baa. Kelima yua
n maliti ke daalinba o kan baa tie nani mi ñincianma
ñinguona, u faalu n lengidi ki pengi ya yeni. **7** Ya nilo
n tie yeni kuli n da tama ke o baa baa liba kuli o Diedo
kani. **8** Kelima o tie yama lie daano, waa se kaanyendu o
bontienkaala kuli nni. **9** Ti kpiiba siiga yua n tie luodo
n ya mangidi o pali boncianla leni U Tienu n jigini o
maama. **10** Yua n tie piado mo n ya mangidi o pali leni U
Tienu n jiini o maama, kelima o baa pendi nani ti muadi
puuma yeni. **11** Ki yenga pudi ke ki wulitonma tendi ke
ti kuodi ke ti puuma mo suodi, tin pia ya jawaama mo
bodi. O piado moko baa mali ki suodi yene o ŋantaadi
siiga. **12** Li pamanli ye leni yua n fidi ki juuni mi biigima
nni. Kelima bi ya biigi o ki pagi o ya yogunu, o baa baa li
miali badifogiliga, o Diedo n niani ke o baa pa yaaba n
bua o kuli yaaga. **13** Ban tulini o nilo ya yogunu, wan
da yedi: “U Tienu n tulini nni”. Kelima bi kan tulini U
Tienu wan tieni yaala n bia wani oba mo kan tulini niloba

kuli. **14** Bi tulini nilo kuli wani oba bonbuaka-biadila ya
dia ki cuo ya yogunu. **15** Lanwani, o bonbuaka-biadila ya
punbi, li baa ma ti tuonbiadi, ti tuonbiadi mo ya kpedi
ki dagidi tini mo baa ma mi kuuma. **16** N kpibuadiba,
yin da boandi mani yi yula ya maama n tie na po: **17** Li
semoanli leni ya paabu n ŋani kuli ñani tanpoli po, mi
yenma Baa kani, wani yua n ki lebidi, ke lebidima jinjingu
mo ki ye o niinni. **18** O yanbuama po, o den mali ti kelima
i moamoani maama po ke tin ya tie o tagima kuli siiga li
bonkpiala. **19** N kpibuadiba, yin bandi line: Li pundi nilo
kuli n cengi tontoni ki da maadi tontoni mo, ki da bieni o
pali tontoni mo. **20** Kelima o nisaalo pabienli kan cuani
U Tienu teginma. **21** Lanyaapo yin lu mani yaala n tie
ti joagindi leni mi biadima kuli, ki ya gaani U Tienu n
buli ya maama yi pala nni leni li yumiinli, kelima mi baa
fidi ki tindi yi naani. **22** Yin da cengi U Tienu maama
bebe, ki boandi yi yula ke mi cengima yeni dagidi, kali
yin ya tiendi man yedi yaala mo. **23** Kelima yua n cengi U
Tienu maama ki naa tieni man yedi yaala tie nani yua n
nua o nunga n tie maama ki madiibiga nni, **24** ki ñani ki
gedi ki sundi tontoni wan tie maama. **25** Ama yua n nuali
boŋanla ya balimaama n ŋani cain ki faabidi bi niba ya
niinni ki suagi ki tiendi yeni kaa sundi wan cengi yaala,
laa nilo baa pia li pamanli o tuonli nni. **26** O nilo ya tama
ke o jaani ki naa kubi o lanbu, o boandi o yuli. Laa nilo ya
jaanma tie fanma fanma. **27** Ya jaanma n ŋani cain ki naa
pia joagidi U Tienu nintuali tie, ki yaa todi a kpienbila
leni a kpepuona bi fala nni, ki go kubi o yuli leni ŋanduna
joagindi.

2 N kpiiba, yinba yaaba n daani ti Diedo Jesu Kilisiti yua
n pia ti kpiagidi yeni, laa pundi yin ya tiendi mi gagidima
bi niba siiga. **2** Min bagi yaala tie line: O nilo ya kua yi
taanli nni ki pili wula ñoagibila, ki go yie ya tiadi n pia ti
kpiagidi, o luodo mo n kua ki yie a kpacala. **3** Li ya tie
ke yi jigini yua n yie ya tiayiekaadi n pia ti kpiagidi ki
yedi o: “Kali ne ti jigidi kaanu,” ki yedi o luodo mo ya se
ne” yaaka: “Kali tiipo n taana kani”. **4** Naani yii tieni mi
gagidima yi yama nni ki go bigidi leni li yantiabiadili kaa?
5 N kpibuadiba, cengi mani, naani U Tienu ki gandi yaaba
n tie luoda ŋanduna nuni po ke ban tua piada li dandanli
nni, ki go baa wan niani ke o baa pa yaaba n bua o kuli ya
diema kaa? **6** Ama yinba, yi fali o luodo. Laa tie a piada
kaa mabindi yi ki caani yi li bujiali kani? **7** Bani kaa sugidi
ya yeŋanli n ye yi niinni? **8** Yi ya kubi U Tienu diema
balimaama nani lan diani maama li ŋani, mani yaama n
yedi: “ŋan bua a nisaali lielo nani ŋan bua a yuli maama.”
9 Ama yi ya tiendi mi gagidima bi niba siiga, yi tiendi ti
tuonbiadi, li balimaama mo buni ki cuo yi kelima yi miidi
ma. **10** Kelima yua n kubi li balimaama ki nan miidi ba
balimayenma bebe, pia i tagili mi kuli po. **11** Kelima yua n
yedi: “ŋan da conbi” wani n go yedi: “ŋan da kpa o nilo”
moko. Lanwani a yaa conbi ki nan kpa o nilo, a tua li
balimaama miidikoa. **12** Yin ya maadi mani ki go tiendi,
ki bani ke U Tienu baa jia leni yi ti buudi ki ŋua leni ya
balimaama n puuni mi faabima. **13** U Tienu ya jia ti buudi
ya yogunu, o kan gbadi mi niŋima yaa nilo n kaa den
gbadi mi niŋima o lielo po yaapo. Mi niŋigbadima paani
li bujiali. **14** N kpiiba, o nilo ya yedi ke o pia li dandanli ki

naa pia a tuona, li pia be fuoma? Naani o dandanli yeni baa fidi ki tindi o bi? **15** Li ya tie ke yi siiga joa bi pua luo ti tiayiekaadi ki go luo daali kuli bonjekaala, **16** ke yi siiga yendo yedi o: “Ya kuni leni mi yanduanma, ki ban yeli mi fantama ki go je ki guo,” ama ki naa puni o yaala n tie o yema po tiladi, li pia be fuoma? **17** Li tie yenma leni li dandanli: li yaa pia tuona li kpe. **18** Ama nilo ya yedi: “Fini a pia li dandanli, n mo pia a tuona” n baa yedi o: “waani a dandanli yaali n kaa pia tuona n mo baa waani a n dandanli kelima n tuona po.” **19** A daani ke U Tienu ye ki tie yendo bebe, a tieni ke li ŋani. Ama mu cicibiadimu moko daani yeni ki jie ki digibi. **20** Fini o yanluodaano na, naani a bua ki bandi ke ya dandanli n ki pia a tuona tie fanma bi? **21** Naani ti yaaja Abalaŋama ki den baa li moamoasaali kelima a tuona po wan den padi o biga Isaaka li padibinbinli po kaa? **22** A laa ke o dandanli den taani ki yegi leni o tuona, ke o tuona yeni mo den teni ke o dandanli ŋani ki dagidi cain. **23** Yeni i Diani n yedi yaala tieni: “Abalaŋama den daani U Tienu ke U Tienu den coadi opo la ke li tie teginma.” Bi den yi o U Tienu danli. **24** Yi laa, o nilo baa li moamoansaali kelima o tuona po, laa tie kelima o dandanli bebe po ka. **25** Li go tie yeni Laŋaba li poconconli po. O den baa li moamoansaali o tuona po, kelima o den ga bi tondiba cangu ki teni ke bi tagini santo ki kuni. **26** Lanwani, nani ya gbannandi n ki pia naano n kpe maama, ya dandanli n ki pia tuona moko kpe yene.

3 N kpiiba, yi siiga nni niba boncianla n da lingi ki baa tua bangikaaba, kelima U Tienu ba jia leni tinba bi bangikaaba

ya buudi n pa ki cie. **2** Ti kuli tudi ya tudima buoli n yaba. O nilo yaa tudi o maama nni ba waamu, o tie ya nilo n ŋani ki dagidi cain ki fidi paani o gbannandi kuli. **3** Ti ya kpibini yi taami mu biamu ke ban tuo ki ya tiendi tin bua yaala, ti fidi ki gobidi bi gbannandi kuli. **4** Yin go kpaagi mani ti ñinbiaciandi, ba ke ti yaba boncianla ke ti tafaciandi mo tudi ti, o ñinbiagobido gobidi ti leni ya bonpegidikaala n wa, ki tendi ke ti ca wan bua naankani. **5** Bu lanbu mo tie yene, bu wa i gbannanbuoli kuli siiga, ama bu baa fidi ki fiini bu ba ki maadi mi japaamaama boncianla. **6** Diidi mani mi fantama waamu baa fidi ki bolini ya fuali n yaba. Bu lanbu mo tie nani mi fantama yeni, ki go tie ya bonbiadila n ye ti gbannandi siiga, ki joagindi ti gbannandi kuli. Ku fantanbuogu fantama ye bu niinni, ki teni ke bu cuondi mi fantama o nisaalo miali yema kuli nni. **(Geenna g1067)** **7** O nisaalo baa fidi ki paadi ti fuayandi buoli kuli, ti bonyugiditi buoli kuli, li bonbalinkaala buoli kuli leni ya bonfuada buoli n ye mi ñima nni kuli, o paadi ba ki diedi mo. **8** Ama bi nisaaliba siiga oba kuli kan fidi ki paadi bu lanbu. Bu tie ban kan fidi ki diedi ya bonbiadila, ya loabidi n baa cuani mi kuuma gbie bu niinni. **9** Ti pagi o Diedo ti Baa leni buni, ki go solini bi nisaaliba, U Tienu n den tagi yaaba o nannanli nni leni buni. **10** Ti pagidi leni ti solindi kuli ña ñoayenbu nni. N kpiiba, laa pundi lan ya tie yeni. **11** Naani ya ñima n mani leni ya ñima n to baa fidi ki taani ki ña ñinbunyenli nni bi? **12** N kpiiba, naani bu kankanbu baa fidi ki luoni olife bonluonkaala bi? Naani duven tibu mo baa fidi ki luoni a kankanna bi? Ya ñinbunli n tie ñinyaama mo kan

fidi ki bundi ñinmanma. **13** Yi siiga ŋme tie o yanfodaano
ki pia mi bandima ki go fani? Wan doagidi o tagiŋamu nni
o tuonŋama ya n yegi leni li yumiinli leni mi yanfuoma.
14 Ama yi ya pia li yankuabiadili ki nia leni yi yaba, yin da
kpiagi yi yula ki da pua faama i moamoani po. **15** Laa
yanfuoma buolu naa tie yaama n ñani tanpoli. Ama mi
tie ŋanduna yaama, kigo tie ti gbannandi yaama ki ñani
mu cicibiadimu kani. **16** Kelima li yankuabiadili leni mi
niama n ye naankani, li bonla kuli baa tie sisindi sindi, li
bontieka-biadila buoli kuli mo baa ye li kani. **17** Ama ya
yanfuoma n ñani tanpoli n tie maama nne: Mi kpa ŋani
cain, yaala n ŋua mo tie ke mi kpendinni mi yanduanma,
mi dingi, mi pia li yumiinli ki gbie leni mi niŋigbadima,
mi tiendi a tuonŋama, maa tiendi gagidima bi niba siiga,
maa pia pala lie mo. **18** Yaaba n lingi mi yanduama tuuni
ya tuona n tiegi mi yanduma nni.

4 Yin pia ya koana leni ya janjanma kuli yi siiga yeni,
likuli ŋua be? laa ŋua yi bonbuaka-biadila yaala n tiendi
bu toabu yi gbannandi nni ka yoo? **2** Yi pia yin bua yaala
boncianla, ama yi naa fidi ki baa la. Lani yaapo yi tie
nikpaba leni nunponli danba, ki naa fidi ki baa yin bua
yaala. Yi pia a koana leni mi janjanma yi siiga. Yii baadi
kelima yii miadi U Tienu. **3** Yi mia mo ki naa baa, kelima
yi mia ki tudi, ki bua ki biani la yi yucela bonbuaka-
biadila po. **4** Yinba mi conconma danba yeni, yii bani ke
ŋanduna ya buama tie yibalindi leni U Tienu yo? Lanwani
yua n bua ki ya danli leni ŋanduna kuli tua U Tienu
yibali. **5** Naani yi tama ke i Diani maadi fanma fanma bi?
U Tienu bua wan kuani ya fuoma ti niinni ŋali ki pia li

nunponli mipo. **6** U Tienu n tieni tipo ya ŋanbili yaba ki
cie kelima i Diani yedi: “U Tienu yie bi japaadanba, ama
o puuni bi yumiindanba o ŋanbili.” **7** Lanwani yin ya
miindi mani yi yula U Tienu kani. Yin ya yiedi mani ku
tuotabigu yudaano po, lani o baa sani ki foagidi yi kani. **8**
Yin nagini mani U Tienu kani, o mo baa nagini yi kani.
Yinba, ti tuonbiadi danba, yin nidi mani yi nii. Hanbi
mani yi pala yinba yama lie danba. **9** Yin bandi mani yi
yebiadima ki ya ye leni li paboanli ki ya mua. Yin teni
yi laadi n lebidi ki tua paboanli, ki go teni yi pamanli n
lebidi ki tua pabiidili. **10** Yin miini mani yi yula o Diedo
kani o baa jigini yi. **11** N kpiiba, yin da maadi yi yaba po
yaala n bia. Yua n maadi yaala n bia o kpiilo po, bi ki jia
leni o ti buudi, o maadi yaala n bia li balimaama po ki go
ja ma ti buudi. Ama a ya jia ti buudi leni li balimaama,
ŋaa go tie li balimaama kubido ka, ama mi bujialo. **12**
Yendo bebe n ye ki tie li balimaama makadikaama daano
leni li bujialo, wani yua n baa fidi ki faabi ki go bolini.
A mo tie ŋme fini yua n jia leni a nisaalilielo ti buudi?
13 Moala yin cengi mani n maama, yinba yaaba n tua:
“Dinla, yaaka saala, ti baa fii ki gedi u naa dogu, yaaka
une, ki ban bindi likani, ki ya tiendi u kpendu ki ñu ti
ñuadi.” **14** Yinba yaaba n ki bani yaala n baa cua saala. Yi
miana tie be? Yi tie nani ku bantangbadigu yeni, yaagu n
ye u yogunu waamu po, ama ki ba yuandi ki bodi. **15** Li
pundi yin ya tua: “O Diedo ya bua ti baa ye ki fo ki tiendi
line bi line.” **16** Ama moala, yi kpiagidi yi yula yi yula yi
japaayantiana nni. Yi ya kpiagidi yi yula yeni li tie yaala

n bia. **17** Lanwani, yua n bani ki tieni yaala n ŋani ki naa tieni la, o tieni tuonbiadi.

5 Moala yinba a piada! Yin ya buudi mani a bubupaala kelima ya fala n baa baa yipo yaapo. **2** Yi piama bedi, ti lulugidi mo ŋmani yi tiayiekaadi. **3** I tantonmoani biidi yi wula leni yi ŋanjilifa. I tantonmoani yeni baa fii ki sedi yipo ki kuli yi, ki bolini yi gbannandi nani mi fantama yeni. Yi dogini dogini yi ŋalimani a juodidana na niinni. **4** Diidi, ya tuonsoaba n den yendi i kuani ke yi janbi ba yeni, panpaani mua ki kuli yi. Yaaba n den yendi yi kpaandi ya moe mo doni ki pundi ŋali o Diedo U Paaciamu kuli daano tuba nni. **5** Yi den ye ŋanduna nni leni mi yemanma ki go kuandi yi yama yi gbannandi bonbuakaala nni. Yi den di ki gbengidi nani a yanwubida ban wubi yaaba mi kodima daali po yeni. **6** Yi cuo o niteginkoa ki jia leni ti buudi ki kpa o, waa yie yipo. **7** Lanwani n kpiiba, yin ya pia li juunli ŋali o Diedo cuama. Diidi mani, o kpakpaalo yen gu ki tinga bonluonkaala, yaala n pia mayuli ŋali boncianla, ki juuni lipo ŋali wan baa baa ki takpiaga leni ki tajuodikaaga kuli. **8** Yi moko n juuni ki paagi yi pala, kelima o Diedo cuama nagini. **9** N kpiiba, yin da yenbidi mani yi yaba po ke U Tienu n da bu ki cuo yi lipo. Diidi, o bujialo tuodi ki se bu buliñoabu kani. **10** N kpiiba, yin teni mani bi sawalipuaba ya fala leni bi juunli n ya tie yipo bontogidikaala, bani yaaba n den maadi o Diedo yeli nni. **11** Diidi mani, ti tua ke li pamancianli ye leni yaaba n laa fala ki go juuni lienni. Yi gbadi Joba n den pia ya juunli leni o Diedo n den yuandi ki puni o yaala o juodima yogunu. Kelima o Diedo

pia mi niŋigbadima ki go pia li ŋanbili boncianla. **12** N kpiiba, yaala n pia mayuli tie line: yin da poli mani leni tanpoli, bi leni ki tinga, baa leni poliba kuli. Ama yi ya yedi: “Mm,” lan ya tie mm. Yi ya yedi: “A-a,” mo lan ya tie a-a, ke U Tienu n da ti jia leni yi ti buudi. **13** Naani yi siiga niloba ye leni fala bi? Wan jaandi. Naani niloba ye leni li pamanli bi? Wan yiini U Tienu yani ki pagi o. **14** Naani yi siiga niloba yia bi? Wan yini Kilisiti n yini yaaba nikpeliba ban jaandi opo, ki wuli opo mi kpama o Diedo yeli nni. **15** Li dandanli ya jaandi baa paagi yua n yia yeni. O Diedo baa fiini o. Li ya tie ke o den tieni ti tuonbiadi, o baa baa sugili. **16** Lanwani yin tuo mani yi tuonbiadi yi yaba nintuali, ki go ya jaandi yi yaba po ke yin paagi. O niteginkoa jaandimoani pia u paalu ŋali boncianla. **17** Elia den tie nisaalo nani tinba yeni. O den jaandi jaandimoani ke ki taaga n da mi. Ki taaga naa den baa laa diema nni ŋali binataa leni boagidima. **18** Lani n pendi o go den jaandi ke ki taaga den mini, ke ki tinga mo loni ki bonluonkaala. **19** N kpiiba, yi siiga niyendo ya yaadi ki ŋa i moamoani, ke nitoa gobidi ki guani o lienni, **20** wan bandi ke yua n gobidi ki guani ti tuonbiadi daano wan den lebidi ki ŋa ya sanu nni, o faabi o wan da kua mi kuuma nni, ki piini ya tuonbiadi n yaba boncianla.

Pieli Tikpiali

1 Mini Pieli, Jesu kilisiti tondo, n diani li tili yinba U
Tienu n gandi yaaba n yayadi ki ye ku cangu ponta, Galati,
kapadosi, Asi leni bitini diema kuli nni. **2** U Tienu yua n
tie Baa den gandi yi nani wan den tuodi ki bani ki go jagi
maama, ki teni ke O Fuoma gagidi yi ke yin tuo ki yaa
tiendi Jesu kilisiti n yedi yaala, o soama mo n mii ki hanbi
yi. U Tienu hanbili leni O yanduanma n ya pugidi pugidi
yi po. **3** U Tienu ti Diedo Jesu kilisiti Baa n baa ti kpiagidi
wani yua, o nihigbadi-cianma po, O mali ti, yaa suginma
n fo yaa madi, kelima Jesu kilisiti fiima bi tinkpiba siiga
yaapo. **4** O bili tipo yaa faali n kanbodi, ki kan joagini ke li
hamu mo kan yindi tanpoli po. **5** Yinba U Tienu paciamu
n kubi yaaba li dandanli nni yaa faabima n buoga ki ba
doagidi mi juodima yogunu po. **6** Kelima lani n tie yi
pamanli, baa ke moala ne yi ye leni ti yanyangidi, kelima
yaa biigi buoli n kpendi yipo uyogunu waamu yaapo. **7**
Laa bonla cua ki baa biigi yi dandanli n moani maama.
wula, ba ke o tie bonmoanla ki nan baa bodi bi yen biigi o
leni mi fantama. Li tie yenma leni yi dandanli yaali n
moana ki cie wula ke bi baa biigili ki le lin moana maama,
ke yin baa ti kpiagidi leni ti pagidi leni ti jigidi Jesu kilisiti
n baa doagidi yaa yogunu. **8** Yi bua o, hali ki daa laa o, yi
daani o, baa ke yi daa nua o, lanyaapo yi pia yaa pamanli
n pia ti kpiagidi ki pendi bu ñoabu yedima. **9** Kelima yi
baa baa yi naani faabima, lani n tie yi dandanli panpaani.
10 Bi sawalipuaba yaaba n den pua sawali yaa hanbili n
den tuodi ki bili yipo yaapo moko den lingi ki bua ki
bandi mi faabima yeni maama fuuli. **11** Kilisiti fuoma

yaama n den ye bi niinni den tuodi waani ba kilisiti n baa le yaa fala leni wan baa yuandi ki baa yaa kpiagidi. Bi den moandi ki bua ki bandi lankuli n baa tieni yaa yogunu leni li yogunu n baa tie maama. **12** U Tienu den doagidi ki waani ba ke ban soagindi ya maama yeni ki tie bani bi ba yaapo ka, li tie yinba yaapo yo! Moala yi gba laa bonla yaaba n wangi olaabaalihamo kani. Bi den baa U Tienu Fuoma paalu, U Tienu n den soani yua ke oñani tanpoli po ki cua handuna nni ki wangi yi laa bonla, baa Malekinba moko den bua hali boncianla ki kuani bi yama lieni ki bandi lan tie yaala. **13** Lanyaapo yin bogini ki sieni yi yantiana gbadima kaanyendu, ki kubi yi yula, ki yaa pia mi suginmoanma yin baa ba ya hanbilipo Jesu kilisiti ya doagidi ya yogunu. **14** Tua mani bi tuokaana, ki da go pia li bonbuakabiadila nani yaa yogunu ke yi den ye mi kaabanma nni yeni. **15** Kelima yua n yini yi gagidi ki hani, yi moko n gagidi ki yaa hani yeni yi tagu kuli nni, nani lan diani maama: **16** Gagidi mani ki yaa hani kelima n gagidi ki hani. **17** Li yaa tie ke yi miadi U Tienu ki go yini o, yi Baa, wani yua n baa jia nilo kuli ti buudi nani otuona n tie maama, kaa tiendi gagidima bi niba leni bi yaba siiga, lanwani yin yaa ye mani leni li fangili O nintuali yin ye handuna nni ki tie sancenba yaa yogunu bianu kuli. **18** Bandi mani ke waa den daa yi leni yaala n baa bodi nani yi ligi bi wula ka, leni yin den baa yaa yema yi baanba kani ke mi tie fanma fanma yeni. **19** Ama, o den daa yi leni Kilisiti soama yaama n pia mayuli hali boncianla nani ban padi yaa pebiga n ki pia poadoba kuli yaama maama yeni. **20** U Tienu den

tuodi ki gandi Kilisiti lankuli po hali ke handuna daa tagi ki doagidi o, mi juodima yogunu yinba yaapo. **21** Li tie kelima wani Kilisiti yaapo yo ke yi daani U Tienu yua n den fiini o bi tinkpiba siiga ki puni o ti kpiagidi, yin yaa pia li dandanli leni mi suginma U Tienu po. **22** Moala yi hanbi yi yula leni yin hua i moamoani ke yin fidi ki yaa pia mi buamoanma yi kpiiba po. Lanwani yin yaa bua mani yi yaba hali boncianla leni yi pala kuli. **23** Lani yaapo yi pia li miapanli. Yii piali ke li hua leni yaa bonbuoli nbaa bedi ka. Ama leni yaala n kan bedi. Lani n tie U Tienu maama yaama nfo ki baa ye hali yaa yogunu kuli po. **(aiōn g165)** **24** Kelima gbannandi kuli tie nani ti muadi yene, ti kpiagidi mo kuli tie nani mi moapuuma yeni, ti muadi yen kuodi mi puuma mo n suodi. **25** Ama o Diedo maama baa ye hali yaa yogunu kuli. Laa maama n tie ban den wangi yi yaa laa baalihamo. **(aiōn g165)**

2 Lanyaapo yin ha mani mi biadima leni yi boandi kuli, leni pala lie yantiali leni li nunponbiadili leni ti sugidi buoli kuli. **2** Yi ya mali mi lie yin yaa bua mani U Tienu maama yaama n tie li dandanli naŋanma, nani acanpanda n bua mi biima maama yeni, ke yin fidi ki kpedi ki suagi liiga mi faabima sanu nni. **3** Yin leni ki sua ke o Diedo mani yeni. **4** Yin ya nagidi mani okani wani yua n tie yaa tanli n fo bi nisaaliba n den luni yaali, ke U Tienu mo gandili ke li pia mayuli o nintuali. **5** Yinba yaaba moko n tie nani yaa tana n fo yeni, teni mani ban maayi yin tua diegu U Tienu Fuoma yua ye kaanu. Lane yi baa tua kopadicianba yaaba n gagidi U Tienu po, ki padi opo ya pada n gagidi ki go mani opo kelima Jesu Kilisiti yaapo. **6**

Kelima idiani nni li yedi: Diidi n bili siyono dogu nni li tanpuuli tanjigu min gandi yaali ke li tie tanmoanli, yua ndugi li po kuli kan fiagi. **7** Yaaba n daani yaapo li tie jigidi tanli, ama yaaba n kaa daani yaapo, li tie bi tan maaba n den luni yaa tanli li ntua li tanpuuli tanjigi. **8** Bi tuudi kelima baa daani U Tienu maama nani lani den bili bi po maama. **9** Ama yinba wani tie ban den gandi yaa nibuolu, ke yi tie obado diegu yaaba, ki tie o kopadicianba, ke ogagidi ki hanbi yi o yuceli po. O yini yi ke yin ña li biigili nni ki kua o yenma yaama n hani cain nni, ke yin yaa wangi o tuona yaa n hani boncianla. **10** Yinba yaaba n ki den kpa tie o nibuolu moala yi tie wani U Tienu nibuolu, Mi kpiama o nihigbadima ki den ye yi po, ama moala o gbadi yi po mi nihima. **11** N buakaaba n tundi yi, yinba yaaba n tie canba leni sancenba ki tinga po. Yin foagidi leni ti gbannandi bonbuakaala, yaala n tiendi bu toabu leni yi naani yaa bonbuakaala. **12** Lanwani yin ya pia mani u tagihamu yaaba n kaa daani siiga, baa bi ya jaligidi yi ke yi tiedi yaala n bia ban le yi tagihamu ki kpiagi U Tienu o cuama daali. **13** Kelima oDiedo yaapo yin miinni yi yula bi nisaaliba n dini yaa badi ba kuli nintuali, lan tie mi diema badiciamo yua n tugi li yuli, **14** bi lan tie gufeneelinba kani wan soani yaaba ban yaa pa yaaba n tiedi mi biadima bi biadima panpaani ki yaa pagi yaaba n tiedi a tuonhanma. **15** Kelima U Tienu bua yin ya tiedi yaala n hani ki fidi ki mubini bi yanboandanba leni bi yanluodanba ñoana. **16** Baa ke yi die yi yula yin da taa yi yudiedima yeni ki ya tiedi mi biadima, ama yin ya tuuni lan pundi U Tienu tuonsoanba n ya tuuni maama. **17** Yin

jigini bi niba kuli, ki bua yi kpiiba, ki yaa jie U Tienu ki jigindi obadiciamo. **18** Yinba bi naacenba yin yaa fangi yi canbaan ba, laa tie yaaba yaa tagi dingi bebe ka, ama baa yaaba yaa tagi n juagi moko. **19** Kelima bi ya wangi onilo fala ke waa tieni tagiliba ke o tuo ki ga fala yeni kelima o fangi U Tienu, laa bonla mani U Tienu po hali boncianla. **20** A ya tieni yaala n bia ke bi waani a fala a baa ba be kpiagide lienni? Ama yi ya tieni yaala n hani ke bi waani yi fala kelima yi tieni yaala n hani po, laa bonla pia ti kpiagidi hali bonciala U Tienu nintuali. **21** Kelima bi den yini yi lanyaapo yo, kelima Kilisiti moko den laa fala yi yaapo ki ha yipo li nannanli ke yin hoadi o yaa taa buona nni. **22** Wani yua n ki den tieni tuonbiadi baa yenma ke boandi ba mo ki maani ki ña oñoabu nni. **23** Ban den sugidi o, waa sugi ki pani, ban den pua o waa pua ki pani, ama o den teni O yuli yua n ja ti buudu leni mi teginma. **24** Wani n den tugi ti tuonbiadi ogbannandi nni ku daagu po, ke tinba yaaba n den kpe kelima ti tuonbiadi po yeni tin yaa ji fo mi teginma nni, wani yua yaa poagilima po ke yi paagi. **25** Yi den tie nani yaa pe n yaadi yeni ama moala yi guani oyankpaalo kani wani yua n guu yi naani.

3 Bi puoba yin ya miindi mani yi yula yi ciaba nintuali ke bi siiga bi tianba yaaba n kaa tuo U Tienu maama, yi yumiinli po n teni ban tuo ki daani baa ke yii maadi ba. **2** Ama kelima bi laa bi puoba n pia yaa yumiinli bi nintuali. **3** Yi hamu n da hua yin piani yaa yupiahami ka, bi yin pia yaa wula tiadi ka, bi yin candi ki hanbidi yi gbannandi maama ka. **4** Ama yi hamu n yaa ye yi niinni lani n tie yaa yantiali ndingi ki go pia mi yanduanma hali boncianla,

kelima laa bonla tie bonmoanla U Tienu nintuali. **5** Kelima yaa puoba n den kpa ye U Tienu nintuali den tie yene ki miini bi yula bi ciaba nintuali. **6** Nani sala n den tie maama ki miini o yuli Abalahama nintuali hali ki yi o, n diedo, yi mo tie sala bisiaba yin ya tiedi yaala n hani ki da tuo jawaandi ba kuli n yagi yi yama. **7** Bi podanba yin yaa ye mani leni yi puoba leni mi yanfuoma ki yaa faami ke bi yantiana tadi ki cie. Yin yaa pia bi po li faadili, kelima bi moko taa leni yi ki baa li hanbili leni li miali U Tienu nintuali. Lan ya tie yeni ke li ba kuli n da cua ki pigini yi jaandi. **8** Yin yaa taa mani yantianyenli leni yanjagiyenli yin go yaa pia mi buamoanma yinba leni yi yaba siiga leni mi nihingbadima leni li yumiinli. **9** Yin da guani o ba kuli obiadima, ki da sugi ki guani oba. Ama yin gaali kelima U Tienu den yini yi lanyaapo yo, ke yi mo n baa okani li seli. **10** Kelima li diani: Yua n bua li miali leni ya dana n mani, **11** wan foagidi leni mi biadima, ki kubi oñoabu ki cedi iboandi maama. wan foagidi leni mi biadima ki ya tiedi yaala nhani ki lingi mi yanduanma ki yaa huama. **12** Kelima o Diedo nuni diidi bi niteginkaaba otuba mo cengi bi jaandi. Ama o Diedo fii ki se yaaba n tiedi mi biadima po. **13** Yi ya pia li yankuali ki tiendi yaala n hani ŋme baa waani yi fala? **14** Yi ya tiendi yaala n hani baa bi ya waani fala, yi pia li pamanli, yin da tuo jawaandi n cuo yi, yin da yagi yi yama mo. **15** Yin ya jigindi mani Kilisiti o Diedo yi pala nni, yin go ya buogi mani yogunu kuli bi ya buali yi yin pia yaa suginma yin fidi ki waani li daano yi suginma mayuli, ama leni mi dingima leni li fangili. **16** Yin ya pia yaa pali siedi n hani, baa bi ya kuli yi ke yi

tiendi yaala n bia bi niba n la yi tagihamu Kilisiti nni ki bandi ke bi pua yi po faama. **17** Kelima li ya tie U Tienu yanbuama ke a tiendi yaala n hani ki laa fala, li hani ki cie han la fala kelima a tiendi yaala n bia po. **18** Kilisiti moko den laa fala yenma ti yaapo tinba ti tuobiadi danba ke li dagidi hali ya yogunu kuli po, wani o niteginkoa den kpe yaaba n ki tiegi po ke wan gobidi ki cuani yi U Tienu nintuali. O den kpe ti gbannandi po ama mi Fuoma paalu po, o den fii bi tinkpiba siiga. **19** Lane o den ban wani o laabaalihamo yaa naani n ye li kadidieli nni. **20** Ban yaaba n den fiini mi yiema U Tienu n den juuni bi po yaa yogunu Nowe yogunu yeni, niba waamu bebe n den faaba, lani n tie niba nii bebe n den faaba leni mi ñima. **21** Mi ñima yeni den tuodi ki doagi mi batisima nannanli, laa tie ke mi batisima baa huudi ki ñani o nilo gbannandi joagindi ka, ama mi doagidi o nilo yanjagimoanli U Tienu sanhoadima po, lani n teni ke yi moko faaba kelima Jesu fiima bi tinkpiba siiga yaapo. **22** Jesu ye tanpoli U Tienu jienu, malekinba leni li bali danba leni yi paciami danba kuli miini bi yula wani Jesu nintuali.

4 Lanwani kelima Kilisiti n den laa fala yeni, yi moko n bogini ki sedi leni laa yantiali, kelima yua n laa fala ogbannandi nni paadi leni ti tuonbiadi. **2** Ke wan fidi ki yaa tiendi U Tienu yanbuama, ki da go tiendi o gbannandi bonbuakaala, ki yaa caa hali o miali bianu. **3** Kelima yi den kpa taa yi miana yema yoginkpialu kuli ki tieni bi handuntieba yanbuama, kelima yi den puuni yi yula mi conconma, yi gbannandi bonbuakabiadila, li dañogaadili ki di ki ñu ke li kandi leni ti cagindi buoli kuli po. **4** Laa

bonla pakiba hali boncianla yin kaa go kuani yi yama laa joagindi nni, ki baa yegi leni ba lanyaapo bi sugidi yi. **5** Ama bi baa togidi bi tuona kuli yua n bogini ki baa jia ti buudi leni yaaba n fo leni yaaba n kpe kuli nintuali. **6** Li tie lanyaapo ke bi den waani yaaba n kpe o laabaalihamo, ke ban fidi ki yaa pia U Tienu miali kelima mi fuoma po, baa ke ti buudi den cuoba nani bi nisaaliba kuli yeni. **7** Li bonla kuli juodima nagini, yin baa mi yanfuoma, ki kubi yi yula ki cuo ijaandi. **8** Hali ke yi daa tieni li ba kuli, yin yaa pia mi buamoanma yinba leni yi yaba siiga. kelima mi buama doagindi yi tagili boncianla. **9** Yin yaa gaani mani yi yaba cangu ki da yenbidi. **10** Yi siiga yua kuli n yaa todi olieba leni wan den baa yaa paabu U Tienu kani, yeni yi baa tie yaaba n tuuni U Tienu hanbili po. **11** O nilo yaa maadi lan yaa tie ke o wangi U Tienu maama, nilo ya soani tuonli lan yaa tie leni U Tienu yaa fidu, ke U Tienu n baa ti kpiagidi kelima Jesu Kilisiti yaapo, kelima wani n die ti kpiagidi leni upaciamu nifiima n tu nifiima «Amina» **(aiōn g165)** **12** N buakaaba lan da paki yi leni ya falaciamo n ye yi siiga, ki tie nani mi fantama yeni ki baa biigi yi, nani li tie yi po li boncanla yeni. **13** Ama yin yaa mangidi yi pala leni yin taani leni Kilisiti ofala nni, ke okpiagidi ya doagidi ya yogunu yi moko n baa li pamankandi kaali. **14** Bi ya sugidi yi kelima Kilisiti yeli po yin mangi yi pala kelima ti kpiagidi Fuoma U Tienu Fuoma yua yeni, ye leni yi. **15** Ama yi siiga o ba kuli n da la fala kelima o tie nikpalo, sugido, bi biaditoama, bi kelima o kua nitoaba maama nni. **16** Ama nilo yaa la fala kelima o tie Jesu yua po, fe n da pia o, ama wan mangi

opali leni ban yini o laa yeli. **17** Kelima uyogunu pundi ke
ti buudi baa cili leni U Tienu diegu. To, ti buudi ya cili
leni tinba, yaaba n yie kaa daani mo yaa juodima baa
tua lede? **18** Nani i diani n yedi maama: O niteginkoa
ya tindi leni fala, o nibiado leni ti tuonbiadi daano mo
yaa juodima baa tua lede? **19** Lanwani yaaba n laadi fala,
kelima U Tienu po n suagi ki ya tiendi yaala, n hani ki
teni bi yula otagido yua n tie o dugikoa.

5 Diidi mani min pia yaa tundi a nikpela yaaba n ye yi
siiga po, mini yua moko n tie o nikpelo, ki tie siedi Kilisiti
fala po, ki go taa yaa kpiagidi n baa yuandi ki cua nni. **2**
Yin yaa kpaa U Tienu yankulu yu n ye yi kani, yin da
tiendi la ke li tie tiladi ka, ama leni yi yanbuama po,
nani U Tienu n bua maama. Yin da tiedi la kelima yi
bua ki baa iligi ka, ama yin yaa tiedi la ke yi yama n ye
lienni moamoani. **3** Yin da gobidi ba leni upaalu ama
yin tua bi po li bontogidikaala. **4** Yeni oyankpaciamo ya
doagidi ya yogunu yi baa ba yaa kpiagidi n kan yindi yaa
badifogiliga. **5** Yinba bi nipanba, yin ya miindi mani yi
yula a nikpela kani, yin ya miindi mani yi yula yinba leni
yi yaba taayienu nni. yin kubi li yumiinli kelima U Tienu
yie bi japaadanba ama o puuni bi yumiindanba o hanbili.
6 Yin miini mani yi yula U Tienu nuu yuu n pia u paalu
nintuali, ke wan yugidi yi li yogunu yaa pundi. **7** Yin tuni
mani U Tienu yi yanyagidi kuli kelima wani o baa, n baa
kubi yi. **8** Yin kubi mani yi yula ki yaa faami, kelima yi
yibali sutaani goadi ki lindi nani oyangbanbiado yeni ki
duni ki lingi wan baa cuo yua ki ŋmani! **9** Yin yie mani
opo leni li dandanmoanli, kelima yi bani ke yi kpiiba

yaaba n ye handuna nni kuli laadi laa fala yo. **10** U Tienu yua n tie li hanbili kuli daano, ki yini yi Jesu Kilisiti nni, ke yin taani leni o, o kpiagidi yaadi n kan gbeni nni, yi fala waamu pendima puoli. o baa payi ufidu yin yaa se ke li pa, ke li ba kuli kan fidi ki lengidi yi. **(aiōnios g166)** **11** Wani n yaa die upaciamu hali nifiima n tu nifiima kuli. Amina **(aiōn g165)** **12** Silasa o nidugikoa min nua yua ke o tie ti kpiilo, wani n todi nni ke n diani yi po yaa ti jenjenga n tiena, ki bua ki tundi yi ki waani yi, ke yin loli yi yula leni U Tienu hanbili yaali yeni tie bonmoanla. **13** U Tienu nitaanli yaali n ye Babilona po fuondi yi, n bijua Maka moko fuondi yi. **14** Yin fuondi yi yaba ki gobini yi yaba leni mi buamoanma. Mi yanduanma n ya ye leni yinba yaaba n ye Jesu kilisiti nni kuli.

Pieli Tilieli

1 Mini SIMONO PIELIJESU KILISITInaacemo leni o tondo
n diani yi poli tili, yinba yaaba n taa leni ti ki baa ya
dandanli n tie bonmoanla, kelima ti TIENU leni JESU
KILISITI ti candaano teginma po. **2** Li ŋanbili leni mi
yanduanma n ya pugidi yipo boncianla, kelimau TIENU
leni ti DIEDO JESU ya bandima po. **3** u TIENU ya paciamu
po, O den puni ti li bonla kuli yaala n ba todi ti li
miali nni leni u TIENU tuona nni, ki teni tin bandi
wani yua n den yini ti, kpigidi leni o ŋanbili. **4** Li tie
lani yapo yo ke o puni ti wan den niani ya ǹoanianciai
yii n tie bonbuakamoanla, ke yin tua yaaba n pia u
TIENU tagu kelimalaa ǹoanuiani yaapo, ki faabi leni mi
yanbuabiadima n cuani ya joangindi ŋanduna nni. **5**
Kelima lani yaapo yin moandi leni yi fidu kuli ki ya pugidi
yi dandanli po u tagiŋamu, ki ya go pugidi u tagiŋamu
po mi banmdima; **6** ki ya go pugidi mi bandima po li
yukubili, ki go ya pugidi li yukubili po li juunli, ki go ya
pugidi li juunli po u TIENU todima. **7** ki go ya pugidi
u TIENU todima po mi kpiilibuama, ki ya go pugidi mi
kpiilibuama po mi buama. **8** Kelima laa bonla ya ye yi
niinni ki pugidi-pugidi, li ba teni yin ya tuuni, ki go teni
yin ya kpedi ti DIEDO JESU KILISITI ya bandima nniki
pugida. **9** Ama yua n ki pia laa bonla o niinni, tie juamo
ke o nuni ŋuubi, ki sundi ke u TIENU ŋuudi ki ŋanbi o ki
ǹani opo wan den tieni ya tuonbiadi ŋali yogu. **10** Li ytie
lani yaapo n kpiiba, yin moandi mani ki cie mi kpiama, ki
teni u TIENU n yini yi ki gandi yi maama n ya se ki pa
boŋanla. Kelima yi ya tiendi yeni yi kan ŋmadi ki ba ŋali

abada. **11** Leni yeni yo yi ba baa u TIENU n luodi ki yaani yipo yi DIEDO leni ti candaano JESU KILISITI yaama n kan pendi ŋali abda ya niinni. **(aiōnios g166)** **12** Li tie lani yapo yo ke n baa tiadi yi laa bonla yogunu kuli ba ke yi bani la, ki go se ke li pa i moamoani nni. **13** N sua ke li tiegi ŋali ke n da ye li naa gbandieli nni mii tigini yi leni laa tiadima; **14** kelima n bani nani ti DIEDO JESU KILISITI n den doagidin po maama ke n ǹama li gbandieli ne niinni kan waagi; **15** n go ba tieni ŋania ki teni ke n ya ǹani yi siiga puoli yin fidi ki ya tiadi laa bonla po yogunu kuli. **16** Laa tie ke ti den ŋua bi nisaaliba n tia ki ǹani ya telimi leni bu nunfanbu ka ki wangi yi ti DIEDO JESU KILISITI gua cuama leni o paalu maama, ama kelima tin den laa o leni ti nunceli. **17** O den ba ti jigidi leni ti kpiagidi u TIENU ya n tie BAA ya kani ya yogunu ke u nialu den ǹani u TIENU bali kpiagidi nni ki yedi: one n tie n bija buadiga, n pali n mani yua yaapo ŋali boncianla. **18** Ti den gbadi ke laa nialu maadi tanpoli po tin den ye leni o ya juali n gagidi ki ŋani yuli po ya yogunu yo. **19** Lanwani ti dugi ke bi sawalipuaba maama tie moamoani cain. Li pundi yin fangi laa maama boŋanla, kelima mi tie nani ya fidisanga n yieni ya kaanu n biigi niinni yeni ŋali lan ba faa, mi yenma n yendi, ke ki taŋaŋmabiga mo n pudi yi pala nni. **20** Yin kpa bandi ke oba kan fidi ki bundi baa mayenma ya sawalimaama n ye i diani nni o yuli po; **21** kelima sawalimaama kuli ki ye o nisaalo yanbuama po. Ama u TIENU Fuoma Yua n den tudi ba ke bi maadi u TIENU n yedi yaala.

2 Bi sawalipuafadanba den ye Isalele yaaba siiga; bi
bangifadanba mo ye yi siiga yene ki ba boandi ki kuani
mi bangitudikaama yi siiga, yaama n ba bolini bi niba. Bi
ba yie o DIEDO yua n den daa ki faabi ba, ki cuani bi yula
po ya bolinma n ba baa bipo tontoni. **2** Niba boncianla ba
ti ŋoadi ba bi cacangiyema nniki teni bi niba n ya sugidi i
moamoani sanu. **3** Mi ŋalimani buama po bi baa baadi yi
kanili baali ban bungi ki ɲani ya bangifaama po. Ama hali
yogu bi bujiali cuonu bili bipo, biu bolinma mokan go
waagi. **4** Kelima u TIENU naa den cedi ya malekinba n
tieni ti tuonbiadi, ama o den luni ba li biigili ya fanma
nni ban kubi ba naani kani hali ti buudi daali. **(Tartaroō
g5020)** **5** Waa den cedi li ŋandunkpiali moko, ama o den
faabi niba nii NOE yua n den tie mi teginma mawangikoa
leni niba lele wan u TIENU n den soani ki tabolinkaaga
handuna nni o niyiekaaba po ya yogunu. **6** Wani u TIENU
go den buni ki cuo Sodoma leni Gomola dogi ki sia yi ke
yi tua fantanpienma; O den teni ke laa dogi tua nananli u
TIENU yiekaaba yaaba n ba yuandi ki cua po. **7** Ama O
den gaa LOTO miali wani yua n tie niteginkoa ki yagini o
yama boncianla laa nibiadiba cacanginyemapo. **8** Daali
kuli laa niteginkoa den ye bi siiga leni ti yanyagiciandi
kelima wan nua ki go gba ke bi tiendi ya biadima po. **9**
Lan kuli ya po o DIEDO bani ki faabi yaaba n fangi o leni
mi biigima ki go bani ki sieni yaaba n ki tiegi ki waani
ba fala ti buudi daali. **10** O bujiali cuonu n ba cuo yaaba
ki cie tie yaaba n ŋua bi gbanandi bonbuakaala yaala n
joagini ki go fali o DIEDO daali. Laa bangifadanba pia ti
japaadi leni ya tuli n pa, baa jie ki sugidi ba ya malekinba

n pia ti kpiagidi. **11** Ba malekinba yaaba n pia u fidu leni u paciamu ki cie bi bangifadanba yeni kan sugi ba ki kuli ba o DIEDO kani. **12** Ama bani wani tie nani ti yandi yeni, yaaba n ye ban cuo ki kodi ba po, bi sugidi ban ki bani yaala, bi ba bodi kelima bi boandi leni bi yuceli boandi. **13** Mi biadima panpaani tie mi biadima. Bi mangidi bi pala ki tiendi bi bonbuakabiadila baa u yensiinu. Bi tie yaaba n biidi ki joagini, bi go mangidi bi pala ban boandi ki di leni yi ya yogunu. **14** Bi nuni gbie leni mi conconma, bi kan tieni tuonbiadi ki guo, bi boandi ki dadi yaaba n tadi, ki gbie leni mi ŋaliŋabuama; bi tie yaaba n ye leni ti solindi. **15** Bi ŋa ya sani n tiegi, ki yaadi ki ŋoadi Bosoli bijua balaama n den tagi ya sanu, wani yua n den bua ki baa ya panpaani n ki tiegi. **16** Ama o ŋunǹua ya yanga n ki maadi den funi leni o o tagili po ki maadi nani o nisaalo yeni ki teni ke o sawalipualo yeni yanpiima sedi. **17** Bi tie ya ǹinbuna n ki pia ǹima, ki go tie nani ku tafaciangu n figi ki kagidi ya tawala yeni. U TIENU bili bipo ya kaanu n tie li biigicianli. **(questioned)** **18** Bi gb ie leni ti japaadi ki maadi ya macianma n ki pia mayuli. Bi boandi ki dia leni ti gbanandi bonbuakaala yaaba n faabi leni bi niyaadikaaba yegimu ke li daa waagi. **19** Bi niani ba ke bi ba baa mi faabima, ki nan tie bani biba i boandi yombi, kelim nili kuli tie yaala n diedi o ya yombo yo. **20** Kelima li ya tie ke yaaba n den faabi leni handuna joagindi kelima O DIEDO JESU KILISITI o candaano ya bandima po, bi ya go kua lienni ke ti paadi ba, bi juodima ba ya bia ki cie bi cilima. **21** Bi ya ki den bandi mi tegima sanu den baa tu bipo ki cie ban bandi ki go lebidi ki ŋa

ban den baa ya balimaama n gagidi ki ŋaniyeni. **22** Li tie bi po nani ya kpanjama n tie moamoani na n yedi yaala: o sangbanlo guani ki dini o siindi, leni bi wali o doȟua ke o guani ki labini ti moamoadi nni

3 Diidi mani n buakaaba line n tie min diani yipo ya tilielli, a tilieda yeni kuli nni n moandi ki tiadi yi yaala n baa tigini yi yantiana yin ya tia yaali n tiegi boncianla; **2** ke yin ya tiadi bi sawalipuaba yaaba n gagidi ki ŋani n den soagindi ya maama ŋali yogu po ki go ya tiadi o DIEDO yi candaano balimaama yi tondiba n den wangi yi yaama. **3** Yin tiadi ki bandi ke mi juodima yogunu li ȟuali danba ba cua leni bi ȟuali; bani yaaba n ŋua bi gbanandi bonbuakaala. **4** Bi baa tua yi: naani waa den niani yi o ȟoanianu ke o ba guani ki cua? O nan ye le yo? kelima ŋali ti yaajanba n kpe, ki ta ki pundi ŋali moala libonla kuli tie nani lan den kpa cili ki tie maama mi tagima cilima yogunu yeni. **5** Ba ke bi bani bi yen sundi bi yama po ke ŋali yogu u TIENU den maadi o maama ke tanpoli tagi, ke ki tinga mo ȟani mi ȟinciama nni ke mi lindi ki cebini ga. **6** Li tie laa bonla po yo ke li ŋandunkpiali den bodi kelima mi ȟima den bolini cain. **7** Ama u TIENU maama yeni baa ki kubi ya tanpoli leni ya tinga n ba ki ye moala, ki sieni la mi fantama po ŋali ti buudi daali leni u TIENU yiekaaba bolinma daali. **8** Ya bonyenla n yene laa pundi yin sundi la n buakaaba, o DIEDO po danyenli tie nani bina tudili, ke bina tudili mo tie nani danyenli yeni. **9** O DIEDO ba kuani o ȟoanianu ke li kan waagi ba ke bi nitianba nua ke o waagidi. Li tie ke O pia yipo li juunli yo, kelima waa bua ba niyendo n bodi, ama ke bi niba kuli n lebidi bi yama.

10 O DIEDO daali baa cua ki ludi bi niba nani o sugudo
yeni. Laa daali tanpoli ba bodi leni ku fuciangu, yaala n
ye lieni kuli mi fantama ba sia ki mandi la. Ki tinga leni
yaala n ye lieni kuli ba cuo ki buodi. **11** Lanwani nani
laa bonla kuli n mandi ki bodi yeni, li pundi yi tagi n
gagidi ki ya ŋani ki go tuo u TIENU n die yi cain. **12** Yin
yua guu wani u TIENU daali cuama ki ya tiendi yaala n
ba teni li daali yeni n jaligi ki cua. Laa daali tanpoli kuli
ba cuo ki buodi, yaala n go ye kuli ba bodi. **13** Ama ti
guu o tanpopaano leni ki tinpanga mi teginma n baa ye
naani kani, nani wan niani ti maama yeni. **14** Lanwani n
buakaaba kelima yi guu laa bonla kuli, yin moandi ke O
ya cua wan sua ke yii pia joagindi ba leni tagili ba kuli,
ama ke yi pia mi yanduanma leni O. **15** Yin ya nua ke
O DIEDO n pia ya juunli tie yi faabima nani ti kpibuado
POLO moko n diani yi po maama ki ŋua u TIENU n den
puni o ya yanfuoma. **16** O dangi yeni o tila kuli nni, O
ya maadi laa bonla maama, baa ke lieni pia ya maama
ya gbadima n pa. Bi nitianba yaaba ya yama n boani ki
naa go se ke li pa, golindi li bundima nani ban tiendi
maama leni ya diani n sieni bi bolinma po. **17** Lanwani
n buakaaba kelima yi tuodi ki bani laa bonla kuli, yin
fangi mani yi yula ke u TIENU yiekaaba n da dadi yi mi
yaadima nni ki teni ke yi kan go ya se ke li pa. **18** Ama yin
ya suagi liiga leni ti DIEDO leni ti candaano JESU KILISITI
ya sanbili nni leni o ya bandima nni ki pugidi. Wani n ya
baadi ti kpigidi moala leni ŋali ya yogunu kuli. **(aiōn g165)**

Jan Tikpiali

1 yaama den ye hali mi cilima, tin den gbadi, ki laa yaala leni ti nuni, ki giidi, ki go sii yaala leni ti nii. **2** kelima li miali yeni doagidi, ke ti la li, ke ti tiendi siedi, ki wangi yi ya miali n kan gbeni, yaali n den yé baa kani, ke o doagidi li ti po. **(aiōnios g166)** **3** tin laa leni ki go gbadi yaala, ti wangi yi moko lane. ke yi n ya pia yanyenma leni ti. nani ti moko n pia yanyenma leni Baa, leni o Bijua Jesu Kilisiti. **4** ti go dangi laa bonla kuli, ke ti pamanli n dagidi cain. **5** tin den bandi o kani ya maama, ki wangi yi tie ke Utienu tie yenma ki bigili ki ye o niini ba waanmu. **6** ti ya tua ke ti pia yanyenma leni o, ki nan cuoni li bigini nni, ti pua faanma, ki naa ye imoamoani nni. **7** ama ti ya cuoni mi yenma nni, nani wani o ba n tie yenma maama yeni, ti pia yanyema leni tiyaba, ke o bijua jesu ya soama baa ŋuudi ti pala ki ñandi ti tuonbiadi kuli. **8** ti ya tua ke tii pia tuonbiadi, ti boanbidi ti yula yo, imoamoani ki ye ti niini. **9** ti ya mia ti tuonbiadi sugili, wani, wani tie dugika ki tiegi mo, O baa pa ti sugili, ki go ŋuudi ki ñiani ki tuonbiadi kuli. **10** ti ya tua ke tii tieni tuonbiadi, ti yedi ke Utienu tie tuofadaano, O maama mo ki ye ti niinni.

2 n bila, n diani yi po yaala n te kuli, ke yin da tieni tuonbiadi, li ya tie ke nilo ba tieni ti mo, ti pia o candanbaalo ti baa utienu kani. Jesu kilisiti o niteginka. **2** wani oba n tie i candanbaani padiki ti tuonbiadi po laa tie ti ya tuonbiadi po bebe kaa, ama ŋanduna yaaba kuli ya tuonbiadi po. **3** ti ya kubi utienu balimaama, lani doagidi ke ti dani o. **4** yua n yedi: n dani utienu, ki naa kubi o bali maama, tie tuofadaano, imoamoani ki ye o

niini. **5** ama yua n kubi o maama, utienu buama dagidi cain o niini, yeni, ti bani ke ti ye o niini. **6** yua n yedi ke o ye, o niini, li pundi wani mo ya cuoni nani wani o diedo n den cuoni maama. **7** n buakaaba, mii diani i po balimapama kaa, ama balimakpelime, yin den gbadi yaama. **8** ba yeni, li balimapanme ke n diani i po yaama n doagidi o niinni leni i niinni, kelima li biigili ji pendi ke miyenmoanma yendi no. **9** yua n tua ke o ye mi yenma nni ki nan nani o kpiilo, da ye libiigili nne. **10** yua n bua o kpiilo ye mi yenma nni tingbali bonla mo ki ye o niini. **11** yua n nani o kpiilo ye li biigili nne, ki cuoni lieni, kaa bani wan cia naankani mo, kelima li biigili n teni ke o jua. **12** n diani yinba abonwaala po, kelima o yeli yaapo yi baa yi tuonbiadi sugili. **13** n diani yinba bibanba po, kelima yi bandi yua den ye hali mi cilima. **14** n diani yinba bi jawaaba po kelima yi pia u fidu ke Utienu maama mo ye yi niini, ke yi paadi o biado mo. **15** yin da bua ŋanduna ne, leni yaala n ye lienni, yua n bua ŋanduna, Baa buama ki ye o niini. **16** kelima yaala ye ŋanduna nni kuli, tie ti gbanandi bonbuakaala, leni i nuni bonbuakaala, mi yema japaadi, laa ñiani Baa kani, ama li ñiani ŋanduna nne. **17** ŋanduna leni o bonbuakaala moko ba pendi, ama yua n tiendi Utienu yanbuama ba ya ye hali ya yogunu kuli. **(aiōn g165)** **18** yinba abiwaaba, u yogunu juodiko pundi. nani yin gbadi ke Kilisiti yeeka, kpendi yeni, to Kilisiti yeekaaba ji ye boncianla. lanyaapo tibani ke u yogunu juodiko pundi. **19** bi den ñani ti siiga nne, ama baa den tie ti siiga nni yaaba. kelima bi ya den tie ti siiga nni yaabe, bi den baa ye ti siiga. ama li tieni yeni, ki doagidi ke bikuli naa den

tie ti yaaba. **20** yinba wani yi baa yua n gagidi ki ŋani ya fuoma yua, yua n teni ke yi kuli pia mi bandima. **21** min diani a po yeni, laa tie ke yi bani i moamoani ka, ama kelima yi bani i, ke faama ba kuli mo ki ñani i moamoani kani. **22** ŋme n tie o tuofadaano, kali yua n nia Jesu ki tie Utienu gandi yua, wani n tie Kilisiti-yeeka, wani yua nia Baa leni Bijua. **23** yua nia Bijua, naa pia Baa moko, yua n doagidi ki tuo Bijua, pia Baa moko. **24** li pundi, ke yin den gbadi yaala hali mi cilima n ya ye i niini, li ya tie ke yin den gbadi yaala hali mi cilima ye yi niini, yi moko baa ye Bijua leni Baa niinni. **25** wan niani tipo ya ñoanianu, tie ya miali kan gbeni. **(aiōnios g166)** **26** n diani yi po line kuli, kelima yaaba n yanndi ya po yo. **27** ama yinba wani, yin den baa mi fuoma, yaa ma yeni, ye yi niinni, ke laa tie tiladi ban go bangi yi. ama mifuoma yeni bangi li bonla kuli, ki tie moamoani daano, kaa tie tuofadaano. yin ya ye o niini nani wani bangi yi maama. **28** moala, biwaala yin ya ye mani o niini, ke wan ti baa doagidi ya yogunu, tin ya pia li papaali, ke o guacuama daali, tinda da ti fuagidi leni O kani, leni i fe. **29** yi ya bani ke o tiegi, yin bandi ke yua n tiendi yaala n tiegi kuli tie wan mali yua.

3 diidi mani ki lee, ti Baa Utienu bua ti ya buacianma, hali ki yini ti o bila. ti tie yene mo. ŋanduna yaaba ki bani ti kelima baa bani o yo. **2** n buakaaba, moala ti tie Utienu bila, tin ba ti tua yaala daa doagidi, ama ti bani ke li yaa ti doagidi ya yogunu, ti baa tie nani wani n tie maama, kelima ti ba ti lee o nani wan tie maama. **3** yua n pia laa suginma o niini kuli, baa ŋanbidi o yuli nani wani oba n ŋani maama yeni. **4** yua n tieni ti tuonbiadi

kuli miidi libalimaama; ti tuonbiadi mo tie li balimaama yaa miidima. **5** ki soa yi bani ke Jesu doagidi ki baa ñani ti tuonbiadi yo, ke tuonbiadi ba kuli ki ye o niinni baa wamu. **6** yua n ye o niinni kuli, kan ya tiendi tuonbiadi. yua tiendi ti tuonbiadi mo kuli daa laa o, waa bani o mo. **7** yinba abiwaala, yin da tuo oba kuli n boandi, yua n tiendi yaala n tiegi, tiegi nani wani oba n tiegi maama yeni **8** . yua n tiendi ti tuonbiadi tie sutaani yua, kelima sutaani den tiendi ti tuonbiadi hali mi cilima. utienu bijua den doagidi o yuli, ki baa bolini sutaani tuona. **9** Utienu n mali yua kuli kaa tiendi tuonbiadi, o kan fidi ki ya tiendi tuonbiadi, kelima Utienu miali ye o niinni. **10** lan baa tieni maama tin bandi Utienu bila leni sutaani bila paadi ma ne: yua n kaa tiendi yaala n tiegi kuli, bi kaa bua o kpiilo kuli, waa tie Utienu biga. **11** lani n tie ya labaalo ke yi den gbadi hali mi cilima, li tie ke li pundi tin ya bua ti yaba. **12** ki da ya tie nani kayina, yua n den tie o biado yua ki den kpa o waalo. ke be yaapo yo ke o den kpa o? kelima o waalo tuona den tiegi, ke o ya mo bia. **13** ŋanduna yaaba yaa nani, lan da bagi yi. **14** ti bani ke ti ñani mi kuumi nne ki kua li miali nni kelima ti bua ti kpiiba. yua n kaa pia mi buama da ye mi kuuma nne. **15** yua n nani o kpiilo kuli tie nikpalo, yi bani ke nikpalo ba mo kuli ki pia ya miali kan gbeni o niinni. **(aiōnios g166)** **16** ti den bandi mi buama n tie yaala, kelima o den puni o miali ti yaapo. li pundi ti moko n ya puuni ti miana ti kpiiba po. **17** o nilo ya pia li ŋandunli nne bonla ki nan pia inunkuomi o kpiilo wan nua yua ke o luo po. Utienu buama ye o niinni lede? **18** yinba abiwaala, tin da pia mi

buama tiyaba po leni mi maama bebe kaa, ama tin ya pia
a tuona leni imoamoani nni. **19** lanyaapo, ti baa bani ke ti
tie imoamoani yaaba, ki go baa duandi ti yama o nintuali.
20 lani, baa ti pala yaa buni ki cuo ti, Utienu cie ti pala ki
go bani li bonla kuli. **21** n buakaaba, ti pala yaa buni ki
cuo ti, ti pia li papaali Utienu nintuali. **22** tin miadi yaala
kuli, ti baadi la o kani, kelima ti kubi o balimaama, ki go
tiendi yaala n mani o po **23** ke line tie o balimaama: ke
tin ya daani o bijua Jesu kilisiti, ke tin ya bua ti yaba nani
libalimaama n yedi ti maama. **24** yua n kubi o balimaama
ye Utienu nni, ke Utienu mo ye o niinni. lani, ti bani ke o
ye ti niinni, kelima wan puni ti o Fuoma yama yaapo.

4 n buakaaba, yin da dugi mani yaaba kuli n tua ke bi
pia Utienu Fuoma po, ama yin biigi la ki bandi bi yaa tie
Utienu yaaba. kelima bisawali pua - fadanba boncianla
cua li ŋandilinni. **2** line ba teni yin bandi yua n pia Utienu
Fuoma, yua n tuo ke Jesu kilisiti cua ki tie nisaalo kuli
pia Utienu Fuoma. **3** yua n nia kaa tuo Jesu kuli, waa pia
Utienu fuoma, ama o pia kilisiti - yeka yama po. nani yin
den gbadi ke yua baa cua yeni, baa moala o ye ŋanduna
nni. **4** yinba a biwaala, yi tie Utienu yaabe! yi paadi ba,
kelima yua ye yi ninni, paalu cie yua n ye ŋandunanni. **5**
ban woni, tie ŋanduna yaabe, lani teni ke bi maama tie
ŋanduna yaama, ke ŋanduna yaaba mo cengi ba. **6** tinba
wani tie Utienu yaabe, yua n bani Utienu kuli cengi ti
maama - yua kaa tie Utienu yua mo kan cengi ti maama:
lani n teni ke ti bani imoamoani fuoma leni mi tuofaama
gagidima. **7** n buakaaba, tin ya bua mani ti yaba, kelima
mi buama ña Utienu kane, yua n pia mi buama mo kuli,

Utienu n mali o, ke o bani Utienu mo. **8** yua kaa pia buama kuli, naa bani Utienu, kelima Utienu tie buama. **9** Utienu den doagidi ti po o buama, kelima o den soani o bonjayenyenga ŋanduna nni ke tin yaa pia li miali o ninni. **10** mi buama naa tie ke tinba ka bua Utienu, ama ke wani n bua ti, ki soani o Bijua ke o tua i candanbaani padili ti ya tuonbiadi po. **11** n buakaala, Utienu ya bua ti yeni, li pundi ti moko n bua ti yaba. **12** o ba kuli daa la Utienu, ama ti ya bua tiyaba, Utienu ye ti niinni, ke o buama mo dagidi ti niini cain. **13** ti bani ke ti ye o niinni, ke o mo ye ti niinni, kelima o puni ti o fuoma. **14** tinba wani la, ki tieni siedi, ke baa soani o Bijua ke o tie ŋanduna candaano. **15** yua n tuo ke Jesu tie Utienu Bijua kuli, Utienu ye o niinni, o moko ye Utienu ya niinni. **16** tinba wani bandi Utienu n pia ya buama ti po, ti dugi mi po mo. Utienu tie buama, yua nye li buama nni kuli, ye Utienu nni, ke Utienu moko ye o niinni. **17** wan tie maama, ti moko tie yene ŋanduna nni, yene ke mi buama ŋani cain ti niinni, ke tin ya ti pia lipapaali li bujiali daali. **18** jawaandi naa ye buama nni, ama ya buama n ŋani cain deli ki ñandi ti jawaandi kelima ti jawaandi n pia yua jie u cuonu yo. ti jawaandi n pia yua daa pia mi buama ke mi dagidi o niinni. **19** tinba wani, ti bua o kelima wani n den kpa bua ti. **20** yua n tua: ke o bua Utienu, ki nan nani o kpiilo, tie tuofadaano, kelima yua n ki bua wan n nua o kpiilo yua, baa ga lede ki bua Utienu, yua ke o nua? **21** ti baa o kani ya balimaama n tie na: li pundi ke yua n bua Utienu, n bua o kpiilo moko.

5 y ua n daani ke Jesu tie Kilisiti kuli, ti Utienu Biga.
yua n bua ki Baa, kuli baa bua ki biga moko. **2** ti ya bua
Utienu, ki go tiendi O balimaama n yedi yaala, ti bani ke ti
bua O bila moko. **3** mi buama Utienu po tie ke tin yaa kubi
O balimaama, O balimaama yeni mo naa tie tugikpiagili.
4 kelima Utienu n mali yua kuli, paani ŋanduna, ke yaala
n teni ke ti paani ŋanduna tie ti dandanli yo. **5** ŋme n tie
yua n paadi ŋanduna, hali yua n daani ke Jesu tie Utienu
Bijua **6** wani, Jesu Kilisiti yua den cua leni mi ñima, leni
mi soama, wa den cua leni mi ñima bebe ka, ama leni mi
ñima leni mi soama. mi Fuoma n tiendi siedi lipo, kelima
mi Fuoma yeni n tie imoamoani. **7** bi tie bitaa yaaba n
tiendi siedi. **8** bani n tie; Utienu Fuoma, leni mi ñima, leni
mi soama, ke bani bonbitaa yeni kuli siedo tie yenma. **9** ti
ya gaani bi nisaaliba n tieni ya siedo, Utienu ya siedo n
cie, kelima li tie wan tieni ya siedo o bijua po. **10** yua n
daani, Utienu bijua, pia laa siedo o niinni - ama yua n kaa
daani, Utienu yedi ke o tie tuofadaano, kelima waa daani
Utienu n tieni ya siedo o bijua po. **11** laa siedo mo nne: li
tie ke Utienu puni ti, ya miali n kan gbeni, ke la miali mo
ye o bijua ya niinni. **(aiōnios g166)** **12** yua n pia Utienu bijua,
pia li miali, yua ki pia Utienu bijua naa pia li miali. **13** n
diani yi po laa bonla kuli, ke yinba yaaba n daani Utienu
bijua yeli nni n ya bani ke yi pia ya miali n kan gbeni.
(aiōnios g166) **14** ti pia ti dugidi o kani, ke tin mia o yaala
kuli ke li tie o yanbuama bonla, o cengi ti. **15** tin ya bani
ke o cengi ti mo, ti go bani ke ti pia tin mia o yaala. **16**
nilo ya laa ke o kpiilo tiendi ya tuonbiadi n ki ciani o mi
kuuma po. wan jaandi o po, Utienu baa pa o li miali. o

baa pa li miali yaaba n tiendi ya tuonbiadi n ki ciani ba mi kuuma po. li pia ya tuonbiadi n ciani mi kuuma po, mii ba yin jaandi laa tuonbiadi po ka. **17** yaala n ki tiegi kuli, tie tuonbiadi, ama li pia ya tuonbiadi ki ciani mi kuuma po. **18** ti bani ke Utienu n mali yua, naa tiendi tuonbiadi, ama Utienu n mali kubi o yuli, ke o biado kan sii o. **19** ti bani ke ti tie Utienu yaaba yo, ki go bani ke li ŋandunli kuli ye o biado yaa paalu nne. **20** ti go bani ke Utienu Bijua mo cua, ki puni ti mi yanfuoma, ke tin bandi yua n tie o moamoandaano, ke ti ye o moamoadaano, o Bijua Jesu Kilisiti yaa ninni. wani n tie imoamoani Tienu leni yaa miali n kan gbeni. **(aiōnios g166)** **21** yinba a biwaala, fangi mani yi yula leni i buli.

Jan N Diani

1 Mini o nikpelo, n diani ŋa cannaa li naa tili, fini utienu
n gandi yua leni ŋa bila n bua kaaba imoamoanini. laa
tie mini baba kaa ama yaaba n bandi i moamoani moko
bua yi. **2** Ti bua yi, kelima imoamoani ye ti niini. i go
baa yaa ye ti niini o yogunu kuli. **(aiōn g165)** **3** Utienu ti Ba
leni Jesu Kilisiti, Ba Bijua ŋanbili, o ninñingbadima leni o
yanduanma n ya ye leni i moamoaninileni mi buaminni.
4 N pali den mangi boncianla kelima n den laa a bila bi
tianba cuoni i moamoaninni ti ba Utienu n teni ti yaa
balimaama. **5** moala min miadi ŋa yaala cannaa, li tie tin
bua ti lieba. laa balimaama naa tie boncanma kaa, ama
hali mi cilima mi den ye. **6** Mi buama tie tin yaa cuoni nani
wan bili ti po yaa balimaama. i baa cuoni laa balimaama
yaa niini nani mi cilima yin den bangi maama. **7** kelima
yaabin tulundi bi niba yabidi ŋandunanni. bani kaa tuo
ke Jesu kilisiti den cua ŋandunanni leni ti gbanandi. **8**
yaa nibuolu n tie yeni tie nitulunnka leni yua yie kilisiti.
Yin yaa faami yi yula, ki da biani yi tuona bonluonkaala,
ama ke yindi faa ki gaa yi panpaani. **9** Yua n suagi liiga,
ki na ye Klisiti yaa bangiminni kuli waa bani Utienu. **10**
Ama yua n se laa bangimi yaa niini, o pia Ba leni Bijua.
yaa nilo n cua yi kani ki naa kubi kilisiti bangima yin
da ga o cangu yin da go biali o. **11** Kelima yua n biali o
kulo taani lini o o tuonbiadanni. **12** N go bi pia maama
boncianla kibi bua ki diani yi, ama n kan diani yi leni u
tidianmuanu, kelima n sugini ki bi cua ki lee yi, ki boe
leni yi lani n tie ti kuli paala n mangi bonŋanla. **13** Akpiilo
ya pua ke Utienu gandi yaa bila fuondi ŋa.

Jan Titaali

1 Mini o nikpelo n diani fini gayusa po, min bua fini yua
leni imoamoani. **2** N buado, n sugini li bonla kuli n dagidi
a po, ŋan ya pia laafia a gbanandinni nani a naano n pia
laafia maama yeni. **3** N pali den mangi hali boncianla,
ti kpiiba n den cua ya yogunu ki tieni a po siedi, ke a
tie moamoandaano, ki go cuoni i moamoani maama. **4**
Mii pia ya pamancianli n cie, ki ya gba ke n bila cuoni
imoamoaninni. **5** N buado a tie nidugikoa a tuona nni ti
kpiiba po, baa leni bi canba. **6** Bani, bi baa den tieni a
buama siedo Kilisiti nitaanli siiga. Li baa ŋani, ŋan todi
ba bi sancenli po, nani lan dagidi U Tienu po maama.
7 Kelima o Diedo Jesu Kilisiti yeli po yo ke bi gedi kaa
gaa liba kuli bi nilanba kani. **8** Li pundi tin yaa gaani laa
nibuolu cangu, yeni ke ti mo n taani leni baa imoamoani
wangima tuonli nni. **9** N den diani maama waamu kilisiti
nitaanli po, ama diotefe, yua bua ki yaa tugi yuli bi siiga
yeni naa tuo ti po. **10** Lanyaapo n ya ti cua ki baa la yi, n
ba togidi wan tieni yaala kuli leni wan maadi tipo yaa
mabiadima. Laa tie lani bebe kaa, waa gaani ti kpiiba
cangu, yaaba n bua ki gaa bi cangu mo, waa tuo bipo. Ki
go deli ki ñani ba kilisiti n yini yaaba nitaanli nni. **11**
N buado, da togidi yaala n bia ama ŋan ya togidi yaala
n ŋani. yua tiendi yaala n ŋani tie U Tienu yua. Ama
yua n tiendi yaala n bia daa laa U Tienu. **12** Bi niba kuli,
leni imoamoani yini iba tiendi demetilusa po ya siedi n
ŋani, ti moko tiendi opo yene, a bani mo ke ti siedi tie
moamoane. **13** N pia mi maama boncianla ki bua ki diani
a po, ama mii bua ki diani leni utidiamuanu. **14** N sugini

ki la ŋa ke li kan waagi, tin fidi ki boe. Mi yanduama n ya ye leni ŋa, a danlinba fuondi a, ŋan fuondi ti danlinba kuli yendo yendo.

Jude

1 Mini Juda, yua n tie Jesu Kilisiti naacemo ki go tie Jaka waalo, n diani li tili yipo, yinba U Tienu yua n tie Baa n yini yaaba ki go bua yaaba, ki kubi yaaba Jesu Kilisiti po. **2** Mi niñingbadima, mi yanduama leni mi buama n ya pugidi yipo hali bonciala. **3** N buakaaba, n den bua hali boncianla ki diani yipo yaala n tie tikuli n taani ki pia ya tindima yaapo. Ama n den sua ke li tie npo tiladi min diani ki tundi yi ke yin koani li dandanli koanli U Tienu n den teni o nigagidihanba ya dandanli yenma u yogunu kuli po. **4** Kelima bi nitianba wuoni ki kua yi siiga, i Diani n den maadi yaala ya bujiali cuonu hali yogu. Bi tie U Tienu yiekaaba, yaaba n lebidi ti Tienu hanbili ke lan tua mi conconma bonla. Bi go yie Jesu Kilisiti, wani yua bebe n tie ti Canbaa leni ti Diedo. **5** Baa ke yi bani yaala n tie na kuli bonhanla, n bua ki go tiadi yi ke o Diedo den faabi o niba Isalele yaaba ki ñani ba Ejipiti nni. Ama o den yuandi ki bolini bi siiga yaaba n naa den dugi opo. **6** Ya malekinba n naa den kubi ban pia ya bali, ki ha bi yekaanu, U Tienu den cuo ba ya cuonu n baa ye hali ya yogunu kuli, ki kubi ba li biigili nni hali li bujiali cuonu dacianli n cua. **(aïdios g126)** **7** Li go tie yeni Sodoma leni Gomola leni bi tinkundogi yaaba po, yaaba n den tieni nani laa malekinba, ki puni bi yula ki tiendi mi conconma leni ti cagindi bouli kuli po. Baa moala bi laadi ya fantama n kan gbindi ya buudi fala, ki tie bi niba kuli po li bondiikaala ki tuodi ki tundi ba. **(aiōnios g166)** **8** Baa yeni, laa jaba ya yanmaalima n cuo ba maama po teni ke bi cagini bi yula, ki fali U Tienu bali, ki sugidi o malekinba

yaaba n pia ti kpiagidi. **9** Lanwani baa malekinba yudaana
Miseli n den nia leni Sutaani Musa o kpiemo gbanandi
po ya yogunu, waa den tuo ki maadi o buudi leni sugidi
maama. Ama o den yedi o: “O Diedo n yie apo.” **10** Ama
laa jaba sugidi ban kaa bani yaala. Baa ban bani yaala bi
hua bi yanmaalima nani ti yandi yeni ki bolini bi yula.
11 Fala n baa bipo, kelima bi hoadi kayina n den hua ya
sanu. Bi go luni bi yula Balaama ya yaadima nni kelima
bi bua ki baa mi panpaani. Bi fiini mi janjanma ki bodi
nani Kole yeni. **12** Li tie bani n joagini yin taani leni yi
kpiiba ki di ya jiema. Lankane bi yen di ki go ñu ke li
pendi, kaa jie fe, ki nua bi ya yula bebe. Bi tie nani u faalu
n tudi ya tawala ke haa pia ñima yeni. Bi go tie nani li
fali ya tiidi n naa loni baa i yogunu, ama ki kuodi ki kpe
ke bi habi yeni. **13** Bi doagidi bi tuona ya n pia i fe nani
mi ñinciama ñinguona n lengidi ki lu ti ñinpunpuudi li
boanjali po yeni. Bi go tie nani ya hmabila n yaadi yeni. U
Tienu bili bipo ke bi kaanu baa ye li biigicianli nni hali ya
yogunu kuli po. **(aiōn g165)** **14** Li go tie bani yaapo ke Enoka
yua n den tie nifiima lele ki cili hali Adama kani, den
pua sawali ki yedi: “Diidi ki le, o Diedo den cua leni o
nigagidihanba tudatuda bam. **15** O baa jia ti buudi leni bi
niba kuli, ki cuo yaaba n yie o kuli kelima ban yie o ki
tieni yaala yaapo. Ki go cuo ti tuonbiadi danba yaaba
n yie o yeni, kelima ban sugidi o ya sugidi yaapo kuli”
16 Laa niba tie yaaba n yenbidi, yaaba ya pala n biidi bi
yema po. Bi hua bi gbanandi bonbuakaala, ki maadi mi
japaamaama, ki banbidi bi niba ke ban baa bikani li baali.
17 Ama yinba n buakaaba, yin ya tiani mani ti Diedo Jesu

Kilisiti tondiba n den tuodi ki waani yi yaama. **18** Bi den
tua yi: “Mi juodima yogunu li ñuali danba baa ye, yaaba n
hua bi gbanandi bonbuakaala, ki yie U Tienu.” **19** Laa
niba tie yaaba n tieni yi siiga nni mi paadima, ki hua bi
gbanandi bonbuaka-biadila kaa pia U Tienu Fuoma. **20**
Ama yinba n buakaaba, yin ya suagi liiga yi dandanli yaali
n gagidi ki hani boncianla nni, ki ya jaandi leni U Tienu
Fuoma Yua ya paalu. **21** Yin ya kubi mani yi yula U Tienu
buama nni, ki gu ti Diedo Jesu Kilisiti n pa yi ya miali n
kan gbeni kelima o niñingbadima po. **(aiōnios g166)** **22** Yin
ya gba mani mi niñima bi nitianba yaaba ya yama n bangi
po. **23** Yin faabi ba ki londi ba mi fantama nni. Yin ya gba
nitoaba po ya niñima n kali leni i jeje, ki nan ya nani
baa bi tiayiekaadi, ban den joagini yaadi leni bi gbanandi
bonbuakaala. **24** U Tienu fidi ki kubi yi ke yin da tuudi ki
baa, ki go sieni yi o kpiagidi nintuali ke yi naa pia ban
baa fidi ki kuli yi leni yaala, leni li pamancianli. **25** Wani
U Tienu bebe yua n tie ti Candaano, kelima Jesu Kilisiti
yua n tie ti Diedo po, n ya baadi ti kpiagidi, ti jigidi, u
paaciamu leni li bali, ya yogunu n pendi, moala leni ya
yogunu kuli! Amina! **(aiōn g165)**

Mi Doagidima

1 Jesu Kilisiti doagidima yaama ke U Tienu den teni o, ke wan waani o naacenba ya bonla n ba ti tieni ke li kan go waagi. ke o den soani o maleki, o naacemo Jan kani, ke wan teni wan bandi laa bonla kuli. **2** jan den tieni siedi, ke wan den laa yaala kuli tie U Tienu maama leni Jesu Kilisiti yaa siedi. **3** Li pamanli ye leni yua n cogi leni yaaba n gba yaa sawali maama n diani ki go kubi likuli mo, kelima li yogunu nagini. **4** Mini Jan n diani ya tili n tie ne, Kilisiti n yini yaa nitaanleleeda ya n ye Asi diema nni po. U Tienu yua den kpa ye, ki ye moala, ki ba ti cua leni o Fuoma lelee yaama n ye o balikalikaanu nintuali. **5** Leni Jesu Kilisiti yua n tie o siedi-dugika, ki tie o nikpialo yua kpa fii bi tinkpiba siiga; ki tie ŋanduna kuli badiba Bado, wani yua n bua ti, ki den faabi ti, ki ñani ti ti tuonbiadi nni, kelima o soama yaapo, **6** ki go teni ke ti tua kopadicianba diema o Baa U Tienu po, wani n yaa die ti kpiagidi leni u paaciamu hali ya yogunu kuli. Amina! **(aiōn g165)** **7** Diidi, o kpendi a tawala nni, nunbu kuli baa le o, baa yaaba n den muu o. ŋanduna nibuoli kuli baa buudi kelima o yaa po. Yene. Amina. **8** O Diedo U Tienu, U Paaciamu Kuli Daano yua n ye, ki den ye, ki go ba ti cua, wani n yedi: Mini n tie alifa len omega. **9** Mini Jan, yi kpiilo yua n taa leni yi o falaciamo leni U Tienu diema, leni li juunli nni Jesu nni, bi den gedini nni Patimosa kpendigili kelima U Tienu maama leni Jesu ya siedo po. **10** O Diedo daali, U Tienu Fuoma den cuo nni, n den gbadi u nialiciamu n puoli, ke u tie nani kakaci yeni. **11** U den tua: ŋan nua yaala, ŋan diani la li liti nni ki soani

li Kilisiti n yini yaa nitaan leleeda yaa n ye Efesa Similina, Peligama, Tiatila, Salida, Filadelifi, leni Layodise dogi nni kuli po. **12** N den jigidi ki baa bandi yua n maadi leni nni. Lani min den jigidi ya yogunu n den laa wula fidisantuan-kaani lele. **13** I fidisantuan-kaani leleedi yeni siiga den pia yua n naani leni o nisaalo bijua ke o laa liadicianli ke li jiidi hali o tafaadi, ki ñaagi o benli po wula ñagidu. **14** O yuli leni o yudi den pieni pai pai nani ti kunkundi yeni. O nuni den tie nani u mupienu yeni. **15** O taana den naani leni ban tongi ya kumoandi u maafanu nni ke ti moandi yeni. O nialu mo den tie nani mi ñinciama ya fuugu yeni. **16** O den muubi ŋmabila lelee o najienu nni. Jugisieñoaliedi yaaga mani den ña o ñoabu nni. O nunga mo den ñuliti nani u yienu n yen kpadi u yensiinu maama yeni. **17** Min den laa o ya yogunu, n den baa o taana kani nani n kpe yeni. O den maani n po, o najienu ki yedi: Han da jie liba mini n tie o kpialo leni o juodika **18** leni yua n fo, n den kpe, ama diidi ki le, n go fo ki baa ye hali ya yogunu kuli. N kubi mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu kile. **(aiōn g165, Hadēs g86)** **19** Lanwani, diani ŋan laa yaala, yaala n ye moala, leni yaala n ba ti yuandi ki cua. **20** Yaala n bundi ŋan la ke n muubi ya ŋmabileleeda n jienu nni yeni, leni wula fidisantuan-kaani lele yeni tie line yo: a ŋmabileleeda tie Kilisiti n yini yaaba nitaanleleeda ya malekinba, fidisantuan kaani lele yeni mo tie Kilisiti n yini yaaba nitaan lelee yeni.

2 Diani Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Efesa po yaa maleko po ki yedi o: diidi ki le yua n muubi a ŋmabileleeda o najienu nni, ki go cuoni wula fidisantuan-kaani lelee

siiga yeni yedi: **2** N bani a bontienkaala, leni a tuona,
leni a juunli; n bani ke a kan tuo bi nibiadiba po. A den
biigi yaaba n tua ke bi tie tondiba kinaa tie yeni, ki sua ke
bi tie tuofadanba. **3** A pia li juunli, a laa fala kelima n
yeli po, ki naa den cedi baa waamu. **4** Ama min fu leni
a yaala, tie ke a ŋa a buakpiama. **5** Lanwani ŋan tiadi
ŋan baa naani, ki lebidi a yama, ki go ya tiendi nani ŋan
den kpa tiendi maama. Lani yaaka, n baa cua a kani ki
tuadi a fidisantuankaanu ki ñani u u kaanu, hali a yaa
lebidi a yama. **6** Baa yeni, a pia line wani, kelima a nani
nikolasa ŋoadikaaba bontienkaala, mini moko n nani
yaala. **7** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua
Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. Yua n koani mi jama ki
paadi n baa pa o wan ya ti di li miali tibu, yaabu n ye U
Tienu ŋalijani diema nni bonluonkaala. **8** Diani Kilisitin
yini yaaba similina po ya maleki po ki yedi o: Diidi ki le o
kpialo leni o juodikoa, wani yua n den kpe, ki go ye ki fo
yedi line: **9** N bani ŋan ye leni ya fala leni a luoma (ba ke
a pia) n go bani yaaba n tua ke bi tie jufinba ki naa tie
yeni, n maadi yi po tuofamaama, bi tie sutaani nitaanli
yaaba. **10** Han da jie, ŋan baa le ya fala diidi sutaani baa
kuani yi siiga bi nitianba li kadidieli nni lani ki biigi yi,
bi baa waani yi fala dana piiga. ya tie nidugika, hali mi
kuuma lani n baa pa ŋa li miali ya badifogiliga. **11** Yua
n pia a tuba, wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini
yaaba nitaana yaala yua n koani mi jama ki paadi, mi
kuliedima fala kan pundi o. **12** Diani Kilisiti n yini yaaba
peligama po, ya maleki po ki yedi o: diidi yua n kubi ki
jugisieñoaliedi manga n yedi line: **13** N bani a ye kaanu,

likani tie Sutaani balikalikaanu n ye naani, a kubi n yeli, ŋaa nia li dandanli, baa ban den kpa n nidugika anti pasa ya dana nni yi dogu nni Sutaani n ye naani. **14** Ama a pia min nani yaala a kani, li tie ke a pia a kani yaaba n ŋua balaama bangima, yua n den bangi balaaka ke o tulini isalele yaaba ke bi ŋmani ti padi nandi ki go conbi. **15** Li go tie yeni, ke a moko pia a kani yaaba moko n ŋua nikolasa bangima. **16** Han lebidi a yama, lani yaaka, n baa cua a kani ke li kan waagi, ki koani leni laa niba leni n ñoabu jugisiega. **17** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. Yua n koani mi jama ki paadi, n baa pa o ya mana n wuo, ki go pa o li tanpienli, ban diani li yepanli yaali ya po, oba kuli ki bani li kali yua n baa litanpienli bebe. **18** Diani Kilisiti n yini yaaba tiatila po, ya maleki po ki yedi o: Utienu Bijua, yua ya nuni n nani u mupienu yeni, ke o taana mo tie nani ya kumoandi n ñuliti yeni, n yedi yaala n te na. **19** n bani a bontienkaala, leni a buama, a dandanli leni a todima nitoaba po, leni a juunli. ŋan go yuandi ki tieni ya tuonŋama yabi ki cie, a kpiala. **20** Ama min fu leni a yaala yaapo tie a cedi ke ya pua n yi Jesabela, yua n tua ke o tie sawalipoalo, bangi n naacenba ki tulini ba, ke bi tiendi mi conconma, ki go ŋmani ti padinandi. **21** N den puni o u yogunu wan lebidi o yama o conconma po. **22** Diidi, n baa lu o u duanu po, ki taani leni yaaba n conbi leni o kuli, ki waani ba o falabiado, kali bi lebidi bi yama bi tuona po. **23** N ba cedi mi kuuma n kpa o bila, lani kilisiti n yini yaaba nitaana kuli baa bandi ke n tie yua n bigidi bi niba yantiana leni bi pala kuli, ki go baa pa

yi siiga yua kuli o panpaani nani yi tuona n tie maama.
24 Yinba, leni Tiatila yaaba, yaaba n sieni kaa ŋoadi laa
bangima, kaa bandi Sutaani ŋasiili, nani ban yi ba maama
n yedi yi: N kan tuni yi tugitoali, **25** kali yin yaa kubi yin
kubi yaala bonŋanla, hali min baa cua. **26** Yua n koani mi
jama ki paadi, ki kubi n tuona hali mi juodima, n baa dini
o li bali, wan yaa die i nibuoli. **27** O ba ti yaa gobidiba
leni ti kudi yaa badi- gbianu, nani ban mudi ti tandi tiadi
maama yeni. nani mini n ba, min ba li bali n Baa kani
maama yeni. **28** n go ba ti pa o ki taŋaŋmabiga. **29** Yua n
pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba
nitaana yaala.

3 Diani Kilisiti n yini yaaba salida po, ya maleki po ki
yedi o: yua pia U Tienu Fuoma lele leni a ŋmabileleeda n
yedi yaala n tie na: N bani a tuona, a tama ke a fo ama a
kpe. **2** Han ya faami, ki paagi yaala n sieni ki bua ki kpe,
kelima n sua ke a tuona naa ŋani ki dagidi cain n Tienu
po. **3** Tiadi ŋan den baa ki go gbadi ya bangima, ki kubi
ma ki lebidi a yama. A yaa faami, n baa cua a kani nani o
sugudo yeni, a kan bandi min baa cua ki ludi a ya yogunu.
4 baa yeni, a pia bi niba waamu salida nni, yaaba n kaa
joagini bi tiadi. Bi ba ti ya yie ti tiapiendi ki yegi leni nni,
kelima bi pundi ki baa la. **5** Yua koani mi jama ki paadi,
ba ti ya yie yene, ti tiapiendi, n kan duuni ki ñani o yeli
abada li miali tili nni. Yene n baa tuo ki ta o yeli n baa
leni o malekinba nintuali. **6** Yua n pia a tuba, wan cengi
mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. **7** Diani
Kilisiti n yini yaaba filadelifi po ya maleki po ki yedi o:
Yua n gagidi ki ŋani cain, ki tie o moamoandaano, wani

yua n kubi dafibi kile, o ya luodi, oba kuli kan luoni, o ya luoni mo, oba kuli kan luodi. wani n yedi yaa maama n tie na. **8** N bani a tuona, diidi a pia u paalu waamu bebe, ama a kubi n maama, kaa nia n yeli mo, n luodi ki yaani apo bu buliñoabu, niloba kuli n kan luoni yaabu. **9** Diidi n baa teni a, Sutaani nitaanli yaaba, yaaba n poa mi faama ki tua ke bi tie jufinba ki naa tie yeni n cua ki gbani a nintuali, ki tuo ki bandi ke n bua ŋa. **10** Kelima a den kubi n maama leni li juunli nni yeni, n ba ti kubi a mi biigima yogunu, yaama n ba ti cua ŋanduna niba kuli po. **11** N baa cua, li kan waagi, ŋan ya kubi ŋan pia yaala ke oba kuli n da fie a badifogiliga. **12** Yua n koani mi jama ki paadi, n ba ti teni wan tua benjeelu n Tienu diegu nni, o kan go ti ña lieenni. n go ba ti diani opo n Tienu yeli leni n Tienu dogu yeli, lani tie o Jelusalema paano, yua n baa ña tanpoli po n Tienu kani ki jiidi. n go ba ti diani opo n yepanli. **13** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. **14** Diani Kilisiti n yini yaaba Layodise po, ya maleki po, ki yedi o: Diidi yua n tie Amina, wani o siedi-dugika leni o moamoandaano yua n tie Utienu tagima kuli cilika n yedi yaala. **15** N bani a tuona, n bani ke ŋaa kuugi, ŋaa go tuoni mo. Li bi baa cie a po, ŋa ya bi kuugi, bi ŋaa bi tuoni. Lani yaapo, **16** nani ŋan baligi yeni, kaa tuoni, kaa go kuugi mo yeni, n baa sii ŋa ki ñani a n ñoabu nni. **17** Kelima a tua: N tie piado, n baa mi piama ke li dagidi, kaa luo liba. ama ŋaa bani ke a tie fala daano, ban ŋani ki gbadi yua yapo mi niñimma, ki tie luodo, juamo, ki go ye mubima. **18** Lan yaa po n tundi a ke ŋan da n kani ban ŋanbi ya wula u maa fanu nni

ke ŋan tua piado, ki go da n kani ti tiapiendi ki ya yie ban da go le a fee kelima a mubima po, ki go da n kani u nunñoagu ki tieni a nuni ke ŋan ya nua. **19** Mini wani, n fu ki go tundi min bua yaaba kuli leni yaa tundi n pia fala. Lanwani ŋan baa li yankuali ki go lebidi a yama. **20** Diidi n se bu buliŋoabu kani ki tua gafala! Nilo ba ya gbadi n nialu ki luodi n po bu buliŋoabu, n baa kua o deni ki je leni o, o mo n je leni nni. **21** Yua n koani mi jama ki paadi, n ba ti teni wan kali leni nni n bali kalikaanu po, nani mini nba n den koani mi jama ki paadi, ki kali leni n baa o balikalikaanu po maama yeni. **22** Yua n pia a tuba, wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala.

4 Lani n den pendi, n go den nuali ki laa ke bu ya tanpoli po. Min den kpa gbadi ya nialu ke u nani kakaki yeni go den yedi nni: Do ki cua na, n baa waani a ya bonla n baa ti yuandi ki cua. **2** Lanyogunu U Tienu Fuoma den taa nni, ke n laa li bali kalikaanu tanpoli po, ke o nilo den ka lipo. **3** Yua n den ka lipo den naani jasipe leni saliduani ya tana yeni. O taniano yua den naani leni emelodi den lindi ki cebini li bali kalikaanu. **4** N den laa, piilie n balikalikaani naa ke yi lindi li balikalikaanu, ke piilie n nikpela naa ka yi po, ki yie ti tiapiendi, ki go ciibi wula badifogilimu. **5** I tañigi, i niali leni i tatantani den ña li balikalikaanu kani. Fidisamu lelee yaamu co bonŋanla, muni yaamu n tie U Tienu Fuoma lelee den ye li balikalikaanu nintuali. **6** Li balikalikaanu nintuali go den pia mi ñincianma yaama n naani leni ki madiidiga, ki tie nani mi tanpenpelinma yeni, bonfuoda naa den lindi li balikalikaanu, ki pia i nuni boncianla bi nintuali

leni bi puoli po kuli. **7** O bonfuodi kpialo den tie nani o yangbanlo yeni, o bonfuodilielo den tie nani ki naabiga yeni, o bonfuodi taalo den pia nani o nisaalo ya nunga, o bonfuodi naalo mo den tie nani jeebani yua n yugi yeni. **8** A bonfuodi naada yeni, yua kuli den pia fiabi luoba-luoba, ki pia i nuni boncianla bi lindima leni niini. Ku ñiagu leni u yensiinu kuli bi yen tua kaa cedi: O gagidi ki ŋani, o gagidi ki ŋani, o Diedo U Tienu, u Paaciamu kuli Daano, gagidi ki ŋani, wani yua den ye, ki ye moala, ki go ba cua. **9** Ya yogunu ke a bonfuodi naada yeni kpiagidi, ki jigindi, ki go tuondi, yua n kaa li balikalikaanu po, wani yua n fo, ki ye hali ya yogunu ki tu u yogunu kuli. **(aiōn g165)** **10** Bi piliee n nikpenaadiba yeni mo yen gbaani yua ka libalikalikaanu po nintuali. Bi yen kpiagidi wani yua n fo ki ye hali ya yogunu kuli, ki yiliti bi wula badifogilimu ki lu li balikalikaanu nintuali ki tua: **(aiōn g165)** **11** Ti Diedo, ti Tienu, li pundi ŋan gaa ti kpiagidi leni ti jigidi leni u paaciamu, kelima fini n tagi li bonla kuli. A yanbuama po mo yo ke likuli tagi ki go ye mo.

5 Lani n pendi, n go den laa ke yua n ka li balikalikaanu po muubi o jienu li tili ke bi diani li tugu nni leni li puoli po, ke bi loli li leni maalima lele. **2** N go den laa ya maleki n pia u paalu ke o kpaani ki tua: Hme pundi ki lodi mi maalima ki go gbabidi li tili na? **3** Tanpoli po, leni ki tinga nni, leni ki tinga tiipo, oba kuli naa den fidi ki gbabidi li tili ki nuali lienni. **4** N den buudi boncianla kelima baa den laa oba kuli yua n pundi ki gbabidi li tili ki go nuali lienni. **5** Lani, bi nikpeliba yeni siiga yendo den yedi nni: Da buudi, diidi juda buolu yangbanlo, dafidi

benkpeli wani yua koani mi jama ki paadi baa fidi ki lodi mi maalima leleedima, ki go gbabidi li tili. **6** Lani n go den laa ki pebiga ke o naani leni ban kodi yaaga li padili po yeni, ke o se li bali kalikaanu kani, a bonfuodinaada leni bi nikpeliba siiga. O den pia yina lelee, leni nuni lelee, yi n tie U Tienu Fuoma lelee wan soani yaaba ki tinga kuli nni. **7** O den nagini ki ga li tili yua n ka li bali kalikaanu po jienu nni. **8** Wan den ga li tili, a bonfuodinaaba leni bi piilie n nikpenaadiba den gbaani wani ki pebiga nintuali, yua kuli den muubi o niini ku kogidigu, leni wula tadiñokaamu ke mu gbie leni tulalee yaala n tie bi nigagidiŋanba jaandi. **9** Bi den yiini, bu yan panbu ki tua: A pundi ki ga li tili, ki lodi mi maalima, kelima bi den kodi a nani ki padipebiga yeni, ke a da ki faabi bi niba U Tienu po leni a soama i nibuoli kuli, leni i mabuoli kuli, leni mi diema buoli kuli. **10** A teni ke bi tua kopadi cianba diema, ti Tienu po ki baa diedi ki tinga. **11** N go den nuali, ki go gbadi malekinba boncianla niali, ke bi lindi ki gaani li balikalikaanu leni a bonfuoda, leni bi nikpeliba. Bi coali den tie tuda kobilietaalima tudakobilie, hali tuda - tuda. **12** Bi den kpaani ki tua: ban den kodi ya pebiga yeni pundi ki baa u paaciamu leni mi piama, mi yanfuoma, u fidu, ti jigidi, ti kpiagidi leni ti pagidi. **13** Lani n go den gbadi ke mi tagima kuli, yama n ye tanpoli po, leni ki tinga po, leni ki tinga tiipo, leni mi ñinciamma nni kuli leni yaala ye lieni kuli tua: Wani yua n ka li balikalikaanu po leni ki pebiga, n ya baadi ti pagidi leni jigidi, ti kpiagidi leni u paaciamu ya yogunu ki tu ya

yogunu kuli. **(aiōn g165)** **14** Lani abonfuodi naada den tua:
Amina bi nikpeliba mo den gbaandi ki pougi.

6 N den laa ke ki pebiga den lodi mi maalileleedima yeni
siiga yenma. ya yogunu n den gbadi ke a bonfuodinaada
yeni siiga yendo, ke o tiani leni u nialu nani u tatantanu
yeni ki yedi: cua na. **2** n den diidi ki go laa o tanpieno.
ke yua n den jagi o, kubi li dabanli. bi den puni o ki
badifuoliga, ke, o ban ca ki tie paadika ki baan n paadi
mo. **3** Wan go den lodi mi maaliliema ya yogunu, n den
gbadi ke o bonfuodilielo yedi: Cua na. **4** Lani tantoa den
ñani ki moani, bi den puni yua n den jagi o po libali ke
wan ñani mi yanduanma ki tinga nni, bi niba n ya kodi
biyaba. Bi go den teni o ki jugisiecianga. **5** Wan go den
lodi mi maalitaama ya yogunu, n den gbadi ke o bonfuodi
taalo yedi: cua na. N den diidi ki laa ke o tanboano ñani
yua n den jagi o po den kubi u kpiagu bonbiigi kaala. **6**
Lani n go den gbadi a bonfuodinaada yeni siiga u nialu ke
u tua: Halikama tadiga baa nagini tuda lelee n kobi luoba.
Olije tadimu taa mo baa nagini tuda lelee n kobi luoba.
ama ŋan da biidi mi kpama leni duven. **7** Wan den lodi
mi maalinadima ya yogunu. n den gbadi o bonfuodi naalo
nialu ke u tua: Cua na. **8** N den diidi ki go laa ya taamo n
tie suudi ke o ñani. Yua n den jagi o po, yeli yi mi kuuma,
ke bitinkpiba diema mo ciangi o. Bi den puni baa u paalu
ki tinga kaan naadi kuli siiga kanyendu, ke ban kpa likani
yaaba leni ki jugisiega leni mi koncianma, leni mi kucian
ludikaama, leni ki tinga fuoyanbiaditi. **(Hadēs g86)** **9** Wan
go den lodi mi maalimuudima ya yogunu, n den laa ban
den kpa ya niba ñaani li padibinbinli tiipo, kelima Utienu

maama leni yaaba n den tieni ya siedi ya po. **10** bi den kpaani leni u nialu ki tua: canba yua n gagidi ki ŋani ki tie moamoandaano, hali u laa yogunu yo ke a baa waagi ki daa jia ti buudi ki guani ki tinga yaaba ti soama panpani? **11** Bi den puni bi siiga yua kuli li liadipiencianli, ke bi go den yedi baa, ke ban sedi mi fuodima nni yogonu waamu hali bi naacenlieba, bi kpiiba, ban baa kpa yaaba nani bani yeni n pundi lan bili ya coali bianu. **12** N den diidi wan den lodi mi maaliluobima ya yogunu mi tindigibicianma den tieni, u yienu den boandi, o ŋmaalo mo den moandi nani mi soama yeni. **13** A ŋmabila den baa ki tinga po nani u faaciamu n figi bu kankanbu ke a kankankaana suodi maama yeni. **14** Tanpoli den fuadi nani ban yen gbabi li tili maama yeni. A juana leni a kpendiga kuli den ñani a kaani ki fuadi. **15** Ki tinga badiba, a nikpiaga, a minteela yudanba, a piada, bi paatieba, i yonbi leni yaaba n die bi yula kuli den sani ki ban wuoni ti tanlondi nni leni a jua - tancianma nni. **16** bi den miadi a juana leni a tanciama ki tua: Baa mani tipo ki wuoni ti yua n ka libalikalikaanu po leni ki pebiga pabienli. **17** kelima o pabienli dancianli pundi. ŋme n baa fidi ki ya ye?

7 Lani n pendi, n den laa malekinba naa ke bi se i tinkunnaadi kani. Bi den kubi ki tinga facian naadi ke yin da go figi baa waamu ki tinga po, leni mi ñincianma po, leni tibuba kuli po. **2** Lani, n go den laa maleki toa ke o yugi ñani u yienu n pudi naani po, o den kubi U Tienu yua n fo maalima, ki kpaani ki maadi leni bi maleki naadiba, yaaba n den baa li bali ki baa waani ki tinga leni mi ñincianma fala ki yedi baa: **3** Yin da tieni ki tinga, leni

mi ñincianma, leni i tiidi yaala n bia kuli, hali tin tabini U Tienu naaceenba yutuna po o maalima no. **4** N go den gbadi ke yaaba n baa mi maalima yeni coali n da maama; Isalele buolu kuli nni, kobiga n piina n niba tudanaa. **5** juda boulu nni, piiga n niba tuda lie. Lubena buolu nni, piiga n tuda lie. Gada buolu nni, piiga n tuda lie, **6** Asela buolu nni, piiga n tuda lie, Nefitali buolu nni, piiga n tuda lie, Manase buolu nni, piiga n tuda lie; **7** Simeyono buolu nni, piiga n tuda lie. Lefi buolu nni, piiga n tuda lie. Isakala buolu nni, piiga n tuda lie. **8** Sabulono buolu nni, piiga n tuda lie. Josefi buolu nni, piiga n tuda lie. Benjamina buolu nni, piiga n tuda lie. **9** Lani n pendi, n den diidi ki laa yaa niligu n yaba hali ke oba kuli kan fidi ki coadi ba. Handuna diema kuli yaaba, leni i nibuoli kuli, leni i mabuoli kuli. Bi den se li balikalikaanu leni ki pebiga nintuali, ki laa a liadipienciama, ki muubi bi niinni mo i kpakpabeni. **10** Bi den kpaani leni unialuciamu ki tua: Ti tienu yua ka libali kalikaanu po leni ki pebiga n die tindima! **11** Malekinba kuli den se ki lindi li balikalikaanu, leni bi nikpeliba, leni a bonfuodinaada, lani bi kuli den labini li balikalikaanu nintuali ki pugi U Tienu. **12** Ki tua: Amina! Ti tienu n die ti pagidi leni ti kpiagidi, mi yanfuoma, leni i tuondi, ti jigidi, u paaciamu leni u fidu hali ya yogunu kuli. Amina! **(aiōn g165)** **13** Lani bi nikpeliba yeni siiga, yendo den taa mi maama ki buali nni yaaba n laa ti tiapiendi yeni tie ŋmenbe? Ki ñani le? **14** N den yedi o: n Diedo, a bani. Lani o den yedi nni: Bi tie yaaba ñani o falaciamo nni yo, bi ŋuudi bi liadiciama ki pebiga soama nni ki pendi ŋa. **15** Li tie lanyaapo yo ke bi ye U

Tienu bali kalikaanu nintuali ki kpiagidi o, o dieli nni u yensiinu leni ku ñiagu kuli wani yua n ka libalikalikaanu po ba ti kuani ba o diegu nni. **16** Mi koma leni u ñinñuulu kan go cuo ba, u yienu mo kan go ñidi ba, baa wulugu mo kan go gbadiba. **17** Kelima ki pebiga, yua n ye libali kalikaanu kani baa tie bi yankpaalo, ki gobidi ki caaniba li miali ñinbuna kani, U Tienu mo baa duuni ki ñani bi ninsiidi kuli.

8 Wan den lodi mi maalileleema ya yogunu, li bonla kuli den tua suo tanpoli po ke li nagini leedi boagidima. **2** N den laa ya maleki- leleediba n se U Tienu nintuali, ke bi teni ba kakacinba lele. **3** Lani maliki toa den cua, ki sedi li padibinbinli po, ki kubi ban juugi adugibila ya tiagu nni ke ku tie wula. Bi den teni o adugibila boncianla, ke wan taani leni bi nigagidiŋanba jaandi, ki juu la li wula padibinbinli yaali n ye li balikalikaanu nintuali kani po. **4** A dugibila yeni fantanñii den ñani maleki nuu nni ki taani leni bi nigagidiŋanba jaandi ki doni U Tienu nintuali. **5** Maleki yeni den taa a dugibila juutiagu ki gbieni gu leni li padibinbinli ya fantama ki luni ki tinga po. Lani i niali, i tatantani, i tañigi leni mi tindigibima den tieni. **6** Lani bi maleki leleediba, yaaba n den kubi kakacinba lele den bogini ki baa piebi. **7** O maleki - kpialo den piebi o kakaci ke a tatana leni ya fantama n kali ki taani leni mi soama den baa ki tinga po, ke ki tinga boagidima taa kuli siiga boagidiyenma den buodi. Tiidi taa siiga kuli tiyenbu den buodi, ti moasoangidi kuli den buodi cain. **8** O maleki-lielo den piebi o kakaci ke bi luni mi ñinciama nni ya bonla n naani leni ya joacianli n cuo yeni, ke mi

ñinciama boagidima taa kuli siiga, boagidi yenma tua soama. **9** Lani, ya tagima n den ye mi ñincianma nni ki fo, bonla taa kuli siiga bonyenla den kpe, ñinbiadi taa kuli siiga yengu den bodi. **10** O maleki-taalo den piebi o kakaci ke ŋmabician-yenli ñani tanpoli po ki baa, li den cuo yo nani u mukaanu yeni, li den baa, kpeni taa siiga kpen yendu nni leni a ñinbuna nni. **11** Li ŋmabili yeni yeli yi “u tomu” lani mi ñima kuli, kaani taa siiga kuli kaanyendu den lebidi ki to. Mi ñima yeni den kpa bi niba boncianla, kelima ma n den lebidi ki to yeni yaapo. **12** O maleki naalo den piebi o kakaci. Bi den pua u yienu leni o ŋmaalo, leni a ŋmabila ki teni ke bi kuli boagidima taa siiga kuli boagidi yenma den biigi hali ke li daali yenma boagidima taa siiga boagidi yenma den bodi, ku ñiagu mo den tua yeni. **13** N den diidi ki go gbadi jiebani ke o yugi tanpoli nni ki tua leni u nialu cianmu: Fala, fala, fala baa ki tinga niba po, kelima ya maleki-taadiba n sieni n baa piebi bi kakacinba ki tieni ya fuugu po.

9 O maleki muulo den piebi o kakaci. N den laa ke li ŋmabili ñani tanpoli ki baa ki tinga po. Bi den teni li acicila n lo yaa cañuangu nni kile. **(Abyssos g12)** **2** Li ŋmabili yeni den luodi ku cañuangu yeni ke i fantanñii ñani lienni nani ya buaga n yaba ya fantanñii yeni. U yienu leni mi fawaama kuli den biigi kelima yaa fantanñii ñani ku caciangu yeni niinni ya po. **(Abyssos g12)** **3** I gbangbaani den ñani i fantanñii nni, ki yadi ki tinga nni, bi den puni ba u paalu nani ki tinga po nami yeni. **4** Bi den yedi ba, ke ban da tieni yaala bia ki tinga moasoangidi, leni i tiidi kuli, kali ya niba n kaa pia U Tienu maalima bi yutuna po

bebe. **5** Baa den puni baa u sanu ban kpa ba, ama ban ya
wangi ba fala bebe hali ŋmaali muu. Ban yen cuani ya
fala tie nani o namo n yen juni yaa nilo n yen laadi ya
fala yeni. **6** Laa dana ya niini, bi niba baa lingi mi kuuma
ki nan kan lee ma, bi baa bua ki kpe, ama mi kuuma baa
sani ki foagidi leni ba. **7** I gbangbaani yeni den tie nani
ban bogini ya taami bu toabu po yeni. I den pia i yula po
nani a wula badi fogila yeni, ke i nunmu mo nani mu
nisaali nunmu yeni. **8** I yudi den tie nani ti puo yudi
yeni, i ñina mo den tie nani a yangban ñina yeni. **9** I den
laa yaala n tie nani a kuliada yeni, i fiabi fuugu den tie
nani i taami boncianla n dia ti toateliti ki tiini ki caa bu
toabu po yeni. **10** I den pia a juona leni li bonjunkaala
nani i nami yeni. I paalu yu n baa fidi ki ya wangi bi niba
fala hali ŋmaali mu yeni den ye i juona nne. **11** I bado
den tie ku buoñuangu maleki, ebilu maama nni bi yi o
Abadona, gileki maama nni mo bi yi o Apoliyo, lani n tie
yua n bolindi. **(Abyssos g12)** **12** O falakpialo pendi, diidi
fala n ba lie n sieni, yaaba n go baa ti cua. **13** O maleki
luobilo den piebi o kakaci, n den gbadi ke u nialu ñani
wula padibinbinli yaali n se U Tienu nintuali ya yinaada
nni. **14** U den yedi o maleki luobilo, yua n kubi kakaki
yeni, lodi bimaleki naadiba yaaba n luo u kpenciamu
yufilata po. **15** Lani, li den sua ke li maleki naadiba den
bogini ki baa kpa niba taa siiga kuli nni yendo, li leedo, li
daali, li ŋmaalo, leni li binli ya ti pundi ke bi lodi ba. **16** Bi
tandanba yaaba n den tie jakoanda coali den tie tuda
piiga hali taalima tuda piilie. N den gbadi bi coali yene.
17 Li tie yene, min den laa yaa taami li bonlekaala nni leni

yaaba n den jagiba, den laa a kuliada ke a moani nani mi fantama yeni, ki go boani nani mi siema, ki go duudi nani li cidibili yeni. **18** Niba taa siiga kuli, niyendo den kpe laa falataadiba nni, lani n tie, mi fantama, i fantanñii, leni li cidibili lani yaala n den ña bi noana nni. **19** Kelima i taami yeni paalu den ye bi ñoana leni bi juona nne. Bi juona den tie nani i we yene, ki pia a yula, bi den tiendi yaala n bia leni laa yula yo. **20** O falabiado yeni n kaa den kpa yaaba, naa den lebidi bi yama leni bi nii tuona po. Lani baa den cedi kaa go kpiagidi mu cicibiadimu, i buli yaaba n tie leni wula, bi ŋanjilifa, bi tikumoandi, bi a tana, bi ti daadi, yaala n kaa nua, kaa gba, kaa cuoni mo. **21** Baa den lebidi bi yama yaala n tie; bi nikpali, ñoagibiadi, bi conconma, leni bi subu po.

10 N den laa maleki-toa, yua n pia u paalu, ke o ñani tanpoli po ki ji. O den bobi kutawaligu, o taniano den yilini o yuli, o nunga den tie nani u yienu yeni, o taana mo den tie nani mi fantama yeni. **2** O den muubi ki tibiga o nuu nni ke ki gbabidi. O den ŋmaa o jientaali, mi ñincianma po, ki go ŋmaa o gantaali mo ki tinga po. **3** Ki tiani leni nialu cianmu nani o yangbanlo n yen duni maama. Wan den tiani, i tatantan-leleedi den teni ke bi niali ñani. **4** I tantan-leleedi niali den ñani yeni, n den bua diani, ama n den gbadi u nialu ke u maadi tanpoli po ki yedi: Han kubi i tatantan-leleedi n yedi yaala ki da diani la. **5** Lani min den nua ya maleki ke o se mi ñincianma leni ki tinga po yeni den yugidi o jienu buagu ki teli tanpoli po. **6** Ki poli yua n ye hali ya yogunu kuli, yeli nni, wani yua tagi tanpoli leni yaala n ye lienni kuli

ki tinga leni yaala n ye lienni kuli, leni mi ñincianma leni yaala n ye mi niinni kuli ki yedi: Yogunu kan go ya ye. **(aiōn g165)** **7** Ama o maleki-leleelo ya piebi ya daali o kakaci, U Tienu bondoaginkaala baa tieni ki dudi nani wan den tuodi ki waani o naacenba, bi sawalipuaba maama. **8** Lani, min den kpaa gbadi ya nialu ke u maadi tanpoli po yeni go den maadi leni nni ki yedi: Gedi ki ga ki tibiga yaaga n gbabidi ki ye maleki yua se mi ñincianma leni ki tinga po yeni nuu nni. **9** Lani n den gedi maleki yeni kani ki yedi o, wan teni nni ki tibiga, o go den yedi nni: Gaa, ki nali ga; ki baa to a tugu nni, ama ki baa mani a ñoabu nni nani ti siadi yene. **10** N den ga ki tibiga maleki yen nuu nni, ki nali ga, ki den mani n ñoabu nni nani ti siadi yeni, ama n tugu nni den gbie leni u tonu. **11** Lani bi den yedi nni: kali ŋan go pua sawali ya nibuoli n yaba po, leni ya diema, leni ya mabuoli, leni ya batieba n yaba po.

11 Bi den teni nni li kankagili ke li tie nani ugbianu yeni, ki yedi nni: fii, ki biigi U Tienu diegu leni li padibinbinli, leni yaaba n kpiagidi U Tienu likani. **2** Ama ŋan cedi ki da biigi ku diegu luolu wani, kelima bi ŋa u mi diema ni buoli po yo, ke ban yaa ŋmaadi ki biidi u dogagidiŋamu hali piinaa n ŋmaali lie. **3** N baa pa n siediliediba u paalu ban ya pua sawali hali tudili n kobi lie n dana piiluoba ki yie ti kpalipiadi. **4** Bi tie olifie tiliedi leni i fidisantuankaanliedi yi n se ki tinga diedo nintuali. **5** Yaa nilo n bua ki tieni baa yaala n bia, mi fantama baa ña bi ñoana nni ki buoni bi yibalinba. Lani yua n bua ki tieni baa yaaba bia, kuli baa kpe yene. **6** Bi pia u paalu ki baa luoni tanpoli ke ki taaga n da mi baa n pua sawali yaa dana nni, bi go pia u paalu

ki baa teni mi ñima kuli n lebidi ki tua soama, ki go teni i falabiadi buoli kuli n baa ki tinga po baa n bua ya yogunu kuli. **7** Bi ya tieni bi siedi ki gbeni ya yogunu, ki fuayanga yua n ba ña ku buoñuaangu n yeni nni baa tieni bu toabu leni baa ki paadi baa, ki go kpa baa. **(Abyssos g12)** **8** Lani bi ba ŋa baa n yaa bili yaa fanma n ye u dogu cianmu nni, ban yini ya dogu sodoma leni ejipiti bi kpanjanma nni, baa n den kpa ki tabini bi Diedo li dapoanpoanli po nankani. **9** Inibuoli kuli, leni i mabuoli, leni mi diema kuli nni, bi niba kuli baa lee ke bi kpe ki bili dana taa leni boagidima, bi kan tuo obaa kuli mo n piini baa. **10** Lani, ki tinga nni yaaba kuli pala baa mangi hali boncianla kelima bi kuuma po. Bi baa tuuni bi lieba po bu paabu, kelima bi sawalipua-liediba yeni n den waani ki tinga nni yaaba o falabiado. **11** Dana taa leni boagidima yeni n den pendi, li miali fuoma den ñani U Tienu kani, ki kua bi niinni ke bi fii ki sedi. lanwani ti jawanciandi den cuo yaaba n den nua ba. **12** Bi sawalipuaba yeni den gbadi u nialu ke u ñiani tanpoli ki yedi baa; `do mani nee' lani bi den doni tanpoli ku tawaligu nni, ke bi yibalinba nua. **13** Laayogunu, mi tindigibicianma den tieni, ke u dogu yeni kan piiga siiga kanyendu den baa. niba tuda lelee den kpe mi tindigibima yeni nni. ke li den cuo yaaba n sieni pala, ke bi teni U Tienu yua ye tanpoli ti kpiagidi. **14** O falalielo pendi, diidi o falataalo baa cua ke li kan waagi. **15** O maleki leleelo den piebi kakaki, i nialicianmi den kpaani tanpoli po ki yedi. ŋanduna diema gua tua ti Diedo leni wan gandi Yua yaama; O baa die hali ya yogunu kuli. **(aiōn g165)** **16** Bi piilieedi n nikpenaadiba yaaba n kaa

libalikalikaanu po, U Tienu nintuali den labini ki gbaani ki kpiagi U Tienu. **17** Ki tua; ti paga o Diedo, U Tienu upaalucianmu kuli daano, fini yua n den ye, ki go ye, kelima a gaa upaalucianmu ki diedi a diema. **18** Inibuoli pala beni, a mo pabienli cuonu yogunu pundi. ŋan baa jia ti buudi leni bi tinkpiba ya yogunu pundi. ŋan baa pa a naacenba bi panpaani ya yogunu pundi. bi sawalipuaba, bi nigagidiŋanba leni yaaba n fangi a yeli, a bila leni a nikpela, leni ŋan baa bolini yaaba n den bolindi ki tinga ya yogunu pundi. **19** Bi den luodi U Tienu diegu tanpoli po, ke ku ŋantaadikpaagu doagidi lieenni. i tañigi den tieni, i niali leni itatantani, ki tinga den digibi, a tatana den baa boncianla.

12 Mi maalicianma den doagidi tanpoli po; ke o pua bobi u yienu, ke o taana ŋmaa o ŋmaalo po. ki ciibi mo ya badifoliga n pia piiga n ŋmabilaliee. **2** O den pundi, ke o maayogunu mo nagini, ke o buudi kelima u maditugikoanu n pia o ke laadi ya fala po. **3** Maalitoama go den doagidi tanpoli; obonfuodicianmoano, ke o pia yula lelee, leni yina piiga, ki go pia badifogilimu lelee o yula po. **4** o juoli den fuli tanpoli ŋmabila boagidima taa siiga, boagidiyenma ki luna ki tinga po. o bonfuodibiado yeni den sedi o pua, yua n baa maa yeni kani, ke o ya mali ya yogunu, wan ŋmani, o biga. **5** O den mali bonjaga, yua n baa gobidi inubuoli kuli leni ti kudi gbianu. bi den taa o biga ki gedini o U Tienu kani, leni o balikalikaanu kani. **6** o pua yeni den sani ki gedi U Tienu n den bogini o po ya kaanu mi fanpienma nni, baa n baa dindi o naani kani hali tudili n kobiliee n dana piiluoba. **7** Lnani, bu tuabu

den tieni tanpoli po. miseli leni o malekinba den tuogi bu toabu leni o bonfuodibiado yeni. wani o bonfuodibiado leni o ya malekinba moko den tuogi leni baa. **8** Ama baa n den paadi Miseli leni o malekinba. Baa go den baa yekaanu tanpoli po. **9** Bi den luni obonfuodibiadicianmo yeni, wani, o waakpelo, baa n go yi yua Sutaani, wani yua n boandi ki tinga nni yaaba kuli. bi den luni o ki tinga po wani leni o malekinba. (cicila). **10** Lani n den gbadi ke u nialucianmu kpaani tanpoli po ki yedi: Moala mi faabima pundi, ti Tienu paaciamu leni o diema cua, leni wan gandi yua mo ya bali yogunu moko pundi. kelima bi ñani ki luni yua n bi kuliti ti kpiiba, wani yua den kuliti ba U Tienu kani yensiinu leni ñiagu. **11** Bi den paadi o kelima ki pebiga soama po, leni bi siedi maama po. Baa den bua ki gaa bi miana, hali ki baa jie mi kuuma. **12** Lani yaapo tanpoli leni yinba yaaba n ye lienni kuli n mangi yi pala. Ama ti solindi baa ye ki tinga leni mi ñincianma po! kelima sutaani djidi yi po leni li pabiencianli, kelima o bani ke o yogunu ki ki yaba. **13** O bonfuodibiado n den laa ke bi luni o ki tinga po, o den ŋoadi o pua yua den mali ki bondjaga yeni. **14** lani bi den puni o pua yeni o jiebanciamo fiabi lie, ke wan yugi ki gedi o kaanu po, yu ye mi fanpien ma nni, nankani ke bi ba ya dindi o hali yi yogini nni yogin yendu leni yogunu boagidima, naani n foagi leni o wa. **15** Lani o wa den sii yaa ñima n yaba nani u kpenciamu yeni o pua yeni fuuli nni ke man ŋoadi ki tugi o. **16** Ama ki tinga den gaa o pua yeni, ki yaadi ki ñoabu ki ñuudi o bonfuodibiado n den sii ya ñincianma yeni. **17** Lani o bonfuodibiado pali den beni o pua yeni

po, ke o gedi, ki baan tuogi butoabu leni o puoliŋoani yaaba n sieni, bani yaaba n kubi U Tienu balimaama ki go pia Jesu siedi.

13 O den sedi mi ñincianma jaali tanbiima po. Lani n den laa ki fuayanga ke o ñiani mi ñincianma nni, o den pia yina piiga leni yula lelee. O yinpiiga yeni siiga, yinli den ciibi ki badifoliga leni ya yeli n tie sugidi U Tienu po den ye o yula yeni po. **2** Min den laa ya fuayanga den tie nani ki jiiga yeni, o taana den tie nani ki fuayanbiadicianga yene, ke o ñoabu mo tie nani buyangbanñoabu yeni. O bonfuodi-biado den teni o paalu ki fuayanga yeni ki kaani o, o yaa balikalikaanu po, ki dini o, o bacianli. **3** Min den laa ke ki fuayanga yeni yula siiga nni, yuyenli den baa mi poagima, yaanma baa fidi ki kpa o, ama mi den paagi. Li pakili den cuo ki tinga yaaba kuli ke bi ŋoa o. **4** Lani bi den gbaani ki kpiagi o bonfuodi-biado kelima o puni ki fuayanga li bali. bi go den gbaani ki kpiagi ki fuayanga ki tua=ŋme n naani leni ki fuayanga? ŋme n baa fidi ki tuogi bu toabu leni o? **5** Bi den puni o ya ñoabu n maadi mi japamaama leni ti sugidi U Tienu po, bi den puni o li bali wan soani hali piinaa n ŋmaali lie. **6** Lani o den yaadi o ñoabu ki sugidi U Tienu leni o yeli, leni o yekaanu, leni yaaba ye tanpoli kuli. **7** Bi go den puni o, wan tieni bu toabu leni U Tienu nigagidiŋamba ki paadi ba. Lani bi den puni o li bali ke wan diedi i nibuoli kuli, leni imabuoli kuli, leni mi diema kuli. **8** Ki tinga nni, niba kuli yaaba ya yela kaa den diani ki pebiga miali tili nni, wani n tie baa n den kodi yaaga hali ŋanduna daa tagi, ba ti gbaani ki kpiagi ki fuayanga. **9** Yua n pia a

tuba, n gboadii! **10** yua n canni bi niba ti yonbidi mo, baa gedi ti yonbidi, yua n kpani leni ki jugisiega, kali baa n kpa o moko leni ki jugisiega. lani kane ke li pundi bi nigagidiŋanba n ya pia li juunli, ki se leni li dandanli. **11** N go den laa fuayantoaga ke o ña ki tinga nni; ke o pia yina lie, yaa n naani leni ki pebiga ya, ki nan maadi nani o bonfuodibiado yeni. **12** O den pia ki fuayankpiaga ya bali kuli ki tuuni o nintuali, ki teni ke ki tinga leni yaaba n ye ki niini kuli gboandi ki kpiagidi ki fuayankpiaga, wan yua den baa ya poagilima, n baa fidi kpa o, ke o den paagi yeni. **13** O den tiendi mi bancianma, hali ki teni ke mi fantama ña tanpoli ki baali ki tinga po ke bi niba nua. **14** Lani o den boandi ki tinga yaba leni wan den tiendi ya bancianma ki fuayankpiaga nintuali. O den tua ki tinga yaaba n tagi ki fuayangakpiaga, yua n den baa ki jugisiega poagilima ki go paagi yeni nananli. **15** O go den baa u paalu, ki teni ke ki fuayangakpiaga nananli fo, ki fidi ki maadi, ki go teni ban kpa yaaba kaa tuo ki gbaani ku pugi ki fuayankpiaga nananli kuli. **16** O den teni ke bi niba kuli, abila leni a nikpela, a piada leni a luoda, yaaba n die bi yula leni i yonbi, kuli n baa mi maalima bi niejienu yaka bi yutuna po. **17** ke oba kuli kan fidi ki da liba, yaka ki kuadi liba kuli kali wan ya pia mi maalima yeni, yaka ki fuayankpiaga yeli, yaka ki yeli coali. **18** Line n bua mi yanfuoma, yua n pia mi yanfuoma, n coadi ki bandi ki fuayanga yeli coali, kelima li tie o nissalo coali laa coali tie kobi luoba n piiluoba n bi luoba.

14 N den diidi ki laa ke ki pebiga se siyono juali po, ke niba kobiga n piinaa n tudanaa se leni O. bi den pia O

yeli leni O Baa yeli bi yutuna po. **2** N go den gbadi u
nialu ñani tanpoli po, ki tie nani a ñingola ya fuugu yeni
nani utatantaciamu ya fuugu yeni ki go tie nani bi kogidi
puaba n pua ki tiendi ya fuugu yeni. **3** Bi den yiini bu
yanpanbu li balikalikaanu nintuali; leni a bonfuodinaada,
leni bi nikpeliba nintuali. ke oba kuli ki den fidi ki bangi
bu yanbu yeni, kali bani den daa ki faabi niba kobiga
n piina n tudanaa yaaba ki tinga nni yeni. **4** Bani n tie
yaaba n kaa den joagini bi yula leni bi puoba. Bi tie yaaba
n kaa den taani leni bi puoba. Bi baa ŋua ki pebiga wan
ca nani kuli. Bi tie wan daa ki faabi yaaba bi kuli siiga, ke
bi tie nani li bonluonkakpiala yeni U Tienu leni ki pebiga
po. **5** Faama baa kuli ki den cili ki ñani bi ñoana nni,
kelima oba kuli kan fidi ki kuli baa leni liba. **6** N go den
laa malekitoa ke o yugi tanpoli mi fawama nni, ki kubi
yaa labaaliŋamo n ye hali yaa yogunu kuli ki baa waani ki
tinga yaaba kuli, mi diema, i nibuoli, leni i mabuoli yaaba
kuli. **(aiōnios g166)** **7** O den kpaani leni u nialu ki tua; fangi
mani U Tienu, ki kpiagi o, kelima o bujiali yogunu pundi.
Gbaani mani ki kpiagi o, wani yua n tagi tanpoli leni ki
tinga leni mi ñincianma leni a ñinbuna kuli. **8** Makekitoa,
o bonlielo den ŋoadi ki tua; u baa, u baa u doguciamu
babilona, wuni, ya dogu n den teni ke i nibuoli kuli ñu ya
daama n tie mi conconbiadima ki gaadi. **9** Malekitoa,
o bontaalo den ŋoadi ba ki kpaani leni u nialiciamu ki
tua; ya nilo n gbaani ki pugi ki fuayanga leni o nannanli,
ki gaa o maalima o yutunli po yaaka o nii po, **10** Wani
moko ba ti ño ya daama n tie U Tienu pabienli cuonnu,
laa daama ki la leni liba, yama ke o kuodi o pabienli

cuonu tadiñokaaga nni. laa nilo baa laadi fala mi fantama leni cidibili nni bi maleki gagidiŋanba nintuali leni ki pebiga nintuali. **11** Bi falaciamo fantañii baa do hali ya yogunu kuli, bi kan baa fuodima yensiinu leni ñiagu kuli, bani yaaba kuli n gbaani ki kpiagi ki fuyanga leni ki nannanli ki go ga o yeli maalima. **(aiōn g165)** **12** Lani n tie bi nigadiŋanba juunli, bani yaaba n tuo ki kubi U Tienu balimaama leni li dandanli Jesu. **13** N go den gboadi ke u nialu maadi tanpoli po ki yedi; diani. Li pamanli ye leni yaaba n kpe leni li dandanli o Diedo nni baa moala. Yeni dee, U Tienu fuoma yedi, kelima bi fuodi leni bi tuona, kelima bi tuonŋama ŋua ba. **14** N den diidi ki laa ku tawalipiengu ke yua n naani leni o nisaalo bijua ka kupo. o den yiili wula badifogiliga, ki muubi ku koadi-mangu o nuu nni. **15** Maleki-toa den ñiani U Tienu diegu nni, ki kpaani leni u nialu-ciamu ki yedi yua n kaa ku tawaligu po yeni; taa a koadigu ki cee. kelima li yogunu pundi, ki tinga kpaandi mo beni. **16** Lani yua n den kaa ku tawaligu po yeni, mo den taa o koadigu ki ceni ki taani ki tinga kpaandi. **17** Maleki-toa den ñani U Tienu diegu nni tanpoli po, ki moko muubi ku koadi-mangu. **18** Maleki-toa, yua n die li padibinbinli fantama moko den ñani likani ki kpaani leni u nialu-ciamu ki yedi yua n muubi ku koadi-mangu; taa a koadi-mangu ki cee ki tinga datiidi bonjoana, kelima yi beni. **19** Lani maleki den ceni ki tinga datiidi bonjoana, ki kuodi u daŋanbikaanu nni, naa nni n pia U Tienu pabienli. **20** Bi den ŋmaadi u daŋanbikaanu yeni nni, u dogu puoli; mi soama den ñani

u ni nni, ki kpedi ki pundi hali i taami biamu kani, mi den puubi ki pundi nani dajena kobiliee n pinii n a nii.

15 Lani, n den laa maaliciantoana tanpoli po, yama n yaba ki pia mi ñuadima. malekinba lelee den kubi falabiadi lelee, yi n tie i falabiadi - juodi ke, kelima U Tienu pabienli cuonu baa tieni ki dudi leni laa falabiadi yo. **2** N go den laa yaala n naani leni mi ñinciama ke li tie tanpenpelinma ki kali taani leni mi fantama. leni yaaba n den paadi ki fuayanga, leni o nannanli, leni o yeli coali ke bi se mi tanpenpelinma yeni po, ki muubi U Tienu n den teni ba ya kogiditi. **3** Ke bi yiini U Tienu naacemo Musa yanbu, leni ki pebiga yanbu ki tua: O Diedo U Tienu, u paaciamu kuli daano, a tuona yaba ki pia mi ñuadima a sani tiegi, ki tie moamoani, fini yua n tie; i nibuoli kuli bado. **4** Ti diedo, ŋme n ye ki kan fangi a, ki kpiagidi a yeli kelima fini bebe n gagidi ki ŋani. I nibuoli kuli baa cua ki labini a nintuali ki kpiagi a kelima a doagidi a buudi. **5** Lani yaa puoli, n den laa U Tienu diegu tanpoli po ke siedi gbandieli mo luodi. **6** Ya maleki - leleediba n kubi i falabiadi - leleedi den ñani U Tienu diegu nni ki yie ya tiadi n ŋani, ki pia ti kpiagidi ki ñuliti, ki ñaagi bi bena po, ti wula gban ñagiditi. **7** A bonfuodi naada siiga nni yendo den teni bi maleki - leleediba yeni wula tadibuomu lele, ke mu gbie leni U Tienu yua n ye hali ya yogunu kuli pabienli cuonu. **(aiōn g165)** **8** U Tienu kpiagidi leni o paaciamu den teni ke o diegu gbie leni i fantanñii o ba kuli kan den fidi ki kua U Tienu diegu nni hali bi maleki - leleediba n kubi ya falabiadi - leleedi yeni tieni ki dudi.

16 N den gbadi ke u nialuciamu maadi U Tienu diegu
nni ki yedi bi maleki leleediba: gedi mani ki ban wuli ki
tinga po U Tienu pabienli cuonu yu n ye tadibuomu lele
nni yeni. **2** O maleki - kpialo den gedi ki ban wuli yaala n
ye o tadibuoga nni ki tinga po, ke ya sinala n bia ki go
lo boncianla cuo ya niba n pia ki fuayanga maalima ki
gbaani ki kpiagi o nananli. **3** O maleki - lielo den wuli
yaala ye o tadibuoga nni mi ñincianma nni ke mi lebidi ki
tua soama, yaama n tie nani mi tinkpi soama yeni, ke
yaala n fo ki ye mi ñincianma nni kuli kpe **4** O maleki
- taalo den wuli yaala ye o tadibuoga nni i kpeni leni
a ñinbuna nni, ke yini mo tua soama. **5** N den gbadi
ke ya maleki n die mi ñima kuli yedi: A tiegi, fini yua
n ye moala, ki den kpa ye a gagidi ki ŋani, kelima ŋan
buni ya buudi po. **6** Kelima bi wuli bi nigagidiŋanba
leni a sawalipuaba soama, ke a mo teni ke bi ñuni mi
soama bi dagidi le. **7** N go den gbadi ke u nialu ñani li
padibinbinli kani ki yedi: yeni de, o Diedo U Tienu u
paaciamu kuli daano, a bujiali tie moamoani ki go tiegi. **8**
O maleki - naalo den wuli yaala n den ye o tadibuoga nni
u yienu po ke u baa u paalu ki baa fulini bi niba leni u
fantanma. **9** Ku tontonbiadigu den fulini ba ke bi sugidi
U Tienu yeli, wani yua pia libali la falabiadi po baa den
lebidi bi yama mo ki kpiagi U Tienu. **10** O maleki - muulo
den wuli yaala n ye o tadibuoga nni ki fuayanga bali-
kalikaanu po, ke o diema kuli biigi bi niba den ŋmani
bi landi kelima lan loba maama yaa po. **11** Ki go sugidi
tanpoli Tienu kelima bi sinala loma po, baa go den lebidi
bi yama bi tuonbiadi po. **12** O maleki - luobilo den wuli

yaala n ye o tadibuoga nni u kpenciamu yufilata po ke u ñuudi, ki baa ŋanbi u sanu puoli badiba po. **13** N go den laa cicibiadimu taa, ke mu tie nani a loanda yeni, ke mu ñani o bonfuodibiado ñoabu nni, leni fuayanga ñoabu nni, leni o sawalipua faadano ya ñoabu nni. **14** Kelima mu tie ya cicibiadimu n tiendi mi bancian -ludi kaama. -mu caa ki tinga kuli badiba kani ki baa taani ba bu toabu po, U Tienu, u paaciamu kuli daano dacianli daali po. **15** Diidi, n baa cua ki ludi yi nani o sugido yeni; li pamanli baa ye leni yua n gu ki kubi o tiayekaadi, wan da ti cuoni mubili ban le o fe. **16** Bi den taani bi kuli ebilu n ba maama nni ban yi ya kaanu amagedo. **17** O maleki leleelo den wuli yaala n ye o tadibuoga nni mi fawaama nni. U Tienu diegu nni, u nialiciamu den maadi li bali -kalikaanu kani ki yedi “li tieni”. **18** I tañigi leni i niali, leni i tatantani leni mi tindigibicianma den tieni hali bi niba n cili ki ye ŋanduna nni ki taa ki pundi hali moala, laa tindigibima buolu daa tieni. **19** U dociamu den boagidi kaani taa, i nibuoli dociami den baa, U Tienu den tiadi u dociamu babilona po ki baa teni wun ño ya daama n ye o pabiencianli tadiñokaaga nni. **20** A kpendega leni ajuana den bodi. **21** A tatancianma, ya den kpiagi hali boncianla mo den ñani tanpoli ki baa bi niba po. bi den sugidi U Tienu kelima a tatana yeni falabiado po. kelima laa falabiado den bia hali boncianla.

17 Lani ya puoli, ya maleki-leleediba n den kubi tadibuo mu lelee yeni siigi yendo den cua n kani, ki maadi leni nni ki yedi: Cua na n ban waani a li poconconcianli yaali n ka mi ñincianma po yeni buudi. **2** Ki tinga badiba den

puni bi yula miconconma leni line, ke ki tinga yaaba mo ñuni o conconma daama ki gaadi. **3** O den taani mi fuoma nni ki gedini nni mi fanpienma po. lani n den laa o pua ke jagi ya fuayanga n moani, ke U Tienu sugidi yela taabi ki kaani kuli po, ki den pia yula lele leni yina piiga. **4** O pua yeni den yie ya tiadi moani leni yaadi n moani coicoi, ki go bobi wula leni ya tanbila n pia mayuli boncianla leni a lanbila. O den muubi o nuu nni wula tadiñokaaga ke ki gbie leni ti cagindi leni o conconma joagindi kuli. **5** O yutunli po bi den diani li yeli ke li tie bondoaginkaala u doguciamu babilona mi conconma danba leni ki tinga cagindi kuli ya naa. **6** N den laa ke o pua yeni ñuni bi nigagidiŋanba soama leni Jesu siedinba soama hali ki gaadi, min den laa o yeni, li den lidini boncianla. **7** Maleki den yedi nni: be yaapo ke li lidini a? n baa ti doagidi a po o pua leni wan jagi ya fuayanga ke ki pia yula lelee leni yina piiga yeni bondoaginkaala. **8** ŋan laa ya fuayanga yeni den kpa ye, waa go ye moala o baa do ki ña ku buoñuangu nni, ki gedi mi bodima nni. lani ki tinga yaaba siiga, yaaba ya yela n ka den diani li miali tili nni hali ŋanduna tagima yogunu, bi ya laa ki fuayanga, yua n den kpa ye, kaa go ye moala, ke o go goani ki ye, li baa lidini baa. **(Abyssos g12)** **9** Line n tie mi bandima leni mi yanfuoma: a yuleleeda yeni tie o pua yeni n ka ya joaleleeda po. **10** A go tie mo badiba lele bonbii muu pendi, yendo ye moala, yua n sieni daa cua o ya cua, o baa tieni yogunu waamu bebe. **11** Ya fuayanga n den kpa ye, kaa go ye moala yeni tie o badi niilo, ki moko tie bi badi leleediba yeni siiga yendo, ke o caa mi bodima

nni. **12** Han laa yiina piiga ya yeni tie badiba piiga yaaba n daa gobidi bi diema ama ki fuayanga yen teni baa li bali yogunu waamu bebe po. **13** Bi kuli pia yantiayenli, ki pa ki fuayanga bi paalu leni bi bali. **14** Bi baa tuogi butoabu leni ki pebiga, ama ki pebiga baa paadi ba kelima o tie bi Diediba Diedo, leni Badiba Bado. wan yini yaaba ki go gandi yaaba, yaaba n tie o nidugikaa, ba taani leni o ki moko n paadi ba. **15** O go den yedi nni: ŋan laa ya ñinciama ke li poconconli ka mi po yeni, mi tie yi nibuoli leni a nigola leni mi diema boncianla, leni yi mabuoli. **16** Han laa yina piiga ya yeni leni ki fuayanga yeni baa nani li poconconli, ki koadi o jiema kuli, ki ŋa o mubili. Bi go baa je o gbanandi, ki bolini o. **17** Kelima U Tienu kuani bi pala nni ya yantiayenli tie ke ban tieni O yanjagili, ki pa ki fuayanga bi bali hali U Tienu maama n tieni ki dudi. **18** Han laa ya pua yeni tie ya dociamu n die ki tinga badiba kuli.

18 Lani yaapuoli, n den laa maleki toa ke o ñani tanpoli po ki ji. o den pia li bali boncianla, o kpiagidi mo den yendi ki tinga. **2** O den kpaani leni u nialiciamu ki yedi: u baa, u baa u dociamu babilona baa u tua mu cicibiadimu yekaanu, a cicibiada kuli wuonkanu leni ya bonyugiditi n joagini ki go gundi kuli n jiidi nankani ki wuondi. **3** Kelima yi nibuoli kuli den ñuni ya duven n tie u concon kandikaama ke ki tinga badiba den punibi yula upo, ki conbi leni u, ki tinga kpenkpenda mo den tua piada kelima u yeŋan - kandikaama po. **4** N go den gbadi ñialito ke u maadi tanpoli po ki yedi yinba n niba, ña mani u niini. Ke yin da taani leni u u tuonbiadi nni. Ke yin

da ti taani leni u, u falabiadi nni. **5** Kelima u tuonbiadi
dogini ki pundi hali tanpoli po ke U Tienu mo tiadi wun
teni ya biadima kuli po. **6** Pa u mani, nani wun den pa
maama, ki guani u mani taalima lie wun den tieni yaala
po wun den kuodi ya tañokaaga nni, kuodi mani u po
lienni talima lie. **7** Wun den kpiagidi u yuli, ki ye mi
yemanma nni ke li pundi ya bianu, pa u mani o falabiado
leni li paboanli lan pundi yeni. kelima u yedi u pali nni: N
ka li bali kalikaanu po ki tie pobado, mii tie kpepuoli ka,
n kan le paboanli. **8** Lani yaapo, u falabiadi baa baa u
po dayenli: mi kuuma, li paboanli, leni mi konbiadima,
mi fantama baa buoni u. Kelima O Diedo U Tienu, yua
pia upaalu n jia u buudi ki cuo u. **9** Ki tinga badiba kuli,
yaaba n den puni bi yula u ki conbi leni u ki go taani leni
u, wun den ye ya yemanma nni baa mua yi kuomoe bi ya
laa ya yogunu u buodima fantañii. **10** ti jawandi baa ti
cuo baa kelima u falabiado po ke bi baa ti paadi ki ban
sedi ki yaa tua: fala fala, u dociamu babilona, ya dogu n
pia u paalu yogunjenjenga nne ke a buudi cuonu baa a
po. **11** Lani ki tinga kpenkpenda den buudi ki go ye leni li
paboanli u po, kelima oba kuli ki go da ban kpendinni ya
tiadi. **12** Yaadi n tie wula leni ŋanjilifa, leni ya tanbila
n pia mayuli boncianla leni ya lanbima ya dunga yaba
boncianla, leni len ya caba, leni ya caba n moani, leni ya
n yi sua, leni ya n moani coicoi, leni ya daadi n pia u
nuulimanu buoli kuli leni ya tiabuoli n tagi leni ya daadi n
ŋani boncianla, leni ya tiadi n tagi leni ti kumoandi leni ti
kuboandi leni ya tanpiena buoli n ŋani boncianla. **13** Leni
sinamomi, leni ya tisinma ya nuulu n mani, leni tulale,

leni mili, leni a dugibila, leni duven, leni mi kpama, leni mi yonŋanma, leni ŋalikama, leni i ne, leni i pe, leni yi taami leni ti toateliti leni ti gbannandi leni bi nisaaliba naani. **14** Ya bonluonkaala den tie a po tiladi kuli foagidi leni a yaala n den mani ki go pia mi ñuanma a po kuli bodi, a kan go goa le la. **15** Ya kpenkpenda n den tua piada u dogu-ciamu yeni po, ban den kpendi yaala nni, baa piadi ki ban sedi foagima leni ti jawaandi u falabiado po; bi baa buudi li paboanli bubula, **16** ki tua, ŋain, ŋain, u doguciamu, yu n den laa ti tiamoandi, leni yaadi n moani coicoi, ki bobi wula, leni ya tanbila n pia mayuli boncianla, ki ñuliti ki pelini leniya lanbila ya dunga n pa. laa piama kuli bodi yenma, ki yoginjienjienga ni nni? **17** Ti ñindabiaciandi danba, leni yaaba n kua ti ni nni, ki ca lipo, leni ti tuonsoanba, leni yaaba n tuuni bi tuonli mi ñincianma nni kuli den piadi ki ban see foagima. **18** Ki nua u dogu yeni buodima fantanŋii ki tangi ki tua; u laa dogu n den naani leni u naa dogu cianmu? **19** Bi den wuliti bi yula po mi tama, ki mua ikumoe, ki tangi ki tua, fala, fala, baa u do- ciamu, yu ya piacianma po n den teni ke yaaba n pia ti ti ñinbiaciandi mi ñincianma nni kuli tua piada. u bodi yenma yogunjenjenga nni. **20** Tanpoli, mangi a pali u po! yinba, bi nigagidiŋanba, bi tondiba, leni bi sawalipuaba kuli mo n mangi yi pala. kelima U Tienu saa yi po yi moamoani, ki jia u buudi. **21** Lani ya maleki n pia u paalu boncianla den yua ya tancianli n naani leni li naacianli, ki luni li mi ñincianma nni ki yedi; yene ke bi baa lu u do-ciamu babilona ke bi kan go le u. **22** Bi kan go gbadi a ni nni bi kogidi puaba leni ti

bantiadi, leni yaaba n piebi mu yelimu, leni yaaba n piebi kakacinba ya niali. bi kan go le tuonsoan-banmaba kuli daano a niinni bi kan go gbadi naali moe a niinni. **23** Ki fidisanga yenma kan go yendi a niinni bi kan go gbadi pocaan-pamali niali a niinni kelima a kpenkpenda den tie nicianba ki tinga nni a den boandi i nibuoli kuli leni a tanbi puali. **24** Kelima bi laa u ni nni bi sawalipuaba, bi nigagidiŋanba leni ban den kodi yaaba ki tinga po kuli ya soama.

19 Lani yaa puoli n den gbaadi nani ya niligu n yaba ya fuugu tanpoli po ke bi tua: alleluya! ti Tienu n die mi tindima, ti kpiagidi leni u paaciamu. **2** Kelima o buudi tiegi, ki go tie moamoani. lani yaa po, o jia ti buudi ki cuo li poconconcianli, wani yua den joagini ki tinga leni o conconma. ki buali o naacenba soama panpaani o nuu nni. **3** Bi go den kpaani yedi ki yedi: alleluya! u fantañii baa do hali ya yogunu kuli. **(aiōn g165)** **4** Bi piilie n nikpenaadiba leni a bonfuodinaada den gbaani ki kpiagi U Tienu yua n ka libalikalikaanu po ki yedi: Amina alleluya. **5** U nialu den ñiani libalikalikaanu kani ki yedi: pagi mani ti Tienu, yinba o naacenba, yinba a bila leni a nikpela yaaba n fangi O. **6** Lani n den gbadi ku fuugu ke ku tie nani ya niligu n yaba ya fuugu, ki go tie nani mi ñincianma ya fuugu, leni itatantani ya fuugu yeni, ke ku tua: alleluya! kelima o Diedo, ti Tienu, u paaciamu kuli daano kua o diedima nni. **7** Tin mangi mani ti pala, ki ya pia li pamancianli ki kpiagi o, kelima ki pebiga potaali yogunu pundi, ke o pocaano bogini ki bobi. **8** Lani ke bi den puni o, ke wan bobi leni ya tiadi, ke ti pieni ki ñuliti ki

ŋani cain kelima len ya tiadi tie bi nigagidiŋanba teginma.
9 Lani maleki den yedi nni: Diani, li pamanli ye leni ban
yini yaaba ki pebiga potaa- jiema po. O go den yedi nni:
mi naa maama tie U Tienu n maadi ya moamoani. **10**
N den gbaani o taana kani ki baa kpiagi o, ama o den
yedi nni da tieni yeni n tie fini leni a kpiiba yaaba n kubi
Jesu ya siedi kuli ya tuonsoanbalielo yo, kpiagi U Tienu,
kelima Jesu siedi tie mi naa sawali puama ñiali. **11** Lani n
den la ke tanpoli luodi, ke o tanpieno se, ke yua n den
jagi o, yii o dugika leni o moamoandaano o bujiali tiegi, ki
go tiendi bu toabu mo leni mi teginma. **12** O nuni tie nani
mi fantama yeni, o den ciibi mu badifogilimu boncianla,
o den pia li yeli ke li diani, yali ke oba kuli ki bani li, kali
wani o ba. **13** O den yie mi soama n yayadi ya tiayiekaagu
po, o yeli tie U Tienu maama. **14** Tanpoli toagola den
ŋua o, ki jagi yi tanpieni, ki laa len ya tiapiendi ke ti
ŋani cain. **15** Ya jugisiega n mani den ña o ñoabu nni, ki
pua i nibuoli, o baa kpaaba ki muubi ti kuli badi gbianu.
leni U Tienu u paaciamu kuli daano pabiencianli nni
ke o ba ŋmaadi duven ŋanbikaanu. **16** O den pia li yeli
ke li diani o tiayekaagu leni o panli po: bi badiba Bado,
leni bi diediba Diedo. **17** N go den laa maleki, ke o se o
yienu nni lani o den kpaani leni o nialu ciamu ki yedi ya
bonyugiditi n yugi tanpoli nni kuli: cua mani ki taani U
Tienu badijecianma kani. **18** Ki je bi badiba gbanandi, i
taami leni bi tandanba gbanandi, i yonbi leni yaaba n die
bi yula, a bila leni a nikpela kuli gbanandi. **19** N go den
laa ki fuayanga leni bi badiba leni bi toagola, ke bi kuli
taani ki baa tuogi bu toabu leni yua n jagi o tanpieno

po leni O toagoli. **20** O den cuo ki foayanga, wani leni o sawalipua tuofaadaano, yua n den tiendi mi bancianma ki nintuali ki boandi yaaba n den ga ki fuayanga maalima ki go gbaani ki kpiagi o nannanli O den luni banni bonbilie kuli ke bi fo ku fantanbuogu nni, li cidibili n co nani. **(Limnē Pyr g3041 g4442)** **21** Yua n den jagi o taamo po den kpa yaaba n sieni leni ya jugisiega n den ñia o ñoabu nni, ke ti bonyugiditi dini bi gbanandi ki guo.

20 Li yaa puoli n den laa maleki ke o ñani tanpoli ki ji, ki pia ku buoñuangu kile, ki go muubi i kuseseli cianmi o nuu nni. **(Abyssos g12)** **2** O den cuo o bonfuodibiado, o waakpelo, ku tuotabigu yudaano, wani yua n tie Sutaani ki loli o hali bina tudili po. **3** O den luni o ku buoñuangu yeni nni ki luoni ku ñoabu ki go tabini mi maalima ke wan da go boandi i nibuoli hali bina tudili yeni n baa pendi. Lani ya pendi, tiladi bi go baa lodi o u yogunu waamu po. **(Abyssos g12)** **4** N den laa i bali kalikaani, ke bi puni yaaba n ka i po ya bali ke bi baa jia ti buudi. N go den laa ban den jia ki jendi yaaba ya yula kelima Jesu ya siedi leni U Tienu maama po, leni yaaba n kaa den gbaani ki kpiagi ki fuayanga leni ki nannanli kaa go den ga o maalima bi yutuna po, yaaka bi nii po, ya naani. Ke bi goa baa li miali, ki diedi leni Kilisiti hali bina tudili. **5** Line n tie mi tinkpi-fiikpiama, ya tinkpiba n sieni wani, ki den fii leni li miali hali bima tudili yeni n baa pendi. **6** Li pamanli leni ya nigagidiŋanba n fii mi tinkpi-fiikpiama-nni. mi kuliedima naa pia paalu bi yaapo. ama bi baa tie U Tienu leni Kilisiti ya kopadicianba ki baa taani ki diedi leni kilisiti hali bina tudili. **7** Bina tudili yeni ya pendi, bi baa

lodi ki ŋa Sutaani wan ña o kadi dieli nni. **8** lani o ba ti ña ki boandi i tinkuni-naadi nibuoli kuli, gogi leni magogi. yeni ki baa, ki tani baa bu tuabu po bi coali baa tie nani mi ñincianma tanbiima yeni. **9** Lani, bi den taani ki tinga kuli po, ki lindi ki gaani bi nigagidiŋanba toanagili leni o dobuadu, ama mi fantama den ñani tanpoli po ki bolini ba. **10** Lani bi den luni Sutaani, yua den boandi ba, li cibili n cuo naankani, ku fantanbuogu nni, ki fuayanga leni o sawalipua-faadaano n ye naankani. Lani bi baa ye, lie nni, o falabiado nni hali ya yogunu kuli. **(aiōn g165, Limnē Pyr g3041 g4442)** **11** Lani n den laa li balikalikaanpiencianmu, leni yua n den kaa u po. tanpoli leni ki tinga den sani ki foagidi o nintuali, baa go den baa kaanu. **12** N go den laa bi tinkpiba, a nikpela leni a bonwaala, ke bi se li balikalikaanu nintuali. A tila den gbabidi. Ti toali moko den gbabidi, yaali n tie li miali tili. Bi den jia bi tinkpiba buudi nani bi bontienkaala n den tie maama, ki ŋua leni yaala n den diani a tila yeni nni. **13** Mi ñincianma den guani ya tinkpila den ye mi ninni, mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu moko den guani ya tinkpila den ye bi ninni. ke bi jia yua kuli buudi nani bi bontienkaala n den tie maama. **(Hadēs g86)** **14** Bi den luni mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu ku fantanbuogu nni. Ku fantanbuogu yeni tie mi kuliedima. **(Hadēs g86, Limnē Pyr g3041 g4442)** **15** Ba n ki den la yua ya yeli n diani li miali tili yeni nni kuli, bi den luni o ku fantanbuogu nni. **(Limnē Pyr g3041 g4442)**

21 Lani n pendi, n den laa tanpo- paano leni ki tinpanga; kelima o tanpo- kpelo leni ki tinkpeliga den bodi, ke ñincianma ki go ye. **2** Lani n den laa u do- gagidiŋamu, o

Jelusalema paano, ke o bogini nani o pocano n bobi o calo po maama yeni, ki ñani tanpoli po U Tienu kani ki jii. **3** N go den gbadi unialu ciamu li balikalikaanu kani, ke u tua: U Tienu gbandieli nnee leni bi nisaaliba, O ba ti ya ye leni baa, ke bi tie O niba, lani U Tienu wani oba ba ti ya ye leni baa. **4** O ba ti duuni ki ñani bi ninsiidi kuli, mi kuuma mo kan go ya ti ye, bi mi kuuma paboanli, bi bubula, bi fala, kelima li bonkpiala kuli pendi. **5** Lani, yua n den ka li balikalikaanu po den yedi; diidi n tieni li bonla kuli bonpanla. O go den yedi: Diani; kelima yaa maama n tene tie moamoane cain. **6** Lani O go den yedi nni. Li tieni! mini n tie Alifa leni omega, mi cilima leni mijuodima. u ñuñuulu n pia yua, N baa pa o li miali ñinbunli ñima. **7** Yua n koani mi jama ki paadi, ba ti baa laa bonla faali kuli, N ba yaa tie o Tienu, o mo ba ti ya tie N biga. **8** Ama bi jawaandanba, a pajuagadanba, ti cagindi danba, leni bi nikpaba, leni mi conconma buolu kuli danba, leni u ñoagubiadu danba, leni i buli danba, leni bi tuofaadanba kuli, biinu baa tie mi fantama leni li cidibili n co ya kpenu nni. lani n tie mi kuliedima. **(Limnē Pyr g3041 g4442)** **9** Lani ya maleki-leleediba n den kubi ya tadibuo-leleedimu n gbie leni i falabiadi-leleedi -juodike siiga nni yendo den cua n kani ki maadi leni nni; ki yedi nni: cua na; n ba ti waani a o pocaano, ki pebiga pua. **10** Lani U Tienu Fuoma den cuo nni ki gedi nni ya joacianli n kpedi yuli po. lani, o den waani nni u do- gagidiŋamu, Jelusalema, ke u ñiani U Tienu kani tanpoli po ki ji, ki pia U Tienu kpiagidi. **11** Ki ñuliti nani jasipe tanli yaala ya dunga n yabi ki nani mi tenpenpelinma yeni. **12** U den pia li goanli ke li

kpedi ki go pia ki lindi u, ki pia piiga n buliñoanaliee, ke piiga n malekinba liee se a buliñoana yeni kani. ke isalele piiga buoliedi yela den taabi a buliñoana po. **13** Puoli pia buliñoana taa, jienu pia buliñoana taa, ganu pia buliñoana taa, nintuali mo buliñoana taa. **14** U dogu goanli den pia piiga n tanpuunalie, ke ki pebiga piiga n tondiliediba yela diani ki taabi lipo. **15** Yua den maadi leni nni yeni den pia wula kankagili ke li tie bonbiigikaala, ki ba biigi u dogu leni u buliñoana leni u guona. **16** U dogu yeni kanannaadi kuli den da. maleki den biigi u leni li kankagili ki sua ke u foagimu tie piiga n tudalie, ke u piamu leni u kpedimu kuli da yene. **17** O den biigi u guancianli ki sua ke u piamu tie kobiga n piinaa n nakpanduna naa. Maleki den biigi nani o nisaalo n yen bigidi maama yeni. **18** Bi den maa li guancianli yeni leni jasipe tana, ki ma u dogu uba mo leni ya wula n han cain ki tie nani ki madiidiga yeni. **19** U dogu yeni guoncianli tanpuuna den tieni leni ya tan buolibuoli n pia mayuli boncianla. Li tanpuukpiali den tieni leni jasipe, li tanpuulieli safila, li tanpuutaali kaliseduana, li tanpuunaali emeloda, **20** li tanpuumuuli sadonisa, li tanpuuluobili saliduana, li tanpuuleleedili kisolita, li tanpuuniidili belila, li tanpuuyiadili topasi, ki tanpuupiga kisopasa, li piiga n tanpuuyenli iyasinta, li piiga n tanpuuliedili ametisi. **21** A piiga n buliñoalieda den tie piiga n lanbilalie (pelinba), buliñoabu kuli den tie lanbi yenli bebe(peli). u dogu fanma den tie ya wula n ŋani, ki tie nani ki madiidiga yeni. **22** Mii den laa U Tienu diegu lienni, kelima wani o Diedo U Tienu u paaciamu kuli daano, leni ki pebiga tie wani o ba n den tie O diegu.

23 Yienu leni ŋmaalo yenma ki tie u dogu yeni po tiladi,
kelima ki pebiga leni U Tienu kpiagidi yenma n yendi
u. **24** Yi nibuoli kuli baa cuoni u yenma nni, ki tinga
badicianba baa kpendinni upo bi kpiagidi. **25** U dogu yeni
buliñoana baa ya, yogunu kuli ki kan ya luondi, kelima,
ñiagu kan ya ye. **26** Bi baa kpendi nni u niini, i nibuoli
kpiagidi leni yi jigidi. **27** Joagindi ba kuli kan ti kua u
niinni, leni yua n tiendi ti ciangidi ki go pua mi faama
kuli kan kua u niinni, kali yaaba ya yela bebe n diani ki
pebiga miali tili nni.

22 Lani, maleki den waani nni li miali ñima kpencianmu,
u n tie nani mi tanpenpelinma yeni, ke u ña U Tienu
leni ki pebiga bali kalikaanu kani. **2** U dogu fanma siiga
nni leni u kpencianmu yeni boanjalieda po den pia ya
miali kan gbeni tibu ke bu luoni piiga n taalima lie, binli
kuli, ŋmaalo kuli nni yenma. ke bu faadi mo den tie i
nibuoli paagima po. **3** Solindi kaa go den ye. U Tienu
leni ki pebiga balikalikaanu ba ti ya ye u dogu nni; o
naacenba baa tuuni o po ki go ba ti ya nua o nunga, **4** O
yeli mo ba ti ya ye bi yutuna po. **5** Ñiagu kan go ya ti ye;
bi kan go ya ti bua fidisanga bi yenyenma mo, kelima o
Diedo U UTienu ba ti ya yendi bi po. lani bi ba ti ya die
hali ya yogunu kuli. **(aiōn g165)** **6** Lani o den yedi nni, mi
naa maama tie madukaama, ki go tie moamoani. Lane o
Diedo, bi sawalipuaba fuoma Tienu den soani o maleki
ke wan waani o naacenba ya bonla ba ti tieni ke li kan
waagi. **7** Diidi, n kpendi, li kan waagi. Li pamanli ye leni
yua n kubi li naa tili sawalipua-maama. **8** Mini Jan, n den
gbadi ki go laa, laa bonla kuli. Min den gbadi ki go laa la

ya yogunu, n den gbani ya maleki n den wangi nni la nintuali, ki baa kpiagi o. **9** Ama o den yedi nni; fangi a yuli, ki da tieni la, n tie fini leni a kpiiba bi sawalipuaba, leni yaaba n kubi ya tili n tene maama yaa tuonsoalielo yo. Kpiagi U Tienu. **10** Lani o den yedi nni, da wuoni mi naa sawalipuama tili, kelim u yogunu kuli. **11** Yua n ki tiega, n suagi liiga o kaateginma nni, ke yua n joagini mo n suagi ki ya joagindi o yuli ki pugidi; yua n tiegi, n suagi ki ya tiendi yaala n tiegi ki pugidi. Ke yua n gagidi ki ŋani, n suagi liiga mi gagidiŋanma nni. **12** Diidi, N kpendi ke li kan waagi, ki kubi yi panpanni ki baa pa yua kuli nani o tuona n tie maama. **13** Mini n tie Alifa leni Omega, O kpialo leni O juodika, mi cilima leni mi juodima. **14** Li pamanli ye leni yaaba n ŋuudi bi liada, ke ban ti baa ki ya kua u dogu buliñoana, ki go tagi ki pundi li miali tibu kani. **15** Niini yi sangbanli, u ñoagibiadu danba, mi conconma danba, bi nikpaba, i buli danba leni yaaba n bua mi faama, ki go pua ma. **16** Mini, Jesu, n den soani N maleki ke wan waani yi laa bonla kuli, Min yini yaaba nitana nni. **17** Mi fuoma leni o pocaano kuli tua; cua na! ke yua n gbadi mo kuli n yedi; cua na! u ñuñulu n pia yua n cua, ke yua n bua, n cua ki ño li miali ñima, ke panpani ki ye. **18** N tuodi ki waani ke yua gbadi li naa tili sawalipua-maama. Niloba ya pugini lieni bonlaba, U Tienu baa pua o leni ya falabiadi n diani li naa tili nni. **19** Niloba ya ñani bonlaba, li tili sawalipua maama nni, U Tienu baa ñani o biinu li miali tibu nni leni u dogu-gagidiŋanmu nni, ban diani ki togidi yaala li naa tili nni. **20** Yua n yedi ya bonla n tene kuli yedi; yeni de, N cuama

kan waagi. amina, cua na o Diedo Jesu. **21** o Diedo Jesu
ŋanbili n yaa ye leni yi kuli.

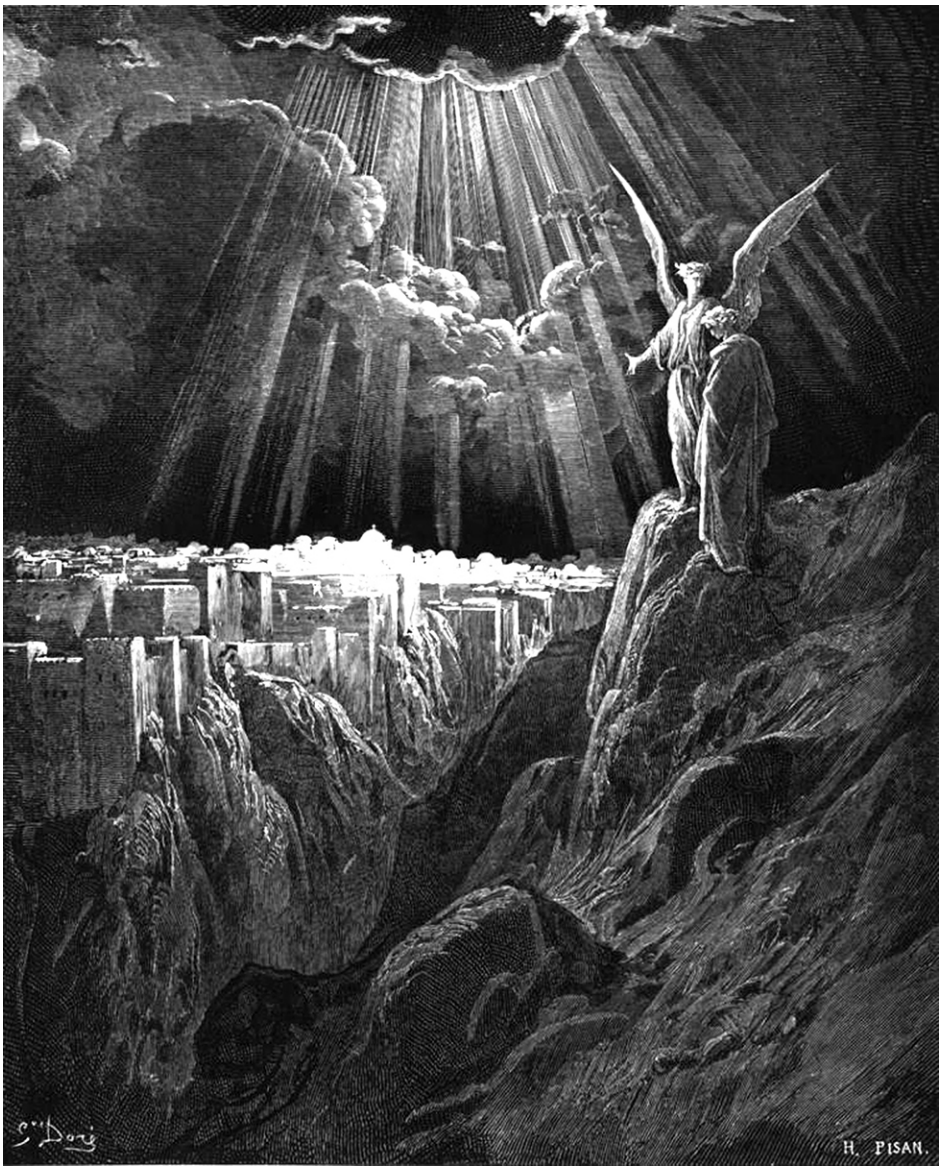

Lani n den laa u do- gagidiŋamu, o Jelusalema paano, ke o bogini nani o pocano n bobi o calo po maama yeni, ki ñani tanpoli po U Tienu kani ki jii. N go den gbadi unialu ciamu li balikalikaanu kani, ke u tua: U Tienu gbandieli nnee leni bi nisaaliba, O ba ti ya ye leni baa, ke bi tie O niba, lani U Tienu wani oba ba ti ya ye leni baa.

Mi Doagidima 21:2-3

Reader's Guide

Gourmanchéma at AionianBible.org/Readers-Guide

The Aionian Bible republishes public domain and Creative Common Bible texts that are 100% free to copy and print. The original translation is unaltered and notes are added to help your study. The notes show the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of afterlife destinies.

Who has the authority to interpret the Bible and examine the underlying Hebrew and Greek words? That is a good question! We read in 1 John 2:27, *"As for you, the anointing which you received from him remains in you, and you do not need for anyone to teach you. But as his anointing teaches you concerning all things, and is true, and is no lie, and even as it taught you, you remain in him."* Every Christian is qualified to interpret the Bible! Now that does not mean we will all agree. Each of us is still growing in our understanding of the truth. However, it does mean that there is no infallible human or tradition to answer all our questions. Instead the Holy Spirit helps each of us to know the truth and grow closer to God and each other.

The Bible is a library with 66 books in the Protestant Canon. The best way to learn God's word is to read entire books. Read the book of Genesis. Read the book of John. Read the entire Bible library. Topical studies and cross-referencing can be good. However, the safest way to understand context and meaning is to read whole Bible books. Chapter and verse numbers were added for convenience in the 16th century, but unfortunately they can cause the Bible to seem like an encyclopedia. The Aionian Bible is formatted with simple verse numbering, minimal notes, and no cross-referencing in order to encourage the reading of Bible books.

Bible reading must also begin with prayer. Any Christian is qualified to interpret the Bible with God's help. However, this freedom is also a responsibility because without the Holy Spirit we cannot interpret accurately. We read in 1 Corinthians 2:13-14, *"And we speak of these things, not with words taught by human wisdom, but with those taught by the Spirit, comparing spiritual things with spiritual things. Now the natural person does not receive the things of the Spirit of God, for they are foolishness to him, and he cannot understand them, because they are spiritually discerned."* So we cannot understand in our natural self, but we can with God's help through prayer.

The Holy Spirit is the best writer and he uses literary devices such as introductions, conclusions, paragraphs, and metaphors. He also writes various genres including historical narrative, prose, and poetry. So Bible study must spiritually discern and understand literature. Pray, read, observe, interpret, and apply. Finally, *"Do your best to present yourself approved by God, a worker who does not need to be ashamed, properly handling the word of truth."* 2 Timothy 2:15. *"God has granted to us his precious and exceedingly great promises; that through these you may become partakers of the divine nature, having escaped from the corruption that is in the world by lust. Yes, and for this very cause adding on your part all diligence, in your faith supply moral excellence; and in moral excellence, knowledge; and in knowledge, self-control; and in self-control patience; and in patience godliness; and in godliness brotherly affection; and in brotherly affection, love. For if these things are yours and abound, they make you to be not idle nor unfruitful to the knowledge of our Lord Jesus Christ,"* 2 Peter 1:4-8.

Glossary

Gourmanchéma at AionianBible.org/Glossary

The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven special words to help us better understand the extent of God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies. The original translation is unaltered and a note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Compare the meanings below to the Strong's Concordance and Glossary definitions.

Abyssos g12
Greek: proper noun, place
Usage: 9 times in 3 books, 6 chapters, and 9 verses
Meaning:
Temporary prison for special fallen angels such as Apollyon, the Beast, and Satan.

aïdios g126
Greek: adjective
Usage: 2 times in Romans 1:20 and Jude 6
Meaning:
Lasting, enduring forever, eternal.

aiōn g165
Greek: noun
Usage: 127 times in 22 books, 75 chapters, and 102 verses
Meaning:
A lifetime or time period with a beginning and end, an era, an age, the completion of which is beyond human perception, but known only to God the creator of the aiōns, Hebrews 1:2. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

aiōnios g166
Greek: adjective
Usage: 71 times in 19 books, 44 chapters, and 69 verses
Meaning:
From start to finish, pertaining to the age, lifetime, entirety, complete, or even consummate. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Koine Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

eleēsē g1653
Greek: verb, aorist tense, active voice, subjunctive mood, 3rd person singular
Usage: 1 time in this conjugation, Romans 11:32
Meaning:
To have pity on, to show mercy. Typically, the subjunctive mood indicates possiblity, not certainty. However, a subjunctive in a purpose clause is a resulting action as certain as the causal action. The subjunctive in a purpose clause functions as an indicative, not an optative. Thus, the grand conclusion of grace theology in Romans 11:32 must be clarified. God's mercy on all is not a possibility, but a certainty. See ntgreek.org.

Geenna g1067
Greek: proper noun, place
Usage: 12 times in 4 books, 7 chapters, and 12 verses
Meaning:
Valley of Hinnom, Jerusalem's trash dump, a place of ruin, destruction, and judgment in this life, or the next, though not eternal to Jesus' audience.

Hadēs g86
Greek: proper noun, place
Usage: 11 times in 5 books, 9 chapters, and 11 verses
Meaning:
Synonomous with Sheol, though in New Testament usage Hades is the temporal place of punishment for deceased unbelieving mankind, distinct from Paradise for deceased believers.

Limnē Pyr g3041 g4442
Greek: proper noun, place
Usage: Phrase 5 times in the New Testament
Meaning:
Lake of Fire, final punishment for those not named in the Book of Life, prepared for the Devil and his angels, Matthew 25:41.

Sheol h7585
Hebrew: proper noun, place
Usage: 66 times in 17 books, 50 chapters, and 64 verses
Meaning:
The grave or temporal afterlife world of both the righteous and unrighteous, believing and unbelieving, until the general resurrection.

Tartaroō g5020
Greek: proper noun, place
Usage: 1 time in 2 Peter 2:4
Meaning:
Temporary prison for particular fallen angels awaiting final judgment.

Glossary +

AionianBible.org/Bibles/Gourma---Gourma-Bible/Noted

Glossary references are below. Strong's Hebrew and Greek number notes are added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Questioned verse translations do not contain Aionian Glossary words and may wrongly imply *eternal* or *Hell*. * The note placement is skipped or adjusted for verses with non-standard numbering.

Abyssos

Luka 8:31
Loma 10:7
Mi Doagidima 9:1
Mi Doagidima 9:2
Mi Doagidima 9:11
Mi Doagidima 11:7
Mi Doagidima 17:8
Mi Doagidima 20:1
Mi Doagidima 20:3

aïdios

Loma 1:20
Jude 1:6

aiōn

Matio 12:32
Matio 13:22
Matio 13:39
Matio 13:40
Matio 13:49
Matio 21:19
Matio 24:3
Matio 28:20
Maka 3:29
Maka 4:19
Maka 10:30
Maka 11:14
Luka 1:33
Luka 1:55
Luka 1:70
Luka 16:8
Luka 18:30
Luka 20:34
Luka 20:35
Jan Laabaalihamo 4:14
Jan Laabaalihamo 6:51
Jan Laabaalihamo 6:58
Jan Laabaalihamo 8:35
Jan Laabaalihamo 8:51
Jan Laabaalihamo 8:52
Jan Laabaalihamo 9:32
Jan Laabaalihamo 10:28
Jan Laabaalihamo 11:26
Jan Laabaalihamo 12:34
Jan Laabaalihamo 13:8
Jan Laabaalihamo 14:16
Jesu Tondiba Tuona 3:21
Jesu Tondiba Tuona 15:18
Loma 1:25
Loma 9:5
Loma 11:36
Loma 12:2
Loma 16:27
1 Kolinta 1:20
1 Kolinta 2:6
1 Kolinta 2:7
1 Kolinta 2:8
1 Kolinta 3:18
1 Kolinta 8:13
1 Kolinta 10:11
2 Kolinta 4:4
2 Kolinta 9:9
2 Kolinta 11:31
Galati 1:4
Galati 1:5
Efesa 1:21
Efesa 2:2
Efesa 2:7
Efesa 3:9
Efesa 3:11
Efesa 3:21
Efesa 6:12
Philip 4:20
Kolosa Yaaba 1:26
1 Timote 1:17
1 Timote 6:17
2 Timote 4:10
2 Timote 4:18
Tita 2:12
Ebilunba 1:2
Ebilunba 1:8
Ebilunba 5:6
Ebilunba 6:5
Ebilunba 6:20
Ebilunba 7:17
Ebilunba 7:21
Ebilunba 7:24
Ebilunba 7:28
Ebilunba 9:26
Ebilunba 11:3
Ebilunba 13:8
Ebilunba 13:21
Pieli Tikpiali 1:23
Pieli Tikpiali 1:25
Pieli Tikpiali 4:11
Pieli Tikpiali 5:11
Pieli Tilieli 3:18
Jan Tikpiali 2:17
Jan N Diani 1:2
Jude 1:13
Jude 1:25
Mi Doagidima 1:6
Mi Doagidima 1:18
Mi Doagidima 4:9
Mi Doagidima 4:10
Mi Doagidima 5:13
Mi Doagidima 7:12
Mi Doagidima 10:6
Mi Doagidima 11:15
Mi Doagidima 14:11
Mi Doagidima 15:7
Mi Doagidima 19:3
Mi Doagidima 20:10
Mi Doagidima 22:5

aiōnios

Matio 18:8
Matio 19:16
Matio 19:29
Matio 25:41
Matio 25:46
Maka 3:29
Maka 10:17
Maka 10:30
Luka 10:25
Luka 16:9
Luka 18:18
Luka 18:30
Jan Laabaalihamo 3:15
Jan Laabaalihamo 3:16
Jan Laabaalihamo 3:36
Jan Laabaalihamo 4:14
Jan Laabaalihamo 4:36
Jan Laabaalihamo 5:24
Jan Laabaalihamo 5:39
Jan Laabaalihamo 6:27
Jan Laabaalihamo 6:40
Jan Laabaalihamo 6:47
Jan Laabaalihamo 6:54
Jan Laabaalihamo 6:68

Jan Laabaalihamo 10:28
Jan Laabaalihamo 12:25
Jan Laabaalihamo 12:50
Jan Laabaalihamo 17:2
Jan Laabaalihamo 17:3
Jesu Tondiba Tuona 13:46
Jesu Tondiba Tuona 13:48
Loma 2:7
Loma 5:21
Loma 6:22
Loma 6:23
Loma 16:25
Loma 16:26
2 Kolinta 4:17
2 Kolinta 4:18
2 Kolinta 5:1
Galati 6:8
2 Tesalonika 1:9
2 Tesalonika 2:16
1 Timote 1:16
1 Timote 6:12
1 Timote 6:16
2 Timote 1:9
2 Timote 2:10
Tita 1:2
Tita 3:7
Filemo 1:15
Ebilunba 5:9
Ebilunba 6:2
Ebilunba 9:12
Ebilunba 9:14
Ebilunba 9:15
Ebilunba 13:20
Pieli Tikpiali 5:10
Pieli Tilieli 1:11
Jan Tikpiali 1:2
Jan Tikpiali 2:25
Jan Tikpiali 3:15
Jan Tikpiali 5:11
Jan Tikpiali 5:13
Jan Tikpiali 5:20
Jude 1:7
Jude 1:21
Mi Doagidima 14:6

eleēsē

Loma 11:32

Geenna

Matio 5:22
Matio 5:29
Matio 5:30
Matio 10:28
Matio 18:9
Matio 23:15
Matio 23:33
Maka 9:43
Maka 9:45
Maka 9:47
Luka 12:5
Jaka 3:6

Hadēs

Matio 11:23
Matio 16:18
Luka 10:15
Luka 16:23
Jesu Tondiba Tuona 2:27
Jesu Tondiba Tuona 2:31
1 Kolinta 15:55
Mi Doagidima 1:18
Mi Doagidima 6:8
Mi Doagidima 20:13
Mi Doagidima 20:14

Limnē Pyr

Mi Doagidima 19:20
Mi Doagidima 20:10
Mi Doagidima 20:14
Mi Doagidima 20:15
Mi Doagidima 21:8

Sheol

Genesis 37:35
Genesis 42:38
Genesis 44:29
Genesis 44:31
Numbers 16:30
Numbers 16:33
Deuteronomy 32:22
1 Samuel 2:6
2 Samuel 22:6
1 Kings 2:6
1 Kings 2:9
Job 7:9
Job 11:8
Job 14:13
Job 17:13
Job 17:16
Job 21:13
Job 24:19
Job 26:6
Psalms 6:5
Psalms 9:17
Psalms 16:10
Psalms 18:5
Psalms 30:3
Psalms 31:17
Psalms 49:14
Psalms 49:15
Psalms 55:15
Psalms 86:13
Psalms 88:3
Psalms 89:48
Psalms 116:3
Psalms 139:8
Psalms 141:7
Proverbs 1:12
Proverbs 5:5
Proverbs 7:27
Proverbs 9:18
Proverbs 15:11
Proverbs 15:24
Proverbs 23:14
Proverbs 27:20
Proverbs 30:16
Ecclesiastes 9:10
Song of Solomon 8:6
Isaiah 5:14
Isaiah 7:11
Isaiah 14:9
Isaiah 14:11
Isaiah 14:15
Isaiah 28:15
Isaiah 28:18
Isaiah 38:10
Isaiah 38:18
Isaiah 57:9
Ezekiel 31:15
Ezekiel 31:16
Ezekiel 31:17
Ezekiel 32:21
Ezekiel 32:27
Hosea 13:14
Amos 9:2
Jonah 2:2
Habakkuk 2:5

Tartaroō

Pieli Tilieli 2:4

Questioned

Pieli Tilieli 2:17

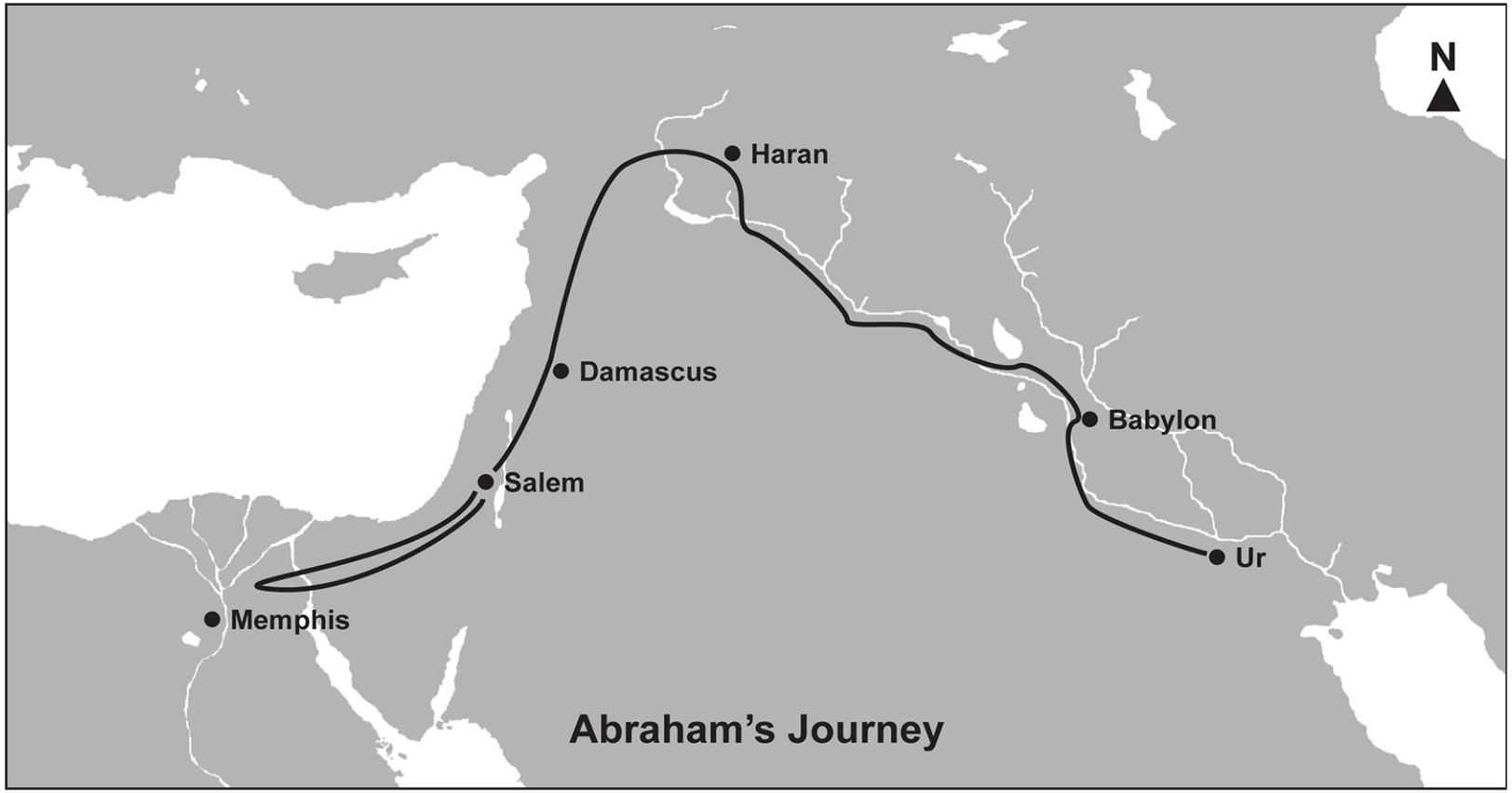

Li tie leni li dandanli yaa po, ke Abalahama den tuo U tienu yiinu, ki den fii ki gedi wan baa ba ki diedi yaa diema yaa niini. o den gedi ba leni wan kaa den bani wan caa naani.
- Ebilunba 11:8

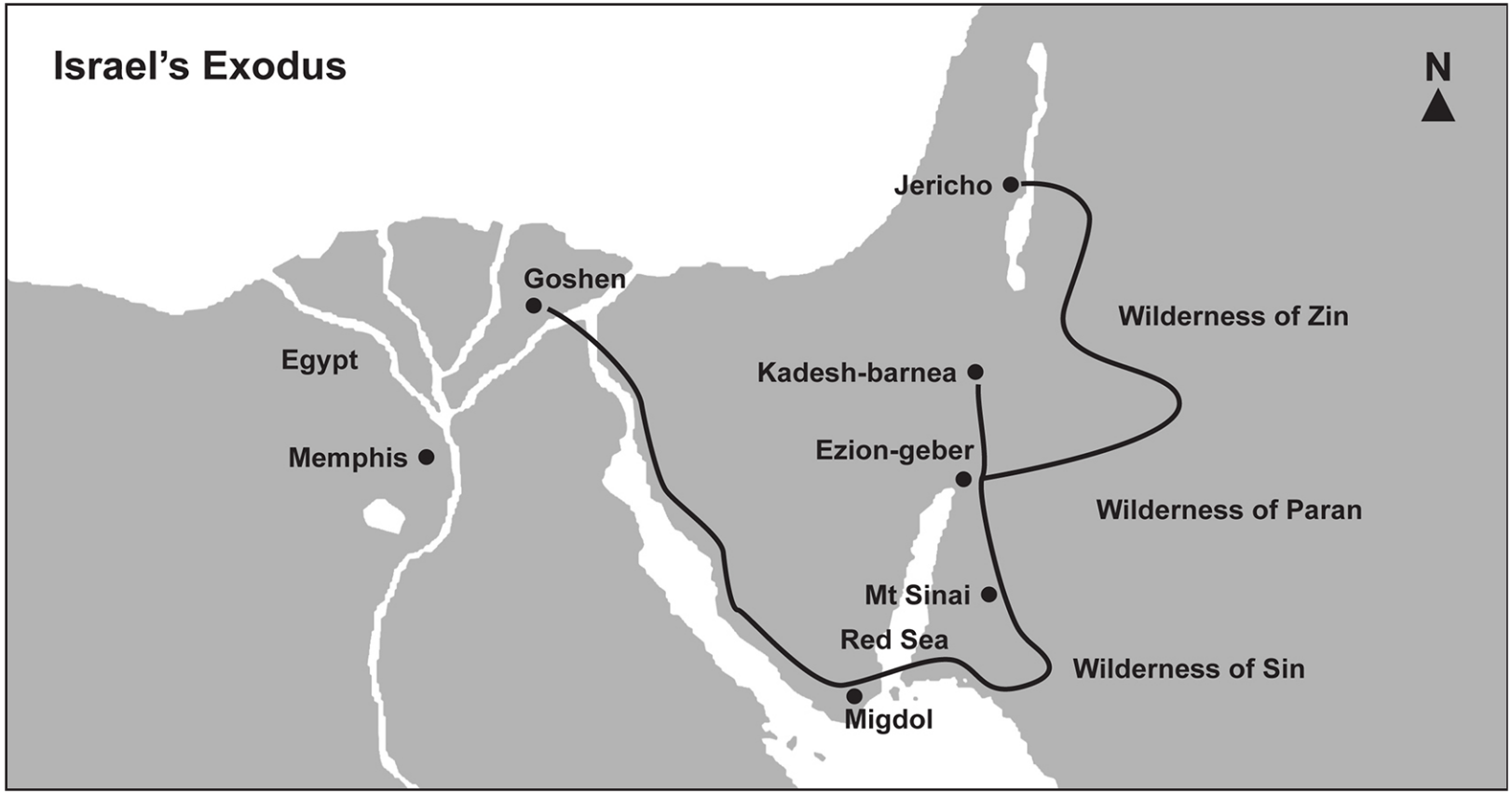

"When Pharaoh had let the people go, God didn't lead them by the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said, 'Lest perhaps the people change their minds when they see war, and they return to Egypt'" Exodus 13:17

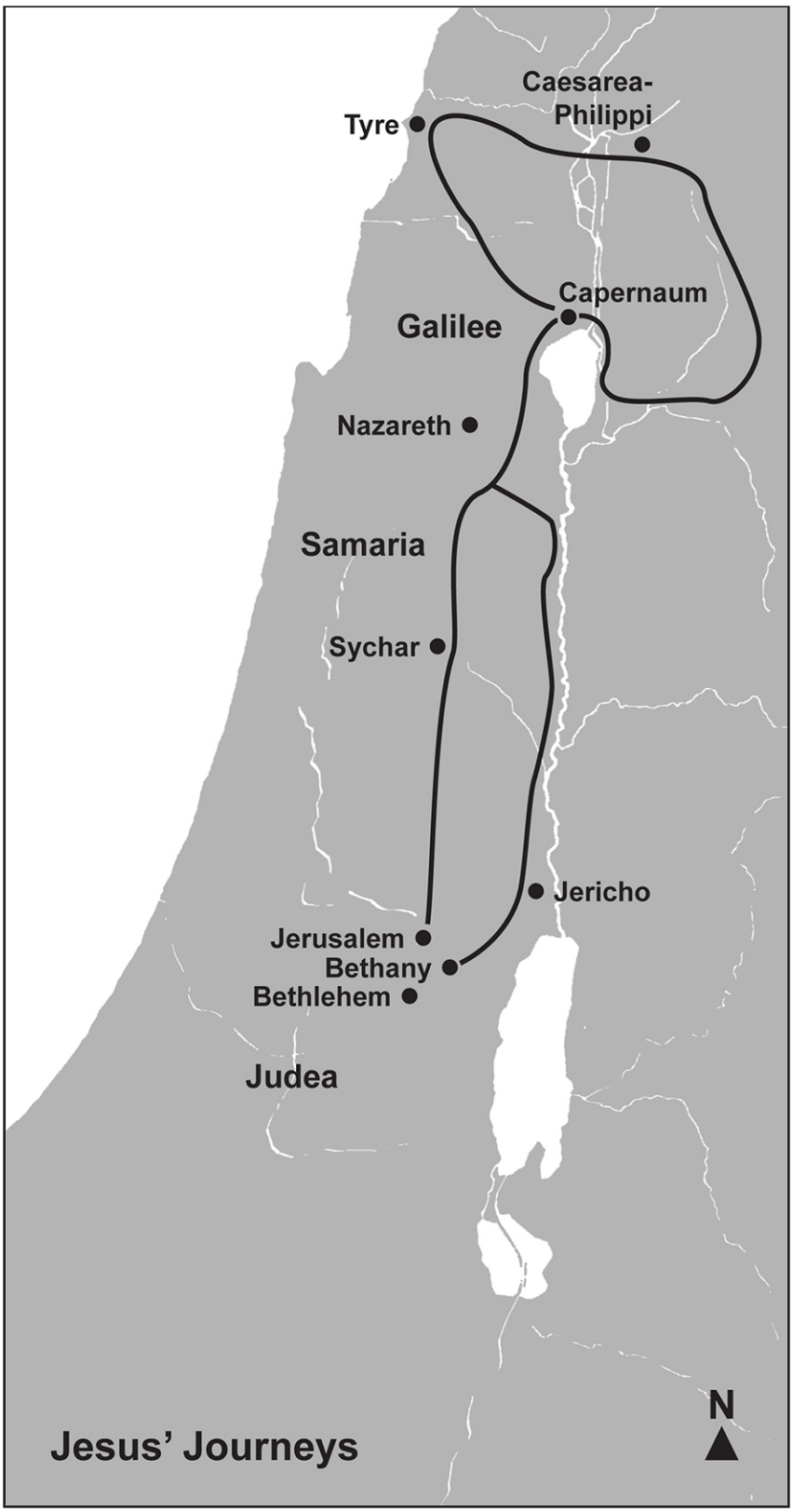

Kelima o joa bijua naa cua ke ban yaa tuuni opo ka, ama ke wan yaa tuuni nitoaba po, ki go pa o miali ki kpe, ki da ki faabi bi niba boncianla. - Maka 10:45

Mini Polo yua n tie JESU Kilisiti nacemo, U TIENU denyini ki gandi nni ke n tua o tondo o labaaliŋamo wangima po. - Loma 1:1

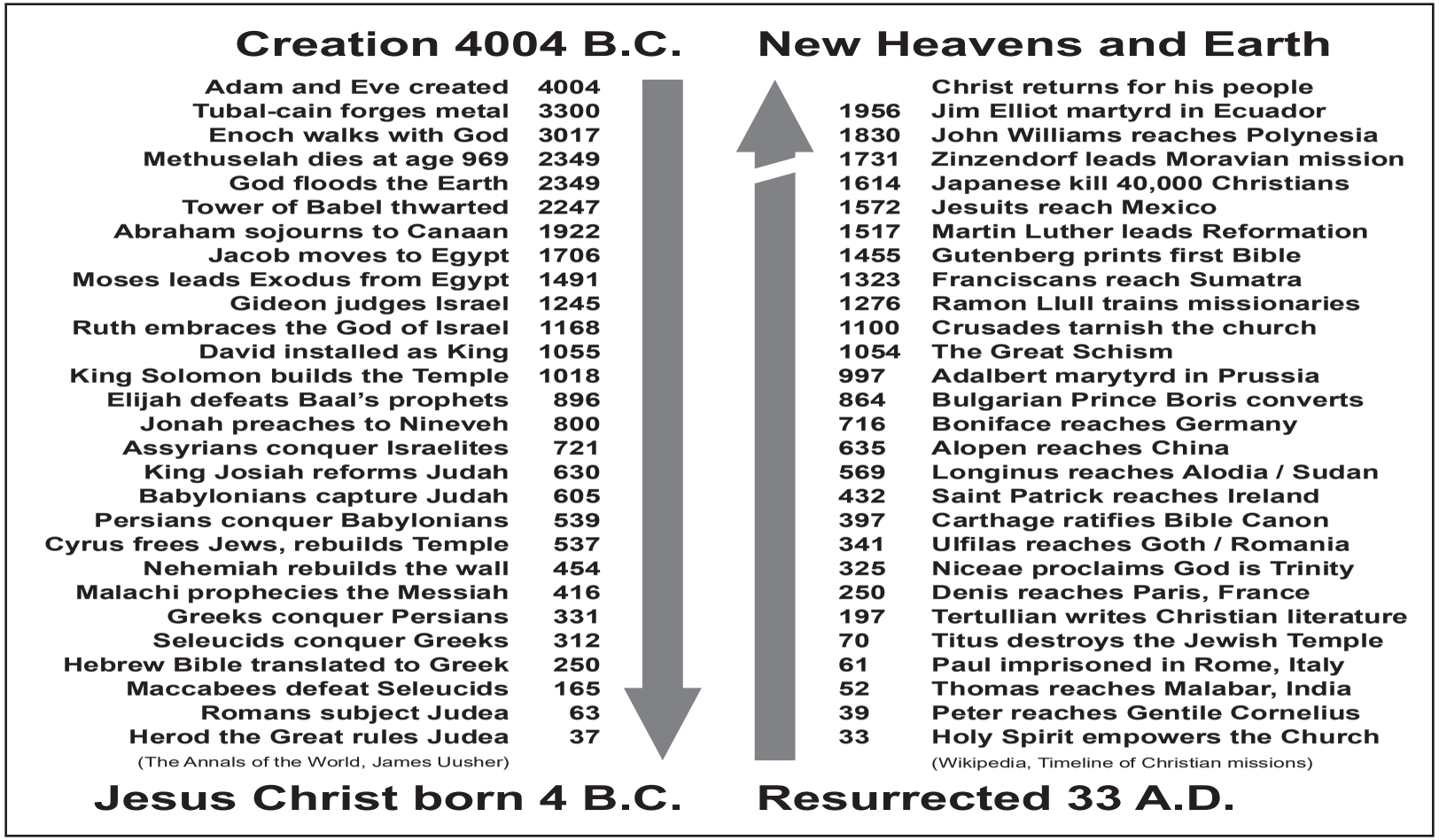
Creation 4004 B.C.
New Heavens and Earth
Adam and Eve created 4004
Tubal-cain forges metal 3300
Enoch walks with God 3017
Methuselah dies at age 969 2349
God floods the Earth 2349
Tower of Babel thwarted 2247
Abraham sojourns to Canaan 1922
Jacob moves to Egypt 1706
Moses leads Exodus from Egypt 1491
Gideon judges Israel 1245
Ruth embraces the God of Israel 1168
David installed as King 1055
King Solomon builds the Temple 1018
Elijah defeats Baal's prophets 896
Jonah preaches to Nineveh 800
Assyrians conquer Israelites 721
King Josiah reforms Judah 630
Babylonians capture Judah 605
Persians conquer Babylonians 539
Cyrus frees Jews, rebuilds Temple 537
Nehemiah rebuilds the wall 454
Malachi prophecies the Messiah 416
Greeks conquer Persians 331
Seleucids conquer Greeks 312
Hebrew Bible translated to Greek 250
Maccabees defeat Seleucids 165
Romans subject Judea 63
Herod the Great rules Judea 37
(The Annals of the World, James Uusher)
Christ returns for his people
1956 Jim Elliot martyrd in Ecuador
1830 John Williams reaches Polynesia
1731 Zinzendorf leads Moravian mission
1614 Japanese kill 40,000 Christians
1572 Jesuits reach Mexico
1517 Martin Luther leads Reformation
1455 Gutenberg prints first Bible
1323 Franciscans reach Sumatra
1276 Ramon Llull trains missionaries
1100 Crusades tarnish the church
1054 The Great Schism
997 Adalbert marytyrd in Prussia
864 Bulgarian Prince Boris converts
716 Boniface reaches Germany
635 Alopen reaches China
569 Longinus reaches Alodia / Sudan
432 Saint Patrick reaches Ireland
397 Carthage ratifies Bible Canon
341 Ulfilas reaches Goth / Romania
325 Niceae proclaims God is Trinity
250 Denis reaches Paris, France
197 Tertullian writes Christian literature
70 Titus destroys the Jewish Temple
61 Paul imprisoned in Rome, Italy
52 Thomas reaches Malabar, India
39 Peter reaches Gentile Cornelius
33 Holy Spirit empowers the Church
(Wikipedia, Timeline of Christian missions)
Jesus Christ born 4 B.C.
Resurrected 33 A.D.

What are we?			Genesis 1:26 - 2:3		Mankind is created in God's image, male and female He created us				
How are we sinful?			Romans 5:12-19		Sin entered the world through Adam and then death through sin				
Where are we?			**When are we?**						
			Innocence		Fallen				Glory
			Eternity Past	Creation 4004 B.C.	Fall to sin No Law	Moses' Law 1500 B.C.	Christ 33 A.D.	Church Age Kingdom Age	New Heavens and Earth
Who are we?	God	Father	John 10:30 God's perfect fellowship	Genesis 1:31 God's perfect fellowship with Adam in The Garden of Eden	1 Timothy 6:16 Living in unapproachable light				Acts 3:21 Philippians 2:11 Revelation 20:3 God's perfectly restored fellowship with all Mankind praising Christ as Lord in the Holy City
		Son			John 8:58 Pre-incarnate		John 1:14 Incarnate	Luke 23:43 Paradise	
		Holy Spirit			Psalm 139:7 Everywhere		John 14:17 Living in believers		
	Mankind	Living	Genesis 1:1 No Creation No people		Ephesians 2:1-5 Serving the Savior or Satan on Earth				
		Deceased believing			Luke 16:22 Blessed in Paradise				
		Deceased unbelieving			Luke 16:23, Revelation 20:5,13 Punished in Hades until the final judgment				
	Angels	Holy			Hebrews 1:14 Serving mankind at God's command				
		Imprisoned		Genesis 1:31 No Fall No unholy Angels	2 Peter 2:4, Jude 6 Imprisoned in Tartarus				Matthew 25:41 Revelation 20:10 Lake of Fire prepared for the Devil and his Angels
		Fugitive			1 Peter 5:8, Revelation 12:10 Rebelling against Christ Accusing mankind			Revelation 20:13 Thalaasa	
		First Beast						Revelation 19:20 Lake of Fire	
		False Prophet							
		Satan						Revelation 20:2 Abyss	
Why are we?			Romans 11:25-36, Ephesian 2:7		For God has bound all over to disobedience in order to show mercy to all				

Destiny

Gourmanchéma at AionianBible.org/Destiny

The Aionian Bible shows the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of after-life destinies. The underlying Hebrew and Greek words typically translated as *Hell* show us that there are not just two after-life destinies, Heaven or Hell. Instead, there are a number of different locations, each with different purposes, different durations, and different inhabitants. Locations include 1) Old Testament *Sheol* and New Testament *Hadēs*, 2) *Geenna*, 3) *Tartaroō*, 4) *Abyssos*, 5) *Limnē Pyr*, 6) *Paradise*, 7) *The New Heaven*, and 8) *The New Earth*. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The key observation is that fallen angels will be present at the final judgment, 2 Peter 2:4 and Jude 6. Traditionally, we understand the separation of the Sheep and the Goats at the final judgment to divide believing from unbelieving mankind, Matthew 25:31-46 and Revelation 20:11-15. However, the presence of fallen angels alternatively suggests that Jesus is separating redeemed mankind from the fallen angels. We do know that Jesus is the helper of mankind and not the helper of the Devil, Hebrews 2. We also know that Jesus has atoned for the sins of all mankind, both believer and unbeliever alike, 1 John 2:1-2. Deceased believers are rewarded in Paradise, Luke 23:43, while unbelievers are punished in Hades as the story of Lazarus makes plain, Luke 16:19-31. Yet less commonly known, the punishment of this selfish man and all unbelievers is before the final judgment, is temporal, and is punctuated when Hades is evacuated, Revelation 20:13. So is there hope beyond Hades for unbelieving mankind? Jesus promised, *"the gates of Hades will not prevail,"* Matthew 16:18. Paul asks, *"Hades where is your victory?"* 1 Corinthians 15:55. John wrote, *"Hades gives up,"* Revelation 20:13.

Jesus comforts us saying, *"Do not be afraid,"* because he holds the keys to *unlock* death and Hades, Revelation 1:18. Yet too often our *Good News* sounds like a warning to *"be afraid"* because Jesus holds the keys to *lock* Hades! Wow, we have it backwards! Hades will be evacuated! And to guarrantee hope, once emptied, Hades is thrown into the Lake of Fire, never needed again, Revelation 20:14.

Finally, we read that anyone whose name is not written in the Book of Life is thrown into the Lake of Fire, the second death, with no exit ever mentioned or promised, Revelation 21:1-8. So are those evacuated from Hades then, *"out of the frying pan, into the fire?"* Certainly, the Lake of Fire is the destiny of the Goats. But, do not be afraid. Instead, read the Bible's explicit mention of the purpose of the Lake of Fire and the identity of the Goats, *"Then he will say also to those on the left hand, 'Depart from me, you cursed, into the consummate fire which is prepared for... the devil and his angels,'"* Matthew 25:41. Bad news for the Devil. Good news for all mankind!

Faith is not a pen to write your own name in the Book of Life. Instead, faith is the glasses to see that the love of Christ for all mankind has already written our names in Heaven. Jesus said, *"You did not choose me, but I chose you," John 15:16*. Though unbelievers will suffer regrettable punishment in Hades, redeemed mankind will never enter the Lake of Fire, prepared for the devil and his angels. And as God promised, all mankind will worship Christ together forever, Philippians 2:9-11.

Lanwani, yin gedi mani ki tieni i nibuoli kuli bi hoadikaaba, ki batisi ba Baa yeli nni, Bijua yeli nni leni U Tienu Fuoma yeli nni, ki bangi ba ban yaa kubi min den yedi yi yaala kuli.
- Matio 28:19